4/6

TURUL

MAGYAR KIRÁLYI ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

BÁRÓ NYÁRY ALBERT

ÉS

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ

TITKÁR

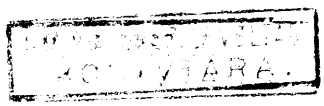
HARMADIK KÖTET.

1885-DIK ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG.

MDCCCLXXXV

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA

TARTALOM.

1. Értekezések és önálló czikkek.

		Lap
Csergheő Géza	Magyar czímeres-könyv a XVII. századból *(egy tábla melléklettel)*	41
Dudás Gyula	A heraldikai stilről	137
Kőváry László	A hűbéri rendszer szelleme. Különös tekintettel a családi és társadalmi életre. (**Két közlemény**)	97, 157
Kubinyi Ferencz	A mohorai Vidffyek czímeres-levele és nemzedékrendje. (**Ket közlemény,** *színes czímer-rajzzal)*	1, 63
— —	Palásthi Borsok	88
— —	A régi magyarok személynevei. (Mutatvány a szerző ily czímű nagyobb művéből)	172
Gróf Lázár Miklós	A Kelneki-család nemzedékrendje	11
Majláth Béla	Néhány városi pecsét *(hét pecsétrajzzal)*	134
Báró Mednyánszky Dénes	Egy kiskorú világi tihanyi apát	188
Nagy Iván	A Csák-nemzetség. (**Két közlemény,** *egy pecsétrajzzal)*	49, 119
Némethy Lajos	Adatok a Némethy-családok genealogiájához. (**Két közlemény,** *két czímer-rajzzal)*	25, 66
— —	Adalék a magyar czímeres-könyvekhez	131
Báró Nyáry Albert	Moghi Mátyás czímeres-levele 1418-ból. *(Színes czímerrajzzal)*	57
— —	Azzywelghi Benedek czímere 1437-ből. *(Színes melléklettel)*	166
Pósta Béla	Egy pár szó a magyar czímer-kérdéshez	18
Dr. Réthy László	Rákóczi állítólagos sírja a konstantinápolyi protestans temetőben *(három rajzzal)*	180
Soós Elemér	A sóvári Soós-család czímere *(két színes melléklettel és három rajzzal)*	114
Dr. Szádeczky Lajos	Móré János czímeres nemes-levelei *(egy czímerrajzzal)*	168
Dr. Szendrei János	Miskolcz czímere *(hét rajzzal)*	5
Tagányi Károly	Az országos levéltárban őrzött vagy följegyzett nemesi okleveleknek jegyzéke (**VII.—X. közlemény**)	29, 73, 122, 181
Thaly Kálmán	A székesi gróf Bercsényi-család nemzedékrendje	60
— —	Az utolsó Rákóczi herczeg haláláról	187
Dr. Wertner Mór	A genealogiai tanulmányok művelésének terjesztéséről	44
— —	Ókori pecséttani adatok	89
— —	A Velfek koráról	94
— —	Az Árpádok a régibb külföldi genealogiában *(egy genealogikus tábla melléklettel)*	105
— —	Az Árpádok házassági összeköttetései	145
— —	A Lusignanok és az örmény korona	190

2. Könyvismertetések.

	Lap
Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser. Zehnter Jahrgang. Brünn 1885. Ism. Csergheő Géza	87
Géresi Kálmán. A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára. Harmadik kötet. Ismerteti Szádeczky Lajos	37
J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans-Krone. Nach Originalquellen bearbeitet von Iván Nagy de F.-Győr. etc. und Géza Csergheő de N.-Tacskánd. 1 füzet. Ism. Sz. Sz. L.	85
Szilágyi Sándor. Magyar Történeti Életrajzok. A M. T. Akadémia Történelmi Bizottságának segélyezésével kiadja a Magyar Történelmi Társulat. Budapest 1884/5. 1—4 füzet. Ismerteti F. L. *(színes czímermelléklettel)*	82

3. Kisebb rovatok.

Lap

Tárcza. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései --- --- --- --- --- --- --- 47, 93, 140, 190
Felhivás t. tagtársainkhoz --- 48
A magyar czimer-kérdéshez --- 48
Dr. Szalay József --- 94
Két XVI. századi czímeres-levél *(egy czímerrajzzal)* --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 143
Magyar Történeti Congressus --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 95, 144
Szakirodalom. Anjoukori Okmánytár IV. kötet --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 48
A báró Lo Presti család nemzedék-rendje --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 48
A Pálffy-család oklevéltára --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 95
A legrégibb magyar czímer --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 95
Dr. Wertner Mór dolgozatai --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 96
Magyar nemesi családok 1500-ig --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 96
A Siebmacher-féle magyar czímereskönyv --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 144, 192
Magyarországi városok régi számadáskönyvei --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 192
Uj családi (Sztáray-)oklevéltár --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 192
Hibaigazítás --- 48

A MOHORAI VIDFFYEK CZÍMERES-LEVELE ÉS NEMZEDÉKRENDJE.

(Első közlemény.)

Színes czímerrajzzal.

A fi-ágon kihalt *mohorai Vidffy* család majd harmadfél századon át virágzott Nógrád és Hont vármegyékben. Első, általunk ismert törzse, *Mihály*, a XIV. század vége felé élt. Ennek fia: *Vid* (I), nógrádmegyei *Mohora* nevű birtokáról *Mohorai*-nak nevezte magát s mint Zsigmond királynak híve, ennek azon fényes magyar kiséretéhez tartozott, mely őt sok évi németországi útjaiban mindenütt követé s nevezett királytól ugyancsak ily külföldi utazás alkalmával, 1418. évi julius havában, Strassburgban — úgy itthon, mint Németország különböző vidékein teljesített hű szolgálataiért — nehány társával együtt, czímert nyert, «nemességük nagyobb dicsőségére», mint az illető oklevél mondja.

Sajnos, hogy ezen oklevél fölötte szakadozott állapota miatt, a különben ép czímerképből a sisaktakaró bal foszladéka az azt környező virágdíszítménynyel együtt, valamint a szövegnek épp azon részei hiányzanak, melyekből a czímert nyerő mohorai Vid szolgálatainak részleteit, valamint többi adomány-társainak teljes névsorát megismerhettük volna. Ez utóbbiak közűl csupán egy *Miklós*-nak és *János mesternek*, Perényi Péter országbíró itélőmesterének nevei vehetők ki, a nélkül azonban, hogy a meglévő szövegből ezeknek miféle rokonsági viszonya Mohorai Vidhez kitűnnék.

A hártyára irott oklevélnek szövege imez:

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungariæ Dalmatiæ Croatiæ etc. rex, omnibus Christi fidelibus tam præsentibus quam futuris præsentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et victoriose triumphare. A claro lumine throni regii, velut e sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia dignitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regiæ claritatis. Sane ad universorum tam præsentium quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus Vitus filius Michaelis de Mohara nostræ maiestatis veniens in præsentiam, propositis et recensitis suis fidelibus servitiis et fidelium obsequiorum gratuitis meritis sincerisque complacentiis [utique] acceptis et laudandis, quibus ipse sacro nostro diodemati . . . . . agendis, prosperis scilicet et adversis, signanter . . . . . nostro regno Hungariæ et præsentibus Alamaniæ . . . . . indefesse studuit complacere reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia [in præsentium litterarum nostrarum capite] depicta maiestati nostræ exhibendo, a nostra celsitudine eadem arma seu nobilitatis insignia sibi et per eum . . . . . magistro Johanni de . . e . . [Nesa?] prothonotario magnifici [Petri de Pe-] ren, iudicis curiæ nostræ maiestatis . . . . . gratis affectibus intuentes, fidelium obsequiorum . . . . . nibus ac indefessis hactenus erga nostram . . . . . quottidieque claret et in antea eo studiosius clarere [poterit, quanto se et suos] singularioribus gratiis sentiet decoratos, animo deliberato [et ex certa nostræ] maiestatis scientia, eidem Vito et per eum Nicolao . . . . . et Johanni prædictis, ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis, ad præfati Viti supplicationis instantiam, præscripta arma seu nobilitatis insignia, hic depicta ac pictoris magisterio distincte descripta, virtute præsentium conferimus, immo de habundantiori plenitudine specialis nostræ gratiæ, ad maiorem prælibati Viti et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam, proprio motu concedimus, damus et clargimur, ut idem Vitus et alii supradicti, ipsorumque hæredes et posteritas universa, nata et nascitura, hæc arma seu nobilitatis insignia, prout præsentibus literis nostris circa principium appropriatis coloribus diversis, inserta pictura denotat et

declarat, a modo et in antea in prœliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari et clientali gestare valeant pariter et deferre, gaudeant igitur favore regio ac de tanto munere singularis gratiæ antefatus Vitus et alii supradicti, eorumque posteritas merito exultet, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorumdem in antea solidetur intentio, quanto se et suos ampliori præventos conspiciunt munere gratiarum. Præsentes autem ad præmissorum memoriam perpetuam, cum pendenti nostro secreto regio sigillo, quo ut rex Hungariæ utimur, munitas, prælibato Vito et aliis supradictis, ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis duximus concedendas. Datum in nostra imperiali Argentinensi civitate quarta die Julii, anno domini millesimo quadringentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungariæ etc. tricesimosecundo, Romanorum vero octavo.

Az oklevél, melynek eredetie a Kubínyi család kóvári ágának levéltárában őriztetik, eredetileg halvány rózsaszínű selyem zsinóron lefüggött pecséttel volt ellátva, ez azonban jelenleg hiányzik.

A Mohorai Vidnek és társainak adományozott czímer, mely az oklevél jobboldali felső szögletében, a sorok elébe festve szemlélhető s melynek képmását itt bemutatjuk, a balra vagyis az oklevél szövege felé hajlott dobor pajzs vörös mezejében, két kivont s aranyozott fokú kard között, egy szakálos török alakját tünteti fel, halvány kék s fent arany szegélylyel ellátott köntösben, melynek fejét hátra kötött s hátúl lefelé lengő fehér kendő fedi, homlokát pedig arany párta-abroncs veszi körűl. A szintén balra fordított nyilt sisak oromdíszét hasonló török alak képezi, azon különbséggel, hogy ennek köntöse nem kék, de vörös. Az ezüsttel bélelt vörös sisaktakaró egyszerű és símán színezett foszladékaiból csak a jobboldali van meg, minthogy mint érintők, a baloldali, az oklevél ezen részének szakadozott volta miatt hiányzik. Az egészet vörös kereten belűl, halvány zöld virágszálak veszik körűl, a felső jobb szögletben ezüst, a többiekben pedig arany rózsákkal. Azon körűlmény, hogy ezen czímerképet, az oklevél szavai szerint, maga Mohorai Vid terjeszté fel Zsigmond királynak, oda látszik mutatni, hogy az abban ábrázolt főalak Vidnek valamely vitéz tettére vonatkozott, mely szerint ez talán ily török főnököt a csatamezőn elfogott vagy megölt volt.

A czímerkép arányai ezek: a pajzs aljától az oromdísz legfelső pontjáig: 16.1 ctm., mely magasságból a paizsra 8.5 ctm., az oromdíszre a sisakkal együtt pedig 7.8 ctm. esik, a paizs szélessége 7 ctm. Látnivaló, hogy ezen arányok elütnek azoktól, melyeket azon korból való czímerképek nagyobb részénél találni szoktunk, mert itt az oromdísz a sisakkal együtt, nem hogy magasabb volna a paizsnál, de ennél 0.7 centiméterrel kisebb. Egészben véve ezen czímerkép az eddig ismertek t. i. a «Turul»-ban eddig kiadottak, valamint a kezünknél lévő kiadatlanok (XV. századbeliek) közt a legmagasabb. Mázszerkezetére nézve azon magyar czímerképek számának szaporításához járul, melyek eltérőleg a külföldi s különösen franczia heraldikai szabálytól, a fémes színek mellőzésével, vagy csak csekély alkalmazása mellett, csupa színmázat tüntetnek fel s melyeknek száma, mint valószinűleg az ezutáni közleményekből is kitünni fog, nálunk túlnyomó volt a XV. században, mi oda látszik mutatni, hogy azon czímertani szabály, mely a paizs mezejének és a főczímeralaknak színezésénél a fémes és színmázas festékek felváltva való alkalmazását kívánja meg — valamint Németországban nem,[1] úgy nálunk Magyarhonban sem jutott teljesen érvényre, mert alig tehető fel, hogy királyaink, midőn híveiket, kik többnyire előkelő és büszke nemes urak valának, czímer-adományozások által ki akarák tüntetni, nekik czímertani tekintetben kifogás alá eshető vagy gáncsolható czímereket adományoztak volna «nemességük nagyobb dicsőségére», mint az illető oklevelek többnyire ki szokták jelenteni.

Mohorai Vid alapítója lett a *mohorai Vidffy* családnak, minthogy utódai ő róla magukat *Vidffyeknek* kezdék nevezni s ezen nevet a végső

[1] Hefner német heraldikus alighanem tévedett, midőn a németországi nagyszámú színmázas czímerekre nézve is az említett franczia czímertani szabályt alkalmazni óhajtván, úgy okoskodott, hogy azon színmázas czímerek eredetileg nem voltak gáncsos czímerek (franczia értelemben), de hogy fém-mázaik oxidálása és átváltozása által lettek azokká, miután, úgymond, az oxidált ezüst kék színre szokott változni, a többnyire vörös alapra alkalmazott arany máz lekopása után pedig a vörös szín marad fenn — holott az ezüst festék oxidálás által nem kék, de fekete színre szokott átváltozni, mint erről ki-ki meggyőződhetik, ha régi czímerképek eredeti festményeit vizsgálat alá veszi — a lekopott arany szinezések pedig nagyobbrészt csak betűknél mutatnak halvány vörös alapszínt, de a czimerképeknél — eddigi tapasztalataink szerint legalább — többnyire az oklevél puszta, színezetlen hártyáját tüntetik fel.

Nyomt. Ullmann J. Budapest.

Mohorai Vid czimere
1418.

ízekig híven megtartották, megkülönböztetésül a *mohorai Bak* családtól, mely szintén *mohorai* előnévvel élt, *Alsó-Mohorán* lévén birtokos, míg a Vidffyek *Felső-Mohorát* ismerék öröktulajdonuknak.

A Vidffy családról ismertetést hozott Nagy Iván «Magyarország családai» című gyűjteményes munkája, a VII. kötet 578, XII. kötet 180—81 és 475—76. lapjain. Minthogy azonban a kezünknél lévő adatok lehetségessé teszik az ott közlötteket, különösen a Vidffyek származékrendét kiegészíteni s részben kiigazítani, legyen szabad ezúttal erre is kiterjeszkednünk.

Mohorai Vidnek három fia volt, ú. m. *János mester*, *I. László* és *I. Sebestyén*, kik közül *I. László*, hontmegyei *Nagy-Csalomja* birtoka után *csalomjai* előnevet használt és első volt, ki atyjáról *Vidffy*-nek nevezte magát, de úgy látszik, maradék nélkül halt el, — *I. Sebestyén* szinte *Csalomjai* előnévvel élt, de pestmegyei *Farnos* birtokáról *Farnosi*-nak is mondatott.[1] Ezen Sebestyén túl a Dunán, a vasmegyei *Hetye* helységben is birt[2] s ugyanott több társával ú. m. Kelledi Gállal és Hetyei Istvánnal elkövetett hatalmaskodásai miatt, nevezetesen: mert 1444-ben kis-somlyói Balázsnak hetyei szántóföldéből foglaltak s 1459-ben erdejét kivágatták, valamint özvegy Hetyei Illésnét és leányát, Annát, erőszakosan az ő hetyei udvarházukba vitték és letartóztatták — ellene és nevezett társai ellen László király és az országos tanács rendeleteiből a csornai konvent és Vasmegye törvényszéke által vizsgálatok eszközöltettek s mindhárman több izben a király elébe idéztettek. I. Sebestyénnek két fia volt, ú. m. *II. László* és *II. Sebestyén*, kik, mint alább látni fogjuk, 1497-ben *Farnosiaknak* neveztettek, de Sebestyén *Csalomjai Vidffy* néven is fordul elő az egykorú oklevelekben.[3]

Ezen három testvér közül a *Vidffyek* tulajdonképeni ágazata *János mestertől* származott le, ki nem csekély tehetségekkel és jogismeretekkel lehetett felruházva, mert a jeruzsalemi sz. Jánosról nevezett s azon korban nagyhatalmú lovagrend magyar- és tótországi főnökének, Szentgyörgyi Tamás gróf auránai perjelnek legbensőbb familiarisa s ama lovagrendnek főügyvezetője és gondnoka volt[1] s mint ilyen a nevezett auránai perjeltől a neki és az említett lovagrendnek szivességből és jóakaratból teljesített számos szolgálataiért 1453. évben a nógrádmegyei *Szirák* birtokot, melyet már elébb is birtokolt, nyerte adományba «prædialis» címen, oly föltétel alatt t. i. hogy azon birtoktól a nevezett kereszteslovagok esztergomi egyházának évenként egy akó bort (unum vas vini, sexaginta cubulos Budenses in se continens) és egy mérő buzát (unam garletam frugum) adni, vagy ha ezt nem tehetné, minden hadba-szállás alkalmával két lovas vitézt a keresztesek zászlaja alá állítani tartozzék.[2] 1474. évben, *nagycsalomjai Vidffy László* nevében is, Nyéki Imre honti alispán és birótársainak bizonyság-levele szerint, Kóváry Lászlóval és Simonnal, valamint Kenderesi Balázszsal s ennek fiával Benedekkel oly egyességre lépett, hogy összes egymás ellen támasztott pörös ügyeiket kölcsönösen beszüntették. Ezen pörös kérdések azon mohorai birtokrészre vonatkozhattak, melyet néhai Kóváry Pál, László atyja és Gara Miklós nádor itélő-mestere, kövesdi máskép mohorai Bak Istvántól szerzett volt meg.[3] János mester, ki még nem élt a *Vidffy* névvel, valószinűleg az ország déli részein is volt birtokos, legalább az 1447. évi országgyűlésen egy Vitusfia *János*, mint Varasdmegye követe, említtetik.[4] Három fia maradt, ú. m. *Miklós mester*, váczi olvasó-kanonok, továbbá: *Ambrus*[5] és *Márton*, kik már *Vidffyek*-nek irattak, *mohorai* előnévvel.

[1] Nagy Iván, Magyarország családai XII. 181. l.

[2] Hazai okmánytár, IV. 336, 360, 365 és 382. l.

[3] Lásd a tudós Kovachichnak *csalomjai Vidffy Sebestyénre* vonatkozó megjegyzését: Suppl. ad Vestigia Comitiorum, II. 255. l., — hahogy ezen megjegyzés II. Sebestyénre, és nem atyjára, I. Sebestyénre vonatkozik, ámbár Kovachich Vidffy Ambrussal egykorú, tehát a XV. század második felében kelt okleveleket említ.

[1] Az oklevél szavai: «familiaris nostri specialissimi, solicitatorisque et provisoris universarum causarum ecclesiæ nostræ prædictæ . . . .»

[2] Lásd az illető oklevelet kézirati másolatban Pray, Mss. Tom. XVI. p. 236, és kiadva: G. Pray, Dissertatio hist. crit. de prioratu Auranæ p. 48—50.

[3] Fejér, Codex dipl. X. 8. pp. 453—5, 471—4 és 495.

[4] Pesty Frigyes «A horvátok képviseltetése a m. országgyülésen», Egyetértés 1884. 187. sz.

[5] Nagy Iván «Magyarország családai» című munkájában XII. 180. l. és 476. l. *Ambrus* és *Márton* tévesen I. Vid fiai gyanánt említtetnek.

Ambrus 1477. évben Báthori István országbirótól másolatban kivette Gara Miklós nádornak 1404-ben kelt oklevelét, melyben a nógrád- és hontmegyei királyi vámok és tizedek össze valának írva.[1] 1486-ban Nógrád vármegyének alispáni tisztét viselte[2] s különös érdeméül rovatik fel, hogy I. Mátyás király 1486. évi törvényeinek kinyomatását «*Constitutiones incliti regni Vngarie*» czím alatt, létesítette, mint ezt az illető könyvecskének előszava magasztalólag említi, hol Vidffy Ambrus «*nagyságos*» czímmel illettetik.[3] 1487-ben kezdetét vette egy hosszú, százados pör, melyet a Vidffy és Kóváry családok a Kóvár, Nagy- és Kis-Csalomja faluk határai közt feküdt *Kóvárszeg* nevű birtok miatt egymás ellen folytattak. Ez évben ugyanis Orbán egri püspök, kir. kincstárnok és a nádor elébe tartozó ügyekben kiküldött királyi biró, tisztelendő *Miklós mester* váczi kanonoknak és mohorai Vidffy *Ambrusnak*, kiket Thábi István képviselt s kik a Baboni Barnabás által képviselt Kóváry László elleni ügyben igért oklevél-előmutatásukat nem eszközölhették, e czélból újabb határidőt tűz ki.[4] 1489. évben Miklós mester és Ambrus ugyanazon ügyben, a törvényes birság lefizetése után újabb halasztást nyernek.[5] Nyolcz évnek kellett elmulnia, míg ezen ügy egy lépéssel ismét előbbre haladt, t. i. 1497-ben a váczi káptalan előtt almási Hanczo János, Kóváry Ferencz és János nevében, eltiltotta mohorai Vidffy Ambrust és fiát *Lőrinczet*, valamint *farnosi Sebestyént* és *Lászlót*, Sebestyén fiait, *Kóvárszeg* nevű szántóföld és erdő részletek birtoklásától.[1] Egy évszám nélküli oklevél töredék szerint pedig Kis-Csalomjai Miklós és Balkan, többi rokonaik nevében is, ellent mondtak a hontmegyei Nagy-Csalomja falura és Kapasz pusztára, valamint a nógrádmegyei Szent-Lőrincz, Felzerfalu és Mamoncz pusztákra vonatkozólag Mohorai Vid unokája, *Miklós mester*[2] váczi olvasó-kanonok és testvérei: *Ambrus* és *Márton* által való birtoklásának.[3] Ugyancsak 1497. évben Vidffy Ambrust egy másik pörben mint nyertes félt találjuk a Nagy-Csalomja szomszédságában fekvő Ipolykeszi falu egyik birtokosa, Balázs literatus és neje, Potentiana asszony ellenében, kiket Zápolya István nádor azon tettük miatt, hogy jobbágyaik által egy körtefát, mely a Nagy-Csalomjáról Ipolykeszibe vezető út mellett határt képezett, kivágattak és Vidffy Ambrus földeinek részét elfoglalni akarák — hatalmaskodás bűnében elmarasztalt s a váczi káptalan által nevezett Balázs litteratus összes, bárhol fekő javait, nejének pedig 50 márka vagyis 200 arany forint erejéig összes hozományát és kelengyéjét, kétharmad részben a bíróság és egyharmad részben felperes Vidffy Ambrus részére lefoglaltatta.[4] Hat évvel később, 1503-ban Vidffy Ambrus Szentgyörgyi Péter országbiró előtt 175 forint készpénz felfizetése mellett, pribeli birtokrészét elcserélé bizonyos Apollina asszonynyal, ennek mohorai birtokrészeért.[5] A következő 1504. évben jelen volt a Rákoson tartott országgyűlésen, minthogy az 1495. évi 26. törvényczikk rendelete szerint a nemesség nem követek által képviselve, de fejenként tartozott az országgyűléseken megjelenni — s azon országgyűlés befejezése után harmadnapra midőn több-

[1] Ered. oklevél a Kubinyi cs. levéltárában.

[2] Mocsáry, Nógrád vármegyének historiai stb. esmértetése IV. 232. l.

[3] M. G. Kovachich, Supplementum ad Vestigia Comitiorum, II. 255. l. — és Tudom. Gyüjt. 1833. II. 34. l., hol Horvát István úgy vélekedik, hogy az illető nyomtatvány előszava alatt látható B. R. L. betűk a kiadó nevét rejtik, kit ő «Blasius de Rakamaz Literatus»-nak lenni gyanít — s hogy Vidffy Ambrus ama törvényt vele csak közlötte — de ama kezdőbetűk után következő jegyzetnek ezen szavai: «Humanitate quadam et profecto innata bonitate non mediocri *magnifici* Ambrosii Wydffy de Mohora, vice-comitis comitatus Neugradiensis opusculum hoc: in primis participatum; castigatum tandem et: impressum exstat, cujus sane ingenium ad optimarum artium cognitionem, commodumque et profectum reipublicæ: et agendo, et consulendo natura comparatum est» — oda látszanak mutatni, hogy Vidffy Ambrus ama törvényeket nem csupán közölte a névtelen kiadóval, de egyúttal bőkezűsége által azoknak kinyomatását lehetővé tette, mely értelmezés felé hajlott Kovachich is, midőn ezt írta (Suppl. ad Vest. Comit. II. 310): «Ambrosius Vidffy de Mohora ..... *cujus beneficio* Mathiæ I. Corvini R. Decretum majus typis editum esse in Epistola supra ad Annum 1486 relata commemoratur.«

[4] Ered. oklevél a Kubinyi cs. levéltárában.

[5] Eredeti oklevelek a Kubinyi cs. levéltárában.

[1] Eredeti oklevelek a Kubinyi cs. levéltárában.

[2] «Magister Nicolaus filius Johannis filii Viti de Mohora, lector et canonicus ecclesiæ Waciensis ac Ambrosius et Martinus fratres eiusdem magistri Nicolai lectoris.»

[3] Ered. oklevél.

[4] Ered. okl. a Kubinyi cs. levélt.

[5] U. o.

bekkel ú. m. Kalondai Györgygyel, vojkóczi *Vidffy Miklós mester* tótországi itélőmesterrel s másokkal dereglyén Budáról Pestre át akart hajózni, a dereglye egy malomba ütődve, felfordult, s Vidffy Ambrus és társai, — «ezen vitézlő és örök emlékezetre méltó férfiak», mint egy régi feljegyzésben ránk maradt — a hullámok közt lelék halálukat.[1]

Hogy a fönt említett vojkóczi Vidffy Miklós mester, Tótország itélőmestere, ki Vidffy Ambrussal együtt fúlt a Dunába, a mohorai Vidffyek családjából vette-e eredetét, vagy éppen egy személy volt-e azon Vidffy Miklós mesterrel, ki, mint föntebb láttuk, 1487—9. években mint váczi olvasó-kanonok említtetett — a kezünknél lévő adatokból ki nem tűnik.[1]

KUBINYI FERENCZ.

[1] M. G. Kovachich Suppl. ad Vest. Comit. II. p. 309.

[1] Nagy Iván külön horvátországi családból valónak véli. Magyarország csal. XII. 181.

MISKOLCZ CZÍMERE.

(Hét rajzzal.)

A ki csak valamennyire is ismeri a középkori jogszokásokat és városi szervezetet, tudja, hogy mily nagy fontossága volt a köz- és magánéletben egyaránt bárminemű functiónál is a pecsétnek és pecsételésnek. Volt idő, midőn maga a perbe idézés is a biró pecsétjének puszta megküldéséből állott. Innen van, hogy tulajdon pecsétjére mindenki büszke, azt féltékenyen őrzi, hogy testületeknek és városoknak maga a koronás király adományoz pecséteket, sőt ő engedélyezi a különböző színű pecsétviasz használatának jogát is, s hogy armálisokban és diplomákban, vagy ha czímert adományoz, mindig megemlíti a királyi adománylevél, hogy azzal szabad-e pecsétein is élnie az adományozottnak.

Annyira megy e korban a pecsétek fontossága, hogy a midőn különböző csalási czélból azokat hamisítani kezdék, törvény hozatik a bűnösökre, mely hűtlenséget s fej- és jószágvesztést mond ki reájok.

Azt hiszem könnyű megérteni a kor műveltségi állapotából a pecsétek fontosságát. Kevés volt az írni, olvasni tudó ember. Ha valaki meg akart győződni valamely tény vagy parancs valódiságáról, első sorban a pecsétet nézte meg, mert azt talán már ösmerte s csak annak engedelmeskedett. Éppen ezért fordulhatott elő azután annyi visszaélés is. Keserűen emlékezhetünk vissza például arra az esetre, midőn a IV. Béla alatt hazánkba tört tatárok a királyi pecsét alatt rendeletet bocsátottak ki az elbujt néphez, hogy térjenek vissza, s mikor visszatértek, lekaszaboltattak, vagy fogságba ejtettek.

Különösen becses kincse és ereklyéje volt városainknak a város pecsétje. Rendszerint czímerét is hordozta benne, s mig egy részről királya kegyeire s az ősökre emlékeztetett, más részt minden hivatalos okmányának hitelessége attól függött; a miért is sohasem mulasztják el az okmányok záradékában megemlíteni, «miről is kiadtuk ezen városunk közönséges pecsétjével megerősített levelünket».

A mindenkori főbiró kezénél feküdt ez ereklye s esküjének jelentékeny része ezen pecsét hűséges kezelése és megőrzésére vonatkozott.

Ha háborus idők zivatarai között a féltékenyen őrzött kincs még is elveszett volna, legsürgősebb dolga volt a magistratusnak azonnal újat csináltatni a régi lenyomatai után, vagy ha már az sem volt lehetséges, sürgős kérelemmel fordulni a királyi felség színe elé, egészen új pecsétnek adományozásáért.

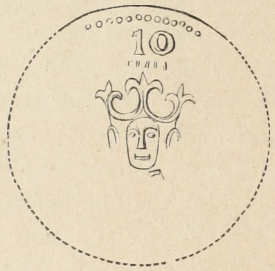
Kétségtelen, hogy községgé alakulása óta *Miskolcz* városának is mindenkoron volt törvényesen és rendszerint használt hivatalos pecsétje. Alig fér ahhoz is kétség, hogy miután, mint e folyóiratban már más alkalommal kimutatnunk sikerült, a Miskócz nemzetség birtokolta legrégibb időktől fogva területét, s általában fejlődésére és alakulására oly befolyással volt, hogy utóbb nevét is e nemzetségtől vette s minden valószínűség szerint e nemzetség elismert czímerét *a sast*

használta városi czímerül. S ez állításunk nem pusztán hozzávetés. Önként folyt az a középkori jogszokásokból és gyakorlatból, s nem egy ösmert példa van reá.

Fájdalom azonban eddigelé egyetlen esetben sem találtunk ilyen pecséttel ellátott okmányt. Nem lehetetlen azonban, hogy még felfedezhetünk ilyet is.

Legrégibb eddig ismert pecsétje városunknak az, mely a város magistratusának egy *1389-ik* év julius 7-én kelt kiadványán látható. Az okiratban bizonyíttatik, hogy Meszes Benedek miskolczi jövevény a Mályi hegyen levő szőllőjét 24 márkáért a ládi paulinus conventnek eladja.[1]

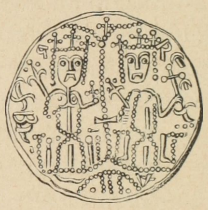
A hosszúkás papir okmány aljára sárga viaszba van nyomva a pecsét töredéke, mint ábránkon látható:

A köriratból jóformán csak másfél betű vehető ki. A pecsét közepe azonban, a czímerszerű fő tárgygyal világosan látható. Egy liliomos három ágban végződő koronával díszített emberfőt ábrázol; úgy látszik egész mellkép volt, mert a vállak rajzának némi folytatása szintén kivehető még.

A kérdés az, kit ábrázolhat ez alak? Tekintve azt, hogy a város az Avas hegyen levő templomának és így a városnak is Szent István király volt védszentje s tekintve továbbá azon érmészeink előtt ismeretes tényt, hogy első szent királyunk iránt való hódoló tiszteletének a nemzet azzal is kifejezést adott, hogy halála után még századok mulva is alakját az ország pénzeire verette, épp úgy a mint azt később Szt.-László arczképével tette: az látszik legbizonyosabbnak, hogy Miskolcz város lakossága osztozkodva e kegyeletben, czímerül szintén a Szent István király arczképét vette fel pecséteibe is. A liliomos korona ugyan azt a gondolatot is támaszthatja bennünk, hogy a fő talán Nagy Lajos királyt ábrázolja az Anjouk liliomos koronájával fején, Az sem lehetetlen, hogy ő ajándékozta e pecsét jogát a városnak, mert hiszen a diósgyőri várban oly örömest tartózkodó leánya Mária révén bizonyára kegyelte Miskolcz városát is. Véleményünk szerint azonban a két feltevés közül egyiknek okvetetlenül állania kell, hogy melyiknek, azt szintén talán majd csak a jövőben dönti el valamely szerencsés kutatás.

Hogy különben keletkezése csaknem a XIII. vagy a XIV. század elejére esik, legbiztosabban megitélhető a pecsét stiljéből és munkája modorából. A szakértőt rögtön azokra a byzanti művészek által készített első rézpénzekre emlékezteti, melyek IV. Béla királyunk alatt voltak forgalomban s ma is nagy számban találtatnak különösen Borsodmegye területén. Egyik veret előlapjának rajzát, melyen a király fiával együtt trónon ülve ábrázoltatik, összehasonlításúl itt közöljük.[1]

Különösen az arcz modellirozása, a száj, szemek és az orr ábrázolásának hasonlósága meglepő. Annyival valószínűbb különben, hogy tárgyalt pecsétünk is byzanti, vagy ha úgy tetszik izmaelita művész munkája, mert hiszen Miskolczon görögök már akkor megtelepedve élnek s ők rendszerint a város fürminderei, ötvösei és lakatosai. Utóbb már Nagy Lajos idejében pedig a borkereskedést kerítik kezeik közé.

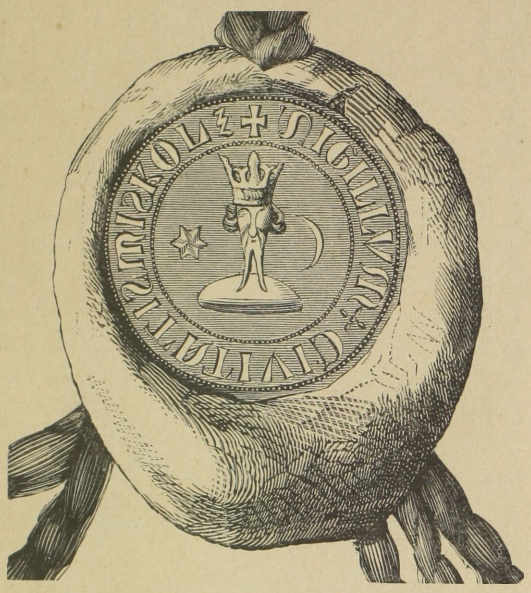
Pecsétünk kora különben e szempontból már csak azért is meglehetős pontosan meg van határozva, mert az okmány, melyen szerepel, Zsigmond és Mária királyné közös országlása idejére 1389-re esik, s bizonyos, hogy már akkor is jó régi lehetett, mert hiszen az okmány szövege

[1] *Országos Levéltár*. Dipl. oszt. 7511. szám. Paulinus conventek ládi iratai.

[1] *Weszerle* érmészeti táblái. Tab. XVII. Nro 11.

azt mondja, hogy azt szokott pecsétjükkel erősítik meg.

Nem tudni biztosan, mi lehetett az oka, hanem 44 év mulva városunk magistratusának okmányait egészen új, más pecsét alatt látjuk kiadva. És ez talán még érdekesebb az előzőnél.

Az okmány,[1] melyen először találkozunk ez új pecséttel, Miskolcz város birája által *1433-ban* van kiadva hártyán, melyről piros-zöld selyem zsinóron függ a rajzban itt közlött jól konzervált pecsét. A sárga viasz pogácsába nyomott kerek pecsét belső átmérője 4 cm., két gyöngyözött körvonal között lévő körirata következő:

* SIGILLVM * CIVITATIS MISKOLZ

Középen egy czipó-szerű tárgyon Zsigmond király szakállas koronás feje látszik. Jobbról csillag, balról félhold veszi közre az alakot. Az alól levő tárgyat báró Radvánszky Béla is czipónak nézte.[2] Utóbb azonban az országos- és muzeumi levéltárakban több hasonló pecséttel ellátott okmányt találván, mint azt a később közlendő rajzzal is lesz alkalmam bebizonyítani, sikerült kimutatnom, hogy az nem egyéb, mint a rajz folytatása a vállak ábrázolására, hogy az egész egy mellképet adjon ki, s hogy a Radvánszky által először közlött fentebbi pecséten az csak azért látszik czipónak, mert a vállak körvonala a könnyen romló viaszban vagy elkopott, vagy ki sem nyomódott tisztán.

A város szép és dicsteljes multjára nézve nagy esemény volt maga e pecsét adományozása is, mert *csaknem páratlan nyilvánítása a királyi kegynek, hogy a koronás fő saját arczképét adományozza hűsége és ragaszkodása megjutalmazásául egy községnek.* Mert arra igenis volt példa hogy a király saját czímerét, vagy annak egy részét adományozta híveinek; de arczképének adományozására ily szempontból, alig találhatnánk példát.

Még fontosabb azonban köztörténetünk szempontjából az a másik historiai bizonyságunak vehető tény, melyet szintén pecsétünk igazol, hogy tudniillik ezen pecsét adományozásával egyidejűleg *Miskolcz városa Zsigmond király által szabad királyi várossá emeltetett.* A köriratban azt olvassuk «*Civitatis Miskolz*». Már pedig Civitas névvel élni csak szab. királyi városoknak volt kiváltságuk. Ha tehát maga az okmány nincs is meg, melylyel e tény kimondatik, ha nincs is meg az azon korbeli Liber Regius, a királyi könyv, melybe az ilyen dolgok feljegyeztettek, mindannyi megsemmisülvén az idők viharában: itt van e pecsét és a magistratus vallomása, mely magát ettől fogva «Civitatis Miskolcz» előljáróinak vallja, holott azt, míg ahhoz joga nem volt, sohasem tette, s mindez eléggé igazolja városunk királyi városságát.

Így s csakis így érthetjük azután meg, hogy miért kellett új pecsétet készíttetni az első sorban ismertetett helyébe. Mert a szabad királyi városi rangra való emeltetés kívánta azt meg.

Az egész esemény történeti constatálásához még csak azon gondolatot fűzöm, hogy e magas kitüntetést városunk bizonyára Nagy Lajos király leányának, a diósgyőri várnak a nép emlékezetében örökkön elő tündérének, Mária királynénak köszöni, ki férjénél Zsigmond királynál Miskolcznak mindvégig kegyes pártfogója volt. Hiszen már 1387-ben Máriának a lázadók kezéből való megszabadulása után Diósgyőrbe, városunk tőszomszédságába sietnek megpihenni mind a ketten, s közel egy álló hónapig mulatnak itt. Azután is nem egyszer rándul ki Zsigmond

[1] *Bárczay* család levéltára. Fasc. XXXII. Nro 1.
[2] *Archaeologiai Értesítő.* 1877. XI. k. 56. lap.

a diósgyőri várba vadászatra.[1] Bizonyára mindannyiszor bő alkalma van Miskolcz város viszonyaival megismerkedni s viszont a város előljáróságának ragaszkodásukat kimutatni, esetleg kéréseiket is előadni.

Városunknak éppen tárgyalt pecsétjét vizsgálva, önkéntelenül is fölmerül a kérdés, hogy csakugyan Zsigmond király arczképét foglalja-e az magában?

Ennek eldöntésére ösmernünk kell a király egykorú arczképeit. Ilyen pedig meglehetős kevés maradt fenn.

Ezek közül a konstanczi zsinat lefolyásának képekben és írásban való ábrázolásában, mely az 1414—18. években készült, két ízben látjuk arczképét, borzas hajjal és hosszú szakállal,[2]

A Schedel-féle, 1493-ban Nürnbergben megjelent krónikában szintén van egy fametszetű arczképe;[3] azonban ez nem vehető figyelembe, mert mint a figyelmesebb vizsgálatból is kitünik, több fejedelmet és császárt ugyanazon metszvénynyel nyomtat le, csak a nevet változtatja meg alatta. Így például Zsigmond császárnak ugyanaz az arczképe, mint Nagy Károlynak.

Közelebbről ismeretlen korból, azonban nagy valószínűség szerint még a király életében készült képei vannak Mantuában és Görlitzben.[4] Ezek azonban eddigelé kevésbbé ismeretesek s kiadva sem igen vannak.

Thuróczi krónikájában ugyancsak megrajzoltatja a király képét s bár az ő arczképei sem megbízhatók, mégis, mint a mellékelt rajzból látható, van benne sok hasonlatosság a későbbi biztosabb keletkezésű képek vonásaihoz.

Froissart krónikája színes képben közölvén Zsigmond esküvőjét Máriával, e képen meglehetősen hasonlónak festi őt Thuróczi képéhez.[5]

Legfigyelemreméltóbb s leghitelesebb arczképe azonban Zsigmond királynak az, mely ma is a nürnbergi városházán őriztetik s mely a világ egyik legnagyobb festőjének, *Dürer Albert*nek műve.

[1] *Fejér* Cod. Dipl. X. 7. 350. — *Hazai Okmt.* II. 151.

[2] *Richental Ulrich*-féle kiadása, facsimilében az egyetemi könyvtárban Budapesten.

[3] *Hartmann-Schedel* krónikája: 239-ik levél.

[4] *Scriptores Rerum Lusaticarum.* Neue Folge. IV. 1870.

[5] *Frossardi* historiarum opus omne. Frankfurt 1584.

Zsigmond király arczképe. *(Thuróczi Krónikájából.)*

E kép másolatát *Csontosi János* hozta Nürnbergből s volt szíves számunkra átengedni.

A «Történelmi Életrajzok» egyik közelebbi füzete közli is azt; s noha az oda tőlünk került, a forrást nem nevezi meg.

Dürer, bár jóval Zsigmond után élt, s így őt magát nem láthatta (Zsigmond 1437-ben halt meg, Dürer 1471-ben született), tekintve mégis Dürer kiváló művészi tehetségeit s *Thausing* tanárnak,[1] az ő művészete legalaposabb német ismertetőjének bizonyítékait, melyek szerint ez arczképet, régibb és egykorú más arczképek és Zsigmondnak függő pecsétein levő ábrázolata után készítette, a megrendelő Nürnberg város tanácsa részére, — bizonyára *ezt kell leghitelesebbnek vennünk Zsigmond király összes arczképei között.*

Ha most összehasonlítjuk e képet Miskolcz városának, előttünk legutoljára az 1433-ik évről ösmeretes pecsétjén levő képpel, lehetetlen egy perczig is kétségbe vonnunk a tökéletes hasonlóságot, jóllehet a miskolczi pecsétet bizonyára

[1] *Moritz Thausing.* Albert Dürer, sa vie et ses œuvres. Traduit par G. Gruyer. Paris. 1878. 81. 375. lap.

százszorta ügyetlenebb művész metszette Dürernél. Ugyanaz a göndör borzas haj, mely a korona alól messze eláll, az a hosszú sasorr, lecsüngő vékony bajusz s az a kétfelé álló hosszú (úgynevezett kecske) szakáll.

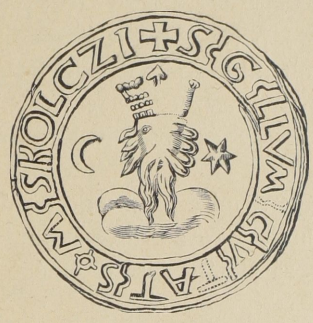

Zsigmond császár és király arczképe.
(Dürer Albertnek a nürnbergi városházán levő eredetije után.)

Mindezek alapján teljesen bebizonyítva látjuk, hogy városunk pecsétjén csakugyan Zsigmond királyunknak arczképét, még pedig portrait hűségű arczképét bírjuk.

Van még egy arczképe Zsigmondnak a bécsi Ambrasi gyüjteményben; ez azonban, mint utóbb kitűnt, a nürnbergi Dürer-féle képnek csak egy régibb másolata.[1] Ugyancsak pecsétünk arczképének hűsége mellett szólanak: egy bár későbbi de a király arczképével ellátott emlékérem[2] s fennmaradt királyi függő pecsétein látható képei az 1397.,[3] 1406.[4] és 1432.[5] évekről, bár e pecsétek némelyikén szakáll nélkül ábrázoltatik.

Hogy meddig használta s mily megszakításokkal városunk magistratusa e pecsétet, biztosan ki nem mutatható. Annyi azonban kétségtelen, hogy egy *1624* április hó 20-án kiállított okmányon[6] még Zsigmond király arczképével ellátott pecséttel él. Ennek nyomója azonban már más véset; az első talán elveszett. A különbség csak igen csekély a kettő között:

Így, mint a rajzból is látni, a csillag most a bal (heraldikailag), a félhold pedig a jobboldalon áll, míg az első pecsétnél az megfordítva van. A körirat pontozásában és a név leírásában van azután a második különbség. Így itt olvassuk:

✠ SIGILLVM CIVITATIS ✠ MISKOLCZI✠

Feltünő, hogy a betűk közül különösen az I betűk rendetlenek s inkább byzanti typusuak. Az első pecsétnél is van egy ilyen rendetlen betű a különben szép majuskulás typusok között, a végső Z betű. — Talán még mindég görögök voltak a pecsétmetszők Miskolczon.

Érdekes ez utóbbi pecséten, hogy a fej mellett tisztán tünteti fel a vállak és mell rajzát és

[1] Dr. Eduard Frh. v. Sacken. Die k. k. Ambraser Sammlung. Wien 1855. 8 r. II. k. 13. l.

[2] *Széchenyi* Tabulæ Numismaticæ Misc. Tab. 8.

[3] *Országos Levéltár* Dipl. oszt. 8257. sz.

[4] U. o. Dipl. oszt. 9140. sz.

[5] *Pray* Syntagma hist. de Sigillis. Budæ. 1805. Tab. XIV.

[6] *Muzeumi levéltár* registrálatlan acták.

így megmagyarázza az első pecsétnél is a czipónak magyarázott alakot.

Különbözik végül utóbbi pecsétünk az előbbenitől abban és pedig lényegesen, hogy többé nem függő alakban van kiállítva, hanem sárga viaszba nyomva, az okmány aljára van alkalmazva.

Lényegesnek és feltünőnek találom e körülményt, mert ott van ma is Ulászló királynak 1512 november 3-án Budán kelt privilegiális levele Miskolcz város levéltárában,[1] mely szerint különösebb kitüntetés gyanánt és kegyelme jeléül megengedi, hogy *pecsételéseiknél zöldszínű viaszt használhassanak*, még pedig úgy függő, mint közönséges pecséteiken. Két pecsétje, s különösen függő pecsétje csak szabad királyi városoknak volt akkoron. Ebből is bebizonyítva látom, hogy *Miskolcz város szabad királyi várossága még 1512-ben is köztudomásu, elismert tény volt.*

Egyébiránt a mi a Zsigmond király arczképét illeti, tény hogy azt a város mint czímerét is használta s zászlaján viselte még az *1683-ik* évben is.

Ez év május 1-én ugyanis a városházán levő ingóságokat iratván össze a tanács. Ez összeirás 11-ik pontjában írva találom:[2] «*Vannak két fejér gyolcs gyalog zászlók, kék fejtő az közepin*».

A városnak tehát fehér színű zászlaja volt, melyen kék színbe festve hordta Zsigmond király arczképét. — Nem éppen szokatlan dolog a régi időben, hogy jeles férfiak arczképe diszíti akár az ünnepi, akár a hadi zászlókat. Ez utóbbira nézve például említhető Nagy Lajos nápolyi hadjáratában a zászló, melyen a megölt Endrének arczképe lobogott a magyar hadak előtt.

Ezek után kevés időre úgylátszik egyszerre veszett el minden, a mi városunknak közel harmadfél száz év gyakorlata által is szentesített czímerére és pecsétjére emlékeztetett.

Ekkor kellett nyomtalanúl elveszni Zsigmond király adományozó oklevelének, a város zászlajának és pecsétjének is.

Ez időtől fogva gyorsan követi egymást több, különböző jelvényü pecsét használata, minek okát abban találom, hogy a régi pecsétnyomó nem levén többé kéznél, annak csak okmányokon levő hiányos és töredezett lenyomatait használták az új pecsétek metszetésénél, restelve a fáradságot az alaposabb utánanézésre; a kevésbbé kifejlődött historiai érzék mellett talán emléke sem levén már meg a réginek, — a metsző ki nem tudván venni az alakot, mindenfélét összerajzolt, metszett és combinált.

Így volt egy idő, midőn Miskolcz város pecsétjében egy szétvetett lábú szerecsen állott. — És ennek a csudálatos czímerképnek a keletkezése igen egyszerűen megmagyarázható. A rajzoló kezébe a régi pecsét lenyomatának egy kopott példánya kerülvén, a Zsigmond király képén a kétfelé fésült hosszú szakállat lábaknak, a hosszúkás arczot deréknak, a koronát pedig fejnek nézte és kész volt a szerecsen.

Ebből utóbb egy másik vésnök megint mást csinált. Mert talán nem tudták megérteni a szerecsennek összefüggését Miskolcz városával s mert az avasi nagy templomnak, de meg az egyházmegyének is Szent István király volt a védnöke, reá fogták az előbbeni szerecsenre, hogy az Szent István király s kezébe a két oldalt levő félhold és csillag helyett, jogart és országalmát adtak.

Hogy a reformatusok mennyi kegyelettel viseltettek a város traditiói iránt, még akkor is, midőn a tulajdonképeni uralkodó vallást képezték, abból is látszik, hogy egész 1687-ig a Szent István egész alakjával ellátott pecsétet használt a város. Az éppen említett év után azonban már ismét új pecsét készült, s ekkor a valószinűleg minden eddiginél tudatlanabb vésnök, a szent király alakja helyett egy hajdut metszett ki és kezébe a hosszúkás királyi pálcza helyett buzakalászokat, a birodalmi alma helyett pedig szőllőfürtöt adott. A két utóbbi jelvény helyességét különben azért sem lehetne elfogadni, mert bár a bortermelés mindig virágzó lábon állott Miskolczon, de a buzatermelésre nézve éppen az ellenkező áll. — Így állott elő tehát Zsigmond király s utóbb Szent István király alakjai helyett Miskolcznak az a mai napig is használt piros nadrágos, kék dolmányos hajdu pecsétje.

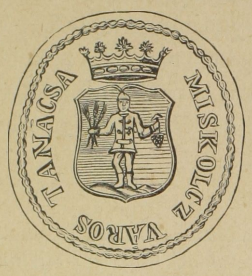
Az 1700-as évek elején azután a czímerpaizs fölé ötágú nyilt korona s mellé két oldalt pálmaág helyeztetett. Ezúttal a régi traditiók közül

[1] *Miskolcz város levéltára.* Másolata az *Orsz. Lev.-tárban* Dipl. oszt. 22352. sz.

[2] *Annales.* Miskolcz város levéltárában.

egy ismét fölélesztetett, t. i. 1702-ben a zöld viaszkot kezdik ismét pecsételéseiknél használni.[1]

Miskolcz város tanácsának mai pecsétje ilyen:

Végűl meg kell említenem, hogy városok és nagy községek okmányaik összefűzésére és függő pecséteik alkalmazására rendszerint színeiknek megfelelő színű selyemzsinórt használtak. Az *1433-ik* évből ismertetett pecsétje városunknak piros és zöld selyemzsinóron függ. Ebből következtethetjük, hogy Miskolcz városának megkülönböztető színei a *piros és zöld.*

Az előadottak folyamán azt hiszem, minden kétséget kizárólag sikerült kimutatnom azt, hogy Miskolcz városának egyedül hiteles címere és pecsétje Zsigmond király arczképe; — bizonyítja ezt nem csak a maig is meglévő pecsét, hanem a kimutatható harmadfélszáz éves gyakorlat is. Minden azonkívül és azóta használt pecsétje és címere városunknak világos tévedés alapján származott s minden jogi alapot nélkülöz, — tehát nem is törvényes, — azzá legfeljebb a tévedés által támogatott gyakorlat emelte.

Tekintve egy részről a fontosságot, melylyel a városok pecsétei a köz- és hivatalos életben ma is birnak, tekintve azon kegyeletet, melylyel minden község multjának emlékei iránt viseltetik, s a melylyel és pedig méltó büszkeséggel Miskolcz város közönsége is dicsekszik:

úgy történeti multja iránt való lelkesedésének, nagyrabecsülésének s a történeti igazságok iránt való hódolatának adna Miskolcz város közönsége kifejezést, ha mostani, minden historiai és jogi alapot nélkülöző czímerét és pecsétjét letéve, annak helyébe dicső multjára, koronás királya kegyeire és ősi hűségének megjutalmazására, valamint szabad királyi városságára emlékeztető régi czímerét, régi zászlaját és színeit minél előbb újra fölvenné.

A történelmi kutatásnak éppen egyik nagy eredménye az, hogy gyakran századok csalódásai által szentesített eszméket és tényeket is megdöntenek.

Kénytelen voltam már egy traditiót megdönteni, a Miskolcz nevéről szólót — ez a második. — Mindannyi helyett azonban, tisztemhez képest történelmi igazságokkal fogom kárpótolni igyekezni az ideálokat. A mely igazságok hiszen feledtethetik velünk a régi meséket, mert minden sugaruk egyszersmind az igazi mult egy-egy dicsőségteljes lapját világítja meg előttünk.

Dr. Szendrei János.

[1] *Szerző* gyűjteményében levő okmányon.

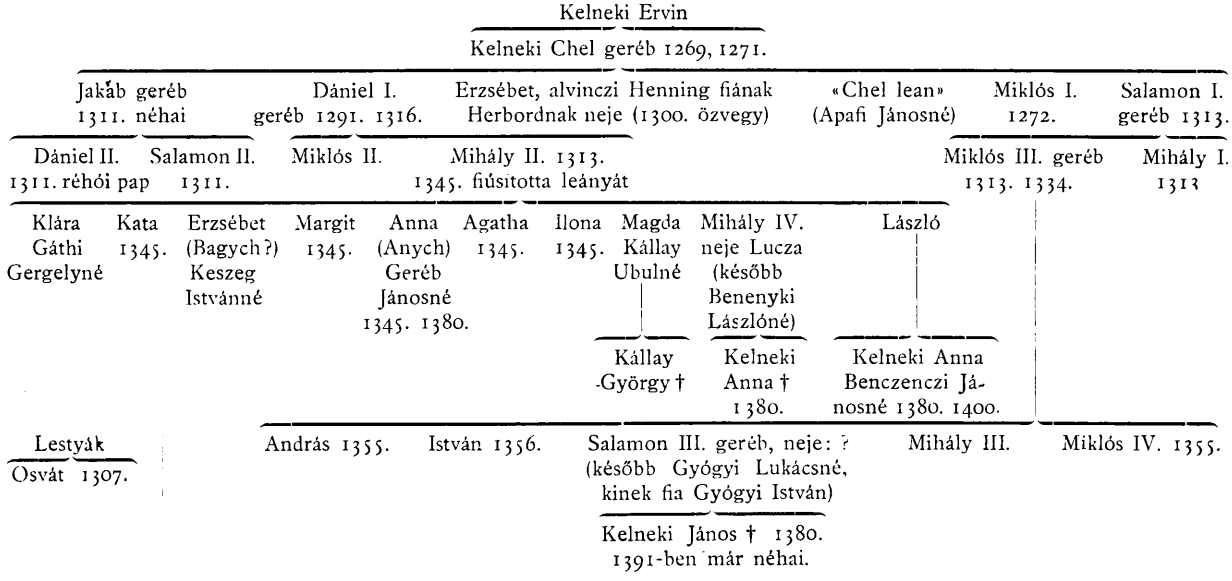
A KELNEKI-CSALÁD NEMZEDÉKRENDJE.

A Kelneki család az azelőtt Szász-Sebes székben fekvő, ma Szeben vármegye területéhez tartozó, Kelnek falutól vette nevét, mely falu a XV. század előtti oklevelekben «Kelnuk», ritkán «Kelnek», s fordul vagy két oklevélben, de tévesen, mint «Kalnuk» is elő. Első ismeretes őse *Ervin*, ki a XIII. század közepe előtt életben álló. Az ő fia *Chel*, kinek neve külömbözőleg írva áll oklevelekben, u. m. Chel, Chelo, Cheel, Chyl, Chyel. Ez egy oklevélben *Chyel comes, filius Ervyn de Kalnuk*, egy másikban: *Chyl comes de villa Kelnuk.*[1] Birta a kelneki gerébséget, melyet azután gyermekei, unokái és kisunokái is birtak. Ő e család egyik kitünő tagja. István ifjabb királynak és erdélyi herczegnek volt híve és, úgylátszik, csapatvezére is. E király alatt Dévánál és Feketehalomnál hősiesen harczolt, mely harczokban sok foglyot ejtett; továbbá az ilsvaszegi ütközetben bátor magaviselete által az ellenség csapatait zavarba hozta,

[1] *Jos. Com. Kemény*, Dipl. Trans. I. k.

és ottan sok sebet kapott. Ezen érdemeiért adta neki István király 1269-ben Demeterpatakát és Réhot, ekkor Fejérmegyéhez tartozó helységeket, mely adományt egyik fia, Miklós, kérésére megerősítette 1272-ben IV. László király is.[1] Az ő érdemeiért kapta Chel rokona: Brassai Teel, Ebl fia, ugyan V. István királytól Szancsalt, és az oklevél szerint: «villam Herbordi vayvodæ»,[2] ki ezeket csakhamar eladta e Chelnek, mire 1271-ben beleegyezését adja a király.

Négy fiát és két leányát mutatják oklevelek. Fiai: Jakab, Dániel, Miklós és Salamon; leányai közül egyik egy Apafi, a másik, vélekedésem szerint, egy Henning neje. Ez utóbbi mint özvegye Herbordnak, alvinczi Henning fiának, jő elő 1300-ban Herbord és Erzsébet nevű gyermekeivel.

Három fia képez ágakat, mint a mellékelt nemzedékrendi tábla mutatja, melyek közül a legrövidebb az 1311-ben már néhai *Kelneki Jakab*-é. Kinek fia *II. Salamon* és *II. Dániel* 1311-ben réhoi lelkész.

Chelnek *Miklós* nevű fia nem képezett ágat.

Kelneki Dániel I. Chel fia. Ennek vétel útjáni szerzeménye Kutfalva[3] és 1291-ben (I) Salamon nevű testvérével vette Benczenczet.[4] 1311-ben neki adták el öcscsei, a réhoi lelkészséget viselt Kelneki Dániel és ennek (II) Salamon nevű testvére demeterpataki birtokrészeit.[5] Volt Szász-Fejéregyházán is birtoka, melynek birásában a falu lakosai által háborgattatott, azonban a szebeni ispán és szász universitásnak 1316-ban ez ügyben hozott itéleténél fogva annak birtokában meghagyatott. Az ő szerzeménye Vingárd is, az oklevél szerint Wyngartkeerh, mely Bokay ivadékoké volt. Az oklevelekben mindég mint «comes» áll. Fiai II. Miklós és II. Mihály. Nevezett fiaival, testvérével és testvére gyermekeivel adta cserébe László erdélyi vajdának 1313-ban Szépmező nevű birtokát[1] Gergelyfája és Veresegyháza nevű birtokokért; az erről kelt oklevélben neve e sorokban áll: «comite Daniele filio Chel de Kelnuk similiter pro se et Nicolao ac Mychaele filiis suis, ac Nicolao filio comitis Salamonis pro se, patre suo et Mychaele fratre eius».[2]

Kelneki Miklós II, Dániel fia, vélekedésem szerint rokona az 1324-ben pártütő Henningnek,

[1] *Jos. Com. Kemény*, Digl. Trans. I. k.

[2] *Balásfalva* a gr. Kemény József vélekedése szerint. E birtokot nemsokára más kezén találjuk.

[3] *Jos. Com. Kemény*, Dipl. Trans. I. k. e megjegyzéssel: *Fejér*, Cod. Dipl. VI. I. 168. l. VII. v. IV. 218. l.

[4] *Szabó Károly*, Székely oklevéltár I. k. 24. l.

[5] Anjoukori okmánytár I. k. 227. l.

[1] Szépmező Küküllőmegyében; 1322-ben Károly király Talmácsi Miklósnak adományozta, ki leánytestvérének s férjének Chech Péternek adta 1324-ben; a XIV. század végén Járai Péter alvajda maradékai kezén találjuk.

[2] Anjoukori okmánytár I. k. 301. l.

a szászok ispánjának, mit alább fogok kimutatni. Ő, Mihály nevű testvére, és egyik unokatestvére 1324-ben eltilták Vizaknai Alárdot, Alárd fiát, Ryngelkirch eladásától, mely az ő springi és gergelyfáji birtokaikkal szomszédos.[1] Ugyan az ő és testvére részére kelt 1329-ben a gyulafejérvári káptalan bizonyítványa, mely szerint Bokay András, Ilyés fia, nekik átengedi a Wyngarthkeerh (Vingárt) nevű birtokot, melyet Bokay atyja, Ilyés nevű nagyatyja és ennek Wz, Zereth és Both nevű fiai, Kelneki Dánielnek adtak volt el.[2] Említett testvérével és III. Miklóssal 1334-ben meggátolták működésében András erdélyi püspöknek a springi dekánságba a dézmák beszerzésére, meg azoknak a szokott módoni elszállítására vagy eladására kiküldött megbizottját; saját birtokukban lévő faluk papjainak s jobbágyainak megtiltván, hogy részt vegyenek a dézmáknak bárminő elszállításában, s fenyegetések által más falvakat is eltartóztatván, hogy a beszerzésben, eladásban vagy elszállításban a püspök küldöttjének segédkezzenek, mi kitetszik a gyulafejérvári káptalan ez évben kelt bizonyítványából,[3] és ebben mint «Nobiles de Kelnuk» vannak felhozva a Kelneki ivadékok. Maradékot e Miklós nem hagyott hátra.

Kelneki Mihály II, Dániel második fia, ismertetve van a fönt testvérével 1313-tól 1334-ig felhozott adatokban. Ő rokona Laczk István erdélyi vajdának. Nem lévén fia, 1345-ben præficiálta leányait. Laczk István vajda 1345-ben Budán személyesen megjelenvén I. Lajos királynál s előterjesztvén saját, testvérei, és rokona, e Mihály, hű szolgálatait, a király a vajda kérésére Kelneki leányainak fiusítására beleegyezését adta «sine præiudicio tamen iuris alieni». Hét leánya volt ez időben: Klára, Kata, Erzsébet, Margit, Anych, Agatha és Ilona. Ezeknek fiusítása után Kelneki Mihálynak két fia született: Mihály és László, és mikor bekövetkezett az örökségbeni osztály, egy-egy fiu annyiban részesült mint egy leány. Az osztály idejében csak négy leány osztozott: Klára, Anych (Anna), Bagych (Erzsébet?) és «Magdolna», mely utóbbi nem áll az 1345-ki levélben. A fiusítást tárgyazó levélben megnevezett, és Fejérmegyében fekvő birtokai: Spring, Drassó, Demeterpataka, Vinczencz, «alio nomine Rohundorph» (Réhó), melyek Cheel szerzeményei, továbbá Riga «alio nomine Vengerskirch» (Vingárt), Catha, «alio nomine Byruum» (Girbó), Sohteluke, «alio nomine Benchench», és Gergelyfája.[1] Végre fele Rengelkirchnek, melyet Kelneki Dániel és Miklós vettek Alárdtól. A birtokokat felmutató s a fiusításról szóló oklevélben, melyet a váradi káptalan állított ki,[2] még ez is áll: «cum iuribus patronatuum ecclesiarum in ipsis sub quibuslibet honoribus fundatarum». Leányai közül négy volt férjnél: Klára Gaáthi Gergelyné, Erzsébet Keszeg Istvánné, Anna disznojoi, azután mártonfalvi Geréb Jánosné, Magda Kállay Ubulné.

Kelneki Mihály IV, a föntebbi sorokban leírt II. Mihály fia. Ez Lucza nevűt birt nőül, kitől *Anna* nevű leánya született. Mint néhai áll 1380-ban kelt oklevélben. Leánya a maga javait anyjának és anyja második férjének, Benenyki Lászlónak, hagyományozzá, de e végrendelkezés, az 1388-ik évben hozott itélet következtében, az ősi birtokokra nézve nem, csak az atyja általi szerzeményekre nézve állott meg.[3]

Kelneki László, II. Mihály fia. Már néhai 1380-ban. Ő is *Anna* nevű leányt hagyott hátra, ki Benczenczi Jánoshoz ment nőül és az idősb Kelneki-ág utolsó ivadéka.

Kelneki Salamon I, Chel fia és a harmadik ág alapítója. Mint geréb áll oklevelekben. Az 1313-ban László vajdával tett birtokcserénél már felemlítettük. Az ő fiai III. Miklós és I. Mihály.

Kelneki Miklós III, Salamon fia. Rokona az 1324-ki pártütő Henning szebeni ispánnak, mit 1325-ki oklevélből következtetek, noha abban Kelnekinek írva sem ő, sem II. Miklós nem fordulnak elő. Széchényi Tamás erdélyi vajda, kinek a király a pártütő Henning javait adományozta volt, az adományozott javakat Henning árváinak, két, Miklós nevű, rokon hű szolgálatait tekintetbe véve bocsátotta bizonyos összeg-

[1] *Jos. Com. Kemény*, Dipl. Tr. I. k.
[2] U. o.
[3] *Szereday*, Series Episcoporum 78. l.

[1] E helységek közül Vingárt más oklevélben alio nomine «Chybat» meg «Chybay», Girbó pedig «Birbo».
[2] *Jos. Com. Kemény*, Dipl. Trans. I. k. szerinte az eredeti levél in archivo Cameræ R. Hung. Aulicæ és kivonatja *Fejér*, Cod. Dipl. XI. 472, 473. l.
[3] *Jos. Com. Kemény*, Dipl. Tr. Appendix IV. k.

ért vissza, és a két Miklós az erről szóló levélben így áll: «inspectis fidelitatibus et servitiis nobis usque modo impensis et impendendis in futurum Nicolai filii *Salomonis*, et Nicolai filii *Danielis* proximorum sæpedicti comitis Henningÿ».[1] Megerősít engem következtetésemben az is, hogy a Kelnekieknek Henningfalván, mely Henningbirtok lehetett, részbirtokuk volt, meg az, hogy azon Péterfalván («in comitatu Albensi existens»), mely a pártütő ispánnak előnévül szolgált, egy Henning-örökös birtokrésze iránt perlőnek látjuk később a Kelnekiek egyik ágát.[2] E Miklósnak és unokatestvéreinek adta el Alárd, néhai Vizaknai Alárd «comes» fia, 1330-ban a maga negyedrészét Ringelkirchből, az oklevél szerint: «Nicolao filio Salamonis filii Chel, ac Nicolao et Michaele filiis Danielis de Kelnek.» Fiai: András, István, III. Salamon, III. Mihály és IV. Miklós.

Kelneki Mihály I, Salamon fia, Chel unokája. Azon Kelnekiek közt, kik 1334-ben András erdélyi püspökkel daczoltak, ő nem fordul elő. Kevés a mit róla tudunk. Magtalanúl halt el, de hogy mikor, nem tudjuk. A mely időben IV. Mihály, leánymaradékot hagyva hátra, fiumaradék nélkül elhalt, és atyjáról II. Mihályról örökölt birtokai osztály alá kerülendők voltak, és egyszersmind II. Mihály gyermekei, meg unokái közt az osztály végbe vala viendő, Kállay Ubul, ki Kelneki Magdolnát birta nőül, I. Lajos királyhoz folyamodott kieszközlésére annak, hogy a Kelneki Salamonról leszármazott itjabb ág örökösei osztály alá bocsássák azon birtokokat, melyek egy Kelneki Mihály halálával kerültek kezökre, és ezen, mint «homo sine hærede decedens» az e tárgyban kelt királyi oklevélben álló Mihály alatt az itt leírt I. Mihaly vélendő, ha az oklevél következő sorára tekintünk: «*Michael* filius Danielis de dicta Kelnuk *frater* eiusdem olim Michaelis de Kelnuk *patruelis*», mert e szerint II. Mihály, ki a leányait fiusította volt, a sine hærede decedens Mihálynak «frater patruelis»-e. De e véleményt megingatják az oklevél többi sorai, és az osztályt tárgyazó más oklevél, mint alább látni fogjuk.

Kelneki András, III. Miklós fia. Ringelkirch iránt folytatott pert a Vizaknai Alárd fiának, Jánosnak özvegyével a maga és testvérei nevében. A per a Konth Miklós erdélyi vajda itéleténél fogva részökre dőlvén el, az özvegy a maga és két leánya részbirtokát Ringelkirchben, mely a falunak egy negyedrészét tette, örökösen eladta 1355-ben Andrásnak és testvéreinek, kik a gyulafejérvári káptalan ez évben kelt bizonyítványában így jőnek elő: «Andreas filius comitis Nicolai filii Salamonis de Kelnuk pro se et pro Stephano, Salamone, Michaele et Nicolao fratribus uterinis».

Kelneki István, III. Miklós fia, kit a gyulafejérvári káptalan fönt érintett 1355-beli bizonyítványában találunk. Áll 1356-ban kelt oklevélben is.[1] Neki és testvéreinek perök volt Péterfalvi Henning Miklós némely javai iránt Enyedi (Kis-Enyedi?) Mihály comessel, melyben mint az oklevélből következtethető, 1351 előtt is volt itélet hozva, s melyet 1356-ban István és testvére András, a többi testvérek nevében is béke útján enyésztettek el. A per tárgyai a Fejérmegyében fekvő péterfalvi részbirtok és Szász-Sebes városában egy udvartelek, miket Mihály comesnek végképpen birtokába bocsátottak.

Kelneki Salamon III, testvér Istvánnal. Comesnek írva áll oklevélben. Felesége Lucza nevű. Gyógyi Lukács özvegyét vette nőül, kitől fia János, ki a Kelneki család utolsó fiivadéka. E Salamont és testvéreit Almakereki János perbe idézte a püspöki szék eleibe leánynegyed iránt, mely pert a kolosmonostori convent 1374-ben kelt bizonyítványa szerint a püspöki székről Almakereki azután a kalocsai érseki székre felebbezett. E bizonyítványban állítva van, hogy Chel leányát egy Apafi birta nőül, az oklevél sorai szerint: «procurator magistri *Johannis*, filii *Gegus de Almakerek* ad nostram accedendo præsentiam, in persona eiusdem magistri Johannis domini sui per modum protestationis nobis significare curavit, quod prædictus magister Johannes super Salamonem, et alios suos fratres de Kelnek quartam filialem quondam nobilis dominæ *prothaviae suae* filiæ videlicet *Chel lean* vocatæ, coram venerabili in Christo patre domino Demetrio Dei et

[1] *Jos. Com. Kemény*, Notitia Cap. Alb. Tr. I. k. 101. l.

[2] Itt nem hagyhatom említetlenül, hogy a két Miklós és II. Mihály birtokában volt Erdélyben egy oly helység, mely a fejérvári káptalannak egy 1324 kezdetén kelt bizonyítványában mint «villa eorum sub castro Petri» áll. Ma Pétervárallya nevű falut nem találunk Erdélyben.

[1] Zichy-Codex III. k. 48. l.

apostolicæ sedis gratia episcopo Transilvano, ac suo vicario in spiritualibus in iudicio acquirendo.» Minthogy az idézett sorokban szépanya, prothavia, áll, Apafi Jánost kell az úgynevezett «Chel leány» férjének tartanunk, Pesty Frigyes ezen sorai szerint is:[1] «Apa, az Apafi és Bethlen családok egyik őse tűnik fel a XIII. század végén, ki Chiel, a kelneki gróf leányát vette feleségűl», de én hajlandóbb lennék a férjnek I. Apafi Miklóst tartani, minthogy Almakereki a Bethlenek nevében nem, csak a maga nevében követeli a leánynegyedet.[2] A Kelnekiek e perbeni magatartása és hogy Almakereki minélfogva felebbezte a pert, kitetszik az oklevél idézett sorainak következő folytatásából: «iidem nobiles de Kelnek ipsum magistrum Johannem ipsis in linea congenerationis attinere minus iuste denegassent ipseque magister Johannes, prout dictasset ordo iuris, dictam suam acquisitionem, moderamine iuris observato semel, et secundario testibus idoneis producendo comprobasset, tandem ultimarie per ..... in octavis festi b. Georgii martyris nunc proxime præteritis, præfati dominus episcopus, et suus vicarius ob favorem prædictorum nobilium de Kelnek in faciendo iudicio sibi suspecti esse videbantur, nec dictam suam intentionem contrario comprobare permis(is)sent, asserens, quod prænarratus magister Johannes filius Gegus, dominus suus dictam suam causam in quibuslibet gravaminibus cum testibus humanis evidenter et accurata comprobatione sublevare præsto erit, et paratus, unde quia coram iudice suspecto periculosum est litigare, præmissam suam causam in præsentiam venerabilis patris domini Petri per eandem gratiam archiepiscopi Colochyensis ecclesiæ et suorum canonicorum deliberandam et discutiendam, ac determinandam distuleret, et attraheret optenta oportunitate.[3]

Kelneki Mihály III. és *Kelneki Miklós IV.* fel vannak mutatva mint III. Miklós fiai a gyulafejérvári káptalan idézett 1355-beli bizonyítványában.

Kelneki János, fia III. Salamonnak. Az ő részére 1379-ben Gyógyi István, ki féltestvére, átiratta a ringelkirchi birtokrészt tárgyazó 1355-beli bizonyítványt. E János idejében folyt per az ifjabb ág fimaradéka és az idősb ág leánymaradékai közt a Kelnekiek fiut s leányt illető birtokaik iránt; az ő idejében hozatott itélet egy örökös nélkül elhalt Kelneki Mihály birtokai felett; az ő idejében ment végbe a két ág közti osztály, és a leányait fiusító II. Kelneki Mihály maradékai közt is ekkor történt osztály. Hogy mely Mihályok birtokai kerültek osztály alá, arra nézve szükségesnek látom ide iktatni a királyi levelet és a vajda levele néhány sorát: «Ludovicus Dei gratia rex Hungariæ etc. Fideli suo dilecto magnifico viro Ladislao vayvodæ Transilvano et eius vicevayvodæ salutem et gratiam. Noveritis, quod nos ex relatione magistri Ubul de Kallou nobis facta percepimus, ut prælati et barones nostri in sede nostra iudiciaria Wissegradiensi consedentes ad præsens, super factis possessionum condam *Michaelis de Kelnuk* nobilis partis Transylvanæ, hominis *sine haerede* decedentis ex eo, quod in literalibus eiusdem monumentis conspexissent, ut possessiones suæ universæ ad superstites ipsius masculinos et fœmineos æquanimiter succedere deberent, et devolvi, deliberantes decrevissent, filium *Salamonis* de dicta *Kelnuk* fratris eiusdem condam *Michaelis* patruelis admittere possessiones ad easdem. Cum itaque nobiles dominæ filiæ condam *Michaelis* filii Danielis de dicta Kelnuk, fratris eiusdem olim *Michaelis* de Kelnuk patruelis, et etiam filiæ filiorum eiusdem Michaelis filii Danielis, quarum unam ipse magister Ubul habet legitimam in consortem, ab eodem stipite, a quo dictus filius Salamonis traxerint progeniem; ideo eadem in ipsis possessionibus æquam portionem habere debeant cum eodem. Ideo fidelitati vestræ damus in mandatis, quatenus iuxta præmissam sanctionem prælatorum, et baronum nostrorum dictas filias ipsius olim Michaelis filii Danielis in possessionibus ipsius olim Michaelis de Kelnuk habita distinctione eodem modo faciatis esse portionatas, sicut filium Salamonis prælibatum instantia observata, et aliud pro nostra gratia non facturi, futuris etiam vayvodis, et eius vicevay-

[1] *Pesty Frigyes*, Az eltűnt régi várm II. k. 99. l.

[2] Ha azt vesszük tekintetbe, hogy a felperes és alperesek közti rokonság, ha csakugyan volt, már annyira feledékenységbe ment a per idejében, hogy az kétség alá vonható volt, ez esetben nem Miklós, hanem Apafi János vélhető a férjnek. Apafi János élete a XIII. század végére esik, mint fönt is érintve van.

[3] *Jos. Com. Kemény*, Dipl. Trans. II. k. Eredetije in Arch. F. Lib. I. Cott. Alb. fasc. 1. Litt. X.

vodis præcipimus illud idem dantes eis similibus sub præceptis. Datum Zolii feria III. proxima post dominicam Invocavit (febr. 14.) a. D. 1380.[1] A vajda ez évben «8° die quindenarum festi Pascæ Domini» (apr. 15.) kelt levele sorai ezek: «Nos Ladislaus vayvoda etc. Memoriæ commendamus ..... quod licet nos in possessionibus, et possessionariis iuribus condam *Michaelis de Kelnuk* ex speciali litteratoria regia commissione inter Joannem filium Salamonis fratrem patruelem præfati *Michaelis* ab una, nec non nobiles dominas ..... filias condam Michaelis filii Danielis, sorores prædicti Michaelis, et alteram Annam filiam Ladislai de dicta Kelnuk parte ab altera congruentem et æqualem divisionem facere debuissemus».

A vajdai oklevélből tetszik ki, hogy Kelneki Jánosnak Gyógyi István féltestvére; a sorok ezek: «Joannes filius Salamonis simul cum Stephano filio Lucæ conservatore suo, *fratre* videlicet *suo uterino*». E Gyógyi István az osztályra a vajda által kiküldve volt emberek egyike; mutatja a vajdának a káptalanhoz 1380. «feria VI. proxima post quindenas festi Pascæ Domini» (apr. 14.) Girbóról intézett levele, melyben Stephanus filius Lucasi de Gyog.

A Kelneki János által az osztályhoz átengedett birtokok következők voltak: egész Vingárd és Kutfalva; felerésze Veresegyház, Gergelyfája és Benczencz nevű birtokoknak; Ringelkirchnek egy harmada; Henningfalvának és Girbónak egy negyede; és mind Spring, mind Drassó felerészének egy negyede. Egyfelől János átengedi az oklevél szerint: eisdem nobilibus dominabus et puellis cum pro ipsarum quartis puellaribus, quam etiam pro iuribus quondam dicti Michaelis ipsis convenire debentibus totales possessiones Vyngarth et Kuth; nec non rectas medietates possessionum Veresegyház, Gergurfája, et Benchench, ac tertiam partem possessionis Rengunkirch olim per avum et patrum (I. Salamon) iam dicti quondam Michaelis emtas et comparatas, tanquam in easdem nobiles dominas devolutas et redundatas, velut ipsarum iura, cæterum de possessionibus hæreditariis ipsius quondam Michaelis pro iuribus quartalibus ipsarum dominarum et puellarum quartam et æqualem partem possessionum Hennungfalva et Birbou vocatarum, et similiter quartam partem medietatum possessionum Sprend et Drassou nuncupatarum, quæ apud manus ipsius condam Michaelis præfuissent, dedisset, donasset, et contulisset. Másfelől Kelneki Mihály örökösei a többi birtokokra nézve: «ipsum *Joannem* filium Salamonis in residuitatibus prædictarum possessionum et possessionariarum portionum, exceptis solummodo si quas possessiones emtitias idem Joannes retinuisset, quæ prævia ratione in ipsas ac earundem posteritates deberent rendundari, quietum et pacificum commisissent».

János a Kelneki család utolsó fisarjadéka. 1391-ben mint néhai fordul elő; úgylátszik e tájtt holt meg. Az érintett évben látjuk az idősb ág néhány örökösét lépéseket tenni János benczenczi, ringelkirchi, gergelyfájai és veresegyházi birtokai iránt, melyeket Gyógyi István alkalmasint még kezén tartott.

A Kelnekiek kelneki gerébháza, s az ahhoz tartozott telek, hogy halála után mindjárt ki kezére került, nem tudjuk; néhány év mulva azt Kelneki Annának mártonfalvi Geréb Jánostól született fia, vingárdi Geréb János, birtokában találjuk; ő birja a gerébséget, s mind házát, mind telkét 1430 előtt eladja Kelnek falu lakosainak, mely eladás ellen Geréb János három fia, mivel az eladás tudtok nélkül történt néhai atyjok által, ellenmondott 1430-ban.[1] Az ellenmondásról szóló levélben Kelnek mint «possessio regalis» áll.

A II. Kelneki Mihály örökösei közt 1380-ban végbe ment osztálynál hat részre oszlottak a birtokok. Négy leánynak Kállay Ubul a képviselője, ki «György» nevű fiával együtt jelent meg az osztálynál, e négy leány között áll Anych nevű leány (puella), kit Kállay, megbizólevél nélkül, képvisel, holott Anna, ki az oklevélben, valamint Anych, II. Mihály leányának van írva, melyben mint özvegy áll, külön képviselőt küldött maga részéről; hogy az oklevélben álló Anych egy személy Annával, abból is kitetszik, hogy az osztozók száma nem hét, hanem hat.

A leányok közül *Kelneki Klárát* későbbi oklevelek Gáthy Gergelynének írják, ez hagyott hátra maradékokat, s egyik fia mint valkói nemes jő elő; valószinűleg Valkó vármegye nemese.

[1] *Jos. Com. Kemény*, Dipl. Tr. II. k.

[1] *Jos. Com. Kemény*, Dipl. Tr. Append. IV. k.

Kelneki Erzsébet, mint Keszeg Istvánné van később felmutatva,[1] ki Zsigmond nevű fiút hagyott hátra, 1400-ban életben állót.

Kelneki Magdolna, Kállay Ubulné, egyedűli fia György. 1397-ben mint özvegyet mutatja egy bizonyítvány, mely szerint testvérei gyermekeivel, a Küküllőmegyében fekvő Szépmező birtokosait tiltja a nevezett birtok elfoglalásától.[2] Fia hamar elhalt. Magdolna maga is elholtnak van írva 1400-ban; javait ekkor négy testvére örökösei osztják.

Kelneki Annát, Geréb Jánosnét, veje Járai, másként Wáradgyai János, Járai Péter alvajda fia képviselte az osztálynál. Ezen Anna férje előbb disznojoi[3] előnevet használt, de miután 1364-ben Bolkács és Sidve nevű birtokai helyett Széchenyi ivadékoktól cserébe Mártonfalvát és Seezt (Gezés?)[1] kapta, Mártonfalva szolgált neki azután előnévül. Anna vingárdi birtokrésze fiára, ifjabb Geréb Jánosra, szállott és e fia kezdi a vingárdi előnevet használni.

II. Kelneki Anna, IV. Mihálynak Lucza keresztnevű nőtől született leánya, képviselője az 1380-ki osztálynál Gyógyi Imre, ki alighanem rokona.

A harmadik *Kelneki Anna*, László leánya, Kállay Ubul által volt képviselve. Ezt mint felyebb érintettük, Benczenczi János vette nőül. 1400-ban özvegy. Hagyott maradékokat hátra.

Az elősorolt Kelnekieken kívül találunk még két Kelneki ivadékot, Osvát és Lestyák nevüeket, 1307-beli oklevél másolatában, melyet gr. Kemény Diplomatariuma bir.[2] Kelneki Osvát, ki Lestyák fia, László vajda által kiküldve szerepel 1307-ben az akkor Fejérmegyében fekvő Földvárt illető ügyben.

A Kelnekiekkel vagy Kelneki Anna fiával, Geréb Jánossal, rokonságban állhatott Bogáthi Péter, Imre fia; azon oklevélben, melynél fogva Zsigmond király a Bogáthi Péter birtokaiban rejlő királyi jogát adja Péternek, oly részbirtokok is állanak, melyek Kelnekiek által birt birtokok voltak: ezen, 1435-ben kelt királyi levélben kilencz ilyen birtok áll.[3]

Nevezhettük volna Kelnökinek is e családot, minthogy a nevet adta helység a XIII. és XIV. század okleveleiben nagyobbára *Kelnuk*nak írva áll, de miután a XV. században rendesen Kelnek-nek írják e helységet és így nevezik jelenben is, a Kelneki nevezetet tartom a helyesnek.

Gr. LÁZÁR MIKLÓS.

[1] Erzsébetet mint Keszegnét egy, jelenleg kezemnél nem lévő, transsumptumból iktattam a nemzedékrendi táblára, Keszeget és Kelneki-javakat örökölt fiát, mutatják az idézett Diplomatariumnak Append. IV. k., mely Erzsébet többi testvéreiről is nyujtotta az adatokat.

[2] Ez azon Szépmező, melyet még 1313-ban idegenített volt el a Kelneki család, és az eltiltás idejében a Járai Péter alvajda maradékai birtokában állott.

[3] Az előnevet adó helység az oklevelekben: *Diznojow*, *Diznojo*, *Dizneo*. Disznojó nevű falu csak egy van Erdélyben: Maros-Tordamegyében, s ezen faluval szomszédos helységek a Losoncziak birtokában voltak a Geréb János idejében, s alkalmasint Disznojó is, melyet kezökön látunk a XV. században, azonban ettől a Geréb család nem vehette az előnevet. A mely helység az előnevet adta, oklevelekből kitetszőleg a Királyföldön fekvő. A királyföldi Disznojóban háza volt Talmácsi Miklósnak, ki mind Fejér-, mind Küküllőmegyében számos birtok ura volt, és ezen házát, tartozékaival együtt, adta Chech Péternek s nejének Talmácsi Katának, kik szülői Geréb Jánosnak. Ezen adományozást Robert Károly király 1323-ban megerősítvén, a megerősítést tartalmazó, Temesvártt kelt oklevélben (Jos. C. Kemény, Dipl. Tr. I. k.) e sorok állanak: «quod comes Nicolaus (Talmácsy Miklós) filius Corrardi dilectus noster coram nobis personaliter constitutus, domum suam in *civitate Diznoyo* vocata existentem, iure hæreditario, sicut dixit, sibi debitam cum attinentiis suis et utilitatibus universis, proximitatis et caritativæ dilectionis, quæ opus perfectum habet, observatione, *nobili viro magistro Petro filio Michaelis* dilecto et fideli nostro, *proximo suo* et dominæ sorori suæ, consorti videlicet ipsius magistri Petri dedit et contulit iure perpetuo, in filios filiorum et hæredum successores possidendam, tenendam irrevocabiliter et habendam etc.» Diznoyo nevezettel a Szeben vármegyében fekvő Nagy-Disznód is áll oklevélben s nézetem szerint e helységben állott a ház, melyet «cum attinentiis suis et utilitatibus universis» örökölt szüleiről Geréb János meg Miklós nevü testvére; és Geréb Jánosnak a XIV. század közepe utáni években, noha két magyar megyében is voltak birtokai, e helységben lehetett a lakfészke. A föntebbi magister Petrus fia ama Mihálynak, ki 1319 előtti időben solymosi várnagyságot viselt, és az itt említett évben már nem volt életben.

[1] Vélekedésem szerint Alsó- vagy Felső-Gezés, mely Lenk geograph. Lexikonja szerint németül Gesäss, melyben később is birtokosoknak találjuk a vingárdi Gerébeket.

[2] *Jos. Com. Kemény*, Dipl. Tr. Appendix I. k.

[3] Hazai oklevéltár (Dessewffy kiadás) 394. l.

EGY PÁR SZÓ A MAGYAR CZÍMER-KÉRDÉSHEZ.

Nem vagyok úttörő ezen a téren, mert előttem már többen jártak elől, kik az ügyhöz méltó lelkesedéssel egyengették úgy előttem, mint a még bizonnyal következendő kutatók előtt az útat. Mindazok, kik e kérdés tisztázása körül eddig közrehatottak, munkálataikból láthatólag, sok hazafisággal, gondos körültekintéssel, tárgyuk alapos ismeretével — s a mi minden kutatónál elengedhetetlen követelmény, — kritikával jelezték azt az álláspontot, melyet ezen kérdésben elfoglalnak. Nagy részük éppen ezen az alapon a meggyőződés nyujtotta energiával bizonyos pontig mintegy általános érvénynyel ruházta fel állításait. Azt hiszem azonban, hogy a tudományban egyetlen kérdésnek sem válhatik kárára a tovább kutatás és így nem végez haszontalan munkát az, ki a magyar czímer alkatrészeit még ma sem találván megállapítottnak, legkevésbbé pedig helyesen használtnak, saját kutatásainak szerény eredményét is az előzőkhöz csatolja.

Oly helyütt van szerencsém az ügyhöz szólani, mely bizonyára leghivatottabb foruma leend állításaim érvényének, oly közönségnek, mely előtt egy nemzet czímerének fontosságát hosszasan magyarázgatni fölösleges. Ezen a helyen semmi esetre sem fog felszólalásom indokolatlannak, avagy túlságosan érzékenynek látszani, mert hisz mindnyájan tudjuk, hogy annak a világba repített szónak, annak a kimondatásakor mit sem jelentett üres phrasisnak is hányszor adta már meg a folytonos ismétlés a gyakorlati érvényt s hogy a szokás a puszta alakiságnak mily számtalanszor kölcsönzött anyagi tartalmat.

Az 1870-ik évi január 26-án a Történelmi Társulat választmányának Magyarország czímere tárgyában kiküldött bizottsága az ország czímerét — a leghitelesebb kútfőket tartva szem előtt — tudományosan, a czímertan szabályai szerint következőleg adja:

«Magyarország czímere: hasított paizs, melyben jobbról (heraldice) nyolcz vörösezüst pólya van, s balról vörös mezőben hármas zöld halmon arany koronából ezüst kettős kereszt emelkedik föl. A paizs fölött az ország szent koronája díszlik. A paizsot két oldalról — a hol szükséges — telamonok gyanánt két álló angyal tartja. Czímerünk ezen leirását az országos levéltár — Magyarország és társországai czímereit megállapító dolgozatában szintén elfogadja s pedig mint azt e tisztelt társulatnak a dolgozatról adott szakvéleménye is elismeri, a legszigorúbb tudományos elvek s kétségbe vonhatlan hitelességű kútforrások alapján. E dolgozat által adott czímer-leirás az előbbitől csak annyiban tér el, a mennyiben czímertartókúl két *lebegő* angyalt említ.

Ez s illetőleg ilyen lenne tehát hazánk czímere s én meg is nyugodnám benne, ha már elfogadtuk, maradjunk mellette. De ezt csak az esetben tenném, ha azt látnám, hogy a czímernek ez az alakja, bár nézetem szerint nem felel meg a traditiók java részének és egyéb tekintetekből sem tarthatom azt helyesnek és kifogástalannak, — általánosan elfogadva, mintegy a nemzet vérébe átment volna, ha azt tapasztalnám, hogy annak ily előállítása az egyöntetű használat által a közszokás szentesítését megnyerte. Ez esetben belényugodnám s azzal vigasztalnám magam, hogy ha lehet egy rossz Széchenyi szobrunk s a bizony nem tökéletes Eötvös monumentum mellett is virágzik a hazai szobrászat; akkor egy nem éppen kifogástalan czímer használatába sem hal bele heraldikánk s a miként ott egy Széchenyi és egy Eötvös szobor után Petőfié meghozta a rehabilitatiót, úgy tán itt is fog még teremni az ország most leírt czímerénél szerencsésebben alkotás is.

A mindennapi tapasztalat azonban nem erre, de nagyon is az ellenkezőre nyujt sokszoros bizonyítékot. Szó sincs róla, hogy az ország czímerének akár ezen, akár más, ennél jobb, vagy rosszabb alakja az egyforma, öntudatos használat tárgya lenne, sőt inkább a képzelhető legnagyobb változatosságban s természetesen hibát hibára halmozva állíttatik elő a gyakorlatban. Kir. udvari szállítók, árúczégek, kir. közjegyzők, egyletek, intézetek stb. sőt maga az állam is, valóságos leleményességet fejtenek ki a külömbözőnél külömbözőbb hibák és heraldikai baklövések gyakorlatában. Lesz alkalmam egy pár szebb példányt ezekből bemutatni, melyek tanúskodni fognak a mellett, hogy a czímernek ez az alakja

nem vált a nemzet közkincsévé s hogy azt a szokás legalább ez ideig nem sanctionálta. Ebből folyólag a magyar országos czímer kérdése megoldottnak még mindig nem tekinthető.

Miután ilyenformán nem bevégzett ténynyel állok szemben, a mikor tehát az érvek még pro et contra figyelemre kell, hogy méltattassanak, nem fogok üres szalmát csépelni, ha a dolog felől egyetmást röviden elmondok.

Magyarország czímere, a történelmi társulat fent idézett véleménye, valamint az országos levéltárnak legújabb dolgozata szerint is: hasított paizs, melynek jobb oldalát nyolcz felváltva *vörös-ezüst* pólya foglalja el stb. Állapodjunk meg ennél a pontnál, tegyük azt a kritika mérlege alá és lássuk megüti-e annak a mértékét. Én már megkisértém a mérlegelést és eredménykép tagadom ezt az állítást. Hogy mennyire sikerült nékem a mérlegelés és ebből folyólag az én következendő állításom mennyi hitelt érdemel, az ismét a kritika eldöntése alá tartozik. Nézetem szerint u. i. a paizs jobb oldalát nyolcz pólya képezi ugyan, de semmi esetre sem *vörös-ezüst*, hanem *ezüst-vörös*, azaz: az első, harmadik, ötödik és hetedik pólya ezüst, a második, negyedik, hatodik és nyolczadik pedig vörös színű.

Ezek a pólyák, a melyeket én részemről sem az ország négy folyójának Verbőczivel,[1] Ivánffival[2] és másokkal, sem a régi Pannonia czímerének sem és pedig legkevésbbé az anjoui ház ifjabb ága torna-gallérja színeinek[3] tartani hajlandó nem vagyok, de melyekről azt hiszem, hogy a legkezdetlegesebb czímeralkotás eredményei s ép azért a magyar nemzetség ősi czímere; előfordulnak már II. Endre 1221. évi okiratáról lefüggő pecséten is.[4] E pecséten lévő czímerpaizs nyolcz pólyája közül a második, negyedik, hatodik és nyolczadik pólya kiemelkedő, míg az első, harmadik, ötödik és hetedik síma s már ebből az okból is valószínű, hogy a páros számú pólyák a vörösek s a páratlanok a fehérek. De továbbá a második, negyedik és hatodik pólyában kétkét egymásnak szemközt álló s középen hársfa levéllel elkülönített, — a nyolczadikban pedig egy balra fordult oroszlán látható. Ezen az Árpádház czímerét képező oroszlánok színe felől pedig a mint azt már Podhradszky József-tudósunk is kimutatta[1] kétségünk nem lehet. Imre király u. i. 1197-iki czímeres levélben István főispánnak «arany koronás oroszlánnak első felét két első lábával aranyos karmokkal» adja czímerül és pedig mint minden kétséget kizáró határozottsággal mondja «Arma etiam seu insignia ipsius domini et patris nostri et nostra.»* Miután tehát ennek a czímernek tartalmát képező arany fél oroszlán az Árpádház czímeréből vétetett, semmi kétség, hogy azt arany oroszlánok alkotják.

A II. Endre-féle pecséten előforduló oroszlánok színe tehát arany s így azok a pólyák, melyekben ezek vannak, semmi esetre sem vehetők ezüst színűeknek, mert a heraldika alphabetája szerint fémre fém nem jöhet. Azok minden valószínűség szerint vöröseknek veendők.

Ezen következtetéssel nem állok egyedül. Már Ivánfi pályakoszorús munkájában csaknem ugyanígy érvel s csakis abban tér el, hogy az oroszlános pólyákat ő a vért mezejének tartja s kételkedik, hogy a pecsét mondott pólyáin látható figuralis alakok oroszlánok volnának, hajlandó azokat egyszerűen diszítéseknek tartani.

Részemről ezúttal nem bocsátkozom annak vitatásába, ha valjon a vörös pólyák a vért mezejének veendők-e, sem azt *most* eldönteni, hogy voltaképen oroszlánok vagy díszítések foglalják-e el a vért kérdéses helyeit, nem szándékom. Ivánfi érvelésére azonban megjegyzem, hogy ha emez alakokat nem oroszlánoknak, hanem egyszerűen diszítéseknek veszszük, akkor kisiklik kezeink közül egy oly bizonyító érv, melynek segélyével egyedül állapítható meg biztos határozottsággal e pecsét pólyáinak színe.

Az oroszlánoknak valódi színe u. i., mint láttuk, igen könnyen megállapítható, de nem úgy az ékítményeké, mert valószinű ugyan,

[1] Operis tripartiti Pars I. Tit. 11. § 3.

[2] Ivánfi, A magyar birodalom czímerei és színei, Budapest 1874.

[3] Podhradszky, Magyarország czímerének eredete. Századok 1870 april hó.

[4] Pray Synt. Hist. de Sigillis Tab. VII. Fig. 1.

[1] Podhradszky, i. h.

* Ezen Imre-féle oklevél, vele együtt több más a XIII. századból származó czímeradományozó oklevél kétségtelenül hamis. Már Fejér, annak kiadója (Cod. dipl. II. 304.) megjegyzi: «occurrit mancum». Hamisítója valószínűleg a XVI. században élt horvát származású Skalich.

Szerk.

hogy azok szintén vörös alapon aranyszínűek, de csakis valószinű, mert ép oly joggal tarthatjuk őket ezüst alapon vörös, vagy bármi más színűeknek is. Továbbá ne feledjük el, hogy nem vagyunk Mária Terézia korában, hol a minden jelentőség nélküli diszítések felhalmozása elv, de oly korszakban, mely a fejlődés igen-igen első stádiuma, hol tehát inkább valódi jelentőségű figuralis alakokat tenni föl a czímeren, mindig az igazsághoz közelebb járó dolog, mint a jelentés nélküli diszítések feltételezése. De meg aztán Imrének fent idézett okmánya sokkal világosabban szól, semhogy a csaknem bizonyosért a nagyon is ingatag alapra fektetett hypothesist kellenék elfogadnunk.

Most azután azt mondhatnám, hogy ha II. Endre ezt a czímert *így* s nem *másként* használja, ha ő a pólyákat fehérrel kezdi és vörössel végzi, akkor *ez* a magyar czímer és nem *más*, akkor annak a pólyáit csak *ily* sorrendben szabad és *kell* használni. Hisz csak a történészek rendes bizonyítási eljárását kell követnem, hogy ide jussak. Csak azt kell kérdenem, tudhatta-e II. Endre, hogy milyen az ország czímere? Erre pedig csak azt felelhetem: bizonyára tudhatta. Akarta-e ő azt és pedig való formájában használni? Feleletem erre is csak igenlő lehet. S végre volt-e benne elég igazelműség, hogy a czímert valódi alakjában állítsa elő? Semmi kétség, hogy igen. De bár azt mondják, hogy a legegyszerűbb bizonyítás mindig a legjobb és legczélravezetőbb s nékem mindenesetre igen kényelmes lenne, ha a kérdést ily módon világítva meg czélom már ez által eléretnék; mégis igen távol van tőlem a gondolat, hogy ezzel a kútfővel, mely állításom mellett oly szépen látszik tanúskodni, ily módon bizonyítsak.

A dolog u. i. korántsem ily egyszerű s nem szabad kifeledni a számításból, hogy már három igen tekintélyes testület nyilatkozott a pólyáknak az általam vitatottal ellenkező sorrendben leendő használása mellett. Mindazok, kik a vörös-fehér pólyákat vitatják, minden utógondolat és nehézség nélkül bele fognak egyezni emez érvelésbe s csak azt fogják mondani: Tehát azok a pólyák, melyekben oroszlánok láthatók, vörösek s a többiek fehéreknek veendők. Úgy hát tekintsünk csak egy kicsinység *előre* Pray Györgygyel 1202-ben Imréhez. Ennek is fenmaradt egy czímeres lefüggő pecsétje a mondott időből[1] és lám e pecséten az oroszlános, tehát mint a fönt elmondottakban magam is következtettem a vörös a kezdő pólya. S hát aztán, ha egy pár lépéssel *hátrább* ugyancsak II. Endre 1233. évi okmányának pecsétjét[2] nézegetjük s ott kezdő pólyáúl ismét oroszlános pólyát találunk, nem vagyok-e megfogva saját érvelésemmel s ilyeténkép érvelve s egyéb okokkal nem birva, miután az én *egyetlen* emlékemmel, *két* hasonló bizonyító erejű emlék áll ellenben, nem kellene-e elfogadnom kezdő pólyáúl a vöröset? Bizonyára, de ez esetben sohasem leendett bátorságom a pólyák általam föntebb jelzett sorrendjét vitatni.

Nem — sem az első helyen említett pecsét nem érlelte meg bennem a fennebb kimondott meggyőződést, sem pedig az a két másik, melyeket utóbb említettem nem döntötte meg azt. Nézetem szerint ezek a pecsétek nem bizonyítanak egyebet mint azt, hogy hazánk czímerérek egyik alkotó része a nyolcz pólya. A színek sorrendjére nézve sem azt, hogy vörös-ezüst, sem azt, hogy ezüst-vörösként használtattak, nem bizonyítják. Bizonyítanak azonban egyebet és pedig oly körülményt, mely állításom igazolására nézve igenis fontos és megszívlelésre méltó. Bizonyítják, hogy *a színek sorrendje ezen királyok uralkodásáig megállapítva nem volt s hogy a pólyák következetes egyforma sorrendben nem használtattak.* És vegyük kezeinkbe Pray György nagy munkáját, nézzük végig mindazon uralkodóinknak fenmaradt pecsétjeit, kik a most említett két király után uralkodtak, menjünk a múzeumokba és vizsgáljuk át az összes czímereket, melyek akár egész V. Ferdinandig birtokunkban vannak, pedig ebbe bele van foglalva Róbert Károly, Nagy Lajos, Zsigmond, I. Mátyás kora is, tehát a czímer-alkotásnak hazánkra nézve legjobb kora; vegyük rendre mindazon műemlékeket, melyeken az ország czímerének ez az alkotórésze előfordul és ezt a bizonytalanságot, ezt az önkényességet uralkodóról uralkodóra következetesen meg fogjuk találni.

De hát ki fog ezen csodálkozni? Higgadt gondolkodás és mindazon körülményeknek, melyek czímerünk képződése körül a rég letűnt

[1] Pray, Synt. Hist. 70. lap.

[2] Tud. Gyűjt. 1833. 12. kötet, 2. ábra.

századok alatt közrehatottak, figyelmes számbavétele után, — bizonyára senki. Sőt inkább az ejthetne bámulatba, ha nem Imre, vagy II. Endre, de akár az Anjouk, vagy I. Mátyás idejében egy pontosan, heraldice szabatosan és a nemzeti traditióknak minden tekintetben megfelelően megállapított címerrel találkoznánk. Avagy van-e nekünk egy alkotmányunk összes alapelveit egybefoglaló codexünk, nem kell-e annak minden egyes ágazatát, százféle országgyűlés cikkelyei közül külön összeböngésznünk? Nincs nemzet a világon, mely annyi hányattatást élt volna át, mint a mienk. Hányféle beütést, mennyiféle hegemoniát kellett átszenvednie, mily számos uralkodóházat látott maga fölött s hányféle cultura behatását érezte? Csoda-e ha ily viszonyok között a címer használatában ingatagságot találunk? Hosszú, igen hosszú idő és igen stabilis állapotok kivántatnak ahoz, hogy egy vagy más címeralak olyannyira megrögződjék a népek felfogásában, hogy egyes részletei elvesztvén eredeti specialis jelentésöket, az egészet meg nem változtatható egységes symbolumnak tekintsék. Ilyen állapotok pedig a mi címerünknek nem jutottak.

Gondoljuk meg azt is, hogy sem Imre, sem II. Endre, sem a többi utána következett uralkodó nem ő maga véste azokat a pecséteket, a melyeknek lenyomatai reánk maradtak, de bizonyára ők maguk még csak fel sem ügyeltek annak készítésére. Annak a pecsétnek készítése mesteremberek dolga volt mindig és mindig, a felügyeletet pedig, ha ugyan létezett, — az udvari heroldok végezték. Vegyük most tekintetbe, hogy a hányféle véső, annyi ember s bizonyára annyi ízlés, felfogás és technika. Az kétségtelen, hogy ezek a mesteremberek tudták, vagy legalább az nekik utasításba adatott, hogy a nyolcz pólya a címer alkatrésze, hogy nekik azokat alkalmazniok kell, de hogy azokat az ezüst színűvel kell-e kezdeni avagy a vörössel, azt teljes határozottsággal bizonyára nem tudták, vagy hogy helyesebben szóljak itt az egyéni különös felfogás és ízlés volt az irányadó. Egyik véső és herold így, a másik úgy fogta fel. Volt ki pólyáknak hitte mind a nyolczat, volt ki ezüst mezőben négy vörös pólyát hitt s más ismét vörös mezőben négy ezüst ezüst pólyát. Az, ki az ország négy folyójának tartotta, bizonyára másként állította elő, mint az ki tán az Anjou-ház színeit vélte benne látni.

De meg aztán a címer emez alkatrészeit hány másféle címerrel és címer-alkatrészekkel kellett az egyes uralkodók alatt combinálni? Az ily combinatiók mindig más és más előállítást tettek szükségessé s így mi sem természetesebb, mint az a határozatlanság, melylyel ezen a téren találkozunk.

Meggyőződésem tehát az, hogy *a címer használata körül az egyes uralkodók, sőt mint II. Endrénél ép az imént láttuk, egy és ugyanazon uralkodó alatt is tapasztalható eltérések nem másnak, mint az azok előállításánál tényleg közreműködött egyének különféle ízlésének és felfogásának tulajdonítandók*, — eltekintve természetesen azon esetektől, midőn az egyik vagy másik címeralkatrész egy vagy másféle előadását címercombinatiók igazolják.

Vigyük szavazó-urna elé az összes pecséteket, érmeket, okiratokat és mindazon emlékeket, melyek hazai címerünk megállapítása tekintetében számba jöhetnek, szavaztassuk le őket és nem hiszem, hogy az ezüst-vörös pólyák maradnának kisebbségben. De tegyük fel, a mit ugyan bátor vagyok nagyon de nagyon is kétségbe vonni, hogy a vörös-ezüst lesz pár szóval többségben; nékem még azon esetben is marad forum apellatoriumom mindazokkal szemben, kik a vörös-ezüst sorrend mellett foglalnak állást.

Ők u. i. a kútfőknek egy bizonyos és elismerem igen tekintélyes részére támaszkodnak, de ugyanakkor, mint látjuk, a kútfőknek egy másik nem kevésbbé tekintélyes részét figyelmen kívül hagyják és olybá veszik, mintha azok éppen a világon sem volnának. Pedig nézetem szerint egy II. Endre korabeli emléknek, ha az különben egyéb tekintetekből a történelmi kritikát kiállja, ép oly bizonyító erő tulajdonítandó, mint egy Nagy Lajos korából vagy bármely más időből fennmaradt kútfőnek.

Én tehát ezúttal nem hagyom figyelmen kívül azon kútforrásokat sem, melyek az állításommal ellenkezők mellett látszanak bizonyítani, hanem csak reducálom bizonyító erejüket valódi értékökre s csak ott és annyit bizonyítok velök; a hol és a mennyit bizonyítani valójában képesek. Miután pedig látom, hogy az én bizonyítékaim, melyeket a történelmi kútforrásokból merítettem,

ezeket a bizonyítékokat egymagokban határozottan legyőzni nem képesek, bár azok előtt semmi esetben meg nem hátrálnak, mert velök egyenlő erejüek; segédcsapatot toborzok onnan, a hol döntő erőket gyanítok. Ez a segédcsapat pedig, mely az ütközetet javamra dönti el, az *aesthetika*.

Igen jól tudom ugyan, hogy mennyi érték tulajdonítandó az æsthetikai érveknek a heraldikában, de abban azt hiszem senki sem kételkedhetik, hogy két egyenlő történeti jogosultsággal biró czímer közül mindig az fogadandó el, a melyik æsthetikusabb. Már most construáljuk a magyar országos czímert a vörös-ezüst pólyákkal s nézzük hova lyukadunk ki:

A hasított czímerpaizs baloldali mezője vörös és a jelzett szerkesztés szerint a jobb oldal első pólyája is vörös. A czímer egész felső része tehát egy és ugyanazon színű mind a jobb, mind a baloldalon. A lehető legízléstelenebb, mert igen-igen egyhangú compositio. Fordítsuk most meg a pólyákat, szerkeszszük a czímert az általam vitatott modorban és bizonyosan türhetőbb eredményre fogunk jutni. Szerintem ezüst lévén a felső vagyis a kezdő pólya, a czímer felső részét jobbról az ezüst pólya, balról pedig a vörös mező képezi. Itt tehát ezüst és vörös találkoznak. A legutolsó vagyis a nyolczadik pólya ez esetben vörös, ez képezi a czímer jobb oldalának alját s miután annak baloldali részén legalúl a zöld hármas halom foglal helyet, az egyhangúság ismét ki van kerülve, mert itt meg vörös és zöld találkozik. A közbeeső t. i. a második, negyedik és hatodik vörös pólya pedig mindig két-két ezüst pólya által határoltatván, ezeknek mozgalmas hatása már e váltakozás által eléggé biztosítva van.

Mit ér ott a theoretikus okoskodás, a hol azt világos bizonyíték dönti le? fogják mondani mindazok, kik a vörös-ezüst sorrendet vitatják. Azt senki sem tagadhatja, hogy az Anjouk kora hazánkra nézve czímertani szempontból a legjobb korszak. Ennek a korszaknak pedig legkimagaslóbb alakja Nagy Lajos nem pecséten, a mit nem bánjuk a készítő mesteremberek így is, úgy is foghattak fel s állíthattak elő, de okmányilag, félre nem magyarázható, világos szavakkal beszél ezekről a pólyákról. 1369-ik évben u. i. Kassa városának az ország czímeréből czímert adományozván, azt a következő szavakkal teszi: Mi Lajos, Isten kegyelméből Magyarország királya stb. adjuk emlékezetül, jelen levelünk tartalmával értesítvén mindazokat, a kiket illet: hogy mi Kassáról való hív polgáraink és vendégnépeink javára és hasznára, királyi indulattal ügyelni akarván s őket kegyelmes ajándékkal óhajtván gyarapítani, azon Kassáról való polgárainknak hódoló és alázatos kérelmére különös kegyelemből reáhajlottunk, hogy ők mostantól kezdve a város titkos és levelező pecsétein és zászlóján egy a mi királyi czímerünkkel ékesített vértet, azon t. i. egy kék húzást avagy vonalt, melyre három liliom van illesztve, s alant fekvő négy vörös és annyi fehér vonalat örök időkre viselhessenek, jelen titkos pecsétes levelünk érvényénél fogva, melyet azon polgárainknak privilegium alakban szerkesztve nagy pecsétünk alatt fogjuk kiadni, mikor elénkbe terjesztendik. Adatott Diós-Győrött áldozó csütörtököt megelőző legközelebbi hétfőn, az úrnak ezer háromszáz hatvankilenczedik évében.[1] Itt nem lehet kétség, itt nincs helye commentálásnak, ez körülbelül szentírás.

Bocsánat tudós ellenfeleim, önöknek szent igazuk van! Én magam is elismerem, hogy az Anjouk kora nálunk czímertani szempontból legjobb kor, annak az okmánynak hitelességét kétségbe vonni pedig messziről sem szándékom, — de hát azért még sincs igazuk.

Nincs pedig azért, mert először is föltéve, de meg nem engedve, hogy ezen uralkodó alatt az országos czímer ezen alkatrésze öntudatosan, következetesen s minden egyes esetben úgy használtatott is, állításaimmal szemben még sem képez bizonyítékot. Az Anjouk alatt u. i. a pólyák a liliomos Anjou czímerrel combináltattak. Ennek a czímernek pedig *kék* lévén a mezője, az első vörös pólya nem vörössel, mint czímerünk mai formájánál, de kékkel találkozik. Különben is az éppen nem áll, hogy Anjou, sőt még specialiter Nagy Lajos-féle emlékeinken ne találnók a pólyákat ellenkező sorrendben is használva.

És ki tudja, bár ezt nem akarom határozottan állítani, nem bizonyít-e ez az okmány éppen az én állításom mellett. Nem ritka eset u. i. hogy az egyes uralkodók, az ország, vagy saját családi czí-

[1] Az eredetiből másolt oklevél után Podhradszky József fordítása szerint l. Magyarország czímerének eredete. Századok 1870 április hó.

merökből adtak egyes jeleseknek vagy városoknak czímert. Ezt a czímeradományozást azonban rendesen úgy eszközölték, hogy valami különbség mégis legyen az eredeti, hogy úgy nevezzem anyaczímer és az ebből adományozott új czímer között. Így láttuk, hogy Imre is István főispánnak, mikor neki czímert adományoz, nem adja a családi czímerét képező arany oroszlánt egészen, hanem annak csak felét. A föltevés tehát igen közelfekvő, ha valjon Nagy Lajos nem czélzatosan adott-e Kassa városának vörös-fehér pólyákat czímerül, hogy megkülömböztesse az ország czímerének pólyáitól, melyek ezüst-vörösek.

Ennyit a pólyák színeiről. Most pedig áttérek azon kevésbbé lényeges ellenmondásra, mely a Történelmi Társulat választmánya Magyarország czímere tárgyában kiküldött bizottságának a czímertartókról adott véleménye, — és az Országos Levéltárnak Magyarország és társországai czímereit megállapító dolgozatában ugyancsak erre vonatkozó javaslata között létezik.

Az előbbi u. i. mint azt már fentebb is említettem, azt tartja, hogy telamonokként két *álló*, az utóbbi pedig, hogy két *lebegő* angyalt kell tekintenünk. Mellesleg megjegyzem, hogy a heraldikai és genealogiai társaságnak az utóbb említett dolgozatról adott szakvéleménye is jónak látta e tekintetben nyilatkozni, még pedig egy egészen külön álláspontra helyezkedve. Ez a szakvélemény u. i. azt tartja, hogy a czímertartó két angyal sem nem áll, sem nem lebeg, hanem azok olykép lennének stilizálandók, hogy helyzetök valami legyen az állás és lebegés között. Nem tudom, ha valjon ez a nyilatkozat azért teszi-e reám az elvi kijelentés hatását, mert nagyon is határozottan van formulázva, vagy mivel a stylizálás inkább a szemnek szólván, a nehezebb feladatok közé tartozik az értelemnek szavakkal magyarázni meg azt, a mit teljes biztossággal csak a szem közvetíthet, de előttem úgy tűnik fel, mintha mind a két véleményt állítva tagadná, s az igazságot a középúton akarná elérni.

Nézetem szerint állás csak úgy képzelhető, ha van alap, a melyen ez véghezvitethetik. Ha az egész czímert talapzatra nem állítjuk, akkor ugyan mi felett állanak az angyalok? Nem bánom én, ha mindjárt felhő is az a talapzat, mert hát az angyalt az is megbírja, de ha már állaniok kell, akkor okvetlen kell valami támpontot adni alájok. Ha valaki azt mondja, hogy a fővárosi czímer telamonjai ágaskodnak, azt tudom érteni, mert azok megvethetik a lábukat azon az alapzaton, a mely az egész czímert tartja. De már ha például valaki az eszéki czímerben a magyar szent koronát tartó két angyalt talpra akarná állítani csak úgy egyszerűen, a mint ott vannak a czímer kék mezejében, az ellen már erélyesen tiltakoznék.

Miután pedig czímerünknek talpazata nincs, vagy hát nem bánom mondjuk úgy, valahányszor a czímer talpazat nélkül, mintegy a térben függve adatik elő, jogosult czímertartók csakis lebegő angyalok lehetnek. Hogy az angyalokat stilizálni kell, mint sok esetben a heraldika figuralis alakjait, azt én is megengedem. A stilizálás azonban korántsem leszen az által már eo ipso elérve, ha az angyalok helyzete valami leszen az állás és lebegés között. A redőzés, a testtartás, az arczkifejezés, a szárnyak állása és azoknak tollazata bő anyagául szolgálnak a heraldikus stilizálásnak s ezek igenis lehetnek, sőt kell is hogy legyenek stilizálva, de stilizálni magát a lebegést, — merész követelés.

Ezt a most kifejtett a priori következtetést s illetőleg ily módon elért ezen eredményt pedig nyomról-nyomra, lépésről-lépésre igazolhatom a kútforrásokkal, ú. i.

Nagy Lajos 1363-iki pecsétjének[1] előlapján a jobboldalon az Anjou czímerrel egyesített magyar pólyás czímerpaizsot alulról *lebegő* angyal tartja, magasra emelvén azt maga fölé karjaival. A czímernek talpazata nincs, tehát a lebegés ez esetben indokolt.

Zsigmond 1397-iki pecsétjén[2] látjuk a brandenburgi sassal egyesített magyar pólyás czímert, felülről szintén egy *lebegő* angyal által tartva. A czímer a térben függve adatik elő, annak alapzata itt sincs, a lebegés tehát itt is indokolható.

Továbbá Erzsébet királyné (Albert neje) 1441-iki pecsétjén[3] lóhere vagy hármas ív alakú keretben egymás mellé támasztott két czímerpaizsot (jobbról a magyar pólyás czímer, balról Felső Ausztriáé) találunk a keret két alsó mélye-

[1] Pray. Synt. Hist. Tab. II, Fig. 1.
[2] Pray i. h. Tab. X. Fig. 6.
[3] Pray i. h. Tab. XI. Fig. 6.

désében. Ezeket a czímereket is egy *lebegő* angyal tartja felülről, mert talpazata, támasztó pontja ezeknek sincs.

I. Mátyás 1475-iki igen stilszerűen kivitt pecsétjének[1] előlapján pedig, jobbról a kettős keresztet, balról pedig a pólyákat tartalmazó külön-külön czímerpaizsokat alap hiányában szintén egy-egy *lebegő* angyal, — hátsó lapján pedig a nagyban kivitt pólyás czímert felül egy, két oldalán pedig szintén egy-egy *lebegő* angyal tartja.

A legeklatánsabb bizonyíték azonban az én véleményem helyes volta mellett II. Ulászló 1511-iki pecsétje,[2] mert ez a pecsét a czímertartókat mind a kétféle helyzetben s még azon fölül egy harmadik félében is tünteti elő, mely helyzetek az általam adott indokolásnak teljesen megfelelnek. E pecsét előlapjának jobb oldalán u. i. a pólyás czímert egy angyal tartja maga felett, bal karjával magasra emelvén azt. Ez az angyal *lebeg*, mert a czímer-előadásnak alapja nincs. Hátsó lapjának közepét pedig egy, a magyar pólyák és a cseh oroszlánból combinált, talapzatra állított czímerpaizs foglalja el. S lám ezt a czímert jobbról és balról egy-egy *ülő*, felülről pedig egy a czímer háta megett *álló* angyal tartja.

Ime tehát itt rövid pár vonással tetemes időszakot átfutottunk, s valjon találtunk-e angyalt, mely a levegőben függve áll, másrészt pedig nem leltük-e meg az álló angyaloknál azt az alapot, mely nekik ezt a helyzetet lehetségessé teszi? S ha nekünk arra hogy ezt belássuk, nem elég az a természetes érzék, mely ezt az igazságot a régieknek megsugta, a történeti emlékek által támogatott szigorú logika dörgi azt fülünkbe.

Ez a legutóbb említett czímer azonfölül, hogy indokolásomat pontról pontra igazolja, még egy más dologra is megtanít a mi figyelmen kívül nem hagyandó s ez az, hogy a czímertartó angyalok helyzetét meghatározni, vagy hogy helyesebben szóljak, egyszerűen és határozottan eldönteni azt, hogy az angyalok állanak-e, vagy lebegnek, nem szabad, — kivételével azon egyetlen esetnek, ha előbb határozat hozatnék a fölött, hogy a czímert talapzattal, vagy a nélkül kell-e használni. Mert a mint látjuk, még az ülő helyzet is teljesen jogosult lehet s data occasione az angyal ölébe is vehetné a czímert. De tovább is mehetünk, különösen ha tekintetbe veszszük azt az indokot, mely a czímertartók használatát megmagyarázza, és ha a most felsorolt pecsétekre támaszkodnunk szabad, — bátran mondhatjuk azt is, hogy az angyaloknak számát sem volna helyes egyszer s mindenkorra eldönteni. Éppen most láttuk, hogy a pecséteken mily változó számban használtatnak azok. Majd egy, majd kettő, majd ismét három ahhoz képest, a mint a művészeti előállítás követelményei által indokoltatnak, vagy a mennyiben reájok szükség van. Mikor a korona nem helyeztetik a czímerpaizsra s illetve, ha az a paizs fölött lebeg, akkor a két angyal rendesen a koronát tartja két felül s a paizs czímertartók nélkül marad. Ez esetben szerintem sokkal helyesebb volna, ha két angyal jobbról és balról tartaná a paizsot, egy pedig felülről a koronát. A három angyalra mind I. Mátyás 1475-iki, mind II. Ulászló 1511-iki pecsétje megalkotta a præcedenst, mely annál is inkább méltó a követésre, mert igen logikus.

Igéretemhez képest legyen szabad végül áttérnem azon nevezetesebb és felötlőbb hibák és botlások rövid felsorolására, melyekkel országos czímerünk használata körül a közéletben oly gyakran találkozunk.

Igen gyakori és úgy látszik a négy folyam hagyományos felfogására támaszkodó előállítás, mikor vörös mezőbe négy ezüst pólyát, vagy megfordítva, bár ez ritkább ezüst mezőbe négy vörös pólyát föstenek s ez által majd kilencz, majd hét pólyát nyernek.

Az sem ritka eset, hogy a mi hazai czímerünket s az osztrák sasos czímerpaizsot egymás mellé állítják s aztán mind a kettőt szépen beborítják Szt. István koronájával. Meg vagyok győződve, hogy a kik ily ártatlan módon, persze tájékozatlanságból, juttatják hegemoniára édes hazánkat, rá tévén ezt a mi csakugyan speciális magyar államiságunk symbolumát a birodalmi sasra, — távol vannak minden beolvasztási törekvéstől, de hát hiába, a mi szemünknek mégis csak a maga helyén tetszik Szt. István koronája s hát már annak a sas fölött semmi, de éppen semmi helye nincsen.

Vannak azután a kik ismét a másik végletbe esnek. Ezek czímerünk használatának abba a sé-

[1] Pray i. h. Tab. XV. Fig. 1.
[2] Pray i. h. Tab. XVI. Fig. 1.

relmes felfogásába szerettek bele, a mely a magyar czímert a sas mellére bigygyeszti. Ez az alárendeltséget jelentő használat, mely különösen a Habsburg házból származott királyaink érmein igen gyakran lelhető föl, mai napig fönn tudta magát itt-ott tartani, daczára annak, hogy a tényleges állapotokkal meg nem egyez és azokkal sértő ellentétben áll.

Az sem érdektelen, a mit a paizstartók használatában tapasztalhatunk. Nem sorolhatom fel a különféle nuance-okat, pedig ezekből is szép csoport áll, úgy az én, mint minden más figyelmes szemlélődő rendelkezésére, hanem csak a legkiáltóbbra hivom fel a figyelmet. Mint fennebb is említettem, gyakran egymás mellé állítva használtatik czímerünk és az osztrák czímer, s ilyenkor azután a mi czímertartóink, az angyalok, egyszerűen elhagynak és a mi czímerünket is az osztrák császári griffek karmai támogatják. De ha még ebben az esetben némi magyarázatát tudnám is adni a griffek provenientiájának, azt már azonban aligha tudnám indokolni, mikor magát a magyar czímert, ha t. i. az önállóan magában van használva, szintén az osztrák griffek tartják.

Ezen egy pár példával azt hiszem eléggé illustráltam azt a végtelen fogalomzavart, mely nálunk saját állami czímerünk felől létezik. Ha végig megyünk a főváros bármely élénkebb utczáján, egy kis helyes czímer-ismerettel fejünkben, vagy szükség esetén egy helyes czímer-leírással kezünkben, nem fogunk találni tán egyetlen czímert sem, melyben egy vagy más heraldikai hiba elő ne fordulna s ha én tíz esetet, persze tíz különféle specialitást mutatok fel ezekből, meg vagyok győződve, hogy más nekem húszat fog mutatni, pedig az állami czímert nem szabad senkinek felsőbbségi engedély nélkül használni. Mindennap olvashatjuk a hivatalos lapban, hogy egy vagy más egyénnek vagy intézetnek a czímer használata megengedtetik, — azt azonban sohasem hallottam, hogy az a felsőség, mely a czímer használatát engedélyezi, egyúttal revideáltatná is azt a czímert, melyet az illető tényleg használ. Helyes-e ez, jól van-e, hogy az intéző körök ezt a chaost ölbe tett kezekkel nézzék, azt minden önérzetes magyar hazafiúi itéletére bízom. Részemről azonban, valamint tudom méltányolni a lelkesedést, az odaadó buzgalmat, a törhetlen erélyt, melyet úgy a kormány közegei, mint az egyes hazafias egyesületek a magyarosítás terén napjainkban országszerte kifejtenek; ép úgy elitélem és soha helyeselni nem tudom a közönyt, ha azt a nemzet czímerével szemben tapasztalom. Nem, különösen akkor, ha az a czímer a mi hazánk czímere. Ez a czímer egy ezred éves szenvedés emléke, szent és féltékeny gonddal őrzendő annak minden részecskéje.

PÓSTA BÉLA.

ADATOK A NÉMETHY CSALÁDOK GENEALOGIÁJÁHOZ.

(Első közlemény.)

Azon körülmény, hogy Szilágyi Sándor e folyóirat múlt évi folyamában «*Az egyik Némethy család*» czím alatt, az 1690. decz. 10-én Leopold által nemesített Némethy családról több érdekes adatot közölt, arra indított, hogy a *Némethy* családokról eddig egybegyűjtött adataimat közrebocsássam s így az imént nevezett közleményt, valamint Nagy Iván feljegyzéseit a következőkkel kiegészítsem.

I. A Némethy család neve helynévből eredt. Már 1009-ben telepedtek le a Szamos vize partján Szatmármegyében németek, kik Gizellával, sz. István nejével, jöttek az országba. Ezeknek telepét 1230-ban II. Endre kiváltságokban részesíté és ezt *Nempthy*-nek, később *Némethy*-nek írták, míg 1715-ben a 109. t. cz. által Szathmárral «*Szatmár-Németi*» néven egyesíttetett.[1] 1220-ban említtetik Némethy helység, melyben királyi udvarhoz tartozó személyzet lakott, a «*butariusok*», kik 1322-ben királyi vadászokká tétettek.[2] 1270-ben előfordúl egy helység (villa) Némethy, melyet Moys nádor több más helységgel együtt a cisterciták ábrahámi zárdájának adományozott.[3] Ezen adományát a nádor 1272-ben kibővítette és újra megerősítette.[4] Kún László királynak 1275-ben kelt[5] oklevelében már a helység nevét

[1] Szirmay, Szatmár vármegye. I. 142. kk. ll.
[2] Orsz. ltár Lendvay. Liber Sæcularium Regni Hung. Dignitatum. 363.
[3] Fejér, Cod. Dipl. V. 1. 85.
[4] U. o. V. I. 260.
[5] U. o. V. 2. 252.

a családnak nevével assimilálva találjuk. A király Hemmót, Márton fiát Némethyben, a «*Leporarifer*» helyzetéből[1] övéivel együtt, a nemesek sorába emeli. Mivel más előnévről a «de Némethy»-n kívül az okmányban nincs szó, természetesen ez volt a nemesített családnak is neve. Még határozottabban tűnik fel a helység és lakóinak névazonossága az egri káptalannak 1331-ben kelt okmányából, melyben a két Némethy és Kalapech helység birtokosai között megtörténik az osztozkodás. Egy részt kapnak a Rymai és Almagi család tagjai, másikat «comes Petrus, filius Andreæ de Nemethy, item Jacobus, Dominicus, Nicolaus et Ladislaus, filii eiusdem comitis Petri, et Mihael et Balogh filii Blasii de eadem Nemethy». A Némethy nevű két helység Nográdmegyében feküdt, s határos volt a Zagyva vízével. A Zagyva mentében most is találunk egy kis helységet, mely majd így,[2] majd pedig Nemti-nek neveztetik.[3]

A felsoroltakon kívül az okmányok még számos Némethy helységről tesznek említést. Így 1297-ben Nemeti helység lakói bizonyságot tesznek arról, hogy őket a háborús idők alkalmával ~~Vbali~~ Mihály főispán (comes) fiai oltalomban részesítették.[4] 1394-ben Csallóközben említtetik Némethy helység, mely az esztergomi érseknek zálogba adatott.[5] 1430-ban Némethy helység Simontornya mellett említtetik.[6] 1548-ban pedig országos törvényczikk rendeli, hogy az újonnan épített Némethy nevű castellum leromboltassék.[7] A jelenkorban már tizennyolczra emelkedett hazánkban a Némethy nevű helységek száma.[8] Ezektől temérdek család kölcsönözhette nevét, és valóban az ország minden táján bőségesen akadunk Némethiekre. Itt csak azokra vonatkozó adatokat gyűjtöttem össze, kik történeti feljegyzésekben és okmányokban előfordúlnak, szem előtt tartva, hogy gyakorta egy és ugyanazon család, sőt személy majd Némethi, majd Németi, vagy Némedi és Német, sőt Nemtinek is neveztetik. Olykor egy és ugyanazon okmányban is többféleképen iratik.

Lássuk tehát a Némethyeket kor szerinti sorrendben:

II. Mint genust, először találom felemlítve a Némethyeket 1240-ben mint baranyamegyei lakosokat.[1] A nemesítettek között pedig legidősebben az 1275. év julius 11-én kelt adományozással. Kún László ugyanis, az irányában tanúsított többrendbeli szolgálatért a Némethy helységben lakó «leporarifer» *Hemó*-t és fivérét *Tamást*, Mártonnak fiait, a királyi zászló alatt harczoló nemesek sorába emeli.[2]

A XIV. században élt *Némethy János*, kinek özvegye, született Muzsai Klára és leányai Krisztina és Margit számára Giletfi Miklós nádor 1349. aug. 1-én biztosíték-levelet állított ki.[3]

Ugyan e században élt *Némethy Tamás* is, ki a pálosok Szent-Péter apostolról nevezett szentpéteri kolostorának 1390-ben köznyelven «Stregenchy-Szt-Péter» földjének egy részét ajándékozta.[4]

A XV. században Székesfehérvárott bíróskodott Németh, máskép *Némethi Bálint*, miről egy általa 1471. nov. 2-án kiállított oklevél tanúskodik.[5]

III. A XVI. században virágzott a *zéthényi Némethy* család, zemplénmegyei Zéthény helységtől, mely birtokában volt, így nevezve. Szirmay nyomán[6] ismerteti e családot Nagy Iván is.[7] 1529-ben élt e családból *György*, ki Zéthény várból Tárkányi Albert ellen menve, azon nagyobb hatalmaskodást követett el, mely abban állott, hogy tekintélyes számú földmívelő seregével, magán sérelmek megboszúlására, Tárkányi Albert lakházát felgyújtatta és őt nejével és gyermekeivel együtt abban megégette.[8] Valószínűleg ennek fia volt zéthényi *Némethy Ferencz*, ki erélye és önkénye által nagy hírnevet szerzett magának. Bizarus[9] és Istvánfi[10] szerint Tokaj vár birtokába úgy jutott, hogy miután azt Katzianer fővezér Ferdinand számára lefoglalta, a király Serédy Benedeknek adta, ez pedig halálos ágyán kiskorú fiának Istvánnak gyámjául Némethy Fe-

[1] Leporarifer királyi tisztség Kiszel Pál által «De priscis servientibus regiis et reginalibus in Hungaria» czímű műben a királyi tisztségek között nincs felsorolva. Fejér az okmány czímében «leporifer»-t tett. Ezen kifejezést nem tartom egyértelműnek az okmányban előforduló leporarifer-vel; mert míg az előbbi nyúlhordozót, addig az utóbbi a nyulászok (leporarii) vezetőjét, gyűjtőjét jelenti.

[2] Korabinszky, Atlas Regni Hungariæ.

[3] Kollerffy-Jekelfalussy, Helység-névtár 385.

[4] Fejér, Cod. Dipl. VI. 2. 94.

[5] U. o. X. 8. 385.

[6] Fejér, Cod. Dipl. X. 7. 284.

[7] 1548. évi 46. tcz. Corpus Juris Hung.

[8] Németi Tolnam., Némedi (Alsó) Pestm., Némedi (Kis) Pestm., Németi Baranyam., Németi Barsm., Németi Hontm., Németi Sopronm., Németi (Alsó) Ungm., Németi (Felső) Ungm., Németi (Hernád) Zemplénm., Németi (Hidas) Abauj-Tornam., Németi (Király) Besztercze-Naszódm., Németi (Maros) Hunyadm., Németi (Oláh) Besztercze-Naszódm., Németi (Sajó) Borsodm., Németi (Szamosújvár) Szolnok-Dobokam., Németi (Tornyos) Abauj-Tornam., Nemti (hajdan Némethi) Nógrádm.

[1] Orsz. lt. Lendvay, Liber Sæcul. Regni Hung. Dign.

[2] Fejér, Cod. Dipl. V. 2. 252.

[3] Jászay Pál, Uj Magyar Muzeum. 1851—2. I. 398.

[4] Rupp, Magyarország Helyrajzi Tört. I. 316.

[5] Magyar Történelmi Tár. VI. 233.

[6] Comit. Zemplin Not. Top. 286. és Comit. Zemplin. Not. Hist. 54.

[7] Magyarország Családai. VIII. 135.

[8] Szirmay, Comit. Zemplin. Not. Hist. § 169. 54.

[9] Petrus Bizarus, De Bello Pannonico, Schwandtnernél, Scriptores Rerum Hungaricarum. Tom. I. 668.

[10] Nicolai Istvánfi Historiar. Hung. Libri 1758 kiad. 232. — Utánna Katona, Hist. Critica. XXII. 874. kk. ll. és mások.

renczet jelölte ki.[1] Némethy a gyámból a gyermek zsarnokává lett, birtokát sajátjának tekintette, a szomszéd várakat, úgy mint Nagy-Kövesdet, Szerencset elfoglalta, és 1556-ban, midőn Erdélybe ment Izabella királynőhöz, neki e várakat — Ferdinand hűségétől elpártolva — felajánlotta. A minek hírére Ferdinand meghagyta 1558-ban Telekessy Imrének, a felsőmagyarországi részek főkapitányának, hogy az áruló Némethynek semmiféle élelmi szert a várba szállítani ne hagyjon és így azok hiányában a várat feladni legyen kénytelen.[2] Telekessy a telet éppen ekkor Kassán töltötte, s meghagyá egyik vezérének, Dessewffy Istvánnak, támadná meg Tokajt. Ez, 1559. elején enyhe idő levén, útnak indúlt és a rossz útak miatt csak későn este érkezett Tokaj alá, s a várost azonnal megtámadta; Némethy az övéivel vitézül ellenszegült, és az éjjeli heves csatában maga is hősiesen küzdött; vele szemben Niger Bertalan, Dessewffynek egyik lovagja jött, ki Némethynek arczán kardjával sebet ejtett, mire vérrel borítva, övéivel a várba visszavonúlt. Dessewffy emberei pedig gazdag prédával távoztak. Maga Telekessy Némethynek erődített birtokát Zéthényt támadta meg. Zéthény, körülövezve a Latorcza vízével, földtöltések által erősített vár vala, melynek lebontását az 1548. évi törvényczikk ugyan elrendelte, de ennek daczára Némethy azt feltartotta, sőt újból megerősítette. Telekessy jól felszerelve ágyúkkal vonulván alája, azonnal el is foglalta. Ferdinand király Zéthényt Némethy hűtlensége következtében Telekessynek örök birtokába ajándékozta hű szolgálatai jutalmául.[3] Petheő és Bebek vezérek 1560-ban a szintén Némethynek birtokában levő és általa árkokkal és töltésekkel megerősített Szerencset támadták meg, mely vár két mérföldnyire fekszik Tokajtól. Némethy Szerencs ostromáról részint hirnökök által tudósítva, részint az ágyúk dörgését hallván, annak felmentésére sietett. Éjfél táján 500 lovassal, kik között lóra ültetett gyalogok is voltak, Szerencs felé indúlt, hová hajnal hasadta előtt egész váratlanúl megérkezett és a még alvókra nagy hevességgel reácsapott, úgy hogy azoknak nagy része halál fia lett; a kegyelemért esdők kegyelmet nyertek. Petheő és Bebek, megsebesülve, kevesedmagokkal alig tudtak menekülni. Némethy Szerencs várába nagyobb őrséget helyezve, gazdag zsákmánynyal diadallal vonúlt vissza Tokajba.[1] Ezen győzelem az erdélyi udvarnak, de főkép Némethynek nagyon emelte hangúlatát. János-Zsigmond fejedelem e hőstetteért ruszkai Dobó Istvánnak, az egri hősnek, bihari és középszolnoki birtokaival ajándékozta meg, melyeket ettől hűtlensége miatt elvett, és melyekbe Némethy Ferencz magát és testvére gyermekeit a nagyváradi káptalan képviselője, Babolchay György kanonok által 1560-ban beiktattatta.[2] Vagyona egyre szaporodott, gyarapítván azt zálogbavevés által is, így például 1561-ben ugyancsak a nagyváradi káptalan előtt, néhai mihályi Hodos Pál leánya Dorottyának, Orgonás Gábor nejének, adonyi jószága egy részét Szabolcsban, zálogba vette.[3] Tekintélye még inkább növekedett, midőn 1562-ben János-Zsigmond fejedelem Magyarországba nagyobb sereget küldvén, ennek fővezéreiül Báthori Istvánt és Némethy Ferenczet nevezte ki. A fővezéri tiszt átvétele után alig várta Némethy az alkalmat, hogy hősiességének jelét adhassa. Hadad várának parancsnoka, Sulyok György, Balassa tanácsára János-Zsigmond hűségéről Ferdinandéra pártolt, ez átpártolásért kivánt Némethy boszút állani. Tüzérségével Hadadot megtámadta, mely régi falaival ellenállni képes nem lévén, csakhamar meghódolt. A várat meghódolása után a vezérek nagyobb ágyúkkal szerelték fel és sánczokkal erősítették meg. Hadad elestének hírére Ferdinand fővezérei Balassa és Zay, nagyobb sereget összegyűjtve, annak visszafoglalására siettek; midőn ezek érkeztét Némethy meghallá, harczvágytól eltelve, vezértársa beleegyezése nélkül, eléjök sietett, hogy velök nyílt mezőn megütközzék. Báthori e merészség veszélyes kimenetelét előre megjósolta; de Némethy

[1] A mit Budai Fer. Lexiconában 325. Szécsényi (Zéthényi helyett) Némethy Ferenczről és Serédy Istvánról, mint Györgynek fiáról, mond, téves. Észrevette e tévedést már Nagy Iván is és művének X. 153. l. 4. jegyzetében tesz róla említést.

[2] Felette érdekes Ferdinandnak Telekessyhez küldött levele, melyet itt közlendőnek tartok.

Kívül: Egregio Emerico Thelkessy gentium nostrarum in partibus regni nostri Hungariæ superioribus existentium supremo capitaneo, fideli nobis dilecto.

Belől: Ferdinandus divina favente clementia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniæ, Hungariæ et Bohemiæ etc. rex etc.

Egregie fidelis nobis dilecte. Quoniam ad coercendum Franciscum Némethy, præfectum arcis Thokay plurimum refert, ut hoc tempore messis ab inductione frumenti prohibeatur, præcipue quum intelligamus arcem illam victualibus nunc nimis exhaustam esse; committimus Tibi, et mandamus firmiter, ut cum cæteris istic capitaneis nostris una, omnem diligentiam adhibeas, ne quicquam cuiuscunque generis victualium ad eandem arcem inportari permittas, sed obstruatis omnibus viis et aditibus, ad summam commeatus p nuriam illum redigas et hoc facto cætera ad eum compescendum sint faciliora. Secus non facturus. Datum Viennæ decimanona Julii, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo octavo. Ferdinandus m. p. Nicolaus Olahus m. p. Strigoniensis. Joannes Listhius m. p. — Eredeti. Papir, a nagy pecséttel kívülről. Orsz. ltár. Acta Publica 32 cs. 9. sz.

[3] Istvánfi id. mű. Libro XX. 238.

[1] U. o. Libro XX. 242.

[2] Bunyitay Vincze, A váradi püspökség. II. 223. — Némethy e terjedelmes birtokot részint maga megtartá, részint hű embereinek adományozta. Dobó István még 1571-ben sem juthatott annak birtokába s ekkor Miksa királyhoz folyamodott azok visszaszerzése iránt. Tört. Tár. 1879. 705. l.

[3] Rupp J. i. h. III. 142.

elbizakodva hadi szerencséjében, mit sem adott szavaira, sőt a győzelmet biztosnak tartva, selyem zsinórt hordott magával, melylyel, mint hirlelé, az ellentáborban levő két Balassát, az apát és fiút, össze fogja kötöztetni; pedig ezeknek sógora volt, mert Balassa Imre leányát Zsófiát bírta nejéül. Azonban Némethy elbizakodásának nagyon megadta árát. Az ellentábor jól fegyelmezett és kipróbált serege ügyes vezetés mellett oly heves támadást intézett ellene, hogy azt Némethynek gyakorlatlan fegyveresei kiállani képesek nem valának, meghátráltak, miből rendetlen futamodás lett, üzetve mindenütt a császári lovasság által. Maga Némethy Szentjobbig meg sem állott,[1] melyet mindjárt hamarjában el is foglalt és továbbra is megtartott, habár a pálosoknak perjele, György, ezen erőszakos eljárás ellen, melylyel nemcsak a zárdát, de annak minden jószágát is elfoglalta, a szepesi káptalan előtt 1563-ban tiltakozott.[2] 1563-ban, midőn Miksa és János-Zsigmond között a végvárak birtokjoga szabályoztatnék, akkor «Castellum Zenthiog» Némethy Ferencz birtokának tekintetett.[3] A reá következő esztendőben, 1564-ben már háborítatlanúl űzhette kényuralmát Zemplén- és a szomszéd Szabolcsmegyében, melyekben János-Zsigmond nevében adót vetett ki, minden porta után 1 frtot.[4] A Sárospataki Krónika már az 1563. évben beszéli róla, hogy, mivel Perényi Gábort és ennek nejét, Visolytól fogva egész Füzesvárig, a tokaji katonák által zsarnokilag üzette, ez boszút kívánván rajta állani, Miksa királyt reábírta, hogy Némethyt Tokajban ostromolja;[5] azonban ez csak 1565-ben történt. Lehet hogy Perényi Gábor unszolására, vagy talán más okból, Miksa király vele leszámolni kívánt, azért ellene, Schwendi Lázár parancsnoksága alatt, 1565. év február havában 1500 embert 32 ágyúval küldött és a várat négy felől ágyúztatta. Perényi Gábor, a fővezér engedelmével, a Némethytől szenvedett bántalmakért viszonzásúl, maga állított fel ágyútelepet, melynek golyói a vár belsejét pusztították, míg a többiek a falakat törték. Maga a város a sereg megérkezése után azonnal ennek birtokába esett, és ott a német katonák jó bor mellett meleg hajlékokban helyezkedtek el. Némethy emberei a külön álló várba és annak közepén levő terjedelmes toronyba[6] vonúltak vissza. A tüzérség négy nap alatt oly rést tört a vár falain, hogy a rohamot meg lehetett kísérleni, mely azonban 600 ember veszteségével eredménytelennek maradt. Magának a várnak falai csakis akkor közelíthetők meg, ha a vízek be vannak fagyva; ekkor pedig oly kemény jég fedte a Tiszát és Bodrogot, hogy az még a nehezebb ágyúkat is elbírta. A várőrség itt-ott lékeket is vágott a jégen, melyekbe az ostromlókból sokan bele is hullottak. Az első roham után negyednapra újra tettek kísérletet; ekkor a legelszántabb védelem daczára a vár külfalai az ostromlók kezébe estek és innen a belső várat kezdették ágyúzni és azokra, a kik a réseken kitekintettek, a golyók egész záporát küldték. Némethy övéit egyre búzdítá, hogy a falakhoz közeledőket tűzzelszikladarabokkal elpusztítsák. Midőn azonban febr. 10-én így buzgólkodnék, halántékába ellenséges golyó fúródott, úgy hogy agyveleje és vére a falra föccsent és azonnal meghalt.[1] Az ostromló seregben ennek híre csak másnap lett ismeretessé, mikor a várőrség kedvező feltételek mellett capitulált. Temetése minden pompa nélkül, a legnagyobb csendben történt. A várat igen gazdagon felszerelve találták, volt benne majdnem négy ezer hordó legjobb fajta tokaji bor, pénz körülbelől tízezer forint,[2] és temérdek

[1] Istvánfi i. h. lib. XXI. 253.

[2] Szirmay, Not. Hist. Comit. Zemplén. § 243. 78. l. — Rupp i. h. III. 170 és Bunyitay, A váradi püspökség. II. 475.

[3] Történelmi Tár. 1884. 392.

[4] Szirmay Not. Hist. Comit. Zemplin. §. 245.

[5] Magy. Történelmi Tár. IV. 51.

[6] Ortelius, Ung. Kriegs-Empörungen. 1665. kiad. I, 98. Tokaj látképével 1565-ből.

[1] Némethy halálát, mint ezen időben korszakot képező eseményt találjuk feljegyezve. És mégis halála napja iránt a történetírók nem birnak tisztába jőni. Például mindjárt Nagy Iván művében (Magyarország Családai VIII. 136.) halála napja 10, és a Torda-féle Ephemerides nyomán (Kovachich, Scriptores Rer. Hungar. I. 122.) febr. 11-ére is van téve. Ezen utóbbi adat téves. Az Ephemerides ugyanis időszerinti sorrendet követve febr. 5-ére teszi Tokajnak ostrom alá vételét és folytatólag 11-én annak bevételét, és mondja: XI. Februarii (1565) arx Tokay expugnata, in qua Franciscus Némety globo pixidis per frontem ictus interiit. Az «in qua» csak az «arce»-re vonatkozhatik, nem a napra, sem az expugnatióra. A nap pedig csak az expugnatióra vonatkozik, nem pedig a halálra, mert a mondottakban nincs kizárva, hogy az előbb meg nem történhetett Tokaj ostroma alatt, a mint az valóban meg is történt. Hasonló értelemben ír a Sárospataki magyar krónika (Mágy. Tört. Tár. IV. 51.) «Svendi Lázár Tokajt megszállá 5 febr. a pataki úrral *(Perényi Gáborral)*, és a Tiszán túl való hadakkal, és 11. febr. megvevé; mivel belől meglőtte a maga Corneliussa Németi Ferenczet.» Azon kútfőkben, melyekben nem főkép Tokaj bevételéről, de első sorban Némethy haláláról van szó, ott mindenütt február 10-ére találjuk azt téve, így Veres Balázsnál a Tripartitum ajánlásában. Magából a bevétel történetéből is kitetszik, hogy a capitulatiót megelőző napon történt Némethynek halála, így adja elő azt: Sambucus, Expugnatio Arcis Tokay. (Függelék az általa 1568-ban kiadott Bonfini, Rerum Hungaricarum Decadeshez 820). Istvánfi (id. mű 277). Bizarus Péter (id. mű Schwandtnernél I. 669) és mások.

[2] Szirmay, Not. Hist. Comit. Zemplin. § 217 egy millió frtot mond, idézve Istvánfit, ott azonban «unius myriadis summa» áll, a mi 10,000 frtot jelent. Egyátalán Szirmay és Istvánfi között több helyen differentia van, habár előbbi utóbbit idézi, de gyakorta hibásan, így pl. azt állítja Szirmay Istvánfi után, hogy Némethy 1556-ban Nagy-Kövesdet ostrommal bevette és idézi Istvánfi Lib. XX., holott Istvánfiban az 1556. év a Liber XIX-ben találtatik,

mennyiségű értékes ingóság. Mindez részint a tisztek és legénység között osztatott szét, részint a vár fentartására fordíttatott. A capitulatió feltételei szerint — mint némelyek vélik — az átadók egész vagyonukat magukkal vihették, mások azonban állítják, hogy csak egy ruházatot és csupán kardot vihettek magukkal. Ortelius beszéli, hogy Némethy özvegye, Balassa Zsófia, csakis saját ékszereit vihette magával, ő azonban férje ékszereit és egész készpénzét is meg akarván menteni, ezt Báthory András, Balassa Menyhért és Perényi Gábor határozottan ellenezték, de Schwendi egész tekintélyével azt mondá: Megigértük neki, hogy kincseit elviheti, ezen igéretet meg kell tartanunk, ha mindjárt áldozattal jár is.[1] Özvegye gyermekek nélkül maradt, mi abból is kitetszik, hogy Némethy, János-Zsigmond fejedelemtől kapott jószágokba magát és testvére gyermekeit vezettette be.

Némethy Ferencz nyers katona létére is előszeretettel viseltetett a tudományok és a vallás ügye iránt; az ő pártfogásával több mű látott napvilágot, így 1562-ben Melius Péter neki ajánlotta következő művét: «*Catekismvs. Az Egesz keresztieni tvdomannac fondamentoma es sommaia a szent irasbol ezue szedettetet, es meg emendaltatott*». stb. Debreczen. 1562. Az ajánlat szól: Németi Ferencz tokaji kapitánynak «Somogy Peter Mester, a te Nagyságod szolgája». Melius Péter még ugyanazon évben Némethy nejének is ajánlott fel művet, mely *a kísértet és bűnös ember közti párbeszédet és különféle könyörgéseket* tartalmaz. A művecske két részből áll és mindenike Nagyságos Némethy Ferencznének van ajánlva, «Döbröczönben. XII. napian mind szent hauanak. 1562. Melius Peter a te Nag. szegen Caplannia». A harmadik mű: «*Magyar Decretom, kyt Weres Balas a deakbol tudni illyk, a Werbewczy Istwan Decretomabol, melyet tripartitomnak neweznek, Magyarra forditot.*» Érdekesek az ajánlás ezen sorai: «az felséged jámbor hive... az Nagyságos Némety Ferencz ez munkát indítá, szereztete, és gondjával, költségével segíté, ki ezen dolognak indítása koron, az felséged hívsége mellett halált szenvede, az ő urának Serédi Jánosnak házában, Tokaj várában, az németek által puska lövés miatt, Böjtelő hónak 10. napján, Anno a nativitate Christi Jesu M. D. LXV.»[1] A mű czímlapján van II. János király és Némethi Ferencz czímere, mely utóbbit ez után Nagy Iván közzétette.[2]

Némethy Ferenczczel egy időben élt *Miklós*, ki 1556-ban az ungvári pálosoknak maga és Harkay Menyhért közvetítése által megszerzi Bosos ungvármegyei helységet.[3]

NÉMETHY LAJOS.

de itt Nagy-Kövesdről nincs szó, a XX. könyv 1557-el foglalkozik, itt sincs semmi Kövesdről. Szirmay (Not. Hist. Comit. Zemplin. § 230) azt hiszi, hogy a Kövesdi várral szemben levő dombon mai nap is fehérlő csontok, itt-ott található sarkantyúk, kengyelvasak, zabolák stb. ez időből maradtak fönn.

[1] Ortelius, i. h. 98. Bizarus (i. h. 669. l.) szerint Némethy Ferencznek holtteste eltakarítás végett nejéhez küldetett, ki akkor nem tartózkodott Tokaj várában.

[1] Szabó Károly, Régi Magyar Könyvtár 49., 50. és 56. sz.

[2] Magyarország Családai. VIII. 136.

[3] Rupp, Magyarorsz. Helyrajzi Tört. II. 401.

AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBAN ŐRZÖTT VAGY FÖLJEGYZETT NEMESI OKLEVELEKNEK JEGYZÉKE.

(A magyar és erdélyi udvari kanczellária felállításáig.)

Hetedik közlemény.[1]

KISBALÁZS. 1624. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 58.*

KISDI de Vecse. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31. Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

KISFALUDI. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 20.*

KIS FOGARASI. 1669. *Kmnostori conv. Arm. F. 13.*

KISGYÖRGY de Bölön alias SZENNYES. 1646. *Gyfvári kpt. 21. L. Reg. 187.*

KISKOZMA de Borosjenő. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 65.*

KIS LELEI. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 644.*

KISMARJAI de Várad. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 250.*

KISMARÓTHI 1437. *Dipl. Ltár. 13073.*

KIS MÉSZÁROS. 1664. *Erd. főkormszék 1806: 5350.*

KISMIHÁLY. 1549. *L. Reg. Arm. I. pag. 12. L. Reg. N° VI. fol. 160.*

KISPÁL de Szentiván. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 180.*

KISPÉTER. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

KIS SIMONFI. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

[1] L. Turul. 1883. 84, 142. l. és 1884. 29, 68, 118 és 158. l.

KISTÁRKÁNYI. 1434. *Dipl. Lt. 13000.*

KIS TIVADAR de Remethe. 1579. *Kmnostori conv. Prot. anni 1591 : 374. Prot. R. II. 117.*

KISTÓTI BORBÉLY de Várad lásd BORBÉLY KISTÓTI.

KISUJVÁRI. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 154.*

KISVAJDAFALVI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

KISVÁRDAI alias BARKASI de Kisvárda. 1678. *Gyfvári kpt. 28. L. Reg. 19.*

KLAZEKOVICS. 1617. *Nográdmegye ltban.*

KLOZ de Seregnye. 1624. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 48.*

KLŐSZ. 1662. *Szepesi kpt.*

KOBJOS alias KŐRÖSI. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 645.*

KOBÓK. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

KÓBORI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

KÓBORI. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 519.*

KOCSÁRDI de Gyulafehérvár. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 431. Prot. Steph. Bárdi II. 113.*

KOCSI de Szathmár. 1613. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 19.*

KOCSIS. 1618. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 77.*

KOCSIS de Illye 1618. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai 78.*

KOCSIS de Markosfalva. 1648. *Kmnostori conv. Arm. K. 46.*

KOCSIS de Markosfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 625.*

KOCSUBA. 1665. *Erd. főkormszék 1797 : 3798.*

KOCZI. 1663. *Liptómegye ltban.*

KOCZY (Coczy). 1687. *L. Reg. Arm. I. 103.*

KOGNJAK. 1662. *Körösmegye ltban.*

KOKODI de Szentkirály. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 27.*

KÓKONY alias MUNDRAI. 1658. *Erd. főkormszék 1817 : 4928.*

KOKOVAY alias ZAJÁCZ. 1670. *Szepesi kpt.*

KOLCSA. 1689. *Kmnostori conv. Prot. Rákosi III. 102.*

KOLDÚS de Kemer. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 38.*

KOLMÁNYI de Beszterczebánya alias DOROCZKÁNYI. 1634. *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi 119. Kmnostori conv. Prot. R. II. 22.*

KOLNER. 1690. *L. Reg. Arm. I. 123.*

KOLONBA (Colonba) de Orosztelek. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 374.*

KOLOS. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

KOLOSI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent XX. 14.*

KOLOSI de Mezőmadaras. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

KOLOSVÁRI. 1607. *Kmnostori conv. Arm. A. 3.*

KOLOSVÁRI. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 193.*

KOLOSVÁRI. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 38.*

KOLOSVÁRI. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

KOLOSVÁRI alias SÁRKÖZI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

KOLOSVÁRI de Gyulafehérvár. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 431. Prot. Steph. Bárdi. II. 113.*

KOLUMBÁN. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

KOLUMBÁN de Olasztelek. 1663. *Gyfvári kpt. Misc. Cista II. fasc. 8. N° 3.*

KOMANICZ. 1669. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Böszörményi 142.*

KOMÁROMI. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*

KOMÁROMI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 167.*

KOMÁROMI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

KOMÁROMI. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 96.*

KOMÁROMI. 1686. *L. Reg. Arm. I. pag. 90.*

KOMÁROMI de Fogaras. 1634. *Gyfvári kpt. 18. L. Reg. 33.*

KOMÁROMI de Vajasd. 1675. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Gyarmathi 234.*

KOME. 1659. *NRA. 1736—38.*

KOMJÁTHI. 1646. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi II. 212.*

KOMLÓSI 1629. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 70. Prot. Steph. Bárdi I. 93.*

KOMLÓSI de Borosjenő. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 61.*

KOMOR de Mezőszeged alias EÖTTVÖS. 1617. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 13.*

KOMORHÁN. 1662. *Kmnostori conv. Szolnok Int. fasc. D. 13.*

KOMPOT. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

KOMSICZUL. 1668. *Gyfvári kpt. Prot. Georg. Csicsói 319.*

KOMZSIK. 1646. *Nyitramegye ltban.*

KONCZ. 1642. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 121.*

KONCZ. 1659. *Kmnostori conv. Arm. T. 1.*

KONCZ. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

KONCZ. 1687. *Erd. főkormszék 1795 : 2701.*

KONCZ de Karullya. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 42.*

KONCZ de Nagykend. 1633. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 98.* (Elveszett.)

KONT de Borosjenő. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 441.*

KONT de Siklód. 1590. *Kmnostori conv. L. Regius anni 1591 : 42.*

KÓNYA de Székelykocsárd. 1668. *Gyfvári kpt. Arm. 50.*

KÓNYA de Zágon. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 54.*

KÓNYA SIMAI de Marosvásárhely alias SZÍGYÁRTÓ. 1612. *Gyfvári kpt. Prot. J. Debreczeni 412.*

KONYÁRDI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

KONYÁRDI NAGY lásd NAGY KONYÁRDI.

KONYÁRI de Várad alias SZŐCS. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 182.*

KOPACSEK. 1663. *Nyitramegye ltban.*

KOPASZ de Munkács. 1624. *Gyfvári kpt. Cent. Ji. 38.*

KOPIS. 1630. *NRA. 1712—38.*

KOPJÁS. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó 9.*

KOPSA. 1659. *Kmnostori conv. Arm. T. 1.*

KORCSMÁROS. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

KORDA. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

KOPLÁTH. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*

KORLÁTH. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

KORLÁTH de Hathága. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 197.*

KORMAI BORBÉLY. 1640. *NRA. 902—3.*

KORMOS. 1590. *Erd. főkormszék 1804 : 122.*

KORMOSÁR alias SZABÓ. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

KORNHEIM. 1635. *NRA. 1451—8.*

KORNIS de Tóthváradja. 1619. *Gyfvári kpt. Cent. KK. 75. Prot. S. Brinyi. I. 336—339. Prot. Appendicis 706.*

KORNYA de Vajasd. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 715.*

KORODI. 1585. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 328.*

KORODI. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg 608.*

KORODI de Somosd. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 186.*

KORONCH. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

KORONDI. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

KORONKAI. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

KORPÁS. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

KORPÁS (Corpas). 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

KORPONAI 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

KORPONAI. 1666. *NRA. 1836—28.*

KORPONAI de Komoncha. 1610. *Váczi kpt. lt. Scrin. A. 8.*

KORUMPAKI. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 446.*

KOS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

KÓS. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

KÓSA. 1627. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 12.*

KÓSA. 1662. *Nógrádmegye ltban.*

KÓSA de Abrudbánya. 1598. *Kmnostori conv. Arm. K. 43. Erd. főkormszék 1801 : 1370.*

KÓSA de Középajta. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 33.*

KÓSA de Ménaságujfalu 1674. *Gyfvári kpt. Cent. KK. 66. Prot. S. Brinyi. 304.*

KÓSA de Szigeth. 1670. *NRA. 1865 N° 34.*

KOSONCZI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

KOSTYA. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

KOSZORÚS. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 163.*

KOSZTA. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 183.*

KOSZTA de Apáthi. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 10.*

KOSZTA de Pecsétszeg alias FARKAS. 1630. *Kmnostori conv. Arm. K. 13. Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 50.*

KOSZTA de Petrócz. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 109.*

KOSZTÁNDIN. 1662. *Gyfvári kpt. Cista III. Albensis fasc. II. 50.*

KOSZTIN. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 70.*

KOSZTIN. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 17.*

KOSZTIN. 1681. *Kmnostori conv. Arm. K. 11.*

KOTECZ. 1689. *Kmnostori conv. Arm. B. 46.*

KOTECZ de Felsőfintos alias KOVÁCS. 1632. *Kmnostori conv. Prot. P. 71.*

KOTECZ de Salya. 1560. *Kmnostori conv. Arm. K. 12.*

KOTRÓ. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 123.*

KOVÁCS. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 24.*

KOVÁCS. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

KOVÁCS. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

KOVÁCS. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 101.*

KOVÁCS. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 107.*

KOVÁCS. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 164.*

KOVÁCS. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

KOVÁCS. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*

KOVÁCS. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

KOVÁCS. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 5.*

KOVÁCS. 1623. *Veszprémmegye ltban.*

KOVÁCS. 1624. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai 162.*

KOVÁCS. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 4.*

KOVÁCS. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

KOVÁCS. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*

KOVÁCS. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

KOVÁCS. 1632. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 47. (Elveszett.)*

KOVÁCS. 1640. *Gyfvári kpt. 19. L. Reg. 180.*

KOVÁCS. 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 63.*

KOVÁCS. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

KOVÁCS. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*

KOVÁCS. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó 9.*

KOVÁCS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

KOVÁCS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

KOVÁCS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 619.*

KOVÁCS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*

KOVÁCS. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

KOVÁCS. 1665. *Erd. főkormszék 1797 : 3798.*

KOVÁCS. 1670. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Böszörményi 192.*

KOVÁCS alias EGERESI. 1630. *Kmnostori conv. Prot. II. 22.*

KOVÁCS alias FERENCZ. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 17.*

KOVÁCS alias GYULAI. 1579. *Gyfvári kpt. Prot. I. Debreczeni 443.*

KOVÁÇS alias HID. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

KOVÁCS alias MEZEŐTEREMI. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 549.*

KOVÁCS alias MOLNÁR. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 309.*

KOVÁCS alias OLÁH. 1622. *Helytartótanácsi oszt. Nob. Szabolcs 4874 : 1776.*

KOVÁCS alias OSVÁTH. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 154. Prot. Ora et labora 131.*

KOVÁCS alias REMETEI. 1673. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi 491.*

KOVÁCS alias SZALONTAI. 1670. *Kmnostori conv. Prot. Rákosi II. 83.*

KOVÁCS alias SZERRATORISZ. 1666. *Liptómegye ltban.*

KOVÁCS alias TIVADAR. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 731.*

KOVÁCS alias TORDAY 1612. *NRA. 1865. N° 12.*

KOVÁCS alias TOROCZKAI. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 30.*

KOVÁCS alias TÜREI. 1652. *Kmnostori conv. Prot. IIII. 104.*

KOVÁCS alias UJLAKI. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 60.*

KOVÁCS de Almás. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 53.*

KOVÁCS de Amadéfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

KOVÁCS de Balyok alias NAGY. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 117.*

KOVÁCS de Belényes. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 133.*

Kovács de Berencze. 1681. *Erd. főkormszék 1797 : 7684.*

Kovács de Bihar. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 389.*

Kovács de Bodok. 1632. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 27. (Elveszett.)*

Kovács de Csatár. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 218.*

Kovács de Csík-Dánfalva. 1638. *Gyfvári kpt. 19. L. Reg. 49. Erd. főkormszék 1860 : 6206.*

Kovács de Csík-Szentimre. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 586.*

Kovács de Decze alias de Debreczen. 1616. *Gyulafvári kpt. 8. L. Reg. 167.*

Kovács de Delne. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 15.*

Kovács de Eszék. 1542. *L. Reg. Arm. I. pag. 7. és № VI. fol. 47.*

Kovács de Eszeny alias Gyulai. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 211.*

Kovács de Feketeardó. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 30.*

Kovács de Felajta. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 261.*

Kovács de Fele. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 453.*

Kovács de Felsőfintos alias Kotetz 1632. *Kolosmonostori conv. Prot. P. 71.*

Kovács de Felsőtorja. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 58.*

Kovács de Fogaras. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 144.*

Kovács de Gelencze. 1615. *Gyfvári kpt. 8 L. Reg. 142.*

Kovács de Gocz. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

Kovács de Gyulafehérvár. 1620. *Gyfvári kpt. Prot. J. Debreczeni. 455.*

Kovács de Hagymásbodon. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

Kovács de Hidegszamos. 1607. *Kmnostori conv. Prot. D. 99.*

Kovács de Homoród-Szentmárton. 1631. *Gyfvári kpt. Arm. 59.*

Kovács de Jankafalva. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 192.*

Kovács de Jánosl alias Petheő. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 294.*

Kovács de Jánosfalva. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 11.*

Kovács de Kálló. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 589.*

Kovács de Kászonújfalu. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 307.*

Kovács de Keserű. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 41.*

Kovács de Kézdivásárhely. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 576. Prot. Steph. Böszörményi. 371.*

Kovács de Királydarócz. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 119.*

Kovács de Kistoronya. 1625. *NRA. 901—13.*

Kovács de Köpecz. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*

Kovács de Középajta. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 526.*

Kovács de Lemtény. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 15.*

Kovács de Magyarigen. 1664. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi II. 295.*

Kovács de Malomfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*

Kovács de Megyesér. 1588. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 41.*

Kovács de Nagyajta. 1590. *Kmnostori conv. Prot. Kastal. 303.*

Kovács de Nagyilonda. 1658. *Kmnostori conv. Arm. V. 20.*

Kovács de Okländ. 1636. *Gyfvári kpt. 18. L. Reg. 151.*

Kovács de Oroszhegy. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 16.*

Kovács de Rákos. 1583. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 110.*

Kovács de Rákos. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 98.*

Kovács de Sellye alias Balogh. 1620. *Gyfvári kpt. Cista Máramaros fasc. II. 56.*

Kovács de Sínfalva. 1669. *Kmnostori conv. Arm. V. 7. Prot. Balth. Rákosi. 74.*

Kovács de Sóvárad. 1667. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Gyarmathi 365.*

Kovács de Székudvar. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 394.*

Kovács de Szentgyörgyjenőfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 122.*

Kovács de Szentsimon. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

Kovács de Szeredaszegh. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 447.*

Kovács de Szigeth alias Fejér. 1617. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 245.*

Kovács de Szilágy-Udvarhely. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 47.*

Kovács de Szoboszló. 1628. *Gyfvári kpt. 12. L. Reg. 92.*

Kovács de Szováta. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 9.*

Kovács de Tárkány. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 518.*

Kovács de Udvarhely. 1590. *Gyfvári kpt. Cent. D. 79.*

Kovács de Ujthorda alias Veres. 1626. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 80.*

Kovács de Uzon. 1635. *Gyfvári kpt. 18. L. Reg. 54.*

Kovács de Vacsancsi. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

Kovács de Várad. 1633. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 76. (Elveszett.)*

Kovács de Várad. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 167.*

Kovács de Várad alias Mikó. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 360.*

Kovács de Várad alias Monos. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 276.*

Kovács de Várad alias Szalkai. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 4.*

Kovács de Vassand. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 529.*

Kovács de Zabola alias Tankó. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 178.*

Kovács de Zaránd. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 204.*

Kovács de Zetelaka. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 588.*

Kovács de Zetelaka. 1624. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 11.*

Kovács Gyula-Fejérvári. 1625. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai 184.*

Kovács Halmágyi. 1677. *Gyfvári kpt. Cent. BB. 40.*

Kovács Homoki de Várad. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 304.*

Kovácsi. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 97.*

Kovácsi. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

Kovácsi. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

Kovácsi. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

Kovácsi. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 57.*

Kovácsi. 1639. *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi 104.*

Kovácsi alias Gergely. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 301.*

Kovácsi de Andrásfalva. 1608. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 73.*

Kovácsi de Csíkverebes alias Literati. 1624. *Kolosmonostori conv. Prot. 48—50.*

Kovácsi de Gyulafehérvár. 1618. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai. 157.*

Kovácsi de Nagyajta 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 149.*

Kovácsi de Rákos. 1609. *Erd. főkormszék. 1841 : 4026.*

Kovácsi de Sükő. 1607. *Gyfvári kpt. 4 L. Reg. 47.*

Kovácsi de Taplócza. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 280.*

Kovácsi de Tasnád. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 7.*

Kovácsi de Ujtorda alias Veres. 1626. *Kmnostori conv. Prot. 95, 96.*

Kovászai. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 253.*

Kovászi alias Szabó. 1622. *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi 23.*

Kozák. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*

Kozák. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

Kozák. 1631. *Gyfvári kpt. Prot. C. Bojthi. 119.*

Kozák de Gyula. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 161.*

Kozárdy de Rettegh. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 152.*

Kozma. 1590. *Erd. főkormszék 1804 : 122.*

Kozma. 1607. *NRA. 901—4.*

Kozma. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

Kozma. 1616. *Gyfvári kpt. Prot. P. Taraczközi 177.*

Kozma. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

Kozma. 1659. *Kmnostori conv. Arm. F. 6. Arm. T. 1.*

Kozma. 1676. *Erd. főkormszék. 1797 : 4381.*

Kozma de Albis. 1607. *Gyfvári kpt. 4 L. Reg. 15.*

Kozma de Gálfalva. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 420.*

Kozma de Giróth. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 173.*

Kozma de Gyulafehérvár. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 84.*

Kozma de Havadtő. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

Kozma de Kökényérkeresztúr. 1607. *Gyfvári kpt. 12. L. Reg. 74.*

Kozma de Nagyszentmihály. 1581. *Gyfvári kpt. L. Reg. Christ. Báthory 12.*

Kozma de Rogoz. 1634. *Kmnostori conv. Arm. K. 2*

Kozma de Szepsi-Szent-Iván. 1686. *Gyfvári kpt. Cent. H. 84.*

Kozma de Szentlélek. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 109.*

Kozolyi. 1652. *Gyfvári kpt. Cista I. Hunyad fasc. I. 21.*

Kőfaragó de Harangláb. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*

Kölcsei. 1630. *Gyfvári kpt. Prot. M. Siklósi 7.*

Kölcsei de Huszt. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 22.*

Kölönte. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 578.*

Kőmives. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

Köncze de Csik-Szent-György. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 132.*

Könczei. 1632. *Erd. főkormszék 1846 : 3016.*

Königh de Könighsfeld. 1690. *NRA. 1451—4.*

Köntös de Altorja. 1594. *Kmnostori conv. L. Reg. Stylaris 272.*

Könyvkötő de Sárd alias Nagy. 1664. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Böszörményi 148.*

Körczi de Petelyei. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 11.*

Kőrispataki. 1641. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 59.*

Körösbányai. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

Körösfői de Gyalu. 1639. *Kmnostori conv. Prot. II. 163.*

Körösi. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

Körösi. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

Körösi. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 55.*

Körösi alias Kobjos. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 645.*

Körösi alias Borbély. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 645.*

Körösi de Nemesvásári. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 205.*

Körösszegi. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 61.*

Körösszeghi de Püspöki alias Szabó. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 283.*

Körtvélyessi. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 122.*

Kőszeghi. 1581. *NRA. 1836—27.*

Kőszeghi. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 217.*

Kőszeghi de Déva. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 29.*

Kőszeghi de Ipp. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 239.*

Kötelés de Marosvásárhely alias Bodó. 1615. *Gyfvári kpt. Arm. 64. — 8. L. Reg. 1.*

Kővári de Fontos. 1613. *Kmnostori conv. Arm. D. 9.*

Kövér. 1660. *Nyitramegye ltban.*

Kövér de Árkos. 1641. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 34.*

Kövér de Karancsi. 1626. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg 86.*

Kövér de Kistoronya. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 50.*

Kövér de Makó. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 368.*

Kövesdi. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

Kövesdi alias Nagy. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Kövesdi de Harad. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

Köveskuthi. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 424.*

Krajaczich. 1619. *Szepesi kpt.*

KRAJNIK de Alsó-Oroszi. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 476.*

KRAJNIK. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 152.*

KRAMARICS alias KUSSEVICS. 1682. *Somogymegye ltban.*

KRASZNAI. 1605. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 3.*

KRASZNAI. 1618. *Kmnostori conv. Arm. K. 9. Prot. L. 61.*

KRASZNAI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

KRASZNAI. 1650. *Váczi kpt. lt. Scrin. A. 38.*

KRASZNAI alias RECZE. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 366.*

KRASZNAI de Borosjenő. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 442.*

KRÁSZNYÁNSZKY. 1688. *Nyitramegye ltban.*

KRASZTÓ de Karánsebes. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 107.*

KRAUSZ. 1624. *Szepesi kpt. Prot. 1624. f. 212.*

KRAY. 1662. *Szepesi kpt.*

KRISTÓ (Chrysto) de Tusnád. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

KRISTÓF (Christophori). 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 394.*

KRISTÓF. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

KRISTÓF alias SZŐCS. 1667. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Böszörményi 403.*

KRISZTÁN. 1659. *Kmnostori conv. Arm. T. 1.*

KROKKER. 1569. *Gyfvári kpt. Misc. Cista. I. fasc. I. 3.*

KUBRO. 1611. *Kisebb családi ltárak fasc. II. Dombay. Váczi kpt. ltára Prot. D. 648.*

KULCSÁR. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

KULCSÁR. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

KULCSÁR de Bihar. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg 169.*

KULIN. 1615. *NRA. 901—7.*

KULPY. 1443. *Dipl. Ltár. 13702 sz.*

KULYA. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*

KÚN. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 168.*

KÚN. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 591.*

KÚN de Bágyon alias SZÉKELY. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 411.*

KÚN de Bihar. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 472.*

KÚN de Bihar. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 237.*

KÚN de Hidvégh. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 175.*

KÚN de Szalontha. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 234.*

KÚN de Várad. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 110.*

KÚN de Várad. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 421.*

KUNSCH. 1573. *Szepesi kpt.*

KUPÁS. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

KURCSULY de Oláhbogát. 1609. *Kmnostori conv. Arm. K. 8. Prot. Horváth. 138.*

KUROVSZKY. 1687. *L. Reg. Arm. I. 103.*

KUSSEVICS alias KRAMARICS. 1682. *Somogymegye ltban.*

KUTAS. 1689. *L. Reg. Arm. I. 122.*

KUTAS de Cseid alias HEGEDŰS. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 111.*

KUTAS de Szentgericze. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

KUTASI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

KUTHI. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

KUTHI de Uzon. 1627. *Gyfvári kpt. 15. L. Reg. 33.*

KUTRA. 1620. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 2.*

KÜKÖLLŐVÁRI. 1638. *Kmnostori conv. Prot. Q. 136.*

KÜKÖLLŐVÁRI alias SZABÓ de Küköllővár. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 677.*

KÜRTHI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 306.*

LÁBOS de Bagamér. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 8.*

LABSÁNSZKY. 1651. *Szepesi kpt.*

LACZKÓ. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó 9.*

LACZKOVICS. 1572. *Baranyamegye ltban.*

LADÁNYI 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

LADÓ de Borzova. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

LADÓ de Szakál. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 454.*

LAJOS. 1608. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 162.*

LAJOS alias KEREKES. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

LAJOS de Baróth. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 55.*

LAJOS de Taplocza. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 206.*

LAKATOS. 1612. *NRA. fasc. 1865 N° 26.*

LAKATOS. 1617. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 13.*

LAKATOS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

LAKATOS. 1664. *Erd. főkormszék 1806: 5350.*

LAKATOS. 1678. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Gyarmathi. 477.*

LAKATOS alias BALOG. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 190.*

LAKATOS alias SZOLNOKI. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 254.*

LAKATOS alias ZEMLÉNYI. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

LAKATOS de Huszt. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 27.*

LAKI. 1437. *Dipl. Ltár. 13073.*

LAKÓCZ. 1620. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 2.*

LAKOS. 1687. *L. Reg. Arm. I. 102.*

LALUH. 1685. *L. Reg. Arm. I. pag. 88.*

LÁNG. 1609. *Nógrádmegye ltban.*

LÁNYI alias JAKOBI. 1666. *Kmnostori conv. Arm. L. 10.*

LÁPOSI. 1590. *Erd. főkormszék 1804 : 122.*

LÁPOSI. 1632. *Kmnostori conv. Prot. P. 49.*

LASCOVIUS de Baranya. 1581. *Gyfvári kpt. L. Reg. Christ. Báthory. 26.*

LASKAI alias SZABÓ. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 78.*

LASKAI de Szalonta. 1640. *Gyfvári kpt. Cent. Fi. 27.*

LÁSZLÓ. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 28.*

LÁSZLÓ. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

LÁSZLÓ. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

LÁSZLÓ. 1641. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 76.*

LÁSZLÓ. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

LÁSZLÓ. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

LÁSZLÓ de Aldoboly. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 66.*

László de Alfalu. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó 9.*

László de Altorja. 1583. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 113. Prot. C. Bojthi 147.*

László de Bessenyő alias Oláh. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 31.*

László de Csatószegh. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

László de Farkaslak. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 45.*

László de Géges. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

László de Géges. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 175.*

László de Hegyközpáli. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 583.*

László de Illyefalva. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 451.*

László de Keszi. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 71.*

László de Oláh-Tyúkos alias Molnár. 1684. *Gy.-fvári kpt. Cent. GG. 91.*

László de Olczva. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 192.*

Lakatos de Székelyudvarhely. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 225.*

Lázár de Szentlélek. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

László de Szentrontás. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

László de Szováta. 1608. *Kmnostori conv Arm. M. 31.*

Lázai. 1489. *NRA. 851—14.*

Lázár. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

Lázár. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

Lázár. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 17. D. 7.*

Lázár. 1664. *Kmnostori conv. Arm. D. 7.*

Lázár de Gorba. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 283.*

Lázár de Várad. 1570. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1570 : 174.*

Lazur de Székelykocsárd. 1668. *Gyulafehérvári kpt. Arm. 50.*

Lehóczky de Kis-Lehota. 1583. *Lipótmegye ltban.*

Lele. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 69.*

Lelei Kis lásd Kis Lelei.

Léli alias Molnár. 1580. *NRA. 1606—11.*

Lemheszi. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Lénárth. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

Lénárth de Osdola. 1583. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 123.*

Lencsés de Várad. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 417.*

Lengyel. 1616. *Gyfvári kpt. Prot. P. Taraczközi 177.*

Lengyel alias Nagy. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 322.*

Lengyel de Lugos alias Nagy. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 581.*

Lengyel de Premiszl. 1638. *Erd. főkormszék 1809: 2368. Gyfvári kpt. Prot. M. Siklósi 15.*

Lengyel de Szakállos. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 225.*

Lengyel de Torda. 1673. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 98.*

Lengyel Szabó de Altorja. 1628. *Gyfvári kpt. Cista Kraszna fasc. III. 31.*

Lenkh 1580. *L. Reg. Arm. I. pag. 17. L. Reg. № III. fol. 73.*

Lepossa. 1686. *L. Reg. Arm. I. pag. 91.*

Lesi de Mezőgyarak. 1569. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1570 : 129.*

Lesi de Telegd. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 369.*

Lestyán de Szentkirály. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 188.*

Lészai. 1607. *Gyfvári kpt. Cista Albensis I. fasc. V. 50.*

Léta. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 178.*

Létai. 1613. *Kmnostori conv. Arm. D. 9.*

Létai. 1664. *Erd. főkormszék 1832 : 134.*

Léva de Alsótorja. 1632. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 28. (Elveszett.)*

Lévai. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Lévai de Várad. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 16.*

Levcsovich. 1685. *Szepesi kpt. fol. 376.*

Lindvai alias Borbély. 1617. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 232.*

Lindvai de Hosszúmező. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 222.*

Lindvai de Szemerujlak. 1587. *Veszprémmegye ltban.*

Lipóczy. 1634. *Szepesi kpt.*

Lippai. 1583. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 112.*

Lippai. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 115.*

Lippai. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 218.*

Lippai. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Lippai alias Antal. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 57.*

Lippai alias Solymosi. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350. Gyfvári kpt. Prot. Franc. Taraczközi 119.*

Lippai de Belényes alias Mészáros. 1650. *Gyulafvári kpt. 25. L. Reg. 2.*

Lippai de Várad alias Szőcs. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 237.*

Liptay. 1660. *Szepesi kpt. lt. in Scrin. 12. Arm. 4. Prot. 1818. fol. 157.*

Liptay Érsek. 1643. *NRA. 1801—16.*

Liszkai. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 185.*

Liszkai. 1618. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 80.*

Liszkai. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Lisznyai. 1621. *Gyulafvári kpt. Prot. J. Debreczeni 491.*

Literáti. 1609. *Nyitramegye ltban.*

Literati Boér de Lucza. 1664. *Gyfvári kpt. 27. L. Reg. 865. Erd. főkormszék 1848 : 4257.*

Literáti de Almás. 1609. *Nyitramegye ltban.*

Literati de Csíkverebes alias Kovácsi. 1624. *Kolosmonostori conv. Prot. 48—50.*

Literatus (Deák). 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 488.*

Literatus (Deák). 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 10.*

Literatus (Deák). 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*

Literatus (Deák). 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 188. 5. L. Reg. 82.*

Literatus (Deák) de Bihar. 1608. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 222.*

Literatus (Deák). 1608. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 225.*

LITERATUS (Deák). 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 303.*
LITERATUS (Deák). 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 308.*
LITERATUS (Deák). 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*
LITERATUS (Deák). 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*
LITERATUS (Deák). 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*
LITERATUS (Deák). 1618. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 88.*
LITERATUS (Deák). 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 493.*
LITERATUS (Deák). 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 32.*
LITERATUS (Deák). 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 41.*
LITERATUS (Deák). 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
LITERATUS (Deák) de Bikafalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 159.*
LITERATUS (Deák) de Bihar. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 169.*
LITERATUS (Deák) de Bocz. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 77.*
LITERATUS (Deák) de Érszentkirály. 1617. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 33.*
LITERATUS (Deák) de Harasztkerek. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 121.*
LITERATUS (Deák) de Héviz. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 21.*
LITERATUS (Deák) de Hévíz. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 54.*
LITERATUS (Deák) de Hosszúmező. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 67.*
LITERATUS (Deák) de Huszt. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. Anni 1591: 1, 30.*
LITERATUS (Deák) de Kolosvár. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 255.*
LITERATUS (Deák) de Monyád. 1608. *Kmonostor conv. Arm. M. 31.*
LITERATUS (Deák) de Sárd. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591: 57.*
LITERATUS (Deák) de Semjénfalva. 1632. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 10 (Elveszett.)*
LITERATUS (Deák) de Simánd 1598. *Gyfvári kpt. Cent. Hh. 78. pag. 254 N° 5.*
LITERATUS (Deák) de Szentimre. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*
LITERATUS (Deák) de Szentkirály. 1607 *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 7.*
LITERATUS (Deák) de Telegd. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 224.*
LITERATUS (Deák) de Thúr. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 22, 110.*
LITERATUS (Deák) de Várad. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 66.*
LOGOFÉT. 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 61.*
LONCZA de Lugos. 1628. *Kmnostori conv. Arm. L. 2.*
LOPASKO 1627. *Nyitramegye ltban.*
LÓSI de Gerla. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 209.*
LOSONCZI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent XX. 14.*
LOSONCZI de Keszi. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 71.*
LOVAS. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*
LOVAS de Illenczfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 11.*
LOVÁSZ de Borsova. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
LOVÁSZ de Kőrös. 1611. *Erd. főkormszék 1803: 1780.*
LŐCSEI. 1635. *Kmnostori conv. Arm. L. 7.*
LŐCSEI de Nagyalmás. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 637.*
LŐKÖS. 1583. *Liptómegye ltban.*
LŐKÖS alias SAMARJAI. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 207. Cent. XX. 6.*
LŐRINCZ. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*
LŐRINCZ. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*
LŐRINCZ de Alsó-Csernátony. 1632. *Gyfvári kpt. Prot. C. Bojthi 115.*
LŐRINCZ de Farkaslaka. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 19.*
LŐRINCZ de Göröczfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
LŐRINCZ de Gyulafehérvár. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 431. Prot. Steph. Bárdi II. 113.*
LŐRINCZ de Ménaságh. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
LŐRINCZ de Mindszent. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 180.*
LŐRINCZ de Szombatfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 24.*
LŐRINCZ de Sófalva. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591: 228.*
LŐRINCZ de Szombatfalva. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591: 68.*
LUCHDI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*
LUCS de Retteg. 1613. *Kmnostori conv. Prot. 62.*
LUCS de Kolosvár. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 719.*
LUCSA. 1647. *Váczi kpt. lt. Scrin A. 11.*
LUCSÁNSZKY. 1619. 1643. *Thúróczmegye ltban. fasc. X. N° 7, 8.*
LÚCZ de Rettegh. 1590. *Erd. főkormszék 1804: 122.*
LUCZA de Dalmi. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 201.*
LUGOSI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*
LUGOSI. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29. Prot. Barsi 14.*
LUGOSI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*
LUGOSI. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*
LUGOSI. 1664. *Erd. főkormszék 1845: 3282.*
LUKA de Lugos. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 581.*
LUKÁCS. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*
LUKÁCS. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*
LUKÁCS. 1611. *Erd. főkormszék 1803: 1780.*
LUKÁCS. 1622. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 27.*
LUKÁCS. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó 9.*
LUKÁCS de Bikafalva. 1670. *Gyfvári kpt. Misc. Cista III. fasc. V. 39.*
LUKÁCS de Csarnak. 1689. *Kmnostori conv. Prot. Laki 164.*
LUKÁCS de Futásfalva. 1650. *Erd. főkormszék 1827: 1725. Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 43.*
LUKÁCS de Havadtető. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*
LUKÁCS de Jaspel. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 21.*

Lukács de Karullya. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 42.*

Lukács de Kauzfalva. 1636. *Gyfvári kpt. 18. L. Reg. 135.*

Lukácsi alias Bogáthi. 1628. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai 143.*

Lupán de Boérfalva. 1673. *Kmnostori conv. Arm. L. 3.*

de Lutis de Florencia. 1479. *Král bécsi czímerfestő birtokában.*

Luzsinszky. *Szepesi kpt. lt. Scrin. 1 Arm. No 9.*

Közli: Tagányi Károly.

KÖNYVISMERTETÉS.

A Nagy-Károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. A család megbízásából kiadja gróf *Károlyi Tibor*, sajtó alá rendezi *Géresi Kálmán.* Harmadik kötet. Oklevelek és levelezések 1491—1600. Budapest 1885. XXIII. és 633 l. Három levél-más, és három színes czímer-melléklettel. Ára 5 frt.

Oklevéltáraink közül kevésnek jutott osztályrészül az az általános elismerés és figyelem, melyet a gr. Károlyiak oklevéltára I. és II. kötete által magának kivívott. Része van ebben bizonyára annak a nymbusnak, a mely a Károlyiakat, mint nemzetünk egyik legtősgyökeresebb, legrégibb s legkiválóbb családját, övezi; része van annak is, hogy mintegy úttörőnek tekintjük a Károlyiak nemes példaadását többi főuraink előtt családi okleveleik kiadatását illetőleg; de az általános elismerés kivívásában az oroszlánrész mégis az oklevéltár belbecsének s a publicálás példányszerűségének tulajdonítandó. S ezért méltó elismeréssel a publicálás élén álló gr. Károlyi Tibornak s az érdemes szerkesztőnek Géresi Kálmánnak tartozunk.

Immár a III. kötet fekszik előttünk, a mely az 1491. és 1600 közötti időből 321 oklevelet tartalmaz. Mennél közelebb jövünk a jelen kor felé, annál több a levéltár anyaga, mely világot deríteni van hívatva a család történetére, köztörténelmi szereplésére, számban és vagyonban való gyarapodására, elágazására, más családokkal való összeköttetésére. Az oklevéltár e III-ik kötete mindezen tekintetben nagybecsű anyaggal gazdagítja ismereteinket.

A XVI. század úgy köz- mint családtörténelmi szempontból nevezetes átalakulások korszaka. A török hódítás megváltoztatta az ország földrajzát s avval együtt a birtokviszonyokat; a hódoltságból a nemesség felebb szorult a magyar király vagy az erdélyi fejedelem fenhatósága alatt levő vármegyékbe, vagy a végvárakba. A folytonos harcz viharában olcsó volt az emberélet. Családok pusztultak el s helyöket mások tölték be. A régi nemesség tagjai, kik alkalmazkodni tudtak a változott viszonyokhoz s vitézségüknek kedvezett a szerencse, új érdemeket szereztek az ősökéihez a harczmezőn, a vitézi próbákban, s királyi kegy, a szerzés sokféle módja és családi összeköttetések alapján birtokaikat növelték, gyarapíták. Az ellenkirályok harcza is tág tért nyitott némely családok felvirágzására, mert a versengő feleknek párthívek szerzésére és hűségben tartására bőkezűségben is versenyezniök kellett egymással.

A Károlyiak birtoka kedvező helyen feküdt. A Tiszán túl északkeleti részét a török invasio hullámcsapásai csak ritkán s akkor is futólag érintették. S a mellett a magyar királyi és az erdélyi fejedelmi terület között mintegy a határon feküdvén, hol ennek, hol amannak a védszárnyai alatt könnyebb volt oltalmat találniok. Úgy hogy a Károlyiak a XVI. század folyamán mind vagyoni állapotjukat, mind a család kiterjedését s összeköttetéseiket tekintve, a gyarapodás virágzó korát élték.

Az oklevéltár e III-ik kötete azonban nemcsak a Károlyiakra nézve tár elénk becses adatokat: de számos más, részint kihalt, részint máig is virágzó család történetére s genealogiájára vet fényt s nem egy hézagát tölti ki eddigi hiányos tudásunknak. E kötetben többször előforduló nevezetesebb családok a következők:

Almásy, Ártándy, Bajoni, Balassa, Balázsdeák, Balogh, Bánfi, Báthory, Bebek, Becsk, Berendy, Bessenyei, Bocskay, Bodó, Bornemisza, Bosnyák, Buthkai, Chapy, Csaholyi, Csáky, Czobor, Daróczi, Dengelegi, Dersfy, Desewfy, Dobó, Drágfy, Draskowyth, Drugeth, Egry, Endrédi, Eödönfy, Erdélyi, Erdődy, Esztári, Farkas, Fáy, Fodor, Forgách, Frangepán, Gálfy, Geréb, Ghiczy, Guthi, Gyóni, Hajas, Harynnai, Herczeg, Herencséni, Hodos, Horváth, Ibrányi, Illésházy, Ilosvay, Irinyi, Istvánfy, Jákó, Kállay, Károlyi, Káthay, Kaza, Kazsui, Kende, Kenderesy, Kendy, Kornis, Kovacsóczy, Kutassy, Lorántfy, Mágocsy, Makray, Melyth, Mérey, Nádasdy, Ocskay, Oláh, Panaszi, Pázmán, Pányi, Pásztóthy, Pekry, Perényi, Pesty, Pethe, Pethry Ders, Pető, Prépostváry, Radák, Rozsályi Kún. Rueber János, Sághy, Serédy, Serényi, Sóos, Sulyok, Szántói Becsk, Székely, Széky, Szentmarjai, Szepesy, Sziny, Szoby, Szőke, Szőllősy, Szuhay, Szunyogh, Tahy, Tar, Tarnóczy, Téglás, Tiefenbach, Toldy,

Torday, Török, Túróczy, Túry, Ungnád, Várady, Várday, Varkocs, Verancsics, Verbőczy, Veres, Vetésy, Vitéz, Zalkai, Zapolyai, Zay, Zeleméry, Zokoli Hodos, Zrinyi, Zsoldos, stb. családok.

A ki hazánk történelmében járatos, a fenebb elősorolt históriai nevekből is következtetést vonhat, mennyi érdekes anyagot találunk itt felhalmozva. Egyik családnál, a *Bajoni*-aknál, meg is kell állapodnunk, mert ennek a történetét s genealogiáját — mondhatjuk — egészen a Károlyiak levéltára őrizte meg, mert a Bajoniak levéltára, a család birtokával együtt, a Bosnyák család révén, a Károlyiakra szállt.

A Bajoni családról.

Az oklevéltár derék szerkesztője Géresi Kálmán egy értekezéssel nyitja meg a III. kötetet: «A Bajoni család krónikája» cz. a. Jogczímét ennek a Bajoniaknak a Károlyiakkal való rokonsági összeköttetése képezi. Ugyanis az utólsó Bajoni leánynak Kenderessy Boldizsártól származó leánya (Mária), Bosnyák Tamásnak lőn a felesége (1600.) — s így a gr. Károlyi Sándor felesége dédanyjának az anyja volt.

A Bajoniak a XV. és XVI. században a nevezetesebb szerepet vitt nemesi családok közé tartoztak. Törzsfészkük a biharmegyei Nagy-Bajom falu volt. A XIV. század első felében kezd a *Sartivan-Vese* nemzetség kötelékeiből kibontakozni s erősebb családi önállóságot kezdeni. A XVI. század elején érik el virágzásuk tetőfokát, midőn törzsfészkükön megerősített kastélyt építenek, a mely a Biharmegyében nagy hatalomra jutott család nagykiterjedésű birtokának középpontját képezte.

Az első Bajonival, Lászlóval, 1350-ben találkozunk, ki ekkor Dömötör váradi püspökkel pörlekedik a nagybajomi birtok egy része felett. Ebben a perben látjuk szerepelni 1423-ban Bajoni Györgyöt is, János fiát.

György felesége Oháti Katalin volt, ennek testvére pedig Sztáry (Esztári) Imréné. Nevezetes házasság, mert mind az Oháti-, mind a Sztáryféle birtok ezen a réven szállott később a családra. Az Oháti birtokok végzetteljes módon, mert az Oháti család utolsó férfi tagját, Jánost, a Bajoni György fiai, István és László, ölték meg, «ut dicitur causaliter», valószínűleg valami czivódásban.

Kardjukat azonban nemcsak a rokon, de az ellenség ellen is tudták forgatni. Bajoni István egyike volt Hunyadi János legvitézebb fegyvertársainak, sőt úgylátszik bizalmas híveinek. A török ellen Hunyadi mellett harczolt embereivel. Hunyadi, Bajoni István hű szolgálatait kiemelte és méltányolta, midőn 1452-ben ráírt a debreczeniekre, hogy az István úr jobbágyait a városba telepíteni ne merjék. Hogy érdemeit még inkább növelte később is, következtethetjük abból, hogy Mátyás király mindjárt uralkodása kezdetén neki és Gecsei Györgynek adományozza Csege-Szentmiklóst, még atyja idejében tett hadi szolgálataikért, melyekben «magoknak kedves testvéreiknek, rokonaiknak és hű szolgáiknak nem csekély vérök hullásával, életüket és vagyonukat nem kimélve, a pogány török ellen» vitézkedtek.

A család fentartói István fia, Miklós — és ennek fiai, János és Benedek lőnek. István másik fia, István, nagyváradi kanonok volt.

Bajoni János és Benedek a XV. század végén és a XVI. század elején szerepelnek, gyarapítva mind vagyonát, mind tekintélyét a családnak. Mindkét testvér szoros barátságban állott Verbőczy Istvánnal, s ez a barátság, Zápolya János legbefolyásosabb hívével, vagyonszerzési tekintetben is nagyon előnyös volt. Ennél az összeköttetésnél fogva nyerte meg Benedek a gazdag Bodó Ferencz és Ráskay Erzsébet leányának, Annának, a kezét is.

A Verbőczyvel való barátság politikai tekintetben is mutatkozik; a Bajoniak Zápolyának legbuzgóbb hívei közé tartoznak. A mohácsi csata előtt a várakozó Zápolya mellett ott találjuk Bajoni Benedeket is (János már ekkor nem élt). A mohácsi csata után a tokaji gyűlésben ő az egyik főfő szerepvivő. Gazdagságát (Istvánfi szerint) jellemzi, — a király kérdésére, hogy van-e pénze? János királynak adott ama felelete, hogy ő ugyan az aranygyűjtésben sohasem fáradozott, de van száz.olyan alattvalója, a kiktől szükség esetén egyenként ezer aranyat kaphat. A ki ennyi pénzzel rendelkezett, annak könnyű volt a birtokszerzés, a királyoknak adott kölcsön szép zálogbirtokokat juttatott a kölcsönző kezére. Így küld Grittinek Konstantinápolyba 1534-ben 600 frtot Tetétlen birtokára.

Bajoni Benedeket többnyire János király környezetében látjuk. Ott volt 1529-ben, midőn János király Soliman előtt tisztelgett a mohácsi mezőn. Ott volt a Gritti által összehívott országgyűlésen 1532-ben, s a János királyhoz küldött követek egyike lőn. Midőn a király megnősült, Izabella főudvarmesterévé tette s az ő és Pösztyéni Gergely gondjaira bízta nejét és Budavárát, midőn maga Erdélybe ment. Hűsége jutalmául kapta 1536-ban bánkai —, s 1539-ben a magvaszakadt Torday család birtokait.

János király és Verbőczy (1542.) halálával Bajoni Benedek kénytelen volt Ferdinánddal is összeköttetésbe lépni, megtartván a mellett hűségét Izabella iránt is. Erre Benedek urat feleségének Ferdinand ditiójában fekvő birtokai késztették. Említettük már, hogy felesége egy előkelő tolnamegyei úr Bodó Ferencz leánya volt, a ki 1510-ben Anyavára és a hozzátartozó nagy birtokokra nőágra is kiter-

jedő adományt nyert. Bodó Ferencz bécsi fogságában bekövetkezett halála és fia Farkas elhunyta után a tolnamegyei birtokok Bajoni Benedeknére voltak szállandók; anyja után pedig a Ráskay örökség: Fülek vára és tartozékai egy része. De a Ráskay örökséget hatalmasúl elfoglalta Bebek Ferencz, kinek felesége szintén Ráskay leány (Dorottya) volt. A tolnamegyei birtokok is veszendőbe indúltak, a Bodó családdal rokon valkóvári Allya Mátyás szerzett magának a Bodó fiág kihaltakor az anyavári jószágokra adományt.

Bajoni Benedek 1547-ben meghalván, az anyavári jószágok visszaszerzése fiaira háramlott. Három fia és két leánya maradt utána; de 1560 körűl nem él közűlök csak István, János és Zsófia. István a Tiszán túli birtokokat kezeli, János a Bodó-örökség megmentésére vállalkozik s átköltözik a Dunántúlra lakni. Legjobbnak látta Zrínyi Miklós szolgálatába lépni Szigetvárában, a melynek védelmi körében feküdtek az anyavári birtokok is, melyeket most Allya Kristóf az elhalt Mátyás fia bírt. — Allya Kristóf is Zrinyi mellett harczolt s így annál inkább érezte Bajoni János, hogy neki hadi érdemekkel mintegy második jogczímet kell szereznie birtokaira, Allya Kristóffal, sőt magával Zrinyivel szemben is, a ki Szigetvár költségei fedezésére részben magának foglalta azokat.

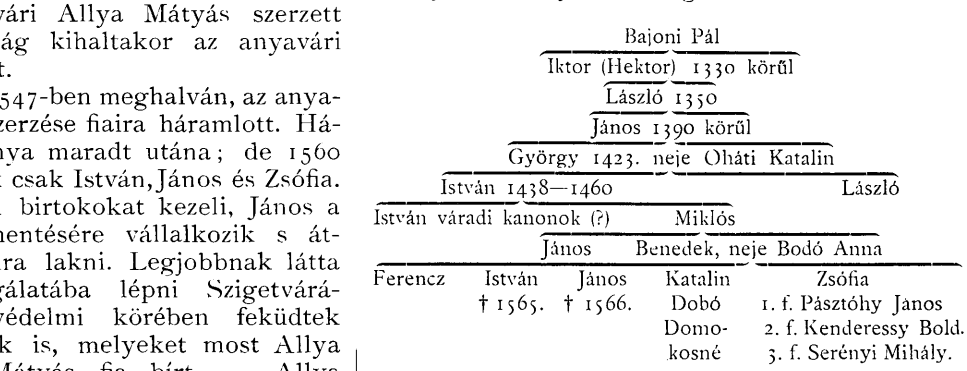
A perlekedő felek 1564. jan. 3-án a zalavári convent előtt olyan egyezségre léptek, hogy Bajoni és Allya az anyavári birtokokon megosztozzanak; de Bajoni János még ez év április havában visszavonta azt az esztergomi káptalan előtt, azt adván mentségűl, hogy arra az egyezségre Zrínyi Miklós unszolásai által elcsábítva és rászedetve volt rábírható. Ekkor már Zrínyi bírta az Allya Kristóf jogczímén elfoglalt birtokokat.

A Bajoni család szerencsecsillaga kezdett elhomályosúlni. István 1565 őszén meghal. A tiszántúli birtokok Jánosra szállottak, a ki állandóan Zrinyi alatt harczolt s Szigetvárában teljes hadi felszerelést tartott. — A tiszántúli birtok átvételekor 1566. márcz. 1-én ő is végrendeletet tesz, testvére Zsófia javára; s azzal siet vissza Szigetbe hadnagyi tisztéhez. Az ő napjai is meg voltak számlálva. Szigetvár dicső védelmében részt vett s ott esett el ő is a kirohanásnál Zrínyi oldala mellet. A «Zrinyiasz» is megemlékezik futólag róla:

> Hoz horvát Radivoj száz legényt ezután
> Eztet százzal követi *Bajoni Iván.*[1]

Jánossal kihalt a Bajoniak fiága. Egyetlen nőtagja maradt a családnak *Zsófia*, a kinek első férje Pásztóhy János, második Kenderessy Boldizsár egri alkapitány, a harmadik Serényi Mihály bodókői kapitány volt. Az elsőtől három, a másodiktól egy gyermeke származott, Kenderessy Mária, a kinek második férje volt Bosnyák Tamás füleki kapitány. Bajoni Zsófiának ez a leánya volt a gr. Károlyi Sándor felesége dédanyjának az anyja. Ez képezi a rokoni összeköttetést a Károlyiak és a Bajoniak között.

Álljon itt szemléltetőűl az oklevéltárból családfája is a Bajoniak főágának:

A Károlyiak rokoni összeköttetésének illustrálására a Bajoniakkal, közli szerkesztő Bosnyák Tamástól lemenőleg a genealogiai összeköttetést is Károlyi Sándorig illetőleg nejéig. Kár volt a nevek mellé itt is évszámokat nem tenni, mert bár csak egy évszázadról van szó, de öt generatiot látunk e század keretében egymást felváltani.

* * *

Térjünk vissza az oklevéltárra magára.

Heraldikai szempontból a három szép műmelléklet, a három színes nyomatú czímerkép vonja magára figyelmünket. Az egyik *Athaki Bosnyák Jakab* czímere 1526-ból, melyet II. Lajos királytól kapott. A nemesség-megújító és czímeradományozó levélben a czímer nincs körűlírva, de hivatkozás van az oklevél elején rajzolt czímerre. A czímer: a paizs kék mezejében görbe kardot tartó kar, a kardon levágott turbános és fehér strucztollas vérző törökfej; a renaissance paizs fölött csőr-sisak fehér strucztollal. A paizst tarka foszlányok körítik; az egész aranyos keretbe van foglalva, damascirozott piros alapon.

A másik czímerkép *Radnyáki Bosnyák Márkét* ábrázolja 1544-ből. — Ferdinánd czímeradomány levele elmondja, hogy nemességet adományoz Bosnyák Márknak és fiának, fivéreinek és utódainak azon érdemekért, melyeket Márk különféle hadjáratokban saját ügyei elhanyagolásával, élete koczkáztatásával és vére hullásával szerzett, így midőn 1528-ban a török Bécset fenyegette, midőn Budát ostromolta, s más török és Zápolya elleni hadakozásokban, továbbá midőn Esztergom alatt vitézűl harczolván, több sebet kapott s midőn 1541-ben Székesfehérvár mellett harczolva,

[1] Szigeti Veszedelem 5. ének 58. v. sz.

Török Bálinttól elfogatott s Konstantinápolyba hurczoltatott, de onnan szerencsésen megszabadúlt. Az adományozott czímert így írja körül az oklevél: A paizst széltében két részre osztja egy természetes színű folyó. Az alsó rész piros mezejében három különböző magasságú szikla emelkedik ki; a paizs felső részében kék mezőben féltestével kiemelkedő természetes színű ordító oroszlán kiöltött vörös nyelvvel], ballábával a félholdat tapodja, a jobbal három zöld pálmaágat tart feje fölé; az oroszlán feje fölött [a rajzban: farka fölött, a paizs bal szögletében] arany csillag. A sisak felett aranykoronán ugyanolyan féltesttel kiemelkedő oroszlán, ballábával [az okmány szövegében, bizonyára tévedésből, jobb láb «pede dextro» áll] a félholdat tapodja s a jobbal három pálmaágat tart; a czímert különböző színű foszlányok veszik körül.

A harmadik *Balázsdeák Márton* czímerét ábrázolja 1563-ból. Ferdinánd Balázsdeák Márton gyulai vitézét a török ellen szerzett hadiérdemeiért megnemesíti, fivéreivel és rokonaival egyetemben. A nemeslevél és a czímerrajz következőkép írja le és ábrázolja a nyert czímert: a hosszában kétfelé hasított paizs alját zöld mező foglalja el. A bal oldali rész aranysárga mezejében vörös ruhás keresztyén vitéz áll, jobbjában vágásra emelt kardot tartva, a jobb oldali rész kék mezejében sárga ruhás török szalad; a paizs felett arany koronából ugyanolyan keresztény vitéz emelkedik ki féltesttel, jobbjában kivont karddal; a foszlányok kék, sárga és piros színűek.

Családtörténeti szempontból nevezetes a végrendeletek sorozata. Így a *Somlyai Báthory Annáé* 1557-ből, a ki előbb Drágfy Gáspárnak, majd Báthory Györgynek volt neje. Birtokai örökösévé egyetlen élő fiát, Báthory Istvánt (a későbbi országbirót) rendeli, nem feledkezvén meg Báthory András, Kristóf (a későbbi fejedelem) és István (a későbbi erdélyi fejedelem és lengyel király) és más atyafiairól sem. Ezt követi *Csaholyi Ferencz* végrendelete 1559 és 1567-ből; a *Bajoni Jánosé* 1566 márczius 1-ről, melyben két Szigetvárában levő lováról is tesz említést; *Károlyi János* testamentoma 1566-ból; *Balassa Menyhérté*, a hirhedt pártosé, 1568-ból, melyben egyetlen fiát, az erdélyi fogságban levő Istvánt, teszi örökösévé; *Károlyi Zsigmondé* 1570 körül; Balay Kálmáné 1576-ból; Özv. Csaholyi Ferenczné *Károlyi Fruzsináé* 1580-ból, melyben öcscsének Károlyi Mihálynak többek közt «egy ezüst sótartót, *kin az karoly czímer*» van, hagyományoz; egy «ezüst aranyazott *pogán pénzes kannát*» pedig Sarmasági Gáborné kis leánykájának.

Vetésy Péter végrendeletének az alján több (rajzban is közlött) gyűrűs pecsét látható, melyek közül a két első a két Vetésyé s rajtok tisztán kivehető *a karoly*, a mi azt bizonyítja, hogy a karoly madár a Kaplyon nemből származott családoknak közös czímere vala.

Legérdekesebb a Serényi Mihály, bodókői várúr (a Bajoni Zsófia harmadik férje) végrendelete 1591—99-ig többszörös toldásokkal. Látjuk ebből a végrendeletből, hogy ő mostoha leányát, a többször említett Kenderessy Máriát öcscsének Serényi Ferenczne «akarta szerezni» (nőül), de Bajoni Zsófia aszszony semmiképen nem akará. Ha ez a házasság valósúlt volna, a Bajoni birtokok a Serényiekre, nem Bosnyák Tamásra szállandottak vala s most alig emlegetnők a Bajoniakat a Károlyiakkal való rokonság révén. Serényi végrendeletében azért nem feledkezik meg nejéről, Bajoni Zsófiáról, de Boldogkő várát Ferencz öcscse fiára, a kis *Mihókra* hagyja, a kinek 20 éves korában, vagy «ha ifjú leszen akkor is elméjében» 22 esztendős korában adja atyja a várat kezébe. Említést érdemel mint curiósitás, de úgy is mint a XVI. század gondolkozás és nevelés módját jellemző adat, Serényi Mihály rendelkezése ifjú örököse neveltetése felől:

«Úgy tanítsák Mihókot, ki jó legyen, kinek soha ne engedjen, hanem *üttön üssék minden órában*, tanítsák, ne gyengéltessék, legyen szolgáló ember benne és jó erkölcsű, isteni félelemben neveljék hazug cselefendi ne legyen, és *hazájáért soha életét ne szánja*, így az isten is naponként mindenütt megáldja, és itt ez világon is jó híre neve leszen; az másvilágon is, ha jó hírrel *törökön hal meg*, itt ez árnyék világból örök dicsőségre megyen, az angyalokkal együtt vígad . . . Csak *ne legyen részeges . . . Verfelét* (=Würfl, koczka), *kártyát, házsártot soha pénzbe ne játszék*, ha nem akarja, hogy isten az mi kevés jószágot neki adott, kezéből ki ne csúszszon».

E végrendeletek, az ingóságok lajstroma (a mi szintén sok tanúlságost nyujt), s a magán levelezések nagy része, e kötetben már *magyar* nyelven írvák; közel száz darab, az összes oklevelek mintegy negyedrésze. A legrégibb magyar levelek közül, mint nyelvtörténeti és irástani érdekességek, három darab phototypikus facsimilében is közölve van függelékül (1510, 1512 és 1549-ből), az utólsó, Károlyi Lőrincz karolyos gyűrűpecsétével.

Ennyit a kötet beltartalmáról.

A külsőségekről, a szerkesztés, publicálás módjáról is elismeréssel és méltánylattal szólhatunk. A részletes és pontos név- és tárgymutató dicséretet érdemel; hasonlókép a levéltári bő anyag megválasztásában tanúsított gondosság és kritika.

De legyen szabad egy megjegyzést és figyelmeztetést tennünk némely oklevél *kipontozott helyeire* nézve. Az okleyelek közlésénél, a szakadás, elmálás, elmosódás, vagy bármi okból olvashatlan szavak helyét pontozás által szoktuk jelölni. Ez minden oklevélkiadó előtt ismeretes szabály s ter-

mészetesen Géresi úr is követi. De az is elfogadott és szokás által szentesített szabály, hogy a közlőnek meg kell próbálkozni a hiányzó szavak kisütésével s azokat *szögletes* zárjelben (mert a közönséges zárjel a szövegben levőt jelenti) közölni kell. Mert a mi feladatunk s sokkal könnyebb nekünk, a kik oklevelekkel szakszerűen foglalkozunk, analogiák, az értelem s más kritériumok segélyével pótolni a pótolhatókat, — mintsem az okleveleket olvasó vagy használó, sokszor nem szakértő közönségnek. A t. szerkesztő úr erre is kiterjeszti itt-ott figyelmét; de nem következetesen és nem a kellő mértékben. Így hogy példát hozzak fel a facsimilében közölt oklevélen egy kerek fehér folt (mint az előbbieken is) bizonyára *szakadást* és így az abba eső betűk hiányát jelenti. S íme, a hiányos szavak betűi a facsimilén ki vannak pótolva s a szöveg közlésénél sincsenek zárjellel megjelölve. Így a facsimile nem felel meg teljesen a diplomatikai hűségnek, sem a közlés a publicatio correctségének. Lám az első facsimilén a szakadás nincs kifoldva (s ez a helyes!) s a szövegben (szintén helyesen) a hiányzó betűk zárjel (bár nem a hiányt jelző szögletes, csak közönséges zárjel) között állanak.

De lássuk a *kipontozásnál* követett eljárást. Athaki Bosnyák Jakab czímerlevelében (160. l.) van *egy* kisütött zárjeles szó, és van *hét* kipontozás. Pedig e hét hiányos hely közül legalább négyetötöt teljesen kiegészíthetünk, részint ugyanebből az oklevélből, még inkább pedig a Radnyáki Bosnyák Márk stilaris kifejezésekben hasonló formula alapján készült czímerleveléből. Mert a királyi cancelláriákban állandó formulák szerint stilizáltak, s egyik a másikból pótolható. Így az «a ..... bili sangvine»-ből legalább a [*no*]bili pótolható lett volna; az a .....» valószínű, hogy a[*ntiqua*] volt, mert *régi* nemességükre másutt is történik hivatkozás A «quibus ..... nobiles» az oklevél más hasonló helyeiből pótolható «quibus [*alii veri*] nobiles»-re. Az «..... ..... atis coloribus», a másik czímerlevél hasonló kifejezéséből pótolható [«*distinctis et adpropri*]atis coloribus»-ra. Az «ex certa nostre maiestatis ..... isque» ugyanonnan «[*scientia authoritat*]isque»-re. Végül a «more aliorum armis .....»: armis [*utentium*]-ra.

A 289. lapon több ilyen kitöltést találunk és pedig ügyes kézzel, de mégis maradt egy kipontozott hézag, a mi könnyű szerrel pótolható. «Unacum universis op ..... ibus, prædiis, portionibus»-t olvasunk. Az op-ot első tekintetre látjuk, hogy op*pidis* volt, s a mint pár sorral alább olvassuk, hogy «oppida, possessiones, portiones»; kétségtelenné válik előttünk, hogy amott is «op[*pidis possession*]ibus állott eredetileg az oklevélben.

De nemcsak analogiákból, néhol a hiányzó szavak az értelemből is kisüthetők. Így a 377. l. Berendy György levelében, melyben tudatja fia halálát, a pontozás így volna pótlandó: «Az más híten temetém el, kit az úristen nagy kedvönk szerint adott vala, de [nem engedte] ű szent felsége, hogy sokáig er[vendjünk ne]ki». Alább pedig «az kegyelmed [levelét] meghozták, kit egynihányszor mego[lvast]am» stb.

Mindezek, ha nem is valami nagyon lényeges dolgok, de az észszerű oklevél-közlés kivánalmai közé tartoznak s az oklevelek használhatóságát emelik.

Helyén valónak láttuk itt ezeket megjegyezni, midőn egy példányszerűnek elismert publicatióval állunk szemben. Ezek a derék szerkesztő érdemét nem csökkentik ugyan, de ha a további kötetteknél ezekre is kiterjeszti figyelmét, a közlendő oklevelek használhatóságát és becsét ez által is csak emelni fogja.

SZÁDECZKY LAJOS.

VEGYES.

Magyar czímereskönyv a XVII. századból.

(Egy tábla melléklettel.)

Sokat írtak már az úgynevezett tornakönyvek, tekercsek, czímeres albumok nagy értékéről; a czímertannak nagy fontosságú, bár másodrangú forrásai ezek, melyeknek becsét úgy külföldi mint hazai tudományos folyóirataink egyhangúlag elismerték. Többször írtak arról is, mily szegény a mi hazánk ezen a téren; vagy még jobban mondva, el kell ismernünk, hogy ily nemű emlékekkel nem igen bírunk.

Asztalomon jelenleg egy vaskos nagy ívrétű kötet fekszik, arany vágással; boritékja fatábla, melyet veres bársony takar. A tábla csatjai és diszítései az idők folyamán elvesztek; helylyelközzel a szú és könyvmoly a pusztítás nyomait hagyta rajta hátra. De tartalma egészen ép. Azon kérdésre, hogy hol találtam e kötetet, s kinek a tulajdona az, legyen szabad csak egy pár hónap elmultával válaszolnom. Előre is utalom a szíves olvasót a Nagy Iván és általam szerkesztett s nem sokára megjelenendő vállalatra, mely a magyar nemesi családok összes czímereit fogja magában foglalni; ez majd e tárgy felől teljes felvilágosítást fog nyújtani. Azt hiszem azonban,

hogy e dologról hallgatnom s azt az érdeklődő szakközönség előtt eltitkolnom tovább nem lehet; ez az oka annak, hogy jelen soraimmal azt röviden ismertetni szándékozom e folyóirat hasábjain, még mielőtt bővebb leirása az említett vállalatban megjelennék.

Kezdem a címlappal. Ezt egész terjedelmében aquarell-festés borítja, melynek művészeül Spalinski Mihály van megnevezve. Művészet különben az egész címlap festésénél csak a jó festék megválasztásában nyilvánúl, mely még ma is oly élénk, oly üde, mintha alig pár év előtt festették volna; a címlapot egyébként igen ízléstelen arabeskek ékesítik, melyek közt egy kerekded, sárgával befoglalt táblán olvasható a kötet címe:

ALBUM CONGREGATIONIS B. MARIAE VIRGINIS ERECTAE ET CONFIRMATAE IN COLLEGIO S. J. UNGVARII ANNO 1636. RENOVATUM ANNO 1671. ITEM 1756.

Lássuk most a kötet tartalmát:

Az első papiros levelen[1] vízfestékkel a következő czímer van lefestve:

1. sz.[2] Vörös pajzs, arany kerettel; a pajzsot vízszintesen aranynyal szegélyzett s három arany csattal részekre osztott zöld pánt két mezőre osztja; a felsőben a pánton négy jobbra néző fekete madár áll; az alsóban zöld mezőn három hasonló madár. — Nyitott sisak, ezen ékítmény gyanánt két fekete félig nyitott szárny, melyeken két-két aranysáv a pajzsban látható madarakkal van megrakva, ugyanoly sorban mint ott. Foszladék: kék-arany, vörös-ezüst. A czímert az albumban zöld levélkoszorú övezi veres, fehér és barna színü virágokkal.

A czímer rajzolása erősen visszatükrözi a heraldika hanyatlásának korát; mindazon által a rajzban nem hiányzik bizonyos lendület, mi arra mutat, hogy a festő a czímerek rajzolásában jártas volt.

Azt hiszem, nem tévedek, ha e rajzot az eredeti *Drugeth*-czímer másolatának tartom; sok szól e mellett. Az a sok Drugeth pecsét, mely ebből a korból fenmaradt, mind ezt a stilust, ezt a formát mutatja; ilyen az a nagy, fába metszett czímer, mely az egykori Drugeth kastély, a jelenlegi kincstári erdészeti hivatal folyosóján látható.[3]

A czímer fölött ezek olvashatók: «Nomina Sodalium Externorum»; ez alatt: «Comes Joannes Drugeth de Homonna m. p. die 1. Junii, anno 1636»; még alább: «Comes Georgius Drugeth de Homonna m. p. die 21. Aprilis, anno 1642.» Az aláirások sajátkezűek.

A 2. sz. (a 2-ik levelen) czímer a következő: Aranynyal szegélyzett pajzs, ebben vörös mezőben álló jobbra néző arany griff, mely fölemelt jobbjában egyenes, arany markolatú kardot, előretartott baljában zöld szárú és levelű három veres rózsát tart. Sisakékítmény az imént leírt griff. Foszladék: vörös-ezüst, kék-arany. A czímert övező zöld koszorú ugyanolyan, mint az első czímernél.

A czímer fölött e sajátkezű aláírás: «Groff Essterhas Maria m. p.»

Az *Esterházy* törzsczímert eddig a következőnek ismertem: *kék* mezőben zöld *leveles koronán* álló arany griff, mely jobbjában *görbe* kardot, baljában három rózsát tart. A sisakdísz nem egész, hanem *növekedő* griff. A foszladék *mindkét felül* kék-arany. Már most melyik a két ábrázolás közül a valódi?

A 3. sz. alatt (a 3. levelen) a teljes *Báthory*-czímer látható. Mellőzve egyéb részeket, a szívpajzs, vagyis a családi törzs-czímer ismertetésére szorítkozom.

Vörös mezőben ezüst állkapocsból kinőtt három ezüst, jobbra s lefelé forduló farkasfog. A czímert környező zöld koszorú hiányzik, e helyett azt arabeskek ölelik. A czímer fölött: «† 1661. 24. Octobris. Dicsirtessék az oltári szentség.» Alatta: «Sofia Anna Katarina Batori m. p.» sajátkezűleg; s még alantabb: «mortua».

Fölöslegesnek tartom a Báthory-czímer összes variánsait, melyek festményeken, pénzeken, érmeken és pecséteken előjönnek, s számuk a tízet meghaladja, egyenként felsorolni. Mindezek egybevetéséből bizonyosnak tetszik: 1. hogy itt valóságos farkasfogakkal van dolgunk s nem pedig azzal a heroldalakkal, mely ily fogakat jelez (t. i. a pajzs széléből kijövő hegyes szögletek), a mire a legrégibb ismeretes Báthory-czímer is utal; 2. hogy minden további ingadozásnak véget vetve, bizonyos, hogy a mező színe vörös.

A 4. sz. (5-ik levél) a *Rákóczi*-czímert ábrázolja; ebből is csak a jellemző szívpajzs leírását adom.

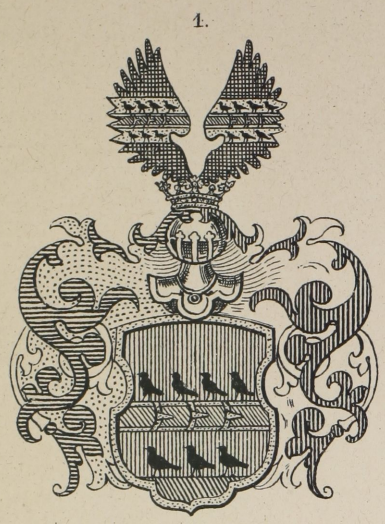
Vörös mezőben zöld hármas hegyből növő arany keréken álló fekete, aranynyal áttört, kiterjesztett szárnyú sas, mely fölemelt jobbjában egyenes, aranymarkolatú kardot tart. A czímert arabeskek környezik. Fölötte a Rákócziak ismeretes jelmondata: «Anno 1661. die 24. Octobris. Si Deus pro nobis, quis contra nos». Alatta: «Franciscus Georgius Rakoczy m. p.» sajátkezűleg.

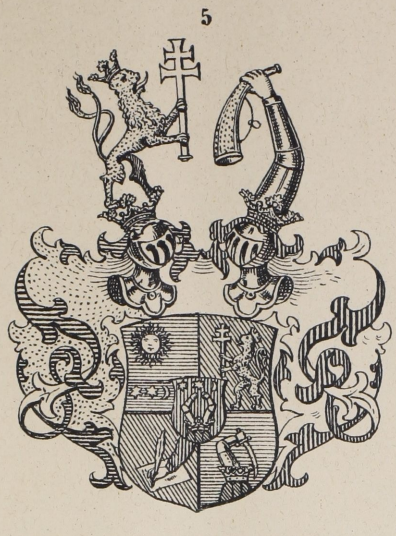
Az 5. sz. (7-ik levél) egy összetett czímert mutat. Négyelt pajzs, vörös szívpajzsszsal, melyben arany-koronás zöld hármas-halomból kinövő két egymáshoz hajló pánczélos kar látható, a szívpajzs homlokán egy hatágú arany csillag és

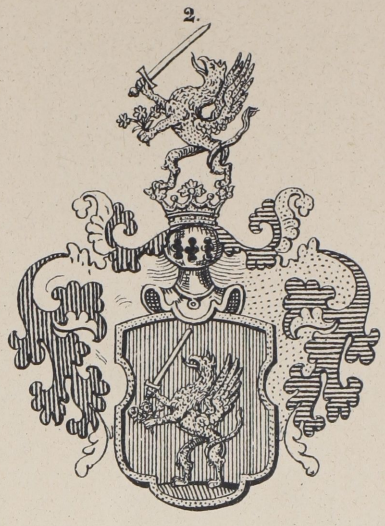
[1] Megjegyzem, hogy valamennyi czímer erős papiros levelekre van festve, egyedül az 5. sz. Szent-Iványi czímer pergamenre.

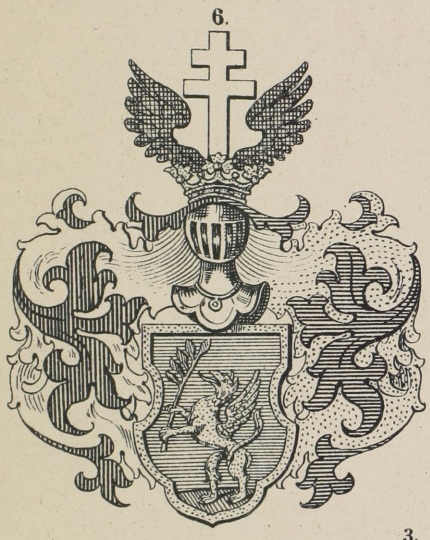
[2] L. a számokat a mellékelt czímer-táblán. Megjegyezzük, hogy ezen a czímerek körülbelül az eredeti nagyság felével vannak kisebbítve.

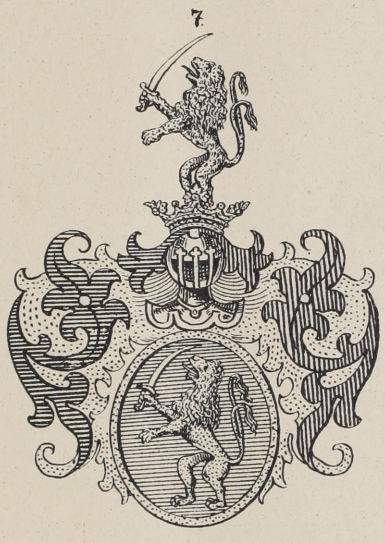
[3] V. ö. Lehoczky közleményét. Turul. 1884. 81. l.

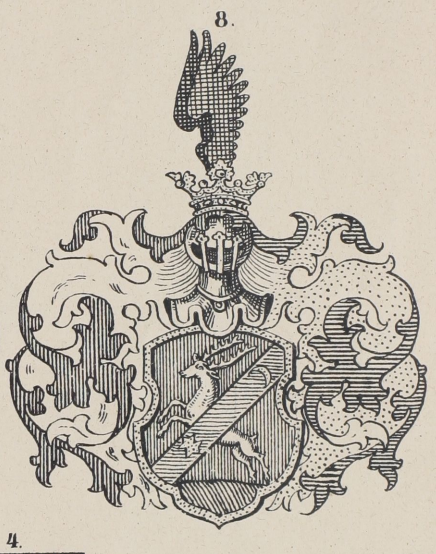

1.

5

2.

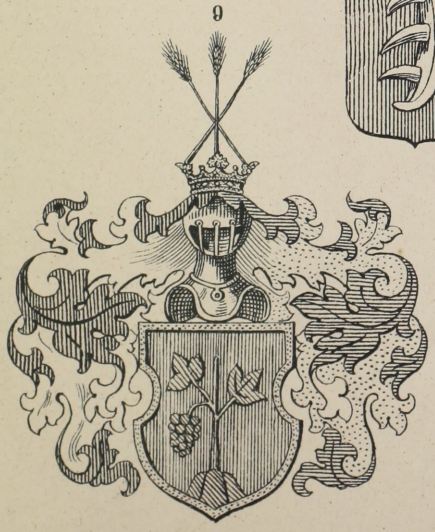

6.

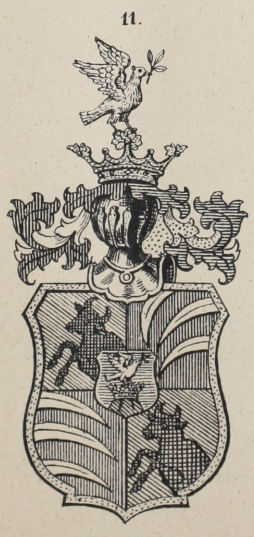

7.

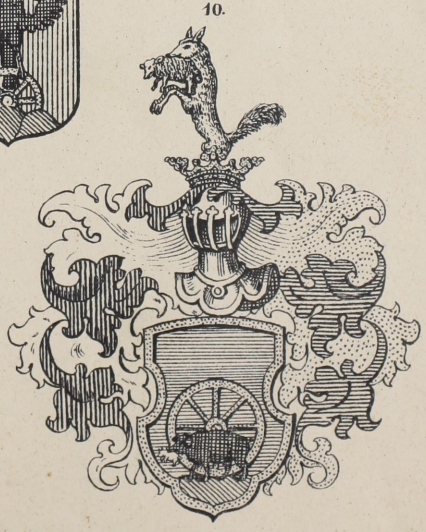

8.

3.

4.

9

11.

10.

Nyom. Ullmann J. Budapest.

növekvő ezüst félhold közt egy hatágú arany csillag. A pajzs kék és *zöld* színekkel van négyelve. Az első (kék) mező kettőre van osztva, a felsőben arany nap; az alsóban csillag és félhold közt egy csillag, oly módon mint a szívpajzsban. A második (zöld) mezőben kétfarkú koronás arany oroszlány, jobbra fordulva, álló helyzetben, két első lábában vörös kettős keresztet tartva. A harmadik (zöld) mezőben a felső bal sarokból kinövő vörös (az eredeti szerint inkább violaszín) mezbe öltözött kar, mely tollal az előtte fekvő fehér lapra ír. A negyedik (kék) mezőben arany-koronás zöld hármas-halomból növő pánczélos hajlott kar, markában arany-markolatú hajtott kardot tartva. Két nyilt sisak. Az elsőn a második mező oroszlánya balra fordulva ékítmény gyanánt; e sisak takarója kék-arany. A második sisak ékítménye pánczélos, jobbra hajlott kar, markában arany vadászkürtöt, arany zsinórral, tartva; takaró: vörös-ezüst. A czímert két zöld fűzér övezi, melyeket arany szalag köt össze lebegő végekkel.

E czímer a báró *Szent-Iványaké*, mit bizonyít az alatta fehér lapon olvasható aláírás: «Joannes Liber Baro de Szent-Iványi et Bettlehemfalva Rector Congregationis b. V. a. 1725. m. p.» Br. Szent-Iványi János egyéb pecsétjeivel e czímer tökéletesen megegyez.

A 6. sz. (11. levél) egy *Gáll*-czímert ábrázol; úgymint aranynyal keretelt kék mezőben zöld alapon álló jobbra néző arany griff, első lábaival zöld leveles-ágat tartva. Sisak ékítmény két nyitott fekete szárny közt álló ezüst kettős kereszt. Foszladék jobbról: vörös-ezüst, balról: kék-arany.

A czímert a leírt koszorú övezi.

Az ügyetlenül rajzolt és festett czímer fölött: «Laudetur nomen Domini»; alatta: «Martinus Gall m. p. 16. Martii. 1694.»

A 7. sz. (13. levél) alatt a *Tabódy*-czímer látható. Aranynyal keretelt kék mezőben jobbra néző kettős farkú álló arany oroszlány, jobbjában arany markolatú görbe kardot tartva. Sisakékítmény: ugyanezen oroszlán kinövő alakja. Foszladék jobbról: kék-arany, balról: vörös-arany.

A czímert két oldalt tüskés arany ágak vörös rózsákkal veszik körül.

Fönt (arany keretben): «Michael Tabody de Fekésháza m. p. anno 1735.» Alant (háromszor hajló aranynyal keretelt vörös vignetten): «Ladislaus Tabody de F. m. p. Gabriel Tabody de F. Alexander Tabody de F. m. p.» Ez a legrosszabbúl stilizált czímer a kötetben, mely úgyszólván mintája a szabálytalanságnak és gyarló kivitelnek.

A 8. sz. (15. levél) *Ibrányi*-czímer. Vörös mezőben zöld alapon ugró természetes szarvas, mely fölött egy arany félholddal és hatágú arany csillaggal megrakott balról lemenő kék gerenda. A pajzs aranynyal van keretelve. Sisakékítmény: összetett fekete szárny-pár. Foszladék jobbról: vörös-ezüst, balról: kék-arany.

A czímert a kor stilusának és ízlésének megfelelő zöld babérkoszorú övezi, veres gyümölcsökkel ékesítve. A kiviteltől bizonyos lendületet s a festőtől ügyességet elvitatni nem lehet.

A czímer alatt ez áll: «Ladislaus Ibrányi m. p.»

Meg kell e czímernél jegyeznem, hogy itt egy *új* Ibrányi-czímerrel van dolgunk, s nem azon Ibrányi család czímerével, mely ha jól emlékszem, fiágon a XVI. században kihalt. E családnak utolsó fiúsított leánysarja egy Vayhoz ment nőül; az új család felvette az Ibrányi nevet, s elhagyva a régi családi czímert, felvette kétségtelenül a Vayakét. Sem a nekem felmutatott s az ibrányi kastélynál kiásott czímertöredékek, sem pedig a családtagoknál őrzött régi bútordarabok, melyeken a szarvas alak a fába berakva látható, nem győznek meg engem arról, hogy e két család eleitől kezdve ugyanazt a czímert viselte, sem pedig hogy egy közös törzsből származott.

A czímer, melyet a család jelenleg használ, a következő: A pajzsot balról harántosan két részre osztó ezüst gerenda, ezen fönt a pajzs balsarkához szintén rézsút álló arany liliom; a pajzs felső mezeje kék, az alsó vörös, ebben zöld alapon ugró szarvas, melynek nyaka nyillal van átfúrva; ez alakot egy arany csillag s ezüst félhold kisérik. Sisakdísz: zárt fekete szárny-pár; foszladék: kék-arany, vörös-ezüst.[1]

A 9. sz. (18. levél) alatt a következő czímert látjuk: aranynyal keretelt vörös mezőben zöld hármas-halomból kinövő szőllőtő zöld fürttel és két zöld levéllel. Ékítmény: három keresztben álló arany (a festmény szerint inkább vöröses) búzakalász. Foszladék: vörös-ezüst, kék-arany.

A primitiv módon festett czímert zöld fűzér, vörös-kék virágokkal tarkítva, övezi.

Fönt ez olvasható: «Joannes Kesy de eadem almæ ac venerabilis sodalitatis huius b. Mariæ virg. secretarius m. p. Anno 1769. 15. Augusti».

Megemlítem, hogy van birtokomban egy *Keszy* de eadem 1736-ból való kóríratos czímeres pecsétje, mely azonban egészen más czímer-képet mutat: Leveles koronára könyökével támaszkodó kar görbe kardot tartva, fönt hold és csillag. Sisakdísz hiányzik.

A 10. sz. (19. levél) czímer a csicseri Orosz családé.

Leirása a következő: kék (aranynyal damaskolt) mezőben zöld alapon arany küllős kerék előtt álló természetes disznó, mely szájában egy kis négylábú állatot tart. Ékítmény természetes növő farkas, szájában bárányt tartva. Foszladék: vörös-ezüst, kék-arany. Köröskörül zöld fűzér vörös és kék virágokkal.

[1] L. a Vay-czímert Nagy Ivánnál.

A czímer fölött: «Sigismundus Orosz de Csicser, anno 1697 die 25. Martii m. p.»

E czímer nagyjában tökéletesen megegyező a csicseri Orosz, csicseri Csicsery és a kihalt csicseri Jobbas családokéval; sajátszerű azonban, hogy a csicseri Ormósok, noha ez említettekkel egy eredetűek, egészen más czímerrel élnek. A Csicseryek czímerében a pajzs két mezőre van osztva, a felsőben van az imént leírt sisakékítmény, mint pajzsalak, s az alsóban a kerék a disznóval; e czímernél a sisakdísz három strucz-toll. Az Orosz és Jobbas családok czímerében a mező nem kék, hanem vörös. Valamennyi czímer annyiban eltérő az általunk leírttól, hogy azokban a disznó nem a kerék előtt áll, hanem a keréken megy keresztül és szájában semmit sem tart. Ez utóbbi ábrázolás egyébként a históriailag ugyan be nem bizonyított családi hagyománynak inkább megfelel.

Az utolsó 11. sz. (21.l.) czímer a *Viczmándyaké.*

Az aranynyal szegett pajzs négyelve van, középen szívpajzszsal, ebben kék mezőben arany koronás zöld hármas-halmon balra forduló vörös csőrű fehér galamb, csőrében zöld olajágat tartva. A pajzs első és negyedik zöld mezejében az alsó balsarokból kinövő fekete bika felső teste; a második és harmadik vörös mezőben a felső bal (illetőleg a harmadik mezőnél: jobb) pajzs-szélből kinövő három lefelé hajló farkas-fog. (Ez utóbbi czímer a Buttkai-család révén került ide.) Sisakdísz: a leírt galamb. Foszladék: vörös-ezüst, kék-arany. Pajzstartók: két meztelen vadember, fejükön és ágyékukon zöld lombbal, egyik fölemelt jobbjában, másik baljában hosszú nyelű csákányt tartva.

A czímer alatt: «Gabriel Wiczmándy de eadem m. p.» és «Mathias Wiczmándy de eadem et Buttka». A czímer különben gonddal van festve, bár egész berendezése ügyetlen és ízléstelen.

Ennyi befestett czímert találtam az említett kéziratban. Megjegyzem még a festés modorára nézve, hogy csaknem minden czímer, pajzs, sisak stb. alakja híven követi a megelőzőét, úgy szintén a czímereket övező koszorúkban, fűzérekben is a rajzoló a közvetlenül előtte levőt vette mintának. Ezeken kívül számos névaláírás található a kötetben,[1] csakhogy czímer nélkül, melyeket szintén koszorúk környeznek.

[1] Ime kis mutatvány e nevekből: Ignatius Paulus Lehoczky de Lehotta 1666. — Nicolaus Fejérpataky almæ huius congregationis secretarius 1669. — Elisabetha Zworsky (mortua 6 Apr. 1713). — Thomas Kostko 22 Sept. 1737. — Johannes Pongrácz 1 Febr. 1673. — Andreas Liesskoczy 11. Jul. 1677. — Petrus Franck ex Boemia 3 Mai. 1737. — Adamus Makay 1694. — Nicolaus Laszkar venerabilis conv. Lelesz notarius 1694. — Fernandus Mecklenburg 1702. vexillifer ex regimine Neo-Burgico benefactor congregationis. — Georgius Keöszeghy illustrissimi d. d. Nicolai Bercsény de Székes bonorum Unghvar. provisor 1697. — Stephanus Nánási 1751. — Stephanus Kruspér de Varbó. — Stephanus Beniczky. — Michael Thonauer de Thonenberg. — Michael Nánási de Somlyó stb.

A kötet *belső* értékére nézve a következőket lehet mondani: Az ilynemű kéziratok, albumok nemcsak külföldön, de különösen hazánkban igen ritkák. A szóban forgón kívül ismertem még egyet, mely évekkel ezelőtt az azóta elhúnyt hg. Odescalchy Victor testőr-őrnagy birtokában volt; hova lett ez album, nem tudom; pedig az igen érdekes volt, benne a magyar és osztrák főurak czimerei a leggondosabban s valóban művészileg voltak lefestve. — Már maga azon körülmény, hogy a XVIII. századnál régibb czímeres-könyvnek birtokában nem vagyunk, nagyban emeli az itt ismertetettnek becsét. Igaz, hogy e leletnek művészi értéke nincs, s a heraldika szempontjából sem lehet a benne foglalt czímereket akár stilizálás szempontjából, akár másként nagy értékűeknek mondani; s még ízléstelenségükben sincs semmi oly kiváló különösség vagy vonás, melyet hazai heraldikánk történetének jellemzésére lehetne felhozni. De fontos e könyv különösen azon tekintetből, hogy abból több régi s nevezetes családunk czímerét, melyeket vagy éppen nem, vagy csak pecsétekből s jobbára töredékesen ismertünk, színeikkel, sisakdíszeikkel együtt megismerjük; s így az a készülőben lévő nagy czímer-gyűjteményhez nem kevés adattal járul.

CSERGHEŐ GÉZA.

A genealogiai tanulmányok művelésének terjesztéséről.

A történelem, a multról szóló ismereteink közvetítője, kétség kívül egyike a legnemesb s legmagasztosabb tudományoknak s a mint már «Genealogia s történelem» című elmélkedésemben (l. «Turul» 1884. 1.) hangsúlyozám, az emberi nemnek s azon mozzanatoknak története, melyeket egyes kiváló alakok bel- s külviszonyaik között évezredeken keresztül átéltek. Pedig ahhoz vagyunk szokva, hogy a történelem hőseit emberi tökéletesség ősmintáinak tekintsük s ezen szokásunknak az a következménye, hogy ezen alakok működését, gondolkodási módját, törekvését, a történet kerekébe való beleavatkozását sokkal transcendentálisabban megbiráljuk; azon hibába esünk többnyire, hogy az ismertető jelek összegét, melyek szerint ezen alakokat megitéljük, nem mérjük azon kritika mértékével, melylyel közönséges halandók életét s működését máskülönben megbirálni szoktuk.

Ezen eljárásunk megbocsátható ugyan, de nem igazolható. Nem kell felednünk, hogy történeti multunk fényalakjai csak emberek s mint olyanok emberi hibák, fogyatkozások, szeszélyek s gyengeségeknek voltak alávetve, hogy emberként éreztek s szenvedtek; nem szabad bennök sem az örökké tartó szellemi erőnek sem az élettől duz-

zadozó s elpusztíthatlan testi épségnek ősmintáit keresnünk. Ha még ezenfelül megfontoljuk, hogy ezen történeti alakok élete s működése, érzése s gondolkodása számtalan esetben a mindenkori testi és lelki jólétüktől függött, ez maga pedig az egyéni, a társadalmi s a családi életnek legkülönfélébb gerjedelmeitől volt áthatva: akkor azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy a mult egynéhány hősének megbirálásánál, ezen szempontból véve, oly megfejtésekhez jutnánk, melyekről eddig a biráló utókornak csak a legritkább esetekben volt tudomása.

Ezen birálatos álláspontnak a történelemben való képviselésére a genealogia nagy mérvben hivatott. — A mennyiben t. i. multjának számtalan lapján bebizonyítja, hogy valamely férfiúnak utódok nélküli elhalálozása, szerencsétlen házassága, valamely gyermeknek születése vagy elhalálozása stb. hányszor gyakorolt döntő befolyást a nemzetek sorsára, arra van hivatva, hogy a multról szóló ismereteinkben azon tudományos álláspontot képviselje, mely a népek sorsára befolyással birt s az emberi befolyás határain kivül eső tényezők mellé helyezze a tisztán emberi, az egyéni, családi s társadalmi bensőségtől áthatott tényezőt is.

E szempontból kiindulva, már most is azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy valamely exclusiv jellegnek felvétele s a genealogiai tanulmányoknak s kutatásoknak egy mértanilag körülírt, idő s hely által megszabott területre való korlátozása feltétlen hiba a genealogia tudományos becse ellen.

Hisz egyrészt azon egyes hősök s családok — melyek hazájuk sorsára döntő befolyással birtak — genealogiájának felkutatása, tehát a tudományos genealogiának ismerete s gyarapítása, a szó legtágabb értelmében, korántsem képezi valamely határozott család vagy valamely határozott népnek tulajdonát; ily genealogiának ismerete az emberiség közös birtokát képezi; másrészt nem szabad elfelednünk, hogy valamely ország specialis történetében vezérszerepet játszott alakok genealogiája részint már igen is ismeretes, részint pedig történeti jelentősége miatt, időről-időre a kritika bonczoló kése alá jutott s hogy ilykép a genealogiai homályosság minden salakjaitól lehetőség szerint már felszabadíttatott.

A mi pedig ezen alakok s családokon kívül létezett; az a honi genealogus tevékenységének korántsem szolgáltat oly területet, melyet szigorúan véve tudományosnak lehetne nevezni. — Megengedem, hogy e genealogus valamely nem igen szerepelt család genealogiájának megvizsgálásánál s összeállításánál, a létező adatok szigorú megbirálása, a nem eléggé hiteleseknek rostálása s elválasztása, a téves s eddig talán érvényben volt adatok helyreigazítása által tudományos úton jár, de kutatásainak tárgyául nem választott ki magának eredetileg tudományos alapot.

Ha a genealogiát mint tudományt akarjuk művelni, nem szabad azt speciális területre korlátozni, kell, hogy — már azon különnemű, a legkülönfélébb országokból s törzsökből származó családokba való beleavatkozása folytán — mindazon alakokra kiterjesztessék, melyek korszaki, vallási s helyi különbség nélkül szerepeltek az emberiség történetében.

Igaz ugyan — mint már mondám — hogy azon személyek s családok genealogiája s genealogiai viszonyai, melyeknek korszakuk sorsába való beavatkozásáról azt lehet mondani, hogy az összesség közös birtokába átment, részint már eléggé ismertek, részint pedig az eddigi genealogusok s kutatók által kisebb-nagyobb mértékben birálatilag felderíttettek; — de bátran állíthatom, hogy ily genealogiai tanulmányok kizárólag csak a közép- s az újkor családaival foglalkoztak s hogy a tudományos genealogia működésének még egy roppant területe parlagon hever, *s ez az ókor genealogiája!*

Mennél régibb korszakait kutatjuk az emberi multnak, annál tanulságosabbá, érdekesebbé, lélekemelőbbé s hasznosabbá válik kutatásunk eredménye a jelenkor számára. — Mai régészetünknek s ókor-isménknek valóban nem lehet szemrehányást tenni a felől, hogy tagadnák ennek igazságát.

A classika philologia pl. e tekintetben annyira emelkedett, hogy magasztosságánál fogva a bölcsészet után az első rangot foglalhatja el. — A classika philologia a nyelv ismeretét csak eszköznek tekinti; — a mennyiben a nyelv leginkább alkalmas arra, hogy valamely nép szellemét szemlélődés tárgyává tegye, arra használtatik a classika philologia által, hogy a nyelvemlékek felkutatása, a nyelv fejlődésének, a helyi, személyi s tárgyi elnevezéseknek elemzése által azon szellemről adjon tanuságot, mely az emberiséget működésének legkülönfélébb mozzanataiban s mívelődésének nyilvánulásaiban kormányozta. — A mennyiben a népek bizonyos korszakaiból nyelvieken kívül egyéb emlékek nem szálltak reánk, a classika philologia ezeknek elemzése által kiváló történet-birálati jelentőségre emelkedik s a mennyiben a nyelvek összehasonlításának útján azok eredetét, közös leszármazását, rokonságát stb. felderíti, a jelenre nézve még nagy politikai s társadalmi jelentőséggel is bir, mert a nyelvükre nézve látszólag egymástól idegen nemzetekben a történeti rokonság s vele kisebb-nagyobb mértékben kidomborodott rokonszenv tudatát is felgerjeszti.

Mit a classika philologia a régi nyelv-emlékek felkutatásában s működése legrészletesebb tárgyainak megvizsgálásában visz véghez, azt magától értetőleg e sorok keretében meg nem

birálhatjuk; csak annyit akarunk itt mondani, hogy az e tekintetben elért eredmények minden körülmények között monumentalisoknak nevezhetők.

Hasonló dicséretet és elismerést érdemelnek ókor-isménk többi ágai is. — A numismatika, az ókori építészet, sculptura s a művészeti emlékek felkutatása egyáltalában feladatukat oly remekül teljesítették, hogy elmondhatni róluk, hogy az ókor felkutatásánál nem tévesztették el czéljukat, még legkisebb részleteikben sem.

S íme, az ókor-isme egy oly ágára akadunk, mely valóban nem a legcsekélyebb, s mely mindeddig észrevétlenül maradván, felkutatását várja; ez az ókor genealogiája, mely a genealogiai társaságok működési köréből elvileg ki van zárva!

Ha valaha a hatalmasok szeszélye vagy valamely egyes embernek érzése, gondolkodása s a tisztán emberi s családi indokok általi befolyásoltatása embertársaira döntő befolyást gyakorolt, akkor ezt legnagyobb mérvben az ókorról állíthatjuk. — A tudományos genealogiának jogosultsága itt legmagasztosabb diadalait ünnepli.

Pedig az ókori genealogiának történeti kritikája által a homályos századok mennyi észrevétlenül maradt mozzanatát lehetne napfényre hozni!

E sorok írása alatt eszembe jut pl. hogy a két spártai király, Demaratos (uralk. 491-ig) és I. Kleomenes († 488) között létezett magánczivódást, mely tudvalevőleg népük politikai sorsára döntőleg hatott, kettejük politikai véleménykülönbségéből akarják következtetni; de eddig még senkinek sem jutott eszébe, hogy e magánczivódás okát másban keresse; pedig a genealogia megengedi, hogy ezen ok felkutatásának útját más irányban is kereshessük; — a két ellenség t. i. sógorsági viszonyban állt, mert Demaratos felesége s Kleomenes mostoha anyja ugyanegy nagyatyának unokái valának.

Ments isten, hogy azzal a történelem terén valami újat fedeztem volna fel! én már előzetesen s ünnepélyesen protestálok azon netán ellenem felmerülhető szemrehányás ellen, mintha ez által egy eddig érvényes nézetet akarnék megdönteni; én csak futólagosan s drastikusan akartam itt megmutatni, hogy az ókor felkutatásában genealogiai momentumokat eddig elejtettek.

A ki szemügyre veszi, mily döntő jelentőséggel birt sok századon át a görög világban a «heraklida» leszármazás s hány esetben kormányozta valamely embernek valódi, koholt vagy bitorolt leszármaztatása a népek sorsát, az osztozni fog azon véleményemben, hogy az ókori genealogiának szigorú történeti megvizsgálása, minden mesésnek megrostálása s elválasztása, továbbá minden reánk átszállt hibás genealogiai adatnak helyreigazítása ókori ismereteinket roppantúl tökéletesíthetné vagy legalább is tágíthatná.

A tudományos jellegű genealogia az ókor genealogiájával veszi kezdetét s e nélkül csak töredék marad!

Az ókori genealogiának a genealogiai társulatok által történt kizárásában a genealogiának *gyakorlati* becse ellen elkövetett hibát is lelünk; záradékúl csak még ezen állításunkat akarjuk indokolni.

Nagy Iván az 1883-iki «Turul»-ban eléggé hangsúlyozta, hogy az előbbkelőségre (= megkülömböztetésre) törekvés az emberi természet kiírthatatlan hajlama; — hogy a társadalmi kitüntetéseknek, t. i. a nemesség s czímeradományozásnak, szóval a czímesség intézményének kulturmissiója van, a mennyiben az egyesek kitüntetése által a többiek hasonló tettek gyakorlására buzdítassanak. Szükségesnek találja továbbá annak hangsúlyozását, hogy régi nemes családnak s valamely közönséges embernek családfája között azon külömbség van, hogy míg az egyik fél őseit számban tartotta, registrálta, addig a másik ősei neveit, illetőleg izenkénti származását, feledésbe hagyta merülni, mert nem registrálta.

Nagy I. már magában a registrálásban is lel mívelődési ügyet, a mennyiben a míveltség bizonyos foka képezi egyik lényeges feltételét a registrálás lehetőségének s azon érzéknek is, mely tényezőül s ösztönül szolgál a családi emlékek fentartására s megőrzésére.

Általánosságban véve igaza van ugyan Nagynak; de ezen a czímességnek tisztán kultur-indokokon alapuló jogosultságához való fellebbezés mégis számtalan emberre fog akadni, kik hozzá vannak szokva, hogy a dolgokat alantabbi álláspontból birálják meg s kiknek csak a szembeszökő szokott imponálni. — Ha tehát az emberi természethez s a mívelődéshez fűzött momentumokra való utalás által a czímesség előbbkelőségének jogosultságát akarják indokolni, akkor e törekvés az ókori genealogia ápolásában hatalmas emeltyűt, imponáló argumentumot lel ad hominem.

Már megmondtam e lapokban, hogy az ember régmult idők s emberek életének leírása által leginkább ragadtatja el magát csodálkozásra és vágyódásra; továbbá már egész dogmává lett az, hogy minden egyes tudományt s az emberi mívelődés minden egyes kultur-törekvését az ókor lehetőleg korai korszakába visszavivés által az ókor szentesítette jogosultság nimbusával övezzék. — *De a czímességnél ki veszi többre igénybe e jogosultságot?* s hol találhatna több pro domo szóló imponáló érvet, mint ott, hol az ókori genealogia mélyébe leszállván, belőle azon bizonyítékot meríti a laikus számára, hogy az ember már kulturlényként való első fellépésétől kezdve iparkodott embertársai-

val szemben bizonyos előkelőségre emelkedni, s hogy egy történeti család s egy eszkimó családfája közötti különbség nem csak egyedül abban áll, hogy amaz őseit registrálta s ez nem, — mert ha ez utóbbinak őseit ismernők is, mégis csak eszkimók maradnának!

Manap, ha valaki maradandó hírnevet szerez magának, már meg nem történhetnék, hogy életmenete s jelentősége a lényegben folyvást változó hagyomány által elcsúfítassék, mert a hagyománynál jobb eszközökkel birunk a helyes felfogás és történeti hűség megőrizésére. — De az ókorban ez máskép volt.

A régieknek a történet számtalan lapján feljegyezett azon törekvése, hogy dicső multjuk nagyemlékű hőseit nemes és előkelő ősrégi családból való leszármaztatás által még nagyobb nimbussal fogják körül — mely leszármaztatás helylyel-közzel még az istenekkel való rokonság magaslataira emelkedett, — továbbá azon tünemény, hogy az ókorban sok esetben csak valódi, koholt vagy bitorolt leszármaztatás tudta a lángésznek útját simítani s hogy az ókor emberei mai címességünk összes előnyeivel úgy mint gyengéivel fel voltak ruházva: mind ezen tényezőknek, ha az ókori tudományos genealogiának tanulmányozása által napfényre kerülnének, a címesség természetes és mívelődési jogosultsága leghathatósb *gyakorlati* bizonyítékaivá kellene válniok.

Szerény fejtegetéseimnek magva tehát abban rejlik: *hogy a genealogiai folyóiratok helylyel-közzel az ókori genealogia eredményeit is tegyék közzé!*

Dr. WERTNER MÓR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi január hó 29-én Nagy Imre elnöklete alatt választmányi ülést tartott, melyen *Pósta Béla* «Egy pár szó a magyar czímer-kérdésről» czímű értekezést olvasott fel. A felolvasás érdekes vitát keltett, melyben br. Nyáry Albert, Csontosi János, Pulszky Ferencz és a felolvasó vettek részt. A dolgozat, mely az országos czímer-kérdést egy s más szempontból más színben tünteti föl, a jelen füzetben lát napvilágot. Az előre hírdetett másik felolvasás «A czímer-jogról» br. Nyáry Alberttől az idő előhaladottsága miatt a jövő ülésre halasztatott.

A folyó ügyek sorában a titkár bejelenti, hogy a társulat választmánya által a múlt ülésen az alapszabályokban tett változtatásokat a belügyminiszterium jóváhagyta, s így az új alapszabályok életbe léptek. Ezek, a társaság névkönyvével együtt ki fognak nyomatni s a tagoknak szétküldetni.

Titkár jelenti továbbá, hogy a társulat a Pulszky Ferencz ötven éves írói jubilæumának megünneplésére alakúlt bizottságtól meghivást kapott, hogy azon magát képviseltesse. Báró Radvánszky Béla a társ. elnöke ez iránt Nagy Imre másodelnököt, br. Nyáry Albert, Csontosi János választmányi tagokat és a titkárt bizta meg a társulat képviselésével. Nagy Imre üdvözlő szavaira az ünnepelt, társulatunk tagja, igen szíves modorban válaszolt.

Ezután megválasztásra ajánltattak a következő új tagok: Alapitókúl br. *Radák Ádám* Mikeszászán 200 frttal, *Szontágh Pál* képviselőházi alelnök Horpácson 100 frttal (ajánlja Nagy Iván); pártoló tagok (évi 10 frttal): *Szmrecsányi Emil* Tereskén (ajánlja Nagy Iván), *Benke Gyula* Budapesten (ajánlja Czanyuga József), gróf *Esterházy Móricz* Pápán (ajánlja a titkár); évdíjas tagok (évi 5 frttal): *Géczy Dezső* Budapesten (ajánlja Nagy Iván), *Kilián Gy.* könyvkereskedése Budapesten (ajánlja a titkár), *Ambrózy Nándor* S.-A.-Ujhelyen és *Bernáth Győző* M.-Jesztrében (ajánlja Kecskés Dezső). Az ajánlottak megválasztattak.

A pénztárnok számadása az elmúlt évről a következő adatokat tünteti föl:

Bevétel.

Pénztármaradvány 1883-ról	473	frt 93	kr.
Befizetett alapítványok	700	» —	»
Értékpapirok kamatjai	107	» 50	»
Alapítványi kamatok	210	» —	»
Pártoló tagdíjak	1930	» —	»
Évdíjak	1310	» —	»
Adakozás	—	» 50	»
Összes bevétel	4731	frt 93	kr.

Kiadás.

Személyi és irodai stb. költségek	680	frt 11	kr.
A folyóirat költségei:			
Nyomtatás	930	frt 74	kr.
Metszetek, festések stb.	479	» 50	»
Expediálás	51	» 30	»
Irói tiszteletdíjak	485	» 30	»
	1946	» 84	»
Tőkésítés	827	» 99	»
A Nemzetségi Zsebkönyv költségeire	200	» —	»
Összes kiadás	3654	frt 94	kr.
Pénztári maradvány	1076	frt 99	kr.

Ezenkívül a befizetett alapítványokból szerzett értékpapirok 2300 frtnyi névleges értékkel birnak.

E számadás megvizsgálásával Kővári László, Csontosi János és Szinnyei József vál. tagok bizattak meg.

Az ezután következett zárt ülésen a titkár előterjeszti a folyó évre szóló költségelőirányzatot, mely 4786 frt 99 krnyi bevétel mellett 3976 frtnyi kiadást tűntet föl. E javaslatnak megvizsgálására szintén a számvizsgáló bizottság hatalmaztatott föl. E zárt ülésben továbbá elhatároztatott, hogy a Turul e folyó évben füzetenkint hat ívnyi terjedelemben fog megjelenni.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Csontosi János és báró Nyáry Albert választmányi tagok kéretvén föl, az ülés véget ért.

Felhivás társulatunk t. tagjaihoz. A belügyminiszterium által jóváhagyott alapszabályaink értelmében a választmánynak joga van tagjainak számát *hatvanra* felemelni. A választmányi tagságra való ajánlatok, két vál. tag aláírásával, f. évi április hó 29-ig adandók be a titkári hivatalnál. Ugyanily módozatok közt történnek a korlátlan számban választandó levelező tagokra szóló ajánlatok is.

A magyar czímer-kérdéshez. Egy esztendeje múlt immár, hogy folyóiratunkban napvilágot látott az a vélemény, melyet társulatunk a miniszterelnök felszólítására az országos czímer törvénybe iktatása s meghatározása ügyében adott. Azóta az ügy, bár a munkálatok egy stádiummal előbbre haladtak, nyilvánosság elé csak egyszer került. Emlékezhetnek t. olvasóink Pesty Frigyes czikkére, melyet Fiume czímerének az összetett országos czímerből leendő kihagyása felől az Ungarische Revueben közölt. E czikkről folyóiratunk múlt számában emlékeztünk meg. Megtudtuk e dolgozatból azt is, hogy a magyar tud. Akadémia, illetőleg annak történelmi bizottsága társulatunk véleményét jóváhagyta, míg néhányan ennek ellenében külön véleményt nyujtottak be. Azóta ismét egy dolgozattal vagyunk gazdagabbak, s ez Pósta Béla úrnak jelen számunkban olvasható czikke, melyet a szerző társulatunk legközelebb megtartott választmányi ülésén olvasott fel. A dolgozat nem hagyja teljesen helyben a véleményt, melyet társulatunk ez ügyben adott. Eltér különösen a pólyák színeinek sorrendjében s a pajzstartó angyalok helyzetének megállapításában. Az elsőre nézve azt iparkodik kimutatni, hogy a pólyáknál követendő sorrend: ezüst-vörös; az utóbbiaknál pedig az angyalok álló vagy lebegő helyzetét attól teszi függővé, van-e talapzat melyen állanak, vagy nincs. Lehet, hogy a szerzőnek egyik-másik kérdésben nincs is egészen igaza, vagy bizonyítéka nem elég erős; erre nézve, azt hiszszük, lesz még alkalmunk e tárgyhoz hozzászólani; addig is azonban közöljük e dolgozatot, szükségesnek vélve, hogy e kérdés, mely fontosságra és érdekességre nézve párját ritkítja, — ha ellenkező is a vélemény azzal, a mit társulatunk vallott, — minden oldalról kellő megvitatásban és megvilágításban részesüljön.

SZAKIRODALOM.

Az Anjoukori Okmánytár-nak, mely Nagy Imre szerkesztésében jelenik, immár *negyedik* kötete fekszik előttünk, mely az 1340—1346. évekből 380 érdekesnél érdekesebb oklevélnek tartalmazza szövegét. Terünk jelenleg nem engedi, hogy e nagyfontosságú kútforrásunk bővebb ismertetését adjuk; ezt jövő számunkra kell halasztanunk. Annyit azonban előre is jelezhetünk, hogy ez új kötet érdekességre és belső becsre nézve a megelőzők színvonalán áll, sőt azokat fölül is múlja.

A báró Lo Presti család nemzedék-rendje. Legközelebbről igen díszesen kiállított füzet, valóságos amateur-kiadás, hagyta el a sajtót e czímmel «Fontana d' Angioli báró Lo Presti család nemzedék-rendje. Budapest. Hornyánszky Viktor sajtója. 1885.» A munka kiadója kellemesi *Melczer István* val. b. t. tanácsos, ki ezzel a neje (szül. br. Lo Presti Henriette) családjának, melynek jelenleg csak két nőtagja van életben, a legszebb emléket emelte. A dolgozatot a család történetéről eredetileg Schlauch Lőrincz jelenlegi szatmári megyés püspök, akkor (1862-ben) mercyfalvai plébános, irta német nyelven; e kis munka akkoriban sajtó alá is került; az összes kinyomott példányok azonban egyen kívül, melyet Lo Presti Henriette bárónő mentett meg, s mely jelenleg is az ő birtokában van, megsemmisültek.

Ennek a német dolgozatnak fordítását, az eredeti szöveggel s genealogiai táblákkal együtt tartalmazza a díszes kiadvány, melyet több érdekes, a családnak Ausztriába és hazánkba települését tárgyaló levél-melléklet tesz érdekesebbé.

A Lo Presti család történetéről álljanak itt a következő rövid jegyzetek. Siciliában a XIV. század végén tűnik föl legelőször a család *Péter* személyében, kitől az egyenes származás kimutatható. E Péter Spanyolországból, hol ősrégi nemesi családból származónak ismertetett, költözött új hazájába. Itt virágzott a család, magas hivatalokat viselvén, s nagy terjedelmű birtokokat élvezvén; itt bírta a «Fontana d' Angioli» báróságot, melynek első tulajdonosa a XVII. században élt III. János-Alajos. A haagai béke 1720-ban, melylyel Ausztria Sicilia birtokába jutott, döntött a Lo Prestik sorsa fölött is. Siciliai zavarok a családnak onnan elköltözését tették szükségessé. II. Ferencz 1736-ban egész családjával Bécsbe költözött, s fia Rochus már mint osztrák ezredes tűnt ki. E Rochusnak bárósága Ausztriában is elismertetett hosszú s beható vizsgálat megtörténte után; az 1764/5. 47. törvényczikk alapján magyar honfiusítást is nyert, de a honfiusítási eskűt halála miatt le nem tehette. Hazánkban e Rochusnak fia Lajos telepedett le a mult század végével. E Lajosnak testvére volt a hős Lo Presti József, ki 1788-ban Ráma várát huszonharmad magával négy óra hosszat védelmezte ötezer török ellen, míg egész csapatjával hősi halált szenvedett. A családnak Temesmegyében voltak nagy birtokai, melyek azonban, miként a családtagok, lassanként szintén összeolvadtak. E Lajosnak gyermekei közűl még két nőtag él; a családi nevet fenntartó fiivadékok mind elhúnytak.

Kegyeletes, de a tudományra nézve is hasznos dolgot cselekedett a kiadó, midőn a magyarországi Lo Presti családnak, melynek egyes tagjai kivált katonai erényekben tűntek ki, Lajos a polgáriakban is, felfrissítette emlékezetét.

A díszes füzethez a rámai hősnek arczképe s a család czímerének színes mása, mely vörös mezőben, lábaiban zöld pálmaágat tartó, jobbra néző koronás arany sárkányt mutat, van mellékelve.

HIBAIGAZÍTÁS.

A «Turul» mult évi folyamának 152—156. l. megjelent «Járai Péter alvajda és maradékai» czímű közleményben, a 155. lap harmadik sorában álló Palatka szó *Pete* szóval cserélendő fel; mert az oklevél idézett soraiban előforduló Pethelaka nevű helység mai neve «Pete», miként az zárjel közt a 156-ik lapon írva is áll.

A CSÁK NEMZETSÉG.

Első közlemény.

(Egy pecsétrajzzal.)

A szereplő (vagy mondjuk históriai) nemzetségek viszonyainak ismerete nélkül nemzetünk történelmét sem megérteni, annál kevésbbé pragmatice megírni nem lehetséges, mert azoknak irányzataik, aspiratióik, érdek- és pártküzdelmeik alkotják századokon át a nemzet történelmét. De ezen nemzetségek történelmét, különösen az állandó vezetéknevek kifejlése koráig, kinyomozni, megállapítani fölötte nehéz még ott is, hol ezekre vonatkozólag már hiteles oklevelek tárulnak előnkbe; — a XI., XII. sőt a XIII. század első felére nézve pedig — mint azt előttem már e folyóirat I. köt. 4—8. lapjain egyik t. barátom alaposan fejtegeté — a viszonyoknál fogva gyéren és alig található irott emlékek hiányában teljesen lehetetlen. És még is itt már az ideje, hogy e fáradalmas munka végzésére történebúváraink egész buzgalommal és erélylyel vállalkozzanak, hogy valahára történelmünk minden szaka ne csak velőtlen meseszerűséggel, vagy egymás után plagiált szerkezetben, vagy az inductiv rendszer túlzásával, vagy a pártszempont elfogultságával szőve, hanem a kétségtelen tények elfogulatlan földerítésével *megírva* tölthesse be élettanári (magistra vitæ) magasztos hivatását. E czélhoz azonban az itt következő vázlatos kisérlet csak szerény adalékúl kíván járulni.

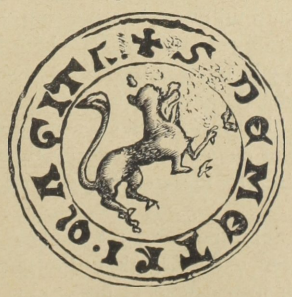
* * *

A Csákok nemzetségének kimerítő teljes monographiáját az eddigi előzmények után is a nemzetség levéltárának, (mely egy részben a Kisfaludy család szívességéből most már a Nemzeti Múzeumban van letéve) átbúvárlása nélkül *nekem* megírni akarni túlmerészség volna. Ezt helyettem más, a forrásokhoz közelebb férhető szaktársam — mint örömest remélem — majd megteendi. Nekem ezúttal csak a kezem ügyében eső, már nyomtatott oklevéltári apparatusomra lehet és kell szorítkoznom. Különben is engem ezúttal különszerűleg csupán egy sphragistikai és heraldikai tárgy ösztönzött arra, hogy tanulmányúl és buzdításúl egybe állítsam itt azon adataimat, melyeket eddig a Csák nemzetségről (genus) kéznél lévő forrásaimból merítenem sikerült.

Ugyanis még 1873-ban néhai Horváth Elek vasmegyei kis-czelli ker. országgyűl. képviselő baráti szívességéből birtokába jutottam egy, vörös rézből készült, kerek alakú, lapos, régi pecsétnyomónak (typarium), melynek, mint itt rajza mutatja, belső karimájában (tehát paizs nélkül) hátulsó lábain álló, bal felé néző, ragadozó oroszlán szemlélhető. A pecsét körirata ez:

✠ S . DEMETRI . MAGITRI.

Azaz «S(igillum) Demetri(i) Magi(s)tri». Az utolsó betű némileg már meg van kopva.

A pecsét czímerképében, az *oroszlánban* a szakismerő az első tekintetre a *Csák* genus czí-

merjelvényét ismeri föl. Hogy a Csák genusnak ilyen oroszlán volt a czímere, azt nem csupán Chák Péter sopronmegyei főispánnak 1278. évi pecsétje,[1] és Chák Ugrin országbírónak 1280. évi pecsétje[2] mutatja, hanem IV. László királynak 1274. évi Csák Máté fia Péter számára adott adománylevele is igazolja, melyben Péternek a bolgárok elleni vitézségét érintvén, írja, hogy Péter, mint egy *erős oroszlán, melynek jelvényét zászlaján viselte, úgy harczolt.*[3]

A pecsétnyomó tulajdonosa *Demeter mester*, a czímer azonosságánál fogva a *Chák nemzetség* ivadéka volt, és némileg a bizonyító adatokhoz járul még azon körülmény is, hogy a pecsétnyomó Dunántúl a Csákok egykori birtokterületén találtatott.

Ámde ki volt ezen Demeter? és kétségtelenül tagja volt-e a Chák nemzetségnek? — ennek kimutatása ösztönzött ez alkalommal arra, hogy e nemzetség sarjadékait[4] — a mennyire ezt távol a központtól, a kezemnél lévő szakbeli források engedik — hiteles adatok alapján nyomozzam és összeállítsam, eleve is megjegyezvén, hogy a «nemzetség» szó alatt mindig a diplomatikai «*genus*» (de genere) elnevezést kívánom értetni.

A Csákok nemzetségét hazai régi krónikáink megegyezőleg a hétvezérek egyikétől, Szabolcstól származtatják; de a megszállás (első foglalású birtoklás) kérdésében a Névtelen jegyző értesülése ellenkezni látszik a többiekével. Turóczinál[5] olvassuk, hogy Szabolcs vezér, kitől a Csák nemzetség származik, mint mondják (dicitur) azon mezőségen és térségen szállott meg, a hol most (t. i. az ő korában) Csák vára romjaiban fekszik. Ezen erődöt — úgymond — Szabolcs alapítá, melyet azután Csák az ő halála után rokonai és nemzetségéről rendelt neveztetni. Mert előbb Szabolcsnak neveztetett. És ezen vár Szár László fiai: Endre, Béla és Levente korában országos tanács végzéséből rontatott le. De valamint Turóczinál, úgy a vele egy-közös kútforrásból merített krónikásoknál sincs arról határozottan szó, hogy Szabolcs kapitány és nemzetsége a szabolcsi Nyirségen első foglalás alapján birtak, és ott birtokban maradtak volna; habár igaz is, hogy a Szabolcs vezér a nevét viselő vármegyében a Tisza partján Rakamaz és Timár falu fölött egy erődöt hányatott[1] és az nevét viselte. Ellenben az annyiszor megfeddett és rágalmazott Névtelen jegyző krónikája egy másik helyén határozottan azt írja, hogy Árpád Előd nek a Szabolcs atyjának a *Vértesi* nagy erdőséget adá, és ezen erdőség tövében a Fertő mocsár mellett, Szabolcs unokája Csák, idővel várat építtetett.[2] És ezen eléadást a XIII. század első feléből fenmaradt és közzé tett oklevelek minden kétséget kizárólag igazolják, melyek szerint a Csákok ősi patrimonialis (a Névtelen szerint első foglalású) birtokai nagyobbára a Dunántúl Fejérvármegyében terültek el, hol nemcsak a Szabolcs vezér nevére emlékeztető Szabolcs nevű pusztát feltaláljuk Adonytól északnyugot felé egy órányira, de ott fekszik *Csák-*

[1] Ifj. Kubinyi Ferencz Magyar Tört. Emlékek. Pest, 1867. I. tábla.

[2] Arch. Értesítő. 1879. 22. lap.

[3] Fejér Cod. Dipl. V. 2. 174. és Wenzel Árpád-kori Új Okm. IX. köt. 71. «idem magister Petrus, ut leo fortissimus, *cuius indicia gessit in vexillo*, . . . in adversa Bulgarorum acie militans, victoriam mirificam reportavit.

[4] Magyarország Családai III. köt. 67–70. lapjain sporadice említtetik ugyan a Csák nemzetség nehány tagja, azonban csupán Wagner kézírati jegyzetei után és oklevelekre való hivatkozás nélkül, a mi e tárgyban döntő bizonyítékúl nem elegendő. Lehoczky Stemmatogr. II. 77. lapján összeférczelt idézetei pedig még kevésbbé megbizhatók.

[5] Turóczi Schwandtner 2-rét kiadása I. 83. «Zobolch vero Capitaneus, unde Chaak oritur generatio, descendisse dicitur in ipso campo et loco, ubi Chakvára nunc jacet desolata. Illud enim castrum, Zobolch fundavit Capitaneus, quod postmodum Chak, ipso mortuo, suo nomine a suis cognatis et familia jussit appellari. Primo quidem Zobolch dicebatur. Illud enim castrum, temporibus Andreæ, Belæ et Leventæ, filiorum Zaar Ladislai, per commune consilium Hungarorum est confractum». — Ezzel szórólszóra egyez Mark Chronikája is a LXXII. lapon. Valamint a budai Krónika is, Podhraczky kiadás 41. lap. A Posonyi Krónika 22. lapon már csak az első pontot e szóig «*desolata*» írta át; valamint Kézai is Podhraczky kiadás 38. lapon. Ellenben Anonymus a vezérekről szóltában (Schwandtner kiad. I. 6. lap) csak annyit ír: «Eleud pater Zobolsu, a quo genus Saac descendit».

[1] Anonymus Endlicher-nél 22. lap.

[2] Anonymi Gesta Hungarorum. Endlicher kiadása. Rer. H. Monumenta. Sangalli, 1849. 45. lap. Schwandtnernél I. 32. Dux vero Arpad ab orientali parte dedit Eleudunec patri Zobolsu silvam magnam, que nunc Vertus vocatur . . . . . ad radicem hujus silve iuxta stagnum, *Saac* nepos Zobolsu longo post tempore castrum construxit.

vára is (most mezőváros) melynek egykori vára uráról és alkotójáról vette nevét. De kiterjedtek a Csákok ősi örökségei Fejérvármegyén kívül még távolabbra, mint a veszprémmegyei Ugod várra és tartozékaira; Sopronmegyében a Rábaközre; Somogy-, Vas-, Zalamegyékre, a Drávántúlra és Tisza-Marosközre, Arad-, Csanád-, Zaránd- s több megyékre, a mit a nemzetségnek már XIII. század előtt megtörtént osztály útján több egymástól birtokjogokra nézve szétvált ágazatai eléggé okadatolnak. Mert a Csák nemzetségnek még sok okmánya egyes levéltárakban lappang,[1] és azért azok, melyek eddig sajtót láttak, habár a XII. századig terjednek, már csak arról tesznek tanúságot, hogy a nemzetség már akkor is több ágazatra volt oszolva, és már az örökös javak megosztásán jóval túl volt, úgy, hogy a közös vérségen kívül actualis közös érdek egyik ágat a másikhoz nem fűzvén, ezeknek többé az egy közös törzsből ízről-ízre miként történt szétválását és leágazását többé kimutatni nem is lehet.

A Csák nemzetségről szóló, nyilvánosságra került legrégibb oklevél tudtomra II. Geyza királynak (1141—1161.) azon okmánya, melyben a Csák nemzetségbeli *Pál* Temes földjét kapta királyi adományúl, de a melyet nevezett Pál — örökösei nem lévén — királyi beleegyezéssel egy Pécs-melléki és az okuri monostoroknak hagyományozott.[2] Ezen *Pál*-t ágazatilag biztosan nem ismerjük. Okleveles nyomozásaim eddigelé a Csák genusból az Árpádok korszakában hat külön ágazatot mutatnak, mindezeket további nyomozás alapjául itt egyenként megismertetni érdekesnek tartom. Ezen ágazatokat kiválóbb birtokhelyeik, vagy ágtörzseik nevei után nevezhetjük meg. Legelsőnek foghatjuk a sopronmegyei ágazatot annálfogva is, mert viszonylag ezekről szólnak a kiadott legrégibb oklevelek.

A Csákok sopronmegyei ágazatát Ugrinnak a főpapi pályán magasra emelkedése alapítá meg. Igaz, hogy ez ágnak patrimoniális birtokai Fejérmegyében, ekkor is elég nagy kiterjedésűek, még megvoltak, de ezeket mennyiségre nézve bizonyára megüté, ha felül nem multa az Ugrin keze és segélyezése által gyűjtött szerzemény. Ugrin 1175-ben zágrábi,[1] 1188—1204-ig győri püspök volt;[2] ekkor esztergomi érsek lett, de e magas állását nem sokáig élvezhette, mert még ugyanazon évben augusztus 20-ka előtt meghalálozott.[3] Ő szerzé még 1198-ban a sopronmegyei kázméri (kisfaludi) birtok legnagyobb részét,[4] úgy szintén a mihályi, petleni, gueduchi birtokokat.[5] Mind ezeken fölül egyetlen ismert testvére *Miklós* feltehetőleg nagy értékű ingó hagyatékában is részesült. Miklós maga beszéli 1231-ben tett végrendeletében, hogy őt bátyja Ugrin, fia gyanánt kedvelte, a mi egyébiránt bőkezű pártfogásából is eléggé kitűnik. Miklós — mint a tények összevetéséből alaposan következtethető — jóval fiatalabb volt érsek bátyjánál, és így neveltetését is az ő gyámságának köszönheté. Szerzési hajlamaira is nagy befolyással lehetett bátyja példája és közreműködése. És vagyonra való törekedéséhez járult nagyralátása is, hogy családját hatalomra juttathassa, mert különben — úgy látszik — két rendbeli házassága nem volt dús hozományra alapítva, nem legalább fekvőségek tekintetében. Első neje görög származású nemes hölgy volt, ettől egyetlen fia maradt *Izsák*;[6] második felesége franczia vérből származott.[7] Ez utóbbitól született *Lőrincz*, 1232 után *János*[8] és 1237—1239

[1] A Csák genusból férfi ágon származott Kisfaludy családnál, ha jól tudom, több családtagnál volt levéltár, és ezekből csak egyik rész került a Nemzeti Múzeumba. Más nő-ági utódok levéltáraiban ezek ágaira vonatkozók még nagyobbára ismeretlenek; — és biztos indiciumok szerint az egészen más eredetű keresszeghi gróf Csáky család levéltárában is még sok — és valószinűleg nagyobb számban — hever.

[2] Hazai Okm. I. 1. Wenzel Árpádk. Új Okmánytár. VI. 148.

[1] Kerchelich, Historia C. Eccl. Zagrab. I. 78.

[2] Pray, Hierarchia I. 315.

[3] Knauz, Monumenta Eccl. Strigoniens. I. 169—173.

[4] Imre király eredeti adománylevele kiadva hasonmásban Horvát István által Tudom. Gyűjt. 1834. III. 97. és ezután Fejér II. 344.

[5] Hazai Okm. I. 17—18. Az itt és alább felemlített helynevek mai topographiai kijelölését ezúttal az idő hiánya gátolja.

[6] Fejér Cod. d. III. 2. 226. a jegyzetben ezen Isaach-ot tévedésnek hitte Chaach név helyett, nem figyelmezvén az általa közlött következő okmányra, hol ennek anyja «*mater a nobili genere Græcorum ... dux ... originem*». Pedig ez fejti meg: miért kapta a keresztségben a görögös Izsák nevet.

[7] A pia generositate Francorum duxerunt originem. Fejér III. 2. 226.

[8] Mert az 1232. évi végrendelet keltekor még nem élt.

közt született harmadik fia *Márk*.[1] Miklós úr az oklevelekben mindig Comesnek iratik. Előbb Pozsonyvármegye főispánja volt,[2] 1239-ben pedig Comes de Guedechnek czímeztetik.[3] II. Endre királynak kegyében állott, ez alatt szerzé legtöbb birtokát.[4] Midőn azután a szertelenül eladományozott várjavak visszakövetelése még II. Endre király alatt főleg a trón-utód és ifjabb király (IV.) Béla közreműködése mellett megindúlt, Miklós úr igyekezett a maga részéről — a mit lehetett — megtenni, és úgy intézte dolgait, hogy 1230-ban az eljáró bizottsággal előnyösen kiegyezhessen. Ezen a váraktól elszakított szerzeményei nagyobbára az ország alsó részeiben feküdtek, és ezekből a mondott évben visszavették tőle az állam részére *Csanád*-megyében a Besseneu, Pony, Geneu (Jenő), Teluki és Chunei pusztákat, *Arad*-megyében Anha, Zehund, Hude falvakat, *Temes*-megyében Zanad falut, *Zaránd*-megyében Alba, Cracou, Scerbeth, *Fejér*-megyében Timod, Soboca, Boinka, Zuld és Dad földét.

Ellenben meghagyták birtokában *Csanád*-megyében Ekud, Juad, Sceleus és Hunyfalut, *Arad*-megyében Alsu-Woylát; *Zarándban* Waro és Wary-t; *Fejér*-megyében Bodoct és Welg (most Bodajk és Veleg) falukat; *Sopron*-megyében Petlend-et; *Csanád*-ban Baatur falut; mindezen jószágokra azután II. Endre király ismét megerősítő adománylevelet adatott Miklós részére,[5] a ki mint rendszerető, számító és kétségtelenül már igen koros férfiú ezen adomány kelte után igyekezett családi ügyeit akként rendezni, hogy halála esetére ősi és szerzett javakból álló hagyatéka örökösei között jól megfontolt akarata szerint osztassék meg, e végből készített intézkedésére 1231 karácson napján II. Endre király megerősítését is megnyerte.[1] E végrendelet — melyben magát «Comes Nicolaus, frater bone memorie Ugrini, quondam Strigoniensis Archiepiscopi»-nak nevezi — a Csák nemzetség történetének szempontjából igen fontos érdekű, annál is inkább, mert benne tizennégy rendbeli ősi (patrimonialis) birtoka a Csák nemzetségnek névszerint előrolva van. És ezek a következők: 1. terra in silva Wertus, a vértesi erdőség, mely közös (osztatlan) nemzetségével.[2] 2. in Poucud (ez a Komárommegye *Bokod* lehet). 3. in Kereki (Kerek-Szent-Tamás puszta Csák-Berény alatt kelet felé terül el). 4. in Chakvara. 5. in Tubogd (Tabajd Fejérmegyében). 6. in Ker. 7. in Woya. 8. in Celum (talán Csala Fejérben). 9. in Wrund (Orond Fejérben). 10. in Cheztneg (másutt Cheztreg). 11. Zyman (Simánd puszta Fejérben). 12. Seckcsou (Szekcső?). 13. Vinga (Temesmegyében), 14. Sous (talán a mai Sóskút Fejérmegyében a bicskei járásban Tárnok helység fölött.) Mindezeket közösen fiainak adományozza, hogy azok, mikor tetszik, egymás között felosszthassák. Mint fönnebb említők, ekkor még csak két fia *Izsák* és *Lőrincz* volt. Az elősorolt birtokokon kívül az Echur földet[3] is, melyért a prépost adósa maradt Miklós bátyjának, Ugrin érseknek, szintén közösre hagyja. Ezután három pusztája közül a szent-keresztit, hol a néhai érsek Ugrin lakházat építtetett, most élő fiainak rendeli, mert ez — úgymond — külön álló terület és Udvarhelynek neveztetik, hanem az épületek magyar jogszokás szerint az ifjabb fiúé legyenek. — Mihálit, Kázmért *Izsák* kapja, Bodoknak két részét két malommal együtt szintén ő; a harmadrészét négy malommal és a szamárdi szőlőkkel együtt *Lőrincz* örökölje. A «gueduchi» pusztát,[4] melyet az érsek szerzett, tartozékaival együtt szintén *Lőrincz* fiának hagyá. A sopronmegyei adományos Petlent, és a Mózses nádortól vett fejérmegyei Boyonca (talán a

[1] Az 1239. végrendeletből tűnik ki.

[2] Fejér III. 2. 254. 1231-ben iratik róla, hogy II. András király országlása idejében volt Pozsony főispánja, tehát 1211. és 1212-ben. Lásd Fejér III. 1. 109. 124.

[3] Hazai Okm. I. 21. másutt Gueduch.

[4] Győri füzetek III. köt. 297. és utánna Wenzel VI. 432. Itt az oklevélből épen a Miklós név van kikopva, de benne van, hogy az érdeklett néhai Ugrin testvére, a mi kétségtelenül Miklósunkra vonatkozik. Ezt igazolja az oklevél birtokosának családja is, a Kisfaludy család, mely tőle ered. Az oklevélben Ymér földet kapja. Több adománylevele eddig kiadatlan.

[5] Fejér III. 2. 205.

[1] Fejér III. 2. 227.

[2] Az oklevél szavai szerint: que communis est cum cognatione mea. Mint látni fogjuk, a Csák-ok egy más ágazata még azután is birtokos volt Fejérmegyében.

[3] Ez az «Echur» azt vélem Fejérmegyében Ondód fölött feküdt, hol most a szentkereszti pusztát találjuk.

[4] E néven ismeretlen. Azonos-e a Kőrösmegye Gudovecz helységgel? eldönteni biztos adatok hiányában nem merem.

mai Bálinka puszta) *Izsák* örökölje. Hogy pedig halála után a két külön anyától származott fiai között semmi egyenetlenség ne támadjon, Izsáknak anyja utáni hitbér fejében Welg földjét (Fejérmegyében Veleg falu) adja és kijelenti, hogy a miatt, mert *Lőrincz* fiának többet hagyományozott, a versengésnek helye azért sem lehet, mivel ennek anyjával (azaz második feleségével) akkor lépett házasságra, midőn már mind méltóságokban, mind javakban gyarapodott volt; míg ellenben első feleségét (a görög hölgyet) akkor vezette oltárhoz, midőn maga is még fiatal volt és vagyonilag is vékonyabban állt. — Mindezeken fölül még Lőrincznek hagyományozza Vám és Petlen (talán Petend) pusztáját és Vinárt tartozékaival, valamint Gút-ot is Fejérmegyében. Végűl a Tisza és Maros közti öt pusztáját, Koppancsot (Cupanch), Szőlőst a révvel együtt, Ujlak, Trucman, Niclous (Miklós), Scenad (Csanád), Sagu, Warnet, Wari birtokait úgy hagyja, hogyha netalán még fiai születnének, azon esetben Lőrincz fia a fölsorolt birtokokban még születendő fiaival egyenlően osztozni tartozzék, minthogy legidősb fiát *Izsákot* úgy is eléggé kineveltette, reá eleget költött, kiházasítá, drága ménekkel, és nászára és háztartására való szükségesekkel atyailag bőven ellátta. Ez okból hadikészülékét (szerszámát) és fegyverzetét is a Mátrában fekvő szőlővel együtt *Lőrincz* fiának rendeli adatni. Woyla (talán Vajta Fejérmegyében) pusztáját második élő feleségének nászajándokképen és pedig szabad rendelkezési joggal hagyományozá.

E végrendelkezés után azonban Miklós Comes családi és vagyoni állapotában nevezetes változások történtek: fia született *János*, és 1232-ben II. Endre királytól visszakapta mindazon fejérvári, csanádi, aradi és zarándi jószágokat, melyeket — mint fönnebb előadva van — 1230-ban Béla ifjabb király az országos tanács végzéséből tőle elszedett.[1] A családi szaporodás még több szerzeményre is ösztönzé, 1235-ben Salter vitéztől megvette Torda pusztát,[2] 1238-ban pedig Csanádmegyében kapta Fégel földét.[3] Ez események Miklóst egy másik végrendelet készítésére ösztönzék, melyet 1237-ben a fejérvári káptalan előtt tett.[1] Ezen rendelkezést már első szülött fiával Izsákkal közösen teszi, és ennek örökségi részét szabatosan kijelöli, valamint másik két fia *Lőrincz* és *János* részét is egyben; maga részére csupán öt birtokrészt 35 szabadossal hagyván fel. Nemsokára azonban megszületett Miklósnak negyedik fia is *Márk*; ez eset és életének véghanyatlása 1239-ben alkalmat szolgáltatott egy legutolsó végrendeletre, ebben a magának felhagyott részt második nejétől lett három fia részére rendelte egyenértékben és esetleg egymásközti örökségűl. Nejéről is ujolag megemlékezett, leányaira nézve pedig azt rendelé, hogy azoknak tisztességes kiházasításukról neje és ettől származott három fia tartozzanak gondoskodni. Ez intézkedéssel Miklós — úgylátszik — bevégzé földi pályáját. Legalább róla, mint élőről, későbbi oklevelet nem ismerünk.

Izsák, Miklósnak görög eredetű első feleségétől született fia, 1231-ben Pozsonyvármegye főispánja — mint fönnebb is említők — már atyja életkorában nős vala, és külön háztartást vitt. 1231-ben II. Endre királytól, kinek hívei közé tartozott, Somogyban Szamárdi mellett földre és szőlőkre kir. adományt nyert.[2] Ugyanez évben megszerezvén egy soproni várjobbágynak Kázméron tíz ekényi földjét, abban a király által megerősíttetik,[3] és IV. Béla ifjabb király az ő és atyja érdemei méltatásáúl a mihályi malmok végett a soproni várjobbágyokkal támadt viszályait kiegyenlíti,[4] hasonlóan II. Endre király 1233-ban Pethlen iránt Miklós tárnokmester ellen folyt peres ügyét elintézi.[5] 1237-ben ismét a Kér nemzetségbeli soproni várjobbágyok Mihályi egy harmad része iránt Izsák comes ellen perelvén, rokona, a Chák nemzetségbeli Csák soproni főispán a peres kérdést kiegyenlíté.[6] Végre 1247-ben IV. Béla király beleegyezésével

[1] Hazai Okm. I. 11. Wenzel id. h. VI. 503.

[2] Ugyanott. 14. Tordas puszta Fejérmegyében van Martonvásár fölött.

[3] Győri füzetek III. 298. és Wenzel VII. 60. ma ily nevű hely Csanádmegyében nem létezik.

[1] Fejér IV. 1. 78–81. Újra jobban Hazai Okm. I. 16. és ezután Wenzel VII. 41. — 1237. a hvinári szőlők megszerzéséről lásd Hazai Okm. I. 19.

[2] Hazai Okm. I. 10. Wenzel Árpád-kori Uj Okm. VI. 497.

[3] Fejér III. 2. 225.

[4] U. o. 254.

[5] U. o. 332.

[6] Hazai Okm. III. 2. Wenzelnél VII. 44.

megszerzé a Kázmér mellett fekvő Fetend (?) földet.[1] Több okiratos adatunk Izsákról nem lévén, azt, hogy alapított-e családot, vagy kihalt? — az előadottakból meg nem mondhatni.

Miklósnak második házasságából (a franczia nőtől) született három fia: *Lőrincz*, *János* mester, és *Márk* 1260—1262-ben együttesen perelnek a Tomaj nemzetség ellen kázméri örökségük miatt és azt kedvező itélet alapján meg is nyerik;[2] de már 1278-ban a mag nélkül meghalt *Márk* hagyatékrészén csak *Lőrincz* és *János* osztoznak a fehérvári káptalan előtt[3] rokonaik Mihály és Jurke (Gyurke) jelenlétében. Ekkor az elhalt Márknak Miháliban volt részét kapta *János* mester hetven márkáért, ellenben Kázméron két malmot házzal együtt Lőrincz kapott; a többi bárhol fekvő birtokokat egymás között két egyenlő részre oszták. A vértesi szent-kereszti monostor melletti három házát fekvőségeikkel együtt Lőrincz nyerte, míg Jánosnak a Celumban fekvő ház és két malom jutott, a hol azon János sérelme nélkül Lőrincz is építtethet malmot. A szolgákat és szamárdi szőlőmivelőket is egyenlően elosztak. Ezen osztálylevél tanusága szerint Márk mag nélkül halván el, a fenmaradt oklevelekben Márk fiai gyanánt előfordulók tehát egy másik Csák nemzetségbeli Márk fiaiúl tekintendők.

A két fenmaradt testvér, *Lőrincz* és *János*, két külön családi ágnak terjesztője lőn. Amaz Kázmért (a később Kisfalud nevet nyert falut) kapván, utódai előbb «*de Kázmér*», majd utóbb «*de Kisfalud*» neveztettek, és lett belőlük a Kisfaludy család. János mester utódai főbirtokrészükről Mihályiról vették nevüket s utóbb *mihályi Csák*-ok vagy *Csáky*-ak lettek. Ezen *János* (néha Yhon) 1254-ben fejérmegyei Guthi birtokát eladta a Gútkeled nembeli Istvánnak;[4] neje az Osl nemzetségből Kata volt, kinek atyjával Herborttal 1258-ban a hitbér és hozomány tárgyában kiegyezett.[1] János mesternek fiai: *III. János*, *I. Domokos* és *Ugrin* 1305-ben a fejérvári káptalan előtt együttesen tiltakoznak Rápcza nevű erdejök használatának háborgatása miatt,[2] még ekkor a «*de genere Chak*» megnevezését használva. Azonban egy félszázad multán, 1363-ban, midőn I. Lőrincznek és I. Jánosnak unokái és ezek fiai a Kázmér (más néven Kisfalud) és Mihályi között fekvő föld miatt bírói egyezségre (transactio) lépnek, már a két ág úgy áll egymással szemközt, mint egyrészről *Kisfaludy*, másrészről *Mihályi* nevezetű család. Sőt I. Lőrincznek fia *II. János* már 1359-ben, midőn a baboti várjobbágyokon elkövetett véres hatalmaskodásért elégtételt adott, egyszerűen «Joannes filius Laurentii de Kisfalud»-nak neveztetett.[3] Az előbb említett 1363. évi oklevélben pedig István, *Kázméri*, *másképp Kisfaludy II. Jánosnak fia*, testvérei László és II. Lőrincz nevében is, másrészről *Mihályi IV. János* és fiai II. Domokos, Péter és Pál; továbbá Mihályi Ugrinnak fia *Pál* és ennek fiai: István, Miklós és János már teljesen mint külön családra szakadtak különböztetnek és egyeztek meg a Kázmér és Mihályi közt fekvő Artolf kertjében a kérdéses föld fölosztása és meghatárolására nézve a győri káptalan előtt.[4]

Ezek szerint a Csák nemzetség sopronmegyei ágazatán a XIV. század közepéig jutottunk, rajta sehol Demetert nem találunk; mielőtt azonban ily nevűt egy másik ágon nyomoznánk, lássuk ez ágazat szétszármazását itt eleve azon korig, a hol a két ág egy összeházasodás által ujabb vérséggel fűződik egymáshoz, és hol a *Mihályi Csákok* ágazata elenyészik; a *Kisfaludy* családnak, mint ezúttal czikkünk körébe nem tartozónak, leszármazási kimutatását ez értekezés végére hagyván.

Az ágazatfa táblázata következő:[5]

[1] Wenzel II. 191. 192.

[2] Fejér VII. 1. 338., hol a kelet nélküli oklevél hibásan 1266 körül, Wenzelnél pedig VII. 167. még hibásabban 1244 körül keltnek iratik; de Farkas kanczellársága 1260—1262. évre esvén, csakis ez időben kelhetett. V. ö. Czinár Index 533. l.

[3] Az osztálylevelet hasonmással kiadta Horvát István Tud. Gyűjt. 1833. évf. VI. 97. Más *Márk* tehát az, kinek fiai *István* bakonyi főispán és Péter voltak, kik 1280-ban Kabold várát kapták. Fejér V. 3. 27., a mint erről alább.

[4] Nagy Imre Hazai Okm. VII. 44.

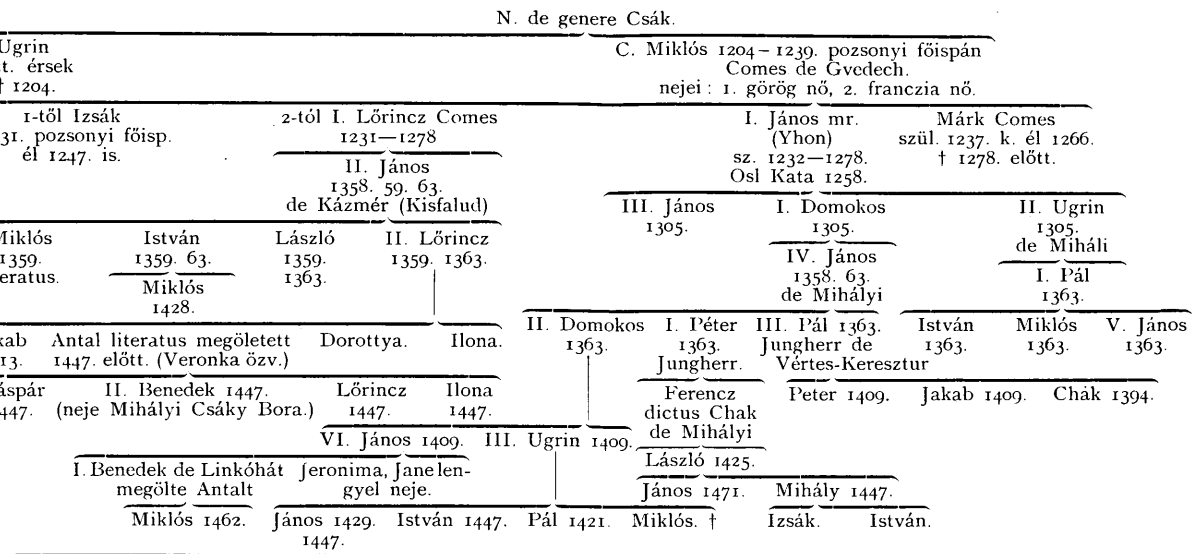
[1] Nagy Imre Hazai Okm. V. 30—31.

[2] Ugyanott III. 51—52.

[3] Hazai Okmánytár. III. 174. — A családra vonatkozó 1358. évi oklevél még nem lévén kiadva, szövegét nem ismerem.

[4] Rézbe metszve kiadta Horvát István Tud. Gyűjt. 1834. VIII. 65.

[5] Összeállítva az idézett okleveles források alapján és a Kisfaludy család ellen folytatott örökösödési táblai

(Folytatása az értekezés végén.)

Mielőtt más ágazat tárgyalásához fognánk, megemlítendő még azon gyászos esemény, mely vérgyilkosságban törvén ki, I. Lőrincz és I. János sarjadékát, vagyis a Kisfaludy és Mihályi ágazatokat a XV. század első felében rokoni viszályba keverte. Ugyanis a Linkóhátról nevezett I. Benedek megölte rokonát Kisfaludy Antal deákot, özvegye és gyermekei ellen pedig hatalmaskodásokat követvén el, ezekkel perbe keveredett, melynek utóbb választott bíróság előtt 1447-ben a csornai convent előtt kötött egyezség vetett véget,[1] és utóbb a vérségi kötelék azzal is megerősödött, hogy III. Ugrin fiának, Jánosnak, kiben ágazata fiú-ágon kihalt, leányát, Borbálát, a meggyilkolt Antalnak fia, II. Benedek, vette hitestársúl.

Végűl meg kell érintenünk azt is, hogy a táblázaton álló I. Pétertől ágazott le a Mihályi Csákyak azon vonala, mely dicsősége delelő pontját Csáky Mihályban, János-Zsigmond választott király és erdélyi fejedelem történelmi szerepű kanczellárjában érte el, kinek azonban ivadéka a XVI. század folyamában elenyészett.

* * *

A Csák nemzetség második ágazatát Demeter mester ivadéka képezi. Nevezhetjük ugodi ágazatnak is, a veszprémmegyei *Ugodi* várról, melyet ez ágazat bírt, és melyről Demeternek egyik fia is neveztetett. Azonban hiteles oklevelekre alapított adataink ez ágazatról csak a XIII. század közepéig terjednek és csakis az akkor élt Demeter mestertől vele együtt négy nemzedéken át — de mint kitűnik — kihalásáig ismerjük a leágazást.

Nevezett Demeter mester 1254 előtt élt, mint ezt IV. Béla királynak a veszprémi egyház részére Merenye helységről 1254-ben kelt oklevele igazolja, melyben a merenyei birtok határainak háborgatójául «*Magister Demetrius de genere Chak*» említtetik.[1] Mielőtt tovább mennénk, íme itt kell bemutatnom ez értekezés elején leírt pecsétnyomó egykori tulajdonosát, «*Demetrius magistert*», ki az idézett és idézendő oklevelek tanúsága szerint kétségtelenül a Chak genus iva-

perbeli genealogia szerint. Tudom, hogy e folyóirat 1884. évi f. 109. lapján a Kisfaludy-család czímerének ismertetése szempontjából és így csak per tagentem bizonyítékok felsorolása nélkül e táblázat nagyobb része közölve van, azonban itt egészen más szempontból vévén vizsgálat alá a Csákok sáproni ágazatának származását, már csak a Csák genus ismertetésének teljessége szempontjából is nagy fáradsággal összegyűjtött adataimnak megvilágítására okadatoltnak látszott, hogy azt táblázatilag is feltüntessem.

[1] Hazai Okm. V. 238.

[1] Fejér VI. 2. 382.

déka; a pecsét jelvénye pedig — mint fönnebb kimutattuk — a Csák nemzetség czímerét tünteti föl és ezáltal igazolva van azon állítás is, hogy e jelvény nemcsak a trencséni Csák Máté ágazatáé, de a törzsvérség összetartásáig az összes generatiónak is czímere volt.

Demeter mesternek, ki utóbb comesnek czímezve is előfordúl, három fiát ismerjük. *Csák*ot és *Ugud*ot ilyenekűl igazolja a győri káptalan 1271. év körűl kelt kiadványa;[1] *Ádám*ot pedig egy későbbi 1332. évi eladási szerződés.[2] Ezeknek birtokaik nagyobbára Veszprém-, Zala-, Somogyvármegyékben feküdtek. — Csák *báni* méltóságot viselt és V. Istvánnak atyja IV. Béla ellenében buzgó híve lévén, ezért 1265 előtt fogságot is szenvedett.[3] Bán volt 1268-ban is,[4] 1270-ben pedig, midőn V. István királytól veszprémmegyei Lövöld, Rendek, Esztergár és Fenyőfő pusztákon adományt nyert, az oklevélben egyszersmind *bakonyi* örökös főispánnak is czimeztetik.[5] 1279-ben javai egy részén már idegenek, a németújvári Henrik bán fiai osztoztak.[6] Volt-e ezen Csáknak fia? arról okleveles adatunk nincs. A következők azt mutatják, hogy utód nélkül halt el. Azon János mestert pedig (mr. Joannes filius Chaak), ki 1296-ban a hontmegyei Visket kapja,[7] egy 1347. évi oklevél[8] alapján hajlandók vagyunk trencséni Csák Máté eddig megnevezetlen fiának tartani, mint arról alább szólni fogunk.

Demeternek második fia az említett *Ugod* volt. Ennek két fiát ismerjük: *Istvánt* és *II. Demetert.*

István 1277-ben már nem élt, midőn özvegye *Mártha*, a Buken nemzetségből való Péternek leánya, fiával *Balázszsal* a pécsi káptalan előtt megosztozott.[9] Balázs további sorsáról mit sem tudván, csak az bizonyos, hogy ága kihalt.

II. Demeter szintén bakonyi főispán volt, ezt tanusítja IV. László királynak 1281. évi oklevele,[1] melyben a nagybátyja *Csák* által V. Istvántól adományozott veszprémmegyei Lövöld, Rendek, Esztergár és Fenyőfő pusztákban megerősíttetett, a miből az is kiviláglik, hogy Csák *bán* már ekkor nem élt, és utódja sem maradt. II. Demeter bírta még Ugod várát is, mely halála után (1309 előtt) gyermekeire szállott. Gyermekei voltak *Móricz* és *Csák* fiúk és leánya *Kyngus*. Ez utóbbi 1317-ben mint a Rathold nemzetségbeli Gyulának özvegye Torna birtokát Tomaji Miklós fiainak elörökösíti.[2]

Móricz, a domokosrendü (predikatori) szerzetbe lépvén, sem ő, sem testvére *Csák* nem alapítottak családot. Ez oknál fogva ősi javaik elidegenítését is megkezdték. 1309-ben a győri káptalan előtt — hol Móricz mester világi öltözetben jelent meg az oklevél megjegyzése szerint — sopronmegyei Wolf helységet Jekelin és Keneplin uraknak adták el.[3] 1331-ben Móricz zalamegyei kamari és galamboki ősi birtokait szintén a győri káptalan előtt a Pech genusból eredt Miklós comesnek vallotta be.[4] És ezután nemsokára a már előbb mag nélkül kimult öcscsét Csákot Móricz is követte a sírba, mert 1332-ben Róbert Károly király már mint Ugod fiának (II.) Demeter bánnak magvaszakadtán Ugod várát összes tartozékaival Chenig mester cseh származású hívének adományozta.

I. Demeternek harmadik fiául neveztük *Ádámot*,[5] a róla szóló oklevelek eddig kiadatlanok, és így életpályájáról ezúttal nem szólhatunk. Tény, hogy fia volt *Pál*, a ki — ha nem tévedünk — egy személy azon Csák nemzetségbeli Pállal, ki máskép Chomoznak is neveztetett, és a ki 1286. előtt a nyúlszigeti apáczák birtokain károkat okozott.[6] Ezen Pálnak fia *Péter* volt, a kire II. Demeter fiainak kihalálásával ezen ágazat birtokai szállandók voltak; azonban ő azokat Henrik bán fiának, Iván (János) nádornak eladta, a miről tanúskodik azon királyi adománylevél, mely szerint Róbert Károly király 1332-ben az ugodi várat és a többi hozzá tartozott

[1] Hazai Okm. VII. 135.
[2] Fejér VIII. 3. 583.
[3] Fejér IV. 2. 289.
[4] Zichy Cs. Okm. I. 17. Nem tévesztendő össze az ez idő-korban élt Buzad nemzetségbeli Csák bánnal.
[5] Hazai Okm. III. 17. és Wenzel Árpád-kori Uj Okmánytár VIII. 300.
[6] Fejér V. 2. 593—5.
[7] Fejér VII. 2. 195.
[8] Hazai Okm. VII. 403.
[9] Zichy Cs. Okl. I. 38.

[1] Hazai Okm. III. 34. Wenzel IX. 295.
[2] Nagy Imre, Anjoukori Okm. I. 417—418.
[3] Hazai Okm. III. 57.
[4] Fejér VIII. 3. 549.
[5] Wagner mss. LXX: 75.
[6] Wenzel Árpádkori Uj Okm. IX. 442.

Nyomt. Ullmann J. Budapest.

MOGHI MÁTYÁS CZÍMERE 1418-BÓL.

Csák nemzetségi birtokokat a fennebb említett Chenig mesternek adományozta.[1] Péterben ága kihalt.

Eképen a Csákok ezen ugodi vonala is elenyészett.

I. Demetertől kezdve származásuk ágazatát a következő táblázat tűnteti elő:

[1] Fejér VIII. 3. 583.

Demeter mr. de genere Chák 1254 előtt.

Chák 1265—1270. bán és bakonyi örök. főispán.	Comes Ugod 1271.		Ádám
	István 1277. özvegye Márta	II. Demeter 1281. bakonyi főispán	Pál
	Balázs 1277.		Péter 1332.
Móricz 1309—1331. szerzetes.	Chák 1317.	Kyngus 1317. Ratoldi Gyula özvegye.	

Következik a Csák nemzetség többi ágazata, melyeket a következő második közlemény fog tárgyalni. NAGY IVÁN.

MOGHI MÁTYÁS CZÍMERES LEVELE 1418-BÓL.

(Színes czímerképpel.)

Zsigmond királyunk Augsburgban tartózkodása alatt *Mathyus filius Demetrii de Mogh*-ot s ennek kérésére osztályos vérrokonait Moghy György egri kanonokot, Tamás fiait Lászlót és Györgyöt, István fiát Györgyöt, Péter fiát Jánost és András fiát Dénest közös czímeres levéllel ajándékozta meg.

Az okirat az 1418-dik évi október hava táján kelt (a nap nem olvasható). Roncsolt eredeti példánya, melynek szakadozott hártyájáról zöld és veres selyem fonalon a király töredezett titkos pecsétje függ, a magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának levéltári osztályában őriztetik. Szövege a következő:

Sigismundus Dei gratia Romanorum rex, semper augustus, ac Hungariæ, Dalmatiæ, Croatiæ etc. rex. Omnibus Christi fidelibus tam præsentibus, quam futuris, præsentium notitiam habituris, salutem in eo, qui dat regibus regnare et gloriose triumphare. A claro lumine throni regii, velut e sole radii, nobilitates legittimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia a regia serenitate sic dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne, quod a gremio non proveniat regiæ claritatis. Sane ad universorum tam præsentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod fidelis noster dilectus Mathyus filius Demetrii de Mogh nostræ maiestatis veniens in conspectum, propositis et declaratis suis fidelibus servitiis et fidelium servitiorum suorum gratuitis meritis, sincerisque complacentiis, utique acceptis et laudandis, *(quibus ipse sacro dyademati ac celsitudini nostræ maiestatis a longinquis temporibus in prosperis nostris agendis)*[1] scilicet et adversis, præsertim in dicti nostri regni Hungariæ, Austrie, Istrie et . . . . . in præsentibus . . . . . personæ et rebus suis non parcendo, indefesse studuit complacere reddiditque se gratum et acceptum, arma seu nobilitatis insignia in præsentium nostrarum litterarum capite depicta maiestati nostræ exhibendo, a nostra celsitudine eadem arma seu nobilitatis insignia sibi, et per eum honorabili domino Georgio Agriensis ecclesiæ canonico, ac Ladislao et Georgio filiis Thomæ, Georgio filio Stephani, Johanni filio Petri et Dyonisio filio Andreæ de eadem Mogh fratribus suis condivisionalibus, ipsorumque heredibus et posteritatibus universis ex liberalitate nostra regia dari et conferri humiliter et devote supplicavit. Unde nos præfati Mathyus gratis affectibus intuentes fidelium obsequiorum (merita), quibus studiis diligentibus ac indefessis hactenus erga nostram claruit maiestatem quotidieque claret, et in antea eo quidem promptius et ferventius clarere poterit et debebit, quo se et suos singularioribus honoribus et gratiis sentiet decoratos : animo deliberato et ex certa nostræ maiestatis scientia eidem Mathyus et per eum domino Georgio canonico ac Ladislao et Georgio filiis Thomæ, Georgio filio Stephani, Johanni filio Petri et Dyonisio filio Andreæ de eadem Mogh fratribus suis prædictis, ipsorum hæredibus et posteritatibus universis ad prælibati Mathyus supplicationis instantiam præscripta arma seu nobilitatis insignia hic depicta, ac pictoris magisterio distincte descripta virtute præsentium conferimus, ymo de habundantiori plenitudine specialis nostræ gratiæ ad maiorem ipsius Mathyus et aliorum supradictorum nobilitatis gloriam *(proprio motu)* concedimus damus et elargimur, ut iidem Mathyus et Georgius canonicus, Ladislaus et alter Georgius, (Johannes et Dyonisius, eorumque heredes et posteritas universa nata et nascitura hæc arma) seu nobilitatis insignia prout præsentibus *(litteris circa principium appropriatis et coloribus diversis inserta pictura denotat et declarat, a modo in antea)* in præliis, hastiludiis, torneamentis et in omni exercitio militari et clientali tamquam veri nobiles gestare valeant, et deferre. Gaudeant igitur favore regio, et de tanto munere singularis gratiæ antefatus Mathyus et alii supradicti, eorumque posteritas uni-

[1] A zárjelben *dült betűkkel* szedett részek az eredeti oklevélből teljesen kitörtek, s más, hasonló formulás czímer-levelek szövegéből pótolvák, hogy így legalább a hiányos mondatok értelme hozzávetőleg kitűnjék.

versa merito exultet, tantoque fideliori studio ad honorem regium eorundem in antea solidetur intentio (quanto) ampliori favore præventos se conspiciunt munere gratiarum. Præsentes etiam ad præmissorum memoriam perpetuam cum pendenti nostro regio secreto sigillo, quo ut ex Hungariæ utimur, munitas prætacto Mathyus et aliis sæpefatis, ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis duximus gratiose concedendas. Datum in nostra imperiali civitate Augusta . . . Octobris, anno Domini millesimo quadringentesimo decimo octavo, regnorum nostrorum anno Hungariæ etc. XXXII°. Romanorum vero nono.

Az oklevélben foglalt czímer ábrája domborpaizst tüntet fel, melynek fekete mezejében zöld gyepen természetes színű, ötágú arany agancsos szarvas áll, hátán egy hosszú kék ruhás, felső karjain veres szalaggal átkötött aranyövet s ugyanoly színű kalpagot viselő, kezében fehér nyelű arany korbácsot suhogtató fiatal nővel.

A paizsra helyezett csősisak oromdísze a paizs képábrájával azonos. A sisak-lebbentyűk fekete-aranyzománczúak.

A paizs magassága 8·5 ctmr., szélessége 7·6, a sisaké 3·3, az oromdíszé pedig 11·2, az összes czímer magassága tehát 19·7 ctmrt tesz ki.

A czímer ezüst táblára van téve. A tábla magassága 21·5, szélessége 10·6 cmtr.; külső széleit kigerezdelt veres keret szegélyezi, mely szegélyezési forma a czímer-táblákon igen ritkán fordúl elő.

Mint ebből látható, a Moghy armalis czímere a XV. század elejéről való czímerek alkatrészeinek egymáshoz viszonyuló arányaitól tetemesen eltér. A paizsnak puffadt alakja az oldalaihoz tapadt máskülönben is nehézkes idomtalan foszlányok által még inkább elékteleníttetik.

A sisak a paizsnak és az oromdísznek túlságos terjedelméhez képest, egyébként is alacsony volta s feltűnően keskeny nyaka mellett egészen eltörpül.

A czímernek ez aránytalan összeállításán kívül heraldikai jelképének korszakszerű compositiójára nézve is egészen szabályellenes.

Valamely középkori rege- s krónikai eseményeket ábrázoló codex természetet utánzó miniature képei közt nem tartoznék ugyan a legutolsók közé, de épen e naturalisticus irányánál fogva a korabeli heraldikai symbolicus jellegzettel merőben ellentétes.

Mindjárt első pillanatra meglátszik, hogy készítője a heraldikai festészetben járatlan volt, s e téren csakis időközileg — talán mint helyettes — szerepelhetett s hihetőleg az ugyancsak a Moghy czímerrel majdnem egyidőben készült Mohorai Vid armalisának czímer-festvénye is[1] az ő ecsete alól került ki.

És mégis a Moghy-oklevél, óriási heraldikai fogyatkozásai mellett culturtörténeti tekintetben hazánk egyik legnevezetesebb czímer-festvényét foglalja magában.

E folyóirat előbbi számaiban már volt alkalmam a szakközönség figyelmét az armalisok festvényeinek szoros értelemben vett heraldikai kútfő jelentőségökön kívül egyszersmind az illető kor szokásaira vonatkozó fontosságukra s különösen a czímereket magukba foglaló táblákra, mint a falszőnyegek (gobelins) mintáira felhívni. Ez utóbbi tekintetben a jelenleg tárgyalt czímerlevél ugyan legkisebb figyelmet sem érdemel, de e helyett a mi kora sport szórakozásait s costume-jét illeti, tudtunkkal e czímer-ábrája hazánk eddig ismert legrégibb teljes emberi alakot ábrázoló czímerlevelét képezi. És csak utána következik másodikul ama szintén Zsigmond királyunk által 1432-dik évben szent Dorottya vértanú napján Piacenzában kelt, Kerecsényi Jánosnak adományozott armalis festménye, melynek czímeres paizsában valamint sisak-oromdíszéül is szintén egy, a jelenlegi női reggeli pongyolaféle, vagyis a franczia első forradalom és az első császárság idejebeli derék nélküli ruhába öltözött, fején vállig leeresztett fehér kendőt s felette rózsakoszorút viselő s imára kulcsolt kezeiben ugyanoly színű olvasót tartó teljes nőalakot térden állva tüntet fel.

Annyi bizonyos, hogy a XV-dik század első két negyedén keresztül a czímerekben a jelmezes alakok nagy ritkán fordúlnak elő; mert akkor még egyáltalában az emberi alakok helyett a czímerekben többnyire csak az egész testnek egyes részeit a főt, a nyakkal és vállakkal, vagy a puszta karokat stb. alkalmazták.

Nem kétlem ugyan, hogy a máris örvendetes lendületet nyert magyarországi armalisoknak további kutatásai s beható tanulmányozásai következtében a Moghy costume-ös czímer ábrája mellett, még más meztanilag érdekes s figyelemre méltó XV-dik századi példányok ne fog-

[1] Turul III. sz. I. füzet, 2. l.

nának napfényre kerülni, de az is bizonyos, hogy azok régiségök tekintetében a Moghy armalis ábrájának elsőrendű jelmeztan kútfői jelentőségét nem fogják lejebb szállíthatni.

Egyébiránt a jelmezes czímerábrák a későbbi időkben, különösen a XV-dik század vége felé s a XVI-dik század folyama alatt, kivált Németországban és hazánkban, nem tartoztak többé a ritkaságok közé, s az addigi főúri mezeken kívül azontúl a többi osztályok öltözékeire is kiterjedtek. Ekként például II. Ulászló királyunk által Gersei Petheő János[1] részére adományozott czímer-bővítő armalisában, a királyi ház tagjait képmásoló czímervédekben, a magyar fejedelmi, míg másrészről az említett király által 1509-ben Jánosi Kántor Benedeknek adományozott armalis ábrájában az akkori honoratiorok öltözékével ismerkedhetni meg.[2]

A XVI-dik század második felében a jelmezes alakokkal ellátott armalisokkal épenség már bővelkedünk is, melyeknek egyik kitünő példányát legujabban a *Magyar történeti életrajzok. Budapest, 1885-dik évi folyamának III. füzete* Tököly Sebestyénnek Miksa királyunk által adományozott czímerlevélben foglalt magyar vitéz ábrájában közölte.

Visszatérve a Moghy czímer nő-costumejé-re, a nőnek karimátlan magas kalapidomú kucsmájára megjegyezzük, hogy ily föveget az erdélyi szász nők még mai napig viselnek. Figyelemre méltó a nő gyöngéd kezében tartott korbács is (kancsuka), mely mint lovaglási eszköz jelenleg már csakis a kirgizek, tatárok, kozákok s a muszka birodalomnak más e nemű félvad népei közt található fel.

A Moghy armalis czímer ábrájának meztani jelentőségén kívül a középkor társadalmi műveltség-állapotaira vonatkozó egy más, az akkori úri körök által üzött kedvtelésnek különcz nemével ismertet meg, mely földrészünk úri szokásai teréről már régesrég egészen letűnt s manapság még csupán az éjszaki hideg égöv nomád lakóinál található fel.

A középkor ez európai sportneme a szarvasoknak idomításában állott.

Az hogy a szarvasfogatok valamint külföldön úgy hazánkban is, a XV-dik század úri köreinél divatoztak, kétségen kívüli, de annak hogy a szarvasok egyúttal hátas paripákul, különösen nők által használtattak volna, tudtommal a Moghy czímeres ábrájában találunk legelső nyomára.

Mindezekből világosan kitűnik, hogy, ha régi némely czímerlevél a heraldikai szabályokkal összeütközésben van is — a mint hogy *nulla regula sine exceptione* — de másrészről nem ritkán a műveltségtörténelem más ágaiban kiváló segédforrásúl szolgálhat

B. Nyáry Albert.

[1] A terjedelmes és nagy díszszel kiállított oklevél czímerén ott díszlik a trónon ülve a szelid s aluszékony II. Ulászló, előtte jobbról fia áll koronásan, balról mellette pedig Anna királyné, de ennek képe jóformán már meg van rongálva. A képek művészi becscsel bírnak s a német iskola szerint készültek. E czímeres levelet a történelmi társulat 1871-dik évi október havi választmányi ülésén Fraknói Vilmos ismertette meg. Az okmány a gróf Sztárayak sztárai levéltárában őriztetik, valamint ugyanez okmánynak II. Miksa által kiadott másolata is, mely még Miksa arczképével is meg van toldva. (Századok 1871. 581—582.)

[2] A czímerpaizs kék mezejében természetes színű szarvasra, szürke öltönybe öltözött vadász puskával czéloz. Az eredeti oklevél Ipolyi Arnold ő excellentiája gazdag gyűjteményében találtatik.

A SZÉKESI GRÓF BERCSÉNYI-CSALÁD NEMZEDÉKRENDJE.[1]

Bercsényi I. László.[2]

1525. II. Lajos király udvarnoka («aulæ regiæ familiaris») 1531., 1534., 1535., 1544., 1546. és 1547-ben oklevelileg említve, mint Hontban és Barsban birtokos nemes.

(Neje, 1544. *Cecilia*, («Domina Cecilia») 1549. már özvegy.)

I. Erzsébet.

1574. Nemzetes Orgonás Lászlónak, előbb Nzetes Deménd András nak özvegye; Nyitrában birtokos.

Deménd Orsolya. (1580. Kálnai Etthre Mihály honti alispán neje.)

Deménd Anna. (1574. Varasdi Prydoyewych Tamás Deákné.)

I. Imre.

Báthory István, majd Kristóf erdélyi fejedelmek udvari főember-szolgája; 1577. nyeri az utóbbitól örök-adományúl a marosszéki *Székest* és *Kendeőt*. — Mh. 1584. előtt. (Neje, *Saárossy Zsófia*, 1589. után Pekrovinai Pekry Istvánné.)

Katalin.

1563. Mérgesi Poky Menyhért győri alispán neje; 1582. annak már özvegye.

Boldizsár.

1549. megöletik a Dunaparton, mint gyermek, nevelőjével és szolgáival együtt, állítólag Bornemisza Sebestyén által.

II. László.

Báthory Zsigmond híve; 1596. szörényi bán. (Neje, 1589. elejétől, *Baládffy Borbála*, előbb Pekry Gáborné.)

István.

(Neje, 1607. Sóvári *Soós Borbála*, utóbb Balogh Mátyásné, végül Rácz Máténé.)

II. Imre.

Szül. 1590. Sólymosi várát s uradalmát 1616. Bethlen Gábor Lippával átadja a töröknek. 1617. Bercsényi Rómába és Palästinába utazik. Szent-Sír lovagja; 1625. Bethlen Gábor követe a budai vezérhez; 1626. Erdélyből vallási véres versengés miatt Magyarországba költözik; 1629. Bethlen Gábornál jár; 1631. a Szent-Földre zarándokol; 1633. magy. kir. udv. kamarai tanácsos Pozsonyban, Kassán; 1634. II. Ferdinánd követe I. Rákóczi Györgynél; 1637. 5000 aranyat kölcsönöz III. Ferdinándnak; portai követ; 1638. nógrádi főkapitány; 1639. újból diplomatiai küldetésben jár Rákóczinál; *bárónná* és huszárezredessé lesz, s mint huszártábornok vitézül esik el a svédek ellen, Prága alatt 1639. sept. 24—25. Nagy jószágszerző volt. (Neje, Magyar-Peterdi *Lugassy Borbála*, mh. 1652. Hódmező-Vásárhely város és roppant uradalom e nő hozománya.)

Margit.

Ákosfalvi Fichior Péterné; 1625. özvegy, gyermekes; ivadéka 1699-ben Gyulay Sándor

Borbála.

Gyalakúti Lázár Jánosné, kitől a gr. Lázár-család gyalakúti ága.

Zsófia.

Kaáli Kún Jánosné, 1615.; megh. 1633. Kitől a Sófalvi Illyés-ek, Székesnek maig birtokosai.

I. Zsuzsána.

Farnasi Géczy (helyesebben Ablancz-Kürthi Ghyczy) Györgyné; 1632—1643. özvegy; magtalan.

III. László.

1641—1647. Damásdi főkapitány; majd öcscseivel együtt II. Rákóczi György udvarában él és e fejedelem mellett hadakozik. 1656. oct. havában már nem élt. Nőtelen.

III. Imre.

1641. Érsek-Újvárt végbeli tiszt. 1645. tisztétől megválván, ősi jószágaira Biharba, majd Erdélybe kerül. Ő is II. Rákóczi György híve. 1656. még él, de nőtelen.

II. Erzsébet.

Szent-Klára szerzetbeli zárdaszűz Nagy-Szombatban, Pozsonyban 1646., 1652—1657., 1662. és 1671. mint a pozsonyi Clarissa-convent fejedelem-asszonya, («Mater Abbatissa») ad ki több okmányt. Kolostori neve: «*Susanna-Elisabetha*».

I. Miklós, gróf.

(Lásd folytatását a túllapon.)

I. Miklós, gróf.

Szül. 1633—1634. Nagy-Szombatban, majd a bécsi egyetemen tanúlt; 1653. László bátyjával a regensburgi német birodalmi gyűlésen járt Ferdinánd császárnál; ezután Erdélybe költözvén, II. Rákóczi György fejedelem oldalánál ennek moldovai, lengyelországi és törökellenes hadjárataiban részt vőn; 1660. a gyalui ütközet után Magyarországba visszatér, gr. Forgách Ádámmal a pösty éni birtok iránt kiegyezik, szerzi Brunóczot és Temetvényt; Érsek-Újvárott a lovasság parancsnokává lesz; 1663. vitézűl küzd Párkánynál és a vár védelmében; előbb ideiglenes, majd 1667. decretális bányavidéki vice-generális; aranysarkantyús vitéz, kir. kamarás és belső titkos tanácsos; 1683. a nádori seregek vezére, majd — kényszerűségből — Thökölynek hódol; 1684. Lengyelországból visszatérve, ismét bányavidéki és érsek-újvári generális; 1686. aug. 12. kir. huszártábornok. Hősi részt vesz Buda ostromában. 1687. sept. 14. fiával együtt *grófi rangra* emeltetik. Mh. 1689. június elején, Buda alatti táborában.

(Neje, 1664. *gróf Rechberg-Rothenlöwen Mária-Erzsébet*, özvegy gróf Forgách Györgyné; meghalt 1684.)

II. Miklós, gróf.

Szül. 1665. sept.—oct. Temetvény várában. A nagy-szombati egyetemen tanúlt, honnét hg. Esterházy Pál nádor udvarába ment. 1683-ban atyjával Thököly oldalánál, majd ismét itthon, a bányavidéki tábornokság terűletén, hol a török ellen már igen ifjan hadiszolgálatba lép. 1685. május 22. vágséllyei kapitány; 1686. Buda vára vívásánál rendkívűl kitűnteti magát, a miért a 21 éves fiatal hős, 1686. deczember 15. Szeged vára és a hozzátartozó véghelyek főkapitányává, ezredesi ranggal, neveztetik ki; 1687. aranysarkantyús vitéz; ott küzd Harsánynál és Eszéknél; 1691. Unghvármegye örökös-főispánja, királyi kamarás és tanácsos, kir. ezredes és érsekújvár-bányavidéki helyettes tábornok; 1695. a felső XIII vármegye követe az udvarhoz; 1696—98. felsőmagyarországi választott orsz. főhadibiztos; 1701. aprilban, mint II. Rákóczi Ferencz fejedelemmel I. Lipót császár ellen összeesküvő üldöztetvén, Brunóczról Lengyelországba menekűl, hol előkészíti a fölkelés művét; 1702. fejére 10,000 frt vérdíj tüzetik ki; 1703. júniusban diadallal nyomúl az országba, s a szabadságháború megteremtője, szervezője, fáradhatatlan fővezére; sok hadjáratot, ütközetet tervez, vív és vezet személyesen vagy alvezéreivel, nyolcz esztendőn át; leleményes, éles elméjű, tág látkörű diplomata is. 1705. a nemzeti Confoederatió megalakúlván, ennek orsz. főtábornoka s a kormánytanács első senatora; 1706. a békealkudozásokat Anglia és Hollandia közvetítése mellett vezeti; 1707. fejedelmi helytartó; 1707. Varsóban Nagy Péter czár s Rákóczi közt véd- és daczszövetséget köt, XIV. Lajostól 100,000 livre értékű díszajándékban részesűl, s Rákóczitól Bajmócz és Murány várait kapja; 1710. végén Lengyelországba indúl, az orosz segély szorgalmazása végett. A szathmári béke kedvezményét visszautasítá. 1711—1716. lengyel földön Bržan várában él; 1716. a fényes porta meghívására a bujdosókkal Chotzimba s az Al-Dunához a nagyvezír táborába utazván, vele szövetkezik, s 1717. húszezer törökkel Orsovánál beüt, Mehádiától Facsetig nyomúl, de visszavonúlni kénytelen. Megh. Rodostóban, Rákóczi karjai között, 1725. nov. 6.

(Első neje, 1688—1691. *Homonnai gróf Drugeth Krisztina*, (kitől gyermekei.) Mh. 1691. mart. 17. Tavarnokon. Második neje 1695—1723. Keresszegi *gr. Csáky Krisztina*. Mh. 1723. april 25. Rodostón. Harmadik neje 1723. oct. 15-től haláláig Ns. *Kőszeghy Zsuzsána.)*

IV. László.

Szül. 1689. aug. 3. Eperjestt. Tanúlt Unghvárott s Kassán. 1704. őszszel Kassa capitulatiójával vissza atyjához, illetőleg Rákóczi udvarába kerűlvén, e fejedelem nevelé őt fel, atyai gonddal s szeretettel. 1708. Rákóczy nemes testőrségében százados és kornétás, s aug. 3. a trencsényi ütközetben rettenthetlen bátorságával és a fejedelem személyéhez való rendkívüli, halált megvető ragaszkodásával nagyon kitűnik; 1710. jan. 22. jelen van Romhánynál; atyja helyett 1709—1710. többször működik mint unghi főispán; 1711. jan. elején családi várát Unghvárt szereli föl ellenállásra s parancsnokot iktat be; februárban a fejedelemmel Lengyelországba távozik; Rákóczi 1712. Francziaországba küldi őt, s ajánlatára XIV. Lajos király testőr-granátosainak századosává nevezi ki; 1719. ezredessé lévén, Rodostóba jő s Törökországban magyar menekűltekből szervez tulajdon huszárezredet, franczia szolgálatban, (Hussards de Berchiny). 1735. dandárnok, 1738. tábornok, 1742. altábornagy, 1753. a Szent-Lajos-rend nagykeresztese, Leszczinszky Szaniszló király, Lotharingia és du Bar herczegségek fölovászmestere; 1758. *Francziaország marsallja* («maréchal de France»). 1759. Mária-Terézia amnestiálja őt s utódait. Mh. 1778. Lunevilleben.

(Neje, 1726. máj. 9-től, *Anne-Cathèrine de Wiet-Girard*. Mh. 1766. aug. 24. Nagyon előkelő nemes családból; atyja mérnökkari tábornok volt Alsace-ban.)

(L. folytatását a túllapon.)

II. Zsuzsána.

A pozsonyi Orsolya-szűzek zárdájában neveltetett. 1707. gr. Zichy Péterhez megy nőül, kinek özvegye 1726. Ó-Budán.

Gr. Zichy Josepha. (Férje 1744. gr. Orssich Kristóf, kitől a horvátországi gr. Orssichok.)

IV. László.

III. Miklós. (Miklós-Ferencz.)

Szül. 1736. nov. 26. XV. Lajos királynál «premier gentilhomme de la chambre» ; Szaniszló király kamarása (chambellan), Lothringia és du Bar fölovászmestere *en survivance;* a Bercsényi-huszárok ezredese. Ezek élén esett el Hannoverben, ifjan, 1762. febr. 9.

(Neje, 1757. máj. 1. óta : *Agnes-Victoire de Berthelot, Baronesse de Baye*, kir. udvarhölgy, Baye tbgy leánya.

N. N. N. N.

(Kis korukban elhalt két gyermek.)

Ferencz. (Ferencz-Antal, László-Ferencz-Antal.)

Szül. 1744. jan. 17. A máltai lovagrendbe fölvétetett 1752. febr. 23. ; 1761. a Chamborand-huszároknál, majd bátyja ezredében százados ; bátyja eleste után, 1762. mart. 2. a Bercsényi-huszárok ezredesévé lőn ; 1768. Lotharingia és du Bar fölovászmestere ; 1769. a Carmelhegyi és jeruzsálemi Szent-Lázárrend lovagja ; 1784. jan. 1. kir. lovas-tábornok ; 1789. a forradalmiak elől, nejét, gyermekeit hátrahagyva, menekűlnie kell Párisból ; 1791. mint hű royalista s XVI. Lajos és Mária-Antoinette bizalmas, kedves embere, a király öcscsével Artois gróffal Bécsbe küldetik. Pozsonyban és Vedréden él ; 1802. a magyar főrendi tábla tagja. (Magyarúl tökéletesen beszélt.) Mh. 1809. ?[3]

(Bátyjának eleste után a máltai rendből kilépvén, megnősült. Neje : *Prudence-Thérese Adelaide Comtesse de Santo-Domingo.*)[4]

Anna.

(D'Oudenard gr.-né?)

V. László.

Szül. Párisban, 1781. oct. 13. 1798—99. a bécsi Theresianum lovag-akadémia növendéke, honnét 1799. tavaszán hadnagygyá neveztetik ki az ekkor Olaszországban táborozó 9-dik huszárezredbe. Vitézül végigküzdi az 1799., 1800., 1801., 1805., 1809., 1813., 1814. és 1815-diki hadjáratokat. — 1799. sept. 17-én Rivolinál a még nem 18 éves hadnagy tüzesen rohan az ellenségre, lovát alóla ellövik, s csak Vendégh nevű vén káplárja menti meg a vakmerőt ; 1801. főhadnagygyá, 1805. századossá lesz, s ez utóbbi év oct. 30-án Caldieronál fogságba kerül, de kiszabadúl. 1809. elején, mint I. oszt. százados áttétetik a 10-ik huszárezredhez, s az ápril 19., 21. és 22-diki ütközetekben, bajor földön, rendkívül kitűnteti magát ; april 23. Regensburgnál sebet kap. Ennek daczára ott küzd május 21—22. Aspernnél, jul. 5—12. Wagramnál, jul. 13. Austerlitznél. 1813 Olaszországban harczol s ismét babért nyer ; 1814. febr. 8. Peschiera alatt csak félszázad huszárral, két esquadron franczia lovast és egy század gyalogot vakmerőűl megrohan, legázol, szétszór s a várba űz, 30 lovas chasseurt elfogván ; e hősiességeért decoráltatik és számfeletti őrnagygyá léptettetik elő, (febr. 22. Villafranca.) 1815. mart. 9. cs. kir. kamarássá lesz, mint I. őrnagy helyeztetik át a 7-dik huszárezredhez, s Olaszországban a nápolyi alkirály ellen harczol ; april 10. Pistojánál s Flórencz alatt tűnik ki ; april 21. átusztatja a rohamos Ronco vizét s az ellent megrohanja, szétveri, üldözi ; május 21. bevonúl Nápolyba, jun. 29. Rómában a pápánál tiszteleg ; júliusban be Dél-Franczia országba, honnét oct. végén indúl ezredével hazafelé ; 1823. oct. 11. alezredessé lesz a 10-dik huszárezrednél, melylyel Zemplénmegyében (ő maga, ősei székhelyén Homonnán) állomásoz ; 1825. Unghvármegye fölír a királyhoz : adományozza vissza a közbecsűlésben álló vitéz huszártörzstisztnek ősei unghvári uradalmának legalább részét. 1831. a lengyel forradalom kitör, kik ellen harczolni Bercsényi nem akarván, aug. 5-én nyugalomba vonúl Kassára. — Személyes bátorságát, magasabb hadiképességeit, a történelemben és földrajzban való szép jártasságát, olvasottságát, s a társaséletben — bizonyos büszke tartás mellett is — megnyerő modorát, fölebbvalói úntalan dicsérik. Magyarúl, németűl, francziául tökéletesen beszélt, írt.

Daliás szépségű férfiú vala, mindvégig nőtelen. Megh. Kassán, 1835. nov. 28-án, s vele a Székesi Gróf Bercsényi név sírba szállt.

THALY KÁLMÁN.

[1] A nagyérdemű szerző a Századok 1877. évi folyamában (679 s köv. lap s pótlék ehhez 1878. 847. l.) közlötte a Bercsényi család genealogiáját ; azóta széles alapra fektetett kutatások által sikerült azt kibővítenie, a korábbi nemzedék-rendnek egyes hézagait kitöltenie. E kutatásainak eredménye az alább közölt táblázat, mely egyúttal e hazánk történetében kiváló, s egy időben vezér-szerepet vitt család történetét, egyes tagjainak viselt dolgait is magában foglalja ; s így kétségtelenűl nagy értéke lesz a hazai történelem kedvelőire nézve. *Szerk.*

[2] A családnak legelső őse, kitől a leszármazást oklevelileg ki lehet mutatni. Akadunk ugyan még korábban élt s hasonló nevet viselő egyénekre ; így példáúl Gúthi Ország Mihály nádornak 1470-ben a pozsegai káptalanhoz intézett oklevele (eredetije a M. Tört. Társulat tulajdona) említ egy *Nicolaus de Berchyn* nevű s a pozsegamegyei «Berchÿn» (Bercsény) községben lakozó és birtokos nemest ; de családi összeköttetését és leszármazását továbbra vezetni nem lehet ; s így azt sem lehet kimutatni, valjon őse volt-e a II. Lajos korában élt Bercsényi Lászlónak.

[3] Fia László ez évben *feketével* pecsétel, — tán atyját gyászolá.

[4] A versailles-párisi udvarnál nagy fényben élő úrnő. Falusi birtokuk *Lusancy*. Lászlón kívül, állítólag még három (leány ?) gyermekük volt, kikkel a grófnő, férjének Bécsbe menekülésekor Hollandiában élt. Ott haltak-e el ? és mikor ? — többé semmi nyomuk.

A MOHORAI VIDFFYEK CZÍMERES-LEVELE ÉS NEMZEDÉKRENDJE.

(Második és befejező közlemény.)

Vidffy Ambrus két gyermeket hagyott hátra ú. m. *Lőrinczet* és *Orsolyát*.[1] Lőrincz idejében még egyre tartott a Vidffy és Kóváry családbeliek közötti egyenetlenség a kóvárszegi birtok végett, a mint ez a sági konventnek 1518. évben kelt bizonyság-leveléből kitűnik, mely szerint Kóváry János eltiltotta mohorai Vidffy Lőrinczet a kóvári határhoz tartozó Kóvárszeg nevű liget elfoglalásától. Ezen Lőrincz hű embere volt János királynak s mint ilyen 1526-ban a tokaji gyűlésen részt vett.[2] Viszont János király is őt s idővel bekövetkezett halála után, özvegyét és fiát *Pált* pártfogásában részesíté. Lőrinczről több oklevél emlékezik, nevezetesen: 1532-ben János király gyarmati Balassa Zsigmondot és Menyhértet a váczi káptalan által maga elébe idéztette a miatt, hogy Vidffy Lőrincznek egyik jobbágyát, ki őröltetés végett az ő ipolyi malmába búzát vitt, fegyveres szolgáik által megtámadtatták s tőle egy ökröt erőszakosan elvettek.[3] Ezen oklevél nevezetes azon körülménynél fogva, hogy János király benne azon végzésre hivatkozik, melyet ő az ország rendeivel együtt, Buda ostromoltatásának megszűnte után, Budán az 1530-ik év utólján vagy az 1531-ik év elején tartott országgyűlésen hozott s mely szerint az azután elkövetett vagy még elkövetendő hatalmaskodási cselekvények az idézéstől számítandó 15-ik napon voltak ítélet alá bocsátandók. Ebben tehát még egy új czikkelyével ismerkedünk meg azon törvényeknek, melyeket János király a föntemlített országgyűlésen híveivel alkotott.[4] Egyébiránt hasonértelmű törvényt Ferdinánd király is hozatott a hozzá hű rendek által, melyre hosszú időn át szoktak volt hivatkozni a hatalmaskodási pörökben hozott ítéletek. Egy másik oklevélben a budai káptalan jelentést terjeszt Ferdinand király elébe, Vidffy Lőrincznek és nővérének, Orsolyának ellentmondása ügyében a Nógrádmegyében fekvő *rétsági* birtokra vonatkozólag, árokházi Sárkány Ferencz és János (az akkor már nem élt Sárkány Ambrus országbirónak testvérei) ellenében.[1]

Lőrincz mohorai birtokát megnagyobbítá az által, hogy Bak Zsófiától, férjezett Gyürkynétől ennek alsó-mohorai birtokrészét cserébe vette hat telekért Nagy-Csalomján.[2] De ezen Bak családnak többi tagjaival folytonos ellenségeskedésben élt s azon befolyásra támaszkodva, melylyel János király udvaránál birt, velök fölényét éreztette. Így 1531. évben fegyveres jobbágyait Baloghy Boldizsár vezérlete alatt Bak Bálint ellen kiküldte, kik is ennek alsó-mohorai házát megrohanva, azt mindenkép megrongálták, az ablakokat bezúzták, őt magát pedig halálra üldözték s a mint kimenekült a mezőbe, őt ott is utólérve és súlyosan megsebezve, elfogták, s Vidffy Lőrincz egyik alsó-mohorai jobbágyának házánál fogva tartották mindaddig, míg csak meg nem igérte, hogy Vidffy Lőrincz ellen e miatt soha panaszt emelni nem fog. Ezen igéretét Bak Bálint nem is merte megszegni mindaddig, míg Vidffy Lőrincz életben volt s csak több évvel ennek halála után, 1549-ben vett magának annyi bátorságot, hogy ama sérelme miatt, Lőrincz fiát, *Pált*, mint kire atyjának összes javai és jogai szálltak, és nevezett Baloghy Boldizsárt pörbe fogja, minek folytán ezeket I. Ferdinand király, mint alább látni fogjuk, a sági konvent által maga elébe idéztette.[3] Lőrincz még 1537 előtt szűnt meg élni, mert a nevezett évben özvegye, Petronella asszony, már mint nagykállói Lőkös János neje fordul elő, ki, valamint első férjétől való fia, Vidffy *Pál* ellen Dubraviczky Mihály Hont vármegye törvényszékétől a *kapaszi* puszta felerésze iránt, melyet ő állítólag néhai Vidffy Lőrincztől 150 arany forintért zálogba vett volt, itéletet eszközölt ki,

[1] Nagy Iván idézett munkájában, Orsolya helyett: *Zsófiát* említ, XII. 476.

[2] Jászay P. A m. nemzet napjai a mohácsi vész után, 82.

[3] Ered. oklevél a Kubinyi cs. levélt.

[4] Vesd össze a Századok 1876. évi folyamában az 581—583. lapokon megjelent: «*János király budai országgyűlése az 1530-ik év végén*» című értekezésemmel.

[1] Ered. okl. a Kubinyi cs. levélt.

[2] Nagy Iván, Magyarorsz. csal. XII. 180.

[3] Ered. oklevél.

mely szerint nevezett alperesek ama kapaszi puszta fele részét Dubràviczky Mihálynak kiadni, ezenfelül 25 nehéz márka birság-pénzt lefizetni köteleztettek. Ezen itéletet azonban Petronella asszony és fia Vidffy Pál Baloghy Imre képviselőjök által a kir. kuriához fölebbezték, azon oknál fogva, hogy Dubraviczky Mihály ama 150 arany forintot nem a kapaszi puszta felének zálogbavétele miatt, de azért fizette néhai Vidffy Lőrincznek, mert ez azon időben Dubraviczky Mihálynak bizonyos bajos ügyeit János királynál nagy szorgalommal rendezte és kiegyenlítette volt.[1] Két évvel később János király Petronella asszonyt és fiát Vidffy Pált Lónyay Péter ellenében vette oltalma alá s erre 1539. évben Budáról keltezett levelében keményen ráparancsolt, hogy azon pénzt, ezüst- és ruhanemüeket s egyéb ingóságokat, melyeket néhai Vidffy Lőrincz még életében neki átadott volt megőrzés végett s melyeket ő jogtalanúl magánál visszatartott, a panaszlóknak azonnal adja vissza.[2]

Lőrincznek csak egy fia volt, a fönt nevezett *Pál*.[3] Ez *Felső-Mohoráról* írta magát s 1549. évben pörbe vonatott alsó-mohorai Bak Bálint által nem csupán néhai atyjának Lőrincznek fönt előadott erőszakoskodása, de a miatt is, hogy ő maga, egy évvel előbb, 1548-ban, panaszló Bak Bálint osztályosának, Bak Balázsnak összes birtokrészeit Alsó-Mohorán, Kövesden és Zerdahely pusztában erőszakosan elfoglalta s birtokában tartotta. Az első panasz következtében a sági konvent, őt nem az ő felső-mohorai házában, mivel ez azon időben a törökök hatalmában volt, hanem nagycsalomi birtokán idézte meg, a második idézést pedig a pozsonyi káptalan végezte.[4] Hogy mindkét ügy miként dőlt el, arra nézve a kezünknél lévő adatok nem nyujtanak felvilágosítást, de hogy Vidffy Pál I. Ferdinand s utóbb II. Miksa királyoknak híve s kedveltje volt, kitűnik két oklevélből, melyek közül az egyikben Wárdai Pál esztergomi érsek és kir. helytartó mohorai Vidffy Pálnak 1549. évben, a király iránt tanusított hű szolgálataiért, ennek nevében oda adományozza Nyakazó Ferencz volt csábrági várnagy összes javait, különösen pedig a hontmegyei kapaszi, kiscsalomjai és kóvári birtokrészeit, melyek tőle, azon oknál fogva, mert a csábrági várat a lázadó Balassa Menyhért részére fentartani merészkedett s ez által hűtlenség bűnébe esett, koboztattak volt el,[1] — a másikban pedig II. Miksa király 1567. évben Forgách Simon egri és Raminger Jakab tokaji várkapitányainak parancsolja, hogy mivel ő hívét, Vidffy Pált, összes javaival, birtokaival és jogaival együtt különös királyi oltalma alá vette, őt minden erőszakos és törvénytelen háborgatók, nevezetesen Kállay Ferencz, János és Lőrincz, valamint néhai Kállay Pál özvegye ellenében oltalmazzák meg.[2]

Hogy *Pál*-nak voltak-e gyermekei, arról a kezünknél lévő adatok hallgatnak, de semmi kétségünk sem lehet abban, hogy a következő Vidffy nemzedék, ú. m. *Kristóf*, *II. Vid* és *Krisztina* testvérek, kik a XVI. század vége felé éltek, ezen Pálnak valának gyermekei, mert adataink szerint Vidffy Pál idejében más férfi tagja a Vidffy családnak nem volt életben, tehát amazok nem is lehettek másnak gyermekei, mint éppen csak Pálnak.[3]

Kristóf és *II. Vid* idejében még egyre folyt ama régi pör, melyet a kóvárszegi terület miatt, mint föntebb láttuk, éppen száz évvel előbb indított meg a Kóváry család az ő szépatyjok, Vidffy Ambrus ellen, mely azonban 1591. évben rájok nézve kedvezőtlen fordulatot vett, mert Hont vármegye törvényszékének azon évben kelt itéletében ők, valamint gyarmati Balassa András, Gyürky Benedek és Kürtössy Mátyás, mint nagycsalomjai birtokosok, kiket Kereszthúry János képviselt, több rendbeli tetemes birság-összeg lefizetésén kívül arra köteleztettek, hogy a Kóváry család leányági maradékaitól elfoglalt kóvárszegi területet amazoknak adják vissza, mivel amazok ügyüket III. András királynak 1291-ben, Thormoczon kelt s általuk felmutatott határjárási oklevelével jobban támogatták, mint

[1] Ered. okl.

[2] Ered. okl.

[3] Nagy Iván, Magyarorsz. csal. XII. 476. *Pál* testvéreül *Erzsét*, Orbonás Andrásnét említi, a kútfő megnevezése nélkül.

[4] Ered. oklevelek.

[1] Ered. okl.

[2] Ered. okl.

[3] Nagy Ivánnál Magyarorsz. csal. XII. 476. *Kristóf* és *II. Vid* szintén Pál fiainak mondatnak, de *Krisztina* helyett mint testvérük: Judit, Tibolthné említtetik, a kútfő megnevezése nélkül.

fentnevezett alperesek, kik ú. m. a szolgabirák mellőzésével önhatalmúlag szándékoltak határigazítást eszközölni.[1] Gyürky Benedek az anyja, Bak Zsófia és néhai Vidffy Lőrincz közt létrejött csere-egyesség alapján volt Nagy-Csalomján birtokos, de hogy Balassa András és Kürtössy Mátyás mily birtokczímen birtak ott, adatainkból ki nem tűnik, valamint az sem, hogy Vidffy Kristóf és többi megnevezett alperes társai fölebbezésének mi lett az eredménye.

Kristóf 1596-ban a kir. emberek sorában említtetik.[2] Nejétől, Dalmady Erzsébettől csak egy leánya maradt; *Borbála*, ki Onory Miklóshoz ment férjhez.

II. Vid vitéz férfiú s a drégeli várnak kapitányja volt. 1586-ban a maga és nővérének, *Krisztinának*, néhai Luka László özvegyének nevében ellentmondott a sz. benedeki konvent előtt Dacsó István beigtatásának ama videfalvai és sztraczini birtokokba, melyeket Dráskovics György kalocsai érsek és kir. helytartó, nevezett Luka László magvaszakadta czímén, említett Dacsó Istvánnak adományozott volt,[3] 1590-ben pedig II. Rudolf királytól perújító parancslevelet nyert, melyben Hont vármegye törvényszékének meghagyatott, hogy Gyürky Benedek ügyét, melyet nagy-csalomi tizedeinek lefoglalása miatt ellene támasztott, vegye új tárgyalás alá.[4] 1594 és 1596. években ő is a kir. emberek sorában említtetik II. Rudolf királynak a sz. benedeki konventhez s az egri káptalanhoz intézett azon parancsleveleiben, melyekben Kubinyi Lászlót és véreit a a kishonti Klenócz és Nyústya helységekbe, valamint a tiszolczi és feledi részbirtokokba — úgy szintén, új adomány czímén, a gédei vár és uradalom birtokába bevezettetni rendelé.[5] Neje Barbaritth György zólyomi főispánnak s a zólyomi kir. vár kapitányjának Csery Zsófiától való leánya: *Margit* volt, kit, nevezett szülei után maradt ezüstnemükre és ingóságokra nézve Palásthy József, Csery Zsófiának első férjétől, Palásthy Benedektől való fia, a sz. benedeki konvent előtt 1587-ben kielégített.[6] Úgy akará azonban a sors, hogy II. Vid az 1596. évet túl ne élje, mert azon hadjáratban, melyet Miksa főherczeg az előnyomuló török szultán, Mohammed ellen indított, ő is, mint drégeli várkapitány részt vévén, a mezőkeresztesi ütközetben — okt. 26-án — midőn az eleinte megfutamodott törököket ő és Bory Mihály, nógrádi várkapitány, a lovasság élén űzőbe vették volna s harczosaik, valamint a többi magyar és német hadak a törökök által odahagyott tábor kincseit megpillantva, a helyett, hogy az üldözést folytatták volna, a tábor fosztogatása czéljából, abban elszéledtek, s Vidffy és Bory, nem lévén képesek amazokat visszatartani, szintén leszálltak lovaikról s maguk is zsákmány után láttak — az időközben túlnyomó számban visszatért törökök által mindannyian, sok más magyar német és cseh fő-úrral és vitézzel együtt, leölettek.[1]

II. Viddel a Vidffy család utolsó férfi-sarjadéka omlott sírba, nem hagyva maga után, özvegyével Barbaritth Margittal együtt, csak egy leányt: *Katát*. Így nyert halálcsapást az utolsó Vidffy és utolsó Vid ugyanazon fajzattól, melynek képét a család tulajdonképeni megállapítója, az első Vid vette volt fel a családi czímerbe és hordozták vala abban utódai két századon át.

A föntebbiek nyomán a Vidffy család származék-rende a következő:[2]

[1] Ered. oklevél.
[2] Ered. okl.
[3] Ered. okl.
[4] Ered. okl.
[5] Ered. okl.
[6] Ered. okl.

[2] Istvánffy, Histor. 455. — Szalay, Magyarorsz. tört. IV. 434.

[3] Lehetnek, sőt kétségkívül vannak még a Vidffy családra vonatkozó kiadatlan oklevelek, melyek valahol azok leány-ági maradékainál vagy egyebütt ismeretlenül lappangnak s melyekből, ha egykoron napfényre fognak kerülni, a fent közölt adatok és a leszármazási táblázat megbővíthetők és kiegészíthetők lesznek, s melyekből valószinűleg ki fog derülni az is, hogy miként jutottak a Vidffyek a hontmegyei *Nagy-Csalomja* falu birtokába, mely a XIII. és XIV. századokban a Huntpáznán nemzetségből eredett Csalomjai családnak örökéhez tartozott, 1439-ben pedig Albert király által nejének, Erzsébet királynénak adományoztatott (Fejér, Cod. dipl. XI. 262. l.), s melynek birtokában 1444-től kezdve a Vidffy család tagjait találjuk. A föntebbi leszármazási táblázaton látható Vidffyeken kívül, Nagy Iván, mint föntebb az illető helyeken megjegyeztük, ezen családnak még két női tagját említi u. m. *Erzsébetet*, Orbonás Andrásnét és *Juditot*, Tibolthnét, de sajnos, az illető kútfők megnevezése nélkül, mely oknál fogva ezeket a táblázatba föl nem vehettük.

Mihály

I. Vid, de Mohora, 1418-ban czímerszerző

János mester de Mohora, a Johannita lovagrend gondnoka, 1453—1474. | *I. László* de Farnos 1468 Vidffy de Nagy-Csalomja 1474. | *I. Sebestyén* de Csalomja 1444—1459 de Farnos, 1468.

Miklós mester váczi olvasókanonok 1487—9 | *Ambrus* Vidffy de Mohora, nógr. alispán 1477—1504 | *Márton* | *II. Sebestyén* de Farnos 1497 alias Vidffy de Csalomja | *II. László* de Farnos 1497.

Lőrincz Vidffy de Felső-Mohora 1497—1531. (Neje: Petronella, 1539-ben már nagykállói Lőkös János neje) | *Orsolya*

Pál, Vidffy de Felső-Mohora, 1539—1567.

Kristóf, kir. ember, 1591—6. (Dalmady Erzsébet) | *II. Vid*, drégeli kapitány, kir. ember 1586—1596. (Barbaritth Margit) | *Krisztina* 1586-ban Luka László özvegye.[1]

Borbála (Onory Miklós) | *Kata* 1612.

II. Vid özvegyét, *Barbaritth Margit* asszonyt és leányát *Katát* II. Mátyás király oltalmába vette gróf Forgách Zsigmond országbiró és felsőmagyarországi főkapitány ellenében, midőn ez ellenök, bizonyos hatalmaskodási pört, meg nem jelenésük miatt, megnyert volt s azt végrehajtatni és őket birtokjogaikban megkárosítani akará, de Mátyás király, figyelembe véve özvegy Vidffynének és leányának kérelmét, mely szerint, ha ügyüket rendes módon védhetnék, egészen más ítéletet remélnének nyerhetni: a pört beszüntette s újabb itélet nyerése végett gróf Forgách Zsigmondot az esztergomi káptalan által maga elébe idéztette, 1612. évben.[1]

A Vidffy család nagy-csalomjai és kapaszi volt birtokait, annak magban-szakadása czímén, utóbb Thurzó György nádor Bory Istvánnak adományozta, minthogy azonban ez a leány-ággal való bonyodalmak (controversiák) miatt azon birtokokba magát be nem vezettetheté, fia borfői Bory Gábor 1698. évi febr. hó 9-én Korponán, a Vidffy család leányági örököseivel, ú. m. Horváthy Pállal, ki Onory Miklósnak Vidffy Borbálától való leányát: Annát birta nőül, továbbá Baratnaky Magdolnával, néhai Dúló György honti alispán özvegyével, Baratnaky Annával, Ebeczky Ádám házastársával, valamint néhai Baratnaky Ferencz nógrádi alispán hajadon leányaival ú. m. Borbálával és Krisztinával, illetőleg ezeknek gyámjával, Mocsári Balázzsal — mint «böcsületes főrendekkel s kedves jóakaró uraival s atyafiaival» — kiegyezett olyképen, hogy amazok neki 800 tallért fizettek, ő pedig a nevezett Nagy-Csalomja falura és Kapasz pusztára nézve minden jogairól s igényeiről örökösen lemondott s kötelezte magát nekik ezen birtokokra vonatkozó adomány- s összes egyéb leveleit átadni.[2]

S ezzel végkép letűnt a Vidffy név az élet színpadáról — csak Nagy-Csalomja helységben álltak még fenn, e század közepe táján, egy régi, nagy épület időtől barnult falai, melyeket a nép «Vidffy vára» omladékainak tartott, de melyek utóbb lebontatván s anyaguk az ottani kath. paplak építéséhez felhasználtatván, nyom nélkül eltűntek a Vidffyek egykori létezésének ezen utolsó maradványai is.

KUBINYI FERENCZ.

[1] Luka László 1586. évben Zólyomban kelt s magyar nyelven irott végrendeletében összes ezüstnemüit és ingóságait, valamint luka-nényei, luka-palojtai, kelenyei birtokait és sztráczini zálogbirtokát «az ő szerelmes atyjafiának és feleségének» Vidffy Krisztinának hagyá, olyképen, hogy ha valaki őt ama birtokokban háborgatni szándékolná, neki négy ezer arany forintot lefizetni köteles legyen. Gr. Forgách levélt. a n. múzeum könyvtárában, Fasc. M. nro 384.

[1] Ered. oklevél.

[2] Ered. okl.

ADATOK A NÉMETHY CSALÁDOK GENEALOGIÁJÁHOZ.

(Második és befejező közlemény.)

Két czímerrajzzal.

IV. A XVII. század elején, mint rendkívüli tünemény, a közfigyelmet *Némethy Balázs* vonta magára. Először és utólszor az 1604. évben szerepel, de ezen egy évi működése Magyarország történetében korszakot képez. Bocskay István törekvéseit leginkább a magyar hajdúság által reméllette elérni; ezeknek kapitányai között a legtekintélyesebb Némethy Balázs volt. Ő eleinte Lónyay Györgygyel egyetemben Bocskaynak nem helyeselte törekvéseit, sőt híveit pártjáról lebeszélni törekedett, és Barbiano fővezér meghívására Lippay Balázs, Szilassi János, Ujváry

János hajdúkapitányokkal megjelent, és annak Bocskayról elmondott vádjait igazaknak elfogadta és a többi megjelentekkel egyetemben megigérte, hogy Rudolf király hívei maradnak. Azonban Bocskay egyéb híveinek rábeszélésére egyszerre felmondták Rudolfnak és fővezérének Barbianonak az engedelmességet, a német katonaságot a diószegi hídnál levágták és Bocskayval egyesültek, vívmányaikat neki diadalban felajánlván. Ez időtől kezdve a hajdúság Bocskayt hathatósan támogatta, kivált miután Némethy és Lippai ügyes módon Kassát, s vele az egész felvidéket Bocskaynak megszerezték, úgy hogy annak német őrsége kezeikbe esett és csak kegyelemből adtak engedelmet a távozásra, melyhez a salvus conductust (utilevelet) Némethy Balázs írta alá.[1] Kassáról 1604. év október utolsó napján felhivást bocsátottak közre, melyben kiemelik a sok nyomort és bajt, melyet Magyarországnak a lefolyt években a császár katonáinak részéről féktelenségük miatt tűrnie kellett. Nem akarván azt szavakkal bőven elmondani, mivel a déli napnál világosabb dolog mindenki előtt: «Ezen imperator — írják a többi közt — odatörekszik, mint kapitányainak cselekvéséből is kitetszik, hogy Magyarország elpusztuljon, a magyar név is kiirtassék. Mindez mivel földi ügy, elviselhetőnek látszik, de a közelmult időben, a legutóbbi diaetán, a honfiak akarata ellenére kimondatott, hogy az igaz és orthodox keresztény vallás, Barbiani János Jakab belgiojosói gróf és egyetemes főkapitány, egy igen gonosz ember által üldöztessék, ki mindenek előtt elvette ezen városnak kitünő templomát, az isten igéinek prédikátorait számkivetette és a római bálványimádást behozta. Ezekkel meg nem elégedve, részint maga, részint kiszemelt, hozzá hasonló katonákkal, hogy ne mondjuk hóhérokkal, a vallonokkal, különféle módon kinoztatta és zsarolta a népet. Végre azon czím alatt, hogy a keresztény névnek ellenét, a törököt, szándékozik megtámadni, Gyula várát vette ostrom alá, a császárnak összes seregét ellenünk és tekintetes és nagyságos Bocskay István úr, a mi kegyelmes urunk ellen fordította, ennek várait azon szándokkal kivánván elfoglalni, hogy megsemmisítése után az országnak többi főurait és nemeseit annál könnyebben képes legyen elnyomni. Ezeket, melyeket az ország elpusztítására és a ti, valamint a mi lelkeinknek kárhozatára cselekszi, tovább tűrni nem lehet, hanem fegyverrel kell azt megboszúlni. Felkeltünk tehát és a keresztény vallásért, az üdvözítő Jézus legszentebb neveért, és édes hazánkért fegyvert ragadtunk. Kérjük tehát uraságtokat, és megkövetjük, tartson velünk ezen jó, jellemes és üdvös törekvésünkben, és esküdjék reá, hogy ezen nemes Kassa városa példájára, a legméltatlanabb iga lerázására, az édes haza elpusztítását ennyi méltatlankodás után megboszúlni fogja. Ebben uraságtok tegyen az Isten előtt kedves, a hazának hasznos és az egész kereszténységnek örvendetes művet. Ezeket kivántuk uraságtoknak röviden megírni, melyekre biztos feleletet várunk. Kassán 1604. év október utolsó napján. Barátai és oltalmazói Lippai Balázs és Némethy Balázs méltóságos és nagyságos Bocskay István a szent keresztény és orthodox hit oltalmazója katonáinak kapitányai.»[1] Ebből látszik, hogy a harcznak a vallás ügye volt fő indoka. Kassáról, mint központból kiindulva, a felvidéket igyekeztek meghódítani. Némethy[2] Barbiano üldözésére indult, ki Thurzó Kristófnál szállt meg Szepes várában. Három napi ágyuzás után az alsóvárat létrák segélyével iparkodott bevenni, de Barbiano visszaverte; erre alkudozásra lépett Thurzóval, ki azonban minden igéret és fenyegetés daczára a császár hűségétől el nem pártolt. Szepes vára alól viszavonulva, Thurzónak helységeit kiméletlenül felégetteté, mire Késmárk meghódolt. Midőn Esztergom ostromlása abban maradt, Básta György parancsot kapott Kassa visszafoglalására. Básta 15.000-nyi serege elé Némethy küldetett négy ezret számító csapatjával; a két sereg Fülektől két mérföldnyire Osgyánnál találkozott és azonnal csatarendbe állott. Némethyt tanácsosai az ütközetről lebeszélni törekedtek, mert seregének legnagyobb része földmives népből, fegyverzetök pedig hiányos, többnyire különféle alakú dárdák, hegyes karók, kaszákból stb. állott és részint a németek elleni gyűlöletből részint kényszerítve jöttek hadba, míg Básta serege kipróbált, lőfegyverekkel jól ellátott volt és tapasztalt vezérek által vezettetett; azt tanácsolták neki, vonuljon vissza valamely folyam megé biztosabb helyre, vagy egyesüljön Sz.-Péternél Lippayval; de Némethyben oly nagy volt az elbizakodás, hogy a tanácsokat nem hallgatta meg, hanem a veterán és tapasztalt hadvezérrel szembe kivánt szállani. Daróczig 300 lovassal ment elébe, ezeket azonban oly erős golyózápor fogadta, hogy hátrálni valának kénytelenek; meglátván ezt a pórhad, szintén hátat fordított, és a németek által üldöztetve vagy 2000 ember vesztette életét. Némethy a futamodókat megállítani törekedvén, lováról leugrott és így szólt övéihez: «A jobbkézben, a kardban és a bátorságban van a győzelem reménye, nem pedig a gyors lábakban!» ezzel

[1] Ortelius Redivivus i. h. 374 kk. ll. és Katona Hist. Critica Hung. XXVIII. 258 kk. ll. Tutkó, Kassa Tört. Évkönyve. 124. l.

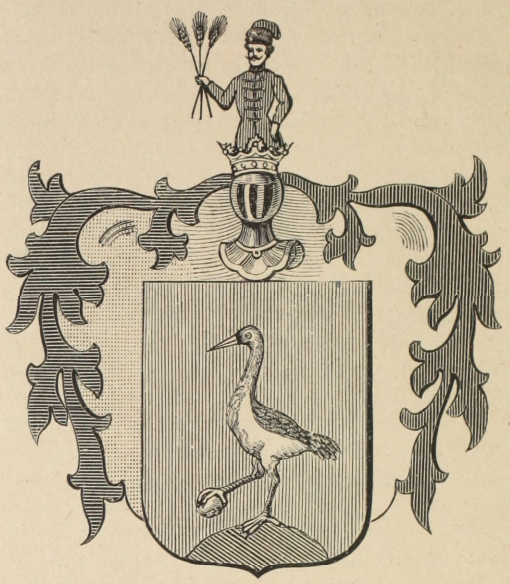
[1] Ribini Joan., Memorabilia Augustanæ Confessionis in Regno Hung. §. XXIX. p. 329.

[2] Pethő, Krónika 161. Ez csupán Némethyt említi, holott Istvánfi csupán Lippayról szól. Libro XXXIII. 501. p.

azonban semmit sem ért el, mert kiki az erődbe menekülni törekedett. Némethy innen a németeket ágyúival kivánta távoltartani, azonban Básta szintén ágyúkkal kezdett működni, mit az erőd ki nem birt; a benlevők abból magoknak fegyverrel akartak utat törni, és kinyitván a kaput, kirohantak, de a németek azonnal körülfogták őket, úgy hogy csak igen kevesen menekülhettek, maga Némethy az elsők között esett fogságba;[1] s több különféle kinzások után négyfelé vágatott,[2] a mi a sárospataki magyar krónika szerint november 14-én történt.[3]

Nagy Iván fölveti a kérdést, valjon ezen Némethy család nem egy törzsből származott-e *Némethy Gergelylyel* és *Ferenczczel*, ki Koháry István uradalmi igazgatója, és utóbb 1669—1678-ig Nógrádmegye alispánja volt, és a kinek czímerét is leírja.[4] Az utóbbira feleletet nem adhatunk, az előbbire, Gergelylyel való rokonságára nézve határozottan mondhatjuk, hogy nem. E Gergelyt alább mint külön nemesség-szerzőt be is fogjuk mutatni. Csak még Némethy Balázsról záradékul azt jegyezzük meg, hogy vallása után itélve valószínű, hogy a református lelkészekkel *Némethy Gergelylyel*, ki 1632-ben sárospataki és *Némethy Istvánnal*, ki 1647-ben sátoraljaújhelyi pap volt, állott családi összeköttetésben.[5]

V. Némethy Balázszsal egy időben és egy irányban működött *littkai Némethy Gergely*. Ennek valamint bátyjának *Tamásnak* 1606-ban május 26-án Kassán keltezett armálissal, Bocskay István nemességet adományozott, mely ily módon van indokolva: *Littkay Némethy Tamás* és *Gergely* édes testvéreknek, kik hazánknak ezen felette nyomasztó viszonyai között, az ősi szabadság megőrzése és védelmezésében, kivált az orthodox vallás és a mi szabadságunk ellenségei ellen tanúsított dicséretreméltó hasznos szolgálataikért a nemességet adjuk, azon hozzáadással, hogy az Tamás fiára *Endrére*, és Gergely fiaira *Mihály* és *Jánosra*, valamint minden törvényes utódaikra is átszálljon.»

A czímer így határoztatik meg: «harczi paizs, melynek vörös mezejében természetes színű daru zöldelő talajon féllábon áll, míg felemelt másik lábával követ tart. A paizs felett zárt sisak van, melyet királyi korona föd, ebből köldökig vörös ruhás férfi emelkedik, ki jobbjában három érett buzakalászt tart, a jobbról balról lefutó foszladékok különféle színűek.»[1] Az adományozás kihirdetése szokás szerint szabályszerűleg megtörtént Gönczön Abaujmegye gyűlésén.

Némethy Tamás viselt dolgai ismeretlenek előttünk, de annál több adatot birunk bátor öcscsének Gergelynek hadi életéből. Első feljegyzett szereplése 1605. év elejére esik, midőn őt Bocskay 800 lovassal Rhédey seregéhez küldötte. Ez Nyitra bevétele után a bányavárosokat és utóbb Nagy-Szombatot is meghódította Bocskay részére. Midőn Rhédey Pozsony alatt Bástával szemben

[1] Istvánfi i. h. 502. Katona Hist. Crit. Hung. XXVIII. 276 kk. ll.

[2] Závodszky naplója, idézve Katona, i. h. 282.

[3] Magyar Történelmi Tár. IV. 68. — Pethő krónikája, az 1605. évhez 172. l. azt mondja: «Bocskay István valami gyanúságért *Némethi Balázsra* megharaguvék és megöleté őtet; kit Segnyey Miklós Kassán valami lakodalomban véletlenül maga kezével agyon vere». Ez tévedés, mert mint láttuk Némethy Balázs Básta parancsára 1604 nov. 14. öletett meg. A tévedésnek magyarázatja az, hogy Pethő Némethy helyett *Lippayt* akart írni, erről ugyanis Ortelius 384. l. ezeket jegyezte fel: «1605 jan. 6-án, esteli időben, Bocskay titkos parancsára legfőbb hadnagya, Lippay Balázs, a ki Kassát bevette, a város főnöke Sennyey Miklós és ennek hadnagya Nagy Albert által, a midőn az Kátay Mihályhoz vendégségre hivatalosképen belépne, — azon gyanú miatt, hogy Bástához pártolni szándékozik — apródja mellett, ki kardját utána vitte, torkának átmetszése által megöletett és teste éjjeli időben titokban a nagy harang alatt elásatott és hóval befödetett». Ezen adat rectifikálásából következik, hogy vice versa a mit Pethő 162. lapon Lippay Balázsról mond, az Némethy Balázsról értendő. Szerinte Básta őt felakasztatta.

[4] Magy. Orsz. Csal. VIII. 137.

[5] Szirmay. Not. Top. Comit. Zemplén. 219. 254.

[1] A díszesen kiállított armalis a jászói hiteles hely levéltárában őriztetik. Annál is érdekesebbnek tartom a nemes-levélnek a czímer-adományozásra vonatkozó részét szószerint közölni, mert mint Bocskaynak adománya különben is a ritkább heraldikai fogalmazványokhoz tartozik: «Scutum videlicet militare rubri coloris, in cuius campo, sive area grus naturali suo colore depictus, altero pedum super gramine viridi stare, altero vero sursum elevato lapidem stringere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium deauratum gemmis atque unionibus exornatum, ex quo homo rubea amictu umbelicotenus exsurgere, et tres frumenti maturi spicas dextra manu tenere visitur, ex cono autem galeæ teniæ, sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, oras seu margines ipsius scuti dulcherrime ambiunt et exornant».

állott, de az utóbbi tőle nyilt csatát elfogadni vonakodott, Pozsony ostromára pedig Rhédey vállalkozni nem akart, azt hitte, úgy ér legbiztosabban czélt, ha Némethy Gergelyt két ezer, mások szerint 800 hajduval a Dunántúlra küldi, hogy Köpcsént és Pozsony vidékét pusztítsa, a minek következtében Básta Pozsonyból azon vidék oltalmára fog sietni, mire Pozsonynak megvétele nem nagy munkába kerül. Némethy Somorjánál és Vaiknál átkelt a Dunán, és először is a Fertő vidékét pusztította. Látván Básta Pozsonyból a lángoló helységeket, lovasságát átküldte a Dunán, a mi Némethynek visszajövetelét lehetetlenné tette. De ezzel mitsem törődve, a Dunántúlnak további meghódítására sietett, felkereste Csepregh várát, melyben Zrínyi Miklós nem rég ünnepelte lakodalmát Nádasdy Ferencz leányával. Ide hivatta össze a környék nemességét, kik valóban meglepő gyorsan csatlakoztak hozzá; név szerint Nádasdy Tamás, Rátky Menyhért, a körmendi katonaság, és sok követővel Hagymásy Kristóf. Ez utóbbi Sümeg várát Ujlaky Lajos veszprémi püspöknek meggyilkolása után maga számára kivánta elfoglalni, de Némethy ezt megtudván, azonnal Bocskay számára foglalta le azt. Innen Szombathely felé vonult, melyet Thury Ferencz neki átadott, mire Körmendet kezdte ostromolni, melyet Kisfaludy Imre éhség által kényszerítve szintén átadott. Nagyobb hatalom szerzésére a törökhöz fordult, a minek következtében a szigeti, pécsi, kanizsai és koppáni őrségek segítségére voltak; serege ez által 300 lovassal szaporodott. Tekintélyes hadával az osztrák és stiriai határokat átlépve maga Némethy Bécs-Ujhely és Bécs felé tört hadaival, minden felé pusztítva és sok népet fogságba hurczolva. Az eddig védtelen vidék oltalmazására végre valahára Trautmannsdorf Ádám 1500 lovassal és hat zászlóalj gyalogsággal megérkezett, és Sopron alá szállott; ezeket Hagymásy megtámadta, de általuk megveretett és egész Kereszturig üzetett. Némethy e felett boszankodva saját maga vette Sopront ostrom alá, nagyobb ágyukat használva ellene, a külvárosokat felégette, de Básta serege közeledtének hirére visszasietett Körmendre, boszúját Ausztria és Stíria pusztításával enyhítvén. Ura hatalmának terjesztése végett Szlavonia felé fordult, és Draskovics illyr bánt felszólította a meghódolásra, de az ellenszegült; mire Némethy elállott terveitől. Látván Trautmannsdorf és Draskovics, hogy Némethy actióba lépni nem mer, Sz.-Gotthardnál egyesültek és őt Körmendnél megtámadták; Némethy azonban a 10 ezernyi sereggel megütközni nem akart és az alkudozások idejét felhasználva a Rábán átvonult; a császáriak cselt gyanítva lovasságot küldöttek ellene, de midőn a lovasok által felvert port Nádasdy meglátta, ki az alkudozások miatt utolsónak maradt hátra, a Rábát átúszva, szintén megmenekült. Némethy megosztva seregét, biztos helyekre küldte, s maga, kevéssel előbb Sümeget elvesztvén, a törökkel Szigetvárra ment. Habár a császári sereg erélyes fellépése következtében számos helyet megszerzett, annak gyors visszavonulása után azonban mindenki ismét Némethy pártjához szegődött. Ez időben oly nagy volt Némethy táborában a császáriak iránt az ellenszenv, hogy miután a törökök Esztergomot a császáriaktól elfoglalták, Jézus nevét kiáltozták és taraczkokat, puskákat sütögettek örömük jeléül a törökökkel egyetemben. A törökök is szívesen harczolának vele a préda kedveért. A császári vezérek által Szombathelyen hagyott vallonokat, mintegy ezret, Némethy emberei levágták. Erre főtörekvését Sümeg visszaszerzésére fordította, mi azonban lehetetlennek bizonyult, sikerült azonban Körmendet visszaszereznie. A nagy számú őrséggel ellátott Kőszeg alól is el kellett vonulnia. Miután a pápai pénzen a florenczi Rudolphi Sándor parancsnoksága alatt küldött lovasságot legyőzte, ismét az osztrák tartományokat pusztította. Híre támadt, hogy Bástát küldik ellene; ekkor október vége felé Dunántúl az esztergomi basa lovassága, Morvaország felé pedig Homonnay a bosnyák basával együtt szállt táborba, hogy Básta seregét Némethy üldözésétől távol tartsák. Tilli János Herkules gróf azonban mégis szembe szállt vele és seregének egy részét meg is verte, a többivel Némethy még ideje korán biztos várakba menekült, hogy azokban kiteleljen. Ő maga Ibraimhoz a szigetvári basához szállott.[1] Midőn 1606-ban a fegyverszünet, később pedig a békeszerződések létre jöttek, Bocskaynak Dunántúli hadaival Némethy is visszavonult, és Csábrág és Kékkő várak parancsnokává lett; de ezeket a decz. 22-én Kassán létrejött egyezkedés következtében szintén a császárnak kezébe adta át.[2] Ez az utolsó adat, melyet Némethynek nyilvános működéséről feljegyezve találok. Nem sokára erre következhetett halála, mert 1615-ben özvegyéről történik említés, kinek a férje utáni birtokai a császár számára foglaltattak le.[3]

Gergely fiairól, Mihály és Jánosról, sehol sem találtam határozott említést, de igen valószínűnek tartom, hogy ama *Némethy János*, ki Szatmármegyében a XVII. században szerepelt, e Gergelynek volt fia. 1648-ban ő és Bagosy István mint Szatmármegye követei Patakra az erdélyi

[1] Összeállítva: Pethő Krónika 165—171. — Homonnay naplója Bélnél Notitia Hung. Novæ. IV. 344 és 346. Istvánfi i. h. XXXIV. Libro. 507—515. Katona Hist. Crit. XXVIII. 344—390.

[2] Katona, i. m. XXVIII. 660.

[3] II. Mátyás és Bethlen Gábor békebírái által Nagyszombatban tartott tárgyalásoknak függeléke. Katona, i. m. XXIX. 594. — Kezeírásáról említés történik: Árpádia II. 1835, melynek mellékletében az másolatban szemlélhető.

fejedelemhez küldettek. 1632-ben neki Nagy-Ladányban királyi adománynyal jószágrész adatik, úgy szintén Vámos-Oroszi faluban is bir egy részt, valamint Kölcsén is.[1]

VI. Némethy Balázssal és Gergelylyel egy időben élt *Jakab*, ki nem a harcztéren, de az egyház és tudomány terén szerzett magának hirnevet. 1572-ben látott napvilágot nemes család ivadékaként, és 29 éves korában a jezsuiták közé felvétetve, nagy buzgalommal végzé theologiai tanulmányait. Mint felszentelt pap Magyarországban és Erdélyben missionariusként működött és a zavaros idők alatt sok üldözést és sanyarúságot szenvedett. 1635-től 1644-ig Pozsonyban a társaságnak nyomdája mellett vala alkalmazva. Nagy szolgálatokat tett alapos ismeretei által Magyarország primásainak kivált Pázmány Péternek, kinek műveit ő rendezte sajtó alá. Igen sokat köszönhetnek neki korabeli történetiróink, mert hazánk történelmében nagy jártassága volt és a diplomatikában bő ismeretei voltak. Ferrarius Zsigmond a dömések magyarországi történetét nagyrészt Némethy adataiból készítette. Hogy Pázmány kezügyében legyen, Pozsonyban a primási palotában kellett 1618. óta laknia. 72 éves korában 1644-ben június 1 napján délutáni két és három óra között, tüdőbajban hosszantartó szenvedés után végezte be tevékeny, érdemekben gazdag életét.[2] Hogy másokban is gerjeszszen vallásosságot, imakönyvet írt magyar nyelven. Művének azt tartom, melyet Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában a 471, 526 és 1092 számok alatt említ: «Keresztyen Imadságos Könyvecske .... a Bodog Emlékezetű Cardinál Pázman Péter .... engedelméből,» mely 1616, 1622 és 1669-ben látott napvilágot, s melyet sokan Pázmány művének tartanak,[3] sok valószínűség van a mellett, hogy ez Némethy Jakab műve. Nagyon érdekes és becses azon jelentése, melyet 1617. márcz. 7-én Pázmány Péternek tett az ecsedi vár kincseiről,[4] melynek terjedelmes leltárát közzétette Knauz.[5]

VII. Időszerinti sorrendben az 1690-ben nemesített Némethy család következik, melyről a «Turul» 1884. évi 7. lapján történik említés. Ennek három tagja, három édes testvér szolgál a közös hadseregben *József*, *János* és *Norbert*, (nem Róbert, mint idézett helyen mondatik). Felemlíttetik e család több helyen, így Kneschke által is,[1] ki mühlfeldi Megerle[2] után dolgozott, de mind kettő azon tévedésben van, hogy nemességök csak 1817-ből való,[3] továbbá Jánost és Norbertet nem tartják József fivérének és azokat Jakabházi prædikatummal látják el.[4] Mint a «Turul» említi, e családot 1750 körül Szent-Gotthárdon találjuk megtelepedve; s minthogy 1694. decz. 10-én ugyanott született *Némethy Ferencz* jezsuita, őt is e családhoz tartozónak tartom. A rendbe 1712-ben vétetett fel Bécsben; később a bölcsészet és széptudományok tudorává lett. Életét többnyire a tanszéken és mint papneveldei kormányzó töltötte, mindenütt a szelídség mintaképeként tiszteltetve. 1748. aug. 8-án halt meg Nagy-Szombatban 54 éves korában. Az irodalom terén végzett működéséből ily czímű műve maradt fönn: «Coronatæ virtutes, seu Illustres a Sanctitate Reginæ Hungariæ scil. Gisela S. Stephani, Beatrix Andreæ II, Eleonora Leopoldi I, conjuges, panegyricis celebrata.» Cassoviæ. 1720.[5]

VIII. A XVII. században kezdődik a szatmárnémethi Némethy családnak szereplése is, melynek három tagja tűnt ki az egyházi irodalom terén: Mihály, Sámuel és ifjabb Mihály. *Némethy Mihály* született 1638 szept. 17-én Szatmár-Németiben. Iskoláit S.-Patakon bevégezve, bejárta Belgiumot. Hazájába visszatérvén, Gönczön tanító, utóbb ugyanott prédikátorrá lett. Életét 51 éves korában 1689-ben mint kolozsvári prédikátor fejezte be.[6] Művei:

1. Igazság próbaköve. S.-Patak 1669. és Kolozsvár 1672.

2. Igazság próbakövének nyert pere. S.-Patak 1669. és Kolozsvár 1672.

3. Mennyei Tárház kulcsa. Kolozsvár 1673. Nyolcz kiadásban.

4. Az örökké való egy isteni állatban levő három személy mutató tükör. Kolozsvár 1673.

[1] Szirmay Antal, Szathmár Vármegye. I. 75. II. 142, 249, 256.

[2] Elogiuma megvan: Elogia D. D. S. J. — Kézirat az Egyetemi könyvtárban G. 321. f. Említi: Stœger, Scriptores S. J. Prov. Austr. 243.

[3] Frankl, Pázmány Péter és kora. III. 316. Mint Pázmány imakönyvének hetedik kiadása említtetik, mely Pottendorfban 1669-ben jelent meg.

[4] Magyar Sion. 1864. 216. és Frankl, Codex Epistolaris Petri Pázmány. 69. Mindkét helyen Németh Jakabnak iratik, én elogiuma után indultam, melyben tisztán Némethynek van nevezve, így találtam írva többi kútfőimben is. Idézett levelének sajátkezű aláírásában az «y» könnyen egybe olvadhatott a manupropriával.

[5] Magyar Sion. 1864. 218—227. És Knauz után Bunyitay, A váradi püspökség tört. III. 93—102.

[1] Neues allgemeines deutsches Adels-Lexicon. VI. 469. p.

[2] Oesterreichisches Adels-Lexicon des XVIII. und XIX. Jahrh.

[3] Ekkor nyerte Némethy Ferencz galicziai nyugalm. kamarai administrator az osztr. nemességet.

[4] A *Jakabháza* úgy látszik a *Jobaháza*-ból (Sopronmegyében) gyártatott, a hol *Németh László* író született volt. V. ö. Nagy Iván i. m. VIII. 133 és Széchenyi Cat. Bibl. T. I. P. II. 103 és Danielik, Magy. Irók I. 339.

[5] Elogiuma megvan: Annuæ S. J. Tyrnaviæ az 1748. évhez. Kézirat az Egyetemi könyvtárban. G. 256. — Említi: Stœger, Scriptores S. J. Prov. Austr. 243. l. — Katona, Hist. Crit. XXXIX. 984. — Horvát István Chartulariuma.

[6] Ferenczy-Danielik, Magyar irók. I. 310. — Erdélyi Muzeum-Egylet Evkönyve V. 1868. 139. Nagy Iván két helyen említi, először a *Németi* családnál *szatmár-németi* előnévvel (VIII. 322), másodszor a Szatmár-Némethy családnál (X. 511).

5. A négy evangelisták szerint való dominica. Kolozsvár 1675.

6. Dominica Catechetica. Claudiopoli 1677.

7. Szent Dávid Psalteriuma. Kolozsvár 1679. Három kiadás.

8. Halotti centuria. Kolozsvár 1683.

9. Dominicalis predikatiók toldalékja. Kolozsvár 1686.[1]

Halála után az irodalom terén *Némethy Sámuel* kezdett működni. Született Szatmár-Németiben 1658-ban, tanulmányainak Kolozsváron történt befejezése után külföldre ment, ifjuságát Németországban és Belgiumban töltötte; visszajövet Kolozsvárott mint a theologia tanára működött a reform. collegiumnál. Síriratát maga készíté, mely így hangzik:

«Me genuit Szathmár; Urbs Claudia fovit adultum,
Trajectum juvenem, Leida, Franekra dein.
Claudia at Urbs reducem excipiens mactavit honore
Linguarum quas Cananea sonat.[2]
Hellasque et Sophiæ, mox numinis eloquiorum,
Post Ephorum ductum Principis Apafii.
Munere quo functum Urbs eadem, mox alma recepit,
Et jussit rursus munus obire prius.
In quo ter denis, quatuorque fluentibus annis,
Quod feci, id fecit gratia sola Dei.
Jam fractus curis, moerorumque agmine mentem,
Commendo Christo; debile corpus humo.»[3]

Temetése 1717 decz. 17-én gyászpompával történt. Beszédeket mondtak ravatalánál, melyek összegyüjtve is megjelentek ily czímmel: Szathmár Némethy Samuelis etc. nomini Monimentum æternitati sacrum. Josephi Deaki orat. fun. hung., Matthæi Bozonyi latina. Dolor metricus, Claudiopoli 1718. A másik: Monimentum Aeternitati Nomini Magni Dei Viri etc. Samuelis Sz. Némethi in Illustri Reformatorum Collegio Claudiopolitano primum Philosophiæ, Linguarum originis Hebraicæ et Græcæ, tandem Sacro-Sanctæ Theologiæ et Historiarum Ecclesiasticarum Professoris, perpetui Sacrarum Scripturarum Interpretis Ejusdem Collegii per 34. Annos Rectoris prudentissimi patris benignissimi. A magni hujus Patris filiis genuinis etc. Claudiopoli 1718. fol. Ezen utóbbi előadja tanári pályája alatti működését, s megemlíti, hogy 34 éven át a kolozsvári collegiumnak rectora vala.[4] Művei ezek:

1. Disputatio Theologica undecima, Causam Sp. S. Victricem demonstrans. 1681. Ap. hær. Joan. Elzevirii. Lugd. Bat.

2. Imago fidelis servi ac veri Episcopi in Michaele Tofæo. Claudiopoli 1684.

3. Epistola S. Pauli ad Hebræos explicata, Franequeræ 1695. Adnexa: Epist. S. Judæ (græc. et lat.) explicata ibid. Második kiadás ugyanott 1701-ben.

4. Disputatio philos. theol. de servo arbitrio. Claudiopoli 1695.

5. Moses explicatus, ibid 1696.

6. Metaphisica contracta, ibid 1696.

7. Dissertatio metaphisica, de perenni duratione mentis, ibid 1696.

8. Gyászvers gr. Bethlen Klára, gr. Bánfy Györgyné halálára. Kolozsvár 1706.

9. Lucerna provinciæ Transylvanicæ extincta Ill. D. Georg. C. Banffi de Losoncz Gubernator. Claudiop. 1709.

10. Prophetia S. Prophetæ Zachariæ explicata. Utrajecti 1714. (hebr. et lat.)

A szatmár-némethi Némethyek között harmadik helyen ifjabb *Mihály*-ról kell megemlékeznem, ki a XVII. század utolsó éveiben a kolozsvári ref. egyház egyik tanítója vala. Irodalmilag tevékeny volt, művei:

1. Szent Dávid poenitentiatartó zsoltáraiból formált két könyörgések. Lőcse 1697.

2. Halotti beszéd Tótfalusi Kis Miklós felett. h. és é. n.

Nagy Iván szerint e családból származott *Ignácz* a főkormányszéknél postamester és ennek fia *János* orsz. főtörvényszéki tanácsos N.-Szebenben és udvari tanácsos, ki 1862-ben halt meg.[1]

Ugyancsak a XVII. században élt *Némethy János* szepesi kanonok, ki 1649-ben említtetik,[2] de melyik családhoz tartozott, meg nem határozható.

Úgyszintén *Némethy István*, ki 1650—53-ban Utrechtben tanult és 1679-ben mint pártfogó említtetik.

Megemlítem még, hogy a XVIII. században élt Némethyek között egyházi és egyház-irodalmi téren többen tüntek ki, így *Némethy Sámuel*, *János*, *István* a reformált vallásúak közt, a katholikus vallást követők közt *Némethy Kristóf*, *János*, *József* (e néven négy), *Ferencz*, *Pál* stb. Ezeknek családi viszonyait azonban meghatározni nem lehet.

IX. A XVIII. században *Némethy Endre* szerzett nemességet, kit Mária Terézia királynő 1751-ben augusztus 27-én Pozsonyban kelt adományozással emelt a nemesek közé. Ezen adományozás így van indokolva: «Azon hű és hasznos szolgálatok által szerzett érdemekért, melyek által magát úgy hivünk Némethy Endre, valamint, sőt még nagyobb mértékben atyja is kitüntette, kiről mondatik, hogy 50 év lefolyása alatt, folytonosan a harcztéren működött, úgy-

[1] Ferenczy-Danielik még ugyan több munkáját is felsorolja, melyeket azonban mellőzendőknek tartok, mivel Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában sem fordulnak elő.

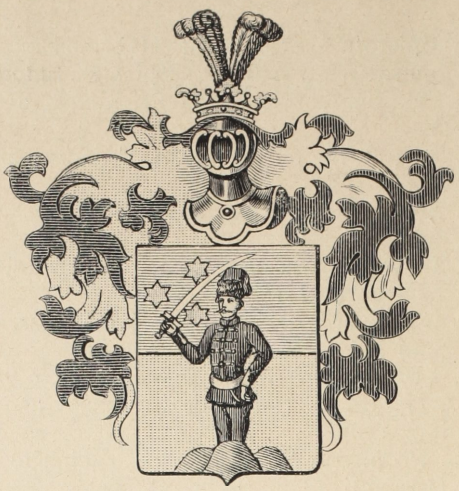
[2] Horányi e pentametert hibásan tartotta fönn.

[3] Horányi, Memoria Hungarorum. II. 684.

[4] Bod Péter, Magyar Athenas. Catal. Biblioth. Szechenyi. Tom I. P. II. 397. és Tom. I. Suppl. I. 386.

[1] Magyar Családok. VIII. 322 és X. 511.

[2] A kath. iskolaügy Magyarországban. fasc. II. 129.

szintén fiának Mihálynak, az ország jelen egyetemes felkelése alatt, fegyver által bizonyított kiváló hűséges szolgálataiért, különféle helyeken és időben a körülményekhez képest kivált Magyarország koronája és a mi felséges osztrák uralkodó családunk, valamint személyünk iránt hűségesen és kitartóan tanusított és gyakorolt szolgálataiért, melyeket utódaink iránt is, mint reméljük, gyakorolni fog» stb.

A czímert a mellékelt rajz mutatja.

Mi volt Némethy Endre atyjának neve, az oklevél nem említi, csupán 50 éves szolgálatait a harcztéren, melyen őt fia Endre és unokája Mihály is követte, ezen érdemek jutalmául nyerték I. Endre s két fia Mihály és I. Antal és leánya Julianna, valamint törvényes utódaik a nemeslevelet.[1]

Ezen családnak, részint mivel ujabb időbeli, részint mivel *közelebbről is érdekel*, sikerült nemzedék-rendét összeállítanom, melyet a következő táblázat mutat:

Némethy N.
több mint 50 évig katona.

I. András, 1751-ben nemesség-szerző, szintén katona.
(Domándházi Sághi Zsófia.)

Mihály, katona.	*I. Antal* (Betlenfalvai Erőss Katalin.)	*Julianna* (N.-kállói Kállay László.)
II. Antal, 1772. szept. 6. — 1818 aug. (Gergelyfy Anna.)	*Katalin* (Pazonyi Elek László.)	*I. Lajos*, † 1848. (Leszkay Mária.)
Borbála (Rózsa László.)	*II. András*, 1801. febr. 18. — 1866. ápr. 25., m. k. helytartósági tanácsos. (Sziráky Paula.)	

II. Lajos, 1840. febr. 29., róm. kath. lelkész.	Pál, 1841. okt. 18., † 1869. nov. 8., a m. k. udv. kancz. hiv.	Emilia, 1843. † 1874.	Gyula, 1845. márcz. 14., cs. k. százados.	III. Andor, 1850. okt. 16., † 1877. május 1., vasuti irodaigazg.

E családnak I. Antal idejétől fogva a jelen század közepéig Szabolcsmegyében tetemes birtokai voltak.

Ennyi az, a mit a hazánkban különböző időkben virágzott Némethy-családok történetére felderíteni s összehozni sikerült.

NÉMETHY LAJOS.

[1] Liber Regius az orsz. ltárban az 1751. évhez. Nem lesz érdektelen, ha az armalisnak a czímerre vonatkozó részét az eredeti szövegből átveszszük: «Hæc arma seu nobilitatis insignia, scutum videlicet militare erectum cœruleo et flavo seu aureo coloribus horizontaliter partitum, e tricollis viridis, pedem scuti occupantis medio virum militarem hungarum a lumbis prominentem, rubra tunica, nodis, fibulis, et cingulo argenteis, decora vestitum et caput pileo pariter rubro, a tergo defluo ac pelle sabillina reducto tectum, manu sinistra latus fulcientem, dextera vero frameam inter tres stellas sexangulares aureas, quarum duæ aciem, tertia vero dorsum frameæ commitantur, stringentem deferens. Scuto insidet galea nobilibus propria, chatharata seu aperta coronataque, quatuor strithionis plumas et quidem a dextris primam auream alteram coeruleam, a sinistris autem primam argenteam et alteram rubeam suis apicibus bifariam divulsis et in latera recurvis, proferente. A cono galeæ deprendent faleræ, hinc coeruleæ et aureæ, illinc vero argenteæ et rubræ.»

AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBAN ŐRZÖTT VAGY FÖLJEGYZETT NEMESI OKLEVELEKNEK JEGYZÉKE.

(A magyar és erdélyi udvari kanczelláriák felállításáig.)

Nyolczadik közlemény.[1]

MACHULA. 1687. *Thúróczmegye ltban.*

MÁCSA. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 578.*

MÁCSAY. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*

MACSUKATH de Thustia. 1612. *Gyfvári kpt. Prot. J. Debreczeni 219.*

MADÁN de Magura. 1663. *Gyfvári kpt. Cent FF. 1.*

MADÁR de Göncz. 1624. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 6.*

MADARAS. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

MADARAS de Felsőoroszi. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 456.*

MADARÁSZ. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

MADARÁSZ de Alvincz. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 57.*

MADARÁSZ de Felsőoroszi. 1610. *Kmnostori conv. Arm. M. 7.*

MÁGH de Homórodszentmárton. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 187.*

MÁGÓCSI alias NAGY. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 8.*

MAGOS de Gaura. 1680. *Kmnostori conv. Arm. D. 14. Prot. Balth. Rákosi. 117.*

MAGOS de Sajószentpéter alias SZIRMA (Zyrma) 1578. *NRA. 946—15.*

MAGYAR. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MAGYAR de Belényes. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 146.*

MAGYAR de Szentpál. 1585. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 287.*

MAGYAR BORBÉLY de Vizakna lásd BORBÉLY MAGYAR de Vizakna.

MAGYARI. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

MAGYARI. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*

MAGYARI de Alsócsernátony. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 37.*

MAGYARI de Borosjenő. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 71.*

MAGYARI de Géres. 1676. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi. 88.*

MAGYARI de Kissolymos. 1687. *Gyfvári kpt. Cista Ugocsa fasc. II. 3, 35.*

MAGYARI de Kolosvár alias SZABÓ. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 52.*

MAGYARI de Nagy Ajta 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 52.*

MAGYARI de Szentrontás. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 207.*

MAJDLOVICS. 1684. *Árva megye ltban.*

MAJLÁD de Zéche. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 53.*

MAJOR. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*

MAJRÁN. 1659. *NRA. 1736—38.*

MAJTÍNYI. 1608. *NRA. 1066—12.*

MÁK. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

MAKAI. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 161.*

MAKAI. 1609. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 299.*

MAKAI. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

MAKAI. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 13.*

MAKAI. 1627. *Gyfvári kpt. Prot. C. Bojthi. 41. Kmnostori conv. Prot. L. 54.*

MAKAI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

MAKAI. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 301.*

MAKAI. 1669. *Kmnostori conv. Arm. M. 10.*

MAKAI de Bihar. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 179.*

MAKAI de Borosjenő. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 292.*

MAKAI de Makó 1615. *Erd. udv. kancz. 1610. N° 1. Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 3.*

MAKAI de Somlyó. 1630. *Kmnostori conv. Arm. M. 8. Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 65.*

MAKAI de Szentbenedek. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 483.*

MAKAI de Várad alias SZAPPANOS. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 13.*

MAKAI de Zilah. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 59. Kmnostori conv. Prot. E. 177.*

MAKAVÉ de Bucsum. 1676. *Gyfvári kpt. Cent. E. 29. fi. 78. Erd. főkormszék. 1799 : 11173.*

MAKFALVAY. 1657. *Král bécsi czímerfestő birtokában.*

MAKJÁN TOLTI. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 160.*

MAKKOS de Rábé. 1606. *NRA. 312—44. NRA. 1746—5.*

MAKLÁRI de Várad alias GROZA. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 27.*

MAKRAI. 1616. *Gyfvári kpt. Prot. P. Taraczközi 177.*

MAKRAI. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 12.*

MAKRAI de Galsa. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

MAKRAI de Gyulafehérvár. 1621. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai. 67.*

MAKSAI. 1632. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 36. (Elveszett.)*

MAKTA. 1634. *NRA. 218—39.*

MALETTER. 1656. *Szepesi kpt. lt.*

MÁLNÁSI de Bodok. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 157.*

MALOM de Egerbegy. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 263.*

MÁN. 1659 *Erd. főkormszék 1797 : 4383. NRA. 1736—38.*

MÁN de Disznópataka alias PAP. 1674. *Kmnostori conv. Prot. Laki 151.*

MANCZUR de Borosjenő. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 194.*

MÁNDI alias SZABÓ. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 12. Prot. M. Barsi 19.*

[1] L. Turul. 1883. 84, 142. l. 1884. 29, 68, 118, 158. l. és 1885. 29. l.

MÁNY. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 17.*

MÁNY de Boérfalva. 1658. *Kmnostori conv. Arm. V. 20.*

MÁNY de Oláhlápos. 1678. *Erd. főkormszék 1848 : 4886.*

MÁNYAI de Akna. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 224.*

MARÁCZY. 1625. *Veszprém megye ltban.*

MÁRCZI de Abrudbánya. 1631. *Gyfvári kpt. Cista. II. Albensis. fasc. I. 2.*

MÁRCZI de Abrudbánya. 1684. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi. III. 178.*

MARCZIHÁZI. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

MARDSINAI. 1689. *Gyfvári kpt. Prot. Georg. Csicsói 527.*

MARIÁN. 1659. *Erd. főkormszék 1797 : 4383.*

MARIÁN de Alsófentös. 1658 *Kmnostori conv. Arm. B. 42.*

MARIÁN de Drágavilmány. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 42.*

MARIÁN de Kisbún. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 42.*

MARIÁN de Kisbún. 1663. *Kmnostori conv. Prot. Rákosi II. 116.*

MARIKOVICS. 1632. *Veszprémmegye ltban.*

MARINA de Alsóapsa. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 236.*

MÁRIS. 1652. *Gyfvári kpt. Cista. I. Hunyad fasc. I. 21.*

MARIS de Kozolya alias SZEGEDI. 1649 *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 103.*

MARJÁNI OLASZ de Lugos. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 495.*

MÁRK. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

MÁRK. 1627. *Gyfvári kpt. 15. L. Reg. 33.*

MÁRK. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

MÁRK de Disznópataka. 1662. *Kmnostori conv. Prot. Horváth 49.*

MÁRK de Egerpataka. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 130.*

MÁRK de Középajta. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 250.*

MÁRKI. 1627. *NRA. 1180—23. §. 2.*

MÁRKI. 1651. *Acta post Adv. Tab. 55. N° 14.*

MÁRKI de Herpály. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 683.*

MARKOCSÁN de Macedonia. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 112.*

MARKOS. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 128.*

MARKOS. 2652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 142.*

MARKOS. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

MARKOS de Bodó. 1614. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 15.*

MARKOS de Kálló. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 589.*

MARKOS de Várdedfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MARKOVICS. 1601. *Nógrád megye ltban.*

MARKOVICS. 1685. *Szepesi kpt. fol. 376.*

MÁRKUS. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 13.*

MÁRKUS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MÁRKUS. 1664. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi. 434.*

MÁRKUS. 1675. *NRA. 234—26. §. 6.*

MÁRKUS alias PAP. 1689. *Kmnostori conv. Arm. M. 9.*

MAROSSI. 1619. *Gyfvári kpt. 10 L. Reg. 138.*

MAROSSI. 1646. *Nyitra megye ltban.*

MAROSSI (Marussy.) 1651. *Acta post Adv. Tab. 55. N° 14.*

MARÓTHI. 1437. *Dipl. Ltár. 13073.*

MARÓTHI de Borosjenő. 1619. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 127.*

MARTIN de Gyulafehérvár. 1610. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 484.*

MÁRTON. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

MÁRTON. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

MÁRTON. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

MÁRTON. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MÁRTON. 1668. *Gyfvári kpt. Prot. Neminem læde 347.*

MÁRTON alias CSISZER. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 600, 601.*

MÁRTON de Csíkkozmás. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 490.*

MÁRTON de Dálnok. 1641. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 3.*

MÁRTON de Dálnok. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 310.*

MÁRTON de Fele. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

MÁRTON de Gidófalva. 1632. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 11. (Elveszett).*

MÁRTON de Killyén. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 58.*

MÁRTON de Killyén. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 448.*

MÁRTON de Ménaságh. 1656. *Gyfvári kpt. 26 L. Reg. 608.*

MÁRTON de Mindszent. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 7.*

MÁRTON de Olasztelek. 1633. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 96. (Elveszett.)*

MÁRTON de Somkút. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 42.*

MÁRTON de Szentkirály. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MÁRTON de Szentsimon. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MÁRTON de Taplocza. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 274.*

MÁRTON de Thóti. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 332.*

MÁRTONFI. 1610. *Kmnostori conv. Prot. Ommia ad majorem Dei Gloriam. 18. (82. fiók.)*

MÁRTONFI de Bágyon. 1569. *Kmnostori conv. Prot. Johannis II. 18.*

MARZSINAI lásd MARDSINAI.

MÁSZÉL. 1570. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1570 : 233.*

MASZLAGH de Várad. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 17.*

MÁTÉ. 1622. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 26.*

MÁTÉ. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

MÁTÉ. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

MÁTÉ. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*

MÁTÉ. 1686. *L. Reg. Arm I. pag. 91.*

MÁTHÉ de Abosfalva. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 93.*

MÁTÉ de Albis. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 15.*

MÁTHÉ de Bajon. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 178.*

MÁTHÉ de Eresztvény. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 316.*

MÁTÉ de Gőröczfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MÁTÉ de Karátfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MÁTÉ de Lugos. 1631. *Gyfvári kpt. Cista Zaránd fasc. II. 1. Prot. C. Bojthi 156.*

MÁTÉ de Szentmihály. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MÁTÉ de Remethe. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 153.*

MÁTÉ de Szentegyházas-Oláhfalu. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 264.*

MÁTÉ de Vargyas. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 119.*

MÁTÉ de Zabola. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 51.*

MÁTÉFI. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 22.*

MÁTÉFI de Kissolymos. 1652. *Gyfvári kpt. Cista Ugocsa fasc. II. 36.*

MÁTIS de Hatolyka. 1591. *Gyfvári kpt. Cent. GG. 34.*

MÁTIS de Hatolyka. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 210.*

MATIS de Szentlélek. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 125.*

MATÓ. 1625. *Kőrös megye ltban.*

MATÓCSI. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

MATOLAI. 1670. *Zólyom megye ltban.*

MATULJA. 1632. *Kőrös megye ltban.*

MÁTYÁS. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 13.*

MÁTYÁS. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*

MÁTYÁS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*

MÁTYÁS de Bikfalva. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 217.*

MÁTYÁS de Kászon-Imperfalva. 1631. *Gyfvári kpt. 16 L. Reg. 240.*

MÁTYÁS de Kézdialmás. 1628. *Gyfvári kpt. Cista Kraszna. fasc III. 31.*

MÁTYÁS de Páva. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 17.*

MÁTYÁSSI de Szereda. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 370.*

MATYASOVSZKY. 1698. *Nyitra megye ltban.*

MÁTYUS. 1603. *Váczi kpt. lt. Proth. G. 168. l.*

MÁTYUS de Kibéd. 1607. *Erd főkormszék 1816 : 3300.*

MAZAKCSÁNY. 1686. *L. Reg. Arm. I. 98.*

MEDGYESI. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*

MEDGYESI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent XX. 14.*

MEDGYESI. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*

MEDGYESI de Várad. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 30.*

MÉDI de Abád. 1606. *NRA. 312—44. NRA. 1746—5.*

MEDVEDOVICZ. 1690. *L. Reg. Arm. I. 123.*

MEGYERI. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 4.*

MEGYERI. 1630. *Conc. Exp. 118.*

MEGYERI. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 205.*

MEGYERI. 1675. *Szepesi kpt.*

MEGYERI de Beszede-Megyer. 1649. *Szepesi kpt.*

MEGYERI de Szalontha alias SZABÓ. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 243.*

MELIORIS. 1688. *Liptó megye ltban.*

MELITH de Brebir. 1580. *L. Reg. Arm. I. pag. 21. és L. Reg. N° III. fol. 179.*

MÉNASÁGI. 1670. *Kmnostori conv. Arm. M. 15. Prot. Balth. Rákosi. 59.*

MENYHÁRT. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

MENYHÁRT de Csatószegh. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MENYHÁRT alias FÜVESSI. 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 67.*

MENYHÁRT de Szombatfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 199.*

MERCENARIUS (Béres) de Dicsőszentmárton. 1656. *Kmnostori conv. Arm. M. 13.*

MERCZE de Kiskér. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 159.*

MÉREY. 1432. *Váczi kpt. lt. Scrin. A. 25.*

MÉRGES de Hatháza. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 30.*

MERKÁS de Butuza. 1689. *Kmnostori conv. Arm. B. 46.*

MÉRKI. 1608. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 233.*

MESTER de Várallya. 1590. *Erd. főkormszék 1804 : 122.*

MESTER-SZÁLLÁSI. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 269.*

MÉSZÁROS. 1591. *Nyitra megye ltban.*

MÉSZÁROS. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 115.*

MÉSZÁROS. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 164.*

MÉSZÁROS. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 242.*

MÉSZÁROS. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 306.*

MÉSZÁROS. 1611. *Gyfvári kpt. Prot. P. Taraczközi 187.*

MÉSZÁROS. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

MÉSZÁROS. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

MÉSZÁROS. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*

MÉSZÁROS. 1681. *Král bécsi czímerfestő birtokában.*

MÉSZÁROS alias BALOGH. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

MÉSZÁROS alias SZABÓ. 1629. *Gyfvári kpt. Arm. 19.*

MÉSZÁROS alias SZŐCS. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 82.*

MÉSZÁROS de Alvincz. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 187.*

MÉSZÁROS de Belényes alias LIPPAI. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 2.*

MÉSZÁROS de Debreczen. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 125.*

MÉSZÁROS de Gyulafehérvár alias SZŐCS. 1649. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi. I. 284.*

MÉSZÁROS de Kizdiszentlélek. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 25.*

MÉSZÁROS de Kistoronya. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 50. NRA. 901—14.*

MÉSZÁROS de Székelyhíd alias FEKETE. 1619. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 79.*

MÉSZÁROS de Szentábrám. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 515.*

MÉSZÁROS de Szoboszló. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 97.*

MÉSZÁROS KIS lásd KIS MÉSZÁROS. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*

MESZES. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*

MESZSZARYCH. 1582. *NRA. 1712—30.*

MEZEI. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 219.*

MEZEI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 457.*

MEZEI. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Neminem læde 353.*

MEZEI. 1675. *Kmnostori conv. Arm. K. 35.*

MEZEI de Bihar. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 294. Erd. főkormszék. 1794 : 7951.*

MÉZES de Putnok alias NAGY. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 686.*

MÉZES NAGY de Debreczen lásd NAGY MÉZES de Debreczen.

MEZŐ. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi. 14.*

MEZŐ de Szilágy. 1640. *Erd. főkormszék 1815 : 52.*

MEZŐSI. 1686. *L. Reg. Arm. I. 101.*

MEZŐTEREMI alias KOVÁCS. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 549.*

MIHÁCZA de Magyarökrös. 1626. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 99.*

MIHAILA. 1652. *Gyfvári kpt. Cista I. Hunyad. fasc. I. 21.*

MIHALOVICS. 1610. *Gyfvári kpt. Cent. JJ. 52.*

MIHÁLY. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

MIHÁLY. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó 9.*

MIHÁLY. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MIHÁLY. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*

MIHÁLY de Árkos. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 161.*

MIHÁLY de Szentkirály. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MIHÁLY de Szentmiklós. 1655. *Gyfv. kpt. 6. L. Reg. 580.*

MIHÁLY de Szentsimon. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MIHÁLY de Tusnád. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MIHÁLY de Várad. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

MIHÁLY de Zoltán. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

MIHKECZ alias CZEGLÉDI. 1686. *Erd. főkormszék 1835 : 13638.*

MIKE. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 668.*

MIKELAKI. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 682.*

MIKES de Kismagura. 1673. *Kmnostori conv. Arm. M. 3. Prot. Rákosi. III. 530.*

MIKESZÁSZI. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 12.*

MIKLA de Egeres. 1585. *Kmnostori conv. L. Regius. stylaris. 262.*

MIKLA de Örményes. 1669. *Erd. főkormszék 1800 : 4481.*

MIKLEI. 1686. *L. Reg. Arm. I. pag. 89.*

MIKLÓS. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 284.*

MIKLÓS. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

MIKLÓS. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó. 9.*

MIKLÓS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MIKLÓS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*

MIKLÓS de Fancsal. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 61.*

MIKLÓS de Karulyfalva. 1685. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 122.*

MIKLÓS de Ménaságh. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MIKLÓS de Okland. 1611. *Erd. főkormszék. 1803: 1780.*

MIKLÓS de Sándorfalva. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 263.*

MIKLÓS de Sepsi-Szent-György. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 3.*

MIKLÓS de Sófalva. 1678. *Erd. főkormszék 1807 : 5762.*

MIKLÓSI de Tasnád alias ASZTALOS. 1617. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 222.*

MIKNYA de Karánsebes. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 343.*

MIKÓ. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

MIKÓ. 1670. *NRA. 902—9.*

MIKÓ de Várad alias KOVÁCS. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 360.*

MIKOLA. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MIKOLA de Borsova. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 14.*

MIKOLA de Karánsebes. 1631. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai 174.*

MIKOLA de Ótorda. 1651. *Kmnostori conv. Arm. M. 5. Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 471.*

MIKOLAI. 1590. *Erd. főkormszék 1804 : 122.*

MIKOLTSA de Dés. 1648. *Kmnostori conv. Prot. Q. 35.*

MIKULA de Sósmező. 1658. *Kmnostori conv. Arm. V. 20.*

MILE. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 131.*

MILICSOVSZKY. 1652. *NRA. 4—10.*

MILLNER. 1633. *Pozsony város ltban. (Lásd Gyfvári kpt. Cent. KK. 98.)*

MINDSZENTHI. 1623. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai 102.*

MINTSOR. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör. fasc. Gyergyó. 9.*

MIRCSE de Lugos. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 47.*

MISER de Szalárd. 1588. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 33.*

MIKE de Debreczen. 1618. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 48.*

MISKEI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

MISKOLCZI. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg 124.*

MISLEI. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 253. Prot. Steph. Böszörményi 308.*

MIZER. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

MLINARICH. 1621. *Conc. Exp. 293.*

MÓCS de Szucsák. 1678. *Erd. főkormszék. 1804: 4637.*

MOCSÁR. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

MOCSONOKI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

MODA. 1652. *Gyfvári kpt. Cista I. Hunyad. fasc. I. 21.*

MÓDY. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*

MOGA. 1663. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 116.*

MOGYORÓSI. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

MOGYORÓSI. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

MOHÁCSI. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 112.*

MOHÁCSI. 1618. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 47.*

MOHÁCSI de Gyulagyarmath. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 160.*

MOJANUL. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 101.*

MOJZES de Lugos. 1633. *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi 51.*

MOJZES lásd MÓZES.

MOLDVAI (Moldovai). 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

MOLDVAI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

MOLDVAI (Módvai). 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

MOLDVAI (Moldovai). 1666. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Böszörményi. 328.*

MOLDVAI. 1674. *Erd. főkormszék. 1846 : 3769.*

MOLDVAI (Moldovai) de Óthorda alias SZÉP. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 215.*

MOLDVAI (Moldovai) de Rettegh. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 200.*

MOLDVAI (Moldovai) de Tasnád. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 51.*

MOLNÁR. 1597. *Nyitra megye ltban.*

MOLNÁR. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

MOLNÁR. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

MOLNÁR. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

MOLNÁR. 1633. *Kmnostori conv. Arm. M. 14.*

MOLNÁR. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 682.*

MOLNÁR. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

MOLNÁR. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 578.*

MOLNÁR. 1665. *Erd. főkormszék. 1797 : 3798.*

MOLNÁR alias EGERBEGYI. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*

MOLNÁR alias KIS. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

MOLNÁR alias KOVÁCS. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 309.*

MOLNÁR alias LÉLY. 1580. *NRA. 1606–11.*

MOLNÁR alias RIMASZÉCHY. 1686. *L. Reg. Arm. I. 101.*

MOLNÁR BÉKÉSI de Torda alias SILYE. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 195.*

MOLNÁR de Domokosfalva. 1659. *Kmnostori conv. Prot. Q. 151.*

MOLNÁR de Gernyeszeg. 1569. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1570 : 130.*

MOLNÁR de Gyulafehérvár. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 431. Prot Steph. Bárdi. II. 113.*

MOLNÁR de Iklód. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 14.*

MOLNÁR de Kézdivásárhely. 1611. *Erd. főkormszék 1803 : 1780.*

MOLNÁR de Kilyén. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

MOLNÁR de Oláh Tyúkos, alias LÁSZLÓ. 1684. *Gyfvári kpt. Cent GG. 91.*

MOLNÁR de Sepsi-Nagybaczon. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 146.*

MOLNÁR de Szenttamás. 1656. *Gyfv. kpt. 26 L. Reg. 608.*

MOLNÁR de Szotyor. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

MOLNÁR de Társ. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 582.*

MOLNÁR de Vajka. 1688. *Král bécsi czímerfestő birtokában.*

MOLNOS. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*

MOLNOS de Korond. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 281.*

MOLNOS (Monos) de Várad, alias KOVÁCS. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 276.*

MOLNOSI de Szentkirály. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 233.*

MONDRA. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 612.*

MONDRAI. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 609.*

MONYAK. 1674. *Szepesi kpt. Proth. 1675. fol. 147.*

MONYOJLE de Nagoja alias SELEVER. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 128.*

MÓRÉ. 1590. *Kmnostori conv. L. Regius anni 1591 : 30.*

MÓRÉ. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

MÓRÉ. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*

MÓRÉ de Abrudbánya. 1625. *Gyfvári kpt. Cista III. Albensis. fasc. III. 1.*

MORÉ de Kisbudak. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 252.*

MÓRÉ de Mikeszásza. 1569. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1570 : 170.*

MORGONDAI. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*

MÓRICZ. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 43.*

MÓRICZ. 1650. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi. I. 241.*

MÓRICZ de Dés. 1643. *Kmnostori conv. Prot. P. 122.*

MÓRICZ de Karandi. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 69.*

MÓRICZ de Tatárfalva. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 28.*

MORRA de Sarkad. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 43.*

MORSI. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*

MORVAI alias SZABÓ. 1664. *Erd. főkormszék 1806: 5350.*

MOSIK de Csatár. 1649. *Kmnostori conv. Arm. M. 33.*

MOSSÓCZY alias INSTITORISZ. 1602. *Thúrócz megye ltban.*

MOTÓK. 1578, 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Georg. Csicsói 171. 175.*

MOTORGA. 1662. *Gyfvári kpt. Prot. Georg. Csicsói 439.*

MOTTH. 1633. *Szepesi kpt.*

MOTUS alias NEMESICZKY. 1623. *Szepesi kpt. Proth. 1618. f. 194.*

MÓZES. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

MUNCSALÁN de Kersecz. 1662. *Gyfvári kpt. Prot. Georg. Csicsói. 439.*

MUNDRAI alias KÓKONY. 1658. *Erd. főkormszék. 1817 : 4928.*

MUNKÁCSI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 79.*

MUNKÁCSI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

MUNTYÁN. 1652. *Gyfvári kpt. Cista I. Hunyad. fasc. I. 21.*

MUNTYÁN de Fűzes alias PAP. 1654. *Kmnostori conv. Arm. P. 20.*

MURVAI. 1632. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 12.* (Elveszett.)

MURVAI de Gyulafehérvár. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 431. Prot. Steph. Bárdi II. 113.*

MURZAI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

MUSA. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 123.*

MUSKA. 1632. *Gyfvári kpt. Cent. KK. 91.*

MUSZKA. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

MÜLID. 1649. *Szepesi kpt.*

MÜLLER. 1675. *Szepesi kpt.*

NÁBRÁDI. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*

NÁDASKAY. 1689. *Jászai conv. lt. Scrin. A. 7.*

NÁDUDVARI. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 92.*

NÁDUDVARI. 1652. *Gyfvári kpt. Prot. Gabr. Nagy I. 202.*

NAGY. 1547. *Nyitramegye ltban.*

NAGY. 1569. *Erd. főkormszék. 1842 : 7214.*

NAGY. 1569. *NRA. 901—3.*

NAGY. 1570. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1570: 236.*

NAGY. 1579. *Veszprém megye ltban.*

NAGY. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*

NAGY. 1602. *Gyfvári kpt. Prot. Miserere mei Deus 297.*

NAGY. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 23.*

NAGY. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*

NAGY. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 217.*

NAGY. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

NAGY. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 114.*

NAGY. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 185.*

NAGY. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

NAGY. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

NAGY. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 460.*
NAGY. 1609. *NRA. 1861—19.*
NAGY. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*
NAGY. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*
NAGY. 1610. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 480.*
NAGY. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*
NAGY. 1610. *Acta post Adv. Tab. 114. N° 152.*
NAGY. 1611. *Erd. főkormszék. 1803 : 1780.*
NAGY. 1611. *Gyfvári kpt. Cent XX. 14.*
NAGY. 1611. *Gyfvári kpt. Divers. Cista II. fasc. 5. N° 31.*
NAGY. 1616. *Gyfvári kpt. Prot. P. Taraczközi 177.*
NAGY. 1618. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 71.*
NAGY. 1620. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 2.*
NAGY. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 5.*
NAGY. 1626. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 80.*
NAGY. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*
NAGY. 1631. *Gyfvári kpt. Cent XX. 58.*
NAGY. 1634. *Erd. főkormszék. Docum. Product. J. 24.*
NAGY. 1635. *Kmnostori conv. Prot. P. 50.*
NAGY. 1647. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi. I. 9.*
NAGY. 1649. *NRA. 1821—43.*
NAGY. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 279.*
NAGY. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 313.*
NAGY. 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 67.*
NAGY. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 649.*
NAGY. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 275.*
NAGY. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg 480.*
NAGY. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*
NAGY. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*
NAGY. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*
NAGY. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 593.*
NAGY. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör. fasc. Gyergyó. 9.*
NAGY. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
NAGY. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*
NAGY. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 621.*
NAGY. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 718.*
NAGY. 1675. *Kmnostori conv. Arm. K. 35.*
NAGY. 1686. *L. Reg. Arm. I. pag. 91.*
NAGY. 1686. *L. Reg. Arm. I. pag. 92.*
NAGY. 1687. *L. Reg. Arm. I. 103.*
NAGY alias BOROCHOVICH. 1580. *NRA. 1606—13 és 12.*
NAGY alias CSATLÓS. 1651. *Gyfvári kpt. 25 L. Reg. 417.*
NAGY alias CSERGŐ. 1650. *Kmnostori conv. Arm. C. 2.*
NAGY alias CSONKA. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*
NAGY alias FEJÉRVÁRI. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*
NAGY alias FEJÉRVÁRI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*
NAGY alias FODOR. 1651. *Kmnostori conv. Prot. Q. 72.*
NAGY alias GOMBÓCZI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*
NAGY alias HATHÁZI. 1646. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi I. 198.*
NAGY alias HEGEDŰS. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*
NAGY alias JENEI. 1608. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 234.*
NAGY alias KATHÓ. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 147.*
NAGY alias KATONA. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 543.*
NAGY alias KENÉZ. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 302.*
NAGY alias KÖVESDI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent XX. 58.*
NAGY alias LENGYEL. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 322.*
NAGY alias MÁGÓCSI. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 8.*
NAGY alias OLÁH. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 16.*
NAGY alias PINKÓCZY. 1612. *NRA. 1865. N° 34.*
NAGY alias RADÁCZY. 1690. *L. Reg. Arm. I. 123.*
NAGY alias SOMOGYI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 61.*
NAGY alias SZABÓ. 1619. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 110.*
NAGY alias SZABÓ. 1636. *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi 79.*
NAGY alias SZÁNTHÓ. 1617. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 245.*
NAGY alias SZILÁGYI. 1613. *Kmnostori conv. Arm. D. 9.*
NAGY alias TAKÁCS. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 190.*
NAGY alias UJLAKI. 1643. *Kmnostori conv. Arm. Diversæ.*
NAGY alias VÉCSEY. 1618. *Váczi kpt. lt. Scrin. A. 33.*
NAGY de Adorján. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 10.*
NAGY de Aga. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 167.*
NAGY de Akna. 1632. *Kmnostori conv. Prot. Q. 133.*
NAGY de Ákosfalva. 1678. *Erd. főkormszék. 1816: 6821.*
NAGY de Aldoboly. 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 66.*
NAGY de Alsószentmihályfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*
NAGY de Alsószentmihályfalva. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 144.*
NAGY de Ant. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 584.*
NAGY de Baczka-Madaras. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 14.*
NAGY de Bagach. 1548. *L. Reg. Arm. I. pag. 10. L. Reg. N° VI. fol. 150.*
NAGY de Bágyon. 1669. *Kmnostori conv. Arm. V. 7. Prot. Balth. Rákosi. 74.*
NAGY de Bajon. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 183.*
NAGY de Balyok alias KOVÁCS. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 117.*
NAGY de Bánd. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*
NAGY de Barátosfalva. 1611. *Erd. főkormszék 1803:1780.*
NAGY de Beda. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*
NAGY de Belényes. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 91.*
NAGY de Belényes alias TASNÁDI. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 32.*
NAGY de Bély. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 165.*
NAGY de Bere. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*
NAGY de Berkesz alias BORSAI. 1641. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 47.*
NAGY de Bessenyeő alias FARKAS. 1608. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 231.*
NAGY de Besztercze. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 21.*
NAGY de Bogyoszló. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 182.*
NAGY de Borosjenő. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 61.*

NAGY de Borosjenő. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 629.*
NAGY de Borsa. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 17.*
NAGY de Csegez. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 202.*
NAGY de Csegez. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 132.*
NAGY de Csente. 1649. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 13.*
NAGY de Csíkdelne. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 154.*
NAGY de Csokfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L Reg. 602.*
NAGY de Csombord. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 419.*
NAGY de Debreczen alias VARGA. 1624. *Gyfvári kpt. 11 L. Reg. 43.*
NAGY de Delne. 1622. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 22.*
NAGY de Dés. 1632. *Kmnostori conv. Prot R. II. 26.*
NAGY de Domokosfalva. 1590. *Erd. főkormszék 1804 : 122.*
NAGY de Egerbegy. 1643. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 210.*
NAGY de Elekes. 1583. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 67.*
NAGY de Erdőszentgyörgy. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 83.*
NAGY de Fancsal. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 64.*
NAGY de Farkaslaka. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 18.*
NAGY de Felajtha. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 308.*
NAGY de Felsőszentmihályfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*
NAGY de Fugyivásárhely. 1588. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 93.*
NAGY de Fugyivásárhely. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 489. 490.*
NAGY de Gálteő. 1585. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 319.*
NAGY de Gyulafehérvár. 1602. *Gyfvári kpt. Arm. 28. Prot. F. Szebeni, 114.*
NAGY de Gyulafehérvár. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 431. Prot. Steph. Bárdi II. 113.*
NAGY de Gyulafehérvár alias SOMOGYI. 1599. *Gyfvári kpt. Prot. Magnificat. 342.*
NAGY de Gyulafehérvár alias SOMOGYI. 1627. *Gyfvári kpt. 12. L. Reg. 73.*
NAGY de Hagymásbodon. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*
NAGY de Hatolyka. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 166.*
NAGY de Henczfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*
NAGY de Hosszúmező. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 7. Kmnostori conv. Prot. P. 84.*
NAGY de Huszt. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 28.*
NAGY de Illendfalva. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 420.*
NAGY de Illye. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 51.*
NAGY de Ilyke. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 138. Cent. FF. 17. Prot. Kastal. 33.*
NAGY de Jobbágytelke. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 470.*
NAGY de Kakard. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 174.*
NAGY de Kaplyon. 1640. *Kmnostori conv. Prot. Q. 88.*
NAGY de Kápolnáshidas. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 122.*
NAGY de Káposztás-Szentmiklós. 1653. *Gyfvári kpt. 26 L. Reg. 193.*
NAGY de Káposztás-Szentmiklós. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*
NAGY de Karánsebes. 1649. *Gyfv. kpt. 24. L. Reg. 320.*
NAGY de Karullya. 1659. *Kmnostori conv. Arm. T. 1.*
NAGY de Keczet alias VERES. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 39.*
NAGY de Kere. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*
NAGY de Kereő. 1641. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 39.*
NAGY de Keszi. 1627. *Kmnostori conv. Prot. II. 1.*
NAGY de Kibéd. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*
NAGY de Kibéd. 1624. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai. 159.*
NAGY de Killyén. 1610. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 476.*
NAGY de Kis-Enyed. 1642. *Gyfvári kpt. Prot. C. Bojthi 158.*
NAGY de Kocsárd. 1588. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 35.*
NAGY de Kolba. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 161.*
NAGY de Kolosvár. 1619. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 126.*
NAGY de Korpona. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 687.*
NAGY de Kőkös. 1630. *Gyfvári kpt. Cista Szathmár fasc. VI. 34. — Misc. Cista II. fasc. VII. 56.*
NAGY de Köpecz. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 40.*
NAGY de Köpecz. 1607. *Gyfvári kpt. Arm. 60.*
NAGY de Köpecz. 1608. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 243.*
NAGY de Köpecz. 1622. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 23.*
NAGY de Köpecz. 1622. *Gyfvári kpt. 15. L. Reg. 20.*
NAGY de Kőrispatak. 1642. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 154.*
NAGY de Kőrispatak. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 477.*
NAGY de Kövend. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 73.*
NAGY de Kövend. 1669. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 74. Arm. V. 7.*
NAGY de Kövend alias SZABÓ. 1669. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 52.*
NAGY de Középajta. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 224.*
NAGY de Középajta. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 137.*
NAGY de Lápos. 1590. *Erd. főkormszék 1804 : 122.*
NAGY de Legény alias BÓRSAI. 1627. *Kmnostori conv. Arm. N. 2.*
NAGY de Lőrinczfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*
NAGY de Lugos. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 47.*
NAGY de Lugos alias LENGYEL. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 581.*
NAGY de Lukafalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*
NAGY de Magyarbaksa. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 62.*
NAGY de Mája. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*
NAGY de Makfalva. 1569. *Kmnostori conv. Prot. Johannis II. 56.*
NAGY de Makó alias PÁL. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 114. Kmnostori conv. Prot. C. 55.*
NAGY de Mállya. 1649. *Kmnostori conv. Arm. N. 10.*
NAGY de Ménaságh. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
NAGY de Mihátzfalva. 1588. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 183, 184.*
NAGY de Mikháza. 1649. *Erd. főkormszék. 1794: 5415 ; 1829 : 12666. Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 90.*
NAGY de Mikófalva. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 26.*
NAGY de Nagyajta. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 140.*
NAGY de Nagyajta. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 268.*

NAGY de Nagyalmás alias SÁNTA. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 10.*

NAGY de Borosnyó. 1632. *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi 52.*

NAGY de Nagy-Bölön. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 30.*

NAGY de Nagydoba. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 207.*

NAGY de Nagyfalu alias FEKETE. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 211.*

NAGY de Nagy-Halász. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 167.*

NAGY de Nyíri. 1664. *Szepesi kpt.*

NAGY de Nyujtod. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 276.*

NAGY de Pálfalva alias SZÉKELY. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 21.*

NAGY de Palotha. 1617. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 34.*

NAGY de Panasz. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 21.*

NAGY de Panyit. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 149.*

NAGY de Panyit. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

NAGY de Perecsen. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 126.*

NAGY de Putnok alias MÉZES. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 686.*

NAGY de Püspöki. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 169.*

NAGY de Püspöki. 1647. *Gyfvári kpt 23. L. Reg. 54.*

NAGY de Rákos alias RÁKOSI. 1659. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 55.*

NAGY de Remethe. 1633. *Gyfvári kpt. Prot. M. Siklósi 97.*

NAGY de Réti. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 182.*

NAGY de Sárd alias GYOLCSOS. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 543.*

NAGY de Sárd alias KÖNYVKÖTŐ. 1664. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Böszörményi 148.*

NAGY de Sarkad. 1642. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 124.*

NAGY de Sarkad. 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 24.*

NAGY de Sárpatak. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 78.*

NAGY de Semjénfalva alias BENKE. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 107.*

NAGY de Sepsi-Szent-György. 1637. *Gyfvári kpt. 18. L. Reg. 194.*

NAGY de Sínfalva. 1669. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 74.*

NAGY de Somlyó. 1611. *Erd. főkormszék 1803 : 1780.*

NAGY de Sonkolyos. 1622. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 31.*

NAGY de Szakács. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 418.*

NAGY de Szalonta. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 560.*

NAGY de Szalonta. 1667. 1670. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 56.*

NAGY de Szárazajtha. 1633. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 96, 97. (Elveszett.)*

NAGY de Szárazajtha. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 292.*

NAGY de Szárhegy. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó 9.*

NAGY de Szásznyíres. 1590. *Erd. főkormszék 1804: 122.*

NAGY de Székelyhíd. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 22.*

NAGY de Székes. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

NAGY de Székes. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 241.*

NAGY de Székes. 1672. *Erd. főkormszék 1841 : 7618.*

NAGY de Szentandrás. 1588. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 116.*

NAGY de Szentandrás. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 72.*

NAGY de Szentgericze. 1634. *Gyfvári kpt. 18. L. Reg. 25.*

NAGY de Szentiván. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 107.*

NAGY de Szentdomokos. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

NAGY de Szentmárton. 1590. *Lrd. főkormszék. 1804 : 122.*

NAGY de Szentmárton. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

NAGY de Szentrontás. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

NAGY de Szenttamás. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

NAGY de Szereda alias BALOGH. 1571—1576. *Gyfvári kpt. Szereday letét.*

NAGY de Szigeth. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 178.*

NAGY de Szotyor. 1606. *Kmnostori conv. Arm. N. 11. Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 25.*

NAGY de Szőkefalva. 1626. *Gyfvári kpt. Cent. LL. 33. 34.*

NAGY de Tagy. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 166.*

NAGY de Tarcsa. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 165.*

NAGY de Técső. 1632. *Kmnostori conv. Prot. P. 15.*

NAGY de Tepe alias TAR. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 687.*

NAGY de Torda. 1669. *Erd. főkormszék. 1839 : 13235.*

NAGY de Torda alias SZABÓ. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 214.*

NAGY de Tusnád. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

NAGY de Thüre. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 67.*

NAGY de Újfalu. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 59.*

NAGY de Vajda-Szentiván alias SZÁSZ. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 26.*

NAGY de Várad. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 267.*

NAGY de Várad. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 12.*

NAGY de Várad alias KÉRI. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 17.*

NAGY de Várad alias OLÁH. 1632. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 30. (Elveszett.)*

NAGY de Váradja. 1593. *Gyfvári kpt. Arm. 20. Cent. Hh. 42.*

NAGYBÁNYAI de Gyulafehérvár alias SZABÓ. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 25.*

NAGY BESSENYEI lásd BESSENYEI NAGY.

NAGY BOCZY. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 162.*

NAGY CSIBÁN de Egregy. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 26.*

NAGYGYÖRGY. 1624. *Kmnostori conv. Prot. Kastal 50.*

NAGY GYŐRI de Remethe. 1624. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 72. Prot. C. Bojthi 134.*

NAGY HUNYADI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

NAGYKAMONCZY. 1687. *L. Reg. Arm. I. 102.*

NAGY KONYÁRDI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

NAGYKÓSA. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 172.*

NAGY MÉZES de Debreczen. 1610. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 485.*

NAGYPODOLYAI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

NAGY SOMOGYI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

NAGY SOMOGYI de Gyulafehérvár. 1627. *Gyfvári kpt. Prot. C. Bojthi. 41.*

NAGY SORBÁNFFALVI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

NAGYSZENTMIHÁLYFALVI. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 34.*

NAGY SZIGETHI. 1637. *Gyfvári kpt. 18. L. Reg. 191.*

NAGYSZOMBATHI alias BORBÉLY. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 344.*

NAGYSZOMBATHI de Bágyon. 1679. *Kmnostori conv. Prot. Horváth. 73.*

NAGYTARPAI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

NAGY VAJNA de Páva. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 250.*

NÁMÉNYI. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 173.*

NÁMÉNYI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

NÁVADY. 1608. *Kmonostori conv. Arm. M. 31.*

NAWROCZKY. 1686. *L. Reg. Arm. I. 101.*

NEIK. 1579. *Liptómegye ltban.*

NÉMA. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*

NEMES. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 178.*

NEMES. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

NEMES alias DEMES. 1646. *Kmnostori conv. Prot. Q. 61.*

NEMES alias DEMES. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 22.*

NEMES alias FEJÉRVÁRI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

NEMES de Bihar alias SERESTYÉN. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 67.*

NEMES de Gyulafehérvár. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 366.*

NEMES de Kecskeméth. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 154.*

NEMES de Martonfalva. 1566. *NRA. 910—25.*

NEMES de Szentistván. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

NEMES de Vanczfalva alias GRIGOR. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 46.*

NEMESICZKY alias MOTUS. 1623. *Szepesi kpt. P. 1618. f. 194.*

NEMESNY. 1579. *Liptó megye ltban.*

NÉMET. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*

NÉMETH. 1647. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi. II. 210.*

NÉMETH alias DORINCZ. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 590.*

NÉMETH de Borosjenő. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 13.*

NÉMET de Bún. 1639. *Kmnostori conv. Prot. P. 120.*

NÉMET de Homoródszentpál alias SZENTPÁLI. 1609. 1627. *Gyfvári kpt. Cent. FF. 22, 23.*

NÉMETH de Kisháza. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 281.*

NÉMETH de Sáka. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 9.*

NÉMET de Vargyas. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 491.*

NÉMETHI. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*

NÉMETHI. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 182.*

NÉMETHI. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi. 14.*

NÉMETHI. 1667. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Böszörményi 102.*

NÉMETÚJVÁRI BORBÉLY lásd BORBÉLY NÉMETÚJVÁRI.

NETHUSI. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*

NEVELŐS. 1652. *Gyfvári kpt. Prot. Gabr. Nagy. I. 202.*

NEXUL de Gyulafehérvár. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 21.*

NEZITTS alias Horváth. 1625. *NRA. 1861—20.*

NIBLINK. 1624. *Szepesi kpt.*

NICOLAIDES. 1665. *Veszprém megye ltban.*

NIKÁPOLYI de Gyulafehérvár alias CSIZMADIA. 1620. *Gyfvári kpt. Prot. C. Bojthi. 40.*

NIKI de Preluka. 1624. *Kmnostori conv. Arm. N. 8.*

NIZSNYAI (Nyznay). 1603. *Árva megye ltban.*

NOVÁK de Bozna. 1578. *Váczi kpt. lt. Scrin. A. 30.*

NOVÁK de Vajdahunyad. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 88.*

NOVÁKOVICH. 1638. *NRA. 1841—78.*

NŐTÉCSI de Várad. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 191.*

NYÁG. 1652. *Gyfvári kpt. Cista. I. Hunyad fasc. I. 21.*

NYÁG. 1663. *Gyfvári kpt. Cista. II. Albensis fasc. III. 1.*

NYÁG de Kersecz. 1663. *Gyfvári kpt. Cista. I. Hunyad fasc. I. 21.*

NYAKAS. 1639. *Szepesi kpt. Proth. 1675. fol. 543.*

NYEKE. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 28.*

NYERGES. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

NYERGES. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

NYERGES. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 79.*

NYERGES. 1649. *Erd. főkormszék 1827 : 1723.*

NYIKÓ de Kis Nyíres. 1689. *Kmnostori conv. Arm. B. 46.*

NYILAS de Karkó. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 29.*

NYILAS de Sarkad. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 9.*

NYILAS de Szalontha. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 59.*

NYÍRI. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 189.*

NYÍRESSI. 1590. *Erd. főkormszék 1804 : 122.*

NYÍRESI. 1619. *Kmnostori conv. Proth. 98, 99.*

NYÍRESI. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 571.*

NYÍRŐ. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

NYÍRŐ. 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 25.*

NYÍRŐ de Mindszent. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

NYÍRŐ de Várad. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 309.*

NYSO de Várad. 1585. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 325.*

NYITRAY. 1674. *Erd. főkormszék 1846 : 3769.*

NYITRAI de Adámos. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 271.*

Közli : TAGÁNYI KÁROLY.

KÖNYVISMERTETÉS.

Magyar Történeti Életrajzok. A M. T. Akadémia Történelmi Bizottságának segélyezésével kiadja a Magyar Történelmi Társulat. Szerk. *Szilágyi Sándor*, titkár. Budapest 1884/5. évfolyam, 1—4. füzet. (Az öt füzetből álló évfolyam előfizetési ára a Tört. Társ. tagjainak 5 frt.)

A történelmet népszerűsíteni, az események száraz egymásutánját élénk, érdeket keltő előadással a nagy közönség előtt élvezetes modorban elmondani, régi törekvése úgy az Akadémiának, mint a vele sok tekintetben karöltve működő Történelmi Társulatnak. Erre szolgáltak az utóbbi által gyakran kitűzött kisebb pályakérdések, melyek egy-egy történelmi személy vagy korszak jellemzését adták feladatúl; erre szolgál az Akadémia által nagy sikerrel és elismeréssel életbeléptetett könyvkiadó vállalat. Ez főczélja a két tudományos testület által együttesen kiadott Történeti Életrajzoknak is.

Egyes kiadványok, oklevéltárak, mondhatni, évtizedek óta közlik nagy számmal a száraz adatokat, nevezetes férfiak levelezését, emlékiratokat stb. Mindezeknek eredménye azonban a nem-szakközönségre nézve el van veszve, ha azoknak tudományos feldolgozásáról, helyreigazító adatok hozzáférhetéséről intézkedés nem történik. Oly munkák számára, melyek életrajzok alakjában teszik ezt, keletkezett a szóban forgó vállalat, melynek immár negyedik füzete fekszik előttünk.

Folyóiratunknak, mely első sorban a történelem segédtudományainak s kivált a hazai heraldikának és nemzetség-történelemnek művelését tüzte ki czélul, kerete nem engedi, hogy e teljes elismerésre méltó vállalatnak minden oldalát ismertetésünkbe felöleljük. Jelen sorainknak czélja, ismertetni azt azon tudományok szempontjából, melyeknek terjesztésére és fejlesztésére társulatunk alakult.

A Történeti Életrajzoknak eddig megjelent négy füzete három életrajzot tartalmaz, s ezek: 1. Anjou Mária Magyarország királynéja *Márki Sándor*-tól. 2. Csömöri báró Zay Ferencz *Thallóczy Lajos*-tól. 3. Széchy Mária *Acsády Ignácz*-tól (ez utóbbi még nincs befejezve).

Elég legyen a szövegről megjegyeznünk, hogy az mindegyiknél a források és levéltárak teljes ismeretével iratott, oly élvezetes modorban, mely e vállalat elterjedését és közkedveltségét előre is biztosítja. A mi által azonban e füzetek reánk nézve különös érdekkel birnak, azok az illustratiok, a nagyszámú pecsét, czímer stb. rajzok. Ezek teszik igazán közkedveltté, a nagy közönség előtt élvezetessé a vállalatot, a mennyiben ezek első sorban a képzelmet foglalkoztatják; hű rajzok, jól megválasztott illustratiok a legnagyobb mértékben hozzájárulnak a tudomány népszerűsítéséhez.

A czímertannal foglalkozó bő anyagot talál Mária királynő életrajzának illustratióiban; különösen az Anjou-korbeli magyar országos czímert (a pólyás paizs-fél, másik felében arany liliomokkal hintett kék mező) számos változatban megtaláljuk. Az értekezésnek dísz czímlapja a Mária királynő korában 1377-ben Stepht Henrik által festett gyulafehérvári missale czímlapjáról készült, melynek díszes kezdőbetűje az említett czímert magában foglalja; ugyanez látható a királynő számára készült három nyelvű (latin, lengyel, német) zsoltáros könyv egyik díszlapján, melyet a vállalat a St. Floriani zárda könyvtárában őrzött eredetiről színnyomatban közöl. Mint műmelléklet kevésbbé sikerült a brünni 1375-iki szerződésről készült hasonmás. A szöveg ugyan híven van visszaadva de az oklevélről függő pecsétek — számszerint hét — mind elmosódtak, úgy hogy a pecsétképből semmi sem vehető ki; pedig azok, miként a hasonmáshoz mellékelt leirásból értesülünk, egész épek; s egykettő közülök igen érdekes. Tamás esztergomi érsek csúcsos ovális alakú pecsétje góth fülkében álló szentet ábrázol; lenn pedig egy kis fülkében a püspöki pecsétek akkori modora szerint a püspök imádkozó alakját, oldalt pedig a pecsét tulajdonosának családi czímerét, egy jobbra néző hollót látunk. A családi czímer hiányzik Demeter erdélyi püspök pecsétjén, mely góth fülkében az egyház védszentjének sz. Mihálynak képét mutatja. László apuliai (oppelni) herczeg pecsétje czímeres; azon egy domború oldalú háromszögletes paizson jobbranéző álló oroszlán látható. István erdélyi vajdáé gemma, minden körirat nélkül; rajta egy — hihetőleg — Janus-fő. Jakab szepesi comes és országbíró pecsétjén az ismert lóherelevél van, mely fölött közepén ketté metszett csillag. A hátra levő két pecsétnek, Sandivog lengyelországi és Wisemburgi Bartos cujaviai kapitányokénak, mint külföldieknek, ismertetése reánk nem tartozik. Ha az oklevél hasonmása más technikával, például phototypiával készül, e pecsétek képe is jól kivehető.

Ugyancsak e füzetben kapjuk Zsigmond királynak Dürer Albrecht által festett s a nürnbergi városházán őrzött arczképét, sikerült másolatban. E kép reánk nézve igen fontos; mert ebből lehet kimutatni, hogy Miskolcz városának régi pecsétében ábrázolt fej Zsigmondnak képét tünteti föl, miként ezt egyik tagtársunk folyó-

iratunkban (1885. 8. l.) érdekesen fejtegeti. Ez tehát nemcsak sphragistikailag igen érdekes körülmény, hanem e pecsét egyszersmind a király ikonographiájára nézve is adalékul szolgál.

Címerek tekintetében nem mellőzhetjük a Mária-Czelli csodatévő képet, melyet Nagy Lajos ajándékozott a híres búcsújáró helynek. Ennek gazdag díszítésekkel megrakott kerete a magyar és Anjou-címert zománczban többször tartalmazza; egy paizsban jő elő a pólya és liliom, míg a strucz és kettős kereszt külön; úgy szintén érdekes az aacheni kincstárban őrzött két boglár, melyeknek egyike Nagy Lajosnak magyar, másika lengyelországi címerét ábrázolja. Az előbbi a teljes czímer, paizszsal, sisakkal és sisakdíszszel. A balra dűlt tornapaizs hasítva van, a jobb oldalon az országnak nyolcz pólyás czímere, baloldalt a liliomokkal behintett mező; a paizs fölötti koronás vödör-sisakból az Anjouk sisak-dísze, a patkót rágó strucz emelkedik ki. Igen díszes egy másik szintén Aachenben levő czímer (12. l.), mely azonban a boglárok egyszerű, semmi fölöslegeset nem tartalmazó ábrázolása helyett ornamentikával oly túlzólag van megrakva, hogy ezek mellett a főalak, a czímer, egészen elenyészik.

Mária királynő arany és ezüst pénzei is érdekesek az országos czímer fejlődésére nézve. Az arany pénzek a pólyás és liliomos czímerek ugyanazon compositióját mutatják, a milyennel már találkoztunk; míg másik lapjuk sz. László bárdos alakját tünteti föl. Az ezüst pénzek egyik lapján az országos czímer másik alkotó része, az apostoli kereszt van, mint czímer-jelvény minden paizs nélkül; a hátlapon pedig a királynő nevének kezdő betűje, a koronás Ⓜ betű látható.

A királynő pecsétjeiből eddig még több nincs kiadva. Igy második nagy pecsétjét is eddig azon hibásan közöltből ismertük, mely Pray Syntagmájában a XIII. táblán látható. A Tört. Életrajzok is közli szép rajzban e pecsétet, mely a Praynál közzétettnek hiányait egyszerre feltünteti; csakhogy kár, hogy a rajz szépsége mellett a hűség szenvedett; a pecsét igen töredékes, s a hozzá nem értő rajzoló oly merészen s hibásan egészítette ki a hiányokat, hogy sphragistice használhatatlanná tette a rajzot; azért csak helyeselnünk lehet a szerkesztő eljárását, ki a pecsétet a második füzetben újra közzé tette oly csonka alakban, a mint az reánk maradt, megmentve minden önkényes kiegészítéstől. Jobban sikerültek a többi apróbb pecsétek rajzai; ilyenek: Erzsébet anyakirálynő gyűrűs pecsétje, mely az Anjou struczfejjel ékített sisakot ábrázolja minden körirat nélkül; Mária királynő függő titkos pecsétje (eddig kiadatlan), mely kétszer közöltetik, másodszor mint az oklevélre nyomott pecsét.

Ennyi érdekességet talál a heraldikus ez egy életrajzban. Ismertetésünk természetesen igen egyoldalú; csak arra terjeszkedhetünk ki, a mi kiválólag folyóiratunk körébe vág; a szövegre, a nagyszámú illustratiok egyéb nemeire nem; de az is, a mit úgyszólván csak kiragadtunk a vállalatból, mutatja, hogy e tekintetben is méltán gerjeszthet érdeket a közönségben, mely előtt multjának ismerete, melyhez itt minden megerőltetés nélkül, valódi gyönyörködéssel jut, nem lehet közönyös.

A második életrajz, melyet a vállalat közölt, csömöri *Zay Ferenczé*, ki a XVI. században mint katona, diplomata, űzér, gazda és író tette magát nevezetessé. Alig van eddig munka irodalmunkban, mely a XVI. század viszonyait és beléletét ily találóan jellemezné; de a dolog természetéből kifolyólag a heraldikus és genealogus aránylag nem tanulhat belőle annyit. Az élet- és korrajz írója nem tekinthette feladatának a család multjáról s rokonsági összeköttetéseiről bővebben megemlékezni, bár e tekintetben is sok homályosat világít meg. A család czímerét azonban, mely egész hadi jelenetet mutat föl (a mint egy vitéz egy várat felgyújt), több érdekes emléken mutatja be. Legkiválóbb ezek közt az a faragvány, mely a zay-ugróczi várkastélyba van befalazva, s mely felirata szerint 1589-ből való; ugyanez látható Zay Ferencz ágyúján, s egy 1560. évszámmal ellátott mozsáron is.

A Történeti Életrajzok harmadik füzete megkezdé Széchy Mária életrajzát Acsádi Ignácz szakavatott tollából. Ebben már tág tere nyílt az irónak dolgozatát genealogiai kitérésekkel, rokonsági összeköttetések megvilágosításával kibővíteni.

Az ősi Balog nemből származott Széchy család a XVII. század folyamán vérségi viszonyba lépett az ország legkiválóbb családjaival; ilyenek a Perényiek, Batthyányak, Homonnai Drugethek, Zrínyiek, Bethlenek, Illyésházyak, Dessewffyek, Draskovicsok stb. S a család XVII. századi, Széchy Tamástól leszármazó tagjait s összeköttetéseiket következő, a szerző által összeállított táblázat mutatja:

(A családfát lásd a következő lapon.)

E sokoldalú előkelő rokonsági összeköttetés okozta, hogy a buzgó szerkesztőnek alkalma nyílt a munkát e családok czímereivel, melyek mindig a legjobb, leghitelesebb forrásból vétettek, illustrálnia.

A Széchyek ismeretes czímerével, a kétfejű sassal, többször találkozunk. Maga a czímlap Pázmány Péter imádságos könyvének 1665-iki kiadásából van véve, mely Széchy Mária költségén jelent meg; ennek közepén díszlik a családi czímer. Ugyanennek egy másik példánya Homonnai Máriának sírján fennmaradt s a radványi kastélyban őrzött czímerlapról rajzoltatott le.

Széchy Tamás † 1618.
(1. neje Perényi Borbála.
2. « Batthyány Kata.
3. « Forgách Margit.)

György † 1625. (neje: Homonnai Mária † 1643.) — **1-sső nejétől:** — Kata (1. férje: Gyulaffy László. 2. « Prépostváry Zs.)

János. Péter. Sámuel. György. *korán elhaltak.*

Mária † 1679. (1. férje: Bethlen István. 2. « Kún István. 3. « Wesselényi Ferencz.)
1. férjétől: Krisztina † 1631.

Magdolna † 1620.

Borbála † 1637. (1. férje: Thurzó Ádám. 2. « Forgách Ádám.)

Kata † 1664. (Férje: Listhius János.)

Éva † 1655. (Férje: Illyésházy Gábor.)

Kata (1. férje: Batthyány Pál. 2. « Csáky László.)

2-ik nejétől:

Miklós. Mihály. Tamás. István.

3-ik nejétől:

Margit (férje: Dessewffy László.)
Gáspár. György (neje: Keglevich Teréz.)

Dénes (neje: Draskovics Sára.)
Péter † 1685. (neje: Batthyány Teréz.) *és két leány.*

Magdolna Erzsébet (férje: Zrinyi György.)
Zrinyi Miklós, a költő † 1664.

Fruzsina (férje: Zsibrik I.)
Zrinyi Péter † 1671.

Homonnai (Drugeth) Máriának sírján levő címerlapot a vállalat színnyomatban is közli; s e kitünően sikerült mellékletet a szerkesztő szívességéből, mint mutatványt a Történeti Életrajzok illustratióiból, olvasóinknak mi is bemutatjuk.

Folyóiratunknak már többször volt alkalma a hazánk történetében oly nagy szerepet játszott Homonnai Drugethek címeréről megemlékeznie, bemutatván egyes fenmaradt emlékeket. Lehoczky Tivadar tagtársunk (Turul II. 81.) az ungvári várkapu mellett kőbe vésett címert ismertette, mely kő-emlék lévén, a címer alkatrészeinek színeiről felvilágosítást nem adhatott, s különben is a sisak és ékítménye hiányozván, a teljes címerről nem nyujt képet. Teljesebb címer az, melyet Csergheő Géza ismertetett egy XVII. századi címeres könyvből (III. 42.); ez színezve van, van sisakékítmény, foszladékok. És mégis, noha ez is és az is, a melyet jelenleg mutatunk be, a XVII. századból való, mily különbség a kettőnek nemcsak színezése, hanem ábrázolása között is.

A Homonnai Mária síremlékén levő címerben azon mező, melyben a hét seregély van, sárga (arany), ott veres; a mezőt két részre osztó csatos öv itt veres, ott zöld arany szegélylyel; a csatok alakja is különböző. A sisakdíszt képező két szárnynak színei a síremléken különbözők: fekete és veres, a címeres-könyvben mindkettő fekete. A jelenleg bemutatott címerrajzban a fekete szárnyon egy veres sáv van megrakva a paizsban látható három arany csattal: a veres szárnyon pedig sárga (arany) sáv, megrakva négy seregélylyel. A másik címerben mindkét szárnyon két-két arany sáv van megrakva a seregélyekkel ugyanoly sorrendben, miként azt a paizs mutatja.

Melyik már most a két ábrázolás között a helyesebb, eldönteni igen bajos; de heraldikusra nézve igen érdekes és fontos az ily variánsok ismerése.

A címer körül látható betűk valószínű megfejtése:

ILLUSTRIS . COMITISSA . DOMINA . DOMINA . MARIA . DRUGETH . DE . HOMONNA . ILLUSTRIS . COMITIS . DOMINI . DOMINI . GEORGII . DE . RIMA . SZECH . SUPREMI . COMITIS . COMITATUUM . GOMÖRIENSIS . ET . ABAUJVARIENSIS . SACRÆ . CÆSAREÆ . REGIÆQUE . MAIESTATIS . CONSILIARII . MARITA stb.

E címereken kívül még számosat találunk a szöveg felvilágosítására. Így Széchy Mária három férjéét, melyek mind eredeti leveleik pecséteiről rajzoltattak le; ezek közül Wesselényi Ferenczé ismét egy variáns a különböző ábrázolású Wesselényi-címerekhez, melyek közül néhányat folyóiratunk is ismertetett. (Turul. I. 49.)

De nem folytatjuk tovább a vállalat ismertetését, mely dicséretre nem szorul. A ki átlapozza a füzeteket s átnézi a szerkesztő által nagy gonddal összeválogatott illustrátiókat, az meggyőződik azon nagy szolgálatról, melyet a kiadó testületek a Történeti Életrajzok létrehozásával a történettudománynak tettek az által, hogy annak elszórtan napfényre hozott s csak szakemberek előtt ismeretes vívmányait s helyreigazításait az egész művelt közönség közkincsévé tették.

F. L.

A HOMONNAY-CZÍMER

Széchy Györgynének a radványi kastélyban levő sirkövéről
rajzolta *Kimnach László.*

Deutsch M. műnyom. Budapest.

J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch, in einer neuen vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage.

Der Adel von Ungarn sammt den Nebenländern der St. Stephans-Krone. Nach Originalquellen bearbeitet von *Iván Nagy de F.-Győr* stb. und *Géza Csergheö de N.-Tacskánd* stb. Gezeichnet von *Víd Irínyi de Iríny.* (Lieferung: 243 oder Band IV. 15. Heft I.) Nürnberg 1885, 4-r., 24 l. és 18 tábla czímerrajzokkal.

A magyar czímertan terén nagy lépés történt előre. Nagy és nevezetes lépés, a mely korszakot fog alkotni czímertanunk fejlődése történetében. Ha az első nagy lépést Nagy Iván alapvető munkája «Magyarország Családai» megjelenése képezi; a másodikúl a Heraldikai és Genealogiai Társaság megalakulását és folyóiratunk keletkezését tekinthetjük: méltán sorakozik ezekhez harmadikúl a fentjelzett nagy munka megjelenése. Mintegy összegezése lesz ez az eddigi heraldikai kutatások eredményeinek s kiegészítése Nagy Iván alapvető művének.

Régóta érezzük szükségét egy oly vállalatnak, a mely «Magyarország Családai»-t kiegészítné a megjelenése óta napfényre került családtörténeti adatokkal, az újabb kutatások eredményeivel. De ez ismételt kisérletek és meghiúsult tervek után mindeddig pium desiderium maradt.

A mi a magyar irodalom terén eddigelé nem sikerült: ugyanaz (legalább a czímertani részt részt illetőleg) megvalósúlt német nyelven egy nagy európai czímerkönyv keretében.

Siebmacher «Wappenbuch»-ja a legnagyobb és legrégibb heraldikai munka. A legnagyobb, mert az egész continensre kiterjed; a legrégibb, mert első kiadása még a XVII., a második a XVIII. században jelent meg. — A nürnbergi «Bauer és Raspe» czég az új kiadásba elhatározta a magyar nemességet is felvenni, és felszólították Nagy Iványt és Cserghő Gézát a magyar rész kidolgozására és összeállítására. A nevezettek készörömest vállalták el a nagy munkát, hazafias kötelességet is vélvén teljesíteni a tudományos czél mellett, midőn a magyar heraldikának a külföld előtt való méltó megismertetése forgott szóban.

A szerkesztők előtt többszörös méltánylandó czél lebegett; midőn e munkára vállalkoztak. A magyar heraldikának óhajtottak szolgálatot tenni e művel, a mely hivatva van a rég óhajtott pótmunkát képezni Nagy Iván «Magyarország Családai»-hoz. A külföld sokszoros panaszát is tárgytalanná óhajtották tenni, mely a magyar heraldikát hozzáférhetlennek tartá, a mennyiben legújabb és legjobb munkáinkat, nyelvünket nem értvén, nem használhatták. Ez ugyan nem a mi hibánk, hogy nyelvünket nem értik; mi sem értjük az övéket, míg meg nem tanuljuk. De viszont el kell ismernünk azt is, hogy nekünk is érdekünkben áll a külföldiek számára is áldozatot hoznunk s nem helyezkednünk a tudomány terén merev kizárólagos álláspontra. Részünkről, ha jobban szeretnénk is egy ily teljes heraldikát *magyar* nyelven; ha ez idő szerint nem lehet: nyereségnek kell tekintenünk *németül* is, nemcsak a külföldre való tekintettel, de saját használatunkra is. Hazafias érzés is ösztönözte a szerkesztőket, hogy méltóan képviselve lássák a magyar heraldikát e legnagyobb és világhírű czímerkönyvben. Végűl az is ösztönözte őket, nehogy más talán hivatlan erők alkalmaztassanak a magyar nemesi czímerek összeállítására; a mitől annál is inkább tartani lehetett, mert már 30 év előtt, midőn az új 3-ik kiadás programmja megjelent, a magyar nemesi czímerek közlése fel volt véve a programmba és csak is azért maradt el eddig, mert a kiadók azzal akarták végezni a nagy czímerkönyvet.

Hogy a magyar rész szerkesztése a legjobb kezekbe van letéve, azt el kell ismernünk. Nagy Iván az újabb magyar heraldika megteremtője; Csergeő Géza egyik legrégibb és legszorgalmasabb mívelője a magyar heraldikának, a ki 30 év óta foglalkozik és gyűjti az anyagot bel- és külföldön a magyar heraldikához. A bécsi Heraldikai Társulat alakítása is nagyrészt az ő műve volt, az ő lakásán a magyar gárda épületében tartotta alakuló gyűlését s negyedrészét a tagoknak ő gyűjtötte s a bécsi heraldikai társulatban is kizárólagosan magyar heraldikával foglalkozott; viszont a mi magyar heraldikai társaságunk alakításában is tevékeny részt vett s közel 100 tagot gyűjtött,sőt évekkel ezelőtt még a külföldről agitált egy magyar heraldikai társulat alakítása érdekében. Csergeőt tehát a magyar heraldika terén igazi lelkesedés vezérli, sőt mintegy családi hagyomány az ő ismeretes buzgalma e téren, hisz épen az ő nagyatyja volt az a Csergeő Ferencz, a ki jóval még Nagy Iván előtt egy magyar stemmatografiát írt, a mely «imprimatur»-ral ellátva a Nemz. Muzeumban került épen Csergeő Géza adományából mintegy 12 év előtt.

A munka tehát jó kezekben van s annál inkább méltó várakozással nézhetünk elébe. Nekik is sok nehézséggel kellett ugyan küzdeniök, eltekintve az óriási anyagtól, melynek mindketten úgy szólván egész életüket áldozták. A nehézségekhez hozzájárul az a számtalan szabálytalanság, melyet a magyar heraldika feltűntet s az a részvétlenség, melylyel a magyar nemesség részéről találkoznak. De remélik a szerkesztők s velök együtt mi is, hogy a nehézségeken győzedelmeskedve, lehetőleg minden kihalt és élő magyar nemesi család czímerét megtaláljuk munkájokban. Felvették az *indigenákat* is s törekedtek kimu-

tatni viszonyukat Magyarországhoz t. i. az okokat és érdemeket, a melyek alapján a magyar indigenatust kapták. Nagy munka, a melyhez az egész Német birodalom, Ausztria, Cseh, Lengyelország, Olasz, Franczia, Spanyol, Angolország s Németalföld tekintetbe volt veendő. A megjelent első füzetben már is találunk 2 osztrák grófi családot, melyeknek czímerei helyreigazíttatnak.

De szóljunk immár magáról a megjelent első füzetről. Ez az *A* betűvel kezdődő magyar nemes és indigena családok czímereit tartalmazza; 24 lapon van a szöveg, 18 táblán a czímerrajz (12-esével egy lapon.) A mű czímerkönyv és nem egyszersmind genealogia lévén, a szöveg lehetőleg rövidre van szorítva, s tartalmazza a czímer leírását, hogy *ki kitől* és *mikor* nyerte a czímert, *hol* és *mikor* lett kihirdetve, s a használt források megjelölését. A czímerbővítéseknek vagy új czímeradományozásoknak külön leírás és rajz van szentelve. Így találunk, pl. 3 Csíkszentkirályi Andrássy czímert, egyet egy 1706-iki pecsét után, egyet 1766 a Liber Regius nyomán, a harmadikat 1779-ből.

Mint czímerkönyv Siebmacher magyar része egészen önállónak tekinthető, a mennyiben minden magyar nemes család czímerét fel fogja tüntetni *A*-tól *Z*-ig kivétel nélkül, mind azokat melyek Nagy Iván «Magyarország családai»-ban megjelentek, mind pedig azokat, melyek Nagy Ivánnál hiányzanak. Tulajdonképen úgy fog viszonylani egyik a másikhoz, hogy behatóbb tanulmányozás szempontjából ép úgy nélkülözhetetlen lesz egyik, mint a másik. Nagy Iván régebbi munkája családtörténeti szempontból lesz nélkülözhetlen, az új Siebmacher pedig czímertanilag pótolja amannak hézagait. Eltekintve a sok ezer itt először publikálandó czímertől, több mint 2000 oly családról lesz említés s czímerközlés az új Siebmacherben, a melyről a «Magyarország családjai»-ban szó sem volt.

Ha összehasonlítjuk a megjelent első füzet *A* betűvel kezdődő családait és czímereit a «Magyarország családjai»-ban közlöttekkel, a következő arányt találjuk.

«Magyarország családai»-ban van *A* betűvel kezdődő család 162, czímerleírás összesen 55 (képpel illustrálva 15, kép nélkül 40). Az új Siebmacher I. füzetében 182 *A* betűvel kezdődő család czímere iratik le 192 képpel. A többlet tehát képben 177, czímerleirásban 137, egészen újonnan említett család 20.

E számokból láthatjuk tehát, mily tekintélyes a haladás s az újabb kutatások eredménye. Megjegyzésreméltó az is, hogy a Magyarország családai-ban elősorolt *162 A* betűs családból nem csekély azok száma, melyeknek egyszerűen nevök van feljegyezve, tehát pusztán létezésökről volt eddig tudomásunk, míg ezek ez újabb munkában czímereikkel, czímerleirással történeti és diplomatikai megjegyzéssel és forrásidézettel jelennek meg; szöveg nélkül nagyon kevés van.

A kihalt előbbkelő történeti családok közül, melyeknek czímere eddig többnyire kiadatlan volt, találjuk az I. füzetben az: Absthemius (Bornemissza), Agócsy, Ajtós, Akai, Alaghy de Bekény, Alapy de Nagy-Kémlék, Alia de Karathna, Alsáni, Alvinczy de Borberek, Amade de Várkony, Ampringen, Ányos de Nagy-Szántó (nem tévesztendő össze Ányos de Faisz et Vámos-sal), Apaffy, Arconat, Ártándy stb. családokat.

A források használatában is elismerést érdemlő lelkiismeretességet tapasztalunk. A hol lehető volt, felkutatva találjuk a czímerek eredetét, hogy ki adományozta, mikor és a család melyik tagjának, s meg van jelölve a forrás, honnan az adatot merítették. Így az I. füzetben körülbelől 200 eredeti forrás idézetet találunk (nem számítva ide a Magyarország családai-ból vett adatokat.) Ezek közül 128 idézet eredeti diplomákra és a királyi könyvekre hivatkozik. Tehát 200 eredeti forrás idézet 203 családra (a mennyiben az I. füzetben a *B* betűből is közölve van már mintegy 21 család).

A források megválogatásában szigorú kritikával jártak el. A Gothai Almanach, a Brünni zsebkönyvek s Siebmacher régi kiadásainak adatait nem fogadták készpénz gyanánt, de visszatértek a legeredetibb forrásokra, az említett eredeti diplomák és királyi könyvek mellett a bel- és külföldi legjobb heraldikai és genealogiai művekre, köztök olyanokra, melyek eddig teljesen ismeretlenek voltak, s ritka monographiákra, melyek alig nehány példányban maradtak fenn, (főkép az indigenákat illetőleg). Olyan magyar családokra nézve, a kik az Alsó-Ausztriai rendek közé is tartoztak, jó hasznát vették *Wissgrill:* Niederösterr. Adel cz. munkájának (*z L.* betű közepéig önállóan, attól Polányi de Visent-ig a bécsi heraldikai társulat kiadásában jelent meg), a mely a legritkább, de a legmegbizhatóbb heraldikai művek egyike.

A mi a czímerrajzokat illeti, a magyar rész szerkesztői ebből is lelkiismereti dolgot csináltak, s a nürnbergi kiadók eddigi szokásával szemben új «modus procedendi»-t honosítottak meg. Régi időtől fogva szokásban volt ott és úgy van még most is, hogy a szerkesztők a czímerek rajzolását egészen a rajzolókra és lithografokra bizzák, a kik a szöveg után magokra hagyva készítik a rajzokat (kivéve tán a legnehezebb és complicáltabb eseteket, a melyeknél a czímerrajzot magok a szerkesztők készítik főbb vonásaiban). — Hogy a magyar rész e tekintetben is kifogástalan legyen, Csergeő Géza magára vállalta a rajzok elkészítését is; a mi tekintve, hogy körülbelől 7000-re fog rúgni számuk, óriási munkának mondható.

Fősúly a munkánál (mint azt a munka jellege is követeli) a czímerekre van fektetve, képben és leirásban. Családtörténeti fejtegetésekbe a szerkesztők (meg lévén szabva a munka kerete) nem bocsátkozhattak; de ott, a hol a család ismertetésére, vagy más hasonnevű családoktól való megkülönböztetésére szükség volt, nem zárkóztak el a jellemző családtörténeti momentumok kiemelésétől.

Az egész munka 20 füzetre van tervezve (megjelenésük időhöz nincs kötve, bár a munka kész), egy füzet ára egyenként 7 márka 50 pfenning; nagyobb tömegre való előfizetésnél jóval jutányosabb (hat márka).

A Siebmacher-féle czímerkönyv a külföldi nagyobb könyvtárakban mindenütt megtalálható; bizony a mi könyvtárainkból sem volna szabad annak hiányoznia. A magyar részt pedig különösen ajánlhatjuk mindenkinek, a ki magyar heraldikával foglalkozik, mint nélkülözhetlen kiegészítő művet «Magyarország családai»-hoz. Viszont a magyar nemesi családok a multak és a családi traditiók iránti kegyeletből is megszerezhetnék, hanem is az egész magyar részt, legalább az illető füzetet, melyben családjuk czímere tárgyalva van. Ez a legkevesebb, melyet a nagy anyagi áldozattal fentartott vállalattal szemben tehetünk. Sz. Sz. L.

Genealogisches Taschenbuch der Adeligen Häuser. Zehnter Jahrgang. Brünn. 1885.

A Diesbach-család czímerének kitünően sikerült rajzával, s a szerkesztőnek Dachsenhausen Sándornak rövid előszavával ellátva, e genealogiai zsebkönyv, a tőle megszokott pontossággal az idén is annak idejében megjelent. Összesen 323 családról tartalmaz adatokat, s ezek közül az osztrák és németországi nemesség köréből 117 családról a most megjelent kötet nyújt legelőször felvilágosítást. Tekintve azon szoros összeköttetést, melyben hazánk nemessége az említett országokéval századok óta állott, azt hiszem, nem lesz fölösleges e folyóirat hasábjain annak ismertetésére és méltatására pár szót szentelni.

Ha végig tekintünk e zsebkönyv-vállalatnak megelőző kötetein s figyelemmel kisérjük azoknak fejlődését eleitől kezdve, örömmel constatálhatjuk, hogy az évről évre egyre tökéletesebb alakban lát napvilágot, s hogy már régóta szilárd gyökeret vert az érdeklődő körökben s így biztos jövőnek néz elébe. E tekintetben kétségtelenül a szerkesztés vezetőjének szigorú kritikával gyakorolt eljárása hatott leginkább, s a közlött adatoknak megrostálása okozta azt, hogy a vállalat ily hamar jutott közkedveltségre más régibb keletű és szintén szigorú kritikával szerkesztett vállalatokkal szemben is.

A legelső kötetek ellen, melyek Lange von Burgencron szerkesztése mellett jelentek meg, sok kifogást lehet tenni; s ennek tulajdonítandó az, hogy azoknak nem volt nagy keletük. Az első szerkesztőtől Weittenhiller (jelenleg a bécsi heraldikai társaság havi folyóiratának szerkesztője; ő állította össze a salzburgi nemességről szóló részt is a Nürnbergben megjelenő Siebmacher-féle vállalat számára) vette át a vezetést. Ő már megkezdé a családok eredetéről szóló mesés tudósításokat, melyek az első kötetben még nagy mértékben szerepelnek, igazi historiai értékükre leszállítani, s ezzel kapcsolatban sok becsempészett s a sorrendbe rég fölvett családra nézve a kérdést fölvetni, miféle jogczím alapján birják czímeiket s kiváltságos állásukat.

Az ő utódja a szerkesztésben ennek jelenlegi vezetője Dachsenhausen, az ismeretes genealogus s a legkiválóbb czímer-rajzolók egyike, a ki e téren hazája legelső művészeit nemcsak utolérte, hanem túl is szárnyalta, a Weittenhiller által megkezdett irányban vitte tovább a vállalatot, sőt a kritika szabályait talán még szigorúbban is alkalmazta; ő azután végleg megtisztítá az almanachba nem tartozó családoktól az addig vegyes társaságot s halomra döntötte az előbbi kötetekbe esetleg becsúszott s történelmileg nem támogatott hagyományokat és családéredeti meséket. Az a liberalis eljárás, melyet a megelőző kötetek szerkesztői e tekintetben nem helyesen gyakoroltak, ellenkezett a vállalat természetével és czéljával; s ez okozta azt, hogy hosszú időn keresztül a németországiak idegenkedő szemmel tekintettek az új vállalatra, melynek kritikátlansága által a fölvétel tekintetében a kötetek gyakran igen vegyes társaságot fűztek össze.

Jelenleg a helyzet ezen téren is javult, s a mostani szerkesztő ægise alatt megjelent kötetek valóban méltó és egyenrangú folytatásai és kiegészítői a gothai almanachnak, mely jó hírét éppen szigorú eljárása által vetette meg.

A magyarországi és erdélyi nemesség a megelőző kötetekben igen tekintélyes helyet foglalt el; de mióta hazánkban is egyre jobban közeledik kiviteléhez az a törekvés, hogy a magyarországi családok történetét és genealogiai viszonyait külön Nemzetségi Zsebkönyvben óhajtjuk megvilágítani, azóta a brünni almanach nem közöl új adatokat a már előfordult magyar családokról, sem pedig újakat nem vesz föl ismertetés czéljából; de erdélyi eredetű családok (mintha ezeknek külön nemességük volna) még mindig beküldik a reájok vonatkozó adatokat s ezeket az almanach híven közli. Itt-ott ugyan találkozunk magyar családokkal is, de ezek olyanok, melyek vagy lakóhelyük változtatása vagy házassági összeköttetés vagy hivataluk által ausztriai honosságot nyertek.

Reánk nézve különösen érdekesek azon jelenleg németországi családok, melyek tős gyökeres (s csak ritkán megcsonkított) magyar nevet

viselnek s magyarországi származásukat okleveles alapon ki tudják mutatni, úgy szintén ma is viselt czímerük kétségtelenül magyar jelleget mutat föl. Fölösleges megjegyeznem, hogy nem sorolom ezek közé a kis-rhédei Rhédeyek németországi családját, a mint nem soroznám ide a Báthory grófokat, a Simolin bárókat, ha nemzedékrendjöket a kötet tartalmazná. Máskép áll azonban a dolog a jelenleg poroszországi Zerdahelyi, Beőczy, Máday stb. családokkal szemben, kikről e kötetben felvilágosításokat találunk.

A szerkesztő Dachsenhausen szigorúan ellenőriz minden adatot, melyet hozzá beküldenek, s ha csak lehetséges, mielőtt sajtó alá adná valamely család beküldött adatait, összehasonlítja a czímert, a rajzokat a bécsi és berlini nemesi levéltárban (Adels-Archiv) őrzöttekkel, s a hol kétsége merül föl, a családoktól bekéri a nemességöket és leszármazásukat igazoló okleveleket. Csakis ily eljárással lehetett a vállalat teljesen megbizhatóvá s adatai igazakká; értékét emeli még, hogy a czímerek szigorúan a heraldika szabályai szerint vannnak leírva.

CSERGHEŐ GÉZA.

VEGYES.

Palásthi Borsok.

A XIII. és XIV. századokból ránk maradt oklevelekben számos törzsökös, ősmagyar és jövevény nemzetségnek akadunk nyomára, melyek azóta részint kihaltak, részint más fölvett családnevek alatt máig is virágoznak. Nem szándékom ezúttal ezekkel bővebben foglalkozni, bár fölötte érdekes tárgyat szolgáltatnak a kutatásra — csupán azon sajátságos tüneményt kivánom itt jelezni, melyre már néhai Horvát István is figyelmeztetett,[1] hogy t. i. ezen régi és előkelő nemzetségek neveit, mint személyneveket, nem csupán azon nemzetségek sarjai, de igen gyakran azok körén kívül, egészen más nemzetségek, családok tagjai, sőt — hozzá tehetjük — alárendeltebb nemtelen egyének, ú. m. várjobbágyok, pórok, szolgák stb. is viselték, kik egymáshoz semmiféle rokonságban vagy vérségi összeköttetésben nem álltak, kiket tehát csupán névazonosságuknál fogva ugyanegy családhoz avagy nemzetséghez sorolni hiba lenne, minőbe sajnos, olykor régibb genealogusaink közől nehányan estek volt s ezáltal családtanunk mezején nem csekély zavart idéztek elő.

Így tévedne az, ki a XIII. és XIV. századbeli oklevelekben említett valamennyi *Hunt*-ot és *Páznán*-t a *Huntpáznán* nemzetséghez akarná sorolni, ha a «*de genere Huntpáznán*» jelzés avagy egyéb leszármazási bizonyiték az illető oklevelekben nem foglaltatik, mert ezen személynevek is a nevezett korban a divatosak közé tartozván, oklevelek tanúsága szerint, a Huntpáznán nemzetség körén kívül, különbféle állású egyének által viseltettek, kiknek ama nemzetséghez semmi közük sem volt, mint például a tihanyi apátságnak 1211. évben elősorolt alattvalói közt két *Hont* nevű egyént találunk,[2] 1220. évben *Páznán* a *Záh* nemzetségből.[3] 1244. évben *Hunt* a gömöri várjobbágyok közt,[1] 1260. évben *Páznán* comes a *Szolnok* nemzetségből[2] említtetnek, II. Endre királynak egyik, 1212. évben kelt adománylevelében pedig épen *Páznán* nevű sertéspásztorról van szó.[3]

Hasonló példákat hoz fel néhai Horvát István is, u. m. *Aba* de genere *Opour*, *Chak* de genere *Aba*, *Opour* de genere *Chak*,[4] melyekhez még hozzá adhatjuk a következőket: *Turdos* de genere *Zaah*,[5] *Turda* de genere *Zaah*,[6] *Zah* de genere *Vezeken*,[7] *Buken* de genere *Aba*,[8] *Osl* de genere *Zah*.[9] Ahhoz tehát hogy ily hasonnevű egyének családi együvétartozása megállapíttathassék, szükséges, hogy azoknak, nemzetsége, leszármazása az illető oklevelekben világosan megnevezve, avagy birtokjogi s egyéb nyomós adatok által igazolva legyen.

Ily divatos személynevek egyike vala az árpádi és anjoui korszakokon át, a *Bors* név is, melyet *Bors* vezér ideje óta különbféle származású családok tagjai, sőt alárendelt állású személyek is viseltek,[10] nem mintha ezáltal Bors vezér vagy a Bors nevű család ivadékai gyanánt kivántak volna tekintetni, de mivel ezt, mint divatos melléknevet, tulajdonképeni keresztnevükön kívül, talán egyéni sajátságaiknál u. m. alacsony testalkatuknál és nagy testi erejüknél fogva nyerték, a mint ily egyéni tulajdonokra vagy foglalkozásra, viselt hivatalra stb. emlékeztető melléknevek viselése, mintegy megkülömböztetés-

[1] M. orsz. gyökeres régi nemzetségeiről, 36. l.
[2] Árpádkori új okmánytár, I. k. 111. és 119. ll.
[3] U. o. 166. l.

[1] Majláth cs. levélt.
[2] Árpádkori új okmánytár, VII. k. 537. l.
[3] Hazai okmánytár, VI. k. 10. l.
[4] Idézett helyen.
[5] Árpádori új okmányt. VI. k. 445. l.
[6] U. o.
[7] Turul, I. k. 9. l.
[8] Századok, 1875. 473. l.
[9] Árp. új okmányt. VI. k. 445. l.
[10] Tudós genealogusunk, Nagy Iván, Magyarország családai czímű munkájában, II. k. 194. l., mondja: hogy az Árpádi korszakban feles számmal találunk *Bors* és hasonló hangzású nevekre a krónikákban és okiratokban, a nélkül, hogy közöttök a vérséges összeköttetést, családi lesarjadzást kimutatni lehetne.

sül, azon korban szokásban volt, melyek aztán gyakran személy- és sok esetben családnevekké változtak át.[1]

Hogy a *Bors* név különböző eredetű és állású egyének által, úgy személy- mint melléknév gyanánt viseltetett, kitünik a következő példákból: 1156—7. Bors, serviens regis,[2] 1242. Bors barsi várjobbágy,[3] 1255. Bors, zsellér,[4] 1355. Miklós «dictus Bors» de Ture, kir. ember,[5] 1438. László «dictus Bors» de Vnyan,[6] 1412. Miklós «dictus Bors» de Zenthersebeth, szalai alispán[7] stb.

Nem tűztem ki feladatomul ez alkalommal a «Turul» II. kötetének 146—152. lapjain nagy szorgalommal elősorolt *Bors*-okat családi hovatartozásukra nézve egyenként vizsgálat alá venni, legyen itt elég megjegyeznem, hogy az azok közt 1229. évből fölemlített Lukács, II. Endre király főpohárnoka, nem volt a Bors családból való, hanem barsmegyei főispán, mivel II. Endre király oklevelében, melyre hivatkozás tétetik, ezen Lukács a többi országnagyok közt így van megnevezve: «Luca magistro Pincernarum *et Comite de Bors*»,[8] továbbá ugyanott, a 148. lapon, a Bors családbeliek közé sorolt s 1299. évben élt Bors nevű szörcsöki nemesnek nincs ama családhoz való tartozása mi által sem igazolva a névazonosságon kívül, mit ha alapul vennénk, nevezett szörcsöki Borsnak *Apor* (Opowr) nevű vérrokonát[9] ép oly joggal lehetne az *Apor* nemzetséghez számítanunk, mint őt magát a Borsokéhoz. Végre azon *Bors* (ugyanott a 148. lapon), kinek fia u. m. *Bryzou*, *Péter* és *Zadur* (a negyedik fiúként említett *Judica* az előtte álló s határnapot jelelő «*dominicam*» szóhoz tartozik), 1256. évben a hontmegyei *Drénó* birtok iránt pörlekedének, szinte nem tartozott a Bors családhoz, mert ezen Bors és megnevezett fiai, hiteles oklevelek tanúsága szerint[10] a hontmegyei *Palásthi* családból vették eredetüket, mely a Bors családhoz semmi vérrokonságban sem állott s azon időben már számos ágazatra volt szétosztva.

Ezen Palásthy Borsnak családjában megszokottak valának a különös hangzású személynevek. Fiai a közöl, mint láttuk, egyiknek *Bryzou*, máskép *Brézó*, *Borzó*, a másiknak *Zádor* volt a neve, unokái közt pedig ismét *Bors*-ot (II) és *Ravasz*-t találunk, melyek mind nem valának keresztnevek s melléknevekből váltak személynevekké. A Palásthi Borsok, illetőleg ezen II. Bors ága, ennek fiaiban kihalt, minthogy ezek fölötte szomorú sors által sujtva, erőszakos halállal multak ki, miről más alkalommal.

KUBINYI FERENCZ.

[1] L. «A régi magyar személynevekről» szóló értekezésemet.
[2] Monumenta Eccl. Strigon. I. k. 110. l.
[3] Árp. új okmt. VII. k. 129. l.
[4] Monum. Eccl. Strigon. I. k. 430. l.
[5] Bottka Okmányt. 41. l.
[6] Hazai okmányt. I. 335. l.
[7] U. o. 305. l.
[8] Árpádkori új okmányt. VI. 477. l.
[9] Hazai okmánytár VI. 446, hol ezen szörcsöki nemesek, mint egyik fél, ekként vannak megnevezve: Zodam filium Opowr, Bors et Nicolaum filios Blasy nobiles de Zurchuk».
[10] A Palásthy-Nedeczky-család levéltárában.

Ókori pecséttani adatok.

A pecsét használata oly régi,mint egyáltalában az irott okmányok kora.

Kézzel fogható, hogy az emberek, rövid földi létük gyarlósága miatt, már ős időkben azon voltak, hogy okmányaik megerősítésének czéljából valamely jelt találjanak fel, hogy haláluk után irataik tönkre ne menjenek; e jelt a pecsétben lelték meg.

De minthogy akaratuknak valamely jel rányomása által már életükben nagyobb nyomatékot adtak, magától érthető, hogy az idők folyamában némely okiratok pecsét által eszközölt, hosszabb időre való állandó megerősítésének *szükségessége* különböző népeknél kisebb-nagyobb mérvben fejlődött ki.

Ó-Chaldaeá-ban (Babylonban) akadunk az első pecséttani adatokra.

A régészek azt hiszik, hogy azon kemény kőből mélyen bevésett jelvényekkel ellátott s pecsét gyanánt használt, babyloni munkára emlékeztető s ősrégi jellegű ékalakú jelekkel ellátott hengerek az első chaldæai birodalom korszakából valók.

Ker Porter Rikhárd (1780—1842) egy aláirási pecsét birtokába jutott, mely sajnos megint elveszett, de mely még ideje korán lerajzoltatott. Ezen pecsét valószínűleg a legrégibb sphragistikai emlék, mert Urukh (Urcham = napvilág), az első chaldæai dynastia hetedik uralkodója (uralk. 2093—2070 Kr. e.) pecsétjének tartják. E pecsét által tudjuk, hogy Urukh Ur és Nipur (Ó-Chaldæa fővárosai) királya volt. — A pecsét a királyt oroszlánlábon nyugvó trónuson ülve ábrázolja; ruházata egyszerű, felső teste meztelennek látszik; válláról szalag lóg rézsutosan, mely az egyszerű tarka széllel biró alsó ruhát összetartja; a jobb karon karperecz van. A király előtt egy nő áll (mutatja ezt a ruhából kilátszó női mell) papi ruhában, tiára van a fején; vajjon a királynő-e ez, mert a középső a két papnő által a király elé vezetett női alakot szintén királynőnek lehetne tartani, meghatározni nem lehet. A pecsétben előforduló hold tanusítja, hogy a királyt a hold személyesítése gyanánt istenként tisztelték; ez esetben a közép női alak Ur városát is képviselhetné, mely a király kegyelmébe ajánltatik. — Az összes alakok bal oldalról ke-

zeiket tartják szájuk előtt, hogy a királyt lélekzetükkel ne érintsék.

Ó-Asszyriáról szintén tudjuk, hogy itt a kőfaragás mestersége a tökéletesség nagy fokára emelkedett. Azon hengereken alkalmaztatott ez leginkább, melyeket pecsét gyanánt használtak, s melyekről az által kaptak lenyomatokat, hogy puha tömegen forgatták. Az ábrázolt tárgyak többnyire vallási jelleggel ruházvák fel s rendesen oly szent jelvények vagy isteni képeknek összeköttetései, melyek egy vagy több személy imádási tárgyát képezik.

Ezen hengereken néha még vadászati képek is fordulnak elő.

E pecsétek legtöbbje műérték nélküli apró készítmény; de van elég gondosan készített is, melyeknek finom metszetei s jó rajzai, dimenziójuk kicsinysége mellett a khorsabadi és kujundzsiki nagy basreliefek szépségével is versenyezhetnek.

Egy későbbi krónikás (Anbanus, de Asia lib. 2. cap. 3.) következőleg nyilatkozik az asszyrokról: Minden egyes asszyr pecsétgyűrűt visel s remekül készített jogart, melybe alma, rózsa, liliom vagy valami ezekhez hasonló volt bevésve. A gyűrűt vagy a jogart jelvény nélkül viselni, szégyennek tartották.

A *zsidó* kútforrásokból tudjuk, hogy Jehudah törzsfőnök — midőn Thamar menyének engedvén, ennek zálogot adott — többi között Thamarnak igérete kezessége gyanánt pecsétjét is adta, s hogy, midőn Thamar később e pecsétet visszaküldé, Jehuda legkevésbbé sem habozott, gyűrűjének átadásánál elvállalt kötelezettségeinek eleget tenni. — Ebből azt látjuk, hogy a gyűrűnek egyszerű átadását egyenlőnek tekintették a pecséttel ellátott okirattal.

A királyok könyvében (I. 21) találjuk: «S a királyné (izraeli Jezabel) leveleket írt férjének Achav nevében, ezeket a király pecsétjével megpecsételte s az ország nagyjaihoz elküldé.» Achav, Izrael királya 853 táján halt meg. Az idegen kézzel írott levelek a királyi pecsét által parancs erejét nyerték.

Krisztus sírja (Máté 27.) lepecsételtetett.

A főalak, melyben a pecsétet a régi izraelitáknál találjuk, a gyűrű.

Pecsétgyűrűnek viselése közdivat volt; a gyűrűben a tulajdonosnak neve s a szentirásból merített mondások voltak bevésve. A gyűrűt nem csak az újjon, hanem szalagon mellükön lecsüngve is viselték.

Egyptomra vonatkozólag a Pentateuch a következőket mondja egyik egyptomi pháraóról: «Lám, megteszlek egész Egyptom főnökévé» s mindjárt ez után áll: «Phárao lehúzta gyűrűjét újjáról s József újjára húzta stb.»

Apepi azon phárao, kinek 61 éves uralkodása alatt Manetho tanúsítása szerint József Egyptomba került s nagyvezér lett; ő a (16.) Hyksosdynastia utolsó tagja (uralk. körülbelül 1700-ig). Vajjon a nagyvezérnek installátiója a királyi pecsétgyűrű átadása által csak a Hyksosdynastia alatt dívott-e, vagy követték-e ezen eljárást még a későbbi honi s idegen egyptomi dynastiák idejében is, ezt meghatározni nem lehet.

A katonai kaszt férfiai oly gyűrűt viseltek, melyben rovar volt bevésve; a főpapok az áldozandó állatokat gyűrűvel szokták megjelölni.

Az e tekintetben létezett *méd* és *perzsa* viszonyokhoz az ó héber irodalmi emlékek szintén szolgálnak némi adatokkal.

Dániel könyve (6. 18.) mondja: «S hoztak követ, rátették a verem nyilására s lepecsételtetett a király (méd Darius) által saját pecsétjével. . .» Itt megjegyzendő, hogy az ó héber kútforrásban előforduló méd Dárius másutt nincs megnevezve, s hogy valószínűleg Astyages (Azi Dahaka) méd király fia lehetett, ki atyjának bukása után (559) Kurus, a perzsa győztes kegyelméből az atyai örökségből átvett egyik tartományon mint vazallus uralkodott.

Eszther könyve (cap. 3.) mondja: «A király lehúzá gyűrűjét ujjáról s átadá Hámannak . . . akkor előhivatták a király irnokait s ezek Achasveros király nevében a király satrapáihoz levelet írtak s a király pecsétjével megpecsételték». De midőn később a sors Háman ellen fordult, a király pecsétgyűrűje Háman kezéből máséba jutott, mert a nyolczadik fejezet mondja, hogy a király Hámantól elvett gyűrűjét lehúzván, ezt Mordechai zsidónak adá. Valószínű, hogy az Eszther című ó héber regényben előforduló Achasveros király az achæmenida I. Xerxes-nek (perzs. Chsajarsah † 465) felel neg. Habár Achasveros neve s az Eszther című könyvben ecsetelt vallási üldözést nemhéber kútforrások nem említik, ezen irodalmi emléknek a sphragistikára való jelentőségét tagadni nem lehet; eléggé kitetszik ebből, hogy a királyi pecsétgyűrűnek átadását az összes ország kormányzójává való kinevezéssel azonosították.

E helyen még a Makkabæusok könyve is említésre méltó, noha már a görög korszakba esik. E könyv a következőket mondja Antiochos királyról: «S elhivá egyik barátját, Fülöpöt, megtette őt ország főnökévé s átadá neki gyűrűjét.» Itt IV. (vagy epiphanes) Antiochosról († 164) van szó.

Hogy az ó héber kútforrások annyira kiemelik, hogy a nagyvezérjelöltnek a királyi pecsétgyűrű átadatott, arra enged következtetést vonni, hogy ezen eljárás még a héber nemzet politikai önállóságának korszaka alatt is dívó lehetett.

A régi *görögök* a gyűrűt, tehát a pecsétgyűrűt is többnyire a balkéz negyedik ujján viselték. Az ezen ujjon viselt gyűrűnek Achates volt neve, a mutató ujjon viselté: Koriannos.

Athenben még a legalsóbb fokú rabszolgáknak is meg volt engedve a vasgyűrűk viselése; minden tehetős szabad negyedik ujján rendesen viselt pecsétgyűrűt.

A gyűrűknek Görögországban nagy áruk volt; részint a faragott kövek (Sphragis, Psephos) művészies munkája, részint a gyűrű medenczéje (Sphendone) miatt.

A hellenistikus korszakból tudjuk, hogy nagy Sándor a perzsák leigázója után az Ázsiának szánt irományokat III. Daryavus, az utolsó perzsa király († 330) pecsétjével, az Európának szántakat pedig saját gyűrűjével pecsételte meg.

A Seleukida dynastia alapítójának pecsétgyűrűjében horgony volt bevésve. — Anyja, Laodike, azt állítá, hogy Apollo isten neki fiút igért s hogy gyermekágyi ajándékul a nevezett istentől oly gyűrűt kapott volna, melynek kövébe horgony volt bevésve; Apollo még azt is megparancsolta neki, hogy a gyűrűt születendő fiának adja át. — Másnap reggel valóban horgony képével ellátott gyűrűt találtak ágyában. E horgony a várt fiú, Seleukos, térdén is látható volt, s tőle örökölte állítólag ezen családi jegyet ugyanazon helyen összes ivadéka. Laodike csakugyan átadá e gyűrűt fiának, midőn ez nagy Sándor oldalán a perzsa háborúba vonult s közlé vele eredetét.

II. Pyrrhos († 271), a nagy epirota király gyűrűjének kövében Apollo s a Muzsák képei voltak bevésve.

Tudvalévő dolog, hogy nagy Sándor halálos ágyán pecsétgyűrűjét Perdikkas vezérének adá át. — Sokan azt következtetik ebből, hogy ezen eljárás által az akkori Görögországban a haldokló jogutódját jelölte ki. Pedig a király halála után az ország jövője felett összehívott tanács eljárása nem igazolja ezen feltevést. Mert Perdikkas a tanácskozás kezdetén a haldokló királytól kapott gyűrűt a trónra letévén, azt mondá: «hogy a királyi hatalom pecsétjét a többi ékszerhez azért teszi, hogy a gyülekezet határozzon a felett, kié legyen a hatalom?» Midőn azon kérdést szellőztették, kinek kezére kellene egyelőre az ország ügyeinek vezetését bízni, pellai Artistonos szólalt fel: «hogy a király, midőn halálos ágyán akkor, mikor a legelőkelőbb makedonok körülötte álltak, éppen Perdikkasnak adta át a gyűrűt, ezzel egyenesen az volt szándéka, hogy az ország vezetésével Perdikkast bízza meg.» Csak most, miután Artistonos magyarázata általános visszhangra talált, mondták ki, hogy Perdikkas vegye le a gyűrűt a trónról.

Minthogy ez esetben a haldokló Sándor gyűrűjének átadását korántsem tartották azonosnak a Perdikkasra ruházott hatalommal, s minthogy erre a király eljárását magyarázó értekezlet összehivása vált szükségessé, nem lehet állítanunk, hogy a pecsétnek a halál előtt történt átadása a végrendelkezéssel azonos dolog volt.

A régi Latinok kis ujjokon könnyű anyagból készített, «æstivus»-nak nevezett gyűrűt viseltek.

A *Rómaiak* kezdetben egyáltalában csak vasgyűrűket viseltek. Még a lovagok s a szenátorok is viselték ezeket a negyedik ujjon. A fényüzés felléptével vasgyűrűket rabszolgák hordták, az ezüstből valókat a szabadon bocsátottak, míg az előkelők az arany gyűrüket viseltek.

Legelőször éltek ezen előjoggal a szenátus által külföldre küldött követek, később a lovagok és a szenátorok is. — Később csak a fejedelem kegyéből volt szabad arany gyűrűket viselni. Lehetett arra katonai érdemek által is engedélyt nyerni, mert vasgyűrűket minden római katona viselhetett, míg aranyból valókat csak a vezérek, a prætorok, a centuriók s olyanok viselhettek, kiket a vezér vagy a prætor ilyen joggal felruházott.

A szabadon bocsátottak ezen jogot csak a patronusuk akarata s beleegyezése mellett nyerhették meg, de még ha aranygyűrűt hordhattak is, ezzel még nem váltak teljesen szabadokká.

Kezdetben a drágakövek helyett a gyűrűkben csak vasba foglalt apró kődarabokat viseltek; később használták a sardonyx nevű tejfehér, vörös, eres karneolt s más drágaköveket, melyeket a legkülönfélébb vésetekkel díszítettek.

Augustus császár hosszú időn át a Sphynx képét használta pecsétül; ezt pedig a Sphynx hallgatagságával indokolta. — De midőn a császárt tréfákkal illették azon talányok miatt, melyekkel néha az ő Sphynxe tele volt s miután az idők folyamában a rágalmazás is következő szavak alakjában: «mirum non videri, si renata Sphynx non adferret ænygmata» fellépett, elhagyta a császár e jelvényt, s előbb nagy Sándor, később, midőn uralma elég szilárd alapon nyugodott, saját képével élt. Ezt tették Tiberius, Caligula, I. Claudius, Domitián s más császárok is.

Nagyban s egészben mindenkinek szabadságában állt tetszése szerint valamely jelvényt magának választani, hogy akaratját nyilvánítsa; e signum vagy az illető személy nevével vagy ennek tulajdonát képező valamely tárgygyal volt rokonságban.

Sulla gyűrűje Jugurtha, a numidák királyának képével volt diszítve. Egyik szenátornak a Noniusok családjából oly gyűrűje volt, melynek követ 20.000 sesterciára becsülték, s a mely miatt tulajdonosát Antonius száműzte. Augustuson kívül még számos más is használta nagy Sándor képét a kövekben mert a skulpturáknak saját családjuk és saját nevükre vonatkozólag kedvező jelentőséget szoktak tulajdonítani.

Claudius császár idejében nem használtak drágaköveket pecsételésre, mi által azok köny-

nyen megsérülhettek; hanem aranynyal pecsételtek.

Az imperatorok s az ország előkelői a pecsétgyűrűvel nem csak irományaikat szokták megpecsételni, hanem azon szekrényeket is, melyekben pénzüket, drágaköveiket s más értékes tárgyaikat őrizték. Volt tehát többféle ilyen gyűrű. Voltak pecsétgyűrűk levelekre s nyilvános okiratokra, melyeket azon egyénekre bíztak, kik az irományok kezelésével foglalkoztak; voltak aztán olyanok, melyekkel a titkos okiratokat, szekrényeket, pénzládákat s a legdrágább ékszereket rejtő bútorokat s edényeket pecsételték meg s melyeket vagy a tulajdonosok viseltek vagy pedig leghűségesebb embereikre bíztak.

Cicero arra int, hogy a pecsétgyűrű annyira becsültessék, mint maga a személy («sit annulus tuus non ut vas aliquod, sed tamquam ipse» etc.).

Midőn M. Claudius Marcellus és T. Quintius Crispinus konzulok 208-ban Hanniballal szerencsétlenül háborúskodtak, Crispinus Marcellus halála után ellenségének cselétől félt, ki nemcsak Marcellus hullájának, hanem pecsétgyűrűjének is birtokába jutott. Azért követeket menesztett a szomszéd tartományokba azon figyelmeztetéssel, hogy a Marcellus pecsétjével netalán hamisan megjelölt irományoknak hitelt ne adjanak.

A rómaiaknál szintén akadunk számos esetre, hogy pecsétgyűrűnek a halál előtt történt átadását az örökös designatiójával azonosították. Tiberius császárról mondják, hogy halála előtt egy megbizottját kereste, kinek pecsétgyűrűjét átadhassa, s hogy senkit sem látván, kinek hűségében megbízhatott volna, ujjára húzta s így sokáig csendesen feküdt.

Gyászban és temetkezéseknél az arany gyűrűket (tehát a pecsétgyűrűket is) letették és helyettük vasgyűrűket viseltek. Ugyanezt tették oly szomorú események alkalmából is, melyek az egész köztársaságot érintették.

Haldoklóknak és nehéz betegségben sinlődőknek ujjáról a gyűrűket lehúzták. Helylyel-közzel történhetett ez babonaságból is; így mondják, hogy azon körülmény, mikor Hádrián császár ujjáról a gyűrű magától leesett, egyike volt a császár haláljeleinek. Ennek főoka abban rejlett, hogy a gyűrűk a hullamosók kezébe ne jussanak, mert gyakran tudósítanak bennünket arról is, hogy a hullamosók a gyűrűket eltulajdonították.

A *Chattok* csak legvitézebb harczosaiknak engedték meg a finom gyűrűket. Gyávák csak akkor nyerhették meg e jogot, ha az ellenséget megölték.

A *byzanczi* korszakban elég gyakran akadunk a pecsétre s a pecsétjogra.

Zonaras mondja: hogy Theophilos, Manuel szökése miatt megneheztelvén s őt vissza akarván hívni, levelet intézett Manuelhez, melyben esküvel kötelezte magát, hogy megbocsát neki s hogy e levelét arany pecséttel pecsételte meg.

Kedrenos említi: «a császár elfogadta e föltételt s arany bullával megerősítette».

Niketas mondja, hogy egy magasrangú udvari tisztviselő azon czélból, hogy Manuelt még a polgárok is császár gyanánt üdvözöljék, a papságnak egy vörös és arany pecséttel ellátott levelet adott át.

Phranzes (szül. 1401; megirta a Palæologok történetét 1259—1477.) mondja, hogy a császár sajátkezűleg három keresztet egy oklevélre czinóberrel rányomott s az arany bullát a követ kezébe tette.

A Logotheták (= kanczellárok) kezelték az arany bullák kiállítását. Skylitzes János (byz. történész a 11-ik században) mondja: «a logotheta rendelkezik a mandatumokról s az arany bullákról, melyeket a császár a királyoknak, a szultánoknak s a toparkháknak küld.»

A gallusok és britanniaiak a gyűrűt a közép ujjon viselték.

Záradékúl még annak okáról akarok valamit elmondani, melynél fogva a régiek a gyűrűket többnyire a balkéz negyedik ujján szokták viselni.

Macrobius ezt azzal indokolja, hogy a balkéz ezen helyén a gyűrű legkevésbbé van kitéve a külső erőszakos behatásoknak. — Az egyptomiaknál ezen ujjat majdnem szentnek tartották s illatos kenőcsökkel kenték be, mert összehúzva a «hatos» számot, (szerintük a legtökéletesebbet) ábrázolja. — Appianus szerint ezt azért tették a régiek, mert ezen ujjban oly véredény van, mely egész a szívig elhat.

A legvalószínűbb ok pedig csak az lehetett, hogy a jobb kéz egyáltalában nagyobb mérvben van igénybe véve; a gyakran igen súlyos és nehéz gyűrű pedig annak szabad mozgását gátolná.

Dr. WERTNER MÓR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi április hava 30-án Nagy Imre elnöklete alatt tartott ülésében egy dolgozat olvastatott föl, *Br. Nyáry Albertétől* «A pecsétek mint a heraldika kútfői» címmel, melyet a szerző távollétében a titkár olvasott föl. A tetszéssel fogadott felolvasás után a folyó ügyek következtek.

Titkár mindenek előtt bejelenti a társulat egyik legbuzgóbb választmányi tagjának *Dr. Szalay Józsefnek* f. évi márcz. 15-én bekövetkezett halálát. A választmány a veszteség felett érzett részvétét jegyzőkönyvileg fejezi ki.

Ezután bemutattatnak a választmányi tagságra két-két választmányi tag aláírásával beérkezett ajánlatok; ezek szerint választmányi tagoknak ajánltatnak: Gr. ANDRÁSSY MANÓ, Gr. APPONYI SÁNDOR, Gr. BATTHYÁNY GÉZA, Dr. FRAKNÓI VILMOS, GÉRESI KÁLMÁN, Dr. KÁROLYI ÁRPÁD, Gr. LÁZÁR MIKLÓS, Br. MEDNYÁNSZKY DÉNES, PESTY FRIGYES, Br. PRÓNAY DEZSŐ, SZÉLL FARKAS, Dr. SZENDREI JÁNOS, Gr. SZTÁRAY ANTAL, THALY KÁLMÁN és ZSILINSZKY MIHÁLY társulati tagok. Az ezután következett titkos szavazás által az ajánlottak a társaság igazgató-választmányi tagjaivá mind megválasztattak, s e szerint jelenleg a választmány tagjainak száma: 54.

Csontosi János vál. tag, mint a pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság előadója, felolvassa a vizsgálatról szóló jelentést, mely következőképen szól:

«Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1885 január hó 29-én tartott választmányi ülése által alulirottak az 1884. évi pénztári kezelés megvizsgálására és a pénztári állás kimutatására kiküldetvén, feladatunkat f. évi február hó 11-én teljesítettük, s a társulati pénztári könyvek minden egyes tételét átvizsgálván, az utalványokkal s egyéb mellékletekkel összehasonlítottuk.

A számadásokat hibátlanoknak, a kiadásokat az utalványokkal összhangzóknak s egyátaljában a pénztári kezelést szabatosnak találtuk.

A pénztári állapot 1884. decz. 31-én:

4731 frt 95 kr. bevételt
3654 « 94 « kiadást, és így
1076 frt 99 kr. pénztári maradványt mutatott.

Ha ehhez hozzáteszszük, hogy a társulat 5%-ot jövedelmező papirjáradék kölcsön-kötvényekben 2500 frtot tőkésített, s hogy az aláirt, de be nem fizetett alapítványi összegek, melyeknek kamatjai pontosan fizettetnek, 5400 forintra rúgnak, a társaság actualis vagyonát 1884 decz. 31-én 8976 frt 99 krajczárra tehetjük.

Megjegyezzük még, hogy a t. választmány által az előzetesen és feltételesen jóváhagyott tervezet alapján a tiszta évi maradvány hovafordításáról intézkedésre felhatalmaztatván, az 1076 frt 99 krnyi maradványból 400 frt az alaptőke nagyobbítására fordíttatott, 400 frt a Nemzetségi Zsebkönyv költségeire a takarékpénztárban elhelyezett 200 frthoz csatoltatott, a többi pedig a folyó év számlájára vitetett át.

Mindezeknél fogva indítványozzuk, hogy a mélyen tisztelt elnökség Czanyuga József pénztárnok úr részére a szokásos évi fölmentést kiszolgáltatni méltóztassék.

Kelt Budapesten, 1885. évi február 21-én.

Kővári László vál. tag, mint a pénztárvizsgáló biz. tagja. *Szinnyei József* vál. tag, mint a pénztárvizsgáló biz. tagja.

Csontosi János vál. tag, mint a pénztári bizottság előadója.»

A választmány e jelentést tudomásul vevén, a pénztárnoknak a felmentést megadja; s egyszersmind Nagy Imre másodelnök indítványára a pénztárvizsgáló bizottság tagjainak fáradságos munkájokért s a pénztárnoknak a pontos kezelésért köszönetet szavaz.

Ezek után titkár bejelenti a következő tagajánlásokat:

Alapító tagúl (200 frttal): Simonyi és varsányi *Simonyi Kálm.* Domonyban (aj. Szent-Iványi Zoltán).

Pártoló tagokúl: (évi 10 frttal) vállaji *Sipos Béla* Debreczenben és *Szlávy Olivér* Budapesten (aj. b. Radvánszky Béla). *Évdíjas tagokúl* (évi 5 frttal): Eözbéghi *Nagy István* földbirtokos P. Varjason (ajánlja dr. Wertner Mór); *Spielenberg József* ügyvéd Gálszécsen, *Kazinczy Gábor* kir. alügyész S.-A.-Ujhelyen (aj. Kecskés Dezső); *Hencz Ödön* Gerézden (ajánlja b. Radvánszky Béla); *Makay Dezső* törv. biró Nagy-Kanizsán (aj. Szilágyi Sándor); *Latinovics Albin* cs. kir. kamarás Dukán, dr. *Miskolczy Imre* Budapesten (aj. Nagy Imre); *Dudás Gyula* Zentán, *Venter Gerő* ügyvéd Szegeden, dr. *Fraknói Vilmos* nagyváradi kanonok Budapesten (aj. a titkár); *Bogyay Ödön* kir. ügyész Nagy Kanizsán (aj. Makay Dezső). Az ajánlottak a társaság tagjaivá megválasztattak.

A titkár bemutatja a pénztárnoknak f. évi jan. 1-től április hó 30-áig terjedő kimutatását, mely a következő adatokat tartalmazza:

Bevétel.

Pénztármaradvány 1884-ről	1076	frt	99 kr.
Alapítványi kamatok	25	«	— «
Pártoló tagdíjak	259	«	— «
Évdíjak	250	«	— «
A Turul 1. füzetének eladása	1	«	— «
Összes bevétel	1611	frt	99 kr.

Kiadás.

A Nemzetségi Zsebkönyv költségeire takarékpénztárba téve	400 frt	— kr.
Tőkésítés	381 «	58 «
Színnyomatok, metszetek	253 «	— «
Irói tiszteletdíjak	135 «	50 «
Tisztviselők, irodai, postai stb. kiadások	230 «	76 «
Összes kiadás	1400 frt	84 kr.
Készpénz maradvány	211 «	15 «

Vagyon:

Értékpapirok	2900 frt	— kr.
25 aláirt alapító-levélben	5400 «	— «
Összesen	8300 frt	— kr.

A pénztári kimutatás tudomásúl vétetik.

Az ezután következett rövid zárt ülésben határozattá lett, hogy a folyó évi nagygyülés napja és tárgyai felől a titkár az ezévi őszi választmányi ülés elé javaslatot terjeszszen.

Ezzel az ülés véget ért.

Dr. Szalay József.

Nagy reményekre jogosító tehetséget, magasztos czélokra törekvő életet, a történettudomány örök igazságáért hevülő lelket veszítettünk el ez év márczius havának 15-én. Az alig huszonnyolcz évet élt fiatal tudós fölött bezárultak a hantok, melyek a legnemesebb törekvéseket, a legönzetlenebb jellemet ölelték magukba. Ha elhunytát az egész történet-tudomány gyászolja, kétszeresen van oka társulatunknak a gyászra. Részt vett azon tárgyalásokban, értekezletekben, melyek a Heraldikai és Genealogiai Társaság megalakultát megelőzték; át volt hatva egészen azon meggyőződéstől, hogy a történelem segédtudományainak, a czímer-, nemzedék-, pecséttannak általánosabb és sikeres művelését csak társulás útján érhetjük el; megalakulván a czélul ezt kitűző társulat, ennek tagjai siettek Szalay Józsefet az igazgató-választmány sorába iktatni. Akkor még nem hittük, hogy ő lesz az első, kit gyászolnunk kell, s a kit oly nehéz lesz nélkülöznünk. Szalay komolyan fogta föl választmányi tagságának kötelességeit; a kezdő társulatot tanácsával, folyóiratát alapos dolgozataival támogatta. A «Magyar Levéltárszöktetés» czímű irányzatos czikke általános tetszésben részesült; a Turulból átvette egész terjedelmében az Ungarische Revue is. Irt könyvismertetéseket, apróságokat is (Keveházi név alatt). Társulatunknak rövid fennállása óta alig volt buzgóbb tagja nálánál. Irodalmi munkásságának túlnyomó része természetesen a magyar történelem teréé volt. Nem sorolhatjuk föl művei és nagyobb czikkei valamennyijét; a tíz évet megközelítő irodalmi pályája alatt annyit teremtett, a mennyivel hosszabb idő óta működő írók sem dicsekedhetnek. «Városaink a XIII. században» czímű első önálló munkájával egyszerre megnyerte a közelismerést; szigorú lelkiismeretességének, alaposságának és kritikai feldolgozásának köszönheté ezt. Megírta négy kötetben a Magyar Nemzet Történetét is népszerű modorban, de a legújabb eredmények felhasználásával; mily sikerült munka ez, mutatja, hogy az Akadémia alig egy éve a Szilágyi-díjjal jutalmazá. Régi óhajtását, hogy a magyar városi szervezet történetét, melyhez előbb idézett munkáját előtanulmányúl tekinté, megírja, már nem valósíthatá; pedig évek óta búvárolta a hazai és külföldi levéltárakat nagy szorgalommal; s e tárgyra vonatkozólag kétségtelenül nagy becsű jegyzetek maradtak hagyatékában. Annyi nemes törekvésnek egyszerre véget vetett a sokáig lappangó kór, mely a gyönge testet áldozatúl követelte. A jó írónak s a jó barátnak emlékét elfelejthetetlenné teszik munkái s az a viszony, mely őt társaihoz fűzte. Családjának fájdalmát enyhítse a közrészvét, mely a legszebb reményeket keltő s úgyszólván a munka kezdetén elragadott pályatársat sírjába kiséré.

A Welfek koráról. Vilmos, braunschweigi herczegnek tavaly bekövetkezett halála alkalmat nyujtott a napi sajtónak hangsúlyozni, hogy a herczeggel a *legöregebb* európai dynastia egyik uralkodó tagja megint sírba szállt; még Pierer Lexikonja (4. kiadás) is állítja, hogy egyik európai dynastiának sincsen oly magas őstáblája mint a Welfeknek stb.

Ezen az úgynevezett welfi ház legmagasabb koráról való állítás helyes volna, ha e ház kora első, történetileg elismert ősatyjától kezdve, szakadatlan férfiágban mai napig ki volna mutatható; — jelen sorokban be akarom bizonyítani, hogy ezen kimutatás szigorú genealogiai elvekkel nem egyezik meg.

A történelemben valamikor annyira szerepelt Welfek háza tulajdonképen öregebb s ifjabb ágra oszlik fel. — Az öregebb — igaz — igen tisztességes kort mutat ki, a mennyiben első történetileg elismert őse, kitől a család szakadatlan férfi-ágban származik (noha II. Rudolf grófnak I. Rudolftól való leszármazása nem eléggé hiteles), 824 táján halt meg. Ennek legrégibb *állítólagos* őse, argengaui Warin gróf, 764-ben fordul elő. Eképen az öregebb Welfek házának kora ugyan tisztességes, de még sem oly magas, mint pl. a Karolingok első történeti őseé.

Ezen öregebb welfi ház III. (genealogice IV.) Welf gróf személyében 1055-ben *férfiágban kihalván*, birtokai, jogai stb. Este-i Welfre, az öregebb Welfek utolsó tagja nővérének s II. Azzo, Este-i őrgrófnak fiára szálltak át.

Miután ezen Este-i Welf a még manap virágzó úgynevezett welfi dynastiának ősatyja lett, ennélfogva a mai welfi dynastia korának megbirálása alkalmával szükséges azon kérdést tárgyalni, *vajjon mily korba nyul fel az Este ház?*

Muratori visszavezeti e ház törzsfáját egészen Adalbertig, kiről már 880-ban tesznek említést. Az öreg

Hübner szükségesnek találja e család leszármazását két táblán letárgyalni, melynek egyikét a régibb, másikát az újabb genealogusok szerint állította össze.

A nélkül hogy itt a «régibb genealogisták» meséit figyelembe vennők, kiemeljük, hogy Hübner az «újabb« kutatások alapján Azzo-t, a fennebbi Este-i Welf atyját, e háznak ősatyjául ismerte el.

A mai kutatás más eredményre jutott. Muratorit nem éri ugyan el, de Hübnert túlszárnyalja, minthogy Azzojának dédősét, t. i. a 964-ben elhalálozott I. Azzo őrgrófot ismeri, kitől a család következőleg származtatja le magát :

I. Azzo † 964.
Albert † 995.
Hugo † 1014.

II. Azzo † 1097.
Ligúri őrgróf; feleségei: 1 Welfi Kunigund † 1055 előtt; 2. Maine-i Gersende (vagy Irmgard); 3.? Matild.

1. I. (IV. V.) Welf † 1101, a welfi birtokok örököse 1055-ben; bajor herczeg 1070-ben; az ifjabb Welfek ősatyja.	2. Fulko örökli 1097-ben az Este-ház birtokait Olaszországban; a ferrárai s modénai herczegek ősatyja

Ha az eddig felsoroltakat összegezzük, következő eredményre kell jutnunk :

Az ifjabb welfi ház korának megbirálásánál nem szabad annak az öregebb Welfektől női ágon való leszármazását tekintetbe venni, mert ily módon számtalan családra akadhatunk, mely pl. a Karolingoktól női ágon való leszármazás által még magasabb kort mutathat fel mint a Welfek.

Ha pedig az egyedül helyes mértéket, t. i. az Este-ház korát veszszük tekintetbe, akkor a 880 és 964 évszámok e ház történetileg elismert korának határkövei gyanánt merülnek fel, s minthogy vitéz Róbert, a Capetingok s a Bourbonok hitelesen elismert őse már 861-ben neustriai herczeg volt s 866-ban a normannok ellen elesett, ennélfogva a Bourbonok családja *öregebb mint az ifjabb Welfek háza.*

Dr. Wertner Mór.

SZAKIRODALOM.

A Pálffy-család oklevéltára. A készülőben levő Kállay-oklevéltár, melyet Kállay Béni közös pénzügyminiszter nagy áldozatkészséggel ad ki, még meg sem jelent, máris egy új családi oklevéltár készülése hírét közölhetjük olvasóinkkal. Miként a Századok-ban olvassuk, a Pálffy-család herczegi és grófi ága elhatározta, hogy családi levéltáraik történelmi vonatkozású okleveleit a tudomány használatára közzé tétetik. Tekintve azon kiváló szerepet, melyet a család hazánk történetében sokszor vitt, kiváló eredményeket várunk a publicatiotól. A kiadás pontosságáról s a kiválasztandó anyag érdekességéről kezeskedik az, hogy a szerkesztés vezetésére a családnak sikerült *Nagy Imrét*, az oklevélkiadások mesterét, megnyernie.

Magyar Történelmi Congressus. F. év julius elején az országos kiállítás alkalmából hazai történetkedvelőink congressusra gyűlnek össze, mely igen érdekes, s a történet-tudomány czéljára és feladatára nézve nagyfontosságú kérdések fölött van hivatva véleményt mondani s ezzel kétségtelenül irodalmilag is folytatandó tudományos vitatkozást provokálni. Társulatunkat kiválólag az I. szakosztálynak második csoportja elé kitűzött kérdések és feladatok érdeklik, melyek a következők :

Történelmi segédtudományok.

Előadó ismerteti az oklevél-, pecsét-, czímer-, fölirat-, éremtan és genealogia terén hazánkban eddig kivívott eredményeket, s ehhez képest, beható indokolás kiséretében, a következő kérdésekkel fog foglalkozni : Állittassék-e föl egy palæographiai iskola? mi módon adassanak ki fac-similék és pecséteink rendszeresen? készíttessék-e repertorium az összes czímereket tartalmazó s nemesi oklevelekről? gyűjtessenek-e össze hazai fölirataink? s végül a «Corpus Nummorum Hungariæ»-val párhuzamban létesíttessék-e egy külön codex, melyben az egyes korszakok értékeire és áraira vonatkozó adatok publicáltatnak?

E csoport előadója *Fejérpataky László.* A vitatkozásoknak, melyek nyomtatásban is meg fognak jelenni, eredményét közölni fogjuk olvasóinkkal.

A legrégibb magyar czímer. E czím alatt az Arch. Értesítő legutolsó (juniusi) füzete Dr. Marczali Henrik tollából egy rövidke közleményt hozott, melyet írója azért tett közzé, hogy egy külföldi de teljesen megbízható forrás alapján «egészen eldöntsön» egy vitás kérdést. Lássuk tehát, miben áll az eldöntendő dolog.

Arról van szó, hogy a magyar czímer pólyái az Árpádok vagy Anjouk révén kerültek-e az ország czímerébe. Ez utóbbi nézetnek Horvát István és Podhraczky voltak hirdetői. Jelenleg a szakember, nem ugyan Iványi munkája alapján, ki az emlékeket nem ismerte eléggé, hanem ép ez emlékek tanúságából egészen tisztában van a dologgal. Podhraczky az Imre és II. Endre arany-bulláin látható pólyás czímert azért nem tartja a mai állam-czímerrel azonosnak, mert — szerinte — a magyar czímerben látható pólyák közül az ezüstösek folyókat jeleznek, folyóban pedig nem lehet oroszlánokat ábrázolni, mint ezeket az említett aranybullákon látjuk. Podhraczky nem sejtvén semmit a heraldikához, nem volt tisztában a heraldikai pólyák természetével ; a pólya eredetileg nem jelentett folyót, csak későbbi czímermagyarázók, kik okkal-oknélkül mindennek jelentését keresték, tulajdonítottak neki ily magyarázatot ; a pólya egyszerűen a paizsnak vízszintes irányban részekre osztása oly módon, hogy egy fém (arany vagy ezüst) és egy szín váltogatják egymást. Ha a magyar czímerről beszélünk, nem azt mondjuk róla, hogy van benne «négy fehér és négy vörös szalag» ; ez nem heraldikus kifejezés. Hanem : nyolcz vörös-ezüst (vagy ha tetszik : ezüst-vörös) pólya. Ily pólyákon tehát oroszlánok helyet foglalhattak s nem

kellett attól félni, a mitől Podhraczky, hogy azok a folyót jelentő pólyába bele fulladhatnak. Imre és II. Endre királyok bulláin ábrázolt pólyák ugyanazok, a milyeneket az Anjouk alatt látunk, csakhogy itt kétségtelenül az Árpádokra vonatkozó oroszlán elmarad s helyébe lép más fajta czímer-compositiókban az Anjouk lilioma. Ezt tudja minden heraldikus s kevésbbé szakember is.

Marczali a Podhraczky által hirdetett vélemény megdöntésére (melyet különben mai nap már senki sem vall magáénak) Villani János firenzei történet-író szavait hozza föl, ki Martell Károly magyar trónkövetelőnek 1295-iki firenzei bevonulását írván le, előadja, hogy Károlyt kétszáz aranysarkantyús lovag kisérte, kiknek czímerében arany liliom volt, «melyet a vörös és ezüstszín szegély, *azaz Magyarország czímere* vett körül». Ez alatt nem érthetünk oly szegélyt, minővel például a heraldika hanyatlása korában a paizsok környezve vannak (arany szegély), az is képzelhetlen, hogy egy ország czímerét a trón-prætendens pusztán családi czímere szegélyezésére használta volna. Itt csak a magyar pólyás czímer-paizsra gondolhatunk, melynek közepén az Anjouk liliomos paizsa volt ábrázolva mint szívpaizs (parmula). A Villani által éppen nem heraldice leírt czímert, a heraldikus csak így képzelheti.

A Villani által leírt czímer nem azért fontos, mert pólyásnak mondja Magyarország czímerét ; az említett arany-bullák rég megtanítottak arra, hogy a czímer csaknem száz évvel a Villani által leírt esemény előtt is ilyen volt ; fontossága abban áll, hogy ez a legelső forrás, mely megnevezi a czímer *színeit*. Ha hihetünk a krónikásnak, ki akár szemlátomás, akár hallomás után írta is azt le, tévedésbe könnyen eshetett : a színek sorrendje *vörös-ezüst* volt. Ugyane sorrend mellett fogott pártot társulatunk is a miniszterelnökséghez az állam-czímer törvénybe iktatása felől benyujtott véleményében ; bár folyóiratunk utolsó füzetében egy dolgozat az ezüst-vörös sorrendet ajánlja, Villani tudósítása érdekes adalék e még be nem fejezett vitához.

Dr. Wertner Mór dolgozatai. Társulatunk buzgó tagjának a bécsi «Adler» mult évi folyamában kiadott kisebb dolgozatai külön is megjelentek. Ezek közt van több, mely minket közelebbről érdekel. Ilyen a «Genealogie und Geschichte» czímű, mely először «Genealogia és történelem» czímmel folyóiratunk tavalyi első füzetében jelent meg. A «Historisch-genealogische Irrthümer» czímű érdekes dolgozat sorra veszi a franczia, angol, lengyel, cseh, spanyol, svéd, dán, portugal, bizanczi és makedoniai történelemben előforduló genealogiai tévedéseket, melyek a történetírásba becsúsztak. Nem felejtkezik meg hazánkról sem, felemlíti a különösen külföldi íróknál gyakran előforduló incorrectségeket a Gejza, László és Ferdinand nevű királyaink sorrendjében. Ezek néha három Gejzát ismernek, sz. István atyját téve elsőnek ; hét Lászlót, a László és Ulászló neveket egynek véve ; s végűl felemlíti, hogy a Ferdinandok sorrendjében V. Ferdinandot voltaképen negyediknek kellene nevezni, mert a negyedik soha tényleg nem uralkodott. A magyar közjog szempontjából azonban helyes az elnevezés, mert IV. Ferdinand meg lévén koronázva, magyar királynak tekintendő. A dolgozatok közt legérdekesebb az «Anjou» czímű, melyben a magyar történelemben is felejthetlen emlékű uralkodó ház genealogiáját az összes ágazatokkal együtt, visszamenve a IX. században élt *Tertull* első anjoui grófig, összeállitá. A szerző e dolgozatokat társulatunk könyvtára számára is megküldötte.

Magyar nemesi családok 1500-ig. Makay Dezső tagtársunk (kir. törvényszéki bíró Nagy-Kanizsán) egy családtani munkát szándékozik írni, mely magában foglalná mindazon nemesi családokat, melyek a XV. század vége előtt nyerték nemességöket s jelenleg is virágoznak. E tárgyra vonatkozólag a következő sorok közzétételére kért föl :

Nyilt kérelem Magyarország nemesi családaihoz.

Ma napság, — midőn a napirenden lévő társadalmi és osztályharczok feletti discussio éles hullámai, úgy a mindennapi társas beszélgetések, valamint hirlapi czikkek s röpiratok alakjában fel-felvetik a csak igen kevesek által behatóan ismert s azért vajmi különbözően is tárgyalt s méltatott thémát : a magyar gentry életképessége felől ; midőn a törvényhozás termében is merülnek fel hangok, melyek nyilván arra vallanak, hogy a jelenleg is virágzó számos régi nemesi családok ősrégi nemessége felől az eszmék igen kevéssé vannak tisztázva, — szükségét éreztem annak, hogy egy lehetőség szerint megbizható stemmatographiai munkálatban a honfoglalástól kezdve egész a XV-ik század végeig *már* magyar nemesi rangon álló régi családok közül a *még jelenleg is élő és virágzó régi magyar nemesi családokat* egybeállítsam, s munkálatomat, melyen már két év óta fáradozom, annak idején közrebocsássam. Egész tisztelettel és bizalommal felkérem ezek előrebocsátása után Magyarországnak *az 1500. évig (bezárólag) már nemesi rangon álló* nagyrabecsült régi nemesi családait, legyenek segítségemre nem könnyű feladatom sikeresítésében, hogy így a lehetőség szerint annál inkább megfelelhessek a történelmi valónak, s szíveskedjenek azon *legrégibb keletű* oklevelük hiteles másolatát nekem megküldeni, a melyből nemesi rangon létük kétségtelenül megállapítható ; hogy a mennyiben a források, melyek rendelkezésemre állanak, reájuk nézve esetleg elégséges adatokat nem szolgáltatnának, kiegészítés s gyakran igen becses új adat gyanánt közleményeiket munkálatomban felhasználhassam. *Makay Dezső* kir. törv. bíró Nagy-Kanizsán.

A feladat valóban nem csekély, tekintve különösen a felvidéken nagyszámmal élő, származékrendjöket a XIII—XIV. századig felvivő, jelenleg szerény körülmények közt levő nemesi családokat. Ha e tekintetben teljes munkálat nem is képzelhető, de hogy a sorrendbe felveendők hiteles, megbízható adatokon alapuljanak, a szerző fáradságos munkáját t. tagtársaink szíves tudósításaikkal igen megkönnyíthetik.

A HŰBÉRI RENDSZER SZELLEME.

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A CSALÁDI ÉS TÁRSADALMI ÉLETRE.

Történet-bölcselmi tanulmány.

(Első közlemény.)

I. BEVEZETÉS.

A magyar nemzet Európába telepedésekor három nagy eszmével találkozott: a kereszténységgel, a hűbéri rendszerrel és nemzetiség eszméjével. E három eszme dönt államalkotásunk s államfejlésünk felett, kihatása mindeniknek napjainkig nyúlik. A vallás és nemzetiség eszméje mai napig is tartja uralmát, a hűbéri rendszer már meghajolt az időknek.

A forráshoz, az eszméhez vezetem olvasóimat, melyből a tudomány, melylyel társaságunk foglalkozik, eredetét vette.

A genealogia és heraldika, ha nem is szülötte a feudalismus, a hűbéri rendszer eszméjének, de annak emlőjén nyerte kifejlését.

A midőn a feudalismust a történet két segédtudományának forrását, hű dajkáját a méltatás egy nemével fogom fel, nem kívánok az eszmének, mi helyébe készül lépni, a liberalismusnak hadat izenni.

A politikától, midőn a liberalismusnak helyt, tért, állást követel, nem kívánhatjuk, hogy a feudalismus fényoldalaira vesse világítását; de a történelmi kutatás nem felelne meg feladatának, nem a tudomány igazságkeresési törekvésének, ha egy eszmét, mely majdnem egy ezredév alatt vezetett és alkotott, azért mivel az újkor politikai hitvallása más oltárokat állított, kiszolgáltatnánk a megvetésnek, holott az maig is czivilizáczionk talaja, melyben gyökerei nyugosznak.

Az eszme, mely egy ezredév előtt vezércsillagává vált a népvándorlás által sötétben maradt kornak, mely mintegy özönvíz után rendezés alá vette a földet, hol minden határ el volt iszapolva, összeszedte az erdőkre, hegyekre menekűlt népet, abból társadalmat, államot teremtett, — az eszme, mely Európát megmentette attól, hogy a népvándorlás után az izlam, az arabok, törökök árja lepje el, a történészet hálájára méltóvá tette magát. Mint egy leáldozó napra, mely maradandó nyomokat hagyott életünkben, lehetetlen a kegyelet egy nemével nem tekintenünk.

A hűbéri rendszer maholnap már csak romantikus emlékezet. Nem soká folytatása lesz a czivilizáczionkat megelőző kornak, a tündérek és óriások korának, melynek története regévé vált, s csak költészetét szeretjük emlegetni. E korszak letünt. Czivilizáczionk a szikla csúcsokról s hegyek ormáról leszállt. A hűbéri rendszer miként sasfészkök ma már csak rom; de egy gyönyörű rom, mely előtt az utókornak a kegyelet bizonyos érzetével kell megállnia, a kegyelet azon nemével, melyet a régi idők s a nagyszerű alkotások követelnek. A hűbéri kor nagyjai lehet, hogy nem vívják ki maguknak regénk világában azt a rokonszenvet, mit az óriások és tündérek, a czivilizáczionkat megelőző kor ezen nagyjai, kivívtak; de szeretjük hinni, hogy minél távolabb esünk a kortól, minél inkább elmosódnak tradicziói: eszméi, nemesebb szokásai és erkölcsei, melyeket reánk hagytak, tiszteletünket e kor iránt mind jobban-jobban fogják felkölteni.

El kell jőni az időnek, midőn az emberiség a hűbéri korra mint czivilizációnk tavaszára fog visszagondolni, egy tavaszra, mely a nyár és ősz áldását előkészítette.

A hűbéri rendszer oly szolgálatokat tett az emberiségnek és czivilizációnak, hogy aggódva kell reá gondolnunk, hogy vajjon a liberalismus mai fogalmában, fog-e a családi, a társadalmi és állami életnek oly biztos alapot nyujtani; s egy másik ezredév mulva nem lesz-e oka a történelemnek lefordított fáklyával állani annak sírjánál.

Való, hogy a hűbéri rendszer nem oly örök eszme, mint a keresztény vallás alapeszméje, a szeretet. Nem az az eszményi szép, melyet az ó- és újkor ecsetje, vésője egyaránt kell hogy visszaadjon. Egy korszakot alkotó, egy korszakot betöltő s tán boldogító eszme is volt, s így szép volt, mivel kora ízlésének, kivánalmának, lelki szükségérzetének megfelelt s azt boldogította.

A midőn az eszme szépségéről, boldogító voltáról emlékezünk, a hűbéri rendszert a maga tisztaságában veszszük, úgy a mint az felfakadt, s míg a part iszapjától még látni lehetett, hogy úgy szóljunk, csillámló habjainak minden érzelmét és gondolatát. Nem azt a hűbéri kort méltatjuk, mely rabló várakat épít, s mely szűzek vérében fürdik, hanem azt, mely az emberiség elvadult szívében felköltötte a vallásos érzelmet, felköltötte s örökűl hagyta ránk a lovagiasság érzetét; mely felköltötte a nőnem iránti gyöngédséget, minek az újabb kor családi és társadalmi rendszerét köszönjük. Azt a rendszert, mely a mai európai czivilizációt teremté, mely nélkűl ma Európa nem igényelhetné, hogy czivilizációja és szelleme előtt minden világrész meghajoljon.

Az újabbkori állam, társadalom és családi élet alkotásában szerepe bár nem a szobrászé, mely bevégzett szépséget állít elő, hanem a kőfaragóé, mely a tömböket kinagyolja, szegletköveket alkot s az alap megvetése nehéz munkáját végzi: mindazáltal, ha megengedjük is, hogy a politikus rombolásra serkentse híveit, ott hol újat alkotni akar, a történészetnek nem szabad objektiv, hidegen fontoló állásából magát kisodortatni engedni.

A történész előtt a hűbéri rendszer három korszakban jelenik meg. Az első Nagy Károly alkotása, melyben a rendszer még csakis az egyéni képességre fektettetik. A második az a korszak, mely Nagy Károly birodalma felbomlása után a feudum szót feltalálja, s melyben már nem az egyén, hanem a család eszméje szerepel. A harmadik, melyben a család földesúri jogkört alkot magának, mely utolsó sajátlag a hűbéri rendszernek nem is volt kiegészítő része.

A mi hűbéri rendszerünk az első két korszakban játszik. E korszakban, mely tisztázta érzelmeinket, felállította azon benyomásokat, melyek alatt a szív, a családi és társadalmi élet maig is áll.

A hűbéri rendszer az állameszme körül nem volt oly szerencsés, mint a családi és társadalmi élet megalkotásában: azért is a hűbéri állam alapelvei letűntek, de családi és társadalmi alapelvei maig is fenn vannak. Ez az, a miért a hűbéri kor a történészet előtt maig is egy korszak, mely mai czivilizációnknak kiindulási pontját képezi. Értelmünk meghódolt az újabb kor, a liberalismus követelményeinek, de érzelmeink maig is a hűbéri rendszer szabványai alatt állanak. A hűbéri államot átalakítottuk, de a család és társadalom a hűbéri kor nemesebb fogalmaitól el nem szakaszthat, mert akkor az európai czivilizáczió ős jellegét vesztené el.

Ezen szempontból fogjuk fel a hűbéri rendszert. Célunk annak jelentőségét és lényegét tanulmányozni, nem politikai vagy jogtudományi, hanem csakis a társadalmi tudományok szempontjából.

II. NAGY KÁROLY SZERVEZÉSE, A HŰBÉRI RENDSZER ELSŐ ALAKJA.

A népvándorlás már négy század óta dúl. A római birodalom, melyet ez időben a keleti császárság képviselt, már csak nagy nevének árnyéka. A római nyugati birodalom czivilizációja, mit Julius Cæsar Nyugat-Európára kiterjesztett, a népvándorlás által el van sodorva. A népek és nemzetek vándorlása az államok határait felbontotta, a társadalmi rendet megsemmisítette; délről a tengerpartokat, hol a görög és római czivilizáczió városi elemekből államot és társadalmat teremtett, az izlam benyomulása fenye-

gette. Megvédeni a még ifjú kereszténységet, megvédeni, rendezni a tengerpartoktól beljebb eső európai szárazföldet, útját állani a további népvándorlásnak: a hűbérrendszer eszméjének ez volt a feladata.

A germán nép legerőteljesebb egyik faja a frank, s annak élén 771-ben Nagy Károly lép fel, hogy a feladatot kezébe vegye. Egy igazi providenciális nagy ember, ki a római intézmények maradványait a keresztény vallással kiegyezteti; szakítva az ókor theokráciájával, az államot világi elemekre fekteti; s egy államszervezetet alkot, mely nemcsak azon időnek felelt meg, hanem megvetette egy újabb, a korunkra lejött czivilizácziónak alapját.

Belátva, hogy a római szent szék azon törekvése, hogy a római nyugati birodalmat theokrácziai alapon helyreállítsa, nem sikerül, világi alapon szervezni, tette feladatává. Mindenek előtt az egyházi és világi hatalmat külön választotta. A germán nép mezőkön, erdőkben, falvakban lakott, a római városokban, municzipiumokban: a római institucziók emlékeit a germán institucziókkal ki kívánta egyeztetni. A római cæsarismust és militárismust polgári alapra kívánta fektetni. Mert az ókor czivilizáczió jában az egyén az államnak fel volt áldozva, s a germán nép e feláldoztatást nem tűrte: szervezetről kellett gondoskodnia, mely egyrészt támasza legyen az általa tervelt új római birodalomnak, de a germán fajok függetlenségi érzetét meg ne támadja.

De honnan vegyen eszmét, midőn az előtte álló minták újból életbeléptetésére az anyag és eszköz hiányzott? Görögország demokrata kormányformájához hiányzott a polgárság, hiányzottak a városok, hiányzott azon kor idealismusa. A római arisztokratikus kormányformához hiányzott a főváros, hiányzottak a patricziusok, a harczra kész prætoriánusok, a központosítás minden kelléke. A görög-római intézmények folytatásához hiányzott a főkellék, a mívelődés.

Az elemnél, melylyel rendelkezett, az állam, a közügy, a közjó, szóval, a közszellem minden nemesebb fogalma ki volt halva. Csak egy érzést uraltak a kedélyek, a századok óta tartó népvándorlás által felköltött s az újabb megrohanás által táplált félelem érzetét. A félelem által megriadt kedély védelmet, védőt, urat keresett. Nagy Károly az akkori kor ezen érzését ragadta meg. Hogy az elvadult kötelesség-érzetet, a felmondott függés érzelmét felköltse, mindenek előtt a vallás nymbuszához folyamodott; a pápaság és papság mennyei küldetését politikájába vonta. Mi megmaradt a cæsarok tekintélye romjaiból, azt a pápaság tekintélyéből kiegészítette. S magát mint a római birodalom helyreállítóját s örökösét állította fel. Az emberiség a vallástól úgy meg volt már puhítva, s a folytonos megtámadtatás által annyira meg volt réműlve, hogy csak elő kellett állani egy hatalmas szellemnek, mely parancsolni tud és akar, s az emberek engedelmeskedtek. — A félelem talajára a függés rendszerét állította fel.

Nagy Károly, mint frank király, atyjától Pipintől demokratikus államszervezetet örökölt, nemzetgyűléssel: a kereszténység által hirdetett egyenlőség elve vezérelte. Pipin alatt az állam és egyház között már szoros kapocs fejlett. A frank nemzeti gyűlések alatta már kezdenek világi és egyházi nagyok zsinataivá válni, pápai legatus elnöklete alatt.

Nagy Károly a közigazgatást a világi elemre kívánván fektetni, első sorban azon volt, hogy a közmívelődést, melyet a papság magának tartott, a világiakra is kiterjeszsze. Megtanult írni, megtanult latinúl, áttanulta a humániorákat, mindazt, mi azon korban tudomány volt. Mivelteséget akart, mivel állam-szerkezetét az egyéni képességre kívánta fektetni. De mert a papság a közigazgatásban már tért foglalt, az egyházi és közmívelődési ügyek vezetését a püspökségekre bízta: de kinevezésöket magának tartotta fenn, s a mennyiben birtokhoz jutottak, hadi szolgálatra kötelezte.

Nagy Károly királyok és fejedelmek császára, egy államszerkezettel, melyben a társadalmi élet kifejlése biztosítva volt. Mindent, kinek földbirtoka volt, fegyveres szolgálatra kötelezett. Behozta a földtermésre hozott tizedet, melynek egyharmadát a templom, egyharmadát a szegények és utasok, egyharmadát a lelki pásztorok részére rendelé. Hol szervezete legtisztább kifejezést nyert, Franciaországban, az országot grófságokra, ispánságokra osztotta, megyegyűlésekkel. Az eddigi törzsfőnökök helyett comesek, főispánok, grófok alá rendelte a népet. A határok védelmére őrgrófokat állít. Grófjaitól első

sorban katonai szolgálatot követel, megkívánja, hogy harcz idején népükkel teljes fegyverzetben jelenjenek meg, de csak szolgálatuk, illetőleg életidejük tartamára. Feladatuk a reájuk bizott területet minden megrohanástól megvédeni, a népet féken tartani és kormányozni. Az ispán kerületének polgári, birói és katonai főnöke, ki a püspökkel megyéjét évenként négyszer járja be. Országgyűlést alkot, mely évenként kétszer gyűlt össze, királyi előterjesztések alapján tanácskozik, s azok alapján alkotja a rendszabályokat inkább mint törvényeket, melyek kapitulárék neve alatt maradtak fenn. Egy államszervezet, melyben a nép befolyása a megyei ügyek intézéseig terjed, míg a nemzetgyűlést a püspökök, apátok és főispánok alkották. S ezen egy ballépése, hogy a népjog képviselését a királyi hatalomnak tartotta fenn, a közös gyűléseket, hol a nép is megjelent, eltörlötte s a törvényhozást alsó ház elemei nélkül a felsőház elemei kezébe tette le, mint látni fogjuk, utat nyitott a feudalismus és absolutismus fellépésére és megtorlásaira, egy századokig tartó kitérésre és kisérletre, mely Herdernek, egyik legnagyobb bámulójának ajkaira egy század előtt, e szavakat adja: «Grosser Karl vielleicht erscheinst du im Jahr 1800 wieder, und änderst die Maschine die im Jahr 800 begann; bis dahin wollen wir deine Reliquien ehren, deine Stiftungen gesetzmässig missbrauchen.» (Ideen zur Philosophie der Geschichte. XVIII.).

Nagy Károly birodalmának kiválóbb pontjait nem a tengerpartokra, hol még városok álltak, hanem a belföldre kivánta fektetni. Itt a nép egy része még nomád, törzsfőnökök alatt nyájak legeltetéséből él; mert a föld folytonos megtámadtatás alatt áll, a földmívelés mondhatni parlagon hever. Mindenek előtt a földmívelés megindításáról kellett gondoskodnia. Hogy a népet vándorlásában lekösse, a földet a birtoklás legnemesebb tárgyává emelte, a honvédelem és az állam szükségletei forrásává, s miből később a hűbéri rendszer kifejlett, a közszolgálat erőforrásává és jutalmává tette. Csakhogy Nagy Károly rendszerében a súlypont az egyénre, az egyén képességére esett; s mert e képesség, a közigazgatási képesség mellett a vitézségben, harczi tettekre való képzettségben állott, a megbízást s jutalmát, a földet, a területet az egyénre ruházta, mely megbízatás és jutalmazás annak halálával véget ért.

Nagy Károly birodalma azonban fiai, unokái alatt felbomlott. A nagy szellem alkotása összeomlott. Bizonytalanság érzete szállta meg ismét a kebelt. S Nagy Károly alkotása romjaiból előállt a feudalismus, a hűbéri rendszer.

III. A HŰBÉRI RENDSZER FOGALMA.

Mi volt sajátlag a hűbéri rendszer, mint Guizot is bevallja, nehéz definiálni. Comte Ágoston szerint: Nem egyéb mint a Nagy Károly egyesített polgári s katonai szervezete, azon különbséggel, hogy a míg Nagy Károly a szervezetet egyéniségekre fektette, a hűbéri viszony, a függetlenségi ösztön és hűségérzet csodálatos összetétele, miből szelleme, fensősége fejlett. Később, mert örökölhetővé vált, a szolgálat és jutalom az egyénről a családra ment át.

A hűbéri rendszer ezen második korszakában fejlett ki a rendszer társadalmi, katonai és állami intézménynyé; melyet bár definiálni nehéz, elért sikerei alapján körvonalozni lehet.

E rendszer az emberiség szempontjából a népvándorlás megállítása. Európa szempontjából a hazátlanná vált népek megtelepítése, az oly sokáig gazdátlan földnek megszállása, a területnek a világi és egyházi nagyok közötti felosztása; szövetség, mely a megszállt terület megvédésére irányult. Politikai szempontból, a világiak abbeli első kísérlete, hogy mi a papság és pápaság szellemi fegyvereinek nem sikerült, erővel erőt állítván szembe, állandó hatalmat alapítsanak. Szóval, a népvándorlás által feldúlt állami és társadalmi rend közös erőveli helyreállítására való szövetkezés.

Mint jeleztük, alapja a föld, mint a polgári és fegyveres szolgálat jutalma. A föld megnemesítése, mely birtoklójára megy át, ki érette a haza s fejedelem iránti szolgálatokra vállalkozik. S miután a föld örökölhetővé vált, mint másik tényező fellép a vér, a vér nemessége, a vér nemességének örökölhetése. A földbirtok, s az az által megnemesített vér tisztaságának kultusa lesz forrásává ez intézmény későbbi fény- és árnyoldalainak.

Nagy Károly intézményeiből fejlik, kinél azonban a föld hivatás jutalma, a legbátrabbak,

legvitézebbek, kora kitünőségeinek volt megbízatása, mi csak élethossziglanig tartott. Nála a feudumnak, a feudalismus elnevezésnek még semmi nyoma. A feudum szó több tizeddel Nagy Károly után, Vastag Károly alatt, egy 884-beli okmányban jön elé; s minden nyomozója megegyezik abban, hogy kifejlését a X. századra kell tennünk.

Ugy mint ez időtől fejlett s a középkorban virágzott, egy rendszer, melyben mindenki valakinek alattvalója, mindenki hűséggel tartozik felebbvalójához. Princeps pro Victoria pugnat, Comes pro principe — volt a jelszó. S ezen hűség s kötelességérzet nemcsak abban nyilvánúlt, hogy ha a vazallust a senior harczra szólította, követni tartozott: de kötelezve volt arra, hogyha seniorának lova elesett, lovát átengedje, s ha a hadifogságba esett, magát érette felajánlja. Az alábbvaló e szerint a leghatártalanabb hűséget igérte, míg ő e hűségért a megoltalmaztatás biztosítását nyerte. Oly szerződés, még pedig szabad és szabad ember között, mely a becsületszó garanciája alatt állt. Azon kornak nem volt fogalma a naprendszerről, s a hűbéri rendszerben épen úgy meg volt a nap, a napnak plánétái, a plánétáknak holdjai. Mindenki egyszersmind senior és vazallus, mindenik egy kis központ. A naptól veszik fényöket, de mindenik saját légkörében él. Mert a hűbéri állam legnagyobb hibája s végveszedelme volt, a hűségérzet kifejtése és bebizonyítása a vazallustól csak seniora személye iránt követeltetett, a nép és király között a hűség láncza nem létezett. Államok támadtak az államban, az állameszme kifejtve nem volt, a hazaszeretet nem terjedt a hon határáig, s következése volt, hogy elé állt az olygarchia, mint a hűbéri rendszer egyik kinövése, s mert az állam érdekében meg kellett őket buktatni, bukásukban a rendszert is maguk után rántották.

IV. A HŰBÉRKORI ÁLLAM ALAPVONALAI.

Ha az állam alapelve az alkotmányban és kormányzatban fejlődik rendszerré, s akarata a törvényhozásban, cselekvése a kormányzásban nyilvánúl; ha az állam hivatása, hogy az állam polgárait védje, a lehető legtöbb szellemi és anyagi jó birtokába juttassa: a hűbéri kornak az állameszme ezen követelményei iránt ha volt is fogalma, azt az uralkodó osztályok részére foglalta le.

Ha a társadalom elve, mint Stein definiálja, az egyes meghajtása az egyes előtt, mert az egyik függetlensége és gyarapodása a másik függésén és alárendeltségén alapszik: akkor a hűbéri társadalom feladatát csakugyan értette. Mert a hűbérkori államban a társadalom igényei voltak első sorban érvényre juttatva. Ez az, miért a hűbérkori állam rokonszenvünket nem bírhatja, a miért a hűbéri rendszer mint az ókori társadalom kihágása, vétsége esik megítéltetés alá.

Ha a hűbérkori állam részére a történet részéről feloldást keresünk, az alkotás kiindulási pontjára kell gondolnunk, a népvándorlás s a Nagy Károly birodalma összeomlása által előidézett végtelen chaoszra. A népvándorlás még azon határokat is elsodorta volt, melyeket az egyes törzsek felállítottak. A népek és nemzetek, a hódítók és meghódítottak ki voltak mozdítva ős jogaikból, a fegyverreli hódítás lett a birtoklás jogczíme, egy bizonytalan állapot, mely az erősebb tetszésétől lett függővé téve.

Birtokba venni a földet volt az első gondolat. A törzsrendszer erre többé nem volt elég erős, új alapelvről, új szövetkezési alapról kellett gondoskodni. A római uralom eszméje fen maradt ugyan, de folytatásához hiányzottak az eszközök, a római legiók. Ki kellett tehát fejleni a gondolatnak, hogy feladva a központosítás eszméit, feldaraboltassék az ország, apró központok fejlődjenek, a központoknak oly autonomia adassék, mely a kormányzást és fegyveres védelmet lehetővé tegye.

Az államalkotás legelső gondolatja a földre esett. A föld lett az állam hatalmi eszközeinek forrása, mert minden egyéb hiányzott. Korunkban az állam a föld mellett a munkára, s mi nem egyéb, mint tökésített munka, a tőkére is támaszkodik. Azon időben a védelmi erőt fentartani, a közigazgatás költségeit fedezni, a földön kívül más forrással nem rendelkezett. Az állam egész terhe a földre lett fektetve. A hűbéres, hogy fegyveres és polgári kötelezettségeit fedezhesse, földet kap rendelkezésére. A fejedelmi udvar fentartására földbirtok lett kiszakasztva. A világi és egyházi nagyok, kik saját

területökön a mai állam teendői végzésére vállalkoztak, egyaránt a földbirtokra lettek utalva. A föld, az ország, a király, a főpapság és főnemesség közt felosztatott. S hogy az ország különböző területe között mégis némi kapocs maradjon fenn, a hűbéresség kapcsa lett felállítva.

A föld ezen uralomra jutása határozta el a hűbérkori államok jellegét, ez alkotta rendszerét. A föld megnemesíttetett, minden egyéb birtok rovására. Csak a földbirtoklás nemesít. Ezen fogalomból foly ki a társadalom egész rendszere.

A mai adózás egyelőre ismeretlen. A közigazgatás a föld terhe lévén, még a földadó is ismeretlen. Keleti szokás szerint szokásossá vált az adomány, az ajándék. Az alsóbb a felsőbbhez mindig bizonyos adománynyal járúl. Ez ajándék egyelőre élelmi szerekben, ökrökben, lovakban, arany és ezüstben áll. Később az önkéntes ajándék kötelezővé válik.

A fejedelem egyelőre házasságkötés, herczegek születése alkalmából önkéntes adományokat kap, mi szintén később kötelezővé lesz, majd évenkéntivé válik. Nálunk is a székelyek úgynevezett ökörsütése, ismeretes történelmi tény. A pénzbeli adó nem a hűbéri rendszer gondolatja.

A királyok, fejedelmek, a vérszerinti herczegek, a királyi háztartás főbb hivatalnokai részére, hogy meg legyenek különböztetve, rangjok szerinti ruhával kedveskednek, s a mennyiben szabad tetszésöktől függ, ez ajándék liberiának neveztetett. A királyi udvart követik az egyes nagyok, kik udvari népöket szintén ruházattal, liberiával látják el. S ezen ajándékozás a fensőbbség, s az elfogadás az alárendeltség elismerése kifejezésének tekintetett.

Kifejlett a főpapság és főnemesség. Ezek intézik az ország ügyeit. A kormányzás, törvényhozás a király és az ő kezükben van. A parlamenteket, miniszteriumokat, az államtanács helyettesíti.

A királyság mai fényét, hatalmát nem ismerték. Székhelyök egyelőre nincs, egyedül Páris fejlik kezdettől annak. «Das wahre Heimat eines mittelalterlichen Königs war wesentlich immer nur auf dem Rücken seines Pferdes» — mondja Conrad Herman. (Philosophie der Geschichte. 514.) Minden hatalma csak is személyiségétől függött. Francziaországban törvény engedte meg, hogy egyik vazallus a másikra fegyveres erőt vezérelhessen. A fegyveres ellentállást a király ellen Kopasz Károly († 877) grófjainak, herczegeinek kénytelen volt megengedni; mi az arany bullában nálunk is kifejezést nyert. A király e szerint nemcsak a tömeg érdekei, hanem saját tekintélye megvédése eszközeitől is meg volt fosztva. De volt mégis ezen államalkotásban bizonyos haladás. Az ókor államai India, Egyptom theokratikus államformát ismernek. A görög-római czivilizáczióban a papság mint olyan követel részt az állam vezetésében: s orakulumai által vezetését tényleg kezében tartja. A hűbér rendszert megelőző korban a római szent-szék szintén theokratikus uralom alá kívánja hajtani Európát. Nagy Károly a hatalmat a világi elem részére szerzi meg. A hűbéri rendszer megosztozkodik ugyan a földben, az állam vezetésében az egyháziakkal, a családot meghagyja az egyház gyámsága alatt: de a társadalmat e gyámság alól felszabadítja, s a társadalmat s államot úgy rendezi be, hogy a fölény mégis csak a világiak részére jut. A keleten, az ókorban, s kezdetben oly hatalmas egyház kezéből a politika vezetését mint testület kezéből kiveszi. Az egyház ott van ugyan az állam minden ünnepélyeinél: a királyság, még a hol választás útján töltetik is be a trón, megtartja isteni eredetét, a koronát az egyház isten kegyelméből teszi a király fejére. De megszűnik az, hogy az egyház felette áll az államnak, hogy a papság állam az államban. A pápaság és császárság e kérdés felett véres harczokat küzd egymással. A pápaság fénykorában a hűbéri rendszer ezen eszméje meging; a canossai megalázó jelenetben a világiak ezen kivívott sikere csaknem elvész; az egyházi átoktóli félelem a világiakat egy időre megfélemlíti. De a mint az idők haladtak, a fogalmak tisztultak, a hűbéri rendszer e részben is kezdeményezője lett újabbkori czivilizáczión knak.

Ha mindent megtagadunk is a hűbéri rendszertől, eszméje nagyságát megtagadnunk nem lehet: azonban, midőn e tételt hangsúlyozzuk, nem tagadhatjuk meg magunktól, hogy szervezetét, s annak, ha nem is botlásait, de tévelygéseit bírálat alá ne vegyük. Nagy fényoldalai mellett, nagy árnyoldalait is tekintet alá kell vennünk. Róma letűnt, mert a római birodalom

municzipiumok szövetsége: ezért volt, hogy a midőn felbomlik, nem szakad országokra; a municzipiumok hűbéressége helyébe, az egyének hűbéresség ét kellett léptetni. Az emberiség kifáradt volt már a küzdelemben, a támadó és védelmi háborúk kimerítették, megállapodásról, nyugpontokról kellett gondoskodni. Mert seregekkel nem rendelkeztek, előbb még népet kellett teremteni; csakis apró államok alkotása tartozott a lehetségek sorába, egyes hatalmasok alatt, kik azt megvédeni s egyszersmind kormányozni voltak képesek. A föld mintegy birtokukba adatott. A rendszer állandósítására való törekvés fölmerítette az örökölhetést, mi által a személyes becsvágy ösztönöztetve a birtokra törekvéssel, lendületet nyert, előidézte a földhöz, a területhez, a hazához való ragaszkodást. Alapelve, hogy a föld az állam fejéé, a hűbéresek, mert pénz nincs, fizetésül s a zsoldosok tartására kapják a földet. A vazallusok vazallusai egyelőre megelégesznek, ha egyes harczok végével a princeps a győzelmi fegyverekkel és paripákkal ajándékozza meg; később magok is földet követelnek, de azért szabad emberek maradnak. Mert a személy és vagyon bátorság, külellenség s egyes hatalmaskodók által egyre megtámadtatás alatt áll, még az allodiumok birtokosai is felajánlják birtokaikat a hatalmasabbaknak, s azokat hűbér gyanánt fogadják vissza, azok védszárnyai alá vonják magokat.

Világi és egyházi arisztokráczia fejlett ki. Mindenkinek két előljárója van, egyházi és egy világi, a papja és hűbér ura, s ezek szintén egy magasabb állásúnak van alávetve. Egy pyramisszerű államszervezet fejlett ki. A vazallusok és azok vazallusai felett áll a monarcha, le seigneur des seigneurs, a mint nevezték. Mint a Hohenstaufok Németországon kifejtették, hét fokozat állt elő: a négy első, a király, az egyházi és világi fejedelmek, gróf, alattvalóiknak hadvezérei, kormányzói és bírái. A monarcha a császár hűbérese. A szentszék fénykorában a császár fölött a pápa áll, mint Krisztus helytartója, az isten vazallusa. Az egész szervezet kapcsa a félelem és hűség, egy érzelem, mely a kort megnyugtatta, melyben vazallusnak lenni, magát jobbágynak nevezhetni kitüntetésnek tekintetett. A királyi hatalom isteni eredetű, s ez maga után vonta a hitet, hogy a monarcha a földek főtulajdonosa. Az egész rendszert betetőzte az egyházi átok, a keresztény közönségből való kizáratás félelme. S innen volt, hogy a mint az egyházi átoktóli félelem szünni kezdett, az egész rendszer azon arányban ment bomlásnak. De azért a hűbéri rendszer nagy eszme marad. Fellépésével van vége a népvándorlásnak s kezdődik a középkor politikai története. Egy eszme, mely beláthatatlan időkre irányt adott Európának, s három világrész az általa felállított szellem irányában halad.

Azonban, hogy szép és áldásos volt-e ez az eszme, oly kérdés, melyre határozott igennel csakis azon kor szempontjából felelhetnénk. Korunk szempontjából sok szó fér hozzá; de azért egy nagy haladásnak s egy tiszteletreméltó átmeneti kornak tekinthetjük. Az ókorban a közjog a magánjogot, az állam az egyént abszorbeálta; Rómában is az egyén csak polgár, de nem ember; csak a polgári jogok jutottak érvényre, de nem az emberé: a hűbéri rendszer az egyéniség érvényesítésére utat nyit, de az önállóság és egyenlőség érzete benne meg van támadva. Nem állítja fel a keleti kaszt rendszert, hol mindenki azon kasztban él és hal el, a melyben születik; de még mind uralja a kedélyeket a görögök azon mythosa, hogy az alkotó az egyes osztályok teremtésénél nemesebb és nemtelenebb anyagot használt: osztályokat állít, mindenki csak saját osztályában egyenlő. Mert a keresztény vallás eltörölte a rabszolgaságot, a középkornak nincsenek páriái, hélotái, rabszolgái, de van jobbágya; a rabszolgaság helyébe a humánusabb jobbágyság lép, a jobbágy fejenként nem jött ugyan eladásra, de a földdel vele járt.

A szabadok osztályába a kiemelkedhetésre csak két út vezetett, az egyik a személyes vitézség, melynek jutalma a föld s az azzal járó nemesség, mi egyértelmű a társadalmi s hivatali képességgel; a másik a papi pálya, mely mindenki előtt nyitva állt, a kitűnő tehetségek pályája lett; s mert nálok van minden tudomány, ők azon kor diplomatái, miniszterei. Mint hűbériségek urai, polgári és katonai küldetést végeznek. Adományozás s a végrendelkezések felhasználása által, mint számítják, Francziaországban és Angliában a földbirtok egyötöde, nálunk és Németországban egyhar-

mada a püspökségek és kolostorok kezébe jut. A harmadik rend, a polgárság, hosszason nem számít; még Angliában is, mert együtt vivták ki a nemességgel a szabadságot, a polgárság csak 1264-ben hivatott országgyűlésre.

A család a hübér örökölhetése által megalapúl, de egyszersmind túlságos befolyásra jut. Mert a birtok katonai és állami szolgálat jutalma, csak a fiak öröklik. A hűbéri rendszer megszüntette a törzsek uralmát; de felállította a családok, illetőleg a nemzetségekét. Minden hűbér, minden uradalom egy majorátus, egy hitbizomány jellegével bírt, s a mellett egy kis állam az államban, az állam fenhatósága minden attributumaival felruházva. A föld és hivatal a családok kezébe megy át. Az ország nehány nagyobb család birtokává válik. Városok helyett várak emelkednek. Angliában alig két évtized alatt (1136—1154) ezerszáztizenöt vár épült. Angliában az adományozott jószágért fizetni kellett; ha a birtok kiskorúra szállt, a király volt gyámja, s huzta a jövedelem egy részét; s ha leányra szállt, kezét lovagjainak jutalmúl adá.

A nemesség egy magasabb osztálylyá alakúl, előáll a születési arisztokráczia. A tekintélyt és állást a feudum terjedelme adja. A családok rangfokozatot kapnak, a nemesség is rangfokozatra oszlik. Bár a közügyek vezetését a földbirtok tartja kezében, a királyi tanácsot, mi a törvényhozó testületet pótolja, az egyházi és világi nagyok alkotják. S ha volt szabadság, az nem népszabadság, hanem csakis a kiváltságoltak szabadsága, s gyakran korlátlan szabadsága volt.

V. A HŰBÉRRENDSZERI CSALÁD ÉS TÁRSADALOM.

A hűbérkori államszervezet, mert királyságokra, országokra volt alapítva, mert nem nyugodott a természetjog örökigaz alapelvein, letűnt: azonban nem lehet tagadnunk, hogy az egyén, a család, a társadalom elé oly szabályokat írt, melyeket még korunk is a társadalom codexének tart. Az európai egyéni, családi és társadalmi életnek oly nemes irányt, oly megkülönböztetett jelleget adott, hogy mint czivilizáczionk tényezője, biztosítéka, záloga iránt, lehetetlen, hogy az elismerés legnagyobb mértékével ne adózzunk.

1. *A hűbérkori egyén.*

A hűbéri rendszer eredeti formájában az egyéniségen nyugszik; egyénekre, az egyéniségek képességére van fektetve. A görög-római czivilizáczióban az egyén fel volt áldozva az államnak. A görögöknél a kitünőségek az osztrácismusnak voltak kitéve. Rómában rövid úton vérzettek el. A hűbéri rendszer, germán fogalmak alapján, az egyént felszabadította; az egyén joga, az ember természettől nyert szabadsági igénye proklamálva lett. Csakhogy egyelőre azok részére, kiknek vitézségére számítani lehetett. De így is egy nagy vívmány: az egyén, az egyéniségi érzet kifejlett, benne az ember emberré képződött.

A hűbérkori egyén vallásos és lovagias. Bátor, mégis a babonásság bizonyos nyomása alatt él. A mai kor realismusának ingereit nem ismeri, s a romanticismus légkörében él.

A *férfi* nyers, de nemes és lovagias. Mindenki annyit ér, a mily bátor és vitéz. Jelszava: noblesse oblige, Dieu et Patrie. Lovon nő fel. Csatázik vagy vadász. Szomszédjával vagy az ellenséggel örök harczban él. Paripán, fegyveresen jelenik meg, s minden perczben kész kardot rántani. Minden érzése, gondolatja, támadás vagy védelem. Ha nincs ellenség, a vadakkal küzd. A fegyverforgatás büszkesége és öröme. Szereti a földet, nyáját, a mező örömeit. Békés foglalkozása a földmívelés. Ipar, művészet, tudomány nem illeti meg.

A *nő* istennek, férjének és gyermekeinek él. Míg a férj csatáz, gyermekei nevelését, a gazdaságot, a vár vagy kastély védelmét intézi. Ha békés napjai vannak, a háztartással, hímzéssel foglalkozik. Hallgatja a népmeséket és lovagregényeket. A magány mindent a költészet bűbájával von be körülte.

A férfi seniorának, a nőnem a férfinemnek vazallusa. A függés, alárendeltség, a szolgaság bizonyos nemében élnek, s ez nemcsak megnyugtató reájok nézve, sőt büszkék reá. Vazallusnak lenni, jobbágynak czímeztetni, kitüntetés, az a jobbágybeli születés, a földbirtokosság, a nemesség jelzője, s a vazallusság, a jobbágyság nem csak czím, nem csak hódolati kifejezés, hanem egy érzés, egy viszony, mely azon kort boldogította.

KŐVÁRY LÁSZLÓ.

AZ ÁRPÁDOK A RÉGIBB KÜLFÖLDI GENEALOGIÁBAN.

A ki csak némi kritikai áttekintésre méltatta az utolsó három századból származó genealogiai irodalom termékeit, azon meggyőződést fogja nyerni, hogy a nevezett korszak genealogiai irodalma korántsem megbízható. El kell ismernie, hogy igazságszeretet, történelmi bírálatos kutatás s valódi tudományos jellegtől való átihletés oly dolgok, melyekkel a genealogiai irodalomnál legkésőbben találkozunk; hisz folyó évszázadunk még oly genealogiai termékeknek tetemes számával rendelkezik, melyek az előbbi századokból valóknál semmivel sem jobbak.

Kétféle az irány, melyben a régibb genealogusok történelmi hűség s kritika ellen vétkezni szoktak. Az első némely családok leszármaztatását s együvé tartozását, a másik pedig a családállásnak oly korszakokból való összeállítását illeti, melyben a családokat a történelmi bírálat fáklyájával már megvilágítani lehetett.

A mint «Zur Genealogie der Karolinger»[1] című értekezésemben már hangsúlyoztam, ezen irányok elseje oda törekedett, hogy némely család eredetét egész a történetileg még meg nem világított homályig visszavezesse.

E jelenség oka részint számos család nagyravágyásában keresendő, mely családfájának a legelérhetőbb történelmi korszakokba való helyezésével dicsekedni akart, másrészt oda törekedtek, hogy jogtalanúl szerzett birtokaikat a jogos birtokosoktól való leszármaztatásuk által vagy az előttük élt családokkal való némi összefüggésük látszata által a törvényesség nimbuszával övezzék.

Igaz, hogy ezen irányt nagyobbrészt számos genealogus megvásárolható hízelgési vágya növesztette, kik, hogy némely hatalmas család nagyravágyásának hódoljanak, a görög és római korszakba eső családfák összeállításával valódi sportot űztek.

A régibb genealogusok ezen iránya — eltekintve a vele járt önző és homályos indokoktól, melyek által a genealogusok befolyásoltatták magukat — kisebb-nagyobb mérvben még megbocsátható. Némely család eredetét első történetileg kimutatható ősatyjáig történelmi szigorral kimutatni: ez oly dolog, mely még napjainkban sem vált a genealogiai kutatás általános tulajdonává; s ha még szemügyre vesszük, hogy a mult századokban az elődök, különösen pedig a legrégibb korszakokban élt krónikásoknak minden irott és nyomatott szavában odaadó pietással az elvitázhatlan igazságot vélték rejleni, s hogy az elődök tisztessége ellen elkövetett bűnnek tekintették, ha valaki a hagyományokat a kritika bonczoló kése alá vette, akkor az utolsó három század genealogusainak már meg kell bocsátanunk, ha némely család leszármaztatásánál s más családokkal való rokonságának összeállításánál nem jártak el azon szigorral s igazságszeretettel, melylyel a mai genealogiai kutatás eredményeinél találkozni szoktunk.

Nem szabad ily enyhén a másik irányt megbírálni, melylyel az igazság s a kritika ellen vétkeztek.

Mihelyt egyszer a mesés és mondaszerű leszármazás területét elhagyták s mihelyt valamely ház történetileg megvilágított korszakának csarnokaiba léptek, arra voltak kötelezve, hogy a leszármazás kikutatásánál tudva vagy akaratlanúl elkövetett hibáikat a már történetileg ismeretesek pontos visszaadása által lehetőleg helyreigazítsák. Az volt feladatuk, hogy a már hozzáférhető præ- és contemporális kútforrásokat és tudósításokat gondosan tanulmányozzák, hogy összehasonlító tanulmányozás által valódi értékükre redukálják, szóval, hogy legalább a már történetileg kimutatható családi állást lehetőleg pontosan s okiratilag megállapítsák.

De nem tették meg.

Még a régibb korszak megbízhatóbb genealogusai is eltérnek egymástól contemporális családok genealogiai összeállításánál, s egynéhányan némely családnak oly korszakba eső múltjának felderítésénél, melyet korukban — ha lelkiismeretesen fordultak volna a kútforrásokhoz — már igen könnyen lehetett volna történelmileg megvilágítani, oly hibákba esnek s oly

[1] A bécsi «Adler» heraldikai társaság folyóiratának múlt évi folyamában.

könnyelműséggel járnak el, melyről csak sajnálandó, hogy némely végpontjai még a 19-dik századnak máskülönben iden derék genealogiai termékeiben is visszatükröződnek.

Magyarország már régen oly terra incognita, melyen a nemmagyar genealogusok némi előszeretettel szerettek mozogni; főleg a magyar királyi családokról nem mondhatni, hogy a külföldi genealogusok elhanyagolták volna. De ezzel be is van zárva a magyar genealogiának képviseltetése a külföldi genealogiai irodalomban. Helylyel-közzel akadunk még egyes erdélyi uralkodók puszta neveire, a nélkül, hogy családjaik genealogiáját közelebbről méltatták volna; a magyar nemesség genealogiáját tehát egészen elhanyagolták.

Annál nagyobb joggal követelhetjük tehát, hogy az egyedüli, a külföldi genealogiai terményekben képviselt család, t. i. a magyar királyi család genealogiája a legnagyobb pontossággal s elővigyázattal kezeltessék. De hány hibát követtek el e tekintetben még mai napig is?

Az összes genealogiai irodalmat a XVI-dik század óta ez irányban kikutatni, oly munka, mely egyrészt egyes ember erejét túlhaladná, másrészt pedig fölösleges volna; — mert a mi az incorrectségeket s hibákat illeti, e tekintetben úgyis a régibb genealogiai termékek szerzői egymáshoz hasonlók; elég tehát, ha pl. az Árpádok genealogiájának megbírálásában a régibb nemmagyar genealogiai irodalom egynehány állítását figyelembe vesszük.

Teljesen felesleges volna Henning Jeromossal kezdeni, mert 1598-ban megjelent, szerzőjének óriási szorgalmát tanusító «Theatrum genealogicum» című műve egynehány ókori történelmi család törzsfájába még isteneket is vesz fel; ezért itt teljesen figyelmen kívül hagyandó, hol történelmi itészetet s diplomatikus pontosságot veszünk egyedül figyelembe. A régibb külföldi genealogiai irodalom tömegéből tehát a véletlenre bízva akarunk merész fogással egy pár terméket kiemelni, hogy vezérfonalaikon az Árpádok genealogiáját megvilágítsuk.

Találkozunk itt pl. *Pontus Henterus Delfiussal*, ki Burgund történetét ábrázoló hat könyvéhez (Antverpen 1584) azon családok genealogiai tábláinak tetemes számát is hozzáfűzi, melyek Burgund történetében említtetnek s melyek tárgyunkra nézve adott helyen elég érdekkel bírnak.

Találkozunk aztán *Blondel Dáviddal* (született 1591-ben Chalonsban, 1650-ben történettanár Amsterdamban, † 1655-ben), ki 1654-ben megjelent «Genealogiæ Francicæ assertio» című művével állandó és tiszteletteljes helyet vívott ki magának a genealogia történelmében. Testestől lelkestől polemikus szellemtől áthatva s oda törekedve, hogy a kútforrásokhoz való visszatérés s okirati hitelességgel a történelmi-itészeti irány győzelmét a genealogiában az ő korszakában buján virágzott, servilismusban és megvesztegethetőségben szenvedő iránynyal szemben előmozdítsa: fennemlített műve megbecsülhetlen adatoknak oly kimeríthetlen forrása, mely epigonai által, kikhez még a sokkal előrehaladottabb Imhoff is tartozik, elég gyakran fenékig kimeríttetett.

Továbbá *Hübner Jánosra (1668—1731)* akadunk, ki 1708-ban legelőször megjelent genealogiai tábláival roppant feltűnést keltett s kinek a genealogiai téren szerencsésen inaugurált fellépése a szó legszorosabb értelmében korszakalkotónak nevezhető, minthogy még kortársaink nagy része is Hübner tabelláit a genealogiai ismeretek evangeliumának tekinti.

Továbbá ilyen az 1705-től 1708-ig Amsterdamban megjelent «*Atlas historique*», melynek második része első felében Magyarország is nyert helyet. — A mű kiadója bizonyos Mr. C***, a történelmi s földrajzi magyarázatokat pedig *Gueudeville* adá. A mű már azért is roppant értékkel bír, mert összes művészeti mellékletei kitünő gonddal és csínnal szerkesztvék, úgy hogy a műben található számos családfa, címerrajz stb. bátran versenyezhet mai efféle nyomtatványokkal; de nem lehet ugyanazt mondani a mű szövegéről. Ebből elegendően kiderül a szerzők egyoldalúsága s a franciáknak idegen történelemben s földrajzban való avatatlansága.

Az újabb időből — hogy csak *egy* példáról tegyünk említést — ki akarjuk emelni *Broemmel* 1846-ban «Genealogische Tabellen zur Geschichte des Mittelalters bis 1273» cím alatt megjelent művét, melyről mondhatjuk, hogy némi tekintetben a történelem helyes genealogiai kezelésének mintaképe gyanánt szolgálhat.

Magától értetődik, hogy az itt kiemelt régibb

nemmagyar genealogiai műveken kívűl még másokat is fogunk bevonni fejtegetéseink keretébe.

* * *

Blondel az első magyar királyi család nemzedékrendjét — Taksony királylyal kezdi. E roppant hibájának daczára — t. i. mert Taksonyt királynak nevezi — s daczára annak, hogy Árpádot nem is említi, mégis elismerendő, hogy az Árpádoknak mesés leszármaztásába bele nem bocsátkozik, mint a későbbi Hübner, ki az Árpádokat egész komolylyal nem ugyan Nimrodtól, de Attilától származtatja le, a mint ezt következő nemzedékrendje mutatja:

Attila, szül. 330 † 454,
nejei: 1. Herricha, Honorius császár leánya.
2. burgundi Krimhilda.

1) Chaba. 2) Adalrik. Ernák. Durid. Ellák.

Edus.

Vegecus (Vegerus).

Elendus.

Álmos, 744-ben a Magyarországba vonult hunnok vezére.

Hübner ellenben már annak felismerésére jutott, hogy Magyarország királyai csak I. Istvánnal veszik kezdetöket, s hogy István elődei csak fejedelmek voltak.

Annál elmaradottabb Broemmel felfogása, ki még 1846-ban sem tudja, hogy István az első király, s ennek következtében Taksony és Gejza fejedelmeket a magyar királyok sorába veszi fel. Gueudeville sokkal kényelmesebben jár el ez ügyben, a mennyiben az Árpádok nemzedékrendjét csak I. Istvánnal kezdi.

Itt egyáltalában megjegyzendő, hogy a magyar fejedelmek sorrendje a régibb kútforrásokban nincsen egészen tisztázva. Konstantin császár krónikája szerint Árpád után nem következik Zsolt, hanem Liuntin, s Taksony előtt Phalitzis (Vál?) élt volna. Még a chronologia sem hangzik össze a régibb irodalomban. Broemmel szerint Zoltán mint 13 éves fiu következik atyja után s Taksony 946-ban hal meg. Hübner szerint Gejza 999-ben hal meg. Ugyan ő Gejzának két nővért tulajdonít: Ágnest (férje: bajor Arnulf) s Beatrixot (férje: Karantán Eberhard.) Mind a két adat nem állja meg a pragmaticus történelmi kutatást.

Blondel szerint Gejza 1006-ban halt meg. Nejei közűl ő és Broemmel csak Saroltát ismerik.

I. István Hübner szerint 969-ben született, 1001-ben lett király. Blondel szerint 1040. aug. 20-án halt meg. — Ugyanezen szerző szerint bajor Gizelának első férje volt. Gyermekei közűl Blondel és Hübner csak Imrét ismerik. Broemmel leányairól csak általában szól, hangsúlyozván, hogy a második leány Edmund angolszász herczeghez ment férjhez. Innhoff («Genealog. Britann.») pedig e magyar királyleány nevét is ismeri. Szerinte Ágota volt a neve, csak hogy nála nem Edmund, hanem annak fivére, Eduard, volt a férje; de azt is hozzá teszi, hogy más versiók szerint Eduard nem Ágotát, hanem István király sógornéját, bajor Gizela nővérét vette volna feleségül. Mi pedig csak Brigitta apáczát ismerjük Gizela növérei közül.

I. István nővérei között Blondel egy névtelent ismer, kinek férje bizonyos Vilmos. E házasságból származtatja le a későbbi Péter királyt s ennek névtelen nővérét, osztrák Adalbert őrgróf nejét. Szerinte Péternek Imre nevű fia is van. Gueudeville Pétert egyszerűen csak István unokaöcscsének nevezi. Családfáján Péter meg éppen 1374-ben követi nagybátyját, a magyarázó szöveg szerint pedig 1038—1042-ig.

Vilmost, szt. István sógorát illetőleg, Hübner és Broemmel bővebb felvilágosítással szolgálnak. Hübner István nővérét Gizelának nevezi, úgy mint Broemmel; férje Hübner szerint egy burgundi herczeg, Broemmel szerint az 1027-ben elhalálozott burgundi gróf Otto Vilmos. Mind a két tudósítás helytelen, mert a herczegnő neve Mária s Urseolo Otto velenczei doge a férje.

Daczára annak, hogy Hübner az összes burgundi fejedelmi családok nemzedékrendjeiben sehol sem említi e házaspárt, s daczára, hogy még Innhoff sem ismeri a burgundi grófok genealogiai családtörténetében, Broemmel mégis felvette. A mi különben burgundi Otto Vilmos grófot illeti, a tudósítók egyik része szerint két neje lett volna: 1. Maçoni III. Alberik egyetlen leánya s örököse, 2. — ez pedig a történelmileg elismert — Roucy-i Irmtrud. — A mi Péternek osztrák Alberttel kötött sógorsági viszonyát illeti, Hübnernél találjuk, hogy Etelka Péter leánya s Albert felesége volt. Történelmileg pedig úgy tudjuk, hogy az 1055-ben elhalálozott Adalbert-

nek két felesége volt; az elsőt nem ismerjük, a második, Frovila, 1058 után halt meg.

Aba nejét Blondel nem ismeri. Szerinte «Ovo» meghalt 1045-ben, Gueudeville szerint 1046-ban.

A mi a következő Árpádok leszármaztatását illeti, e tekintetben még Horváth Mihály nagy «Magyarország története» című művében sincs tisztában. Szerinte I. Istvánnak két nagybátyja volt: Mihály és Szár (Kopasz) László. Mihály fia volt Vazul, Lászlóéi András, Béla és Levente voltak. De a legtöbb s legújabb magyar történelmi munkákban Vazul (kinek neve «Bazil»-lal azonosítható) és Szár László fivérek gyanánt szerepelnek. Ezen felfogást osztják Blondel, Hübner és Broemmel, míg Gueudeville családfáján egész más eredményre jut.

Nála Mihály István fivére, s neve felett a királyi korona lebeg. Mihály fia László «Attila családjából való», András és Béla királyok atyja. Blondel, Broemmel és Hübner Szár László feleségét orosz származásúnak állítják. Ha ezen adat igazságon alapulna, akkor a következő Árpádoknak politikai és családi életében előfordult jelenéseket könnyebben lehetne magyarázni.

I. András feleségét Blondel «Agmundá»-nak nevezi. Hübner általában csak orosz herczegnőről szól. Blondel és Broemmel szerint Salamon és Dávid szerepelnek mint András gyermekei. Broemmel azonkívül még azon hibába is esik, hogy András leányát Etelkát (férj. cseh II. Wratiszlav) András nővérének tartja, míg Blondel a herczegnőt teljesen mellőzi. Broemmel és Blondel Salamon elhalálozási évét függőben hagyják. Hübner szerint 1075-ben halt meg, a mit még Cohn L. A. az 1871-ben megjelent «Stammtafeln» című kitűnő művében is elfogadott. Gueudeville szerint 1077-ben zárdában halt meg.

Blondel és Hübner nem ismerik I. Béla feleségének nevét; Hübner szerint Béla 1065-ben halt meg.

I. Béla gyermekei közül Geiza Blondel, Broemmel s Gueudeville szerint (ez utóbbinál a magyarázó szövegben) nevének harmadik képviselője. Chronologiájáról Blondel mit sem szól. Hübner szerint 1075-ben lett király s 1080-ban halt meg. Broemmel szerint apr. 25-én húnyt el. Névtelen felesége Blondel szerint Zolomér dalmát király nővére. Hübner azt mondja, hogy felesége ismeretlen, míg Broemmel szerint a görög Theodul Synadenos leánya.[1]

I. Lászlóról Bl. a nélkül, hogy feleségét és chronologiáját ismerné, szól; de Hb. sem ismeri feleségét, míg Br. szerint ez Etelka, Zähringi Bertold leánya volt. Minthogy ezen Etelka a Zähringi család törzsfáján Cohnnál nem fordult elő s más versiók szerint Karantán Gizela László első felesége gyanánt említtetik, ennélfogva az Árpádház e genealogiai kérdése még nincsen tisztázva.

I. Béla leányai közül Bl. csak a Vilmos thüringiai őrgróffal eljegyzett Jojádát ismeri. Hb. ezt nem említi, s csak Euphemiát s egy névtelent említ, ki Zolomér, horvát és dalmát király felesége lett. Br. mind a három nővérnek kettős nevet tulajdonít. Jojáda nála Zsófia is, ki kétszer volt férjnél: 1. Udalrik, Karantán őrgrófnál, 2. az 1136-ban elhalálozott Lambert magyar grófnál.

Itt alkalmunk nyilik egy genealogiai útvesztőre utalni.

Horváth Mihály «Magyarország története» című, 1860-ban második kiadásban megjelent műve I. kötetének 175-ik lapján azt mondja, hogy Jojáda (más nevet nem ad neki) atyja Béla által, Vilmossal, a vitézsége által kitünt thüringiai őrgróffal (1061) eljegyeztetett. A 179-dik lapon azt mondja, hogy Vilmos arájához tett utazása alatt meghalt, s hogy Béla Jojádát 1062-ben Ulrik karantán herczegnek feleségül adta. Jojádán kívül még Ilonát és Euphemiát nevezi Béla leányai gyanánt. Bélának több leányáról nem szól. Annál nagyobb meglepetésünkre azt mondja a 259-dik lapon, hogy Lambert főispán Zsófiának, Szent László nővérének, tehát I. Béla leányának férje volt. E szerint igaz volna Br. kombinácziója, melynek alapján Jojáda és Zsófia egy és ugyanazon személyre vonatkoznék.

A mi Jojádának 1062-ben elhalálozott jegyesét illeti, a Bl. és Horváthnál előforduló «thüringiai őrgrófi» minősítése korántsem elegendő arra, hogy abból e Vilmos személyével megismerkedjünk. A thüringiai grófok nemzedékrendjében hiába keressük Cohn és Hopfnál («Historisch-

[1] A következőkben rövidség okáért Blondelt *Bl.*, Broemmelt *Br.*, Hübnert *Hb.*, Gueudeville-t *Gd.* betűkkel idézzük.

genealogischer Atlas» I. 1858); ellenben találkozunk vele a weimari és orlamündi grófok genealogiájában, csakhogy Cohn és Hopf nemzedékrendjüknek összeállításában nagyon is eltérnek egymástól.

A későbbi Cohn a következő (általam rectifikált) családfát állítja össze:

III. Vilmos, weimari gróf † 1039.

Vilmos, 1046-ban meisseni őrgróf; thüringiai országbiró és 1061-ben tartományi gróf; † 1062. Arája: Zsófia, I. Béla, magyar király leánya.	Ottó, orlamündi gróf, 1062-ben meisseni őrgróf, † 1067. Neje: lőweni Etelka. — 3 leány.	II. Poppo, weimari gróf. Neje: isztriai és friauli Hadamut (Azzika). — I. Ulrik, weimari és orlamündi gróf; krajnai őrgróf 1045-ben, Isztria őrgrófja (1060 ?) 1062 okt. 24 előtt, † 1070 márcz. 6-án. Nejei: 1) N. 2) 1062/3 Zsófia, I. Béla magyar király leánya, † 1095 (férje halála után szász Magnus herczeghez ment férjhez.)

Hopf a weimari és orlamündi grófok nemzedékrendjének összeállításában Cohntól annyira eltér, hogy a kettőnek családfáin alig lehet rokon pontokra akadni.

Hopf következőleg állítja össze e családfát:

II. Vilmos, weimari és orlamündi gróf, † 1002.

II. Poppo, weimari gróf 1002—1015. — Berno. — I. Ulrik † 1070.	III. Vilmos, orlamündi gróf 1002 † 1062. — II. Ottó † 1067. — Etelka † 1100.

Ha az eddigieket összegezzük, következő eredményre jutunk:

Bl. és Horváth, továbbá Cohn és Pierer Lexiconja (4-ik kiadás) szerint I. Béla leánya (Bl., Horváth, Pierer szerint: Jojáda; Cohn szerint: Zsófia) weimari Vilmossal, a thüringiai őrgróffal és meisseni tartományi gróffal 1061-ben jegyeztetett el. Ennek 1062-ben történt elhalálozása után Jojáda (Zsófia) a nevezett írók szerint elhalt jegyesének unokaöcscsével, I. Ulrik weimari és orlamündi gróffal, Krajna és Isztria őrgrófjával lépett első házasságra. E szerint tehát ezen Ulriknak «karantán őrgrófi» minősítése Br.-nél és Horváthnál helytelen.

Hopf ezen adatokkal ellentétben áll, a mennyiben Vilmosnak utódokat tulajdonít s Ulrikot Vilmos unokaöcscsének fiává teszi. De még Vilmosnak chronologiája (1002—1063) sem látszik előttem helyesnek.

De még más talányra akadunk itt az Árpádok genealogiájában.

A mint már előbb említettük, Horváth művének 259-dik lapján azt mondja, hogy Zsófia, I. Béla leánya, Lambert főispán felesége volt.

Ha e Zsófia Bélának karantán (recte: isztriai) Ulrikhoz férjhez ment Jojáda nevű leányával azonos (pedig Horváth nem szól Bélának egy negyedik, Zsófia nevű leányáról), akkor kézzelfogható, hogy Zsófia (Jojáda) Lambert főispánnal *második* házasságra lépett. Br. osztja e nézetet, a mennyiben Jojádának (Zsófiának) második férjét Lambertnek nevezi. Cohn pedig állítja, hogy Zsófiának második férje szász Magnus volt, s különös, ugyanezt mondja Horváth a 194-ik lapon: I. Gejza király Zsófia nevű leányt hagyott maga után, ki előbb karantán Ulrik, aztán szász Magnus felesége lett.

Horváth egy Zsófiának (Jojádának) kétszeri említése, továbbá annak két karantán Ulrikkal kötött házassága, továbbá Lambertnek belefűzése által oly genealogiai tömkelegbe tévedt, melyből nehéz kibonyolódni. — Annyi tény, hogy I. Béla leánya, Jojáda (Zsófia), ha 1062-ben (isztriai) Ulrikkal egybekelt, Lambert főispánhoz nem mehetett férjhez. Isztriai I. Ulrik már 1070-ben halt meg; e szerint nehezen hihető, hogy Lambert, Zsófiának második férje 1136-ban, tehát 66 évvel felesége első férjének halála után elhalálozott volna; ehhez még az is járul, hogy erőszakos módon mult ki (Br.), mi tehát még annak feltételezését is engedi, hogy ama 66 évet túl is haladhatta volna. — *Ha I. Bélának egy Lambert főispánhoz feleségül ment Zsófia (Jojáda) nevű leánya volt, akkor nem lehetett e Zsófia I. Ulrik, isztriai (Br. és Horváth szerint karantán) őrgróf özvegye; de minthogy nem is létezett két Ulrik nevű isztriai (karantán) őrgróf, kik Jojáda, illetőleg Zsófia nevű magyar királyleányokkal egybekeltek, s minthogy csak I. Ulrikot († 1070) ismerjük a magyar király veje gyanánt, kinek özvegye szász Magnus herczeghez ment férjhez: ennélfogva ezen, isztriai Ulrikkal és szász Magnussal egybekelt Zsófia nevű Árpádleány csak I. Gejza leánya lehetett.*

Itt megjegyzendő, hogy Br. szintén egy Zsófiát (és pedig szász Magnus feleségét) ismer, ki szerinte I. László leánya volt. Horváth szerint

pedig csak Piroskát szabad minden határozottsággal László leányául elismernünk.

Kálmán feleségei Bl. szerint 1. Etelka, sváb Rudolf leánya, 2. ismeretlen. Hb. szerint siciliai Roger egy névtelen leánya. Br. szerint Buzilla 1095-ben kelt egybe s Predszláva 1112-ben bocsáttatott el. Bl. Kálmánnak első házasságából származó két fiat tulajdonít: Lászlót és Istvánt, második házasságából Borist. Hb. és Br. még egy Zsófia nevű leányt is ismernek, ki névtelen férjjel egy Saul nevű fiut nemzett volna. Hb. ezenkívül még Etelkát is hozzá teszi, ki cseh I. Szobieszlav felesége lett.

II. István felesége Bl. szerint apuliai Guiskárd Róbert egy névtelen leánya; szerinte István 1130-ban köszönt le. Hb. szerint Istvánnak két felesége van: 1. a névtelen apuliai herczegnő, 2. Judit, lengyel III. Boleszlav leánya. Ugyanazt mondja Pierer is, ki Istvánnak még egy Gejza nevű fiat is tulajdonít. Br. István feleségét Etelkának nevezi, ki szerinte Rietenburgi Stephanius leánya.

Ezen adatok részint koholtak, részint inkorrektek. A névtelen apuliai nőről éppen névtelensége miatt nem szólhatunk; Judit, lengyel III. Boleszlav leánya pedig 1149-ben (tehát 18 évvel II. István halála után) brandenburgi I. Otto felesége lett s 1171-ben halt meg. István feleségének neve következőleg hangzik: Etelka, az 1180-ban elhalálozott steflingi III. Henrik, Regensburgi őrgrófnak leánya.

Hivatkozással Schier «Regin. Hung.» című művére, Horváth minden határozottsággal mondja, hogy István e házasság által osztrák III. Lipót őrgróffal († 1136) sógorsági viszonyba lépett, mert Etelkának anyja, illetőleg steflingi Henrik felesége, Richardis, Lipót őrgróf nővére volt. Pedig Hb.-nél nem fordul elő e Richardis a Babenbergek családfáján, míg Cohn őt neve felett lebegő kérdőjellel s minden genealogiai vagy chronologiai észrevétel nélkül említi.

Előbb említettük, hogy Hb. és Br. II. Istvánnak egy Zsófia nevű nővért tulajdonítanak, ki névtelen férjével Saul fiut nemzett. E Saul 1127-ben egy Istvánnal elégedetlen párt által ellenkirályúl állíttatott fel s Thúróczi krónikája szerint Zsófiának, István nagynénjének s karantán Ulriknak fia; de Horváth rögtön megjegyzi, hogy más krónikák mitsem tudnak Saulról, s hogy Zsófia — Álmos huga, tehát I. Gejza leánya — előbb karantán Ulrik, aztán szász Magnus felesége volt. Minthogy a két Zsófiáról már beszéltünk, itt csak azt akarnók hangsúlyozni, hogy isztriai I. Ulrik s az Árpádvérű Zsófia gyermekei között Saul nem fordúl elő. E házasságból egyátalában csak a következő gyermekeket találtam Cohnnál: 1. III. Poppo, weimari gróf, szül. 1063 táján, krajnai őrgróf 1090—1093, isztriai őrgróf 1090—1108?, † 1112 előtt (1109 előtt?); felesége 1094 előtt Spanheim-Lavantvölgyi Richardis. 2. II. Ulrik, szül. 1064/70 † 1112 máj. 13. neje 1102 nov. 17. előtt: thüringiai Etelka. 3.? Richardis, férj. Scheyerni Ekkhard. 4.? Willibergis † 1091 után, férj. morva Konrád, † 1092/3 szept. 6/8. Ha kombinációk egyáltalában meg vannak engedve a genealogiában, akkor leginkább lehetne feltenni, hogy Saul az Árpádvérű Zsófiának s Lambertnek fia lehetett.

Boris felesége Br. szerint I. János byzanti császár leánya 1129-ben. Úgy, mint Bl., ő is tulajdonít neki egy Kálmán nevű fiút, ki Ciliciában byzantinus helytartó volt.

Álmos, II. Bélának atyja, Br. szerint Lambert fia. Hübner szerint Thrácziában halt meg 1120-ban. Gyermekei között Bl. csak a II. Bélát ismeri, s egy névtelen, osztrák Lipóthoz férjhez ment leányt.

Hb. csak II. Bélát ismeri és Etelkát, Álmos leányát, Kálmán gyermekei közzé sorozza. Ellenben Cohn Hedviget, osztrák Adalbert feleségét, II. Béla leányának nevezi.

II. Béla feleségét Hb. következő szavakkal jelöli meg: «Helena, eine Gräfin.»

II. Béla gyermekei közül Bl. csak a fiukat ismeri. Hb. Zsófiát kihagyja.

II. Gejza Bl., Gd. és Br. szerint III. Geiza. Bl. szerint máj. 3-án halt meg. Feleségének nevét Bl. nem ismeri, míg Hb. nem is említi.

II. Lászlót Bl. úgy szólván csak királyfi gyanánt mutatja be; Hb. sem ismeri feleségét. Br. pedig, a nélkül, hogy feleségét említené, egy Mária nevű leányt tulajdonít neki, ki arbai Vitalis Miklós gróf felesége lett.

István fivére Bl. szerint III. István. Sem Bl. sem Hb. nem ismerik feleségét. Álmos herczeget Hb. nem ismeri.

III. István Bl. szerint IV. István. Bl. és Br.

szerint márcz. 4-én halt meg. Felesége Bl. szerint Mária, Izsák byzantinus herczeg leánya. Hb. nem ismeri feleségét. Br. két feleséget tulajdonít neki, kiknek elseje halicsi Jaroszlav leánya; pedig ez csak jegyese volt. Osztrák Ágnessel történt egybekelését Br. 1166-ra, Cohn 1167-re helyezi.

III. Béla Bl. szerint 1190 május 1-én halt meg; Gd. szerint 1195-ben. Első felesége Bl. szerint «Ágnes»; Hb. szerint franczia Margit, míg második neje «konstantinápolyi Emanuel császár leánya vagy rokona.» Br. szerint apr. 18-án halt meg. Horváth csalódik, ha Ágnest, Béla első feleségét, antiochiai Boemund fejedelem leányának tekinti. Ő itt nyilván az 1131-ben elhalálozott antiochai II. Boemund fejedelemre, Ágnes nagyatyjára gondol. Br. szerint Ágnes 1183-ban halt meg.

III. Béla testvéreit Bl. nem ismeri; Hb. csak Ilonát és Erzsébetet említi.

Imre Br. szerint 1204 decz. kezdetén halt meg. Gd. szerint 1200—1203 között. Bl. még egy feleséget tulajdonít neki, ki szerinte «Manuel leánya» volna.

II. András feleségeiről Hb.-nek igen zavaros ismeretei vannak. Estei Beatrix szerinte e király második felesége, míg a harmadikat halicsi Máriának nevezi.

II. András testvérei közül Bl. Konstanczián és Márián kívül (kiket atyjuknak második házasságából származtat) még egy névtelen herczegnőt is ismer, ki sváb Frigyessel, Barbarossa császár fiával, kelt egybe.

Mária férjei között csak Izsák császárt ismeri. Cohn ama véleménye, hogy Frigyes valószínűleg Konstancziával lett eljegyezve, Horváthnál ténynyé válik.

Bl. következőleg osztja fel II. András gyermekeit. Első házasságából: IV. Béla, Kálmán, Erzsébet; második házasságából: Jolán; harmadik házasságából: András, István. Hb. szerint András még az első házasságból való, míg István és Jolán Estei Beatrix gyermekei.

IV. Béla Bl. szerint 1275-ben (május 7-kén) halt meg. Gd. szerint 1260-ban, Hb. szerint 1275-ben. Felesége Bl. szerint János császár egyik leánya.

Kálmánt Hb.: «ein König der Reussen 1210» czímmel illeti. István herczeg felesége Bl. szerint Traversari leány. András herczegről később.

IV. Béla gyermekei között Bl. csak V. Istvánt, Bélát és Erzsébetet ismeri. Hb. nem ismeri Béla herczeget, de még a következő leányokat: Kunigundát, Ilonát, Annát. Br.-nél az Árpádok genealogiája IV. Bélával és testvéreivel be van végezve, mert műve csak 1273-ig terjed.

V. István felesége Bl. szerint Fenvenna volt. Hb. nem ismeri; szerinte István 1278-ban halt meg.

Béla herczeg Bl. szerint erőszakos módon halt meg 1272-ben; ugyanezen szerző szerint «Dux de Marsau» volt.

V. István gyermekei között Bl. csak Lászlót, Andrást és Máriát ismeri; Hb. csak Lászlót és Máriát.

IV. László (Gd. szerint IV. Ulászló) felesége Bl. szerint siciliai Mária. Hb. szerint László 1291-ben halt meg. Feleségét nem nevezi meg.

Egyet-mást meg kell még említenünk a III. Andrást és leszármaztatását érintő, a régibb genealogiai irodalomban előforduló versiókról; annál is inkább, mert e dolog a Crouy-Chanel grófoknak az Árpádoktól való állítólagos leszármaztatása által már több izben elég port vert fel.

Tekintsük mindenek előtt III. András, az utolsó Árpádházi király leszármaztatását.

Bl. szerint II. Andrásnak Estei Beatrixxal való házasságából egy 1234-ben erőszakos módon kimúlt András fia volt. Ennek Bl. egy István nevű fiut tulajdonít, kinek Thomassiva Maurocenával kötött házasságából egy «Andreas Venetus» nevű fia lett, ki IV. László után trónra lépett, I. Albert császár veje lett s gyermektelenül halt meg. Bl. tehát az egész Crouy-meséről mit sem tud.

Hb. szerint István herczeg (II. András és Estei Beatrix fia) a velenczei Thomasiva Maurocenának férje volt, mely házasságból a szerinte gyermektelenül elhalálozott III. András származott.

Gd. II. Andrásnak egy István nevű fiát szintén ismeri, ki egy velenczei hölgyet vett feleségül, mely házasságból III. András származott. Családfáját magyarázó szövegében pedig így szól: «III. András, «velenczei» melléknevű, mert V. István s egy velenczei hölgy fia volt.»

Br. II. Andrásnak harmadik házasságából szár-

mazó posthumus István nevű, Estében 1235-ben született fiát ismeri, kinek a következő feleségeket tulajdonít: 1. ravennai Traversari Vilmos leányát, 2. velenczei Morosini Thomasina Katalint.

Pontus Henterus Delfius (1583) a következőket mondja a Croy család genealogiájának tárgyalása alkalmából:

A Croy család sem a Palæologusoktól, sem a Castriotáktól, sem a Komnénektől, sem az úgynevezett (epirota) despotáktól nem származik. A Palæologusok háza — miután majdnem 200 éven át Konstantinápolyban uralkodott — az 1453-ban kimult Konstantin császár személyében halt ki; a Komnénok s a despoták kihaltak tarenti Fülöp első feleségével (epirota Thomar-ral), kinek három fia gyermektelenül halt el. A Castrioták családja pedig a Bajazeth szultán által elűzött, franczia száműzetési helyén gyermektelenül elhalt Jánossal halt ki. A mi pedig az egynehány által szellőztetett nézetet illeti, hogy a Croy család Croatiából származnék, s hogy innen kapta volna nevét, ezt a következő előadás czáfolja: András, Magyarország 16-ik királya, ki 1235-ben élt, Gertrud első feleségével három fiat nemzett . . ., András e fiuk harmadika . . . Velenczébe menekült s látván, hogy Béla bátyjának gyermekei születtek, Velenczében Cumano Sybillát, a velenczei dúsgazdag Cumano Péter nevű szenátor leányát, vette feleségül. — Magyar Márk, ezen András fia, látván, hogy szülőinek vagyona többnyire készpénzből áll s a kereskedelmet megunván, 1266 táján Francziaországba ment, hol III. Fülöp udvarában kedvelt ember lévén, Katalint, az Araini és Croyi báró egyetlen gyermekét és örökösét feleségül vette. E feleségét pedig csak azon feltétel alatt kapta, hogy e házasságból származó első fiu az atyai czímer megtartása mellett az Araini báró czímet felvegye, míg a másodszülött Croyi báró legyen.

Márk és Katalin házasságából két fiú származott: Araini János, ki Beaumont Jankát vette feleségül s gyermektelenül halt el s Croy Vilmos, ki Anna, Guinesi Arnold gróf leányával kelt egybe; ez hozományul hozta a Grevelinge és Borburg nevű birtokokat. Vilmos bátyja előtt halt meg s János nevű fiút hagyott maga után, ki atyja s nagybátyjának örököse lett s a Croy család nevének s czímerének megtartása mellett még a magyar czímert is használta. Felesége Araini Janka volt. E házasságból származott Croy Antal stb. stb., s így folytatja Henterus a Croy család nemzedékrendjét egész az ő koráig. Érdekes lesz e nemzedékrendet legalább Croy Antalig tábla alakjában bemutatni:

II. András, magyar király,
neje: Gertrud.

András, neje: Cumano Sybilla.

Márk, neje: Araini és Croyi Katalin.

János, araini báró, neje: Beaumonti Janka, † magz. nélkül.	Vilmos, croyi báró, neje: Guinesi Anna.
	János, araini és croyi br. neje: Araini Janka.
	Antal, neje: Soissonsi Moreli Margit.

Tehát Henterus sem ismeri a Crouy-Chanel családot; ő csakis a Croykról szól, kiket II. András királynak András nevű fiától származtat le.

Hopf másként adja elő a dolgot. Szerinte az első Crouy-Chanel (1290—1316) III. András, magyar király állítólagos unokája s a Crouy-Chanel családnak koholt Árpádvérű leszármaztatását a következő táblán ábrázolja:

III. András, magyar király † 1301,
neje: velenczei Cumano Sybilla.

Croyi Márk 1266—1282, neje: Arainesi Croyi ? Katalin.		brastolai Felix 1279 † 1289.	
		Antal 1290—1316, a Crouy-Chanel grófok ősatyja.	András 1308.
János.	Vilmos 1350 † 1384, a Croy herczegek ősatyja.		puyi János, embruni érsek, 1311—1317.

Henter és Hopf közöttt tehát azon különbség van, hogy Henter II. András fiát, András herczeget teszi Cumano Sybilla férjévé, míg Hopf III. András királyt, tehát II. András unokáját, teszi azzá.

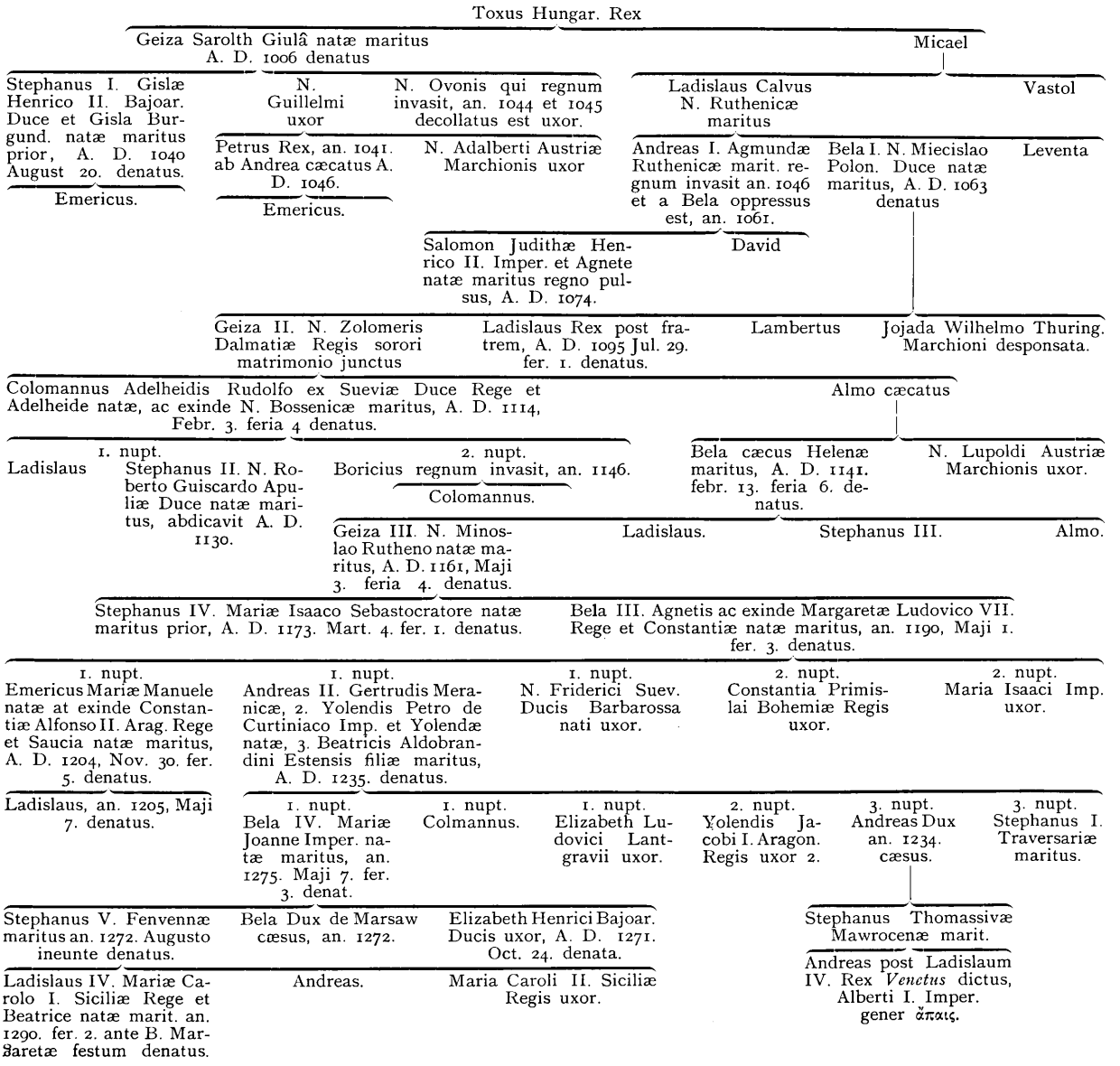
Mily gyenge alapon nyugosznak mindezen genealogiai kombinácziók, ezt legjobban bizonyítja Horváth Mihály ismeretes czáfolata, melynek ismétlésébe bocsátkozni fölösleges.

Még akkor is áll Horváth czáfolata, ha elfogadnók is, hogy Pontus Henterus András Cumano Sybilla férjének személyét eltévesztette. Mert feltéve, hogy Henterus nem András herczeg, hanem III. András királyról szól, akkor András (az utóbbi király) 1266-ban legfeljebb 5 éves volt; ekkor pedig Márk fia még nem mehetett Francziaországba.

Értekezésem záradékául két mellékletet csatolok, melyeknek elseje az Árpádoknak Blondel által összeállított nemzedékrendjét, másika pedig az Árpádoknak általam rektifikált családfáját tűnteti föl.

Dr. WERTNER MÓR.

I. AZ ÁRPÁDOK CSALÁDFÁJA BLONDELNÉL.

(A másik genealogiai táblát l. a mellékleten.)

A SÓVÁRI SOÓS CSALÁD CZÍMERE.

(Két színes melléklettel és három rajzzal.)

Ezen folyóirat 1883. évi 3. számában «A Chapy-czímer és a sárkány-rend» czímű közlemény azt a kérdést veti fel: «Hogyan lehet azt kimagyarázni, hogy egy ugyanazon egyének csaknem ugyanazon időben két különböző czímert kapnak?!»

Eltekintve személyes érdeklődésemtől, mely itt vezérel, a Soós család czímer-kérdését már magában véve is eléggé vonzónak tartom arra, hogy vele foglalkozzam, annál is inkább, mert szerencsés helyzetben vagyok, több még eddig nem ösmert anyagot köztudomásra hozhatni, mi a még homályban levőket jobban képes megvilágítani.[1]

* * *

A czímerek, melyek tudtommal a Soós-családnak, vagy egyes tagjainak adományoztattak, illetve ezen család tagjai által viseltettek, a következők:

1. Balra dűlő kék mezőben leveles koronából kiemelkedő karnélküli szoborszerű alakja egy arany kos-szarvakkal ékeskedő szűznek, hátra rövidre felkötött arany hajjal. Sisak ék: a paizsalak. Foszladék: kék-vörös.

A czímer 12·5 cm. széles és 21·5 cm. magas keretbe van foglalva, melynek rózsaszínű alapja sötét vörösre damaskolt arabeszkeket mutat fel. (L. az I. számú színnyomatú táblát.)

A czímert Zsigmond király Konstanczban 1418. évi Márczius 6-án (dominica Laetare) magyar királyságának 31-ik, római császárságának 8-ik évében kelt oklevelével adja sóvári Soós Miklósnak, László fiának és általa unoka-testvéreinek Simonnak és Lászlónak: János fiainak, és Péternek sóvári Soós György fiának.

Eredetije hártyán, ép függőpecséttel, a család tulajdona és mint letétemény a Magyar Nemzeti Múzeumban igen jól megőrízve.

[1] Itt kifejezésre hozott nézeteim nagyrészt Csergheö Géza barátom felfogásával egyeznek, ki még azonkívül oly szíves volt, családi történelmemnek előmunkálataira 2000 darabra menő magyar nemesi czímereinek gyüjteményéből 600 darabot rendelkezésemre bocsátani.

Csaknem teljesen hasonló ehhez azon czímer, melyet Miksa király 1569. évi okt. 15-én Pozsony várában kelt oklevelével sóvári Soós Istvánnak s általa rokonainak adományoz. A paizsban látható nő-alak ez újabb czímernél csaknem ágyékáig van ábrázolva, hosszan lelógó arany hajjal, mi által a Zsigmond-féle szoborszerű buste-től némileg eltér. Eltérés van a foszladékokban is, a mennyiben ezeknek színe a Miksa-féle czímernél: jobbról kék-arany, balról szürke-arany. (Az oklevélbe foglalt leírás nem egyezik meg a rajzzal, mert az egyfelől fehér-vörös, más felől szürke-kék foszladékokat említ). A czímer 11·5 cm. magas és 9. cm. széles kettős arany-kerettel van környezve, melynek vörös mezeje aranynyal van damaszkolva.

Soós István sárosi alispán, azon családbeli tag, ki Pázmán Annától törvénytelen házasságból eredt. Apja Ferencz első törvényes nejét Sebesi Orsolyát elűzvén, annak elhalta után Pázmán Annával megesküdött és Miksa király kegyelméből már előbb született fia István törvényesíttetett, s a köztéren szerzett érdemeiért (az oklevél szövege szerint) «Magyarország és a hozzá kapcsolt részek igaz és kétségbevonhatlan nemesei közé felvétetni, számíttatni és beiktattatni rendeltetett.» (Ága vele kihalt).

Általában e czímerrel éltek mindig a Soós család tagjai, bár egyesek azon némit változtattak, vagy hozzáadtak. Így például a család kihalt ráskai ágazatából eredő Soós György 1725. évi pecsétjén a nőalak fejét arany szarvak helyett három rosette ékíti, a korona pedig, melyből a nőalak kinő, zöld halmon áll.

2. Balra dülő kék mezőben jobbra ágaskodó arany oroszlány, mely jobb első lábával egy orrán keresztül fúródó ezüst nyilat (vető dárdát) tart; az oroszlán arczczal a nézőhöz van fordulva, s vére bőven omlik orrából. A paizsot arany sárkány övezi, melynek farka háromszor csavaródik nyakára, a sárkány hátán hosszú veres kereszt látható, tátott szájából hosszú veres nyelv lóg ki. Sisakékítmény: a leírt oroszlány álló helyzetben. Foszladék: kék-sárga.

Melléklet dr. Wertner Mór «Az Árpádok a külföldi genealogiában» cz. czikkéhez. *(113. laphoz.)*

II. AZ ÁRPÁDOK CSALÁDFÁJA.

Rectificálta Dr. WERTNER MÓR.

Álmos.
Árpád fejedelem † 907.

Zoltán, szül. 896 táján † 949, neje: Marót bihari fejedelem leánya.
Liuntin.
Tarkácz. Tebele. Termácz.
Jelech. Ezelech. Tas.
Jutócz. Faliczin. Fal.

Taksony, szül. 931 † 972, neje: 947. kún leány.
Ágnes, férje: bajor Arnulf, † 937.
Mihály.

Geiza † 997, nejei: 1. Sarolta, Gyula erdélyi vezér leánya, 2. 973 lengyel Etelka.

1) I. István király, sz. 969, † 1038. aug. 15, neje: 995 bajor Gizela.
2) Judit, férje: lengyel I. Boleszlav † 1025 jun. 17.
2) Mária, férje: 1009 Urseolo Otto, velenczei doge.
2) Sarolta ?, férje: Aba Sámuel kir. 1041 † 1044.
Vazul.
Szár László, neje: orosz herczegnő ?

Imre † 1031 szept. 2, neje: horvát Krescimir leánya 1026 táján.
Fiak.
Leányok.
Leány, férje: angolszász Edmund herczeg.
Péter király, † 1047 után.
I. András † 1061, neje: orosz Anasztázia † 1074 után.
I. Béla † 1063, neje: 1039 táján lengyel Rixa.
Levente, † 1047.

Salamon sz. 1051 † 1085 táján, neje: Judit, III. Henrik császár leánya 1063.
Dávid.
Etelka † 1062 jan. 27, férje: 1058 táján cseh II. Wratiszlav † 1092 jan. 14.
tm. György.

I. Géza † 1077 ápr. 24, neje: byzanci Synadenos Theodul leánya: Szynadene.
I. László † 1095 jul. 29, neje: Zähringeni Etelka.
Lambert † 1076 táján.
Zsófia (Jojáda), férje: Lambert magyar gróf?
Eufemia (Ludmilla) † 1111 apr. 2, férje: morva Ottó † 1086 jun. 9.
Ilona (Lepa), férje: horvát Zvonimir király † 1089.

Piroska † 1133, férje: byzanci I. Komnén János császár † 1143. ápr. 8.
Berta, férje: bogen-i I. Hartvig gróf † 1074.

Kálmán † 1114 febr. 3, nejei: 1. sziciliai Buzilla 1097 † 1102 táján. 2. orosz Predszláva 1104.
Zsófia † 1095 jun. 18, férjei: 1. weimari-istriai I. Ulrik † 1070 márcz. 6. 2. szász Magnus † 1106 aug. 23.
Álmos † 1129, neje: svéd Ingeburg.

1) II. István sz. 1101 † 1131 ápr. 2/3, neje: steflingi Etelka 1121.
1) László sz. 1101.
2) ? Boris † 1155, neje: byzanci Komnén leány.
Kálmán.
II. Béla † 1141 febr. 13, neje: 1129 szerb Ilona.
Hedvig, férje: osztrák Adalbert † 1137 nov. 9.
Etelka † 1140 szept. 15, férje: I. Szobieszlav, cseh hg. † 1140 febr. 14.

II. Géza, sz. 1130 † 1161 máj. 31, neje: 1146 táján orosz Eufrosyna.
II. László † 1162 febr. 1, neje: lengyel Judit.
IV. István † 1164, neje: byzanci Komnén Mária.
Álmos.
Gertrud, férje: lengyel III. Mieczyszlav † 1202.
Zsófia, apácza, (jegy. hohenstaufi Henrik † 1150.)

Mária, férje: Vitalis Miklós, arbai gróf.
Mieczyszlav.

III. István, sz. 1147. † 1173 máj. 3, neje: 1165 osztrák Ágnes † 1182.
III. Béla, sz. 1148 † 1196 ápr. 23, nejei: 1. Chatilloni Ágnes 1169 táj. † 1184. 2. franczia Margit 1186 † 1197.
Árpád.
Geiza. Fiak.
Erzsébet, férje: cseh Frigyes † 1189 márcz 25.
Odola (Hulicha), férje: 1164 cseh Szvatopluk.
Ilona † 1199 decz. 25, férje: 1174 osztrák V. Lipót † 1194 decz. 31.
Margit, férje: Endre, sümegi gróf.

1) Imre, sz. 1174 † 1204 nov. 30, neje: 1198 arragoniai Konstancia.
III. László, sz. 1199 † 1205 máj. 7.
1) II. András, szül. 1176 † 1235 márcz. 7, nejei: 1. meráni Gertrud † 1214. 2. 1215 Courtenayi Jolán † 1232 táján. 3. Estei Beatrix 1234 † 1245.
1) Fiu.
1) Margit, sz. 1175, férjei: 1. byzanci II. Izsák 1185 † 1204. 2. montferrati Bonifácz 1204 Thessalonichi királya, † 1207.
1) Konstancia † 1240 decz. 4, férje: cseh I. Ottokár 1200 táján (vagy 1198) † 1230 decz. 15.

1) IV. Béla, sz. 1206 † 1270, neje: Laskaris Mária 1218 † 1270.
1) Kálmán, sz. 1208 † 1241, neje: 1214 lengyel Salome.
1) András, neje: orosz Maria (Ilona) 1227.
1) Erzsébet, sz. 1207 † 1231 nov. 19, férje: thüringiai IV. Lajos † 1227 szept. 11.
1) Mária † 1237, férje: 1221 bolgár II. Aszán.
2) Jolán † 1251, férje: 1235 arragóniai I. Jakab † 1276 jul. 25.
3) István sz. 1235, neje: morosini Katalin Tommasina.

V. István, sz. 1240 † 1272 aug. 1, neje: kún Erzsébet.
Béla † 1269, neje: 1264 okt. 25. brandenburgi Kunigunda † 1288 után.
Katalin † 1242.
Margit † 1242.
Anna, férje: orosz Roszlislav 1244 táján, † 1264.
Margit, fejedelemasszony.
Erzsébet † 1271 táján, férje: bajor I. Henrik hg. † 1290 febr. 3/4.
Kunigunda † 1292, férje: 1239 lengyel szemérmes Boleszlav † 1279.
Ilona, férje: 1257 lengyel áhítatos Boleszlav † 1279.
Konstantia, férje: 1252 táján orosz Leó.
Szabina, férje: Mózes nádor.

III. András † 1301. jan. 14, nejei: 1. kujáviai Fennena † 1295 táján. 2. habsburgi Ágnes 1296.

IV. László, szül. 1262 † 1290 jul. 10, neje: 1269 táján anjoui Erzsébet.
András † 1277.
Katalin, férje: szerb Dragutin † 1317.
Mária † 1323 márcz. 25, férje: 1269 nápolyi anjoui II. Károly † 1309 máj. 6.
Erzsébet, előbb apácza a nyulak szigetén. férjei: 1. szerb Milutin, elv. 2. Tavis, cseh nagy.
Salamon † 1272 előtt.
Kálmán † 1272 előtt.
Anna, férje: byzanci Palæologos II. Andronikos † 1332.

1. Erzsébet, apácza, † 1338. a schweiczi Katalinvölgyi apáczák kolostorában. 1298 febr. 12 cseh Venczel jegyese.

A czímer négylevelű lóher-alakú táblában (Vierpass) foglal helyet, melynek aranynyal keretelt mezeje piros, sötétebb pirossal damaszkolva. Az egészet arany keretes tábla övezi, melyet az említett Vierpass négy mezőre oszt. Az első és negyedik kék, aranynyal damaszkolva s két-két sárga virággal ékesítve; a második és harmadik világos zöld, az előbbiekhez hasonlóképen ékítve, két vörös virággal. (L. a II. számú színnyomatú táblát).

A czímert Konstanczban 1418. évi márcz. 19-én (tehát tizenhárom nappal utóbb, mint a Soós-oknak szólót) adományozza Chapi Andrásnak és véreinek, kiknek nevei: András, Pál, László, Péter prépost, Miklós, Chapi Miklós fia; használhatják továbbá Chapi Imre fiai, u. m. Péter, István, László, Ágoston; Széchi Gál zólyomi comes fiai: Péter zempléni esperes, György és Jakab; Széchi Mihály plébános, Agocsi Miklós, Agocsi Péter és Elek eősi prépost, Szerdahelyi Ferencz, Péter fia Domonkos; Struthei (Szürtei) László fiai: István, Jakab és Tamás; *Sóvári Soós László fiai: Bacskoi János és Miklós; Soós János fia Simon, Soós fia Péter;* Dénes fia István; András fiának Jakabnak fiai: György, Simon és Jakab; Agocsi Miklós és Szerdahelyi Péter fia Péter. Eredetije hártyán ép függő pecséttel Sárközön a báró Vécsey család levéltárában, honnan br. Radvánszky Béla úrnak sikerült azt társaságunk használatára megszereznie.

Az oklevélnek egy a XV. században, csaknem egykorúlag készült másolata is van a gróf Károlyi család budapesti levéltárában, honnan azt Géresi Kálmán a gr. Károlyi család Oklevéltárában (II. 34.) a czímer rajzával együtt közzétette. E másolatnak czímerrajzát mutatványképen a Turul is közölte (I. 116.).

E rendkívül érdekes czímernek közzététele az eredeti oklevélből annyival inkább fontos, mert az a másolat rajzától teljesen eltér, s inkább felel meg a szöveg leírásának; a mitől a másolat festett czímere sokban különbözik. Egyszerű összehasonlítás a most közlött Chapi czímer és a Károlyi Oklevéltárban és Turulban kiadott között mindenkit meggyőz erről. Nevezetes e czímerlevélnél még az is, hogy a czímer, nem miként, a Zsigmond-féle armálisok legnagyobb részénél szokásos, a szöveg és oklevél élére, hanem annak közepére van festve.

3. A harmadik czímerváltozat a következő: A paizs hasított; jobbról kék mezőben aranyleveles koronából kiemelkedő meztelen arany kos-szarvakkal ékeskedő szűz, leomló hosszú szőke hajakkal, mind két karja csipőre támasztva (tehát eltérőleg az eredeti ábrázolástól); a másik veres mezőben két ágban végződő farkú arany oroszlán, felemelt jobbjával egy aranyozott kereszt-markolatú kardot csapásra emelve. A paizs felett két sisak áll szemben, az elsőn a növekvő szűz, vörös-arany foszladékkal; a másik sisakon aranynyal ékített országalmája, arany kereszttel, foszladék: kék-ezüst.

A paizst egy szájából tüzethányó sárkány övezi körül, mely felett egy hatágú arany csillag látható.

E czímer sóvári Soós Györgynek Klobusiczky Andrással kötött szerződésére nyomott pecsétén fordul elő, melyen **S. Gy.** betűk láthatók. Az oklevél 1683. évi márcz. 25-én Eperjesen kelt. (Leleszi levéltár 1683. actorum Nro 4.)

* * *

Összevetve a Soós-család czímer-levelét a Chapi Andrásévaí, szembeötlő azon körülmény, hogy míg az előbbeniben minden kétséget kizáró határozottsággal az adományozottak és apák felsoroltatnak, a másikban ezen szövegezés «*Sós fia Péter*» megütközést szül. Ki volt ezen Péter atyja Sós?! — Az fel nem tehető, hogy a kérvényező ne ismerte vagy ne tudta volna, legalább névleg, ki volt annak atyja, kinek fiáért kitüntetést kért. Továbbá a Chapi András által szerzett oroszlános czímert nyerő Miklós és János atyja sem lehetett azon László, ki a Soósok levelében említtetik, már csak azért sem, mert ez a két testvér Bacskóinak mondatik (a Zemplén megyei Bacskó helység után).

Valószínű, hogy az a László, János fia, ki a Soósok czímeres levelében említtetik, ugyanaz volt, ki 1447-ben a királyné alasztalnoka, és a sárkány rend vitéze is lehetett, s habár e körülmény külön megnevezve nincsen.

Annak, hogy az egymáshoz dátumra nézve oly közel eső armálisokban egy ugyanazon személy kap két különböző czímert, legvalószínűbb magyarázata az, hogy az egyforma nevek alatt két különböző egyén értendő.

Lehet egy törzs, de más test, egy feledésbe

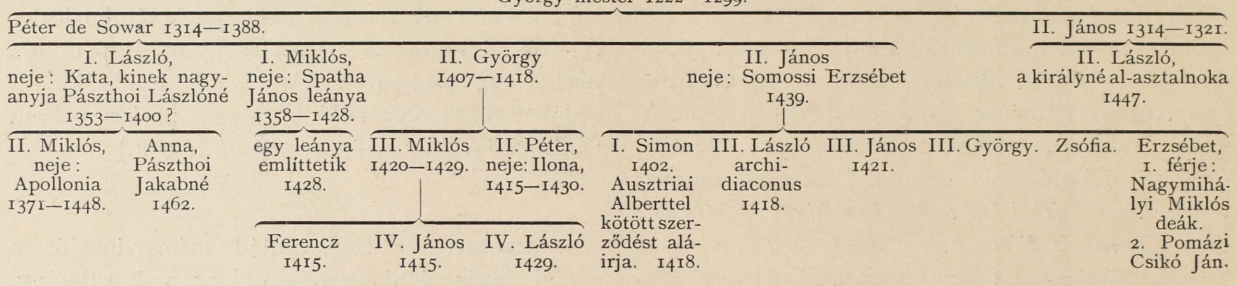
esett mellék ág, mely elpusztult, mielőtt még virágzásnak indult volna.

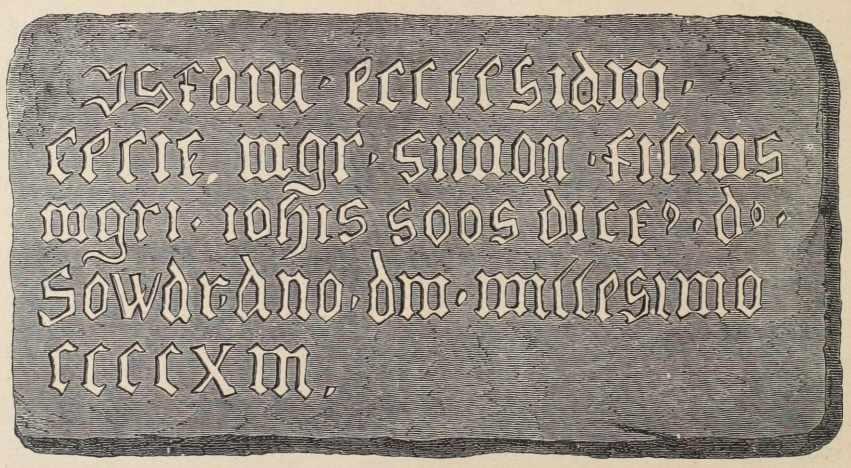
A mint fontos eseteknél a genealogia segélyt keresve, a heraldikához folyamodni kénytelen, úgy a heraldikának is szoros kapcsolatban kell maradni a genealogiával; a mennyiben egymást kölcsönösen kiegészítik és a czél elérésére egymást gyámolítják. Ebből kiindulva adataim gyűjtése alkalmából a leleszi convent levéltárában (Actorum 6. 1415. évből) egy érdekes oklevélre akadtam.

Sóvári *Soós Simon*, *Soós Péter* és Miklós valamint Ferencz és László, Miklós fiai, János ugyan annak fia és Szerdahelyi János, Péter fia, és Literáti János és Dénes, Miklós fiai, — György, István és Miklós, Mátyus fiai, és Kis-Tárkányi András ellen a Csernői birtokhoz tartozó erdőnek vágatása, és szomotori jobbágyaik bántalmazása iránt 1415-ben felszólalnak. Az itt felhozott Péter és Simon kétségtelenül külön apáktól származtak, mert különben vagy mint testvéreket említené az oklevél, vagy György fiainak mondaná; de ez nem történik.

Az eddig ismert Soós család genealogiai táblázatain sem fordulnak elő, és így kétségtelenül kérdéses a két egyén, kiket a látszólagos hézagba beékelni eddig nem mertem.

A Soós-család azon korbeli nemzedékrendét a következő hiteles adatok alapján szerkesztett táblázat tünteti fel.

Itt tehát Chapi András címeres-levele szerint csak Sós fia Péter és Soós János fia Simon jöhetnek kérdésbe. Ez utóbbit azon Simonban vélem feltalálni, ki 1413-ban a Sóvári templomot építtette, és kinek emlékére abban márvány táblára ez van vésve:

Istam ecclesiam fecit magister Simon filius magistri Johannis Soos dictus de Sowar anno domini millesimo CCCCXIII.

A Századok 1882. 54. lapján közlött és a családi levéltárban őrzött egykorú jegyzet belső oldalára írt ezen bekezdés «Item in alia ecclesia» szerint Simon, István, Miklós és János egy más templomot is építtettek; e szerint tehát az itt előforduló Simon nem tévesztendő össze a fent jelzett János fiával, ezek itt testvérek, és II. Péter fiai. Ez a jegyzet összevetve a fent közlött emléktábla felíratával megint csak bizonyságot

Nyomt. Ullmann J. Budapest.

I. A SÓVÁRI SOÓS-CSALÁD CZÍMERE. 1418.

tesz arról, hogy egy más Simonnak is kellett lenni, ki még eddig számba nem vétetett.

A Soós czímer azonban még több kérdés felvetésére s megvilágítására is alkalmat nyújt.

* * *

Legérdekesebb valamennyi felmerülhető kérdés között az 1418. évi két czímeradományozás mozzanata.

Már előbb megkísértettem azon feltünő tényt megvilágítani, hogy két különböző czímer majdnem egyidejűleg adományoztatott egy család tagjainak.

De minthogy ezt csak futólagosan tettem, most behatóbban szándékom vele foglalkozni, alapúl véve a feltevést, hogy a két különböző czímer szerzői, habár egy nemzetség ivadékai, mégis különböző egyének.

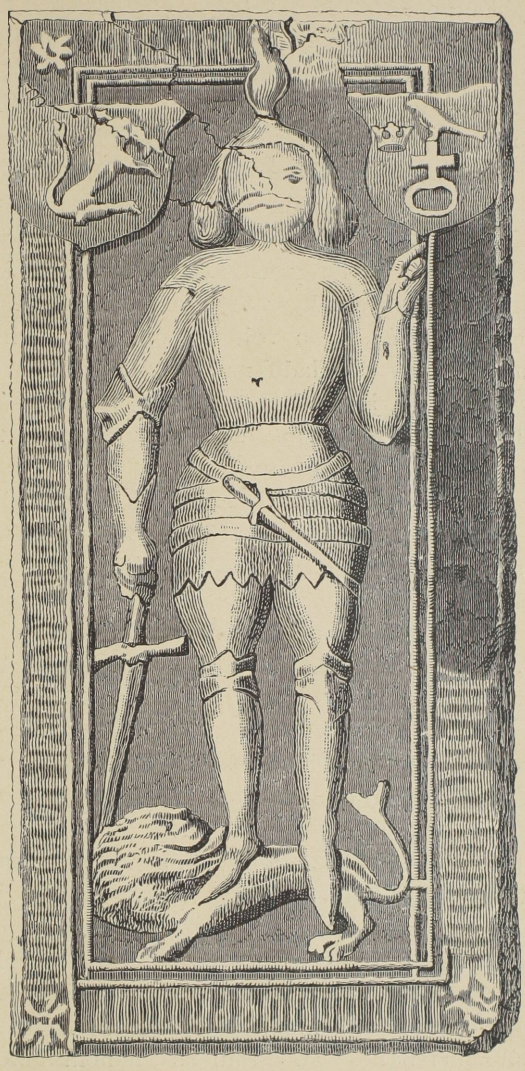
A nemzetségek, melyek Chapi Andrással egyidőben kapnak czímert, a következők: Chapi, Széchi (Gál), Agócsi, Zerdahelyi, Struthei (Zrithey, Szürthei), Soós, Bochkay.

Egy feltünő tény szembeötlő: nem meglepő-e hogy valamennyi Simon comestől származó nemzetségek (illetve a nemzetségek képviselői) úgy szólván kivétel nélkül sorban követik egymást. Chapi Andrással egyidejűleg harczolnak, azzal együtt tüntetik ki magukat, végre Chapi Andrással megint egyidejűleg egy és ugyanazon czímert nyerik, mi által leszármazásukat egy törzsből a czímeres levél láthatólag megerősíti, s a közös czímer tán először symbolisálja.

Tekintve a Chapi féle czímeres levelet, a következőket kérdezhetjük: használták-e mindezen nemzetségek az adományozott oroszlános czímert; s ha voltak, melyek ezzel nem éltek, melyek ezek?

Oklevelileg s egyéb emlékek tanusága szerint bizonyos, hogy a kérdéses nemzetségek közül tudomásom szerint az oroszlános czímert a Chapi, Bochkay, Zerdahelyi családok és, mint feltehető, a Szürthey-ek (Zritthey) használták, és pedig szorosan úgy, mint az a Chapi András féle armálisban látható.

Szürthe, Ungvártól mintegy fél mérföldnyire, minden kétséget kizárólag ős fészke volt e nemzetségnek, mely után családi nevét is vette; egy ott levő bár köriratában teljesen megkopott sír-emlék, mely kétségtelenül egy Zrithey-nek jelöli sírját, kétségtelenül tanusítja, hogy a család valóban használta azt a czímert, melyet Zsigmond király Chapi Andrásnak és rokonainak adott. A sírkő felső balsarkában (mint ez a mellékelt rajzon látható) ott van az ágaskodó oroszlán,

fején nyíllal keresztül ütve, míg a jobb sarkon egy ismeretlen czímer foglal helyet.

Igaz ugyan, hogy a czímernél hiányzik a sárkányrend jelvénye, de ez, azt hiszem, a kőmetsző tudatlanságának, s lehet, a tér szűkének is tulajdonítható.

A síremlék kora, az általános jellegből s különösen a czímer-paizsok alakjából ítélve, 1440—1493. évek közé tehető.

Ennyit a Zritheyek által viselt oroszlános czímerről; bizton hiszem, hogy a naponta nagyobb mérvet öltő kutatások terünkön, valamint a még nagyobbára fel nem ölelt anyag a már kihalt Agócsy, Gálszéchy, Zerdahelyi családok czímereire nézve is a kívánt felderítéseket meghozandják.

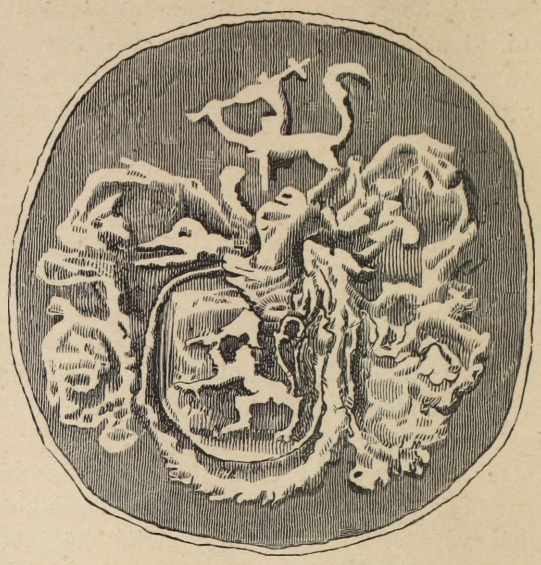
A Soós nemzetség tagjai közül kik viselhették az oroszlános czímert, az előttem ismeretlen. Véleményem szerint, mit több század emlékei bizonyítanak, a sóvári Soós család ivadékai (a 3. szám alatt leírt czímer föltünéseig) más czímert nem viseltek sohasem, csak az ismeretes ősi-czímert. A Chapi-féle czímer használatára nézve pedig valószínű, hogy azt az illető Soós családbeli adományos csak személyhez kötött kitüntetésnek tekinté; olyan volt az, mint egy némely czím, mely egyes családoknak osztályrészül esvén, daczára, hogy jogosultak lettek volna viselésére, csak ritkán, vagy épen nem használtatott, míg végre egészen feledékenységbe jutott.

A jelenleg is használatban lévő 3. szám alatt leírt czímer nem lehet egyéb, mint összeállítása az 1418. évben nyert két rendbeli (Chapi és Soós) czímereknek,[1] mely az érdekeltek kívánságára az uralkodó által újolag adományoztatott vagy önkényűleg összeállítva pietásból a családi czímerbe újolag felvétetett.

Azon körülmény, hogy a Soós féle 1683-iki összetett czímeren az oroszlán ágaskodik, míg a Chapi czímerben inkább lépő helyzetben ábrázoltatik, nehézséget nem képezhet; hisz az alakok ábrázolását gyakran önkényűleg változtatták meg századok lefolyta alatt.

A temérdek Bochkay féle czímer között, pénzeken, pecséteken stb. valamennyi oroszlán elnyomorodott helyzetben, illetve nem szigorúan a heraldika szabályainak megfelelőleg található, tehát nem fenálló, sem «gradiens», hanem mindég ülő helyzetben. Pedig a Bochkay oroszlán is a Chapi-félére vezetendő vissza. Az első helyesen stylizált Bochkay oroszlánt egy 1669 évi eredeti pecséten tökéletesen szabályosan ágaskodónak találtam, tehát csak pár esztendővel előzve meg a már ösmert 3. számú Soós czímer fellépését.

[1] A t. szerző e föltevésében egyéb heraldikai és okleveles bizonyítékok hijjában nem osztakozhatunk. *Szerk.*

A Soós-féle összetett czímerben az oroszlán jobbjában kardot emel, míg a Bochkay-pecséten az jobbjával a fejét átszúró nyílat vagy dárdát rántja ki; ez eltérés, bár lényegesnek látszik, de tekintve azon ingadozásokat, az alakoknak folytonos változó ábrázolását s azon gondatlanságot, melyet különösen magyar nemesi családok czímereik alakjainak változtatásában gyakoroltak, nagy nehézséget nem okoz. Nincs kizárva a lehetőség sem, hogy a Soós-féle összetett czímer rajzolója vagy összeállítója a Bochkay-féle oroszlán nyílát fölemelt kardnak nézte, s ezt ily téves alakban vette föl a czímerbe.

A midőn tehát feltevésemnél megállapodom, hogy t. i. a 3. számú czímer semmi nem egyéb, mint összeállítása az 1418. évben adományozott két czímernek, jól tudom, hogy a kérdés tisztázására még több körülményt kellene felderíteni, jelesül: adományoztatott-e és ki által, kinek és mikor az új czímer, vagy pedig azt a család valamely tagja önkényűleg állította össze a két különböző 1418-iki adományozásból?

Erősen táplálom a reményt még mindég, hogy lehetséges lesz meghatározni, mely időszakban kezdték ezen czímert használatba venni, ha csak az 1848—49 évi mozgalmak nem pusztították el nyomtalanul az emlékeket, mint a hogy tudomásom szerint a Soós család levéltára Nádasdon Abaujmegyében nagy veszélyben lévén — legrégibb okmányai pusztító kezek áldozatává estek.

Nyomt. Ullmann J. Budapest.

II. A CHAPI-AK CZÍMERE. 1418.

Fölmerülhet még a kérdés, valjon ez a combinált czímer kivétel nélkül használtatott-e az egész Soós család által?

Én azt hiszem, hogy nem.

Ráskai János, kinek sóvári Soós Margittól származó utódai fiúsíttattak, eredeti nevével családi czímerét is letette, és a Soósok ősi czímerét vette fel. Ráskai János egyenes utódja, Ráskai Soós György 1725. csak egyedül az ősi czímert viselte, holott sokkal előbb 1683. az összesített Soós czímer már előfordul. Mi azt bizonyítja, hogy még az összetett czímer felmerülte után sem élt a család valamennyi tagja azzal, hanem voltak, kik pusztán az ősi czímert használták.

Ezúttal mindent megemlítettem, a mit a Soós czímerekre vonatkozólag kikutatnom sikerült; nagyon örvendenék, ha ezen soraim másokat is serkentenének további kutatásra, mert erre vonatkozólag minden felvilágosítást és útmutatást köszönettel fogadnék.

SOÓS ELEMÉR.

A CSÁK NEMZETSÉG.

(Második közlemény).

AZ UJLAKI ÁGAZAT.

Történelmünk a Csák nemzetség ezen ágának XIV. századbeli sarjadékait «*Ujlaky*» néven ismeri, akkor már ősi birtokuk Ujlakról (Illok) írván vezetéknevöket. Ágtörzsük *Péter* okleveles tanúság mellett kétségtelen tagja a Csák nemzetségnek, és — mint a viszonyok egyeztetése jelezi — osztozás eredményeként a dunántúli kerület alsó megyéiben, főleg pedig a drávántúli megyékben részesült birtokokban.

E Péternek négy fiát ismerjük. Ezek egyike *Domokos* mester IV. Béla király uralkodása alatt ennek elsőszülött fia (V.) István ifjabb király pohárnok-mestere és zempléni főispán, szerencsés volt urának az atyai örömök első hírét, László herczegnek (utóbb IV. László király) születését megvinni, mint ezt az atya-király, IV. Béla, egyik alább említendő adománylevelében olvashatni. *Domokos* mester úr a királyi háznak, különösen István ifjabb királynak állandó híve volt, és ennek oldalán számos hadjáratban tüntette ki vitézségét. Ilyen érdemei méltánylatául és jutalmául IV. Béla király 1263-ban neki adományozá[1] a Mohor ivadékának, Ipolynak magvaszakadtán a koronára háromlott, a Dráván túl Valkó szomszédságában fekvő terjedelmes birtokokat egészen a Dobsai, Borsai, Garai jószágokig kiterjedve, és oly részletesen meghatárolva, hogy ennélfogva az érdekelt adománylevél a magyar állam nyelvének Szerémmegyében akkori élénk keletét is feltűnőleg tanúsítja. Azonban az imént adományként nyert birtokterületek egy részére a Vaja (Woya) nemzetségbeli Ruzbojd fia Lampert is örökösödési jogon igényt támasztott, a minek eredményeül öt év multán, 1269-ben, a budai káptalan előtt a perlő felek akként egyeztek meg, hogy *Domokos* mester az adományúl nyert birtokok egy részét, úgymint a néhai Ipoly ősi birtokait (villa Thulman, v. Drauci, v. Lanka, et terra villæ Patrim, et particula villæ Zekche) átengedte Lampertnek, ez viszont Ujlakot (Wylok), melyet állítólag Ipolynak nagyatyja Mohor úr, szerzés útján bírt, háboríthatlanúl és örökjoggal átengedte Domokos mesternek, és testvéreinek, *Simon* Comesnek, *Mihálynak* és *Beers* Comesnek.[1]

A fennebbi peres egyezmény szerint Domokos mester kiegyenlítésül még hatvan ezüst kereskedelmi márka lefizetésére is köteles lévén, ezen kötelezettségének a következő évben teljesen eleget tett vala, amint ezt és a feleknek egymás irányában vállalt szavatossági kötelezettségeit a székesfejérvári káptalannak 1268. febr. 14-én kelt bizonyságlevele igazolja.[2] 1269-ben *Domokos* úr Baranya vármegye főispánságát vi-

[1] Fejér Cod. Dipl. IV. 3. 138. és köv. l.

[1] Wenzel Árpád-kori Új Okm. VIII. 181.

[2] Hazai Okmánytár VI. 151. Wenzel Árpád-kori Új Okm. VIII. 219.

selte, e czímzettel élve adta el nyitramegyei Boroch birtokát Fülöp esztergomi érseknek.[1]

V. István király halála után (1272. aug. 1.) *Domokos úr* tántoríthatlan híve maradt özvegyének, Erzsébet királynénak; és midőn a brebiri grófok véréből fajzott Pektári Joakim ármánykodásainak visszahatásaként a sértett urak: Finta letett nádor és az Aba nembeli Egyed, volt tárnokmester szövetségesei a trónörökös IV. László megkoronázása előtt Székesfejérvárott magát a királyné palotáját rohanták meg, foglyúl ejtendők a felséges asszonyt: akkoron *Domokos* főispán és Erzsébet királyné országbirája egy lázadó kezéből kiragadva annak kardját, vére ontásával addig védelmezte úrnőjét, míg halálos sebet kapva, elaléltan rogyott le. Felgyógyulván, ezen érdemeinek tekintetbevételével is, miután abaujmegyei muhi, nyáradi és zemplénmegyei Szőlős, Sztára és Prische birtokait csereképen átengedte, magától Erzsébet királynétől 1273-ban Valkómegyében adományúl kapta Hagymást a Duna és Dráva összefolyásánál, annak minden tartozékaival és a Dráva révjogával.[2] Tíz évvel utóbb 1283-ban IV. László király megerősíti *Domokos* urat a IV. Bélától kapott Ujlaki birtokban,[3] mely oklevélben Dominicus de Wlko filius Petri de genere Chak néven említtetik. Ezentúl róla történelmi adatot nem ismerünk. Mielőtt azonban utódairól szólnánk, fennebb említett testvéreiről kell megemlékeznünk. — Ezekből *Simon* Comesről és *Beers*-ről[4] az 1267. évi adománylevelen kívül nem ismerünk biztos adatot, és amazzal a 1272. majd 1277-ben élő hasonnevű Simon barsi főispánt sem merjük azonosítani. A harmadik testvér *Mihály* sorsa szerencsésebb volt a feledés leplét áttörhetni.

Ő mint harczos jelentékeny hírre tett szert vitézsége által. Egyik hősi hadi tettét királyi adománylevél tartá fenn az emlékezetben. IV. Bélának Uros Szervia királya ellen viselt hadjáratában oly hősiesen harczolt, hogy a rá húllt kemény vágások és nehéz sebek daczára Urosnak vejét és tárnokmestere fiát Béla machói herczeg szemeláttára foglyúl ejtette. E hősi esemény jelentékeny zsákmányt is szolgáltatott, mert a foglyok váltságdíja nyolczszáz márkára rúgott, azonkívül pedig Uros veje nyakáról birtokába került egy, drága kövekkel kirakott, tíz márka súlyú és tenyérnyi nagyságú kereszt, mely az oklevél szavai szerint Krisztus feszületéből (de ligno Domini) eredt farészeket tartalmazott. A nagybecsű ereklyét maga a király IV. Béla is bírni óhajtá, miután azonban *Mihály* úr semmi pénzért attól megválni nem akart, ezért és tanúsított hősiességéért IV. Béla királyi adományozással halmozta el Mihály vitézt, 1269-ben adván neki Somogymegyében Erdő-Csoknyát, Gaan (Gyán?), Kis-Vid, Som, Kovácsi, Pacza stb. pusztákkal.[1] Azonban ezen adományt 1270-ben V. István király nemcsak *Mihály Comes*, hanem bátyja a fennebb említett *Domokos úr* részére is megerősítvén, ebből a közös birtoklás ténye tűnik ki.[2] Két évvel utóbb (1272-ben) *Mihály* úr Erdő-Csoknya, Nyim, Földobos, Aldobos, Zuld (Szill?) és Révfalu birtokaira egyedül kap V. Istvántól megerősítést,[3] de ugyanezen évben ismét testvérével Domokossal együtt a feketehalmi és isaszeghi csatákban, a csehek ellen a Rábcza mellett vívott ütközetben, és az Uros szerviai király elleni hadjáratban mutatott vitézségök méltatásával közösen kapják Korus (Kőrös?) földjét királyi adományban.[4] *Mihály*nak utódairól nincsenek adataink.

Vissza kell térnünk *Domokos* úrhoz. Ennek három fiát említi IV. László királynak azon adománylevele, melynél fogva 1280-ban Pocina fia Cheh magvaszakadtán pozsegamegyei Dobouch földjét (talán a mai Duboka helység?) tartozékaival és a Szávaberke erdőséggel együtt a Csák nembeli Domokos fiainak *Miklósnak*, *Istvánnak* és *Péternek* adományozza.[5]

[1] Knauz, Az esztergomi főegyház Okm. II. 93. V. ö. Fejér VII. 5. 358. Wenzel VIII. 243.

[2] Fejér, V. 2. 131—132.

[3] Fejér, V. 3. 151. De az oklevél dátuma valószínűleg hibásan van közölve, mint az uralkodás éve mutatja, és másik oklevél 1280-ban Domokost már *néhainak* (condam) jelöli.

[4] Ezen *Beers* személynév nem fordúl elő Czinár Indexében sehol; ez és utóbb előadandó okból kérdésnek tartom, vajjon helyesen volt-e írva? vagy olvasva?

[1] Fejér IV. 3. 491.

[2] Fejér V. 1. 25.

[3] Ugyanannál V. 1. 185.

[4] Ugyanannál V. 1. 238 és k. l.

[5] Wenzel IX. 278. csak az oklevél kivonata; az eredeti Zágrábba vitetvén az országos levéltár spoliatiója idejében. Egészen közli az oklevelet Fejér V. 3. 22.

E három fiúval Domokos ágazatának lánczolatos tovább folytatása az eddig közzétett okmánykészletünknek ide vonatkozólag szűk volta miatt megszakad; és e tekintetben csakis az országos levéltárból a Dráván túli részekre vonatkozó Zágrábba hurczolt oklevelek átkutatása foghat teljes világosságot szolgáltatni. — Néhai jeles tudósunk, Botka Tivadar, Kont Miklós nádor származása felderítéséről írt értekezésében[1] mellékesen a Csák nembeli Ujlakiakról is szólván, említett *Domokosunk* unokájául írja *Pous* fiát, *Ugrint;* de ezen állítását nem indokolja. Szerinte tehát *Pous* fia volt volna Domokosnak, a mire én, ha csak Domokos fiát Pétert Poussal egy személylyé nem azonosítjuk, bizonyítékot találni nem voltam szerencsés. De másrészről a chronologia is kétessé teszi ezen filiatiót. Mert *Domokos úr*, mint fennebb írtuk, még 1280-ban élt és akkor már három emberkort ért fiai (Miklós, István és Péter) valának. *Ugrin* pedig, ki Botka szerint unokája lett volna *Domokos úrnak*, már 1277-ben mint tárnokmester meglett férfiú számba járt, és 1311-ben már mint utódot hagyott családfő halt el, és így *Pousnak* és fiának *Ugrinnak* életkoraikra az 1280—1311 között 21 év esnék csak, a mi Domokos-, Pous- s Ugrinnak egymástóli filiatióját nagyon kétessé teszi.

Az ismert és Botka által is idézett oklevelek csak annyit mondanak, hogy *Ujlaki Ugrin a Csák genusbeli Pousnak fia volt*, de arról, hogy *Pous Domokosnak fia* lett volna, sehol szó sincs.

Ellenben, hogy Domokosnak testvére volt *Pous*, azt hiteles okmány bizonyítja. Ugyan is V. István király *Pous mesternek* és *testvérének Domokosnak*, különösen az előbbinek érdemeiért abaujmegyei *Encset* adományozá.[2] És miből állottak *Pous* úrnak érdemei? Mint eddig láttuk: a Csáki Ujlaki-ak V. Istvánnak állandó hívei voltak, mellette harczoltak Isaszeghnél és több helyen. Ezen adománylevél szerint gedig *Pousa* jelen volt Feketevégh vár védelménél, melyet Lőrincz a Kemény fia és czimborái ostromoltak. Ott harczolt *Pous Isaszeghnél* is, épen úgy, mint a fennebbiek szerint *Domokos* és *Mihály* testvérei, és ez utóbbi ütközetben a güssingi Henrik nádor fiát Ivánt, az ellenpárt egyik fejét neki sikerült elfognia és V. István kezébe adnia. Habár tehát ezen adomány oklevélben nincs is említve a «de genere Chak» származás, nem lehet kétkedni, hogy Pous abból eredt és testvére *Domokos* azonos a fennebb annyiszor említett *Domokos* úrral, a volt országbíróval, a Chak genus kétségtelen ivadékával, ki, mint fennebb láttuk, szintén birtokolt Abaujmegyében is, elcserélvén azon birtokait 1273-ban a Valkómegyei Hagymásért.

Az előbbiekben elmondtuk vala azt is, hogy Péternek fiai, és e szerint *Domokos*nak testvérei voltak *Simon*, *Beers* és *Mihály* nevűek. Az imént előadott bizonyítékok alapján ezekhez mint testvért kell soroznunk még az ismertetett *Poust* is; mivel azonban Pousnak neve egy 1317. évi oklevélben *Poros* alakban is («Nos magister Nicolaus, filius magistri Vgrini filii Comitis *Poros* de genere Chaak») előfordúl[1] sőt egy kivonatban még Ponczy-nak is irva találjuk (Ugrini filii Ponczy):[2] közel áll a valószínű feltevés, hogy *Pous* egy személy a fennebb írt (és valószínűleg rosszul olvasott) *Beers* úrral, annál is inkább, mivel e *Beers*-nek okmánytárunkban többször nevére nem találunk. De legyen bármiként, az az előadottak alapján bizonyos, hogy *Pous* Domokosnak testvére és így Péternek a fia volt.

Pous Comesnek — ki Timon szerint Csáktornyát építteté — csak *Ugrin* fiát ismerjük. 1268-ban már szörényi bán, 1273-ban főlovászmester és Szerém vármegye főispánja.[3] De úgy látszik, épen ez utóbbi évben ellentétbe jött az udvari párttal, mert IV. László király nemcsak tartozás ürügyén, de egyszersmind felségsértés czímén is esztergomi palotáját elvévén, azt Walter budai várnagynak (Comes) adományozá.[4] Azonban négy év mulva (1277) IV. László királynak nemcsak kegyében, de mint kir. tárnokmestert a zászlós urak sorában is találjuk;[5] sőt — úgy látszik — esztergomi palotája is kezén maradt, vagy birtokába visszakerűlt, mert azt 1279-ben az esztergomi káptalannak adta el,[6]

[1] Századok 1870. évf. 152. l.
[2] Fejér, IV. 3. 410.

[1] Fejér, VIII. 2. 139.
[2] Fejér, VI. 2. 411.
[3] Ugyanott V. 2. 57. és IV. 3. 477.
[4] Fejér, V. 2. 107.
[5] Ugyanott V. 2. 405. 492.
[6] Knauz, Az esztergomi főegyház okmánytára II. 127 és Wenzel IX. 247.

a mi iránt különben még 1300-ban is per folyt Walter várnagy fia és az esztergomi káptalan között.[1] Az előttünk fekvő adatok azt mutatják, hogy Ugrin úr jószágainak nem annyira szaporítója, mint inkább gyérítője vala. Nógrádmegyei Petényi birtokát 1268-ban a Zsadányi nembeli Dénes mesternek,[2] majd Erdew Comesnek vallotta be.[3] Vasmegyei Keniz helységét a Gyovád nembeli Tivadar bánnak adományozta.[4]

Ugrin úr III. András királynak is leghívebbjei közé tartozott, ezt hangsúlyozza azon 1298. évi királyi megerősítvény is, melyben az Ugrin által Urbán fiainak Pobor földről szóló adományozását megerősíté.[5] És az Árpádház kihaltával egyik legfőbbike volt azoknak, kik 1307-ben a Rákoson mint Róbert Károly hívei annak hódolati hűséget fogadtak.[6] Országbíró volt 1304-től haláláig, mely 1311-ben történt. Özvegye Dure (v. Duris) Györgyhöz ment férjhez. Ugrinnak ismert fia *Miklós* 1317-ben anyjával és mostoha atyjával Duris Györgygyel jó szolgálatiért Marán fiának Andrásnak Raholcza határában fekvő Wili birtokot adta.[7]

Ezen *Miklós* is, ki 1345-ben a kői káptalan előtt bácsmegyei Kurpe birtokot Ujlak birájának, Miklós mesternek, adományozta[1] — mint országbíró 1358—9-ben szintén az ország zászlósai között szerepelt,[2] egyszersmind Szerém vármegye főispánja volt. 1360-ban az országbírói méltóságban Bebek Istvánt találjuk.[3] Ez évben történhetett halála; bizonyos az, hogy 1364-ben már sem ő, sem fia *László*, kiben a Csák nembeli Ujlakiak kihaltak, *nem élt*, mert ez évben Ujlak és tartozékai már Kont Miklós nádornak adományoztattak,[4] kitől egy más vérségű Ujlaky család származott.

Az előadottak nyomán a Csák genus ezen *Ujlaki* ágának nemzedékrendje ez:

Péter de genere Chák.

Simon Comes 1267.	Beers ? 1267.	Pous Com. 1267.	Domokos C. 1267—1280. Erzsébet királyné országbirája 1273.		Mihály Comes 1267—72.
		Ugrin 1279 † 1311. országbíró.	Miklós 1280.	István 1280.	Péter 1280.
		Miklós 1317. 1358—60. országbíró.			
		László † 1364. előtt.			

A családfán állók valamelyikétől eredt a Raholczi ágazat is, míg az is kihaltával birtokait és nevét más idegennek engedte 1359-ben.

A Csák genus többi ágazatairól a következő közlemény fog szólani. NAGY IVÁN.

[1] Fejér, VI. 2. 183.
[2] Fejér, IV. 3. 478.
[3] Wenzel, IX. 281—282.
[4] Hazai okm. IV. 65—66.
[5] Wenzel XII. 617.
[6] Fejér, VIII. 1. 221.
[7] Fejér, VIII. 2. 139—140.

[1] Nagy Imre, Anjoukori Okm. IV. 486.
[2] Fejér, IX. 3. 37.
[3] Frankl Vilmos, A nádori és országbírói hiv. 168—169. l.
[4] Botka, Századok 1870. évf. 154. lapon egy eddig kiadatlan okmány alapján.

AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBAN ŐRZÖTT VAGY FÖLJEGYZETT NEMESI OKLEVELEKNEK JEGYZÉKE.

(A magyar és erdélyi udvari kanczellária k felállításáig.)

Kilenczedik közlemény.[1]

OCZOWSZKY. 1659. *Váczi kpt. lt. Scrin. A. 18.*
OKOS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
OKOS de Ménaságh. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
OLÁH. 1590. *Erd. főkormszék 1804: 122.*
OLÁH. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*
OLÁH. 1624. *NRA. 901—10.*
OLÁH. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 113.*
OLÁH. 1653. *Kmnostori conv. Prot. Q. 126.*
OLÁH. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 431. Prot. Steph. Bárdi. II. 113.*
OLÁH. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*
OLÁH. 1687. *L. Reg. Arm. I. 103.*

[1] L. Turul. 1883. 84, 142. l. 1884. 29, 68, 118, 158. l. 1885. 29. és 73. l.

Oláh alias Kovács. 1622. *Helytartó-tanácsi oszt. Nob. Szabolcs 4874 : 1776.*

Oláh alias Nagy. 1645. *Gyfvári kpt 23. L. Reg. 16.*

Oláh de Bessenyő alias László. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 31.*

Oláh de Bihar alias Sinka. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 415.*

Oláh de Borosjenő. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 139.*

Oláh de Doboz. 1619. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 98.*

Oláh de Gyergyóújfalu. 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 77.*

Oláh de Kövesd. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

Oláh de Nánás. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 13.*

Oláh de Solymos. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 187.*

Oláh de Várad alias Nagy. 1632 *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 30. (Elveszett).*

Olajos Böszörményi. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 164.*

Olasz. 1621. *NRA. 1191—20.*

Olasz de Raguza alias Bobich. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 241.*

Olasz Marjáni de Lugas. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 495.*

Olaszvári Szabó de Várad, lásd Szabó Olaszvári.

Olczi de Markosfalva. 1624. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 54.*

Ompolyi. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

Onács alias Steph. 1633. *Kmnostori conv. Arm. O. 5.*

Onáczi de Szurdok. 1633. *Kmnostori conv. Prot. P. 16.*

Ónadi alias Csikós. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 219.*

Ondrejkovicz. 1660. *Szepesi kpt. lt. in Scrinio Arm. 12. Proth. 1818. fol. 157.*

Ondrik. 1670. *Szepesi kpt.*

Óni de Sellye. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 131.*

Ónody alias Szabó. 1687. *L. Reg. Arm. I. 103.*

Oparonki de Bihar. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 273.*

Opre de Mondra. 1689. *Gyfvári kpt. Misc. Cista. II. fasc. 8. № 1.*

Orányi de Berkespataka. 1631. *Kmnostori conv. Prot. O. II. 107.*

Orbai. 1629. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai. 160.*

Orbai de Szentlélek. 1615. *Kmnostori conv. Arm. O. 1.*

Orbán. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 186.*

Orbán. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

Orbán. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

Orbán de Dereczk. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 473.*

Orbán de Lövéthe. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 53. 60.*

Orbán de Márkusfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 20.*

Orbán de Oroszhegy. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 132.*

Orbán de Udvarhely alias Szőcs. 1663. *Kmnostori conv. Arm. S. 61.*

Orgonás de Dés. 1631. *Kmnostori conv. Prot. R. II. 19.*

Orián. 1647. *Kmnostori conv. Prot. R. II. 104 Gyfvári kpt. Divers. Cist. II. fasc. 5. № 50. 51. 52.*

Ormány. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*

Orosz. 1659. *Erd. főkormszék 1797 : 4383.*

Orosz. 1659. *NRA. 1736—38.*

Orosz de Borosjenő. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 69.*

Orosz de Drágavilmány. 1662. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi 28.*

Orosz de Fejérbeszerika. 1679. *Kmnostori conv. Arm. O. 4. Prot. Balth. Rákosi 79.*

Oroszi. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

Oroszi. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 719.*

Orza de Nagygalácz. 1680. *Kmnostori conv. Arm O. 2.*

Ossovszky Horváth. 1633. *Thúróczmegye lthan.*

Osváth. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

Osváth. 1673. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 80.*

Osváth alias Kovács. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 154. Prot. Ora et Labora 131.*

Osváth de Bethlenfalva. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 12.*

Ottományi. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Óvári. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

Óvári. 1613. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 28.*

Ovcsárovics alias Farkas. 1557. *NRA. 288—34.*

Ördög. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

Ördög de Bágyon. 1669. *Kmnostori conv. Arm. V. 7. Prot. Balth. Rákosi. 74.*

Ördög de Mariasócz. 1466. *NRA. 192—40.*

Ördögh lásd Eördögh.

Öregh de Karczagújfalu. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 176.*

Öreg (Eöregh) de Kemény. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 9.*

Örmény (Eörmény). 1649. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi I. 169.*

Örmény (Eörmény) alias Veres. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 61.*

Örmény (Eörmény) de Kolosvár. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 186.*

Pachmair. 1580. *L. Reg. № III. fol. 78.*

Paczkó de Abrudbánya. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L Reg. 205.*

Pajor (Payor). 1595. *NRA. fasc. 1884. № 33.*

Pajor. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*

Pajzs. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*

Pajzsgyártó de Karánsebes. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 106.*

Pákai alias Székely. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

Pakosdi alias Tót. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

Paksi. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Pál. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

Pál. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 35.*

Pál. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó 9.*

Pál. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

Pál. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*

PAP alias SZILÁGYI. 1683. *Gyfvári kpt. Cista I. Hunyad fasc. IV. 49.*

PAP alias THÜRI. 1618. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 88.*

PAP alias ZAJKÁS. 1673. *Kmnostori conv. Arm. Z. 1.*

PAP de Alsóapsa alias SIMON. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 89.*

PAP de Alvincz alias ALVINCZI. 1659. *Gyfvári kpt. 27. L. Reg. 277.*

PAP de Bágyon. 1670. *Kmnostori conv. Arm. J. 5.*

PAP de Boérfalva. 1659. *Erd. főkormszék. 1797: 4383. NRA. 1736—38.*

PAP de Deszefalva alias DRÁGUS. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 89.*

PAP de Disznópataka alias MÁN. 1674. *Kmnostori conv. Prot. Laki. 151.*

PAP de Drágavilmány. 1684. *Erd. főkormszék 1794: 4286.*

PAP de Ebesfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 629.*

PAP de Frinkfalva. 1676. *Gyfvári kpt. Cent. Ji. 21—23.*

PAP de Füzes alias MUNTYÁN. 1654. *Kmnostori conv. Arm. P. 20.*

PAP de Gyéresszentkirály. 1671. *Kmnostori conv. Arm. P. 19.*

PAP de Gyulafehérvár. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 117.*

PAP de Kisnyíres. 1631. *Erd. főkormszék. 1839: 6763. Kmnostori conv. Arm. P. 32. Prot. Q. 113. Gy.-fvári kpt. 17. L. Reg. 97. (Elveszett.)*

PAP de Lemhény. 1677. *Kmnostori conv. Prot. Kastal. 36.*

PAP de Losádi. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 15. Prot. C. Bojthi. 163.*

PAP de Málinfalva. 1682. *Kmnostori conv. Prot. Rákosi III. 522.*

PAP de Moka. 1662. *Erd. főkormszék. 1846: 4190.*

PAP de Nagyilonda. 1672. *Kmnostori conv. Arm. P. 22.*

PAP de Nagysolymos. 1674. *Erd. főkormszék 1840: 8152.*

PAP de Nagyszeg alias VERES. 1684. *Kmnostori conv. Prot. Laki 5—7.*

PAP de Oláhbogát. 1609. *Kmnostori conv. Prot. Horváth 138.*

PAP de Ramoncza. 1676. *Kmnostori conv. Prot. O. I. 135.*

PAP de Rogoz. 1574. *Kmnostori conv. Arm. P. 34.*

PAP de Sándorfalu. 1680. *Kmnostori conv. Prot. Horváth. 150.*

PAP de Sarkad. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 76.*

PAP de Somkút. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 42.*

PAP de Sóváros. 1569. *Kmnostori conv. Prot. Johannis II. 45. 46. Prot Omnia ad majorem Dei Gloriam utolsó oklevél. (82. fiók.)*

PAP de Tordavilma. 1662. *Kmnostori conv. Prot. Laki. 131.*

PAP de Tordavilmány. 1689. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi. 449.*

PAP de Tövis. 1625. *Gyfvári kpt. Prot. Deus ad auxilium 449.*

PAP de Túri. 1606. *NRA. 312—44. NRA. 1746—5.*

PAP de Várallya. 1590. *Erd. főkormszék 1804: 122.*

PÁPA de Ibrány. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 63.*

PÁPAI. 1608. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 229.*

PÁPAI. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 206.*

PÁPAI. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 127.*

PÁPAI. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 706.*

PÁPAI de Gyulafehérvár. 1634. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 105. (Elveszett.)*

PAPDÁN alias TOMAJAGA. 1636. *Kmnostori conv. Arm. N. 1.*

PAPLANOS. 1593. *Gyfvári kpt. Cent. D. 24.*

PÁRDUCZ de Mohács. 1619. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 201.*

PÁRIS. 1617. *Gyfvári kpt. Prot. Magnificat 298.*

PARLAGHI. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 29.*

PASKA (Pascha). 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 17.*

PASKA. 1659. *Kmnostori conv. Arm. T. 1.*

PASKA (Pascha) de Vasasszentiván. 1611. *Kmnostori conv. Prot. K. 169.*

PASTUL de Ohaba. 1631. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai 168.*

PÁSZTÓI (Pazthuhi). 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi. 14.*

PÁSZTOR. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 290.*

PÁSZTOR. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

PÁSZTOR. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

PATAI de Debreczen. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 165.*

PATAKFALVI de Bethfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 17.*

PATAKFFALVI de Fenlaka. 1583. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 42.*

PATAKI. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 40.*

PATAKI. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

PATAKI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

PATAKI. 1669. *Erd. főkormszék 1841: 3645.*

PATAKI alias HORVÁTH. 1658. *Gyfvári kpt. Prot. Deum Time 33.*

PATAKI de Borosjenő. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 161.*

PATAKI de Sepsi-Szentgyörgy. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

PATKÓ. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 144.*

PATKÓ THOROCZKAI. 1612. *Kmnostori conv. Prot. G. 45.*

PATKÓS. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

PATÓ de Técső. 1623. *Gyfvári kpt. Prot. J. Debreczeni. 476.*

PATTANTYÚS. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 209.*

PATTANTYÚS. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 362.*

PATTANTYÚS. 1680. *Erd. főkormszék 1834: 9047.*

PAUL. 1679. *Kmnostori conv. Arm. P. 24.*

PÉCHI. 1635. *NRA. 1207—18.*

PECHIKY. 1630. *NRA. 901—15.*

PECZKI. 1632. *Gyfvári kpt. Cent. KK. 91.*

PECK. 1623. *Conc. Exp. 136.*

PEJKÓ. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 210.*

PÁL. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 593.*

PÁL. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

PÁL de Alsócsernátony. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 578.*

PÁL de Amadéfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÁL de Baróth. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 120.*

PÁL de Csatószegh. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÁL de Csomafalva. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

PÁL de Dálnok. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 3.*

PÁL de Gyergyó-Szentmiklósfalva. 1584. *Gyfvári kpt. Prot. Adam primus homo. 46.*

PÁL de Gyulafehérvár. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 431. Prot. Steph. Bárdi. II. 113.*

PÁL de Kelementelke. 1633. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 96. (Elveszett.)*

PÁL de Kilyénfalva. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

PÁL de Kispetri. 1521. *Kmnostori conv. Prot. R. 159.*

PÁL de Malomfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*

PÁL de Makó alias NAGY. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 114.*

PÁL de Ménaságh. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÁL de Rákos. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÁL de Remethe. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

PÁL de Siklód. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 392.*

PÁL de Szentkirály. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÁL de Szentmihály. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÁL de Szövérd. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

PÁL de Vargyas. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 262.*

PALATKAI. 1608. *Kmnostori conv. Prot. C. 24.*

PÁLDI 1664. *Erd. főkormszék 1806: 5350.*

PÁLFALVAI. 1661. *Szepesi kpt.*

PÁLFFI. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

PÁLFFI. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 352.*

PÁLFFI. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

PÁLFFI de Andrásfalva. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 451.*

PÁLFFI de Koronka. 1622. *Gyfvári kpt. 15. L. Reg. 2.*

PÁLFFI de Tiszabeő. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 30.*

PÁLFFI de Várfalva. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 98. Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi 400. Prot. H. 40. 41.*

PÁLFFI de Várfalva. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 58.*

PÁLFFI de Várad. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 688.*

PÁLGYÖRGY. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

PÁLGYÖRGY de Gyergyóújfalu. 1688. *Gyfvári kpt. Cista. Gömör. fasc. Gyergyó 8.*

PÁLI de Bihar 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 97.*

PALIK. 1631. *NRA. 1608—59.*

PÁLJÁNOS alias SZENTIVÁNI. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 150.*

PÁLJÁNOS de Bikfalva. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 316.*

PALLYA. 1688. *Váczi kpt. lt. fasc. B. N° 13.*

PÁLMIKLÓS de Zabola. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 94.*

PALÓCZKA de Kőrös. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 228.*

PALOSSI. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 19.*

PALOVINA de Karánsebes. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 107.*

PÁLY alias SZABÓ. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591: 65.*

PANASZI de Szalárd. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 296.*

PÁNDI de Kraszna. 1526. *Kmnostori conv. Arm. P. 27.*

PANIGH de Nagyberivoj. 1671. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Böszörményi 306.*

PANKOTAI. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*

PANKOTAI. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 11.*

PANKOTAI de Torda alias BORBÉLY. 1596. *Erd. főkormszék. Docum. Product. J. 17.*

PANKOTAI de Várad. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 9.*

PÁNTOS. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

PANYIT. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 266.*

PANYIT de Sitér. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 196.*

PANYITHI. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 303.*

PANYITHI de Bácskamadaras. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 285.*

PAP. 1590. *Erd. főkormszék 1804: 122.*

PAP. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 54.*

PAP. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 155.*

PAP. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 165.*

PAP. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

PAP. 1609. *Nyitramegye ltban.*

PAP. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

PAP. 1617. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 242.*

PAP. 1618. *NRA. 901—8.*

PAP. 1621. *NRA. 1191—20.*

PAP. 1625. *NRA. 901—12.*

PAP. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*

PAP. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 111.*

PAP. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

PAP. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 578.*

PAP. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 17.*

PAP. 1664. *Erd. főkormszék 1806: 5350.*

PAP. 1674. *Erd. főkormszék 1797: 4386.*

PAP. 1686. *L. Reg. Arm. I. 96.*

PAP alias FLORE. 1667. *Kmnostori conv. Prot. Post Rectificationem: a végén (82. fiók).*

PAP alias GORBÓ. 1669. *Kmnostori conv. Prot. O. I. 120.*

PAP alias KIS. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 480.*

PAP alias KÖKÉNYESDI. 1629. *Váczi kpt. lt. Scrin. A. 37.*

PAP alias MÁRKUS. 1689. *Kmnostori conv. Arm. M. 9.*

PAP alias SUATI. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 99.*

PAP alias SZÁSZVÁROSI. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 7.*

PELBÁRT de Debreczen. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 83.*

PELBÁRTH de Kétegyháza. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 473.*

PÉNTEK. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*

PÉNTEK. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

PÉNTEK. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

PÉNTEK FELSŐBÁNYAI de Gyalu. 1675. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi 457.*

PÉNZES de Vásárhely. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 186.*

PEPELYE. 1658. *Kmnostori conv. Prot. R. 9.*

PERECSENI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

PEREGHY de Peregh. 1570. *Váczi kpt. lt. Scrin. A. 17.*

PERES. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

PERGER. 1583. *Liptómegye ltban.*

PERNESZI. 1439. *Dipl. Ltár. 13394.*

PESCHOVY. 1665. *Szepesi kpt. ltára.*

PESTI. 1560. *Kmnostori conv. Prot. O. I. 205.*

PETANCZY. 1685. *L. Reg. Arm. I. pag. 87.*

PETE. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

PETE de Buzaháza. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 454.*

PETE de Borosjenő. 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 23.*

PETELEI. 1676. *Kmnostori conv. Prot. O. I. 116.*

PETÉNYI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

PÉTER. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

PÉTER. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

PÉTER. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÉTER. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*

PÉTER de Aldoboly. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 449.*

PÉTER de Amadéfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÉTER de Bánffalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 40.*

PÉTER de Gorbonász. 1659. *Kmnostori conv. Arm. T. 1.*

PÉTER de Jánosfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÉTER de Karullya. 1659. *Kmnostori conv. Arm. T. 1.*

PÉTER de Lemhény. 1610. *Kmnostori conv. Prot. D. 53.*

PÉTER de Mindszent. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÉTER de Szentdomokos. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÉTER de Szentkirály. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÉTER de Törökfalva. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 42.*

PÉTER de Vacsancsi. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PÉTER de Zacsal. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 171.*

PÉTERFFY. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

PÉTERFFY de Agárd. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

PÉTERFFY de Kövend. 1569. *Kmnostori conv. Prot. Johannis II. 41. 42. Prot. Omnia ad Majorem Dei Gloriam. 41. (82. fiók.)*

PÉTERFFY de Mogyorós. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 229.*

PETES de Bene. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 58.*

PETHŐ. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*

PETHŐ de Angyalos. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 245.*

PETHŐ de Angyalos. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 31.*

PETHŐ de Felfalu. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 458.*

PETHŐ de Jánosd alias KOVÁCS. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 294.*

PETHŐ de Káposztásszentmiklós. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L, Reg. 455.*

PETHŐ de Káposztásszentmiklós. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

PETHŐ de Karácsonfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

PETHŐ de Nyáradtő. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

PETKE de Olivet. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 42.*

PETKES. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 403.*

PETKI. 1607. *Kmnostori conv. Arm. P. 18.*

PETKI. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

PETRÁSKO. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 56. 68.*

PETRE. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PETRÉCZY. 1523. *NRA. 458—39.*

PETRES. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PETRES de Tusnád. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

PETRICHOVICH de Kölpöny alias GLAVANOVICH. 1580. *NRA. 1606—13. és 12.*

PETRÓCZI. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148*

PETRU. 1652. *Gyfvári kpt. Cista. I. Hunyad. fasc. I. 21.*

PETRUCZ. 1659. *Erd. főkormszék 1797 : 4383. NRA. 1736—38.*

PETRUCZ. 1664. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi III. 434.*

PETRUCZ de Hollómező. 1681. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi III. 452.*

PETYKÓ. 1666. *Zólyom megye ltban.*

PETYŐ. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 619.*

PHYLEP (Fülep). 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

PIERNIK. 1657. *NRA. 902—7.*

PIHENI. 1631. *Gyfvári kpt. Prot. J. Herczegh-Szőllősi 14.*

PILÁTUS de Dálnok. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 128.*

PILCZ de Beszterczebánya. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 277.*

PINKÓCZY alias NAGY. 1612. *NRA. 1865. N° 34.*

PINTYE. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 14.*

PINTYE. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 17.*

PINTYE alias VAJDA. 1631. *Kmnostori conv. Prot. Kimita. 22.*

PINTYE de Mikola. 1659. *Kmnostori conv. Prot. R. 32.*

PINTYE de Csicsópoján. 1665. *Kmnostori conv. Arm. F. 12.*

PINTYE de Remethe. 1679. *Erd. főkormszék 1806 : 5075.*

PINTYE de Szászа. 1680. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 117.*

PIPALYI de Soklyó. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 292.*

PIRGLER. 1585. *Pozsony város ltban. (Lásd Gyf.-vári kpt. Cent. KK. 98).*

PIROSKA de Pálfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*

PIVKO. 1569. *Liptó megye ltban.*

PLANCKENAUER. 1627. *Pozsony város ltban. (Lásd Gyfvári kpt. Cent. KK. 98.)*

PÓCZ. 1590. *Erd. főkormszék 1804 : 122.*

PÓCZI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 404.*

PÓCZI de Hunyad. 1610. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 110.*

POGÁCSÁS. 1590. *Erd. főkormszék 1804 : 122.*

PÓKA de Eössy. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 6.*

POKOL. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

POLERECZKY. 1615. *Thúrócz megye ltban.*

POLGÁR. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó. 9.*

POLGÁR. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

POLYIK. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 163.*

POLYIK de Eörvend. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 282.*

POMERÁNEI alias SZABÓ. 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 151.*

PONCZ. 1612. *NRA. 1864. N° 103. és 1865. N° 57.*

PONCZ de Szigeth alias VARGA. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 181. NRA. 106—59.*

PONTA. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

PÓPA. 1633. *Gyfvári kpt. Arm. 45.*

PÓPA. 1665. *Erd. főkormszék 1797 : 3798.*

PÓPA. 1668. *Kmnostori conv. Arm. P. 33. Gyf.-vári kpt. Prot. Steph. Böszörményi 91.*

PÓPA. 1671. *Gyfvári kpt. Prot. Neminem Laede. 339.*

PÓPA de Illyésfalva. 1678. *Kmnostori conv. Arm. P. 23.*

PÓPA de Lemhény. 1619. *Kmnostori conv. Arm. P. 26.*

PÓPA de Pojanadobrik. 1666. *Kmnostori conv. Neoregestrata. P. 19.*

POPRÁCZ. 1686. *L. Reg. Arm. I. 100. Szepesi kpt. lt.*

PORCZIN de Gross alias BENE. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 205.*

PORDÁNYI. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 284.*

PORECZKY. 1630. *Szepesi kpt. Proth. 1618. f. 333.*

PORKOVICS. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 16.*

PORONDI de Vízhely. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 80.*

POROSZLAY. 1659. *Egri kpt. I. könyv. 883.*

PORSOLÓ. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 578.*

PORTÖRŐ alias EÖTVÖS. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

POSGAI. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 198.*

POSGAI de Felfalu. 1627. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 4.*

POTOK de Bihar. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 18.*

POTY. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

POZSONYI. 1627. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 72.*

PREIN. 1623. *Král bécsi czímerfestő birtokában.*

PREINPERGH. 1659. *NRA. 1882. N° 13.*

PREKUP. 1631. *Gyulafvári kpt. 15. L. Reg. 90. Kmnostori conv. Arm. P. 31.*

PREKUP. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 17. D. 7. Prot. R. 33.*

PREKUP. 1664. *Kmnostori conv. Arm. D. 7.*

PRÉMESI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

PRIBÉK. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29. Prot. Barsi. 14.*

PRIBÉK. 1611. *Kmnostori conv. Prot. E. 84.*

PRIBÉK. 1665. *Erd. főkormszék. 1797 : 3798.*

PRIBÉK de Lugos. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 50.*

PRICZ. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

PRÍNYI de Alsószentmihályfalva. 1620. *Kmnostori conv. Prot. O. I. 117.*

PRIZCA. 1649. *Szepesi kpt. ltára.*

PRODÁN. 1670. *Gyfvári kpt. Prot. Georg. Csicsói. 17.*

PRODÁN de Dorog. 1670. *Erd. főkormszék 1827 : 1730. Gyfvári kpt. Arm. 3.*

PRODÁN de Kisbún. 1628. *Kmnostori conv. Arm. P. 21.*

PROKURATICH de Pokupia alias DRIVODOLICH. 1614. *Szepesi kpt. ltára.*

PUSKÁS. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó. 9.*

PUSKÁS de Bitró. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 114.*

PUTNAI. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 528.*

PUTNIK. 1633. *NRA. 1615—40.*

PUSZTAI. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 298.*

PUSZTAI de Beczkó. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 398.*

PÜNKÖSDI de Uzon. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 173.*

PÜNKÖSDI de Uzon. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 614.*

PÜSPÖK. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

PÜSPÖK de Káposztásszentmiklós. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 60.*

PÜSPÖKI. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 416.*

PRZEHNA. 1623. *NRA. 1710—31.*

RABBY. 1652. *Veszprém megye ltban.*

RABOKA de Berkes alias SEBESTYÉN. 1635. *Kmnostori conv. Prot. O. II. 106.*

RÁCZ. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 29.*

RÁCZ. 1607. *Nyitra megye ltban.*

RÁCZ. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 96.*

RÁCZ. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 169.*

RÁCZ. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

RÁCZ. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 308.*

RÁCZ. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*

RÁCZ. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 24.*

RÁCZ. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

RÁCZ. 1648. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 54.*

RÁCZ. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 166. Prot. Steph. Bárdi. I. 203.*

RÁCZ. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 298.*

RÁCZ. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 263.*

RÁCZ. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 479.*

RÁCZ. 1665. *Erd. főkormszék. 1797 : 3798.*

RÁCZ. 1688. *Erd. főkormszék Docum. Product. J. 15.*

RÁCZ alias CSIZMADIA. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 201.*

RÁCZ alias CZIRKUS. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 684.*

RÁCZ alias DENTHEI. 1643. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 5. Erd. főkormszék. Docum. Product. J. 25.*

RÁCZ alias STREKE. 1658. *Kmnostori conv. Arm. R. 9.*

RÁCZ alias SZABÓ. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 302.*

RÁCZ alias SZEGEDI. 1665. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Böszörményi. 254.*

RÁCZ alias TEMESVÁRI. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 4.*

RÁCZ alias VAK. 1665. *Erd. főkormszék 1797 : 3798.*

RÁCZ de Arad. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

RÁCZ de Borosjenő. 1649. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 12.*

RÁCZ de Borosjenő. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 592.*

RÁCZ de Gyulafehérvár. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 41.*

RÁCZ de Gyulafehérvár. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 310.*

RÁCZ de Lugos. 1642. *Gyfvári kpt. Prot. M. Siklósi. 148.*

RÁCZ de Lugos. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 194.*

RÁCZ de Nagylak. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 25.*

RÁCZ de Péntek. 1638. *Gyfvári kpt. 19. L. Reg. 34.*

RÁCZ de Prod. 1581. *Kmnostori conv. Arm. R. 2. Prot. Petr. Rákosi. 409.*

RÁCZ de Sárad. 1606. *NRA. 312—44. NRA. 1746–5.*

RÁCZ de Sarkad. 1642. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 125.*

RÁCZ de Szeben. 1583. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 38.*

RÁCZ de Tövis. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 194.*

RÁCZ de Várad. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 177.*

RÁCZ de Várad. 1633. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 97. (Elveszett.)*

RÁCZ de Várad. 1649. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 14.*

RÁCZKEVI. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

RÁCZKEVI. 1613. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 56.*

RÁCZKEVI de Várad. 1648. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 48.*

RACZLUBICS de Mihályfalva. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 91.*

RADÁCZY alias NAGY. 1690. *L. Reg. Arm. I. 123.*

RÁDAY (de Radó). 1552. *Conc. Exp. 100.*

RADÁK. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 24.*

RADAL. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

RADICZ. 1585. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 292.*

RADÓ de Harasztos. 1648. *Gyfvári kpt. 24 L. Reg. 52.*

RADÓ lásd RÁDAY.

RADOJEVICS. 1585. *Nyitra megye ltban.*

RADUCHIN. 1639. *Liptó megye ltban.*

RÁDUL de Drágos. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 577.*

RADVÁN. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

RÁDY. 1608. *NRA. 1046–6.*

RÁDY. 1632. *Nógrád megye ltban.*

RAFFAIN de Tusnád. 1618. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 71.*

RAFFANIDES. 1635. *Liptó megye ltban.*

RÁJA. 1631—1645. *NRA. 901 -16.*

RÁKÓCZI de Rákosfalva. 1572. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi 23. et Horváth 130.*

RÁKOSI. 1588. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 187.*

RÁKOSI. 1613. *Kmnostori conv. Arm. D. 9.*

RÁKOSI. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

RÁKOSI de Abrudbánya alias FODOR. 1607. *Kmnostori conv. Arm. F. 2. Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 115.*

RÁKOSI de Aldoboly. 1628. *Gyfvári kpt. 12. L. Reg. 88.*

RÁKOSI de Alsócsernátony. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 33. Kmnostori conv. Prot. Q. 32.*

RÁKOSI de Alsócsernátony. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 578.*

RÁKOSI de Felsőcsernátony. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 468.*

RÁKOSI de Felsőcsernátony. 1610. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 479.*

RÁKOSI de Felsőcsernátony. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 578.*

RÁKOSI de Illyefalva. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 61.*

RÁKOSI alias NAGY de Rákos. 1659. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 55.*

RÁKOSI FODOR de Abrudbánya, lásd FODOR RÁKOSI de Abrudbánya.

RAKOVSZKY de Rakov. 1553—64 közt. *NRA. 27—32.*

RAKSÁNYI. 1666. *Gyfvári kpt. Divers. Cista. II. fasc. 5. No 1—3.*

RÁNCZ. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

RAPCZON de Csíkkozmás. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 17.*

RÁPOLTHI. 1588. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 162.*

RASTUL de Ohába. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 204.*

RATTLSTORFER. 1535. *L. Reg. Arm. I. pag. 5. L. Reg. No II. fol. 467.*

RÁVAI. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

RAVASZ. 1630. *Egri kpt. I. könyv. 893.*

RAVASZ. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

RAVASZ de Aranymező. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 42.*

RAVASZI de Dés. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 255.*

RÉCSEI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 101.*

RÉCSEI alias SZABÓ. 1664. *Erd. főkormszék 1806 : 5350.*

RECSICZÁR. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

RECZE alias KRASZNAI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 366.*

RÉCZEI de Ilosva. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 247.*

RÉDEY. 1578. *NRA. 946–15.*

REGEDEI. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 583.*

REGINA de Rettegh. 1610. *Acta Trans. fasc. 9. No 3.*

REJNIK de Csokmány. 1632. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi 527.*

REMENGH. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

REMETHEI. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 235.*

REMETHEI alias KOVÁCS. 1673. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi 491.*

REND. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

RENNER de Polyán. 1610. *Gyfvári kpt. Cent. LL. 70.*

RÉSZEGH. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

RÉTHI. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

RÉTHI de Gyergyószentmiklós. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 297.*

RETTEGHY. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*

Revelei Gőröcz lásd Gőröcz Revelei.
Révi. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 193.*
Révi. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*
Riczo. 1687. *L. Reg. Arm. I. 103.*
Rigmány. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*
Rigó de Almás. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 291.*
Rigó de Nagypatak. 1673. *Kmnostori conv. Arm. Diversae.*
Rimaszombati alias Baráczi. 1646. *Kmnostori conv. Arm. B. 34.*
Rimay. 1650. *Váczi kpt. lt. Scrin. A. 38.*
Rinka de Csokmány. 1680. *Kmnostori conv. Arm. D. 14. Prot. Balth. Rákosi 117.*
Ritlop. 1688. *Pécsi kpt. lt.*
Rochovich de Sztubicza. 1578. *Veszprém megye ltban.*
Rogosán de Boérfalva. 1662. *Kmnostori conv. Szolnok. Int. fasc. D. 13.*
Rogozán. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 17. Erd. főkormszék. 1797 : 4383.*
Román. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 81.*
Román. 1658. *Kmnostori conv. Arm. B. 17. Erd. főkormszék. 1797 : 4383. NRA. 1736—38.*
Román de Gugasztrafalva. 1663. *Kmnostori conv. Arm. B. 15.*
Rŏmán de Nagybún. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 174.*
Román de Tordavilmány. 1689. *Kmnostori conv. Prot. Petr. Rákosi 520.*
Ropán de Felsőszucs. 1674. *Erd. főkormszék. 1845 : 14600. Kmnostori conv. Arm. R. 8.*
Roppantó de Bagamér. 1626. *Gyfvári kpt. 12. L. Reg. 39.*
Roska de Szalontha alias Kis. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 581.*
Róth de Telegd. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 205.*
Rozenauer. 1593. *Nyitra megye ltban.*
Rozozán. 1659. *NRA. 1736—38.*
Rózsa. 1592. *NRA. 946—19.*
Rózsa de Lónya. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 85.*
Rubént. 1665. *NRA. 1836—28.*
Rudinsky. 1623. *NRA. 1710—31.*
Rudnai (Rudnensis). 1611. *Gyfvári kpt. Prot. Magnificat. 92.*
Rusori de Dridif. 1672. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Gyarmathi 169.*
Rusori alias Boér de Rusor. 1678. *Gyfvári kpt. 28. L. Reg. 4.*
Ruszeth. 1688. *Gyfvári kpt. Cent. JJ. 29.*
Ruszkai. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*
Ruszkai. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 521.*
Ruszki. 1649. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 262.*
Rutkai. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Sáfár. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 25.*
Sáfár de Várad. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 181.*
Sagyi. 1633. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 96. (Elveszett.)*
Sajgó. 1616. *Gyfvári kpt. Prot. P. Taraczközi. 177.*
Sajó de Bihar. 1617. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 218.*
Sajti de Endréd. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 12.*
Sala. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*
Salád. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*
Salamon. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
Salamon. 1669. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Böszörményi. 142.*
Salamon de Szentiván. 1583. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 102.*
Salamon de Vardódfalva. 1640. *Gyfvári kpt. 19. L. Reg. 176.*
Salatia de Köpecz. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 12.*
Sali de Várad. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 275.*
Salya de Kisrábé. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 131.*
Salygó. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör. fasc. Gyergyó 9.*
Samarjai Lőkös lásd Lőkös Samarjai.
Sámsomi. 1621. *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi 17.*
Sandi. 1437. *Dipl. Lt. 13073.*
Sándor. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*
Sándor. 1639. *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi. 104.*
Sándor. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 294.*
Sándor. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
Sándor de Agyagfalva. *1609. Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 262.*
Sándor de Amadéfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
Sándor de Borsova. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 173.*
Sándor de Farczád. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 374.*
Sándor de Kénos. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 297.*
Sándor de Kénos. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 78.*
Sándor de Nagymagura. 1690. *Kmnostori conv. Arm. S. 3.*
Sankfalvay. 1489. *NRA. f. 851. № 14.*
Sánta. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*
Sánta. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
Sánta. 1658. *Kmnostori conv. Arm. V. 20.*
Sánta alias Fekete. 1651. *NRA. 1202—17.*
Sánta de Csicsó. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
Sánta de Kozmás. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
Sánta de Nagyalmás alias Nagy. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 10.*
Sánta de Nagyernye. 1591. *Kmnostori conv L. Reg. anni 1591 : 148.*
Sánta de Osdola. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 149.*
Sánta de Szentimre. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni. 1591 : 191.*
Sapka. 1590. *Erd. főkormszék 1804 : 122.*
Saracenus lásd Szerecseny.
Saradi. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*
Saradi 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
Sárdi. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*
Sarecz. 1579. *NRA. 219—40.*
Sárga de Lugos. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 258.*
Sarka. 1686. *L. Reg. Arm. I. 101.*
Sárkány. 1583. *Liptó megye ltban.*
Sárkány de Lippa. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 206.*

Sárkány de Póka alias Szabó de Póka. 1585. *Gy.-vári kpt. 1. L. Reg. 328.*

Sarkó de Szalontha. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 173.*

Sárközi. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*

Sárközi alias Kolosvári. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Sarlay. 1659. *Váczi kpt. lt. Scrin. A. 12.*

Sarnóczy lásd Zsarnóczy.

Sárosi de Szászváros. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 64.*

Sárpataki. 1551. *Erd. főkormszék 1807: 1377. Gyfvári kpt. Cent. Ji. 33.*

Sárpataki. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 279.*

Sárvári alias Székely. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 577.*

Sas. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör. fasc. Gyergyó 9.*

Sas de Rugonfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 19.*

Sas de Várad. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 575.*

Sásvári alias Czibere. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

Schäder. 1593. *Nyitra megye ltban.*

Schehovicz. 1655. *Szepesi kpt. ltára.*

Schienlacher. 1650. *Egri kpt. I. könyv. 746.*

Schlossberg. 1652. *Král bécsi czímerfestő birtokában.*

Schochlovich. 1638. *Szepesi kpt. ltára.*

Schrefert de Kolosvár. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 21.*

Schreiber (Straiber). 1542. *L. Reg. Arm. I. pag. 6. L. Reg. N° VI. fol. 14.*

Schulicz. 1630. *Conc. Exp. 12.*

Schürer. 1686. *L. Reg. Arm. I. 99.*

Sebe de Attya. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 44.*

Sebe de Sóváradja. 1623. *Gyfvári kpt. 12. L. Reg. 9.*

Sebe de Vargyas. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 263.*

Sebesi. 1628. *Gyfvári kpt. Prot. A. Barkai. 155.*

Sebesi alias Szabó. 1664. *Erd. főkormszék 1806: 5350.*

Sebesi de Borosjenő. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 681.*

Sebestyén. 1590. *Erd. főkormszék 1804: 122.*

Sebestyén. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

Sebestyén. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 165.*

Sebestyén. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 60.*

Sebestyén. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 369.*

Sebestyén. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 150. 151.*

Sebestyén. 1632. *Gyfvári kpt. Cent. Y. 9.*

Sebestyén. 1650. *Gyfvári kpt. 25 L. Reg. 210.*

Sebestyén. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

Sebestyén. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*

Sebestyén de Angyalos. 1624. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 53.*

Sebestyén de Berkes alias Raboka. 1635. *Kmnostori conv. Prot. O. II. 106.*

Sebestyén de Bihar alias Nemes. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg 67.*

Sebestyén de Köpecz. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 55.*

Sebestyén de Köpecz. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 220. Cent. XX. 61.*

Sebestyén de Mezőbánd. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 32.*

Segesdi alias Szőcs. 1664. *Erd. főkormszék 1806: 5350.*

Segesvári. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 18.*

Selester de Kőkös. 1631. *Gyfvári kpt. 15. L. Reg. 75.*

Selever de Nagoja alias Monyojle. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 128.*

Selyem. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

Séllyei. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Séllyei alias Horváth. 1686. *L. Reg. Arm. I. 103. Váczi kpt. lt. Scrin. A. 23.*

Sellyér (Zsellyér) de Sárd. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 183.*

Semsei. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

Semsei. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Seprődi. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

Sepsi. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

Séra. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

Seregélyesi. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi. 14.*

Serena. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 80.*

Seres. 1665. *Kmnostori conv. Prot. Szalárdi W. 72.*

Seres de Killyén. 1622. *Kmnostori conv. Prot. Q. 29. 50. 122.*

Seres de Kolosvár. 1665. *Kmnostori conv. Arm. S. 2.*

Serjéni de Deés. 1585. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 293.*

Serraiorisz alias Kovács. 1666. *Liptó megye ltban.*

Sibai alias Cselni. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 134.*

Sigmond. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 578.*

Sigmond de Etfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 11.*

Sigmond de Kilyén. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 231.*

Sigmond de Paliujlak. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 23.*

Sigmond de Rugonfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 6.*

Közli: Tagányi Károly.

VEGYES.

Adalék a magyar czímeres könyvekhez.

A «Turul» f. évi 41—44. lapjain *Cserghető Géza* úrnak avatott tollából megjelent: «Magyar czímeres könyv a XVII. századból» című közlemény felbátorít arra, hogy adataim tárházából e tárgyra vonatkozólag mindazt, a mit hazánk, s kivált a főváros hajdani jámbor társulatai körül megtett tanulmányaim alkalmával gyűjtöttem, *repertorium alakjában* bemutassam s közhasznúvá tegyem.

«A mult századokban Budán létezett jámbor társulatok» című 1877-ben közrebocsátott[1] értekezésem csupán a confraternitások czéljával s történetével foglalkozik, de abban a heraldikai temérdek kincset, melyet albumaikban felhalmozva találtam, nem értékesíthettem, azért igen örvendek ezen alkalomnak, hogy ezen adatokat itt bemutathatom.

Behatóbb tanulmány tárgyává mindeddig tizennégy albumot tettem, ezek között *hatban* vannak czímerek, a többiekben csupán bejegyzések fordulnak elő czímerek nélkül. A czímeres hat albumot heraldikai szempontból ismertetem, s azokat könnyebb hivatkozás kedveért római, a bennök foglalt czímereket pedig arab számokkal láttam el. Az albumok sorrendje, készítésük helye szerint, betűrendben van összeállítva.

I. A buda-országúti sz. Ágoston-rendűek a «*Vigasztaló szűz Máriá*»-ról czímzett confraternitásának albuma 1723-ból, az egyetemi könyvtárban.[2]

Czíme: Nahmen Buch deren in die Löbl. Ertz-Bruderschaft der geweychte Schwartz Ledernen Gürt S. P. Augustini et S. Monicæ unter den Titel und Schutz Mariæ von Trost Einverleibten Sodalen Aufgerichtet an dero Titular Fest den 29. Aug. 1723.

Benne a következő czímerek foglaltatnak:

1. Az 5. lapon, igen szép nagy czímer, melynél következő bejegyzés van: «*Josephus Landgrav. Hessiae Abbas Földvár* 1. Maii 1736.»

2. és 3. A 8. l. két czímer, ezek egyike felett: «*Henricus Josephus Comes a Daun* die 11. Sept. 1723.» Melléje jegyezve: Obiit Viennæ 31. Jan. 1761. ætatis suæ 83. — A másik felett: «*Maria Leopoldina* Gräfin zu *Daun* geborene Gräfin von *Wlassi* m. p., die 11. Sept. 1723.» A czímerek alatt 6 paizs, ezek egyikében: «*Maximilian* graff zu *Daun* 11. Sept. 1723.» Egy másikban: «Deresia freula Gräfin zu Daun 11. Sept. 1723.» Alatta: «† 12. Oktb. 1723.»

4. A 10. l. Nagy czímer, élénk színekben, felette: «Excellentissimus ac Illustrissimus Comes *Stephanus Kohári* de Csábrág et Szitnya Judex Curiæ Regiæ (tit.) etc. Aetatis suæ 75. anno vero Domini 1723. die 8 Septembris Albo Sodalitatis inscriptus. Primus Protector electus 4. Maii 1724. Obiit die 15. Mensis Martii Anno 1731.»

5. A 13. l. apró paizsokkal körülvett remek czímer, felette: «Comes *Sigismundus Csáki* de Keresztszeg Albo Sodalitatis inscriptus Budæ 7. Octobris 1736. obiit 8. Junii 1738 *in Conventu nostro* ætatis suæ An. 73.»

6. és 7. A 15. l. czifra keretű kettős czímer, alatta három kisebb paizs és ezen aláírás: «*Susanna* Gräfin *Zichy* gebohrne gräfin *Bercheny v. Székes* vittib 14 Sept. 1736. obiit 2. Octb. 1745.»

8. és 9. A 18. l. két egyszerűbb czímer családfa felett. Feliratuk: «Comes *Antonius Eszterházy* 17. Maii 1737 et Comitissa *Eva Kohári* 17. Maii 1735.» A családfa egyik paizsában: «Maria *Magdalena* Domicella *Stirum* 17. Maii 1735.»

10. és 11. A 22. l. két czímer egy korona alatt. Alattuk: «Franz *Joseph* Graff von *Ursenpeck* und Massimi» és «*Marianne* Gräffin von *Vrsenpek* geborne von *Slavy* den 25. Dec. 1736.»

12. és 13. Az L. betű alatt *Leinbather* hadbiztos és neje született *Sonnemann* kettős czímere, gyönyörű szegélyzettel.

14. és 15. Az S. betűnél kettős czímer «*Schwarzenberg Carl Josep* K. Proviant Obercomissair» és «Maria Barbara Schwarzenberg gebohrne *Perschird*» felírattal, igen díszes szegélyzettel.

Osszesen van ezen albumban 15 különféle czímer. A Kohári-féle kétszer fordúl elő.

. *II. A budai* sz. Klára apáczák «*Jézus sz. szíve confraternitásának*» albuma 1742-ből. Őriztetik az országos levéltár kincstári osztályában.[1]

Czíme: «Bruderschaft Buch Einer vnter den Titul und Schutz des aller heiligsten göttlichen Herzens JESU aufgerichteten löblichen Bruderschaft» stb. den 21. December Ihm Jahre Anno 1742.»

Benne csak egy czímer van csupán, de ez igen becses. Tulajdonosa *Orahoczy Brigitta* a budai clarissa apáczák harmadik apátnője. A czímer igen csinosan van készítve, ügyesen színezve. A czímert rózsa koszorú környezi.

[1] Megjelent: A Szent-László Társulat 1877. szept. 20-án Budapesten tartott XII. rendes gyűlésének jegyzőkönyvében, 42—67 ll.

[2] Az egyetemi könyvtárban négy ily album van, de a többi háromban nincsenek czímerek.

[1] Az országos levéltár kincstári osztályában összesen 8 ily album van, ezek közül négyben vannak czímerek.

III. Az *egri* Jézus társaságiak «*Agoniae*» nevű confraternitásának albuma az érseki levéltárban Egerben.

Címe: «Album Congregationis Agoniæ Societatis Jesu, 1690 ab Alexandro Papa VIII. confirmatæ.» Az album 1727-ből való és következő címerekkel bír:

1. Fenessy György püspök. — 2. Frieder Kristóf, cs. k. hadbiztos. — 3. Fresen Keresztély Ernő őrnagy. — 4. Telekesi István püspök. — 5. Telekesi Pál és neje 6. Petki Erzsébet. — 7. Buttler János báró, várparancsnok. — 8. Gerlach Nándor és neje 9. Enzinger Mária Franciska. — 10. Handler György Ignácz, apát. — 11. Püspöki Endre, prépost. — 12. Komáromi János, prépost. — Összesen 12 címer. A Telekesi-féle kétszer fordul elő.

IV. A *nagyszombati* Trinitariusok «Szent Skapuláléról nevezett testvérületé»-nek albuma 1733-ból, az országos levéltár kincstári osztályában.

Címe: Lieber Confratrum Archi-Confraternitatis Tyrnaviensis Sanctissimi Scapularii. Sub glorioso titulo SSS. Trinitatis de Redemptione Captivorum Christianorum, Comparatus Opera et Auxilio quorundam Benefactorum Commembrorum hoc Libro notatorum. Sub P. F. Leopoldo a S. Joanne Baptista ejusdem Archi-Confraternitatis p. t. Directore Anno Parte Salutis M.DCC.XXXIII.

1. *Mednyánszki Ferencz* v. püspök pergamenre festett címere, felette:

«NON INTRES IN SEVERA IVDICIA | CVM SERVO TVO INGENITA TRINITAS.» (1734.)

Alól sajátkezűleg: «Franciscus Ladislaus Baro Mednyanszky de Medgyes El. Eppus Cattarensis, Abbas S. Helenæ de Földvár, Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis Praepositus major et Canonicus, Sacræ Cesareæ Regiæque Mattis Consiliarius.»

2. *Okolicsányi János* v. püspök címere, pergamenre festve. Felette:

RECORDARE FVNDATORIS TIBI EX ASSE DEVOTI, | VERA ET SANCTA TRINITAS.» (1731.)

Alól saját kezével: «Joannes Okolicsany Ell. Ep. Noviensis, Præpositus S. Stephani de Castro Strigoniensi, Abbas de Lekir et E. M. S. Canonicus mp.»

3. *Berényi Zsigmond* apátnak hártyára festett címere. Megjegyzendő, arany mezőben természetes színű mókus arany csillaggal. Felette:

«SANCTA TRINITAS VNVS DEVS ISTIVS MISERERE INSCRIPTI.» (1728.)

Alól sajátkezűleg: «Sigismundus Comes Berényi de Karancs-Berény, perpetuus in Bodok, Abbas B.M.V. de Porozlo, Archi-diaconus Neogradiensis, Eccl. Metropol. Strigoniensis Canonicus, Sem. S. Stephani Regie Hungariæ Præfectus 17 Martii.»

4. és 5. *Kerekess László* és neje született *Tolvay Franciska* pergamenre festett címerei. Felül:

«QVORVM HIC SVNT PICTA INSIGNIA IIS FAVEAT SVA GRATIA DIVINA TRINITAS.» (1742.)

Alól: «Spectabilis Dominus Ladislaus Kerekess de Szent Güorgy.» A másik alatt: «Illustrissima Domina Francisca Kerekes Baronissa de Tolvay.»

6. *Ujvendéghy János* kanonok és prépost pergamenre festett címere. Felette:

«SVSCIPE VOTIVA HAEC MEA SVSPIRIA DIVINA TRINITAS.» (1733.)

Alól sajátkezűleg: «Joannes Uyvendeghy Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis Canonicus et Præpositus B. M. Virginis de Lyptho mp.»

7. és 8. *Craz Sándor* gróf és neje született *Pozzi Benigna* bárónő hártyára festett címerei. Felettök:

«INGENITA VNAQVE TRINITAS, AVDI | PRECES INFRASCRIPTORVM.» (1727.)

Az egyik alatt sajátkezűleg: «Alexander Graf de Craz Obrister.« A másik alatt: «Anna Benigna grafin von Craz, gebohrne Baron. de Pozzi.»

9. *Szunyog László* gróf pergamenre festett címere. Felette:

«PRIMVS ISTIVS DIVAE CONFRATERNITATIS RECTOR FVIT.» (1727.)

Alól sajátkezűleg: «Comes Ladislaus Szunyog mp.» és «Illustrissima Domina Comitissa Eva Theresia Szunyoghin Consors ejusd . . . Herula Elisabetha . . . domina comes mortua 1747, die 2. Novem.»

10. *Berényi Clara* Antonia a nagyszombati klarissák apátnőjének papirra festett pecsétje, sajátkezű aláírással: «Mater Clara Antonia Berényi ordinis Sancte Clare Tirnaviensis Abbatissa 1751. die 9 Marci.» Mókus kék mezőben arany csillaggal.

11. *Jáklin István* apát és kanonok papírra festett címere. Felette:

»FOVE GRATIA, RESPICE PRECES, VOTA EXAVDI, PII SERVI TVI INFINITE ADORANDA TRINITAS.» (1747.)

Alatta: «Stephanus Jáklin de Elephant Abbas B. M. V. de Noztre[1] Archidiaconus Barsiensis Ecclesiæ Metropolitanæ Strigoniensis Canonicus mp.»

12, 13, 14. és 15. Négy címer egy lap pergamenre festve. Az első alatt: «Spectabilis et generosus Dns Josephus *Hardwig.*» A második felett: «Spectabilis et generosa Domina Magda-

[1] Olvashatatlan.

lena de Hardwig nata de *Balog.*» A harmadik alatt: «Spectabilis ac generosa Dna Barbara de Hardwig nata de *Semsei*» és végre a negyedik alatt: «Spectabilis ac generosa Dna Theresia de *Bencsik* nata de Hardwig.»

16. *Berchtold Ferencz* grófnak pergamenre festett díszes címere. Felette: «Franciscus Protector.» Alatta sajátkezűleg: «Franciscus Comes Berchtoldt L. Baro ab Ungerschitz, Archi-Diaconus Barsiensis Ecclesiæ Metropol. Strigoniensis Canonicus mp. Anno 1761.»

17. *Horeczky János* bárónak és nejének pergamenre festett címerei. Felette: «Con-Protector.» Alatta sajátkezűleg: «B. Joannes Baptista Horeczky de Horka et B. Anna Maria Horeczky nata Jezerniczky de Eadem mp. Anno 1763. die 18 Maii.»

18. *Berényi Gábor* gróf pergamenre díszesen festett címere. Felette: «Protector.» Alatta sajátkezűleg: «Comes Gabriel Berényi mp. Anno 1779-no die 22-da Januarii.» Itt a Berényi címer a legteljesebb. A mókus *kék* mezőben korona felett ül, jobbra felül arany csillag, balra alól arany félhold a mókus felé fordulva.

Az ezen albumban előforduló 18 címer között a Berényi-féle háromszor ismétlődik, mindannyi variansban.

V. A *pozsonyi* sz. Klára apáczák «*Szűz Mária sz. szíve testvérületének*» albuma 1730-ból. Őriztetik az országos levéltár kincstári osztályában.

Címe hiányzik, mert címlapja ki van tépve.

Benne két címer van, az első 1. *Eszterházy Imre* gróf, az ország primásáé, hártyára festve, mely alá saját kezeírásával ezt írta: «Frater Emericus Archi-Episcopus Strigoniensis.» Felette pedig ezen évvers olvasható:

«IN CORDE MARIANO SERVI COR PIE VIVAT EXORO.» (1730.)

Ezt követi 2. *Berényi Zsigmond* gróf felszentelt püspök és érseki segéd hártyára festett remek kivitelű címere. Alatta áll:

«EMVNDET COR INVTILIS SERVVLI SVI!» (1730.)

«Comitis Sigismundi Berényi Eppi Mallensis, suffraganei Strigoniensis 5. Dec.» — Felette:

«COR VIRGINIS DIVINIORIS SPIRITVS SACRARIVM.» (1730.)

VI. A *pozsonyi* «Trinitariusok», a Szentháromságról nevezett rabkiváltó szerzetnél létezett testvérület *remek* albuma 1712-ből, az országos levéltárban.

Czím helyett a Trinitariusok jelvénye aquarel festésben. Benne a következő címerek vannak:

1. *III. Károly* királyé pergamenre festve. A jelszó felül aranyozott betűkkel, alól a király sajátkezű írásával: «17 + 12. Constanzia *(így)* et fortitudine. Carolus mp.»

2. *Eszterházy Pál* nádoré remekűl hártyára festve, sajátkezű aláírásával: «Paulus Eszterhas Hung. Palatinus mp. Rector Archi-Confraternitatis.»

3. *Pálffy Miklós* nádornak remekűl hártyára festett címere: «Comes Nicolaus Pálffi ab Erdeod Regni Hungariæ Palatinus Anno 1715 Director» aranyozott betűs aláírással.

4. Ismét *Pálffy Miklós* grófé hártyára festve. Felül:

»DIE PORTIVNCVLAE MANE ALBO TRINITARIO INSERITVR.» (1722.)

Alól sajátkezűleg: «Comes Nicolaus Palffy ab Erdőd.»

5. *Erdődy György* hártyára festett címere. Felül:

«O DIVINA TRIAS! IVNCTO ME SVSCIPE VOTO» (1725.)

«IN COETVM; ASSIDVO QVI TIBI VOTA SACRAT.» (1725.)

Alól sajátkezűleg: «Comes Georgius Erdődy mp.»

6. *Erdődy* született *Eszterházy Anna* grófnő hártyára festett címere. Felette:

«GEBENEDEIT SEIE DIE ALLERHEILIGSTE DREIFALTIGKEIT GITIGSTER EIN EINIGER GOTT IN EVVIGKEIT.» (1726.)

Alól: «Anna Theresia Gräffin Erdöttin gebohrne von Esterhasy.»

7. *Maholányi Tamás* hártyára festett címere, hátlapján aranyozott betűkkel: «P. ac Magnif. D. D. Thomas Maholanÿ L. Baron de Pochroncz Szelepcsényi D. ab Eberhardt etc.»

8. *Nyáry-Jeszenszky Marianna* hártyára festett címere, ezen sajátkezű aláírással: «Mariana Theresia Nyarin Graffin und Freyn v. Jeszenszkÿ.»

9. *Orsetti István* gróf pergamenre festett címere. Alól saját keze írásával: «Stephanus Comes ab Orsetti mp. Anno 1715.» Hátlapján: «Illustrissimus DD. Stephanus Comes ab Orsetty S. C. M. Camerarius Actualis Collonelus et Incliti Regiminis Catefractorum Serenissimi Principis Philippi Londgrauij Hassiæ Darmstatt Commendans. Natus in Italia Reipublicæ Lucensis. Martii 1715.»

10. *Hartleben Fülöp* hártyára festett címere, alól aranyozott betűkkel: «1715. Per Illms ac G. D. D. Philippus Franciscus Ferdinandus L. B. de Hartleben ab Angehausen Cels. Princip. de Hochenzol. Cataphractorum Capitanei Locumtenens.«

11. Ugyanazon címer a hátlapon is megvan.

12. *Uranovics Márton* papirra festett címere, alól aranyozott betűkkel: «Reverendissimus D. D. Martin. Ignat. Uranovicz Abbas S. Margarethæ

V. de Bela Sacræ Sedis Apostolicæ Protonotarius Ven. Capituli Posoniensis Canonicus.

13. *Eszterházy Imre* herczegprimás pergamenre festett remek czímere sajátkezű aláírásával: «Fr. Emericus mp.»

14. *Csáky Miklós* esztergomi érsek hártyára festett gyönyörű czímere sajátkezű aláírásával: «Nicolaus Csáky Princeps Archi-Eppus Strigoniensis. mp.»

15. *Barkóczy Ferencz* esztergomi érsek hártyára festett jeles czímere sajátkezű aláírásával: «Svaviter et fortiter Franciscus Princeps. Archi-Eppus Strigoniensis e Com. Barkoczy mp. 1763.»

16. *Batthyányi József* ország primásának pergamenre festett czímere; körülötte: «Quid quid agis prudenter agas et respice finem.» Alól saját kezével: «Josephus e Comitibus a Battian Regni Hungariæ Primas mp.»

17. Az *Illyésháziak czímere:* koronán álló jobbra fordult, mellén nyíllal átdöfött, koronázott, szárnyait kiterjesztő fekete sas kék mezőben. Sajátkezű aláírás: «Comes Josephus Illésházi mp. 1762.»[1]

18. Ugyanaz aláírás nélkül.

Az albumban előforduló 18 czímer közül a Pálffy, Hartleben és Illyésházyé ismétlődnek.

Könnyebb tájékozás kedvéért közlöm betűrendben a czímerek tulajdonosainak neveit:

Balogh Magdolna (IV. 13.)
Barkóczy Ferencz (VI. 15.)
Batthyányi József (VI. 16.)
Bencsik Teréz (IV. 15.)
Berchényi Zsuzsanna (I. 7.)
Berchtold Ferencz (IV. 16.)
Berényi Gábor (IV. 18.)
Berényi Klára (IV. 10.)
Berényi Zsigmond (IV. 3. és V. 2.)
Buttler János (III. 7.)
Craz Sándor (IV. 7.)
Csáky Miklós (VI. 14.)
Csáky Zsigmond (I. 5.)
Daun Henrik (I. 2.)
Enzinger Mária (III. 9.)
Erdődy György (VI. 5.)
Eszterházy Anna (VI. 6.)
Eszterházy Antal (I. 8.)
Eszterházy Imre (V. 1. és VI. 13.)
Eszterházy Pál (VI. 2.)
Fenessy György (III. 1.)
Fresen Keresztély (III. 3.)
Frieder Kristóf (III. 2.)
Gerlach Nándor (III. 8.)
Handler György (III. 10.)
Hardwig József (IV. 12.)
Hartleben Fülöp (VI. 10. és 11.)
Hessiai őrgróf (I. 1.)
Horeczky János (IV. 17.)
Illyésházy József (VI. 17. és 18.)
Jáklin István (IV. 11.)
III. Károly király (VI. 1.)
Kerekess László (IV. 4.)
Koháry Eva (I. 9.)
Koháry István (I. 4.)
Komáromy János (III. 12.)
Leinbather (I. 12.)
Maholányi Tamás (VI. 7.)
Mednyánszky Fer. (IV. 1.)
Nyáry-Jeszenszky Mária (VI. 8.)
Okolicsányi János (IV. 2.)
Orahóczy Brigitta (II. 1.)
Orsetti István (VI. 9.)
Pálffy Miklós (VI. 3. és 4.)
Perschird Mária (I. 15.)
Petky Erzsébet (III. 6.)
Pozzi Benigna (IV. 8.)
Püspöky Endre (III. 11.)
Schwarzenberg Károly (I. 14.)
Semsey Borbála (IV. 14.)
Slavy Marianna (I. 11.)
Sonnemann (I. 13.)
Szunyog László (IV. 9.)
Telekessy István (III. 4.)
Telekessy Pál (III. 5.)
Tolvay Franciska (IV. 5.)
Ujvendéghy János (IV. 6.)
Uranovics Márton (VI. 12.)
Ursenpeck Ferencz (I. 10.)
Wlassi grófnő (I. 3.)
Zichy gróf (I. 6.)

Az ismertetett hat albumban összesen 66 czímer van, ezek közül 5 ismétlődik.

Családok czímereiből pedig 54 van képviselve. A legrégibb 1712., a legújabb 1779-ből, a legtöbb pedig a XVIII. század elejéről való.

NÉMETHY LAJOS.

[1] Megjegyzendőnek tartom, hogy csupán az ismeretes czímer után gyanítható, hogy az aláírás, mely olvashatatlan, Illyésházyé. Feltünő még az is, hogy az 1762. évszám fordúl elő, pedig Nagy Iván szerint (Magyarország Családai V. 224.) *József* már 1759-ben meghalt

---

Néhány városi pecsét.

(Hét pecsétrajzzal).

Történetírásunk egyik fontos segédtudománya, a sphragistika az, mely nálunk eddigelé igen kevéssé van mívelve, s vajmi csekély az, mit e téren számba vehetőt felmutatni képesek vagyunk.

Alig múlt huszonöt éve annak, hogy a hazai pecsétisme azon ösvényen mozog, a melyen haladva, a mai tudományos kívánalmaknak megfelelhet; s ez által a történelmi kutatásoknak fontos, s gyakran nélkülözhetlen szolgálatokat tehetend. Vannak ugyan régebbi munkáink is még a múlt századból, melyekben egyes pecsétek rajzai közöltetnek, mint Péterffy, Schmidt, Batthyányi s mások műveiben, de ezek gyarlóságuk miatt, inkább csak diszítésül szolgálnak, sem hogy sphragistikai becscsel bírhatnának. Igy nem állhatják ki a tudományos bírálatot Pray, Palma, Schwartner, Wagner és Perger stb. kiadványai sem a pecsétek hibás rajzolása, s még rosszabb metszései miatt. Az ezelőtt 29 évvel Jerney által kiadott káptalanok és conventek pecsétei a közép korból szintén hasonló elbírálás alá esnek, mert az általa közé tett száz pecsét között csak elvétve van egy-egy, mely az eredetit megfelelő hű rajzban tükrözi vissza; s e miatt tudományos szempontból a sphragistika nem sok hasznát veheti.

Mindazon közlésekben és kiadványokban, melyek 1857-ig megjelentek, hiányosak a rajzok, nem hivek a reprodukcziók s az ikonographiai érzék teljes hijjával vannak eléállítva, melyek így alig tehetnek szolgálatot a történeti búvárlatoknak.

Ipolyi Arnold, a ki sokoldalú tudománya és tanúlmányai között a genealogiával, heraldikával és sphragistikával foglalkozott, teljes tudatában volt a pecsétisme fontosságának, tudta, minő segélyére van ez a történetbúvárnak sok kétes kérdés megfejtésénél, de tudta ám azt is, hogy a sphragistikai közlemények rajzai csak úgy és

akkor használhatók, ha azok hű és pontos másolatokban adják vissza az eredetieket. Ez volt indító oka buzgó munkálkodásának akkor, midőn 1859-ik évben, a Central Commission Mittheilungjaiban: «Beiträge zur mittelalterlichen Siegelkunde Ungarns» című munkájában, 21 káptalani és városi pecsét rajzát közölte.

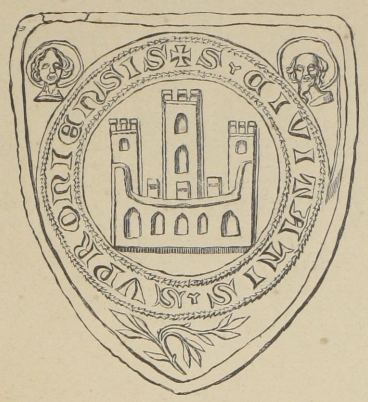
Ez volt az első olynemű közlemény, mely sphragistikánknak kijelölte a helyes útat, melyen az bár lassan, de mégis halad; mert azóta a megjelent közlemények és pecsétrajzok legnagyobb része az ikonographiai felfogás, a hű reprodukczió szempontjából, a pecsétisme terén számba jöhetnek, mint a mínőket a «Századok»-ban, az «Archæologiai Értesítő»-ben, az «Egyházművészeti Lapok»-ban, a «Turul»-ban s elszórva egyes monographiákban találunk.

Jó és rossz másolatokban meglehetős számmal bírunk ugyan királyi, egyházi, püspöki és káptatalani pecsétrajzokat az elmúlt századokból; de éppen középkori műveltségünk legfontosabb tényezője, a városok pecséteinek sphragistikai kiadványai a leggyérebben jelentek meg, s alig terjed az egynehányra. Pedig városaink által a középkorban használt pecsétek története akár az adományozás idejét, a használati jogot, akár azon pecsétek heraldikai alakjait, diplomatikai jelentőségét tekintjük: igen fontos a históriai búvárlatokra nézve; s valóban sajnálni lehet, hogy a városi pecsétek sphragistikai összeállítása szempontjából derék tudósunknak, dr. Römernek, 1870-ik évben az «Archæologiai Értesítő»-ben megjelent felszólalása még ez ideig sem talált visszhangra és kellő méltánylásra. Ily gyűjtemény beszerzése egyeseknek lenne speciális feladata, mely elég hálás tér volna a munkálkodásra, akár a gyűjtemény nemének ujdonsága, akár a feldolgozandó anyag érdekessége tekintetében.

A Magyar Nemzeti Muzeum könyvtára, e szempontból is, mint culturális intézeteink legelsője, átérezte hivatásszerű feladatát, s már ez év folyamán gondoskodott egy oly sphragistikai gyűjtemény összeállításáról, mely az anyagi erő csekélysége miatt, most még a kezdet nehézségeivel küzd ugyan, de megszerzett gyűjteményével már is letette alapját egy oly érdekes pecsétgyűjteménynek, mely hivatva leend középkori pecsétisménket előbbre vinni, és alkalmat nyujtand ezen disciplina művelőinek igen érdekes közleményeket és hű pecsétrajzokat nyujtani, ezen tudomány legilletékesebb szakközlönye, a «Turul» hasábjain.

Ezen 92 darabból álló gyűjteményben vannak királyi, káptalani, városi, főpapi és főúri pecséteknek gipsz-másolatai, a XIII., XIV. és XV. századból. Ezeknek eredetijei a bécsi cs. kir. udvari, a bécsi Institut für österr. Geschichtsforschung és Heiligenkreutzi levéltárban őriztetnek, és a másolatok közvetlen az eredetiekről vétettek le.

Ime, ezen gyűjteményből ez alkalommal hét város pecsétjének, hű rajzban és sikerült metszetben való reprodukczióit mutatjuk be.

1. szám.

1. Sopron város pecsétje, e körirattal:

✠ S + CIVITATIS + SVPRONIENSIS

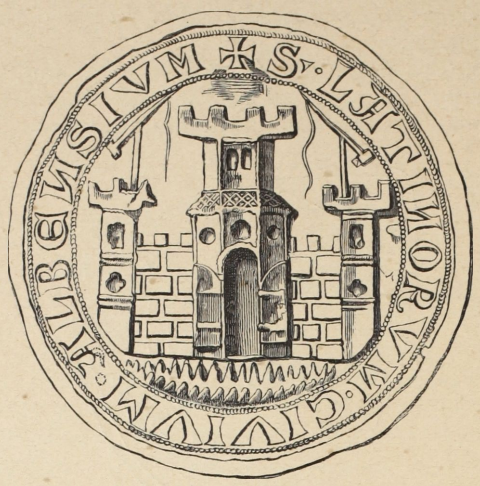
gyöngysoros vonalok között. A mezőben, szélről két nagyobb, középen három kisebb méretű kapunyilással és fogazattal ellátott sima várfal, melyből szélről két alacsonyabb, középről egy magasabb torony emelkedik ki. A tornyok hadi ormókkal vannak ellátva; s a szélső tornyokon egy-egy, a középsőn egymás alatt két ablaknyílás van. A pecsétfészek háromszögű paizs alak; melynek felső baloldali szögletében egy dicskörrel övedzett férfi, a jobboldali szögletben ugyanilyen női szentnek feje látható; alól pedig egy fagalj van díszítésül alkalmazva.

Méretei: magassága 58 mm., felső szélessége 47 mm. A pecsét egy 1381-ik évi márczius 12-én kelt okiraton van, mely a bécsi cs. kir. udvari és házi levéltárban őriztetik. Kiadatlan.

2. A fehérvári olasz polgárok pecsétje:

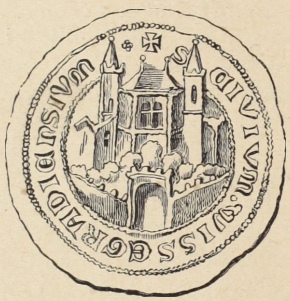
✠ S++ LATINORVM . CIVIVM . ALBENSIVM

gyöngysoros vonalok között. A mezőben egy négyszög kövekből rakott, s felől fogazott várfal, melynek közepén nyolczszögű tornyos bástyakapu, magas félkörívű nyílással, egymás mellett három gömbölyű ablakkal. A kaputornyon, felől ikerablakkal a falközép mezején, szélről két négyszögű bástyatorony kétszer tagozva, alól négyes lóher alakú ablaknyílással, e felett egy hosszúkás négyszög ablak; a két szélső és a középső kaputorony hadi ormókkal ellátva, a szélső két torony ormójáról hosszú póznán zászlórúd, s erről lefelé csüngő keskeny szalagszerű lobogó. Elől a várfal alatt két soros palánk-csipkézet látható. Kerek pecsét, átmérője 64 mm.

2. szám.

Ez, s a következő öt pecsét egy 1381-ik évi márczius 20-án kelt okiraton együttesen van, (azon t. i., melyben az ország rendei a városokkal egyetemben Hedvignek, Nagy Lajos leányának, Vilmos herczeggel leendő eljegyzésébe beleegyeznek), mely a bécsi cs. kir. házi és udvari levéltárban található. Kiadatlan.

3. szám.

3. A vizsegrádi polgárok pecsétje:

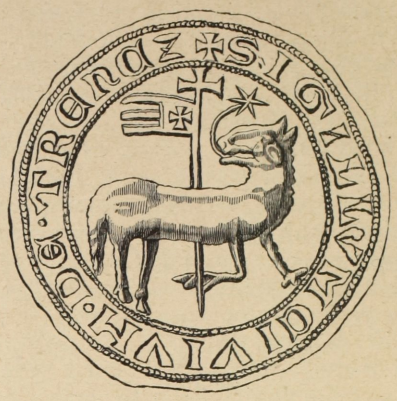
✠ S . CIVIVM . WISSEGRADIENSIVM.

gyöngysoros vonalok között. A pecsét mezőjében jobbra-balra terjedő fogasolt bástyafal, közepén félköralakú ormós bástyakapu; a felett sziklára rakott, kétszer tagozott várépület magas fedéllel, két csúcsán gömbbel póznákon. Közepén a felső tagozatban négy mezőjű ablaknyílás; két oldalt négyszögű csúcsíves fedelű toronynyal. Kerek pecsét, átmérője 38 mméter. Kiadatlan.

4. Trencsén város pecsétje:

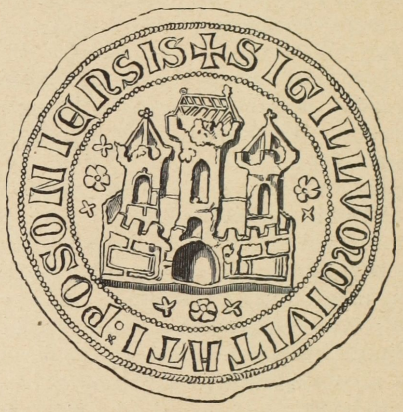
✠ SIGILLVM . CIVIVM . DE . TRENCZ

gyöngysoros vonalok között. A mezőben stilizált isten báránya hátrafelé fordított fejjel, szájában egy előre kanyarúló hatágú üstökös

4. szám.

csillagnak a szárát tartva; jobb lábával egy keresztben végződő zászlórudat tart, melynek három egyenlő ágú lobogóján kereszt van. Kerek pecsét, átmérője 51 mm. Kiadatlan.

5. szám.

5. Pozony város pecsétje:

✠ SIGILLVM CIVITATI ‡ POSONIENSIS

gyöngysoros vonalok között. A mezőben négyszög kövekből épült, közepén félköralakú kapuzattal ellátott fogasolt bástyafallal körül vett vár; két oldalt alacsonyabb, középen magasabbra nyúló három vártoronynyal; a két szélső torony egy-egy félkörívű ablaknyílással, a középső még kapunyílással is ellátva; fedélzete a szélső tornyoknak csúcsos, a jobboldalinak ormán három gömb, a baloldalin kereszt; a középső torony tetőzete széles, melynek jobboldali csúcsán gömb, a baloldalin kereszt alak látható. A bástyafal alatt két négy ágú kereszt között egy öt levelű rózsa van vízszintesen elhelyezve; jobb oldalról a torony mellett függőlegesen két négyágú kereszt között öt levelű rózsa; a baloldali torony mellett egymás alatt egy öt levelű rózsa és egy négyágú kereszt. Kerek pecsét. Átmérője 53 mm. Kiadatlan.

6. szám.

6. Kassa város pecsétje:

+ S ⁘ ELISABET ÷ S . IGILLVM . CIVIVM . DE . CASSA.

gyöngysoros vonalok között. A pecsét mezőjében egy góth stylű oltárkép középső magasabb részében szent Erzsébet egész alakja van előállítva, bal kezében a pénzes erszény, jobbjával pénzdarabot osztogatva; a két oldali, toronynyal tetőzött oltár-részletben kiterjesztett szárnyú angyalok szent Erzsébet felé fordulva, kezükben kötélfélét tartanak. A mező oldalán és felső részén levő üres helyeket lombdíszítés tölti ki. Kerek pecsét, átmérője 60 mm.

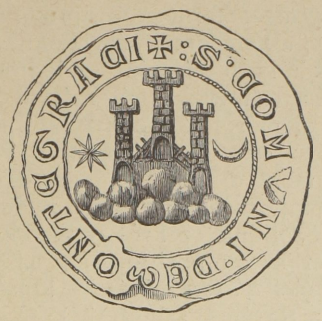
Ezen pecsétet hibás rajzban kiadta a «Felső-Magyarországi Múzeum-Egylet» negyedik évkönyvében Tutkó József ismertető leírásával, mely egy 1378-ik évi bőrhártya okiraton függ, s annak typariumát az 1245-ik évből eredőnek mondja. Ugyanezen pecsét rajzát 1281-ik évből, de még sokkal rosszabb reprodukczióban közli a Tagányi-Rumbold-féle: Magyarország czímertára. 1880/81.

Mi ugyanazon pecsétet hibátlan rajzban egy 1381-ik évi márczius 20-án kelt s a bécsi cs. kir. házi és udvari levéltárban őrzött okiratról közöljük.

7. Zágráb város pecsétje:

+ ⁘ S . COMVNI . DE MONTE GRACI

gyöngysoros vonalok között. A mezőben sziklákon épült három toronynyal ellátott, négyszög kövekből épült vár. A középső torony magasabb a két szélsőnél, s mindannyija hadi ormóval tetőzve, s félkörívű kapunyílással ellátva. Jobbról nyolcz ágú csillag, balról szarvaival fölfelé álló félhold van. Kerek pecsét, átmérője 40 mm. Kiadta Melly «Beiträge zur mittelalterlichen Siegelkunde»; Lind Mittheilungen XVI. évfoly.

7. szám.

Ipolyi Mittheilungen der k. k. Central-Commission IV. köt. 1859; Czobor Béla: Archæologiai Értesítő XIV. köt. kicsinyitett rajzban.

MAJLÁTH BÉLA.

A heraldikai stilről.

(Vázlat.)

A régi kor heroldja nemcsak czímer-compositor, hanem legtöbbször annak festője is volt. Lassankint azonban elvált a czímer-compositió és festés, miáltal mindegyik két külön egyén, vagy éppen két külön hivatal munkakörébe jutott. Midőn a czímer készítésének munkája ekként két részre vált, s midőn így a technikai kivitelre önálló kéz vállalkozott, csak ekkor lehetett számítani arra, hogy a compositio realis kivitele, vagyis a szóban vagy irásban megállapított kép vászonra, érczre vagy fára való festése a chablon mindennapi vonalán felül fog emelkedni, s hogy a művészi csín a czímerfestő ecsetjén érezhető leszen. És valóban ez időtől fogva kezdett a heraldikai festészet önálló művészetté fejlődni, s így stil tekintetében is a legváltozatosabb irányoknak ezóta lőn alapja megvetve.

A heraldikai stil szépségeit — fájdalom, — az utókor nem képes közvetlenül élvezni, mert az eredeti festmények a korral és a családokkal együtt jobbára veszendőbe mentek; hanem csak silány vázlatok és tollrajzok nyomán tanuljuk ismerni azokat, miből már önként következik, hogy ezeknél inkább a compositio, mint maga a kivitel szemlélhető. A berajzolt alakok és idomok azonban mégis elegendő tárgyat szolgáltatnak — ha nem is a heraldikai festészet értékének megitélésére, hanem — arra nézve, hogy a különböző stileket tanulmányozhassuk.

Természetesen mi sem nehezebb, mint a középkor virágzó s az újkor hanyatló heraldikájának specifikálása a stil tekintetében. Mindazonáltal általánosságban meg lehet különböztetni már a czímerek genezisétől kezdve egész azok

hanyatlásáig azon fontosabb irányokat, melyek a czímer megalkotásánál mérvadókul s magának a czímernek alkotó részeiül szolgáltak. A jelen alkalommal a czímertan két mérvadó iránya és így alkotó eleméről kívánunk szólni, melyeknek egyike az *eszményi*, másika a *történeti* alakok és idomok czímertani elemekké való tételében, compositiójában és feldolgozásában nyilvánult. Szóljunk ezekről egyenkint.

A czímerek compositiójában az *eszményi s pusztán jelképes alakok* felvétele kétségkívül jóval régibb a történeti szinezetüeknél, ennélfogva azokkal első sorban foglalkozhatunk. Az eszményi alakokat mindenekelőtt az egyszerűség jellemzi. Egy kereszt, mely a hit iránti buzgalmat; egy oroszlán, egy párducz vagy leopárd, mely a bátorságot s a harczi erélyt; egy kutya, mely a hűséget, egy szív, mely a szeretetet jelképezte, elegendő heraldikai jelvényt képezett ama régi korban, midőn a gondolkozás egyszerűbb, a felfogás naivabb s maga a czímerészet egészen primitiv volt A régi uralkodó házak és családok czímereit is ez egyszerűség jellemzi, bár ma már többnyire — az egyszerű eszményi alakok egybealkotása által — történeti compositióvá váltak ezen czímerek.

Az eszményi alakok általában élettelen, vagy élő tárgyakat és lényeket tüntettek fel a nélkül, hogy azokat olykor összekapcsolták, vagy bármi által jellemzetessé tenni iparkodtak volna. A középkori társadalom két hatalmas mozgató eleme: a hit és vitézség jelképeinek szemlélhetővé tételén fáradoztak a heroldok leginkább, s innen van, hogy a legelső czímereknél az élettelen tárgyat a kereszt, vagy zászló, az élőt pedig az oroszlán, a sas, leopárd, kutya stb. képezte.

Az élettelen tárgyak előállítása természetesen sokkal egyszerűbb és így sokkal kevésbbé volt stilszerű, mint az élőké. De a stilszerűség azért már itt is mutatkozott. A kereszt ágai például, állandóan a paizs széléig terjedtek ki és sohasem végződtek — legalább mint heroldképek (Heroldsbilder) — azok a széleken belül. A liliom, melyet itt szintén élettelennek kell vennünk, soha sem jelenik meg egyedül, hanem legalább hármasával. Az épületek, vagy épületrészek talapzata, a föld, szintén rendszerint meg volt rajzolva s csak nagy ritkán maradt el stb.

Az élő tárgyak fixirozásának módjáról szintén csak pár példát említünk. Az oroszlánt czímertani stilben legtöbbnyire a paizs jobb oldalának fordított és pedig ágaskodó helyzetben látjuk rajzolva, mely posturához a kitátott száj, a kinyujtott nyelv és a felfelé egyenesedő, csigavonalba csavart fark járul. A leopárdot menő (ritkán ágaskodó) helyzetben, kitátott szájjal, de nyelv nélkül, több ágú farkkal, — a sast mindig kiterjesztett szárnyakkal, oldalt nyujtott fejjel, kitátott szájjal ábrázolták, stb.

A czímertani stil nem csak specialis jelleggel ábrázoltatta az egyes állatokat, hanem ezen kívül még saját alakjai közé olyanokat is felvett, melyek valóságban nem is léteznek, s melyeket egyenesen a czímer-compositorok fixiroztak legszabatosabban. Ilyen a griff, az egyszarvú, delphin, két fejű sas stb. Ezek előállításánál a heraldikai stil szintén a legszigorúbban megtartatott, sőt ezek stilszerűség tekintetében mintaszerűeknek tekinthetők. A griff és egyszarvú rendszerint ágaskodó helyzetben; a delphin emlőkkel és két — ágakban végződő — farkkal; a két fejű sas pedig állandóan két szárnynyal, két lábbal, egy farkkal s ellenkező irányba tartott fejekkel állíttatott elő.

Az élő és élettelen dolgok ily stilszerü alakjainak fixirozása s általános használata kétségkivül nem történhetett mindenütt egyszerre; sőt csak hosszabb idő multával találhatott az általános elfogadásra. Hogy léteztek-e ezen czímertani stilre vonatkozó szabályok a középkorban, nem tudjuk, de valószínű, hogy igen, mert különben nem tapasztalhatnók azon egyöntetűséget, mely Európa minden művelt és keresztyén országainak heraldikájában feltalálható.

Az egyszerű, eszményi jellegű czímerek azonban lassankint a kor haladtával mindinkább háttérbe szorulnak, s helyökbe a sokkal bonyolódottabb, ornamentika és művészi kivitel tekintetében sokkal nagyobb értékű *historiai jellegű* czímerek lépnek. A historiai jellegű czímerek alatt általában azon heraldikai termékeket értjük, melyeknél a paizskép (Wappenbild) vagy idő folytán változott át történeti jellegűvé, vagy az valamely történeti avagy mondai cselekmény egyes jelenetére vonatkozik. A mi a paizskép idő folytán való átalakulását illeti, ez rendszerint a családok között létrejött, különböző mozzanatok, mint pl. öröklés, házasodás, adoptálás stb. által történt, miknek következtében több egyszerű czímer került össze, melyek együttvéve egy ujat alkottak, mely ekként történeti jelleget nyert. Ezen czímerek felette gyakoriak s főleg hazai főrangú családainknál fordulnak sűrűn elő.

Az ily, időközönkint nőtt és fejlődött, összetett czímer stilusában az állandó motivumokat már sokkal nehezebb constatálni, mint azok egyes részeinek képeinél. De a stilszerűség itt sem tekinthető ignoráltnak, sőt inkább annak szabványai mindenütt fellelhetők. Természetes, hogy itt a stilszerűség pusztán a paizsok elhelyezésében nyilvánulhat. Két czímernek egymással való egybekapcsolása rendszerint akként történt, hogy azok egymás mellé (ritkán: egymás fölé) helyeztettek. Három czímer összetételénél, kettő alól, a harmadik ezek fölé; négy czímernél, kettő alól, kettő felül helyeztetett el; végre öt czímer egy keretbe foglalásánál az eredeti s legrégibb czímer a paizs szivébe (közepébe) tétetett.

A czímerek összetételénél tapasztalható eme stilszerűség szintén minden művelt ország heraldikájában felismerhető, s éppen ez különíti el az e fajta, genetikailag történeti jellegűvé lett czímereket a szorosan vett történeti czímerektől.

A szorosan vett történeti jellegű czímereknél, melyek az új korban legdivatosabbakká lettek, legcsekélyebb az, a mit itt stilszerűségnek nevezünk. Főleg nálunk a XVI. és XVII. században oly nagy mértékben osztogatott «armalis levelek»-en látható, történeti jellegű czímerek igen gyakran szenvednek stilszerűség hiányában.

Igaz ugyan, hogy a mondai vagy történeti esemény emlékét czímerben megörökíteni állandó szabályok szerint felette bajos. Már pedig a czímertani stil az állandó szabályok megtartásában nyilvánul, a történeti vagy mondai alapon nyugvó czímerek alkatrészei a legkülönbözőbb alakok és idomokból állanak, melyek stilszerű előállítása éppen ezért igen nehéz. Egy kardot tartó oroszlán, egy földből kinőtt fa, vagy más, ilyneműalak igen gyakori s így annak szabályos representálása is inkább lehetséges, mint más igen ritka alakoké. Azonban a történeti jelenetek egyes részleteinek megörökítésénél, melylyel az új-kor czímerészetében igen sűrűn találkozunk, rendszerint sajátságos tárgyak csoportosítására volt szükség, melyek néha egyetlen eseten kívül többé elő nem fordulnak, s melyek mindegyikének éppen ezért specialis stilusban kell szerkesztve lennie. Ily czímereknél majd úgy vagyunk, hogy mindegyik önálló stilt képvisel. Az ily czímereknél az alakok csoportosításában külön rendszert felállítni nem lehetett s a szabályszerűség csak az egész csoport egyes alakjainak előállításánál volt megtartható. A czímernél, melyben egy emberi kar szerepel, mint például Bosznia és — ha tetszik — a Gergelaky, vagy Branovacsky nemes családok czímerében, a kar positurája stilszerű, mert mind a három czímernél a feltartott kar a paizs bal oldalából emelkedik ki jobb felé. Itt a stil szépsége teljesen megfelel a természetességnek is, a mennyiben, ha a kar a paizs jobb feléből emelkednék ki, úgy az az ember balkarját ábrázolná, melyben a kard (Bosznia), a zászló (Branovacsky) és nyil (Gergelaky) viszásnak, a természetszerűvel ellentétesnek tünnék fel.

Az egyes részletek stilszerűsége természetesen stilszerűvé teszi magát az egész czímert is, azonban itt nem lehet szó két vagy több czímer egyöntetű voltáról, mert mint fentebb emlitők, minden egyes czímer úgy szólván önálló stilt képvisel. Éppen ezért az ily czímerek detailirozása sokkal művészibb gondot igényel s a festész sokkal több művészetet fejthet ki itt, mint az egyszerűbb idomok vázolásánál. Sajnos azonban, hogy az újkor czímerei, bármily gazdag teret nyujtottak is a művészetre, általában kevés gonddal s éppen nem művészi ecsettel állíttattak elő. A XVII. és XVIII. században osztogatott armális levelek jobbára kritikán alóli színes tollrajzokkal vannak ellátva, s úgy stil, mint technika szempontjából nagyban éreztetik azon hanyatlást, mely a heraldikai érzék süllyedését három század óta kiséri.

Pedig éppen a történeti jelenetek, a hősi tettek, a vitézség, az éberség, a csel, az erő stb. kifejezésére nem lehet mondani, hogy az újkor ne találta volna meg az annak megfelelő alakokat; nem lehet állítani, hogy a czímerek kifejezői ne lennének bizonyos történeti ténynek; azonban a kivitel, — a megfelelő kivitel, — legtöbbnyire hiányzik. És ez nem is csoda. A par excellence lovagias középkor letüntével lassankint fogyott a lovagias szellem is s ezzel süllyedt a heraldika jelentősége. Az ezután kibocsátott armalis levelek czímereinek nem volt többé azon jelentősége, mely a középkoriakat oly kiválóan jellemzé, éppen úgy, mint a hadszervezet, a banderialis katonáskodás, a tornák stb. is elveszték ősi jelentőségöket. Inkább csak puszta formaság szempontjából s a fenálló szokás alapján adatott a nemességre emelt családnak czímer. De ezen czímerek a stilszerűség legkisebb nyomainak is hiányával vannak.

Szóval az újkori czímerek, bár tárgyukra nézve — történeti jellegöknél fogva — általában változatosabbak s így a művészi kivitelre is több alkalmat nyujtók, a régi kor egyszerű, eszményi alakjainál: mindazáltal ezen ujabbi czímerek heraldikai fontossága igen csekély a régebbi heraldikai productiókhoz képest. A ki tehát a stilszerűséget élvezni avagy tanulmányozni kivánja, az csakis a régi czímerekre lehet utalva; mert a czímerészet az utóbbi három század alatt fokozatosan hanyatlott mint gyakorlati művészet, s így lett azzá, a mi manapság: elméleti tudomány.

DUDÁS GYULA.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi szeptember hó 24-én az Akadémia Kisfaludy-termében Br. Radvánszky Béla elnöklete alatt választmányi ülést tartott, melynek tárgyát folyó ügyek képezték. Ezeknek elseje a f. évi nagy-gyűlés napjának és tárgyainak meghatározása volt. A titkár előterjeszté, hogy a napot legalkalmasabb október 15-ére tenni, s a gyűlés tárgysorozatát a következőkben adta elő: 1. Elnöki megnyitó beszéd, tartja Nagy Imre másodelnök. 2. Titkári jelentés az 1884/85-ik évről. 3. Felolvasások: *a)* A régi magyarok személynevei, *Kubinyi Ferencztől. b)* Báthory István címeres levele Móré István részére, bemutatja *Dr. Szádeczky Lajos*, ki egyszersmind a gróf Hallerek családi könyvéről jelentést tesz. *c)* Az Árpádok alliance-ai, *Dr. Wertner Mórtól.* 4. Pénztári kimutatás. E javaslat elfogadtatván, a nagy gyülés napjául okt. 15-ike tűzetett ki.

Titkár ezután bejelenté, hogy gr. Apponyi Sándor, gr. Batthyány Géza, Dr. Károlyi Árpád, Br. Mednyánszky Dénes, Pesty Frigyes, a mult választmányi ülésen megválasztott ig. vál. tagok megválasztásukért levélben a választmánynak köszönetüket fejezték ki, mi örvendetes tudomásúl vétetett.

A titkári bejelentések folyamán bemutattatott a Br. Vécsey Sándor társ. tag által beküldött II. Ulászló-féle armális, melynek ismertetését e füzet más helyen tartalmazza. A tudományos felhasználás czéljából küldött s köszönettel fogadott armális le fog másoltatni s a tagok rendelkezésére bocsájtani.

Új tagokul a következők választattak meg: Pártoló tagok: *Br. Du Mont de Beaufaurt-Várhegyi* Kassán és Felpesthi *Makray László* Felpesthen (ajánlja Csergheő Géza). Évdijas tagok: *Balássy Ferencz* Makláron (aj. Pesty Frigyes); *Nemthy József* Kohányban, *Dr. Papp László* S. A. Ujhelyen, *Bogyay Zsigmond* Sárospatakon (aj. Kecskés Dezső); *Szabadkai* Főgymnasium és a *Délmagyarországi* régészeti és történelmi egylet Temesvárott (ajánlja a titkár); *Ifj. Kubinyi Miklós* (aj. Majláth Béla).

A pénztárnok kimutatása a folyó évről szeptember haváig a következő adatokat tartalmazza:

Bevétel: Az 1884-iki	1076 frt	99 kr.
maradványnyal együtt összesen	2194 frt	49 kr.
Kiadás összesen	2029 «	59 «
Készpénz maradvány	164 frt	90 kr.
Vagyon: Értékpapirokban	2900 «	— «
A takarékpénztárban a Nemzetségi Zsebkönyv költségeire	600 «	— «

A kimutatás tudomásul vétetvén, titkár jelenti, hogy a társulati Névkönyv már sajtó alatt van s az a Turul f. évi harmadik füzetével egyidejűleg fog a tagoknak szétküldetni. Végül jelenti, hogy f. évi nov. és dec. havában Budapesttől távol levén, ezen idő alatt a titkári teendőkben őt Dr. Szádeczky Lajos társ. jegyző fogja helyettesíteni.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Nagy Gyula és Széll Farkas vál. tagok kéretvén föl, az ülés véget ért.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. é. október hó 15-én az Akadémia Kisfaludy-termében tartotta ez évi nagy-gyülését. Az elnökök váratlan körülmények közbejöttével akadályozva levén a megjelenésben, a közgyülés *Majláth Béla* választmányi tagot kérte föl az elnöki tiszt betöltésére; ki elfoglalván az elnöki széket, a nagy gyűlést a következő beszéddel nyitotta meg:

Tisztelt közgyülés!

Engedve a t. közgyűlés kitüntető felhivásának, midőn a jelen közgyülés elnöki székét elfoglalom, a t. közgyűlést arra kell kérnem, hogy rendes elnökeinek megszokott bölcs és tapintatos vezetését ez egyszer felejtse el; és elnézéssel legyen azon gyengeségek iránt, melyeket az elnöki székben netalán tapasztalni fogna; de még is hogy lehetőleg megfelelhessek feladatomnak: kérem a t. közgyűlés tagjait, engemet bölcs és higgadt tanácskozásukkal támogatni.

Midőn is ez alkalommal a közgyülést szivélyes üdvözletem mellett megnyitnám, legyen szabad néhány rövid visszapillantást vetnem társulatunk eddigi működésére.

Alig két éve, hogy a heraldikai és genealogiai társaság, nem épen kedvező körülmények között megalakulva, működését kevés számú tagokkal, és igen szerény anyagi viszonyok között megkezdé.

Már maga a czím is kedvezőtlen fogadásra talált, és balmagyarázatokra szolgált ürügyül a nagy közönségnél.

Mert a modern társadalom democratikus áramlata, elmállott előjogok, elkopott kiváltságok szellemének felébresztését vélte abban találni, midőn a czímerek és leszármazási családfákról, azoknak felkutatásáról és tisztázásáról volt szó.

Ámde ma, midőn a társulat II-ik közgyülését tartja s majdnem 500 tagot számlál, és körülbelül 8500 frt alaptőkével rendelkezik, két évi multjára nyugodtan tekinthet, és bizalommal nézhet a jövő elé, mert nem kisért benne sem elavult előjogok, sem elkopott kiváltságok ijesztő szelleme: de ápol és művel oly disciplinát, mely mint tudomány hasonló jogosultsággal bír, mint bármely más ága a történeti és társadalmi tudományoknak; mert midőn komoly és okiratos alapon deríti fel, világosítja meg a magyar culturális történelem czímertani és nemzedékrendi kérdéseit és homályos tételeit; evvel egy-

idejűleg a hazai történelem bonyolódott kérdéseinek megoldásánál tesz oly szolgálatokat, melyek nélkül a homály el nem oszolnék, a történelem, igaz, hamisítatlan elbeszélése lehetővé nem válnék.

A heraldika, genealogia és sphragistika külön tudományos műveléséről gondoskodni valóban ideje volt úgy ezen disciplinák mint a történetirás érdekében is.

Ily irányzattal, ily czélból alakult meg társulatunk; s hogy az általa kifejtett működés ezt bizonyítja is, fényesen tanúskodik e mellett azon állás, melyet szakközlönye a «Turul» által az irodalomban elfoglalt; mert elveti a hagyományokat, mellőzi a családi meséket, és tudományos szigorúan okleveles alapon míveli a heraldikát, genealogiát és sphragistikát mint szaktudományt, mely már eddigelé a «Turul» kilencz füzetében legjobb nevű íróink dolgozataiban az olvasó közönség előtt fekszik.

Midőn is ezek után ismételten üdvözölve a megjelent tagokat, a közgyűlést ezennel megnyitom.

Ezután elnök fölhívta a titkárt évi jelentése felolvasására, mely következőképen szól:

Másodszor számol be az 1883-ban alakúlt Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság szokásos évi nagygyűlésén a közönség előtt működéséről; s midőn ezt teszi, nyugodtan állíthatja, hogy tekintve a rendelkezésére álló eszközök korlátolt voltát, mindenképen törekedett elérni a czélt, melyet működése elé kitűzött; és sikerült nem egész három évi fennállása alatt félezret megközelítő törzsközönséget gyűjtenie s ezt tagjai sorába iktatnia, biztosítván ezzel úgy saját létezését, mint az általa felölelt tudományok jelenlegi élénk művelését.

Lehet, hogy sokan — különösen a társaság vidéki tagjai közül — az előre kiadott programm daczára másnak hitték, nem ilyennek gondolták az alakítandó társaság működését. Egyik talán azt hivé, hogy az oszlopot fog emelni az egyéni hiúságnak s főfeladatát az illető családja — kétségtelenül — fényes multjának előadásába fogja helyezni; más ismét tendentiát látott társaságunk keletkezésében, bizonyos conservativ sőt visszamenő irányt a mai liberális eszmékkel szemben. Ha e töredéknek vágyait és czélzatait nem elégíté is ki társaságunk eddigi működése; de büszkén mutathatunk tagtársaink sorára, s folyóiratunk munkatársainak phalanxára, kiknek segítségével sikerült működésünknek minden irányzatos és részrehajló színezettől ment szigorúan tudományos jelleget adnunk.

A mit felhivásunkban igértünk, hogy a történelem társtudományait, a heraldikát, az oklevéltant, a nemzedék- és családtörténelmet, a pecsét-ismét kizárólag tudományos, okleveles alapon fogjuk művelni, azt beváltottuk; s a lendületben, mely e tudományok terén mai napság nyilvánul, társaságunknak is nem csekély része van. Elég e tekintetben a választmányi üléseken felolvasott értekezésekre és a Turulban közzétett dolgozatokra hivatkoznunk.

Hogy részletekbe bocsátkozzunk, álljanak itt a következő adatok.

Társaságunk a tavalyi nagy-gyűlés óta öt választmányi ülést tartott, s ezeken, ideértve a nagy-gyűlésen felolvasottakat is, tíz dolgozat mutattatott be jobbára szerzőik által, melyek tárgyaik szerint a következőkép oszlanak meg:

A czímertant képviselik a következők: Dr. *Thallóczy Lajos* előadása e czímmel: «Czímerészeti tanulságok az ötvösmű-kiállításról»; *Deák Farkasé*, ki az Eperjessy család két érdekes armálisát mutatta be; Dr. *Tergina Gyuláé* «Magyar családi czímerek érmeinken» czímmel; *Pósta Béláé* «Egy pár szó a magyar czímer-kérdéshez» czímmel; továbbá b. *Nyáry Albert* két felolvasása, melyeknek czíme «A czímerjogról» és «A pecsétek mint a heraldika kútfői».

A családtörténelem és genealogia képviselői a következők: «A Rákóczi-ház utolsó tagjairól és kihalásáról» *Thaly Kálmántól*, Dr. *Szendrei János* értekezése «A Miskócz nemzetségről» és végre Dr. *Réthy László* «Oláh eredetűek-e a Hunyadiak?» czímű dolgozata. A felirattant, a középkori epigraphiát, a menynyiben ez társaságunk működésének körébe vág, *Torma Károlynak* a múlt nagy-gyűlésen egy létesítendő «Corpus inscriptionum medii ævi» ügyében elmondott s bőven indokolt tervezete képviseli.

Még változatosabb a sorozat, ha a Turulban a tavalyi nagy-gyűlés óta megjelent dolgozatokat is tekintetbe vesszük. Az elmondott felolvasásokon kívül, melyeknek legnagyobb része társaságunk folyóiratában látott napvilágot, itt fejtette ki a társaság fő működését s vázolta az irányt, melyet a történelem társtudományainak művelésében követni óhajt.

Szigorúan okleveles alapon való dolgozás, traditióknak, család- és czímer-eredeti regéknek elvetése jellemzi azt, s a források felkutatása, melyekből a heraldika, genealogia s a többi tudomány tárgyát meríti.

A czímertanban visszament annak leghitelesebb, legközvetlenebb forrásához, az eredeti czímeres levelekhez; s ezeknek is legrégiebbjeihez, a Zsigmond-korabeliekhez. Folyóiratunknak minden egyes füzete tartalmazott egyet hű színnyomatban e nagyfontosságú emlékek közűl, melyeknek nemcsak a magyar heraldika szabályainak s jellegének megismerésére nézve, hanem műtörténeti szempontból is nagy becsük van. Tavaly óta jelentek meg a Hothvafői (1415), a Kisfaludy (1419), Kristalóczi Tarkasis Józsa (1431), Mohorai Vid (1418.), Moghi Mátyás (1418.) családok czímerei; hozzáadva ezekhez a már ezek előtt folyóiratunkban közzétetteket, már az eddig közlöttekben is tanulságos anyagot bírunk a hazai czímerészetnek ezen eddigelé teljesen parlagon hagyott teréről.

A czímertan másik, bár hitelességre az előbbivel nem versenyző forrása, a pecséttan művelése terén sem maradtunk hátra. Folyóiratunk minden száma hozott e téren adalékokat hű rajzban, melyek nem egy tekintetben vitték előbbre tudásunkat; ilyen, hogy csak egyet említsek, a *Majláth Béla* tagtársunktól közzétett Püspöki község pecsétje 1475-ből, mely arab számjegygyel ellátott községi pecsétjeinknek korra nézve eddig legelső ismert darabja, holott ekkoráig Nagybánya városáét 1487-ből tartottuk a legelsőnek. Hasonlókép új eredményekre vezetett *Szendrei János* fejtegetése Miskolcz város czímeréről, ki kimutatta, hogy a város régi czímere Zsigmond király arczképét tartalmazá. De nem folytathatom e sorozatot tovább, hisz minden közlemény eddig ismeretlent tett ismertté, becses adalékkal szolgálván a majdan létesítendő «Corpus Sigillorum» anyagához.

A czímereskönyvek, albumok teréről — a heraldika ezen nálunk eddigelé kevéssé felkutatott forrásaiból — újat tárt elénk *Cserghető Géza* tagtársunk

az általa felfedezett ungvári congregatio albumával, mely XVII. századi levén, korra nézve egyike a legrégibb e nembeli gyér emlékeinknek.

Az elmélet terén elég ez utóbbi szerzőnek «A címerek fejlődése és nemei» című dolgozatára hivatkoznunk; míg a nemzedéktan elméletét Dr. *Wertner Mór* «A genealogiai tanulmányok művelésének terjesztéséről» írt czikke képviseli.

A mi a gyakorlati nemzetség- és családtörténelmet illeti, leszámítván a nagyobb számmal közölt apróbb adalékokat, elég a nagyobb dolgozatokra kiterjeszkedni. A genusok közül kettőnek: a Miskócz és Chák nemzetségeknek s ágazataiknak részletes feltüntetését vették tagtársaink *Szendrei János* és *Nagy Iván* dolgozataiban. A kihalt családok közül *Thaly Kálmán*, a Rákóczi kor legalaposabb ismerője, Rákóczi fejedelmi családon kívül, melyet már említettünk, a Bercsényiek származékrendjét állította össze, míg *Gr. Lázár Miklós* dolgozatai a Laczkokról, a Járaiakról és a Kelnekiekről a régibb korban virágzott családok viszonyait hozták tisztába. Ide sorolandó *Kubinyi Ferencz* dolgozata a kihalt Vidffy-családról is. A most is virágzó családok közül a Pethneházyak *Thaly Kálmán*-ban akadtak hivatott genealogusra; míg a Rosnyaiak családfáját *Koncz József* állítá össze, a különböző Némethy családokról pedig *Némethy Lajos* adott felvilágosítást.

Úgy czímertani, mint genealogiai szempontból megbecsülhetetlen segítséget adott *Tagányi Károly* tagtársunk azon terjedelmes s már harmadik éve folyó jegyzékben, mely az országos levéltárban őrzött vagy följegyzett nemesi okleveleket tartalmazza a magyar és erdélyi udvari kanczelláriák felállításáig; habár ez csak egy levéltár adatairól ád számot, de társaságunk feladatának fogja tekinteni e jegyzéket egyéb megyei, városi sőt magán-levéltárak adataival is kibővíteni.

Ha mindehhez még hozzáadjuk, hogy folyóiratunk a könyvismertetések rovatában figyelemmel kísérte, ismertette és megbírálta a szakirodalom újabb termékeit, míg tárczájában számot adott a minket érdeklő tudományos mozgalmakról és hírekről: el kell ismernünk, hogy társaságunk az eleintén föl-fölmerült ellenzések daczára is tért vívott ki a történelmi segédtudományok művelése terén, s magának nem csekély szerepet biztosított.

A szellemi rész niveau-jának emelkedése mellett a társaság anyagi ügyei is javulásnak indultak. A tagok megszaporodott létszáma lehetővé tette, hogy a folyóirat nagyobb terjedelemben, évenként 24 íven művelhesse a felölelt tudományokat. E nagyobb terjedelem által okozott kiadás-többlet daczára is sikerült a mult esztendőben összes tartozásainak kiegyenlítése után ezer forintot meghaladó fölösleget kimutatnia; ennek egy része az alapítványi összegekhez csatoltatván, a társulat alaptőkéje jelenleg a kilenczedfél ezer forintot megközelíti, míg az évi tagdíjak összege, vagyis a társaság évi bevétele a 3700 forintot meghaladja. Ezzel a társaságnak nemcsak létezése van biztosítva, de tekintve az évi jövedelemnek az eddigi tapasztalatok szerint folytonos progressiv emelkedését, meg van adva a kilátás, hogy jövőben működési körét kitágíthatja.

Eddig anyagi okok hátráltatták a társulat programmjába felvett Nemzetségi Zsebkönyvnek megjelentét, jelenleg is csak 600 forint van annak szükségleteire félre téve, mi az első kötet költségeit korántsem fedezi; de az ez év végén várható pénztári maradvány lehetővé fogja tenni annak a jövő év folyamán leendő megjelentét, annyival is inkább, mert már tisztába vannak hozva az elvek, melyek szerint ezen kényes természetű kiadvány napvilágot látand.

A mi a társaság beléletét illeti a lefolyt év alatt, e téren kétségtelenül legnagyobb fontosságú az alapszabályok revisiója, melyet a két éves gyakorlat alatt észlelt hiányok és óhajtások tettek szükségessé. A megváltoztatott alapszabályok ez év elején életbe lépvén, módot nyújtottak az igazgató-választmánynak, hogy ez magát kiváló szakférfiakkal kiegészítse. Új erők, elismert tehetségek kerülvén a választmányba, ez annál jobban megfelelhet feladatának s jobban törekedhetik kitűzött czéljának megvalósításán.

A míg egyrészt így társaságunk anyagilag és szellemileg is erősbödött, nem lehet elhallgatnom azt, hogy a lefolyt évben veszteségeink is voltak. Legyen elég e tekintetben *Bornemisza Ádám*, gr. *Karátsonyi Guido*, *Lipovniczky István* nagyváradi püspök, ifjabb gr. *Pálffy-Daun Lipót* teanoi herczeg, pártoló tagjaink neveit említenünk, kiknek halálát a közélet is széles körben gyászolja; elvesztettük *Medveczky Árpád* évdíjas tagot, a heraldika s genealogia alapos mívelőjét, s társulatunk választmánya legbuzgóbb tagjainak egyikét, *Dr. Szalay József*-et, kinek fiatalsága nem sejtette, hogy benne fogja választmányunk első halottját gyászolni.

Midőn ezekben jelentésemet a lefolyt évről a nagygyűlés elé terjeszteném, teljes megnyugvással teszem ezt, mert az elmondottak bizonyára meggyőznek bárkit arról, hogy a társaság átérezte feladatát, s annyit tett a történelem segédtudományainak terén, a mennyit a rendelkezésére álló eszközökkel tehetett.

A pénztárnoknak bemutatott részletes számadása a következő adatokat tartalmazza:

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság pénztári forgalma 1885 jan. 1-étől okt. 14-ig.

Bevétel.

Pénztármaradvány 1884-ről	1076	frt	99 kr.
Alapítványi kamatok	155	«	— «
Pártoló tagdíjak	529	«	— «
Évdíjak	370	«	— «
A Turul egyes számainak eladása	6	«	— «
Értékpapirok kamatai	72	«	60 «
Összes bevétel	2209	frt	49 kr.

Kiadás.

Tisztviselők tiszteletdíja	375	frt	— kr.
Irói tiszteletdíjak	294	«	50 «
Rajzok, festések, metszetek stb.	425	«	— «
Apró nyomtatványok, posta és egyéb irodai költségek	78	«	51 «
A Nemzetségi Zsebkönyv költségeire takarékpénztárba téve	400	«	— «
Tőkésítés	381	«	58 «
Összes kiadás	1954	frt	59 kr.
Készpénz maradvány	254	frt	90 kr.

Vagyon.

Értékpapirok	2900 frt	— kr.
Be nem fizetett alapítványok	5400 «	— «
Készpénz	254 «	90 «
A Nemzetségi Zsebkönyv költségeire félre téve	600 «	— «
Összes vagyon	9154 frt	90 kr.

A pénztári kimutatás tudomásúl vétetvén, a választmány a számadások megvizsgálásáról annak idejében intézkedni fog.

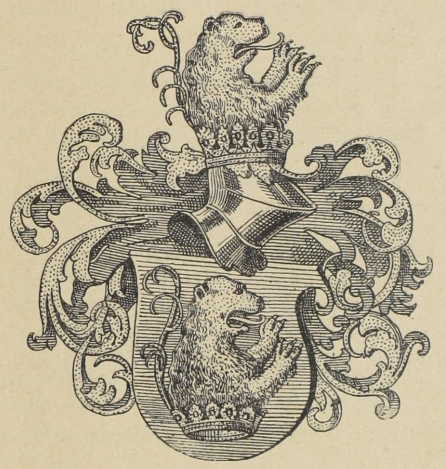
A felolvasásokra kerülvén a sor, Dr. *Szádeczky Lajos* vál. tag bemutatta Báthory István fejedelemnek 1584-ben Móré István részére kelt díszes armálisát, mely az erdélyi Múzeum-egylet tulajdona; s ezután a hallerkői Haller grófoknak rendkívül becses családi könyvét, mely a család történetét, leszármazását s ágazatait tartalmazza, kezdve a tizenkettedik századtól a múlt századig. A festett címerekkel, családtagok arczképeivel, melyek mint kosztümképek is igen becsesek, telt kézirat a XVI. század negyedik tizedében kezdett iratni még Nürnbergben, úgylátszik közvetlen a családnak Magyarországba költözése előtt, s ezután egykorúlag vezettetett. A rendkívül becses emléket a társaság folyóiratában ismertetni fogja, addig azonban úgy a bemutatónak, mint különösen a tulajdonos gr Haller Jenőnek nagylelkű készségeért, melylyel e méltán féltékenyen őrzött családi kincset társaságunknak tudományos felhasználásra átengedé, a közgyűlés köszönetet szavazott.

Ezután a titkár *Kubinyi Ferencz* társulati tagnak «A régi magyarok személynevei» czímű értekezését olvasta föl, mely, mint mutatvány a szerzőnek sajtókészen levő hasonczímű nagyobb dolgozatából, a társaság folyóiratában fog napvilágot látni.

A harmadik felolvasás, Dr. Wertner Mór értekezése, az idő előhaladottsága miatt, a jövő vál. ülésre halasztatott.

A jegyzőkönyv hitelesítésére Dr. Szádeczky Lajos és Dr. Szendrei János vál. tagok kéretvén föl, az elnök zárszavai után a nagy-gyűlés véget ért.

Két XVI. századi czímeres levél. Br. Vécsey Sándor tagtársunk I. Ulászló királynak Pozsonyban 1515. évben júl 6-án (in octava beatorum Petri et Pauli apostolorum) kelt czímeres levelének eredetijét beküldte társulatunkhoz, hogy azt t. tagtársaink tudományos czélból felhasználhassák. A társaság választmánya intézkedett is, hogy az oklevél élére festett czímer lerajzoltassék s a szöveg másolatával együtt a társaság levéltárába elhelyeztessék. Addig is azonban, míg ezt valamely tagtársunk czéljaira felhasználná, érdekesnek tartjuk e czímert és az oklevél szövegét a következőkben röviden ismertetni. A czímert «*Franciscus de Verssend alias de Taryan*» kapja a király szolgálatában szerzett érdemeiért, melyeket azonban az oklevél nem részletez. Az oklevél elejére elég csinosan festett czímert a szöveg ekképen írja le: «Scutum videlicet cerulei sive celestini coloris, in cuius yma parte corona aurea est, ex corona leo dimidius fulvo ac prope aureo colore splendicans, ore patulo lingua exerta exurgere atque erumpere conspicitur. Supra scutum galea est suo colore depicta, supra galeam similis leo ex corona emergens.» E leiráshoz megjegyzendő, hogy a koronából kinövő oroszlány heraldice balra van fordulva; a sisak-takaró foszladéka mindkét oldalról kék-arany. A czímer aranynyal keretelt lilaszín táblában foglal helyet, melyet felül zöld levéllombozat díszít, ágak közt apró geniusok alakjaival. Az oklevél két első sora (a király czímei) arany betűkkel van írva. A függő pecsét egészen ép. Könnyebb megértés czéljából itt adjuk a czímernek egy harmadával kisebbített rajzát.

A másik czímeres levél másolatát gr. Esterházy János vál. tag küldte be társulatunknak. Ez Báthory Zsigmond 1594. évi dec. 31-én Gyulafehérvárott keltezett armálisa, melylyel *Eörményesi Kolbász Dianis*nek *(így)* czímert ad. A primitiv módon festett czímert a szöveg, mely helylyel-közzel hiányos, ekkép írja le: «[Scutum] videlicet triangulare cœlestini coloris, in cuius campo integrum hominis brachium manu sua gladium evaginatum sursumque porrectum tenere conspicitur; supra scutum galea militaris clausa est posita, [habens diadema?] regium, scuti autem latera undique lemna seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes oras seu margines ipsius scuti pulcherime ambiunt et exornant.» E leiráshoz még megjegyezzük, hogy a kardot tartó, balra fordult kar vörös, aranynyal ékített mezbe van burkolva, a kard

rövid, vastag, kevésbbé görbült csúcsban végződő, egyenes parélylyal. A kék mező aranynyal van damaszkolva. A sisakon levő, s az ékítmény helyét betöltő korona három ágú, kék és vörös ékkövekkel díszítve. A foszladék jobbról: kék-vörös, balról kék-arany. Az oklevél eredetije Kolosvárott van br. Bánffy Albert birtokában.

Magyar Történeti Congressus. Múlt füzetünkben közlöttük a congressus egyik alosztályának programmját, melynek megvilágítása s ennek alapján indokolt javaslatok tétele az osztály előadójára bizatott. Most már előttünk feküsznek a congressus összes irományai egy testes, 202 lapra terjedő kötetben, mely mint a Századok f. évi októberi füzete látott napvilágot. Nem lehet feladatunk vázolni a benne foglalt, önálló becsű értekezések mindegyikét, melyek a történelmi kutatást, nevelést és tanítást minden oldalról megvilágítják, csak azon javaslatok ismertetésére szorítkozunk, melyek a történelmi segédtudományok művelésének terjesztését czélozzák, azon tudományokét, melyeknek fejlesztését társaságunk is zászlajára tűzte. A congressus által elfogadott ilynemű indítványok a következők:

1. Arra a kérdésre, állíttassék-e föl palæographiai iskola, igenlőleg kényszerítenek válaszolni a történelem terén mindinkább föllépő szükségletek s a segédtudományok művelésének mai állapota. E szakiskola legyen valódi «Magya történelmi intézet», mely nem a tudomány előismereteibe, hanem magába a tudományba s a kutatás módszereibe vezet be. Két világhírű intézet, a párisi «École des Chartes» és a bécsi «Institut für österreichische Geschichtsforschung» példája áll előttünk; az ezek által teremtett tudományos mozgalmak, kritikai irány, s más üdvös eredmények megismertetnek az e nembeli szakképzés hatásával. Minthogy e szakoktatás már bő előismereteket tételez föl, azért kezdőkkel az intézet nem foglalkozhatik; a felveendő tagoknak képességüket felvételi vizsgálattal kell igazolniok. Az intézet, melynek két éves folyama terveztetik, felöleli a következő tudományokat: magyar kútfők ismerete; palæographia; diplomatika; magyar magán és közjog, canonjog a magyar jogra való tekintettel (jogi encyclopædia); könyv- és levéltárak ismertetése, bibliographia. A fősúlyt a tanításban a gyakorlatokra fekteti; s a jó eredménynek előfeltételei: alkalmas helyiség, kézi szakkönyvtár, facsimilék, pecsétlenyomatok stb.

2. Ez intézet felállítása azonban nem egy év feladata levén, addig is, míg az létrejöhet, okvetlenül szükséges egy tanítási czélokra szerkesztett, az oklevelek minden nemére példát nyujtó facsimile-gyűjtemény kiadása. Az az egypár ilynemű kiadvány, melyet eddig birunk, a mai igényeknek nem felelhet meg. A coneressus magáévá tette az előadó részletes tervezetét, mely tizenkét füzetben, füzetenként 10—15 táblával, példát nyujthatna, nemcsak az oklevelek egyes nemeire, külső és belső sajátságaikra, hanem egyszersmind módot bárkinek arra, hogy magánszorgalommal is elsajátíthassa az oklevelek olvasásának ügyességét.

3. Eppen ily módon szükség volna a hazai pecsétek rendszeres kiadására, egy szerves «Corpus Sigillorum» létesítésére gondolni. Legczélszerűbb volna az egész anyagot három csoportba osztani, ú. m. királyok, királynők és királyi herczegek pecsétei; egyházi hatóságok és személyek pecsétei; és világi hatóságok és személyeké. E csoportok, természetesen több alosztályokra osztva, szigorú korrendben tartalmaznák a pecsétek hű rajzát. De legelső teendő volna a királyi pecsétek új kiadásának előkészítése, mert a Pray-féle editio hiányai egyre jobban előtűnnek.

4. A hazai czímereket s nemesi okleveleket tartalmazó repertorium helyett inkább szükségesnek bizonyul a magyar királyi oklevelek regestáit elkészíteni. Az ily regesta-gyűjtemények megkönnyítik a kutató munkáját, ki azokban egyszerre áttekintést nyer az okleveles anyagról. Miként Németországon Jaffé, Böhmer, Potthast, Sickel stb. regestái nélkülözhetetlenekké lettek: ily hézagot töltenének be a mieink is. A mi a czímer-repertoriumot illeti, az első szükségletnek megfelel Tagányi Károly jegyzéke, mely folyóiratunkban lát napvilágot; nagy hézagot fog betölteni a Siebmacher-féle kiadás is, melynek a magyar nemességet tárgyaló részéből már két füzet jelent meg.

5. Egy «Corpus inscriptionum medii ævi» létesítését, mely középkori feliratainkat meghatározott szerves rendben tartalmazná, kivánatosnak nyilvánítá a congressus. Társulatunknak megvan az az elégtétele, hogy e tekintetben az első mozgalom körében indult meg Torma Károly vál. tagnak a múlt évi nagygyűlésen elmondott indítványával.

Ennyi az a mit a congressus a történelmi segédtudományok terjesztése érdekében óhajtandóknak nyilvánított. Ezen felül elhatározta, hogy a palæographia és diplomatika a történelmi tanárságra készülőkre nézve kötelező tantárgygyá s vizsgálat tárgyává tétessék; a vidéki tanárok érdekében pedig e tudományokból nyári póttanfolyamok életbeléptetését javasolja, hogy e tanoknak elemei mennél szélesebb körben terjedjenek. Kétségtelenül az elmondottak mind igen óhajtandó újítások s e tudományok virágzását biztosító eszközök; de a Történeti Congressus emlékét legjobban fogja dicsérni az, ha a sok óhajtás — vagy legalább egy részök — megvalósúl. Akkor új korszak fog a történelmi kutatásokra derülni.

A Siebmacher-féle magyar czímerkönyv. A nagy vállalatból, melynek részletes ismertetését folyóiratunk múlt füzete tartalmazta, a második füzet is megjelent. A *Nagy Iván* és *Csergheö Géza* tagtársaink által szerkesztett mű e füzete a Baghy-Batthyány családokat öleli föl; szól pedig 190 családról; mily részletes, s mennyi új anyagot tartalmaz, mutatja már azon körülmény, hogy a füzetben tárgyaltak közt csupán a *Balogh* nevű családokból huszonöt különbözőről ád felvilágosítást. A szöveghez mellékelt táblákon 215 különböző czímerrel, czímerváltozatokkal ismerkedünk meg. A vállalat, melynek füzetei bár lehető gyorsan követnék egymást, betölté végre azon régi óhajtást, hogy a magyar nemesség czímerei mennél teljesebben legyenek összegyűjtve; s épp ezért óhajtandó, hogy a füzetek mennél szélesebb körben elterjedjenek mindazok közt, kik előtt a magyar heraldika és magyar nemesség múltjának ismerete nem közömbös.

AZ ÁRPÁDOK HÁZASSÁGI ÖSSZEKÖTTETÉSEI.

POLITIKAI-GENEALOGIAI TANULMÁNY.

Mióta a népek maguk intézik sorsukat, az uralkodó családok házasságai elvesztették jelentőségüket; mióta egész tartományok már nem adatnak hozományúl, és a mióta a trónörökléseket a házassági szerződések által már el nem döntik, azóta az uralkodó családoknak úgynevezett politikai és conventionalis házasságai lassan-lassan elvesztették létjogukat.

Máskép volt ez a mult századokban.

Akkor, midőn az uralkodónak trónralépése s elhalálozása a történetnek voltaképeni határkövei gyanánt tüntek fel, — akkor, midőn a nemzetek összes politikai élete csak úgyszólván az egyeduralkodó s a dynastia érdekei körül forgott, akkor — mondom — az uralkodó családok egybekelései messzeható s a szó legszorosabb értelmében veendő politikai jelentőséggel birtak; mert, ha ezen házassági összeköttetéseket, a mennyire ez lehetséges volna, a kritikai elemzés bonczkése alá vennők, azt tapasztalnók, hogy az elmult századok ismert fejedelmi egybekeléseinek túlnyomó része kizárólag politikai momentumok által volt befolyásolva.

Igaz, hogy e nézetet elég gyakran túlságig vitték. Azt hiszem, hogy a fejedelmi családoknak mult századokbeli házassági frigyeit genealogiai szempontból nem eléggé méltatták és hogy, ha ez történik, okvetlenül még más eredményekre is jutottak volna.

Mert a fejedelmi házassági összeköttetések kritikai elemzése mutatja, hogy minden politikai horderejük és politikai genesisük mellett még azon számos esetben is, hol azoknak politikai és conventionalis provenientiájuk majdnem kézzelfogható, elég gyakran genealogiai momentumok is működtek közre. Egy uralkodó család valamelyik tagja házasságilag egybekel valamely más dynastia tagjával; már az eljegyzési s a házassági ünnepélyek, továbbá a két ház közötti sógorság által szokásos egymásközötti látogatások stb. elég alkalmat nyujtanak arra, hogy az egyes személyek egymással megismerkedjenek és házassági frigyet kössenek, úgy hogy a következő egybekelések voltaképen csak az először kötöttnek kifolyásai gyanánt tekintendők. És hány esetben voltak *csak* a rokonsági viszonyok mérvadók?

Mind ezen és más hasonló momentumokat a fejedelmi házassági összeköttetések megbirálásánál eddig még kevéssé méltattak, a mi — ha szemügyre veszszük, hogy mai napság a történelmi kritikai kutatást már a végtelenig művelik — bizony nincsen igazolva.

A következő sorokban azon kísérletet akarom koczkáztatni, hogy az Árpádok házassági összeköttetéseit politikai-genealogiai kritikának tárgyává tegyem. Ez alkalommal elég gyakran lehet sok incorrectségre felhívnom a figyelmet, melyek az e királyi családról szóló legmérvadóbb történelmi művekbe becsempésztettek.

Ezen házassági összeköttetéseket betű szerinti sorrendben fogjuk elemezni; továbbá lehetőség

szerint az egybekelt családok genealogiai összeköttetését családfákkal illustrálni s a hol szükséges, közös leszármazásukat s házassági összeköttetésük ivadékait kimutatni.

* * *

1. **Angelus.** Az Árpádoknak e családdal kötött egybekelése csak egyetlen egyszer fordul elő, midőn byzanci II. Izsák császár 1185 táján Margitot (vagy Máriát), III. Béla leányát feleségül veszi.

Az Árpádoknak a byzanci császári családokkal oly gyakran kötött politikai egybekelései alapján feltételezhető, hogy e házasság is politikai természetű lehetett, ámbár (a mint ezt a Komnén családnál adandó genealogiai tábla ki fogja mutatni) elég genealogiai momentum is van, mely e házasságra felvilágosítást nyújt és provenientiáját megmagyarázza. E házasság ivadékai férfi ágban kihaltak.

2. **Angolszász család.** Szintén egyedül álló házassági összeköttetés. Edmund, II. Edmund, angol király († 1016 nov. 30.) fia, ki az ország nagyjai által a trónöröklésből örökre kizáratott, két éves korában Knut, a dán hódító által svéd Olafhoz, ettől I. István magy. királyhoz küldetett, nőül veszi I. István második leányát s utódok nélkül hal meg.

Nem tételezhető fel, hogy István leányát egy száműzött, a trónörökléstől megfosztott herczegnek politikai indokból feleségül adta volna.

Megjegyzendő itt, hogy az írók ezen egybekelés megbeszélésénél szembeötlő ellenmondásban állanak egymással. Szalay az ő alapvető művében angol írók szerint István vejét Edvinnek nevezi. Hübner Eduárdnak tartja, míg nejét Ágotát Salamon magyar király leányának ismeri. Brömmel, kinek adatai még a legvalószínűbbek, a következő családfát adja:

II. Edmund, angol király † 1016 nov. 30.

Edmund † korán utódok nélkül, neje: *I. István, magyar király második leánya.*	Eduard † 1057. neje: Ágota (Bruno, II. Henrik császár fivérének leánya ?)

3. **Aragonia.** Itt két házassági összeköttetésre akadunk.

a) Imre, magyar király 1198-ban nőül veszi aragoniai Konstantiát. Habár köztük, igaz, igen messzeterjedő rokonsági viszony mutatható ki, mégsem lehet ezen egybekelést genealogiainak nevezni; de politikai természetű sem volt. Horváth Mihály azt mondja, hogy Imre politikai okok miatt a tűrni kénytelenített sok kellemetlenségért a házas élet örömeiben keresett kárpótlást.

Szalay szerint az egybekelés 1199-ben köttetett.

b) Határozott genealogiai természetű volt az Árpádoknak az aragoniai házzal másodszor kötött egybekelése, midőn Jolán, II. Endre leánya, I. Jakab aragoniai királyhoz feleségül ment. E házasságnak férfi-ivadéka kihalt.

A következőben adjuk ezen házassági összeköttetések táblaszerinti átnézetét.

Lengyel II. Mieczyszlav † 1034.

Rixa férje: *magyar I. Béla.*	I. Kázmér † 1058.
	I. Ulászló † 1102.
I. Gejza † 1077.	III. Boleszlav † 1139.
Álmos † 1129.	II. Ulászló † 1162/3.
II. Béla † 1141.	Richildis férje: kastiliai VII. Alfons 1153.
II. Gejza † 1161.	Sancha † 1208. férje: aragoniai II. Alfons 1174 † 1196.
III. Béla † 1196.	
II. András † 1235. — *Imre* † 1204. — 1198.	Konstantia † 1222. — II. Péter † 1213 szept. 12.
Jolán † 1251. — 1235.	I. Jakab † 1276.

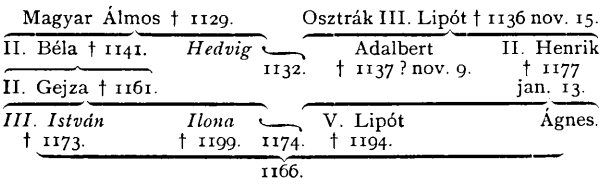
4. **Babenbergiek.** *a)* Az első házasság akkor köttetett, midőn Hedvig, Álmos királyfi leánya és II. Béla király nővére, Lipót, osztrák határgróf fiának második nejévé lett. E házasság utódok nélkül maradt. Cohn (Stammtafeln 1871) szerint Hedvig II. Béla leánya volt. Más versio szerint e herczegnő Adelheid nevet viselt volna. Az «excerptum Ricardianum» szerint a házasság 1132-ben köttetett.

II. Bélának az ország világi nagyjai között számos ellensége akadt, kik trónraléptekor attól féltek, hogy az atyján és rajta elkövetett jogtalanságokat meg fogja bosszúlni; ezért inkább szerették volna a koronát más személy fején látni s e miatt a király ellen orosz és lengyel ellenségeskedéseket keltettek. Ezek ellen akarta magát Béla III. Lipót osztrák határgróffal kötendő szövetség által megvédeni; ennélfogva Adalbertnek Lipót fiának 1132-ben magyar Hedviggel kötött házassága politikainak nevezendő.

b) Második házassági összeköttetésre akadunk akkor, midőn III. István 1166-ban, Ágnest, II. Henrik osztrák határgróf leányát vette feleségül. Ez is (a mint ezt a Rurik-háznál bővebben indokoljuk) politikai természetű volt.

c) A harmadik egybekelés 1174-ben történt, midőn osztrák V. Lipót Ilonát, III. István nővérét vette nőül.

A következő genealogiai összeállítás első pillanatra megmutatja, hogy a két utóbbi házasság első sorban genealogiai természetű.

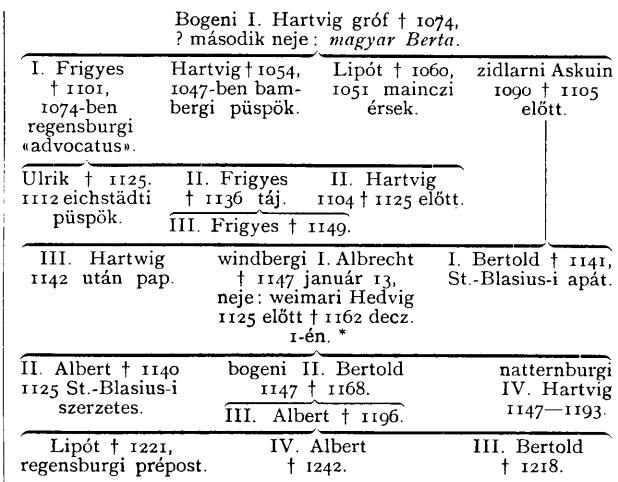
5. **Billungok.** Ezen a szász herczegségben uralkodott családdal az Árpádok csak egyszer keltek egybe, midőn Zsófia, I. Gejza leánya 1070 után Magnus, szász herczeghez ment férjhez. Zsófia 1095-ben halt meg, férje Magnus 1106 körül, a nélkül, hogy e házasságból fiutódok származtak volna. Ezen házassági összeköttetésnek nem lehet politikai jelentőséget tulajdonítani.

Zsófiának genealogiai viszonyai igen zavarosak, melyeket a Weimar-i háznál fogunk bővebben megbeszélni.

6. **Bogen.** Ezen egybekelés nem tartozik a történelmileg eléggé bebizonyítottak közé s abból áll, hogy bogeni I. Hartvig gróf magyar Bertát, I. László király állítólagos leányát a zárdából megszöktette s feleségül vette.* E házasságból többi között két férfigyermek származott, kik a következő táblán kimutatott ivadékok ős-atyjai lettek.

A bogeni grófok egyik ága 1149-ben, a másik 1242-ben halt ki férfi-ágban, mire a család birtokai Bajorországra szálltak át. Érdekes itt azon körülmény, hogy a még ma élő Arco-i grófok magukat a régi bogeni grófoktól származtatják, azt állítván, hogy I. Albrecht ab Arcu, 1149 táján előforduló első állítólagos ősatyjuk, az 1149-ben elhalt bogeni III. Frigyes gróf fia lett volna.

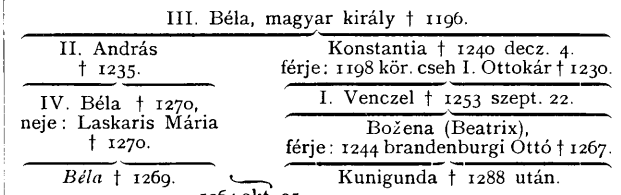
* Ezen egybekelést már a chronologia sem teszi valószínűvé; de erről máskor szólunk.

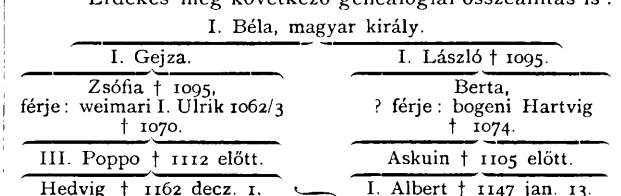
7. **Bolgárország.** Egyetlenegyszer fordul elő. Midőn II. András a szentföldről hazatérvén 1218-ban, Konstantinápolyból Bolgárországon át Magyarországnak akart indulni, II. Azán bolgár király őt addig letartóztatá, míg a magyar király legidősb leányát Máriát neki el nem jegyezte. 1220/1-ben történt az ünnepélyes egybekelés. — A bolgár királyi család kihalt.

Nem tehető fel, hogy Azán király szívbeli házasságot kötött, mert Mária királyleány 1218-ban még gyermekkorát élte s Azán nem is láthatta. Csak a bolgár fejedelem politikai nagyravágyása lehetett az, a mi őt a már más európai uralkodó családokkal rokonságban lévő magyar dynastiával való összeköttetésre birta.

8. **Brandenburg.** Csak egyszer fordul elő, midőn Béla herczeg, IV. Béla fia, 1264 okt. 25-én (Szalay szerint 5-én) brandenburgi Kunigundát veszi feleségül. A házasság utódok nélkül maradt. Jelentőségét a következő tábla mutatja:

* Érdekes még következő genealogiai összeállítás is:

A Rurikokkal s a Przemyslidákkal kötött házasságok összeállításánál ezen egybekelés genealogiai eredete még szembeszökőbb.

9. **Capetingok.** Az ezekkel történt házassági összeköttetésekkel négyszer találkozunk.

a) Az első esetre akkor akadunk, midőn III. Béla 1186-ban Margitot, franczia II. Fülöp nővérét vette feleségül. E házasságnak nem volt politikai háttere. Béla még a legjobb erőben s már özvegy vala, midőn Margit kezét megkérte.

b) A második eset az, midőn II. András 1215-ben Courtenayi Jolánthával egybekelt.

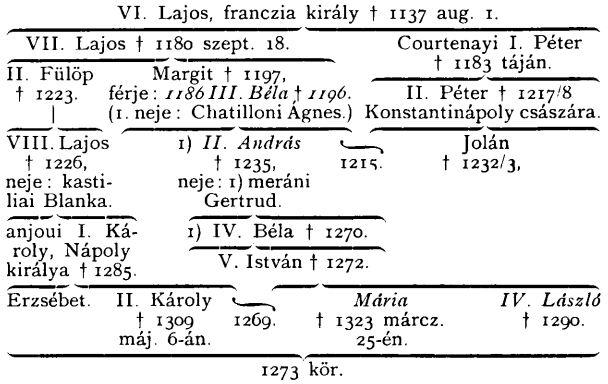
Minden valószínűséggel a palæstinai út volt annak oka, hogy András Jolánt feleségül választá; ő ez által a keleten uralkodó családokkal akart összeköttetésbe jönni, mert Jolántha Courtenayi Péter (Horváth helytelenül nevezi őt VI. Lajos, franczia király unokájának) és Jolán, a konstantinápolyi császárok (Balduin és Henrik) nővérének leánya volt. E házasságnak különben még fontosabb jelentősége is volt Andrásra nézve, mert 1216-ban kilátásba helyezé számára a konstantinápolyi trónt, a minthogy Henrik császár halála után az ország nagyjainak egy része csakugyan megkínálta Andrást a koronával; csak hogy azt Courtenayi Péter kapta.

c) 1269-ben ment Mária, V. István király leánya, Károly herczeghez, szicziliai és nápolyi I. Károly király fiához, nőül. E Károly a Capetingok «Anjou» nevű mellékágából származott. E házasság utódai (kik közül néhányan a magyar trónon is ültek), az 1435-ben elhalt II. Janka nevű nápolyi királynő személyében haltak ki.

Miután I. Károly hohenstaufi Konradin és bádeni Frigyes kivégeztetése által Németország ellenségeskedését maga ellen keltette s ezért szövetségeseket keresett, és miután másrészt IV. Béla és fia István (1269-ben társuralkodó) a magyar partvidék védelmére szintén szövetségest kerestek, ennélfogva az 1269-ben kötött egybekelés határozottan politikai természetű volt.

d) Ugyanezt mondhatni az 1273-diki év táján IV. László és nápolyi Erzsébet (Izabella) I. Károly leánya között kötött házassági frigyről.

Íme a genealogiai átnézet:

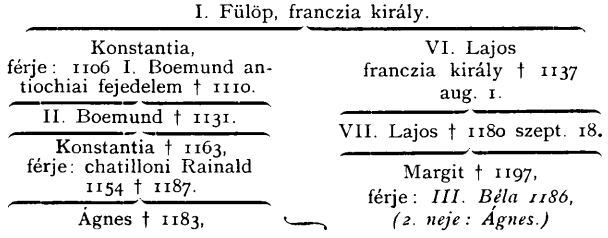

10. **Chatillon.** Egyetlen egyszer.

I. Manuel, Konstantinápoly császára, ki egyideig nem tartotta lehetetlennek, hogy Magyarország és Byzanc koronáit egyesítse és ki később minden áron legalább Magyarországra s annak uralkodóházára való befolyását akarta megszilárdítani, 1162-ben küldöttséget menesztett III. Istvánhoz azon kéréssel, hogy Béla öcscsét Konstantinápolyba küldje, mert neki — Manuelnek — figyermeke nincs s ő Bélának Mária nevű leánya kezével együtt a byzanci trónöröklési jogot adandja. De midőn 1170-ben fia született, Manuel jónak találta az eljegyzést felbontani s így történt, hogy a magyar királyfinak neje mostoha nővérét, Chatillon-Antiochiai Ágnest adta feleségül.

Származását illetőleg Horváth és Szalay egyaránt tévednek, mert mind a két író Boemund antiochiai fejedelem leányának tartja; ez pedig helytelen. Ágnes származását s az Árpádvérű királyfival való egybekelését a Szicilia-Hauteville-féle genealogiai táblán találjuk.

Margittal, Béla első nejével való rokonságát a következő tábla ábrázolja:

11. **Este.** II. András király 1234-ben, 60 éves korában és fiainak ellenszegülése daczára nőül

vette Este-i Aldobrandin őrgrófnak Beatrix nevű leányát, kitől Posthumus István született. Minthogy az agg király ez esetben csakis feleséget keresett, nem lehet e házasságnak politikai színt tulajdonítani.

Régibb írók szerint következő — igaz, nem igen megbízható — sógorsági viszonyt lehet a két fél között kimutatni:

Konstantia † 1163, Antiochia örököse, férje: Chatilloni Rainald 1154 † 1187.

Ágnes † 1183, férje: *III. Béla király.*
II. András † 1235.

Alice.

Estei Azzo, Ferrara és Ancona őrgrófja † 1212, nejei: 1) szavoyai Eleonora, 2) St. Bonifacioi Erzsébet.

2) Azzo † 1264.

1) 1. Aldobrandin, neje: Scaliger Regina.
Beatrix † 1245.

1234.

12. **Frank származású császárok.** Midőn I. András király 1058-ban Salamon fiát megkoronáztatta, nemsokára a koronázás után titkos szövetséget kötött IV. Henrik német király gyámjaival s Ernő osztrák határgróffal, hogy fiát Béla öcscsének s fiainak ellenségeskedései ellen megvédje.

E szövetség kifejezése gyanánt tekintendő az akkor Judit (vagy Zsófia) IV. Henrik nővére és Salamon között történt eljegyzés; 1063-ban Judit már mint Salamon király neje jött az országba. Második férje lengyel I. Ulászló volt (1088 táján).

Megjegyzendő, hogy két Árpádvérű királyleány volt a hohenstaufi császári család tagjaival eljegyezve.

Először is II. Bélának Zsófia nevű leánya Henrikkel, III. Konrád császár fiával; de a vőlegény 1150-ben elhalálozván, Zsófiából apácza lőn Admontban. Bélának e leányát Konrád császár maga kérte hitvesül 1137-ben született Henrik fia számára; Béla 1139-ben hajolván e kérelemre, a gyermeket Styriába az admonti kolostorba küldte, hogy ott neveljék és oktassák, míg a gyermekjegyesből s a gyermekaszszonyból férj és hitves válhatnak. Ezen eljegyzésnek közbenjárója cseh Szobieszlav, Béla sógora, volt.

1189-ben I. Frigyes császár és III. Béla király között oly bízalmas viszony keletkezett, hogy Béla leányát, Konstantiát, a császár fiával, Frigyes sváb herczeggel eljegyeztette. Frigyes herczeg már 1191. jan. 20. elhalt.

Hohenstaufi I. Frigyes, sváb herczeg † 1105.

II. Frigyes † 1147 apr. 6.

I. Frigyes császár † 1190 jun. 20.

Frigyes, sváb herczeg † 1191 jan. 20.
Jegyese 1189 *magyar Konstantia.*

III. Konrád császár † 1152 febr. 15.

Henrik szül. 1137 † 1150.
Jegyese 1139 *magyar Zsófia.*

13. **Habsburg.** Egyedüli eset.

Fennena királyné, III. András felesége 1295 körül elhalálozott, a nélkül, hogy férjének fiutódot hagyott volna hátra.

Hogy családja férfiágban ki ne haljon, András nemsokára Fennena halála után második hitvestárst keresett. De minthogy ő már 1293-ban osztrák I. Albert herczeggel kölcsönös szövetségre lépett (az előbbi nassaui Adolf német ellenkirály ellen, az utóbbi anjoui Károly ellen), melyet most még jobban szeretett volna megszilárdítani, magától érthető, hogy Ágnest, osztrák Albert leányát választotta hitvesül.*

14. **Horvátország.** Az első házasságot Imre köté, I. István fia, midőn Krescimir, horvát király leányával házasságra lépett. E házasságnak alig lehettek politikai indokai, mert Istvánnak akkor még nem voltak terjeszkedési vágyai s mert fiát, családjának fentartása czéljából minden áron meg akarta házasítani.

Inkább lehetne a második egybekelést politikainak nevezni, midőn t. i. Ilona (= Lepa), I. Béla leánya Zvonimir horvát királyhoz ment férjhez. A Zvonimir halála után felmerült események e házasság politikai jellegét tanusítják. A horvát királyi család férfi-ágban kihalt.

15. **Komnénok.** *a)* Az ezekkel kötött házasságok elseje akkor történt, midőn I. László király Piroska nevű leányát a későbbi I. János nevű, a Komnénok családjából származó byzanci császárnak feleségül adta. Piroska a görögöknél Irén nevet vett fel. Az ezen házasságból származott ivadék férfiágban kihalt. A házasság genesise homályos.

* Habsburgi 1. Rudolf egyik leánya már ezelőtt is el volt jegyezve magyar András herczeggel, V. István fiával; de mivel a vőlegény 1277-ben elhalálozott, e házasság nem jött létre. Szalay szerint az ezen Árpádvérű királyfival eljegyezett habsburgi leány nápolyi Martell Károlynak Konstantia nevű felesége lett volna; de ez nem áll, mert Martell Károly neje Klementia nevet viselt és szintén habsburgi Rudolf egyik leánya volt († 1295).

b) A második házassági összeköttetés akkor történt, midőn Manuel császár Boris, magyar trónkövetelőnek, Kálmán király állítólagos fiának, nővérei egyikét feleségül adta. Borisnál minden határozottsággal állítható, hogy ezen egybekelés politikai volt, mert — hogy a magyar koronára való igényeit érvényesíthesse — a byzanci uralkodó házzal kötött egybekelést ezen igények előmozdítására a legalkalmasabb eszköznek vélte.

c) Szintén politikai természetű volt a harmadik egybekelés, midőn Manuel a «IV. István» királyi címet viselő magyar prætendensnek unokahuga Mária kezét adá.

A következő táblán az Árpádoknak a Komnénokkal, az Angelusokkal s a Palæologusokkal kötött házasságait akarjuk ábrázolni.

I. Komnén Elek császár † 1118 aug. 15.

- I. János † 1143 apr. 8, neje: *magyar Piroska* † *1133.*
  - Izsák.
    - Mária, férje: *magyar IV. István.*
  - I. Manuel † 1180.
    - Mária, jegy.: *magyar III. Béla 1162/3.*
  - Leány, férje: *magyar Boris.*
    - II. Izsák † 1204, neje: *1185 magyar Mária.*
      - Irén, férje: *Palaeologus* Elek † 1204 előtt.
        - Andronikos.
          - VIII. Mihály.
            - II. Andronikos † 1332.
      - Anna † 1218 előtt, férje: I. *Lascaris* Tódor császár.
        - Mária † 1270, férje: *1218 IV. Béla, magyar király.*
          - V. István † 1272.
            - Anna.
    - III. Elek, császár 1195 apr. 8. óta.
  - Theodora, férje: *Angelus* Konstantin.
    - Andronikos.

Csak egy pillantást kell vetnünk e táblára, s meggyőződünk, hogy minden politikai indokok mellett, melyek a byzanci császári családokkal kötött házasságoknál mérvadók voltak, ezen egybekeléseknél még elég genealogiai momentum is közreműködött.

16. **Kún családok.** *a)* Az Árpádoknak kún családdal először kötött egybekelése azon időben történt, midőn Zoltán fejedelem 947-ben Taksony fiának kún származású feleséget adott. Szalay tévedésben van, mikor Taksonyról azt mondja, hogy 931-ben kún anyától született.

b) A második esetre azon időben akadunk, midőn IV. Béla (1245 körül) István (a későbbi V. István király) fia számára a kún származású Erzsébetet (tán a meggyilkolt Kuthen leányát) szemelte ki menyasszonyúl, hogy — ha a tatárok újonnan meglepnék országát — a kúnok támogatását magának biztosítsa.

Magától érthető, hogy IV. Béla kedvezőbb körülmények között, koronája örökösének magasabbrangú feleséget szerezhetett volna. A kún leánynyal kötött egybekelés tehát politikai indokokra vezethető vissza.

17. **Laskaris.** Midőn II. András 1218-ban az eredményekben oly szegény palæstinai útjáról hazafelé indult, a harczban elmaradt babérokat családja tagjainak kedvező megházasításai által vélte pótolni. E politikájának kifolyása volt, hogy Máriát, I. Laskaris Tódor byzanci császár leányát, Béla fiának jegyeseként magával haza vitte.

Egyúttal megemlítjük, hogy ugyanakkor Izabellát, II. Leo örmény király trónörökösét is eljegyezte András fiának, remélvén, hogy ily módon az örmény koronát családja egyik tagjára ruházhatja át; de e reménye meghiúsult, mert Leo halála után a herczegnő Fülöp antiochiai herczeghez ment férjhez.

18. **Merán-Andechs.** Meráni Gertrud, IV. Bertold istriai őrgróf leánya, a későbbi II. András magyar királyhoz ment férjhez. A nyomatott kútforrások alapján nem lehet könnyen ezen egybekelésnek valamely politikai háttért tulajdonítani. Genealogiai érdekkel pedig bír e házaspárnak következő táblán ábrázolt rokonsági viszonya:

I. Gejza, magyar király † 1077.

- Álmos † 1129.
  - II. Béla † 1141.
    - II. Gejza † 1161.
      - III. Béla † 1196.
        - II. András † 1235.
- Zsófia † 1095, férje: 1) weimari Ulrik 1062/3, † 1070 márcz. 6-án.
  - Poppo † 1112 előtt, istriai határgróf.
    - Zsófia † 1156 szept. 5, férje: Andechsi II. Bertold † 1151 jun. 26.
      - III. Bertold † 1188 ? dec. 14.
        - IV. Bertold † 1204 aug. 13/15.
          - Gertrud † 1214.

19. **Montferrat.** Margit (a görögöknél: Mária), III. Béla királynak leánya 1204-ben, első férje (byzanci II. Izsák) halála után Montferratoi Bonifáczczal, Thessalonichi királyával második házasságra lépett. Minthogy Bonifácznak keleten tevékeny szerep jutott s ő magának ott birodalmat tudott szerezni, ennélfogva a byzanci özvegy császárnéval történt egybekelése meg van magyarázva. A montferratói őrgrófok férfiágban kihaltak.

20. **Morrosini.** István, II. Andrásnak (halála után született) fia feleségül vette az előkelő velenczei házból származott Morrosini Katalint, mely házasságból a későbbi III. András király született. István királyfi története nem elég világos, hogy egybekelésének közelebbi indokait megbírálhatnók.

21. **Palæologusok.** Néhány krónikás szerint II. Andronikos byzanci császár Annát, V. István magyar király leányát bírta volna feleségül. E házaspár közötti rokonsági viszony a Komnénoknál adott családfán ábrázoltatott.

22. **Piastok.** E családdal *leggyakrabban* keltek egybe az Árpádok.

a) Az első eset 973-ban történt, midőn Gejza fejedelem lengyel Etelka (Adelheid) herczegnőt feleségül vette.

Húsvét tája volt, midőn Ottó császár Quedlinburgban tartózkodott. Ekkoron a magyar követek békét kötöttek a császárral, mely alkalommal valószínűleg az eljegyzés is megtörtént. Horváth szerint a császár feltételül azt kivánta Gejzától, hogy a papoknak, kik országába mennek s a kereszténységet hirdetni fogják, szabad bemenetelt engedjen. E szerint a lengyel herczegnőnek a magyar fejedelemmel kötött házassága tán szintén csak czélhoz vezető eszköznek tekintendő.

b) Nemsokára ezután a második egybekeléssel találkozunk, midőn Gejza fejedelem Judit leányát neje unokaöcscséhez, I. Boleszlavhoz férjhez adta. Itt határozott genealogiai házasságról van szó.

c) Hogy I. Béla, még mielőtt trónra lépett, Rixát, II. Mieczyszlav leányát feleségül kapta, ezt rendesen úgy magyarázzák, hogy e házasság a lengyel herczeg javára tett kiváló hadi szolgálatainak jutalma lett volna. De ha csak egyetlenegy pillantást vetünk a törzsfára, azt találjuk, hogy ezen egybekelés megmagyarázására a két család eddigi sógorsági viszonyaiban is már elég indok van.

d) Gertrud, II. Béla leánya, III. Mieczyszlav krakkói herczeghez ment nőül. E házasságnál is első sorban a két család közötti rokonsági viszonyok lehettek mérvadók.

e) A későbbi II. László király Juditot, III. Boleszlav leányát vette nőül és Halicsot kapta vele hozományúl. Ez utóbbi körülmény a házasság politikai jellegét tételezi fel.

f) Kálmán, II. András fia 1215-ben Salomevel, fehér Leszkó krakkói herczeg leányával jegyeztetett el.

Minthogy András király akkori időben fiát Andrást fegyveres kézzel visszahelyezte Halics birtokába, mihez Leszkótól fegyveres segélyt kapott, ez esetben is politikai házassággal van dolgunk.

Ezen házassági összeköttetés fősúlya oda volt irányozva, hogy a lengyel és magyar uralkodók érdekei az orosz uralkodókkal szemben azonosakká váljanak.

g) II. Andrásnak a Piastokkal kötött házassága alkalmat adhatott e két ház között később létrejött házasságokra.

A legközelebbi frigyet 1239-ben Kunigunda IV. Béla leánya kötötte, midőn a lengyel szemérmes Boleszlavhoz ment nőül; — e házasság utódok nélkül maradt.

h) Ilona, IV. Bélának másik leánya, 1257-ben lengyel áhitatos Boleszlavhoz ment férjhez. A Piastok férfiágban kihaltak.*

i) III. András, az utolsó Árpádvérű uralkodó szintén Piastszármazású leányt vett feleségül: Fennenát, Ziemovit, kujávi herczeg leányát.

Még meg kell itt jegyeznem, hogy Horváth lengyel fekete Leszkót IV. László magyar király sógorának nevezi. Minthogy Leszkó felesége László nővére nem volt és viszont László felesége semminemű rokonsági viszonyban nem állt Leszkóhoz, ennélfogva a Horváthnál előforduló sógorsági viszony szigorú genealogiai szempontból véve incorrekt. Igaz ugyan, hogy Leszkó az Árpádokkal némi rokonságban volt (a mint ezt a következő tábla mutatja) és így lehet, hogy Horváth őt csak azért és tágabb értelemben veendő «sógor»-nak nevezi.

IV. Béla király † 1270.

V. István † 1272.	Anna, férje: 1244 táján halicsi Rostislav.
IV. László † 1290.	Gryphina, férje: lengyel fekete Leszko.

Íme a Piastok s az Árpádok között kötött házasságok táblaszerinti átnézete:

* A két utóbbi egybekelés azért történt, hogy IV. Béla, ha a tatárok újonnan meglepnék országát, a Piastok támogatását magának biztosítsa.

Lengyel Ziemomysl.

I. Mieczyszlav † 992. — Etelka, férje: 973 *magyar Gejza* † 997.

I. Boleszlav 3. neje: Emmelinda. — *magyar Judit, elvált.*

II. Mieczyszlav † 1034.

I. Kázmér † 1058. — Rixa, férje: *magyar I. Béla.*

I. Ulászló † 1102.

III. Boleszlav † 1139. okt. 28.

III. Mieczyszlav † 1202, neje: *magyar Gertrud.* — Judit, férje: *magyar II. László* † 1162. — II. Kázmér † 1194 május 4-én.

Otto. — Leszko † 1227. — Konrád † 1247.

Ulászló † 1239. — szemérmes Boleszlav, neje: *1239 magyar Kunigund* † *1292.* — Salome, férje: *1215 magyar Kálmán.* — Kázmér † 1267. kujáviai Ziemovit.

áhitatos Boleszlav, neje: *1257 magyar Ilona.* — Fennena, férje: *magyar III. András* † *1301.*

23. **Przemyslidák.** *a)* Az első házasságot II. Wratiszlav kötötte 1058 körül. Spitinjev bátyjával ellenségeskedésbe kerülvén, ez sereget gyűjtött és Wratiszlav ellen Morvaországba indult. — A megtámadott herczeg tanácsosnak tartá Andráshoz Magyarországba szökni, viselős nejét (Arabonát) Olmüczben hagyván, ki utóbb, a papság közbenjárására férje után Magyarországba indult, de útközben meghalt. Az ekkép özvegységre jutott Wratiszlavnak jó alkalma nyilt, Andrásnak Etelka (Adelhaid) nevű leányával való egybekelése által Spitinjev bátyja ellen hatalmas szövetségest nyerni. Spitinjev most neki Morvaország azon részét, melyhez atyja végrendeleténél fogva jogot tartott, visszaadta, hogy András nehezteléséét kikerülhesse.

b) Hogy Wratiszlav öcscse, Euphemiával, I. Béla leányával házasságot kötött, ezt az előbbiek szerint könnyen megmagyarázhatni.

c) A harmadik házassági összeköttetés szintén csak az eddigi sógorsági viszonyok kifolyása. I. Szobieszlav (II. Wratiszlav egyik fia) t. i. I. Gejza egyik unokáját vette feleségül.

d) Frigyes, II. Wratiszlavnak egyik utóda, Erzsébetet, II. Gejza leányát vette feleségül. Midőn II. Ulászló, Frigyes atyja, a magyar királyleányt fiának eljegyzé, akkor nem történt ez politikai indokokból; de a következő házassági összeköttetés már határozottan politikainak tekintendő.

e) III. István nemzetének meghasonlásában saját erejét elégtelennek látván, hogy a görög segély által is támogatott István nagybátyjának ellentálljon, szövetségesek után nézett. Minthogy Frigyes császár igéreteit nem teljesítette, István cseh Ulászlóhoz fordult, kinek segedelmét eleve is annál inkább remélhette, minthogy ő Erzsébetet, III. István hugát már néhány évvel előbb eljegyezte volt Frigyessel, a maga idősb fiával. A megkötött szövetséget Ulászló még egy újabb házassági szerződéssel is szilárdította, ifjabb fiával, Szvatoplukkal, III. István második hugát Odolát (vagy Hulichát) jegyezvén el.

f) 1198 táján vette I. Ottokar király, Konstantiát, III. Béla leányát feleségül.

Záradékul legyen még megemlítve, hogy III. András 1298 február 12. Erzsébet leányát cseh Venczel királyfival (az utolsó Przemyslida vérű cseh királylyal) eljegyzé. A házasság azonban nem jött létre. Az eljegyzés szintén politikai természetű vala, minthogy András a nassaui Adolf német ellenkirály ellen képződött coalitióba belépett. — A Przemyslidák férfiága kihalt.

Íme az Árpádok és a Przemyslidák között kötött házasságok táblaszerinti átnézete:

I. Brzetiszlav † 1055 jan. 10.

II. Wratiszlav † 1093 jan 14, neje: *magyar Etelka* † *1062.* — morva Otto † 1086 jun. 9, neje: *magyar Euphemia* † *1111.*

I. Ulászló † 1125 apr. 12. — I. Szobieszlav † 1140 febr. 14, neje: *magyar Etelka* † *1140.*

II. Ulászló † 1175 jan. 18.

Frigyes † 1189 márczius 25, neje: *magyar Erzsébet.* — Szvatopluk, neje: *1164 magyar Odola.* — I. Ottokár † 1230 dec. 15, neje: 1198 táján *magyar Konstantia.*

Megjegyzendő, hogy *egy* Árpádvérű herczeg sem választott magának przemyslida feleséget.

24. **Rurik.** *a)* Állítólag már Szár László, Gejza fejedelem unokaöcscse orosz herczegleányt vett volna feleségül; de a magyar kútforrások nevét nem említik. Ezen orosz leszármazás volt talán annak oka, hogy az Árpádvérű herczegek Gizela királyné és pártosainak ármányai elől Oroszországba menekültek, hol

b) András herczeg (a későbbi I. András király), Anastáziát, I. Jaroszlav nagyherczeg leányát nőül kapta; ez valószínűleg csak genealogiai házassági összeköttetés vala.

c) Kálmán király 1104-ben újonnan kötött házasságot a Rurik-házzal, a mennyiben Predszlávát, II. Wladimir nagyherczeg leányát feleségül vette. Kálmán e házasság előtt már Wladimirral szövetségre lépett, midőn őt Przemysli Volodár ellen támogatta.

d) A fiatal II. Gejzának orosz Fruzsinával való egybekelése határozott politikai természetű volt.

A dynastiának II. Béla trónralépte óta Boris

trónkövetelő ármányai sok bajt okoztak. Az orosz Predszlávától Oroszországban születvén, ott neveltetvén és növekedvén, magától érthető, hogy az orosz nagyherczegek törekvéseit támogatták. II. Gejza gyámjai ezen orosz politikának az által akarták elejét venni, hogy a fiatal királyt orosz leánynyal házasították meg; azóta Boris orosz segélyre többé már nem számíthatott.

e) A legközelebbi házassági összeköttetés szintén politikai természetű volt. IV. Béla Chrobry Msztiszlav orosz herczeggeli ellenségeskedéseinek az által vetett véget, hogy egy 1221-ben tartott találkozás alkalmával Andrást, harmadik fiát, a nagyherczeg leányával eljegyezte.

f) A következő házasság azon időben köttetett, midőn orosz Rosztiszlav halicsi fejedelem Annával, IV. Béla leányával 1244 körül egybekelt. Úgylátszik, hogy ezen házasságnak ugyanazon politikai indoka volt, mint a következőnek.

g) Przemysli Leo 1252 körül szintén IV. Béla egy leányát, Konstanciát vette feleségül.

Béla — a mint már fent említettük — kedvezőbb körülmények között gyermekei számára fényesebb házassági összeköttetéseket is szerezhetett volna; de nem szabad elfelednünk, hogy a tatárok által elpusztított, Béla által nagy nehezen restaurált ország hatalmas uralkodó családok tagjaira nézve különös ingerrel nem birhatott, miért is csak azért adta leányait a Rurik-herczegeknek, hogy ezek őt a tatárok netáni inváziója alkalmával támogassák. A Rurik-ok férfiágban kihaltak.

Íme a genealogiai összeállítás:

I. Jaroszlav nagyherczeg † 1054 febr. 19.

- II. Svaetoszlav † 1076 decz. 27.
  - csernigovi Oleg † 1115.
    - II. Vzevolod † 1146 aug. 1.
      - III. Svetoszlav † 1195.
        - Vzevolod.
        - csernigovi Mihály † 1246.
        - Rosztiszlav † 1264, macsói bán, neje: 1244 kör. *magyar Anna.*
- Wladimir † 1052.
  - Rosztiszlav † 1066.
    - Volodár † 1124.
      - halicsi Wladimirko † 1153.
        - Jaroszlav † 1187.
          - Leány, jegy.: *magyar III. István.*
- Anasztázia, férje: *magyar I. András.*
- I. Vzevolod † 1093 apr. 13.
  - II. Wladimir † 1125, perejaslavli és smolenski hg.
    - Msztiszlav † 1132.
      - II. Izeszlav † 1154.
        - II. Msztiszlav † 1170.
          - halicsi Román † 1205.
            - Dániel † 1266.
              - Leo, neje: 1252 kör. *magyar Konstantia.*
      - Fruzsina, férje: *magyar II. Gejza* 1146.
        - Msztiszlav † 1180.
          - Chrobry Msztiszlav † 1227/8.
            - Ilona (Mária), férje: *1221 magyar András herczeg.*
    - Predszláva férje: *1104 magyar Kálmán.*
      - Rosztiszlav † 1167.

Mielőtt a következő családra áttérnénk, szükséges, hogy III. István királynak halicsi Jaroszlav leányával történt eljegyzését röviden megemlítsük.

III. István görög Manuel ellen szövetségest keresvén, korának szokása szerint, ezt csak családi összeköttetés útján vélte megtalálhatni; miért is egy orosz nagyherczegnővel váltott jegyet. Manuel valódi keleti ármánynyal az orosz fejedelmet saját érdekkörébe vonván, István az eljegyzést felbontotta s a babenbergi házzal kötött szövetséget; Brömmel tehát téved, ha III. István első feleségét orosz leánynak nevezi. Mások azt mondják, hogy az orosz fejedelem bontotta volna fel az eljegyzést.

25. **Stefling.** II. Istvánnak e családdal kötött házassága több mint egy irányban politikainak tekinthető.

Egyrészt azt kivánták a fejedelmi nemzetség kifogyta miatt aggódó főrendek, hogy a király hitvestárst keressen, másrészt maga István oda törekedett, hogy felesége által osztrák III. Lipót határgróffal politikai szövetségre léphessen.

Szalay szerint a főrendek csak azért tanácsolták a házasságot, hogy a király nőtlensége által okozott botrányos életmódnak véget vessenek. Minthogy István Lipóttal húzamosabb idő óta viszályban élt, sógorsági kapocs által barátságos viszonyt akartak egymás között létrehozni s így főrendeinek tanácsára az osztrák határgróf egyik rokonát, Etelkát (Adelhaidot) nőül vette.

Az ezen Adelhaidról szóló, a nyomtatott kútforrásokban előforduló genealogiai adatok egymástól annyira eltérők, hogy nehéz a zavarosba némi rendet behozni.

Brömmel: «Eine Tochter Stephanius von Rietenburg, Burggrafen von Regensburg»-nak nevezi őt.

Horváth Steffingi Henrik tartománygróf és Richarda, osztrák Lipót nővére leányának tartja.

Szalay szerint stephaningi Henrik tartománygróf és Lipót testvérhugának leánya.

Mind ezen adatok nem correktek.

Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy III. Lipót osztrák határgróf nővérei között Cohn L. A. («Stammtafeln» 1871), a Babenbergeket tárgyaló körülményes törzstábláján egyetlen egyet sem említ, ki egy regensburgi őrgrófhoz férjhez ment volna. Ő nála csak Babenbergi Bertha fordul elő, ki az 1180-ban elhalálozott regensburgi Henrik

őrgróffal 1130 körül házasságra lépett; e Bertha pedig III. Lipót *leánya*, nem nővére. Lipót nővérei között ugyan nála is találunk egy Richardis nevűt; csak hogy neve felett kérdőjel áll és netáni férjéről egy szóval sem tesz említést.

Lássuk most a regensburgi őrgrófok családfáját, kik eredetileg Lengfeldi és Steflingi grófok voltak.

Szabatosabb illustrátió kedveért ide csatoljuk az egész családfát, a mint ezt Hopf «Historisch-genealogischer Atlas» című művébe Wittmann szerint («Die Burggrafen von Regensburg» Abhandlungen der Münchener Akademie der Wissenschaften 1854. VII. 2. 363. l.) felvette s aztán fogjuk hozzáfűzni észrevételeinket.

Lengfeldi I. Babo (Poppo) 976 † 1002.

Liutana, férje: Rupert 998 † 1036 kör.		Liutolf, pap.
I. Otto, pap 1061—1089.	I. Henrik ca. 1036—1088 † 1088.	II. Babo ca. 1036—1065 † 1065.
II. Otto 1088—1142 † 1142.	II. Henrik 1088—1102 † 1102.	steini Ulrik.
III. Henrik, regensburgi őrgróf, 1142—1180 † 1180, neje 1130 körül babenbergi Bertha.	I. Frigyes † 1184.	III. Otto, steflingi tartománygróf, 1142—1185 † 1185.
	V. Henrik 1185—1190 † 1190.	V. Otto, pap, † 1179. / VI. Otto, pap, 1193 † 1205 előtt.
IV. Henrik 1180—1185 † 1185.	II. Frigyes † 1181.	IV. Otto † 1185.

Minthogy az osztrák Berta csak 1130 körül ment III. Henrikhez férjhez, ennélfogva II. István felesége, ki már 1121-ben Istvánnak neje volt, nem lehetett e Berta és III. Henrik leánya.

Hozzájárul még az is, hogy Henrik csak 1142-ben, tehát 11 évvel István halála után lett regensburgi várgróf.*

26. **Svédország.** Szalay Álmosnak, a megvakított herczegnek feleségét Ingeburg, svéd királyleánynak nevezi, a nélkül, hogy közelebbi leszármaztatását adná. — Az időszámításnak megfelelőleg Ingeburgnak vagy Stenkil, vagy Blot-Szven házából kellene származnia.

27. **Szász származású császárok.** I. Istvánnak a szász császári család bajor ágából származó Gizelával 995-ben történt egybekelése határozott politikai természetű volt.

* Steflingi Adelheid genealogiai viszonyait különben más alkalommal önálló czikkben fogom tárgyalni.

Gejza fejedelem, hogy a kereszténység felé nem hajló alattvalóinak netáni felkelései ellen oltalmat nyerhessen, szövetségeseket keresett, mely czélból a már Ottó császárral és bajor II. Henrik herczeggel előbb kötött frigyet még jobban meg akarta szilárdítani. Azonkívül tudta, hogy fiának csak a kereszténységhez való hű ragaszkodás által lehet jövője; ezért tehát fia számára Gizela kezét kérte. A szász császári család mindkét képviselőjének tetszett az ajánlat, mert benne a kereszténység győzelmét látták.

A Wittelsbach családnál ezen házassági összeköttetésre vonatkozó tisztán genealogiai észrevételt fogunk tenni.

28. **Szerbia.** *a)* Hogy II. István 1130-ban vak Bélának Ilona szerb herczegnőt feleségül adta, ennek szintén volt politikai háttere.

Egyrészt a ritka szilárd jellemű és rendületlen bátorságú herczegnő legalkalmasabbnak látszott arra, hogy az országlás gondjait férjével megoszthassa és vak férjének hű vezetője legyen; másrészt pedig épen akkor, inkább mint valaha, Magyarországot a byzanci császárság fenyegeté a legnagyobb veszélylyel, mi ellen István a szerb uralkodó házzal való családi összeköttetés által szövetségest vélt szerezhetni.

b) A második házasságot szerb Dragutin kötötte, midőn Katalint, V. István idősb leányát feleségül vette.

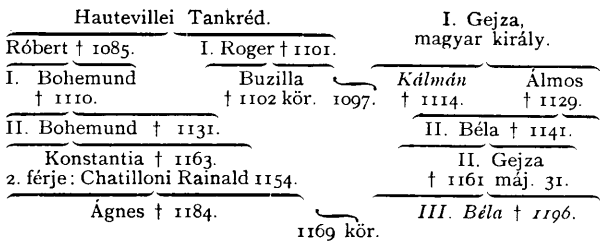
c) A harmadik egybekelés akkor történt, midőn Milutin, Dragutin öcscse, Katalin ifjabb nővérét, Erzsébetet, a Nyulakszigetei klastromból megszöktetvén, feleségül vette.

Úgy látszik, hogy az utóbbi házasságnak politikai háttere nem volt.

29. **Szicilia-Hauteville.** Kálmán király meggyőződvén arról, hogy előbb utóbb Dalmátország és a partvidék miatt Velenczével háborúba fog keveredni, elegendő tengeri erő hiányában oly szövetségest keresett, ki ezt pótolhassa.

Ezért történt, hogy I. Roger, sziciliai fejedelemmel szövetségre és családi összeköttetésre lépett, minek az lett a következménye, hogy Roger leányát, Buzillát feleségül vette.

A következő tábla mutatja a Chatillon, Szicziliai és Árpád-házak egymás közötti rokonsági viszonyát.

30. **Synadenos-Botoniates.** Horváth I. Gejza király feleségét az 1078-ban görög császárrá lett Nikephoros Botoniates leányának nevezi. Szalay egyszer Nikephoros Botaniates, görög hadvezér és későbbi császár egyik közel rokonának tartja, míg máskor e Nikephorost Gejza sógora gyanánt említi.

Legtöbb valószínűséggel bír Brömmel előadása, mely szerint a görög Theodul-Synadenos leánya lett volna. Ez hihetőleg Nikephoros nővérének férje volt, kit Nikephor 1079/80 táján adoptált.

E byzanci házassági összeköttetés genesise abban keresendő, hogy Gejza Salamon király oldala melletti háborúskodásai alkalmával (Nándorfehérvártt) a görög hadvezérek és még Dukas Mihály görög császár részéről is| nagylelkűsége miatt nagyobb mérvben volt kitűntetve és megtisztelve, mint maga Salamon király.

31. **Thüringia.** IV. Lajos, thüringi határgrófnak Erzsébettel, II. András király leányával kötött házassága — ha a korai eljegyzést s a hitvespár házassági együttlétét szemügyre vesszük — nem nevezhető politikainak. Minthogy — ha igaz — a regeszerű dalnok Klingsor volt e házasság közvetítője, ennélfogva ezen egybekelést csak a vakbuzgó, a rajongó s a mystikának hódoló korszak kifejezésének kell tekintenünk.

E házasságból fiutódok nem származtak.

32. **Traversari.** Némelyek állítják, hogy István herczeg, II. András fia, házassági szövetséget kötött volna e családdal, midőn ravennai Traversari Vilmos leányát feleségül vette. Ha igaz, akkor István ezt csak számításból tevé.

33. **Urseolo.** I. Istvánnak egyik nővére (újabb irók szerint Mária) 1009-ben Urseolo Ottó, velenczei dogehoz ment férjhez. Azon jelentőségnél fogva, melylyel Velencze tengeri ereje által mindenkor bírt, lehetne e házasságot politikai momentumokra is visszavezetni.

Ezen egybekelésből származott Péter király, kinek genealogiai történetét más alkalommal bővebben akarjuk előadni.

34. **Weimar-Orlamund.** I. Gejza leánya, Zsófia, 1162/3-ban az istriai határgrófhoz, weimar-orlamundi I. Ulrikhoz ment férjhez.

Azon genealogiai zavarokról, melyekbe a különböző irók ezen házassági összeköttetés megbeszélésénél tévedtek, már «Az Árpádok a régibb külföldi genealogiában» című dolgozatomban szóltam.* Legyen itt elég Szalaynak e tekintetbeni nézetét felemlíteni.

Szalay megengedi, hogy I. Béla Gejza fiának kérelmére thüringi Vilmos határgrófnak, ki Németországból hadserege élén András király védelmére jött s a győzők kezébe esett, nem csak szabadságát visszaadta, hanem még leányát Jojádát is eljegyezte vele. Vilmos elhalván mielőtt a házasság megtörténhetett volna, Béla Ulrikot, az elhunyt közel rokonát választá leánya férjeül. Ezen Ulrikot a magyar birodalom karantánföldi határgrófságával bízta meg, mely Pettautól Leibnitzig (a mai marburgi kerületben, a Mura jobb partján) terjedett s melyet Ulrik mint a magyar korona, és nem mint a német császár hűbérese, kormányzott.

Továbbá állítja, hogy Zsófia, I. Gejza leánya, szintén ezen Ulrik felesége lett volna; ő tehát a kérdést olykép oldja meg, hogy karantán Ulrik kétszer vett volna Árpádleányt feleségül: 1. Jojádát, I. Béla leányát, 2. Zsófiát, I. Gejza leányát.

Ulrik férfi-ivadéka kihalt.

35. **Wittelsbach.** E családdal való házassági összeköttetés akkor fordult elő, midőn Erzsébet, IV. Béla leánya, 1244-ben alsó bajor I. Henrik herczeghez ment férjhez, mely házasságból Ottó, Magyarország királya származott. Ezen egybekelés férfi-ivadéka különben kihalt. Politikai háttere alig lehetett.

A legújabb «Magyar Lexikon» Hübner és valószínűleg még sok más régibb iró szerint már a magyar királyi korszak előtt is egybekeltek volna az Árpádok a Wittelsbach család egyik ősével. Ágnes Árpád-leány t. i. férjhez ment volna bajor gonosz Arnulf herczeghez.

A «Magyar Lexikon» szerint Agnes Zoltán

* Turul. 1885. III. füzet.

fejedelem, Hübner szerint Taksony leánya volt. Ez utóbbi egyáltalában csak Arnulf egyetlen egy feleségét említi, minthogy a bajor fejedelmek törzsfáján Arnulfnál csak azt mondja: «Seine Gemahlin war Agnes aus Ungarn». — A Magyar Lexikon szerint Ágnes második felesége volt Arnulfnak, míg az első Gerberg, frank Rudolf gróf leánya lett volna.

Hübner állítása, hogy Ágnes Taksony leánya volt, lehetetlenség. Taksony 931-ben született Arnulf 937-ben halt meg. A hat éves Taksonynak 937-ben nem lehetett az ezen évben elhalt Arnulf veje.

De feltéve, hogy Arnulf valóban bírta Zsolt leányát feleségül, akkor Arnulfnak történelmileg ismert gyermekei nem születhettek ezen Ágnestől. Zoltán 896 körül született; legjobb esetben életének 17-dik évében születhetett neki leánya, tehát 921 körül; ha e leány Arnulfnak gyermeket szült, akkor első szülésekor legalább is 15 évesnek kellett lennie, ő tehát 936 körül mehetett férjhez; pedig tudjuk, hogy Arnulf már 937-ben elhúnyt s hogy már felnőtt gyermekeket hagyott maga után. De azt is tudjuk, hogy 917-ben — mikor Zoltán körülbelül 21 éves volt — nejével és gyermekeivel Magyarországba menekült, hol 918-ig maradt.

Ha ellenben állítólagos felesége, magyar Ágnes, Zoltán fejedelem leánya, Judit leányának anyja volt, akkor azon érdekes eredményre jutnánk, hogy az I. István és bajor Gizela között kötött házasságnál nem csak politikai, hanem még rokonsági viszonyok is voltak mérvadók, mert akkor következőleg alakulnak a genealogiai kapcsok:

Zoltán, magyar fejedelem, szül. 896 körül, † 949,

Taksony, szül. 931 † 972, neje: 947 kún nő.

Ágnes, férje: bajor Arnulf † 937 jul. 14.

Gejza † 997, nejei: 1) erdélyi Sarolta † 972 előtt, 2) lengyel Adelheid 973.

Judit † 987? jun. 28, férje: 938 kör. I. Henrik (a szász házból) † 955.

II. Henrik szül. 951 † 995 aug. 28, neje: burgundi Gizela † 1006.

1) I. István † 1038. — 995. — Gizela.

36. **Zähringok.** Ezen házassági összeköttetés nem tartozik a történelmileg eléggé felvilágosítottak közé.

A legtöbb író I. László feleségét Adelhaidnak, I. Bertold zähringi gróf és karantáni herczeg leányának nevezi.

Horváth e tekintetben nem nyilatkozik és László feleségéről egyáltalában nem is tesz említést.

Szalay rheinfeldi Rudolf gróf leányának tartja; ez utóbbi nézet tökéletesen helytelen.

Rudolf, Kuno rheinfeldi gróf († 1026) fia, német ellenkirály 1077 márcz. 15-én, sváb herczeg 1057, † 1080 okt. 15/16, második feleségétől (susai Ottó őrgróf leányától, Adelhaidtól) csak egy Ágnes nevű leánya született, ki 1079-ben II. Bertold Zähringi grófhoz ment férjhez. Ilyformán az e tekintetbeni genealogiai viszonyok következőleg alakulnának:

rheinfeldi Rudolf † 1080 okt. 15/16. — Zähringi I. Bertold † 1077 nov. 6.

Ágnes † 1111 decz. 19. — II. Bertold † 1111 apr. 13. — Adelhaid férje: *magyar I. László † 1095.*

Megjegyzendő különben, hogy Cohn, László király feleségét a Zähringi-ház körülményes családtábláján nem említi.

Záradékúl még azon házassági összeköttetéseket akarjuk megbeszélni, melyeket az Árpádok magyar, illetőleg

37. **hazai családok**-kal kötöttek.

a) Az első esetet arra, hogy az Árpádok hazai, illetőleg Magyarországban lakott családdal egybekeltek, azon időben találjuk, midőn Árpád Marót bihari fejedelem leányát Zoltán fiának feleségül adá.

Határozottan politikai természetű házasság.

Marót a bihari fejedelemséget annectálni akaró Árpádnak azt üzené, hogy ne fosztaná meg őt, míg él, tartományától; neki egy kis leányon kívül úgy sincs más örököse; fogadja tehát ezt Árpád a maga fiának Zoltánnak jegyesévé és Marót halála után, hadd örökölje az ifju pár békésen a tartományt. Árpádnak tetszett e javaslat.

b) A második házassági összeköttetés azon időben történt, midőn Gejza fejedelem Saroltával, Gyula erdélyi vajda leányával kelt egybe. Valószínű, hogy ez is politikai házasság volt.

c) Harmadízben történt ily házassági összeköttetés, midőn I. Istvánnak egyik nővére Aba Sámuelhez, a későbbi királyhoz ment nőül. E házasságból származó gyermekekről említés nem történik.

d) A negyedik eset akkor történt, midőn I. Béla leánya Lambert grófhoz férjhez ment.

Horváth szerint e királyleány Zsófia nevet viselt s férje főispán lett volna. Szalay azt hiszi, hogy e herczegnő Bélának negyedik leánya volt, kinek nevét nem ismeri.

e) Margit, II. Gejza leánya, III. Incze pápának 1208 táján írt egyik levele szerint, András somogyi grófnak volt neje.

f) Szabinának, IV. Béla leányának férje Mózes nádor volt.

Végül még megemlítem, hogy V. István leánya, Erzsébet, miután szerb Milutintől elvált, Tavis nevű cseh nagynak lett felesége.

Dr. WERTNER MÓR.

A HŰBÉRI RENDSZER SZELLEME.

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A CSALÁDI ÉS TÁRSADALMI ÉLETRE.

Történet-bölcselmi tanulmány.

(Második és befejező közlemény.)

2. *A hűbéres család.*

A hűbér, mely egyelőre a hűbéres halálával vissza szállt, örökölhetővé válván, a hűbéri rendszer arczulata nagyot változik. Súlypontja az egyénről a családra megy át. Előállnak a családok. A hűbérek helynevéből előállnak a tizedik században a családi nevek, tagjai többé már nemcsak egyszerű keresztnévvel jelennek meg. Kifejlik a hűbérkori család és a családi élet, mely nemcsak azon kor, hanem a világtörténelem egyik legkiválóbb sajátsága. Valódi középkori eszme, európai különlegesség. Új eszme az emberi művelődés történetében. Az őskori törzsrendszer szűkebbkörű alakja, a törzs, a nemzetség, ágokra, családokra szakad. Az igényelt 108 honfoglaló nemzetség törzsfájából százakra, ezerekre menő család ágazik ki. Egy lépés a törzs feltagozására, hatalmas lépés az egyéni létjog, egyéni jogkör kifejlése felé. Mert az állam még nem nyújtott elég védelmet, a családi kötelék mint védelmi eszköz lett fölállítva. A kor szükséglete teremtette.

Mikor már a hűbéri kor bekövetkezett, a család-alkotás európai elvei tisztázva voltak. A leszármazás már nem követte az anyai ágot; mert katonai rendszer egy neme volt, a leszármazást egyenesen a férfi nemre, az apai ágra fektette. A védelmi rendszer a földbirtokon nyugodván, mint közteher-alapot a férfi nemzedék kezébe tette át. A családról nem a törzs gondoskodik többé, hanem a családfő; s ez eszme fejti ki azt a családi köteléket, a családiasság azon érzetét, mely a családi életnek megadta azt a családi bensőséget, melyet a régibb kor nem ismert, melyet a hűbéri kor magasztosan kifejtett és ápolt, s melylyel mint egyik legszebb, legnemesebb érzelmével, gondolatával az újabbkori civilisatiót gazdagította.

A hűbéri rendszer keletkezése már ott találta a keresztény vallást a családi élet körében. A vallás már fölismerte volt a családi kör nagyszerű missióját az egyénre, a társadalomra, nemzetre, hazára, az emberiségre, s mint ilyet fényköre melegével vette körül. A vallási kötelék a családi élet minden mozzanatán átvonatott. Az egyház ott áll a születésnél, házasságnál s a végső elválásnál áldást oszt és vigasztal. A családi élet megnemesül, romantikusabb színezetet nyer, mint volt az ókorban. A háziasság, hűség, a ház becsülete, a családérti küzdelem, jelszóvá lesz. S ez alapelvek értelmét, szentségét soha kor jobban fel nem fogta, hívebben ki nem fejezte, mint a középkor. Azon kor lovagiassági érzete kivántatott ahhoz, hogy a kereszténység és újabbkori civilisatio e gondolata kifejtessék s tisztán adassék át az újabb kornak.

Családi morált alkotott, melynek törvényeit ma is követjük. Eltűntette a despotismust, mely az ó korban az atyai hatalmat jellemezte. Meg-

javította a nők helyzetét, a nőt férje állásának osztályrészesévé tette. Hanem azért a nő megszólítása férjéhez mindig: Kegyelmed. De azért a nő soha nagyobb tiszteletben nem állt, a nők cultusa volt a kor egyik kiemelendő sajátsága.

Ez volt a középkori családi élet alapvonása; a hűbéri rendszer azonban itt nem állapodott meg. A vallás és korszellem által felállított alapelveket minden következményeivel elfogadta, de köz- és magánjogi oldalára a hűbéri rendszer bélyegét reá nyomta.

A hűbér, a szolgálat alapja, a birtok, fiúról fiúra kezdett szállni, végre a családban megörökült, az egyénről a családra szállt: s kifejlett a hűbérrendszer. A hűbéres állását utódaira ruházta, az állam elnézte, elismerte, a tényleges állapotból később jog formáltatott: s kifejlett a hűbéres osztály, a hűbéresek rendje. A XII. században családi czímerek állanak elő. Nemességök nagyobb dicsőségére, mint az oklevelek mondják, czímert nyertek, s fel lettek hatalmazva, hogy pecsétjeiken élhessenek vele. Veres pecsétviaszt csak ők használhattak. Családi előnevek kezdenek keletkezni, többnyire a birtok után felvéve. Angliában kifejlik az első szülöttségi jog; a birtokot az első szülött örökli. Németországon a majorátusok, fidei commissumok. Nálunk kifejlik az ősiség, a jószág, a családi s a vele járó honvédelmi kötelezettség a családot illeti; ha a csatában egyik elesik, kiáll a másik, a családot mindig képviseli valaki; s az elesettnek családja mint teher marad a közös tulajdonon. Nálunk a majoratus csak 1687-ben honosul meg.

A birtokért a férfi, az apa tévén a szolgálatot, viselvén a közterhet, a családfő ura családjának. A gyermekeket az anya neveli. Az ifjú mint apród egy más lovag szolgálatába áll, ott nyeri neveltetését, fegyverrel, paripával bánni megtanul, urát vadászatra, harczra kiséri, polgári és katonai kiképeztetését bevégezve, haza megy. Előtte a szülői akarat és parancs minden szabály. Az életpálya elébe van szabva, a házasságnál a szülők döntenek. Az apa harczol, birtokot szerez, azt védelmezi, egész élete vagyonszerzés, vagyon-rendezés, a gazdálkodást inkább a nő vezeti. Sző, fon, hímez, a cselédség és jobbágyság teljhatalmú parancsnoka. A fiatalok kiházasításánál főtekintet a jószág, az öröklési kilátások s az összeköttetés. Három feltétel; míg ma a közmondás szerint a leány lehet szép, lehet fiatal, de gazdagnak kell lennie. Azon időben a szépség, mint a race terjesztője, kiváló szerepet játszik. A közlekedés nehézsége miatt a házasságok az égben köttetnek. A családi vér tisztasága erénynyé, a születés értékké válik. Fortes creantur fortibus et bonis — lesz a jelszó. Nő és férfi özvegy életét mindannyiszor minél előbb új házassági élettel váltja fel. A családi élet kifogástalan, a család becsülete a lovagiasság védelme alatt áll. Az ifjak Romeo és Julia, a nők a Griseldis eszményképének élnek, a feltétlen hűség, mi a hűbérrendszer alapja, a családi életben is keresztül volt vive. Előáll a kék vér, a családi élet azon magasztosabb fogalma, mely a lovagkort annyi költészettel öntötte el.

A háztartás leirása nem képezheti feladatunkat, de volt abban is egy eszme, mely megfigyelést érdemel, mi reánk a házi tűzhely cultusának formájában maradt fenn. A hűbérkor hegyormokon várkastélyokat, szirtek tetejébe várakat épít, ott él elvonultan családjával, udvari népével, melynek sokasága úri állásának kifejezése. Háza igazán vára volt. Védhely magának és övéinek, menhely az üldözöttnek. Erős kőfalba vonják bę magokat, a család a legmagasabb ponton, lentebb a cselédség; a külső várban a várőrség s a harcz bajtársai, a paripák, s a kedvtelés követői, a vadászebek és solymok lakrésze. A várfokon lőrések, később taraczkok, ágyúk. A pinczékben börtön; az udvar egyik terén a legtöbb esetben szirtbe vágott kerekes kút; ott van a felvonó híd; a kapu előtt a kardjog jelzője, a hegyes kő, a vár oldala legszebb kilátásánál a szakáll-szárító. El nem maradhat a galambdúcz, mint nemesi jelvény, minthogy galambot tartani csak nekik volt szabad. Itt él elszigetelve magányban a család. A mai társadalmi életet azon nem ismert, nem titkolt öntudat vigasztalta, hogy egyedül úr; még a csillagok is felette, érette ragyognak. Az úrnő társaságát nehány öreg asszony, az úr társaságát a lelkész, egy barát, s a szintén nemes vérből származó apródok, szárnysegédek képezék. Családi hagyományok szerint, örök egyformaságban folynak az évek s századok, semmi sem változik. A nő fon, sző, varr, a házi ipar élén

áll. Az úr, ha nem táboroz, peczéreivel, kopóival kiszáll, a vadászkürt visszhangjában gyönyörködik. Ha vendég jő, felnyitják a kaput. A férfi mindig lóháton, fegyveresen, apródokkal jelenik meg; csak nagy ritkán robog be négy vagy hat fogatú kocsi, mi jelzi, hogy nő is jön a társasággal. A vár magányát ilyenkor pezsgő élet váltja fel; a palota, az ebédlő felnyílik, a falon ősök, ősi czímerek, az elmaradhatatlan leszármazási táblázat; bor jön elő arany vederben, a billikomok, kancsók merítése kezdetét veszi; s nem maradhat el a táncz. A termek benépesülnek, a bohócz vagy lantos megjelenik. A bútor mindenütt fa, faragványokkal; nehéz székek, még nehezebb százados asztalok. Az armarium, a kézi fegyvertartó, szekrények, a pohárszék, minden tele; a falon fegyverek és lószerszám, mind drága és ősi hagyomány. A bútorzat igen egyszerű, még pad is kevés; a lovag kardjára támaszkodva társalog, bizodalmasabb körben köpenyét leteríti s azon foglal helyet. Mindenen a kor nehézkessége ömlik el. De a kedély nyilt és derült. A jólét sugárzik minden szóból, minden mozdulatból. A modor nyers, de a szív, a szó őszinte.

Így teltek el felettek a századok. A királyi udvar csak XII. Lajos alatt (1498—1515) nyílik meg a nők számára. A család leghosszabb útja a legközelebbi vár, a családi sírbolt, hol az utolsó családtag koporsója felett végre felfüggesztették a családi czímert — lefordítva.

3. *A hűbérkori társadalom.*

A hűbéri rendszer, melyben az egyén az athléta fogalmával ruháztatott fel, mely családi életünket formulázta s annak törvényeket szabott, még egy nagy eszmét hagy reánk, a társadalom eszméjét.

A jelenkori civilisatió egyik áramlata, hogy társadalmat teremtsen, társadalmat, melyre az állam támaszkodhassék, mely eszméket adjon a kormánynak, s a kormány és törvényhozás kezdeményezéseit átvigye a nemzet vérébe.

Az államélet e hatalmas tényezőjét a hűbéri kor nemcsak kifejtette, de éppen a volt hibája, hogy az állameszme fölé emelte azt.

A jelenkori társadalom nemzeti, közmívelődési, közgazdasági s philanthropikus szerepre látja magát hivatva. Az ókori társadalom missiója inkább politikus, mivel az állam és társadalom határai nem voltak annyira elvonva, mint ma. Az állam és társadalom csaknem egy fogalom.

A társadalom ezen benyomulása az állam, illetőleg a kormányzat és törvényhozás határaiba, korunk fogalma szerint a társadalom túl-kapása. De egy korban, hol az egyén, a család az államra nem támaszkodott, még személy- és vagyonbátorsága tekintetében is inkább magára, mint az államra volt utalva; hol az állam hatalma rendezve, eszközökkel ellátva nem volt, mint ma: a társadalom hatalmának önként ki kellett fejlődnie, hogy a minden felől jövő támadásoknak a pillanat szükségéhez képest ellent állhasson.

Minden nemzetnek olyan a kormánya, a milyet megérdemel, szokták mondani. Minden állam olyan volt azon korban, a milyen volt társadalma. Hogy egy ily hatalmas tényező írott törvények nélkül mint szervezett hatalmi erő működhessék, erkölcsi alapokra volt szüksége. Ezen alap a vallásosság és becsület. E két alapból fejlett ki az a szellem, mely a hűbérkori társadalomnak minden érzését, gondolatját, tettét mozgatta, lelkesítette; az a szellem, mely a hűbéri korból reánk mint egy drága örökség jutott. Szokásai, törvényei örök igazságát maig se vonhatjuk kétségbe; van benne bizonyos morál, melyet semmi idő, még a civilisatió hanyatlása se, változtathat meg. A mai társadalom annak nyomása alatt áll, e nyomása alól magát minden műveltebb léte mellett sem képes felszabadítani, s ezt nem kívánja, s nem kívánhatja.

E társadalom fogalmának csak egy hiánya van, az, hogy a hűbérkori társadalom igen szűk korlátokat engedett meg magának. A hűbérkori társadalom sajátlag csak két elemet ismert el tényezőkép: az egyházi és világi nagyok elemét. Nagy idő kellett, míg ezen korlátok közé más elemek is benyomulhattak. Korlátainak szűk volta azonban a hűbérkori társadalom eszméjének, szellemének, törvényeinek szépségéből magasztosságából, örök igazságából mit se von le. Miért is igen helyes korunknak az az iránya, hogy ezen társadalom tisztultabb elvei, nemesebb szelleme előtt meghajol; de kívánja és követeli, hogy a haza minden míveltebb s az erkölcsi

kivánalmaknak megfelelő minden polgára társadalom-képesnek tekintessék.

A hűbéri társadalom maga nem eszményképünk többé; nem pedig azért, mivel egyszer korlátai csakis az egyházi s világi nagyokat vonták be, nem lehet eszményképünk továbbá azért, mivel a nagyok különválása elemeket zár ki, melyek mai fogalmunk szerint ez által elnyomatásnak voltak kitéve.

A hűbéri rendszer osztályokra darabolta a hazát. A hűbéri rendszer alsóbb és felsőbb osztályokat állított, bántotta az evangéliom által követelt egyenlőséget, sértette a szabadságot. De ha elgondoljuk, hogy mindazon nemzeteknél, melyekkel a keresztény civilisatió érintkezett, kaszt-rendszer állott fenn, oly erős korlátokkal, hogy egyikből a másikba átmenni nem lehetett, mindenki azon kasztban élt és halt el, melyben született, meg kell adnunk, hogy a hűbérkori osztály-rendszerben van valami haladás. A mivel egyházunk legközelebbi érintkezésben állott, a zsidó kultura, szintén osztályokat ismert: átvettük tőlük a papi osztályt, azonban a hűbéri rendszer, mint új eszmét, felállította a világi nagyok osztályát. S ebben van egyik nagy haladása. Elemet teremtett a harczias szellem kifejlésének, egy elemet, mely ha talán a zsidók állami és társadalmi szervezetében is meg lett volna, ma talán nem volnának elszóródva a világon. Főbbjei nem vonulnak, nem élnek városokban, mint a római patriciusok, hanem a nép közé telepednek. Osztályokat állított, de nem kasztokat; nálunk is mindenki bizonyos osztály tagjává született, de a személyes képesség előtt nem volt elzárva az út, hogy magasabb osztályba be ne léphessen.

Korunk liberalismusa e rendszert méltán itéli el. Korunkban a velünk született képesség s neveltetésünk jelöli ki életünk útját. Ma a születés csak a nemzetiség bélyegét nyomja reánk, míg azon korban az osztály bélyegét is reánk nyomta. Azon korban nem volt elég, hogy valaki nemesnek, polgárnak vagy pórnak született, az osztály szokásai, törvényei, az osztály szelleme neveltetésének korlátokat szabtak. Kijelelte a foglalkozást, melyet életpályának kellett választania, reá erőszakolta fogalmait és előitéleteit, szeretetét, gyűlöletét, typikus karakterét. A családi élet, ruházat, étkezés, az osztály szabványai szerint idomult. Csak rendkívüli őserőnek sikerült az, hogy valaki osztályánál magát felebb küzdhesse. Minden osztályt egy légkör vont körül, mely miként a plántának és állatnak, a meddig-fejlődhetés határait megszabta. Az egyén szabadsága, fejlődhetése, feltételeitől meg volt rabolva. S ez az, a miért azon kor ezen gondolatát többé magunkévá nem tehetjük.

De volt benne valami, mivel korunk szegényebb lett. Ha az egyéni erények a társadalom és állam alapkövei, azon kor az egyéni erények kifejlésének inkább kedvezett. A typikus nemes és typikus polgár saját osztályának minden előnyét egyesítette magában. Az egyén osztálya részesének érezvén magát, semmit se engedett meg magának, mi osztálya becsérzetét bántaná. Az egyén mindig úgy jelenik meg, mintha osztályát képviselné. Ha kilép, megvárja a tiszteletet, mely osztályát illeti, de e tiszteletet ki akarja érdemelni. Az osztály becsülete szent és sérthetetlen, s ezt nemcsak másoktól követeli meg, de maga se vét ellene. Ez az, mi alól a mai kor magát felmentve látja. Ezen érzéssel szegényebb lett társadalmunk.

Az egyén becsületének, a ház, a család becsületének fogalma mellett, akkor az osztály becsülete is kielégítésre várt. Ha az egyén, ha a család nem volt elég kényes becsületére, ott állt ellenőrül az osztály, a testületi szellem, az akkori közvélemény. Innen van, hogy a becsület, az adott szó szentségének azon korban magasabb értéke, tisztább fogalma volt mint korunkban. A lovagiasság szabályai alól egy osztály s az osztály egy tagja sem kivánta magát kivételkép tekintetni.

* * *

Az az állapot, melyben az állam polgárai külömböző egymással össze nem függő osztályokra szakadnak, — melyben a nemesség, papság, polgárság, a nép, külön társadalmi állás, külön törvény, külön szokások s erkölcsök uralma alá jut, — melyben minden osztály saját kiváltságának sánczai közé vonja magát, mindenik saját osztálya érdekeit szolgálja, védi, mozdítja elő, — melyben mindenkinek világa, becsvágya, a hazafiság-érzete, csak saját osztálya határáig terjed, az elismertetés jutalmát, tapsát csak saját osztályától várja és követeli: — ez

az állapot mai fogalmaink szerint nem olyan, melynek visszatéréseért epednünk kellene. Az így eldarabolt társadalom, az egységes állam, az egységes nemzet mai fogalmával nem bírhatott.

Jobb érzelmünk a nép, a polgárság akkori sorsa felett elborúl, az uralkodó osztályokban elnyomókat lát. S ha a hűbéri kor utolsó idejére gondolunk, a hűbéri rendszer hanyatlásának korára, hol a hűbér-urakból olygarchák lesznek, a várak rabló tanyává válnak, mely a vár alatt elvonuló polgárságot kifosztja, mely kifejti a jobbágyi rendszert: a hűbéri kor végső napjai csakugyan olyanok, melyek tiszteletünkre számot nem tarthatnak.

Csakhogy a hűbéri kor kezdete, fénykora és elfajulása között századok vannak. Nagy Károlytól számítva mintegy öt századig tart a hűbéri kor társadalma. Oly időkben veszi kezdetét, mikor a nép szerencsésnek tarthatta magát, ha valaki puszta életét védelmezte. A mai városokról, a mai polgári elemről legfelebb a tengerpartokon lehet szó. Belebb a polgári elem foglalkozása csakis a főpapok és főurak váraiban, várainak tövében nyert menhelyet és támogatást, mint a hol a városok alakulni kezdettek, — ez időben, hol az ország földrajza egészen más, azok, kik társadalom alapítására vállalkoztak, a még nem létező polgári elemeket számításba nem vonhatták.

A társadalmat azon időben azok képezték, kik fegyverviselésre vállalkoztak. Köztük oszlott fel a föld, reájuk esett védelmének terhe. Ha jogokat vettek maguknak, vállaltak érette kötelezettségeket is. Ha állásuk hatalommá nőtte ki magát, megvolt annak terhe is. Ha a társadalmat csak a fegyver-fogásra, a honvédelemre vállalkozók képezték, annak más értelme volt, mint ma, az a bátrabbak szövetsége volt azok védelmére, kik a földmunka megtételén, a polgári foglalkozások űzésén kívül merészebb foglalkozásra hajlamot nem éreztek. S ha tekintjük, hogy a társadalmon kívül álló osztályok forradalmai csak későbbi keletűek, a hűbéri rendszer fénykorában lenni kellett valaminek, mi ezen osztályozás elviselését, az alsóbb osztályok sorsát enyhébbé tette, mint a milyenné később vált. S ez nem egyéb, mint a hűbéri társadalom szelleme, azon lovagias szellem, mely minden gyengébb iránt védelmi kötelezettséget érzett magában. Az a szellem, melyet Don Quixotte-ban parodizálva látunk, de a melynek megvolt a maga kora, az a minden szépért és jóért lelkesülő szellem, mely salakjaitól megtisztulva, mint egy szép eszme maradt róluk reánk.

A hűbéri kor szellemét nem csak a lovagiasság, de egyszersmind a vallásosság is jellemzi. A kard és kereszt e kor jelképe, a kettőnek cultusából fejlik ki az a szellem, mely e korban, hol a codificatiónak, mondhatni, alig van nyoma, törvényeket szab, melyeket annak, ki magát a társadalom tagjának kívánja tekintetni, áthágnia nem szabad.

A társadalmat sajátlag a papság s a nemesség alkotta. Jelmondata kezdetben, hogy a pap imádkozik, a lovag harczol. De a mint a nemesség a föld ura lett, a papságot is földjének urává tette; s csakhamar egy korszak állott be, hol a papság nemcsak imádkozott, de egyszersmind harczolt, hol a lovag nemcsak harczolt, de egyszersmind imádkozott. A társadalom szellemét bizonyos ábrándosság színezete vonta be.

Egy társadalom állott elő, melyben a papság klastromokat, templomokat; a világi nagyok várakat építenek. Erősségeket emelnek, melyekre a nép mint menhelyre néz.

A papság püspökségei, apátságai, klastromai az akkori erdőkkel borított vidékeken mint megannyi erősségek. Székhelyei a vallásosságnak, de egyszersmind bölcsői a kulturának. Különösen a kolostorok a mai könyvnyomdák szerepét veszik fel, másolják, fentartják a könyveket; pótolják a mai iskolákat, nevelnek és tanítanak, s az utazók és menekülők részére megszálló helyül szolgálnak. A vallás és erkölcsi míveltség terjesztése mellett, erődítvényeik alatt védelmökbe veszik a polgári foglalkozás, az ipar kifejlését, mívelés alá fogják a földet.

A társadalom másik fele, a nemesség, s különösen, kik a társadalomban a hangadó szerepet vitték, a világi nagyok, szintén építkeznek. Hűbérök magasabb pontjaira várakat emelnek, mintegy sasfészekbe vonják fel magokat, de azért váruk mégis központ, mely a honvédelem részére fegyvertár, az ifjúság részére katonai nevelde, s háborús időkben a vidék védelmének támpontja. Az akkori társadalom nem

bírt közlekedési eszközökkel, városok nem álltak támogatására. S mégis azon sajátság fejlett ki, hogy a hűbérkori társadalom szelleme nemcsak egyforma és általános, hanem mondhatni világpolgárias jelleget öltött. Oly erős társadalmi szellem fejlett ki, mely magát az államhatalom gyengeségét kipótolta.

Egyik tényezője, a vallásosság, oly erős, hogy egészen a babonaságig terjed. A hellen oraculumait, a római augurait, a középkor a csillagokat szokta vállalatainál megkérdezni. A csillagjóslás sohasem volt általánosabb.

Másik tényezője, a lovagiasság, különösen kettőben nyer kifejezést: az adott szó szentségének törvénynyé alkotásában; s mi szintén korunkra jött, a nőnem tiszteletben tartásának formulázásában. Soha durvább, nyersebb társadalom nem volt, mely finomabb érzéseknek adott volna helyet, mint éppen ez. A párviadal mint isten-ítélet csak is a babona és lovagiasság együttes érzelméből keletkezhetett.

Előidézte a lovagkort, egy új osztályt nyitott azok számára, kiknek még hűbért nem juttathatott kezébe, de előkészítette.

A lovagrendekben a fiatalság részére rendet állított: kezdődik a lovaggá ütés, kezdődnek a lovagjátékok. S mert a harczban a hűbérúr fegyverhordozói béke idején mulató s vadásztársai, s mint ilyenek előtt, nemcsak a várak, de egyszersmind a családi termek is megnyíltak: oly szabályokat írtak elébe, melyek mellett a nők és gyermekek termébe is biztosan bebocsáthatók voltak. A hűbéri kor szelleme a lovagkor fogalmában nyer legtisztább kifejezést. Társadalmunk mai vezérelvei itt nyertek tisztáztatást, itt lettek fogalmazva.

A társadalom központja a nő. Mintha érezték volna elszigeteltségök súlyát, szerepök fontosságát a nevelésben, háztartásban, gazdaság vitelében, sőt a vár védelmében is, ha kell: a tiszteletnek oly magas fokával vették körül, melyben még a görög-római civilisatióban sem részesültek. Egy eszmét vezettek be ez által az európai civilisatióba, mely sehol még kipróbálva nem volt, melynek bevezetésére csak oly egyénileg hatalmas férfiak vállalkozhattak, kik magukat a gyengébb nem bálványainak képzelhették.

A tisztelet mellett kedélyvilágukat benépesítették ártatlan ábrándokkal. S mert a férj bizonyos esetekben a nő életének ura volt, biztosak voltak, hogy ezen ábrándok csakis a képzelet játékai maradnak. A lovag-regények, a troubadourok románczai mint traditiók szálltak szájról szájra, országról országra, korról korra. Hero és Leander, Pyramis és Thisbe, Tristán és Isolde, Romeo és Julia tragikus esetei mellett örökségkép szálltak tovább a tündérregék és legendák. A Don Juanok csak a kor vége felé tünnek fel, de akkor is csak oly szerencsével, hogy Don Juant (1319—1350) a szent-ferenczieknek zárdájukban megölik, s a népnek tudtúl adják, hogy a föld megnyílt s bűnös lelkét elnyelte. A világi társadalom kifejtette s ápolta a romanticismust, az egyházi társadalom tiszteletben tartotta a humanismust, s a kettőnek közreműködése egy szellemet teremtett, mely e századokat biztos kézzel vezette.

A fő vezérelv mindazáltal a lovagiasság. A hűbér-rendszer — mint neve is mutatja — a kötelesség- és hűség-érzeten alapult, s ezen kötelesség-érzet alól a társadalom magát egy perczig se látja feloldozva. A kapuk mindenkinek megnyíltak, kik magukat e tisztességre érdemeseknek hitték. Még az idegen is otthon van, sőt a vendég az úr. Oly vendégszeretet fejlett ki a korban, mely az akkori társadalmat a változatosság, a regényesség bizonyos színezetével szőtte át; felmelegítette a kedély világát s civilisatiónkba a lovagiasság mellett egy érzést hozott, mely a keresztényi szeretetnek egyik legszebb formulája.

S mit mondjunk a maholnap szintén csak történeti emlékké váló érzelemről — a kegyeletről, mit szintén e társadalom fogalmazott. A kegyelet a lovagiasság ikertestvére. A szülők, rokonok, ősök iránti kegyelet fiúról fiúra, ajakról ajakra szállt. A hajlott kor iránti tisztelet nem marad kifejezés nélkül. Az állás, méltóság tekintélye kérdés alá nem vonatott. A kegyelet kötelesség, a hűségérzet tartozás, a tisztességadás nem csak udvariasság. Volt e társadalomban bizonyos nemesség, bizonyos idealismus, kölcsönös tisztelet egymás iránt, rendíthetlen odaadás felfelé; s az nemcsak kifejezést nyert, de valódi érzésen alapult, a kegyelet érzésén, mely nemesítőleg hatott, s törvényt szabott ott, hol az írott törvények hallgatnak.

VI. A HŰBÉRI RENDSZER VÉGNAPJAI.

Szokássá vált a hűbéri kort a földbirtok uralma, a kiváltságok, a születési nemesség, az aristokratia, az ököljog fénykorának nevezni; melyben a keresztény vallás tanai s a természeti jog ellenére, a szabadság és egyenlőség nem csak hogy lábbal tapodtatott, sőt az egyesek, a hatalmasok a törvényen felül, a tömeg a törvényen kívül állt, melyben a kiváltságos rész kéjben úszott, míg a nagy tömeg a jóllét feltételeitől meg volt fosztva Ha van e felfogásnak jogosultsága, az nem a hűbéri rendszer első korszakát, hanem végnapjait illeti, midőn már a szabadsággal, az anyagi jólléttel való visszaélés, az erkölcsi sülyedést maga után vonta.

A hűbéri rendszer uralmának a renaissance s az abból kifolyó reformatió és liberalismus kezd véget vetni. De azért erkölcsi s politikai hanyatlását a XV. századnál előbbre kell kelteznünk. S míg a renaissance békés forradalma előkészíti a liberalismus útját, az absolutismus mint áthidaló eszme lép fel V. Károlylyal élén, s így a reformátió és absolutismus csaknem egy időben vet véget a középkornak, melyet a hűbérrendszer korának éppen úgy nevezhetünk.

A hűbér-rendszernek, mint minden emberi alkotásnak, különösen az utókor szemüvegén át tekintve, megvoltak árnyoldalai; de a foltokat, melyekre reá szokás mutatni, inkább csak végnapjaiban kapta.

Az állam szempontjából minden esetre hibát követett el, hogy a korona és nép között űrt támasztott, melyben a hűbéresek mintegy államokat alkottak az államban. Az államfő maga részére kobozta el azt a hűség-érzetet, melylyel mindenki a haza, az állam iránt tartozik. Az államfő idegen hatalom alá hajtotta koronás fejét, s dicsőségét találta abban, hogy a császárnak vagy pápának hűbérese, s így valóságos souverain nem volt.

A társadalommal szemben hibája, hogy míg a főnemesség és főpapság uralkodó osztálylyá, renddé fejlett, míg a születés, a birtok hatalma s a míveltség előnye nekik a fölényt teljesen biztosította: az alsó papságot, az alsó nemességet, polgárságot és népet még annyi szabadságban és jólétben sem részesítette, mennyiben ha nem is a polgár, de legalább az ember bennök megkövetelte volna. A társadalomba csak születés és méltóság nyitott útat; kinek nem volt leszármazási táblája, csak nép volt, de nem ember.

Az osztályok felállításánál, igaz, nem alkottak kasztokat, de abba, hogy a nemzetet foglalkozás szerint osztályozták, hogy az osztályozásba mindenki már születésénél fogva bizonyos foglalkozásra volt utalva, mindenkire nézve az egyéni hajlam, az egyéni képesség számbavétele nélkül az osztály kötelezettsége, munkaköre volt a kijelölt határ, s mindenki csakis saját osztálya jogait élvezhette, volt abban az egyénre és polgárra nézve valami megalázó. A polgár nem volt párbajképes. Mert az egyéniséget érvényre juttatni nem lehetett, a lángész remete lett vagy kolostorba menekült. Nem volt elég az erkölcsi, társadalmi és jogi határvonal. Az osztályokat még külsőségek által is megkülömböztette, míg ők magok, miként Rómában a senatorok és fiaik, úgy ők is mindig díszben, kardosan, sarkantyúsan, a színek pompájában, arany és drágakövekkel terhelten jelentek meg, a polgárság részére a fekete szín volt kijelölve. Míg a lovag czipőjének orra a rang fokozata szerint idomtalan hosszaságban emelkedett magasra, a népnek még czipője is hiányzott.

Az uralkodó osztály még maga ellen is vétett. Bele élte magát a születés, a vér kultusa előitéleteibe, elégnek tartotta a harczi dicsőséget; a polgári foglalkozást lealázónak nézte, a földmívelésen kívül más munkát a születéssel kiegyeztethetőnek nem talált. Vitéz tudott lenni, mert birtokszerzéshez vezetett; de szellemi erejének kifejtését elhanyagolta, az írni és olvasni tudás azon kor míveltségének nem volt kiegészítő része. A franczia közmondás szerint: sem nem felejtett, sem nem tanult.

Hozzájárult, hogy ezen megindított állapot, hiába haladtak felette a századok, nem hogy szelídűlt volna, de lefelé még nyomasztóbbá vált. A családok megalapítása mind többet követelt. Egyelőre az állást azon földterület nagysága határozta el, melyet valaki hűbér gyanánt nyert s mely felett parancsnokolt; később már a szolgák, a kisérő fegyveres nép, a fegyver és élelemszállítók száma is befolyásolta. Egyelőre a várjobbágyok kielégítették a hűbér igényeit, később a föld tovább engedéséből kifejlett a jobbágyság. A hűbéri viszony szabad és szabad ember

közti szerződést képezett, hol egyik hűséget, a másik oltalmat igért: a jobbágyság a földesúr és a földönfutó nép közötti viszony, hol joga csak egyiknek van; s mert a földesúr területének egyszersmind polgári és katonai kormányzója, vagyon és élet ura: e hatalmát magára mint földesúrra is átszállította, s kifejlett egy tarthatatlan állapot, mely nem tartozott ugyan a rendszer keretébe, de a felelősség azért ma a rendszert terheli.

Ezen állapot első sorban kifejtette az osztályok egymásközti gyűlöletét. S mert az állam a rend fentartás kellékeitől meg volt fosztva, a kormányoknak mentő gondolatot kellett látni abban, hogy az egyik osztályt a másikkal tartsák féken, a hatalmasok hatalmaskodtak, egymás ellen egész harczot viseltek. Ma azon rendet, melyet különösen a későbbi kor létre hozott, nem tekinthetnők egyébnek anarchiánál.

Sőt maga a családi élet s társadalmi erények is hanyatlásnak indultak. A természetes gyermekek jogokat követeltek a családban, tért és állást a társadalomban. S ezen hanyatlás, mit a határtalan hatalom és elgazdagodás idézett elő, nemcsak a világi rendben, de még az egyházi rendnél is nagyban elharapódzott. II. Gyula, III. Pius, VIII. Incze, VI. Sándor gyermekei a XVI. században a Vatikánban nyiltan el voltak ismerve. Borgia Lucretia VI. Sándor pápa leánya. S mit lehetett várni akkor a világi hatalmasok erkölcsi fogalmaitól. Hogy hónapokig tartó lakodalmakat tartottak, az a végső napoknak még legkevesebb hibája.

S mindamellett e fényes kor, e minden hibája mellett is nagyszerű intézmény, történelmi szempontból elnézést követel a maga részére. Egy korban, hol a mai civilisatió eszközei teljesen hiányzottak, puskapor, könyvnyomtatás, gőz és villany s mindaz, mi a gondolatokat röpíti, a szívet nemesíti, az értelmet világosítja, hiányzott, — hol hiányzott a tömeg, mely lelkesül és lelkesít, hiányzott a közvélemény, mely irányt ad s ha kell, megzaboláz: egy ily korban azon alkotás, melyet a hűbéri rendszer véghez vitt, nemcsak nagy munka volt, de azt lehet mondani, hogy egy neme az egykori óriások munkája folytatásának. Mert nem volt sajtó és közvélemény, alkotásuk lassan fejlett, s ha az egyhangúság s tétlenség napjai az erkölcsökre hátrányosan hatottak, az nagyrészt a kor és körülmények hibája. Feldarabolták a társadalmat, a nemesség harczolt, a pap imádkozott és tanított, a polgár az iparra, a nép a földmívelésre volt utalva; mint testület, mindenik előkészítette saját terét az utókor számára, benne képződött ki a mai polgári és katonai élet. Ha ezen korszakot Európa, illetőleg az emberiség történetében átmeneti korszaknak tekintjük, mert missióját már bevégezte, mely többé vissza nem tér, a haladást többé megakasztani nem szándékolja: lehetetlen, hogy az utókor részéről egyoldalú elitéltetésben részesüljön. A hűbéri rendszer az ó-kor s a keleti civilisatióval szemben nagy haladás. Bölcsője, talaja civilisatiónknak. Az államról és államesméről, az egyén személyes szabadsága értékéről és tartalmáról nem bírt ugyan kellő fogalommal; de az egyént, a családot és társadalmat oly magas kiképeztetéssel adta át az újabb kornak, hogy ezen elemekből ma már a modern államot könnyű kifejteni. Ezen kort szeretik éjjnek nevezni, melynek sötétében megengedik, számtalan csillag ragyogott; de ha éjj lett volna, hogyan fejlett volna ki benne mindazon szép eszme, mely korunkat lelkesíti. Tanodáinkban a görög, római kor iránt nem szünnek meg bámulatot terjeszteni; azonban kedvtelést találnak abban, hogy a közép, illetőleg a hűbéri kor iránt a megvetés és gyűlölet érzelmét költik fel. Pedig ha e kornak egyéb érdeme nincs, mint az, hogy megvetette alapját annak, hogy a kaukázusi faj fölénye emelkedjék uralomra a világ felett, már ez által nagy és világtörténelmi hivatást töltött be.

VII. A MAGYAR HŰBÉRI RENDSZER.

Volt-e Magyarországon hűbéri rendszer, gyakran halljuk e kérdést felvettetni. Egyik igenlőleg, a másik tagadólag fogja fel e kérdést.

Ha volt, s mennyiben volt, mily mértékben fogadták el a középkor feudalismusának eszméit, mily messze hatolt be állami és társadalmi életünkbe, hol voltak határai; mi a magyar feudalismus jellege: ezen kérdések felett éppen eltérők a vélemények.

Nézetem szerint ezen eltérő nézetekre az ad

alkalmat, hogy a hűbéri rendszer történetében korszakok vannak, melyekben az eszme különböző árnyalatokban jelenik meg; a mellett, eltekintve az eszme alapvonalaitól, a vezér nemzetek különböző módosításokkal fogadták el. Az angol, franczia, német hűbéri rendszer között lényeges a különbség. A magyar hűbéri rendszer egyiknek se másolata, hanem bizonyos nemzeti jelleggel volt felruházva. Nálunk a legszűkebb korlátok között, legkisebb mértékben jelenik meg. S ez az, miért némelyek még történelmi szereplését is kérdésessé teszik.

Nem czélunk e nagy horderejű s egész külön értekezést igénylő tárgyat letárgyalni. Tudomásul vesszük, hogy közjogi és jogtörténeti íróink általánosnak mondható iránya, hogy tagadják, miszerint a hűbéri rendszer hazánk törvényeibe, közintézményeibe behatolt volna. Azonban ha a hűbéri rendszert nemcsak állami, hanem egyszersmind társadalmi intézménynek is vesszük, s különösen ha benyomulásának e két terét elkülönítve vesszük vizsgálat alá, bármennyire elitéljük is ez intézményt, lehetetlen be nem vallanunk, hogy ha állami életünkbe, hova szintén be kivánt hatolni, nem foglalhatott is oly tért, mint nyugaton: társadalmi életünk terén, mi körül az egyesek s nemzetek minden kérdése forog, az enyém s tied fogalma körül, s mi az államokat demokratikusokká vagy arisztokratikusokká declarálja, a birtoklás és örökösödés terén, uralomra jutott.

Teljesen igaz, hogy a hűbéri állam eszméje nálunk kifejlésre nem jutott. A hűbér-rendszeri állam azon alapfogalma ellen, hogy a föld a fejedelemé, hogy a föld hűbér, s annak legfelsőbb birtokosa a fejedelem, az egyes azt csak mint jutalmat, illetőleg hűbért birja: e fogalom ellen, s pedig elég alkalmunk volt reá, teljes sikerrel küzdöttünk. Hol a hűbéri rendszer legkevesebb tért birt foglalni, s hol a viszonyok legtöbbet hasonlítottak hazánk viszonyaihoz, mert mind a két nemzetnek charta volt a kezében, a hűbériség külalakja, mint rendszer, még Angliában is tért foglal az által, hogy I. Vilmos minden magán birtokot hűbérnek nyilvánított, s a király fő tulajdonjogát arra bevezette. Míg nálunk a hűbéri rendszer eszméje azon formulázásban ismertetett el, hogy a föld, a birtok nem a királyé, hanem a korona, mi azon időben ugyanannyit tett, az állam magasabb értelemben vett birtoka.

A család és társadalom határozottan felvette szellemét; hogy az állam is felvegye, az ellen nemzetünk geniusa egyre tiltakozott. Tiltakozott különösen a tekintetben, hogy az ország az európai hűbéri rendszer kötelékébe bevonassék, s hogy a felett a császárnak vagy pápának, a két főhatalomnak, kik a legfőbb hűbéri uraság jogczíme és birtoklása felett mondhatni századokon át vívtak, ez igényelt két fő hűbérúr valamelyikének fenhatósága előtt meghajolt volna. S e szerint közjogi íróinknak teljesen igazat kell adnunk, hogy a hűbéri rendszer két legmagasabb fogalma, az, hogy az ország mint hűbér, a császár vagy pápa birtoka, s az, hogy a föld a fejedelemé, bár többször s több felől megkísértetett jogszerű formuláztatása, a nemzet részéről elismertetést soha ki nem vívhatott magának.

Az Árpád-kori vérszerződés a szerzendő földet a törzsek tulajdonának declarálja. Az aranybulla codifikálja a megváltozott helyzetet, hogy a törzsekről a nemzetiségekre, családokra szállt. Az Árpádházkori hadjáratok nagy része nem egyéb, mint a keleti és nyugoti császárok hűbér-uraságra törekvésének visszaverése. Azonban az ősiség, mint a társadalmi és állami hűbéri rendszer alapgondolata, már az Árpádházi királyok alatt megindul, s az Anjouk alatt, kik magokat szerették a pápa hűbéreseinek tekinteni, 1351-ben határozott alakot öltött. A magán birtokra, kivéve a Székelyföldet, reá vezettetett a korona joga, a királyi jog, mint nevezték. Királyi adományozás lett a birtoklás további forrása, még az első foglalás jogczímén birt birtokokra is egész kedvteléssel kezdték a donátiókat reá vezettetni. A nemzetségi, illetőleg családi szervezet tehát bizonyos hűbéries színezetet kapott. A királyi jog elismerése maga után vonta, hogy a nemes hűtlenség esetén fejét és jószágát vesztette. A hűség kötelezettsége nálunk is proklamálva lett, csakhogy nálunk nincs vazallus, tehát nincs senior, az egyes és a király között nincs meg a hűbéri fokozat; minden nemes, mint akkor kifejezték, a korona tagja, e hűség tehát csak annyiban követeltetett a király személye részére, a mennyiben a koronát, illetőleg a hazát képviselte.

A család mellett a társadalom is megkapta

hűbér-rendszerű színezetét, csakhogy a magyar társadalom a vagyon és ész embereit assimilálni mindig hajlandó volt. Az egyházi és világi nagyok rendje nálunk is kifejlett, s éppen azon jogokba lépett, melybe léptek a nyugotiak. Felettök a király állt és itélt. A mint a városok fejlettek, mint királyi városok, nemesi személyiséget nyertek, egyenesen a királynak voltak alárendelve. Nálunk tehát, ha a társadalom szerkezete fel is állította az osztályokat, az állam egységét nem bontotta fel annyira, mint nyugaton s különösen Olasz- és Németországon. Nálunk a magánjog uralma a közjog felett sohase juthatott akkora diadalra, mint künn.

Az osztályok, mint osztályok, igyekeztek érdekeiket védeni, ápolni: de azon particularismus, mely az akkori Európát úgy feldarabolta, hogy utoljára az absolutismus eszméjének feltünése, mint az állameszme megmentője üdvözöltethetett, nálunk a társadalom, bár az olygarchia nálunk is kifejlett, ily hazafiatlan üzelmekre magát még osztály-előitéletei által sem vezettette. Társadalmunk elfogadta a nyugati társadalmak szabályait, a vallásosság és lovagiasság követelményei hasonló mérték alá estek, a hűbérkori magyar egyénileg épen oly nemes, bátor és vitéz, a családi élet ép oly tiszta, a társadalom ép oly vallásos és lovagias; de mert az állam hűbéresítése keresztül nem vitetett, az állam-eszme iránt nálunk több fogékonyság maradt fenn, mint másutt; következése lett, hogy a király és haza egy fogalommá vált s egy érzésnek adtunk helyet, melyet mondhatni egy nemzet sem ismer oly tisztán, mint a magyar, a hazaszeretetnek. Viseltük a feudalismus nyűgeit bizonyos mértékben mi is; de ha e kor iránt háládatlanok nem kivánunk lenni, meg kell adnunk, hogy a nemzet szabadságszeretete, vitéz hősiessége, páratlan hazafisága, a hűbéri rendszer iskoláján keresztül menve, magasabb kifejlést nyert.

A hűbéri maradványok nem merülhetnek fel emlékünkben a nélkül, hogy ne gondoljunk azon szomorú viszonyokra, melyekben azon kor, s különösen a hűbéri kor hanyatlásának korszaka a népet sodorta. A vár-rendszer és a helyébe lépett banderiális rendszer s a hűbéri kor végnapjai előidézték a jobbágyságot: nálunk a jobbágyság akkor kapta a legsanyarúbb csapást, midőn Angliában a papság már alig adott áldást a haldoklónak, ha jobbágyait fel nem mentette. A mohácsi vész megakadályozott abban, hogy az olygarchia e hibáját jóvá tegye. A hűbéri kor ez emléke sötét nyomokat hagyott történelmünkben s csak annyiban kérhetünk elnézést a hűbéri rendszer számára, a mennyiben, mint előbb is megjegyeztük, a hűbéri rendszer a maga eredeti tisztaságában szabad és szabad emberek közti önkéntes szövetkezés volt; s miután a jobbágyság földesuri s jobbágyi viszonyon alapult, a jobbágy nem szabad embernek tekintetett. E viszonyt tekinthetjük a hűbéri rendszer következményének, de kiegészítő részének tekinteni nem lehet. KŐVÁRY LÁSZLÓ.

AZZIWELGHI BENEDEK CZÍMERE 1437.

(Színes melléklettel.)

Zsigmond királyunk Prágában tartózkodása alatt 1437-ben Szent Márk evangelista napja után legközelebb következő szombaton kelt oklevelében Azziwelghi Benedek deákot apjával és két fivérével Miklóssal és Jánossal, hű szolgálataiért, valamint legközelebbi rokonait és örököseit czímeres nemes-levéllel ajándékozta meg.

Ez oklevél a m. n. Múzeum levéltárában őriztetik.

Eredeti szövege a következő:

Relatio Emerici de Marczaly Magistri Curiæ.

Sigismundus Dei gratia Romanorum imperator semper augustus, ac Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ etc. rex, tibi fideli nostro nobili Benedicto literato filio Johannis de Azzywelgh salutem gratiamque nostram et omne bonum. A claro lumine troni cæsareæ seu regiæ maiestatis, velud a sole radii, nobilitates legitimo iure procedunt, et omnium nobilitatum insignia ab imperatoria seu regia sic dependent serenitate, ut non sit dare alicuius generositatis insigne,

Nyomt. Ullmann J. Budapest.

Azzywelghi Benedek czímere. 1437.

quod a gremio non proveniat cæsareæ seu regiæ claritatis. Sane attentis et consideratis tuis fidelitatibus et fidelium servitiorum gratuitis meritis, quibus tu sub locorum et temporum varietate iuxta tuæ possibilitatis exigentiam cum summæ fidelitatis constantia et sollicitudine indefessa maiestati nostræ studuisti eoque ferventius et diligentius in antea studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum graciis a nostra maiestate conspexeris fore insignitos, tibi et per te annominato Johanni patri tuo ac Nicolao et Johanni fratribus tuis [carnalibus necnon St]ephano filio condam Andreæ fratri videlicet tuo patrueli, tuisque et ipsorum hæredibus et posteritatibus universis hæc [arma seu] nobilitatis insignia, quæ in principio seu capite præsentium litterarum nostrarum suis appropriatis coloribus [arte] pictoria ficturata sunt et depicta, ac distinctius expressata, animo deliberato et ex certa nostræ maiestatis [scientia de]dimus donavimus et contulimus. Imo ex habundantiori plenitudine nostræ specialis gratiæ concedimus [et præsentibus elargimur, ut]tu, tuique necnon ipsorum hæredes et posteritates universæ prædicta arma seu nobilitatis insig[nia more alior]um [armis] utentium amodo in antea ubique in proeliis, hastiludiis, duellis, torneamentis ac aliis omn[ibus exerci]tiis nobilibus scilicet et militaribus, necnon tu ac prænominati Johannes pater tuus ac Nicolaus et Johannes [ca]rnales, necnon Stephanus patruelis, fratres tui, memoratique tui et ipsorum hæredes et posteritates [unive]rsæ iam fata arma seu nobilitatis insignia in sigillis anulis velis papilionibus et generaliter in quaru[m libet re]rum et expeditionum generibus sub meræ et sinceræ nobilitatis titulo, quali vos ab universis et singulis cuiuscunque conditionis, præeminentiæ, status, gradus vel dignitatis existant, harum notitiam ævo habituris insignitos dici nominari et teneri volumus, ac etiam reputari gestare, ac omnibus et singulis gratiis honoribus et libertatibus, quibus cæteri proceres nobilesque et clientes regni nostri armis utentes consuetudine vel de iure freti sunt et gavisi, frui et gaudere possitis et valeatis, de talique singulis et specialis gratiæ antidoto merito exultetis, ac tanto ampliori studio ad honorem cæsareæ seu regiæ maiestatis vestra in antea solidetur intentio, quanto vos largiori favore cæsareo seu regio p ræventos conspicitis et munere gratiarum.

In cuius rei memoriam perpetuam præsentes litteras nostras sigillo nostro imperiali, quo ut Romanorum imperator utimur inpedenti communitas, vobis duximus concedendas. Datum Pragæ, sabbato proximo post festum beati Marci ewangelistæ, anno domini millesimo qnadringentesimo tricesimo septimo, regnorum nostrorum anno Hungariæ etc. quinquagesimo primo, Romanorum vicesimo septimo, Bohemiæ decimo septimo, imperii vero quarto.

(Eredetije megrongált hártyán, függő pecséttel a M. Nemz. Múzeum levéltárában).

Diplomatikai tekintetben amaz ármálisok osztályába tartozik, a melyekben a czímernek leirás nélkül, csupán festett ábrája foglaltatik.

A czímer ábrája az oklevél felső jobb szögletében fehér, zölddel szegélyzett táblára van festve, melynek magassága 19·4 ctm., szélessége pedig 14 ctm.

A doborpaizs alján levő stilizált kék fellegekből egy kiemelkedő veres nyelvű, orrán és fülein ezüst karikákkal fékezett természetes színű medve látható.

A sisak tetején göngyölődő kék fellegből az említett vadállat mint oromdísz emelkedik ki.

Az egyszerű szabású foszlányok jobbról balról fesztelen könnyedséggel lebegik körül a paizs és sisak oldalait, a nélkül, hogy a heraldikai későbbi szabályok szerint a paizs zománczát követnék.

A paizs magassága 6·7 ctm., szélessége 5·6 ctm.; összes magassága tehát 15·9 ctm.

Általában az Azziwelghi-féle czímer heraldikai formáinak, különösen pedig alkatrészleteinek egymás irányában való aránya és jellege tekintetében a XV. századbeli ármálisok legszabályosabban festett czímer-ábrái közé számítandó.

A nélkül, hogy valaki a XVII. századi emblematicus heraldikai iskolához tartoznék, az előttünk fekvő czímerábrának vadászatra vonatkozó jelentőségét első pillanatra felismerheti, s abban Azziwelghi Benedeket mint a vadászat szenvedélyes kedvelőjét fogja feltalálni.

Egyébiránt az Azziwelghi czímer ábrájának diplomatikai-heraldikai elhelyezését illetőleg figyelmeztetjük tisztelt olvasóinkat, hogy ez ábra a *Turul*-ban ekkoráig megjelent, az oklevelek felső jobb szögletébe helyezett czímerábráktól abban különbözik, hogy nem az okirat szövege felé balra, de ellenkezőleg az oklevél szövegétől kifelé jobbra fordítva áll.

E czímerelhelyezési s felállítási móddal egyszer-másszor a külföldön is találkozhatni. Így jelesül Shakespeare világhírű költő apjának az angol főherold, garter által kiállított ármálisán a czímer szintén az Azziwelghi czímer módjára van ábrázolva.

Az Azziwelghi ármálisnak azonban megannyi heraldikai jelleg előnyei mellett is czímerjogi szempontból — melyre fájdalom hazánkban még mindekkoráig oly kevés figyelem fordíttatott — lényeges hátránya van.

Ugyanis első sorban az ármális függő pecsétje nem magyar királyi, hanem a római császári birodalom pecsétje, melyről maga Zsigmond

császár az okirat végső vagyis befejező részében mondja «*quo ut Romanorum imperator utimur*».*

* A pecsét körirata az első körben: † Sigismundus dei gratia Romanorum imperator semper, a másik vagyis belső körben folytatólag: Augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. Rex. A pecsét képalakja a kétfejű sas paizs nélkül.

Egy másik hátránya az említett oklevélnek az, hogy a kanczellár mellőzésével s nevének vagy bármely más országos főméltóság nevének is felemlítése nélkül adatott ki.

E két hiányánál fogva az Azziwelghi czímeres-levél, mint joghatálytalan, a törvényes magyar királyi adománylevelek közé nem sorolható.

B. NYÁRY ALBERT.

MÓRÉ JÁNOS CZÍMERES NEMES-LEVELEI.

(Egy czímerrajzzal.)

Hazánk történetében több Mórénak a nevével találkozunk, a kik más-más Móré-családnak voltak tagjai.

Egyik Móré-család, a csulai és dadai, előkelő szerepet játszott a XV. és XVI. században. Egyik Móré 1492-ben, mint szörényi bán fényes győzelmet vett a Szörény várát ostromlott törökökön, a győzelem után állítólag két törökfejekkel megrakott szekeret indított Budára diadala jeléül. Halála után a szörényi bánságban még 1492-ben öcscse György követte, a ki 1505-ben a Rákosi országgyűlésen, mint belgrádi bán szerepel. Testvére, Péter 1494-ben követségben járt a portán. Ennek fia Fülöp egri prépost, majd 1524-től pécsi püspök Mohácsnál esett el 1526-ban, — a hol György fia László is jelen volt, — a ki később mint török fogoly Konstantinápolyban végezte életét. A család a XVI. század közepén Jánosban (valószínűleg ennek a Lászlónak a fiában) kihalt.*

Nagy Iván említést tesz még egy *körösbányai*, majd egy *jobbágyi* Móré-családról a XVI. századból, a melyeket a csulai Mórék egyik ágának hisz. Hontmegyében is létezett egy Móré-család, *a roskováni*, a XVI. és XVII. században. Gömörmegyében 1636-ban hirdették ki Móré Simon és János czímeres nemes levelét, melyet 1633-ban nyernek II. Ferdinánd királytól. Van egy Móré-család *(a mocsolyai)* közép Szolnokmegyében is.

Az említett Móré-családokon kivül van végül egy Hunyad vármegyei Móré-család, *a paklisai*, a mely állítólag az előkelő csulai Móré és csulai Kende-családdal egy törzsnek lett volna ivadéka. Nagy Iván ennek nemzedék rendét csak három ízíglen e század elejéig viszi fel.

* L. Nagy Iván Magyarország családait.

A Hunyad vármegyei Móré-családnak nemesi eredetéhez kivánok én is hozzászólani.

Az Erdélyi Muzeum könyvtárában látható egy feltűnően díszes czímeres levél, a mely a Hunyad vármegyei Móré-család egyik tagja révén került oda. A czímeres nemes levelet *Báthory István* lengyel király és erdélyi fejedelem adja *Móré Jánosnak* (1584.), «ama hűséges szolgálataiért, melyeket különböző helyeken és időben buzgón teljesített, főkép pedig ama vitézi tetteiért, melyeket az elmúlt esztendők hadi vállalataiban, épúgy a mezei csatákban, mint az ellenséges várak és városok ostromában, életét elszánva annyi veszély között tanúsított, és jövőben is tanúsítani igért.»

Móré János tehát, semmi kétség benne, Báthory István lengyel királynak volt katonája, egyike amaz erdélyieknek, a kik több ezeren állandóan zászlaja alatt szolgáltak s külön magyar sereget alkottak, magyar vezérek, magyar vezényszó alatt — elkülönítve a lengyel seregektől.

Ezekből került ki Báthory István híres tüzérsége és gyalogsága, melyek a muszka várak és városok ostrománál annyira kitűntették s ellenállhatatlannak bizonyították magokat.

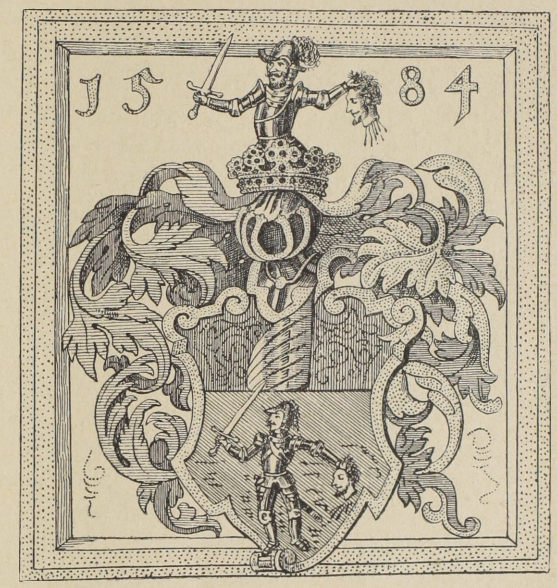
Báthory az elmúlt évek hadi vállalataira hívatkozik — és pedig 1584-ben. Kétségtelen tehát, hogy Móré János Báthorynak a moszkoviták ellen vezetett hadjárataiban (1579—81) részt

vett; sőt valószinű, hogy a poroszok (főkép Danczka városa) ellen trónralépése után mindjárt 1577-ben vezetett seregében is ott szolgált. Vagy magával Báthoryval ment tehát ki mindjárt királylyá választása után Lengyelországba, a kisérő seregben; vagy lehet, hogy később a moszkoviták ellen toborzott csapatokkal. Ha a czímeres levél ama kifejezésének, hogy a *mezei harczokban* is kitűnt, nyomatékot akarnánk tulajdonítani, s a várak és városok ostroma kiemelését a muszka hadjáratokra akarnók vonatkoztatni, (a mint hogy az tényleg várak és városok ostromából állott, nyilt csatát a muszkák nem fogadván el, valamikép a porosz Danczka ellen való hadakozás is ostromlás volt): úgy azt kellene következtetnünk, hogy Móré János már a Békés Gáspár ellen vívott nagy mezei csatában *Kerellő-Szent-Pál* mellett is vitézkedett. Egy bizonyos, hogy a czímeres levelet hadi érdemeiért kapta, s hogy a livoniai harcztéren fent a Keleti tenger partvidékén ott harczolt a moszkoviták ellen.

Maga a nemes levél is fent Litvániában a király kedvencz tartózkodási helyén a *grodnói* várban kelt 1584 febr. 20-án, (két évvel a béke megkötése után), a hol Móré János az ő udvari testőrségében szolgálhatott.

A czímer, a melyet kap s a mely a nemeslevél homlokán ékesen kifestve látható s a szövegben (bár hiányosan) körűl írva olvasható, a következő: a paizs harántékosan két részre van osztva; az alsó rész vérrel befecskendett zöld mezején fegyveres vitéz áll, jobbjában kivont egyenes kardot, baljában vérző nyakú levágott emberi főt tart hajánál fogva. (A paizs felső felében demascirozott piros mezőben kék hadi zászló látható). A paizs felett természetes szinű sisakon drága kövekkel kirakott korona ékeskedik. (A korona felett ugyanolyan vitéz törzse emelkedik ki, jobbjában kivont karddal, baljában a vérző fővel). A foszladék balról arany-kék, jobbról piros-kék.

A zárjelbe foglalt szavak a szövegben nem foglaltatnak, de igenis a czímerképben, a mely ugyanakkor festetett, semmikép sem később — és így azt kell döntőnek, irányadónak vennünk. Különben is gyakori eset, hogy a czímer leírás a szövegben nem egyezik egészen a képpel. Hogy a szöveg tökéletlen, látszik abból is, hogy a paizs *alsó felét* leírja, de felső feléről már nem tesz említést, szintúgy nem említi a paizs felett kiemelkedő alakot. A leírás eredeti szövege ímé ez: «Scutum videlicet singulare cœlestini coloris, in cuius *ima parte* campus viridis, sangvini conspersus; super campum miles armatus, dextra nudum ensem incurvum, sinistra caput humanum (cruore madens crinibusque apprehensum) tenens conspicitur; supra scutum galea naturali colore visitur; galeæ corona unionibus gemmisque ornata incumbit: quemadmodum hæc omnia in capite seu principio præsentium litterarum nostrarum depicta, et

arte seu manu pictoris suis ad id accomodatis coloribus, *clarius expressa*, ac figurata conspiciuntur.»

A zárjelbe tett szavak el vannak mosódva s egy másik czímeres levélből egészitvék ki, a melyről alább lesz szó.

A Báthory czímeres levele megfelel arra a kérdésre is, vajjon nemes család volt-e a Móré Jánosé azelőtt is, avagy nem. És pedig tagadólag. Azt mondja, hogy «paraszt és nem nemes helyzetéből és állapotából, a melyben, mint nemnemes szülöktől származó eddig élt, királyi kegyelméből kiveszi és Erdély és Magyarország igazi nemesei sorába és rendébe iktatja, hogy mindazon jogokkal és szabadalmakkal éljen mind ő, mind utódai, mint a többi erdélyi és magyar-

országi nemesek». (Eundem igitur Joannem More *a rusticitatis et ignobilitatis statu et conditione, in qua hactenus extitit, tanquam a ignobilibus parentibus natum*, ex speciali gratia munificentiaque nostra regia eximendum, ac in cœtum et numerum verorum Transylvaniæ *et Ungariae* nobilium cooptandum, assumendum, ascribendum, annumerandum et aggregandum esse duximus).

Az itt leírt címeres levél érdekességét még fokozza egy körülmény, a melyre Béldi István úr Maros-Vásárhelyről hívta fel figyelmünket, miután e címeres levelet társulatunk okt. ülésén bemutattuk s ő erről tudomást vett. Béldi úrnak ugyanis birtokában van másolata egy címeres levélnek, melyet ugyancsak Móré János kapott, de nem Báthorytól, hanem Rudolf császár és királytól, 1595-ben. E címereslevelet ugyanennek a hunyadmegyei Móré-családnak egyik tagjától kapta lemásolás végett; s a másolatot szíves volt nekünk átengedni.

E második címereslevél, a mely Prágában 1595 febr. 1-én kelt és szintén Móré Jánosnak van adva, nem más, mint a Báthory Istvántól kapott nemesi címer ismételt adományozása, illetőleg megújítása. De egy szóval sincs említve, hogy azt eredetileg Báthorytól nyerte légyen. Mindössze annyit mond, hogy a címert már előbb is használta. Az oklevél szavai szerint: «Nemes Móré Jánosnak hűséges szolgálatait megtekintvén, melyeket eleinte magyar szent koronánk, majd saját felségünk iránt különböző helyeken és időben tanusított, őt, *a kiről különben is az mondatik, hogy nemes szülőktől származott (?) és mindig (?) nemesi szabadságnak örvendett* — újra magyarországi nemeseink sorába iktatjuk, adván neki címerül (ugyanazt, a melyet Báthory 11 év előtt), a mely lefestve a címereslevél homlokán látható, hogy azt *valamint ezelőtt* úgy használja ezután is, maradékaival együtt.» *(Sicuti antea* ita et in posterum . . eadem arma . . . utuntur).

A címer körülírása sokkal részletesebb és szabatosabb a Rudolf címeres levelében, mint a Báthoryéban; ez még a sisakkorona drágakövei s ékszerei színét is meghatározza. De a címer egészen ugyanaz, mint a 11 év előtt kapott, mindössze, hogy amabban egyszerűen levágott *emberfej*, itt *törökfej* (caput Turcicum) említtetik.

A lényeges eltérés a két címereslevél között az, hogy míg a Báthoryé minden kétséget kizárólag *nem-nemes* szülőktől származónak mondja Móré Jánost, a kit «*paraszt* állapotból» tesz nemessé; addig a Rudolfé nemes Móré Jánosnak, már a szüleit is nemeseknek tartja habár hozzá teszi, «*a mint mondják*» — (*«qui etiam antea nobilibus perentibus ortus* et libertate nobilitari *semper* gavisus esse *dicitur.»)*

Hogy egyeztethető össze a kettő? Talán két különböző Móré Jánossal volna dolgunk? Más akkor sem lehetne, mint a fennebb emlegetettnek fia, mert csak ő róla mondhatták el jogosan, hogy szülei is nemesek voltak s azzal a címerrel éltek. De valószínű-é, hogy annak a Móré Jánosnak, a ki 11 év előtt, 1584-ben még Litvániában katonáskodik (tehát nős alig lehetett) olyan nagy fia legyen 1595-ben, a ki már hadi érdemeket szerzett légyen először Magyarország, majd a királyi felség szolgálatában. Én nem hiszem s azt hiszem, más is valószínűtlennek fogja tartani.

A Rudolf címereslevelében emlegetett Móré János tehát nem lehet más, mint a kit Báthory István megnemesített, s a ki Báthory halála után (1586) visszakerűlvén hazájába, később a törökök ellen harczolt. Talán épen a Báthory Zsigmond seregével ment ki Magyarországba s részt vett a híres mezőkeresztesi ütközetben a törökök ellen 1594 őszén. S erre következett a címeradományozás 1595 telén.

De még tovább megyek a következtetésben. 1595 telén díszes erdélyi követség járt Prágában és Gráczban, hogy Báthory Zsigmondnak Mária Krisztierna főherczegnőt eljegyezzék. A követség, melynek élén Bocskai István állott, febr. 1-ét, a midőn Móré János nemesi levele kel, épen Prágában töltötte. Nem kell semmi látnoki tehetség hozzá, eltalálnunk, hogy a Rudolf címereslevelét az erdélyi követség vitte haza vásárfiául Móré Jánosnak. Sőt ki tudja, nem volt-é maga Móré János is a követség bizonyára elég nagyszámú kiséretében? Vajjon a királyi felség szolgálatában szerzett érdemek alatt a címereslevél szövege — nem épen a követségben való résztvevést értette-é?

Legyen bármikép; tény az, hogy a Báthorytól 1584-ben kapott címer adományozást Rudolf 1595-ben megújítja. Talán nem ismerte el a lengyel király (bár egyszersmind erdélyi fejedelem) jogát, hogy Magyarországra is érvényes nemes-

séget adományozhat; mert tényleg Báthory oklevele hangsulyozza, hogy Mórét Erdély és Magyarország nemesei sorába veszi fel. — Talán ezért érezte szükségét Móré, hogy a magyar király által is megújíttassa; vagy egyszerűen, a mint az általában szokás volt, nagyobb erősség kedvéért. — Az, hogy Móré János ebben nemes szülők gyermekének «*mondatik*»: a dolog lényegén nem változtat. Nem lehetetlen, hogy ebben a családi traditio jut kifejezésre, mely szerint ezek a Mórék az előkelő csulai Mórékkal egy családból származóknak tartották magokat.

A két czímereslevél tenora, czímerleírása megegyezik. Nem lett volna érdektelen magát a czímerrajzot is összehasonlítanunk, hátha ebben is föltalálnók az előbbi czímer mintáját. De az utóbbi czímereslevél birtokosa Erdélyből Heves vármegyébe kiszakadván, az eredetihez eddigelé nem juthattunk hozzá, csak másolatát használhattuk.

E két czímeres levélhez csatlakozik még egy harmadik a Móré-család más tagja részére. Báthory Zsigmond ugyancsak 1584-ben, sept. 24-én Gyulafejérvárról keltezve megnemesíti *Móré András*t (de Kis-Budak), Brassó város szolgáját, kivévén őt addigi köznépi és nemnemesi állapotából. Czímeradományozásról itt nincs szó. A két Báthory által két Móré részére *egy évben* adott nemesi levelek között bizonyára kellett valami összefüggésnek lennie. Talán testvére vagy közel rokona volt Jánosnak András s amannak a megnemesítése befolyással volt emezére. Ez utóbbi nemes-levél a brassai városi levéltárban van, másolatát Mohr Károly úrnak köszönöm Fogarasról, a ki családi szájhagyomány alapján az emlegetett *Móréktól* származtatja magát, habár a név «régi idők óta Brassóban lakott őseinél az ott erős germanisatio befolyása alatt a mult században előbb *Mor*, utóbb *Mohr*-ra változott».

Vissza kell térnünk a Báthory István oklevelére, hogy még némely tanúságát levonjuk. Látszik e czímereslevélből is, hogy Báthory az erdélyi ügyekre külön kanczelláriát tartott Lengyelországban, a melynek élén *Berzeviczy* Márton állott, mint kanczellár, — a király egykori tanulótársa a páduai egyetemen s mindvégig jó barátja, a kit lovaggá, starogardi kapitánynyá és báróvá tett. Azért mondja az oklevél záradéka, hogy «Datum per manus magnifici fidelis nobis sincere dilecti, Martini de Berzevice, equitis, et per Transilvaniam cancellarii nostri, liberi baronis a Dondang, ac capitanei Starogardiensis.» A király aláírásán kívül (Stephanus rex); ott látjuk az erdélyi ügyek kanczellárjáét is (Mart. de Berzevice cancell. mppa).

Pecséttani szempontból is találunk megjegyzésre méltót. A szépen megőrzött, hatalmas viaszdarabba nyomott, selyemzsinóron függő piros pecsét a király titkos pecsétjét tűnteti elő, a melylyel erdélyi ügyekben élni szokott. (A mint mondja: «præsentes litteras nostras, *secreti* sigilli nostri, quo in rebus Transilvanicis utimur pendentis munimine roboratas» stb.) A pecsét figurái középen a Báthory czímer sárkányfogait ábrázolják, s körülötte a paizs négyes tagozatában a lengyel koronás fehérsast s a litván lovast, mindeniket kétszer-kétszer, keresztben. Körírata:

STEPHANVS . D . G . REX . POLO . MAG . DVX . LITVA . PR . TRANS .

A czímereslevél főékessége, a szép czímertől eltekintve, abban áll, hogy az oklevél mindkét oldalszegélye díszesen ki van festve. Az első sorban aranynyal kifestett majusculákban ragyog a: NOS STEPHANVS. Két oldalt piros kék virágok és zöld levelek lombozatában hadi jelvények és fegyverek képe látható: két keresztbe tett hosszúnyelű piros lobogó a Báthory sárkányfogas czímerrel; az X-et képező nyelek felső közében lombos tollú katona sisak látszik, az alsóban pánczélinges mellvért, oldalán magyaros kard, alatta két pisztoly keresztbetéve, ez alatt paizs, török kard, fokos és csákány egyik csoportban s mellvért, ív, tegez nyilveszőkkel és két buzogány a másikban. A másik oldalon dob és két dobvessző s egy tárogatót fuvó satyr alak. S mindezeket liliomos tulipános virággirlandok folyják körül, melyek a székely kapuk festészetét juttatják eszünkbe. Vajjon az erdélyi kanczellária művésze ott a lengyel földön, nem a székely kapuk festészetén buzdúlt-e fel először, hogy ecsetet vegyen kezébe? Szeretjük hinni, hogy a lengyel király, erdélyi kanczelláriájából, bár lengyel földön, de erdélyi számára kiállított nemesi czímeres levél festője magyar ember volt.

Az ismertetett nemesi czímereslevél egyike

a legszebbeknek, melyek ebből a korból fenmaradtak, s méltán büszke lehet rá az erdélyi muzeum s annak nagyérdemű könyvtárigazgatója, a kinek az oklevél szíves kikölcsönzéséért hálás köszönettel tartozom.

Dr. Szádeczky Lajos.

A RÉGI MAGYAROK SZEMÉLYNEVEI.

(Mutatvány a szerző ily című nagyobb művéből.)

A személynevek keletkezésének ideje oly régi, mint maguk a nyelvek, melyekben azok keletkeztek. Mert természetes, hogy azon távol eső őskorban, midőn az emberi elme első ébredezésében és kifejlődésének menetében a körülfekvő és feltünedező tárgyakat, élő lényeket azon benyomások szerint, melyeket reá gyakoroltak, megfelelő hangok által igyekezett megjelölni s egymástól megkülönböztetni, ezen munkálkodásában az emberi személyeknél nem tett kivételt, de ezeket is külső megjelenésükhöz képest jellemző elnevezésekkel illette.

A legelső és legrégibb személynevek tehát viselőiknek külső vagy belső tulajdonságaira, kisebb vagy nagyobb testalkatára, testi erejére, bátorságára, vadászatok és háborúk alkalmával tanusított okosságára, ravaszságára avagy vakmerőségére, jó vagy rossz lelkületére vonatkoztak, melyekhez járultak később a foglalkozásra, viselt hivatalokra, lakhelyre, származásra stb. emlékeztető személynevek, melyek utóbb első viselőiknek elhalta után leszármazásnál, avagy hasonló belső és külső tulajdonságoknál, vagy pedig az elhunytak emléke iránti kegyeletnél fogva másokra is átruháztattak s ekként meghonosulva évszázadokon és évezredeken át közhasználatnak örvendettek.

Így volt ez a legrégibb népeknél, melyekről a történelem tudomást vett, így a görögöknél, rómaiaknál, így nálunk magyaroknál; s ha a legrégibb okleveleinkben előforduló ősmagyar személynevek — melyeknek száma több ezerre rúg — olykor értelmet vagy jelentőséget nélkülözni látszanak, ennek oka nem abban rejlik, hogy azok értelemmel avagy jelentőséggel nem bírtak, hanem inkább abban, hogy ezen ősmagyar személyneveket olvasni és helyesen kiejteni nem tudjuk — igyekeznünk kell tehát legelőször is azokat helyesirási szokásai szerint azon kornak, melyben irattak, helyesen elolvasni és kiejtésüket meghatározni s akkor a legtöbb esetben elő fog tünni azoknak értelme és jelentősége s módunkban lesz ezen neveket képződésüknek menetében visszafelé követni egész azon gyökig, melyből kezdetben kihangzás és különbféle ragok fölvétele által képződtek.

Így szemléljük például az *Aba*, *Apa* és *Atya* személyneveknek legrégibb és kezdetleges alakjait az *Ab*, *Ap* és *Aty* személynevekben, melyekből képződtek kihangzás által az Aba, Apa és Atya — azontúl pedig többféle ragok hozzájárultával az *Abai*, *Abod*, *Abos*, *Abosk* — *Apai*, *Apás*, *Apdi*, *Apocs*, *Apod*, *Apodi*, *Apos*, *Apsa* — *Atyás*, *Atyk*, *Atyók*, *Atyun*, *Atyus* stb. személynevek s ekként a közös gyökből eredő személynevek mintegy külön-külön csopoztozatokat képeznek, mint például:

Csom, Csoma, Csomád, Csomó, Csomói, Csomós, Csomosz, Csomzó,

Kese, Keséd, Kesédi, Kesei, Kesőd,

Mács, Mácsa, Mácsi, Mácsk, Mácsod, Mácsodi,

Mag, Maga, Magcs, Magd, Magdi, Magi, Magló, Maglód, Magocs, Magod, Magodi, Magos, Magsa,

Nagy, Nagyod, Nagyos,

Ős, Őse, Ősi, Ősöd,

Som, Sombod, Somha, Somod, Somogy, Somos, Somzó,

Szem, Szema, Szemcs, Szemcsa, Szemcse, Szemd, Szemdi, Szeme, Szemed, Szemke, Szemer, Szemes, Szemő,

Tap, Tapa, Tapacs, Tapos, Tapsa,

Tenk, Tenka, Tenke, Tenkes, Tenki, Tenkő, Tenkös,

Top, Topa, Topor, Topos, Topoz, Topsa,

Ug, Ugocs, Ugocsa, Ugod,

Uz, Uza, Uzd, Uzdi,

Vad, Vada, Vadad, Vadas stb.

Látni való, hogy az ősmagyar személynevek összegyűjtése nem csupán történelmi tekintetben kivánatos, de nyelvészeti szempontból is fontos, mert azok képezik a legrégibb magyar nyelvkincseket.

A magyar királyság első századaiban élt nemzedékek még nem álltak oly távol a honfoglalás dicsőségteljes korától, hogy az abban szerepelt vezérekről, hősökről s a pogány korszak egyéb vitézeiről s ezeknek hőstetteiről élénken és kegyelettel meg ne emlékeztek volna; s ezen kegyeletüknek és tiszteletüknek jelét adták az által, hogy amazoknak neveit, személynevek gyanánt, majdnem általánosan viselék.

Ezen ősmagyar nevek közül különösen gyakran fordulnak elő az oklevelekben a következők: *Agmánd*, *Álmos*, *Apor*, *Árpád*, *Beled*, *Bogát*, *Botond*, *Bulcsu*, *Csanád*, *Doboka*, *Előd*, *Ete*, *Gyula*, *Kalán*, *Kond*, *Koppány*, *Kosid*, *Lél*, *Maglód*, *Ond*, *Ögyek*, *Őse*, *Szabolcs*, *Szalók*, *Szoárd*, *Tas*, *Úrkond*, *Úrkún*, *Zirind*, *Zoltán* stb. — s a honfoglaló őseinkhez csatlakozott kún vezérek és vitézek nevei közűl emezek: *Alap*, *Bors*, *Ed*, *Edömeny*, *Ketel*, *Pata*, *Tarczal*, *Vajta* stb. — s bár a jelzett korban a keresztény vallás már majdnem egészen el volt terjedve e hazában, mindamellett ennek tanai nem valának képesek a pogány őskor mythikus hőseinek, valamint az ősvallás hitregei szellemeinek, tündéreinek stb. emlékét s a nemzeti hagyományokat azon kor fiainak emlékezetéből egészen kiszorítani.

Ezért találunk ama személynevek közt olyakat is, melyek a krónikák[1] által Álmos vezér őseiként elősorolt elődök és hősök[2] emlékét tarták fenn s milyenek valának: *Ámpod*, *Apos*, *Atmár*, *Belér*, *Berend*, *Besztör*, *Bor*, *Bökény*, *Dama*, *Etei*, *Farkas*, *Keléd*, *Kölcse*, *Mike*, *Miske*, *Tana* stb. — és melyek a pogány ősvallás szellemeire, tündéreire stb. emlékeztettek, mint példáúl: *Banya*, *Büvész*, *Csoma*, *Csök*, *Fene*, *Guta*, *Ördöng*, *Táltos*, *Turul* stb. — sőt olyakat is, melyek a húnok hagyomány szerinti fejedelmeinek, hőseinek és nemzetségeinek emlékét eleveníték fel, milyenek közűl felemlítendők: *Aladár*, *Atila* és *Etele*, *Béla*, *Buda*, *Csaba*, *Csele*, *Érd*, *Kádár*, *Kadicsa*, *Keve*, *Szemein* vagyis *Szemeny*, *Torda*, *Rova*, *Vida*, stb. — s mely utóbbiak egyszersmind tanúbizonyságot szolgáltattak arra, hogy a hún fokonság hite nem csupán a hazai krónikákban nyert kifejezést, hanem azon korban nemzetünk öntudatában is erősen gyökerezett.

És viselék ezen ősmagyar neveket, melyekhez annyi dicső történelmi emlék és nemzeti hagyomány fűződött, nem csupán az akkor még részben az ősi pogány valláshoz ragaszkodott pórok és szolgák, hanem a keresztséget fölvett nemesek, országnagyok, sőt olykor egyház-nagyok, érsekek, püspökök, kanonokok s egyéb egyházi személyek is, mint példáúl:

1285. évben *Álmos*, nyitrai kanonok,[1] 1287-ben *Apor*, vajda,[2] 1295-ben *Apor*, országbiró,[3] 1233-ban *Beled*, főpohárnok,[4] 1291-ben *Botond* comes, Péter bán atyja,[5] 1230-ban *Bulcsu*, csanádi püspök,[6] 1330-ban *Csanád*, esztergomi érsek,[7] 1095 körül *Gyula*, nádor,[8] 1225. évben másik *Gyula*, nádor,[9] 1183-ban *Kalán*, pécsi püspök,[10] 1093-ban *Koppány*, kir. káplán,[11] 1288-ban *Szoárd* mester. a keresztesek esztergomi konventjének tagja,[12] 1297-ben *Úrkond* mester, esztergomi prépost,[13] 1280-ban Úrkún bán, a Tomaj nemzetségből,[14] 1171-ben *Ámpod*, nádor,[15] 1256-ban *Ámpod*, vasvári kanonok,[16] 1210-ben *Apos*, győri kanonok,[17] 1286-ban *Bors*, győri kanonok,[18] 1292-ben *Dama*, Mártonos bán fia,[19] 1181-ben *Farkas*, nádor,[20] 1240-ben *Farkas*, pécsi prépost,[21]

[1] Képes, budai, nagyobb pozsonyi stb. krónikák.
[2] Ipolyi, Magyar Mythologia, 151. l.

[1] Hazai okmt. VII, 195.
[2] Árpádk. új okmt. XII, 451.
[3] Árpádk. új okmt. X, 197.
[4] Árpádk. új okmt. I, 309.
[5] Hazai okmt. VII, 223.
[6] Hazai okmt. VI, 25 stb.
[7] Kubinyi cs. lt.
[8] Kubinyi, Tört. eml. I, 1.
[9] Árpádk. új okmt. I, 211.
[10] Hazai okmt. I, 2.
[11] Árpádk. új okmt. VI, 70.
[12] Árpádk. új okmt. IX, 492.
[13] Árpádk. új okmt. XII, 614.
[14] Hazai okmt. VI, 265.
[15] Árpádk. új okmt. I, 66.
[16] Hazai okmt. VII, 6.
[17] Árpádk. új okmt. I, 105.
[18] Hazai okmt. I, 77.
[19] Hazai okmt. VI, 379.
[20] Árpádk. új okmt. I, 76.
[21] Hazai okmt. IV, 24.

1262-ben *Farkas*, fehérvári püspök és kir. alkorlátnok,[1] — 1262-ben *Aladár*, a királyné fő-tárnokmestere,[2] 1242 körül *Atila*, a keresztesek esztergomi konventjének tagja,[3] 1299-ben *Csaba* comes, esztergomi kanonok,[4] 1146-ban *Kádár*, országbiró[5] stb.

A pórok, szolgák neveiből közvetve annak is tudomására jutunk, hogy a nemzet legalsó rétegei részben még folyton idegenkedének a kereszténység fölvételétől, erre utalnak a föntebb elősorolt pogány hitregei jelentőségűeken kívül, a: *Bizatlan*, *Hitlen*, *Megszeg*, *Nemhisz*, *Pogány*, *Pogándi*, *Tagadó* stb. pórnevek, bár túlfelől a keresztség fölvételéről s a keresztény hithez való ragaszkodásról látszanak tanúskodni a nagyszámú keresztneveken kívül a: *Biza*, *Bizott*, *Gyónó*, *Hisze*, *Hite*, *Hivőd*, *Jezus*, *Malaszt*, *Máriás*, *Szente*, *Szentes* stb. pórnevek — s érdekes, de egyszersmind szánalomra gerjesztő képét nyerjük az akkori rabszolgák, szabadosok s egyéb alattvalók nyomorult állapotának, mely szerint azok nem mint a haza polgárai, hanem áruczikkek gyanánt tekintettek, adásvevés, csere, ajándék, osztály utján jutottak el ide oda, fejeik szerint számláltattak, gazdáiknak nem csupán személyeik szerint, hanem egész családjaikkal, gyermekeikkel s összes maradékaikkal együtt képezték örök-tulajdonát, nevekre jóformán nem is érdemesíttettek, hanem az oklevelekben: *Ajándék*, *Árud*, *Csere*, *Feles*, *Jegyes*, *Némely*, *Nevetlen*, *Senki*, *Vásár*, *Vásárd* — avagy: *Buta*, *Csámpa*, *Csunya*, *Hazug*, *Hitvánd*, *Hülye*, *Maradék*, *Munka*, *Nemhív*, *Nemvaló*, *Részeg*, *Részeges*, *Szennyes*, *Szolga*, *Tolvaj* — vagy pedig: *Első*, *Hármas*, *Négy*, *Negyed*, *Négyes*, *Hatos*, *Negyven* stb. jelölésekkel jegyeztettek fel. Nem csoda tehát, ha ezen szánandó lények közt: *Árva*, *Bús*, *Kedvetlen*, *Kínos*, *Szegény*, *Szomorú* nevűek is találkoztak s némi philosophiai felfogásra mutatnak olyféle pórnevek, mint: *Mavagy*, *Nemvagy*, *Elmegy*, *Volt* stb., minők több izben fordulnak elő az oklevelekben.

A többi ősmagyar személynevek tarka vegyületét képezék a legkülönbfélébb jelentőségűeknek.

Valának azok közt testalkatra és testi tulajdonságokra vonatkozók, mint: *Aczél*, *Agg*, *Bal*, *Bodor*, *Csep*, *Csepke*, *Csinos*, *Csomó*, *Erős*, *Fényes*, *Fintor*, *Fitos*, *Fodor*, *Füles*, *Gúbás*, *Helyes*, *Hóka*, *Kese*, *Kics*, *Kisded*, *Kopasz*, *Markos*, *Mocskos*, *Nagy*, *Nagyod*, *Nagyos*, *Puha*, *Siket*, *Sima*, *Szőrös*, *Tompa*, *Tonka*, *Vas* stb.

Arcz- és hajszint jelzők, mint: *Barnás*, *Fakó*, *Fehér*, *Fehérsa*, *Fekete*, *Feketédi*, *Szög*, *Szőke* stb.

Lelki tulajdonságot kitüntetők, mint: *Álnok*, *Anyás*, *Atyás*, *Bátor*, *Bölcs*, *Bősz*, *Csalka*, *Csaló*, *Daliás*, *Darabos*, *Édes*, *Ellenes*, *Gonosz*, *Hamar*, *Haragos*, *Hatalmas*, *Hős*, *Kalandos*, *Kellemes*, *Keserő*, *Ravasz*, *Szerény*, *Vad*, *Vitéz* stb.

Foglalkozásra és hivatalos állásra emlékeztetők, mint: *Ács*, *Arató*, *Bakó*, *Bán*, *Bandúr*, *Barát*, *Bitó*, *Borzó*, *Csapó*, *Csempész*, *Csípő*, *Dajka*, *Dalos*, *Danos*, *Diák*, *Dobos*, *Futár*, *Kalóz*, *Kárász*, *Korlát*, *Metsző*, *Pintér*, *Segítő*, *Serkentő*, *Sipos*, *Sütő*, *Szabó*, *Szücs*, *Vivó* stb.

Lakó- vagy szülőhelyre vonatkozók, mint: *Bácsi*, *Babócsi*, *Bécsi*, *Csanádi*, *Idegen*, *Szegedi*, *Váczi*, *Vendég* stb.

Nemzetiségre utalók, mint: *Besenyő*, *Bolgár*, *Cseh*, *Czigány*, *Horvát*, *Kún*, *Lengyel*, *Német*, *Orosz*, *Palócz*, *Rácz*, *Szász*, *Székely*, *Szerecsen*, *Tatár*, *Tót*, *Török*, *Zsidó* stb.

Polgári állást jelzők, mint: *Báró*, *Herczeg*, *Paraszt*, *Pór* stb.

Állatok neveiből kölcsönzöttek, mint: *Bárány*, *Baglyod*, *Béka*, *Bika*, *Bogár*, *Borz*, *Csibe*, *Csiga*, *Csikó*, *Csíz*, *Csóka*, *Csuka*, *Farkas*, *Fóka*, *Galamb*, *Juh*, *Kakas*, *Kánya*, *Kopó*, *Liba*, *Lúd*, *Macska*, *Madár*, *Medve*, *Mókus*, *Ökör*, *Patkány*, *Pók*, *Póka*, *Róka*, *Seregély*, *Sertés*, *Sólyom*, *Vizsla*, *Zerge* stb.

A növényvilágból kölcsönzöttek, mint: *Bab*, *Búza*, *Csalán*, *Erdő*, *Haraszt*, *Köles*, *Kölesd* stb.

Csinos női nevek valának: *Drága*, *Édlelmes*, *Gyöngy*, *Gyönyörű*, *Ibolya*, *Liliom*, *Páva*, *Rózsa*, *Szép*, *Szépke*, *Szerető* stb.

Végre sajátságos s némi elmésséget kitüntető személynevek valának: *Az*, *Kétszem*, *Olyan* stb. A polgári és hivatalos állást jelzők azonban nem mindig feleltek meg a valóságnak s inkább gúnynevek gyanánt ragadhattak az illetőkre, mert például a föntemlített *Paraszt* nevet

[1] Árpádk. új okmt. VIII, 23.
[2] U. o. 33.
[3] Monum. eccl. Strigon. II, 218.
[4] Hazai okmt. VI, 440.
[5] Árpádk. új okmt. I, 58.

a Csák nemzetség egyik előkelő nemes tagja viselte, a *Bán* és *Herczeg* nevűeknek nagyobb része pedig egyszerű szolga és jobbágy ember volt és soha sem birta sem a báni méltóságot, sem a herczegi rangot.

A föntebbiekben röviden és általánosságban ismertetett ősmagyar személynevek mellett találunk a régi oklevelekben feles számmal idegen eredetűeket is.

Történelmünkből ismeretes, hogy Árpád- és Anjouházi királyaink idejében számos idegen csődült hazánkba, részint telepítések által, mely úton városaink egy részének német polgársága került ki, részint pedig beözönlő előkelő nemes urak, lovagok képében, kik királyaink által nagy kiterjedésű birtokokkal megajándékoztatván, hazánkban letelepedének s maradékaik megmagyarosodva, többnyire jó magyar családok alapítói lőnek. Ezekből eléggé meg volna magyarázva a magyar régiségben előforduló idegen személynevek gyakori jelenléte. De tévedne, a ki úgy vélekednék, hogy a régi oklevelekben itt-ott megnevezett idegen nevű egyének mind idegen nemzetiségűek valának, — mert az oklevelek tanúsága szerint találkoztak az ősmagyar és előkelő nemzetségek tagjai közt is elegen, kik kortársaik közűl az új és szokatlan által kiválni ohajtva, idegen eredetű s külföldön divatos személyneveket használtak, mint például 1258. évben az Apor nemzetségnek *Reginald* nevű tagja említtetik, — 1227. évben pedig a tőzsgyökeres Záh nemzetség tagjai közt a *Barakony*, *Berend*, *Torda*, *Tordas*, *Vata* stb. ősmagyar nevűek mellett találunk: *Constantin*, *Felician*, *Herrand*, *Irasmeus*, *Leonardus*, *Vid*, stb. nevűeket is.

Hozzájárult az idegen személynevek szaporításához a latin nyelvnek, mint hivatalosnak, általános használatával karöltve járó ismerete a görögök és rómaiak klasszikus irodalmának és történelmének, — ezért találunk azon korban nem csupán az országnagyok, nemesek, sőt egyházi férfiak — de még olykor a tanulatlan és egyszerű pórok közt is: *Achilles*, *Aesop*, *Apollo*, *Cato*, *Caesar*, *Constantinus*, *Cornelius*, *Hector*, *Hercules*, *Mercur*, *Minos*, *Paris*, *Roma*, *Romanus*, *Valerianus*, *Vulcan* — továbbá a latinság keresztény korában támadt: *Amandus*, *Angelus*, *Cognoscens*, *Deus*, *Favus*, *Felix*, *Firminus*, *Gallus*, *Pantaleon*, *Piger*, *Pipula*, *Primus*, *Puer*, *Quid*, *Sanctus*, *Seraphinus*, *Servus Dei*, *Silvester*, *Smaragdus*, *Rubinus*, *Unicus*, *Vir Dei* s hasonló személyneveket.

Ezek, valamint a keresztség fölvételével mindinkább elterjedt idegen keresztnevek kezdetben csak nehezen és sokféleképen elferdítve, megváltoztatva honosultak meg hazánkban.

Azok előtt, kiknek alkalmuk volt régi oklevelek tanulmányozásával foglalkozni, nem ismeretlen dolog, hogy különösen az Árpád- és Anjoukori oklevelekben gyakran fordulnak elő különös alakú és hangzású személynevek, melyeknek eredete és jelentősége első tekintetre alig ismerhető fel s melyeknek eredeti alakját csak több oklevél figyelmes összehasonlítása után vagyunk képesek kinyomozni.

Az ilyféle idegen hangzású és értelmetlennek látszó személynevek többnyire ferdítés és torzítás által képződtek, minőkben azokat a mindennapi használatban nem csupán a tanulatlan közönség, hanem olykor maguk az oklevelek szerkesztői és írói is részesítették s ezen torzításoknak és ferdítéseknek kipuhatolása s az eredeti alakra való visszavezetése nem legcsekélyebbikét képezi azon nehézségeknek, melyekkel a régi személynevek magyarázójának megküzdenie kell.

Részesültek pedig ily ferdítésekben nem annyira az ősmagyar és pogány eredetű személynevek — bár ezeket sem tudták mindenkor az oklevelek szerkesztői, kik között idegen nemzetiségűek is találkoztak, helyesen leírni — hanem, mint érintők, inkább az idegen nyelvekből kölcsönzöttek, melyeknek olykor a legfurcsább változataira bukkanunk s nem lehet csodálkoznunk, ha azon korban, mikor még az ősmagyar személynevek mindennaposak valának, az ezekhez szokott magyar fül nehezen tudott az idegen nevekhez alkalmazkodni s az élénkebben nyilvánuló nemzeti érzület azoknak mindenképen magyaros alakot és hangzást adni törekedett, bár nem mindig a legjobb sikerrel. Igy lett az 1198. év előtt élt Erhard szőlőbirtokos nevéből: *Őrhard* (Eurhardus),[1] az 1258. év előtt élt Eberhard nagyszombati polgáréból: *Emberhalt*,[2]

[1] Arpádk. új okmt. VI, 194.
[2] Monum. eccl. Strigon. I, 453.

1299-ben, Kilian veszprémi szolgabíróéból: *Gelyan*,[1] Konrad nádori pristalduséból: *Korlad*,[2] 1278-ban Kristoffel pozsonyvidéki birtokoséból: *Kiristfel*,[3] 1276-ban Sieghard és Pilgrin soproni polgárokéból: *Sigart* és *Pringrin*,[4] a XIII. század elején élt Smaragdus pozsonyi főispánéból: *Sumuracus*,[5] a hasonló nevű és 1248. körül élt fehérvári prépost és királyi alkorlátnokéból: *Simaragdus*,[6] Rudger póréból: *Luduger*,[7] 1230-ban Hyacint presbyteréből: *Akcinktus* (Accinctus)[8] stb.

De találunk még jobban eltorzított neveket is, melyeket már csak oklevelek segedelmével vagyunk képesek eredeti alakjaikra visszavezetni.

Ilyen volt többek közt az *Alivant*, *Olivant* név, mely a XIII. és XIV. századbeli oklevelekben többször fordul elő, mint férfi és női személynév, valamint falu neveként is, s mely nem egyéb, mint az *Elefant* név ferdítése, mint ez a következő adatokból kitűnik:

1264. évben említtetik: *Olivant*, a nyitravármegyei *Olivant* (ma Elefant) nevű falú birtokosa,[9] 1278. évben: *Elefant*, győrödi nemes,[10] 1305-ben: Mátyás comes, András fia, *de Elefant*,[11] 1323-ban ugyanő: *de Olivanth*,[12] 1331-ben ugyanő: nobilis *de Elyfanth*,[13] 1308-ban *Alivant* asszony, Ond-i János neje,[14] 1319-ben Dezső mester: *de Elewanth*, sebesvári várnagy,[15] 1337-ben *Elevant*, Pál atyja, de Pogh,[16] stb. — Tehát Elefantból lett Elevant, Elifant, úgy Alivant és Olivant.

Hasonlón elváltoztatott személynév vala: *Ehellős* (Ehelleus), mely a görög eredetű *Achilles* (Achilleüsz)-ből képződött ferdítések által, mint ezt szintén okleveles adatokból tudjuk meg.

Az Achilles nevet ily alakban viselték a többek közt: 1238-ban Achilles egri kanonok,[1] 1243-ban Achilles esztergomi prépost,[2] 1247-ben Achilles mester fehérvári prépost és kir. alkorlátnok,[3] — a váradi regestrumban pedig említtetnek: Achilles, Aladar nemesnek atyja (103), Achilles comes, Etha atyja (334) stb.

Achilleus néven említtetnek a következők: 1240-ben Achilleus, a Herman nemzetségből,[4] 1256-ban Achilleus comes, a bazíni grófok őse,[5] 1269-ben Achilleus, Chud fia,[6] stb.

Achilleus-ból támadt ferdítés által: *Echilleus*. Igy neveztetett: a XIII. század elején: Echilleus várnagy.[7]

Echilleus-ból lett: *Echelleus*. Igy neveztetett: Echelleus jobbágy, ki 1234—1270. évek közt élt.[8]

Echelleus-ből lett végre *Ehelleus* és további csonkítás által *Ehelleu*. Igy neveztettek: Ehelleus, Ehelleo, Hehelleus, ajkai nemes, 1239—1263. évek közt,[9] Ehelleus comes, ajkai nemes, 1292, 1304. években,[10] Ehelleus mester, de Turuzkov, 1294-ben,[11] stb.

Az elferdítettek közé tartozott továbbá a *Rafain*, *Rofoin* személynév is, mely a magyar régiségben gyakran fordult elő, mint például: Rofoin vajda, 1217, 1218. években[12] 1299-ben Rofein bán, Miklós fia,[13] 1284-ben Rofoin, a Káta nemzetségből,[14] 1320 ban Rafain, Sunk unokája,[15] 1325-ben Rofein, Bedek fia, de Pereznec,[16] 1342-ben Rofoin de Lybad, kir. ember,[17] stb. Ezen név a *Rafael* névből eredt, mint ez a

[1] Hazai okmt. VI, 447.
[2] Árpádk. új okmt. VII, 306.
[3] Árpádk. új okmt. IV, 174.
[4] Hazai okmt. III, 25.
[5] Váradi reg. 228.
[6] Árpádk. új okmt. VII, 261.
[7] Váradi reg. 331.
[8] Árpádk. új okmt. VI, 489.
[9] Hazai okmt. VI, 126 és VII, 320.
[10] Hazai okmt. VI, 235.
[11] Anjouk. okmt. I, 94, 204, stb.
[12] Anjouk. okmt. II, 76.
[13] Anjouk. okmt. II, 553.
[14] Anjouk. okmt. I, 164.
[15] Anjouk. okmt. I, 521.
[16] Hazai okmt. III, 131.

[1] Gr. Zichy cs. okmt. I, 3.
[2] Arpádk. új okmt. VII, 139.
[3] Hazai okmt. V, 22.
[4] Hazai okmt. IV, 26.
[5] Árpádk. új okmt. II, 269.
[6] Gr. Zichy cs. okmt. I, 19.
[7] Váradi regestr. 110, 111.
[8] Árpádk. új okmt. II, 8.
[9] Hazai okmt. III, 4, 12, 52.
[10] Hazai okmt. I, 89, — Anjouk. okmt. I, 73.
[11] Hazai okmt. VI, 413.
[12] Hazai okmt. IV, 11, — Árpádk. új okmt. VI. 391.
[13] Anjouk. okmt. II, 30, — Gr. Zichy cs. okmt. I, 55, 63.
[14] Gr. Zichy cs. okmt. I, 55, — Anjouk. okmt. I, 297.
[15] Anjouk. okmt. I, 566.
[16] Anjouk. okmt. II, 186.
[17] Anjouk. okmt. IV, 285.

Hazai okmánytár V. kötetének 8-ik lapján 1217. évből közölt oklevélből kitűnik, melyben a föntebbi Rofoin vajdának a neve világosan *Raphael*nek iratott ki.

Hasonlóképen ferdítések gyanánt kell tekintenünk a *Szerefel, Szerefil* — és a *Szébrét, Széfréd, Szeivréd, Szeveréd* személyneveket is, melyek közül az elsők *Seraphin*-ból, az utóbbiak pedig *Siegfried*-ből képződtek.

A Szerefel, Szerefil nevet többen viselték, nevezetesen: 1252-ben Szerefil országbíró,[1] 1279-ben Szerefel, Saul mester soproni esperes testvére, a Győr nemzetségből,[2] 1310, 1315. években Szerefil, Bogomér fia, de Ruzka[3] stb. Hogy a Szerefel, Szerefil nevek nem valának egyebek a Szerafin név ferdítéseinél, arra nézve felvilágosít bennünket egy 1316. évi oklevél, melyben a föntebbi ruszkai Szerefil világosan *Seraphin de Ruzka*-nak van megnevezve.[4]

Magyar Siegfriedek valának pedig a következők:

1244-ben Szeivrét (Seywret), a Chem nemzetségből, ki Vas vármegye határainak védelmében a németek ellen elesett,[5] 1282-ben Szeveréd (Seuered, Sebered, Seuerid) comes,[6] 1299-ben Széfrét (Sefreth), Erdő főúr atyja,[7] 1324-ben *Szébrét* (Sebreth), János atyja,[8] 1342-ben Szébrét (Sebreth) de Zenthmiclos,[9] stb.

Érdekes példát nyujt a ferdítések által való elváltozásra az *Ivahon, Ivahun* személynév is, mely *Joachim*-ból eredt, és pedig úgy, hogy először lett belőle Joachun, aztán Jovachin, Jovachun, Ivachin, Ivachun, végre Ivahun, mint ezt a következő okleveles adatok kitűntetik:

1198. évben Joahun, Pörvéte fia, szolga,[10] 1199-ben Iwachin máskép Jovachin lovag,[11] 1205—1235 évek közt Ivachin csibini comes,[12] 1237-ben Ivachun, szabados,[1] 1232-ben Joahun, barsi várjobbágy,[2] 1243-ban Ivachon de Ekly,[3] 1246-ban Ivahan de Kyustoti, kinek Lőrincz nevű fia a tatárjáráskor elesett,[4] 1269-ben Ivachin bán,[5] 1252-ben Jovachun comes,[6] 1274-ben Ivachin fő-tárnokmester és pilisi főispán,[7] 1315-ben Jovahun nobilis de Opon,[8] 1334-ben Iwahim de Gyozygh,[9] 1338-ban Ivahon, Dorog unokája,[10] 1343-ban Ivahun de Laztolch[11] stb.

Ezen alig felismerhető s nem a legjobban hangzó ferdítések mellett akadunk egészen jó hangzású magyaros átalakításokra is. Ilyenek valának 1338. évben Kruspin helyett: *Köröspény* (Keuruspen), István sági nemes atyja,[12] 1378-ban Tristianus helyett: *Terestyén* (Terestien) de Saag, Mihály kir. ember atyja,[13] mely utóbbi *Terestyénfalva* vas-vármegyei helység nevében máig is felmaradt.

Jó hangzású átalakítások gyanánt fogadhatjuk el a közönségesebb keresztneveknek ma is használatban lévő megmagyarosított alakjait is, melyek majdnem nyolcz százados használat által szentesítést nyertek, mert az oklevelekben a XII. századtól kezdve, az ősmagyar személynevek mellett már sűrűn találkozunk Ágoston, Albert, Ambrus, Andorka, Andornok, Antal, Arnold, Benedek, Bertalan, Demeter, Dezső, Egyed, Elek, Endre, Ernő, Ferencz, Jakab, János, Kálmán, Károly, Kázmér, Kelemen, Lajos, Lőrincz, Márton, Mihály, Miklós, Péter, Sándor, Tivadar, Vid, Vilmos, Zsiga stb. keresztnevekkel s ezeknek sokféle ma is dívó változataival.

De a nemzeties magyarosító szellem ezeknél még meg nem állt, hanem Bartal-ból csinált: *Bartalos*-t, Demőből: *Demős*-t, Elekből: *Elekes*-t, Gálból: *Gálos*-t, Gerőből: *Gerős*-t, Jakabból: *Jakabos*-t, Jóbból: *Jóbos*-t, Kelemenből: *Kele-*

[1] Hazai okmt. VI, 63.
[2] U. o. 251.
[3] Hazai okmt. VII, 360, 372.
[4] Anjouk. okmt. I, 410.
[5] Árpádk. új okmt. VII, 161 — 162.
[6] Hazai okmt. VI, 288, 317, 318, 419.
[7] U. o. 447.
[8] Gr. Zichy cs. okmt. I, 252.
[9] Anjouk. okmt. IV, 230.
[10] Árpádk. új okmt. VI, 193.
[11] Hazai okmt. V, 1.
[12] Árpádk. új okmt. VII, 310.

[1] Hazai okmt. I, 17.
[2] Árpádk. új okmt. VI, 515.
[3] Árpádk. új okmt. VII, 145.
[4] Árpádk. új okmt. VII, 208.
[5] Gr. Zichy cs. okmt. I, 21, — Anjouk. okmt. III. 319.
[6] Hazai okmt. VI, 64.
[7] Hazai okmt. VII, 151, — Gr. Zichy cs. okmt. I, 35.
[8] Anjouk. okmt. I, 384.
[9] Anjouk. okmt. III, 86.
[10] U. o. 503.
[11] Anjouk. okmt. IV, 302.
[12] Hazai okmt. III, 134.
[13] Hazai okmt. II, 135.

menes-t, Mártonból: *Mártonos*-t, Pálból: *Páldos*-t, Péterből: *Péteres*-t, Vidből: *Vidos*-t stb. — bár a nevek végére ragasztott *us* végződés néha egészen ellenkező irányból eredett, t. i. az oklevelek írói olykor a magyar személyneveket latinos alakba öltöztetni igyekeztek, azokat a hol tudták, latinra fordítva, mint pl. 1219. évben a lébényi apátságnak *Árva* nevű szerzetesét: «*Orphanus*»-nak nevezve,[1] — vagy a hol nyelvészeti ismeretük ennyire nem terjedett, azokhoz: *us*, *eus* vagy *ius* ragot ragasztva. Így lett az 1233. évben élt pannonhalmi szerzetesnek *Farkas*-nak nevéből: *Farcasius*,[2] 1295-ben a Chugud-Luchei Endre nevéből: *Endreus*,[3] és az Antal nevűekből egy sereg *Antaleus* és *Antalius*, mint ezt a következő példák bizonyítják:

1279-ben említtetik Antaleus, Vitalis fia, somogyi várjobbágy,[4] 1297-ben Antaleus, Gergely comesnek atyja,[5] 1323-ban Antaleus de Zeleus,[6] 1339-ben Antalius, István magyar-szelestei nemesnek atyja,[7] 1347-ben Antaleus, Imre ungvármegyei nemesnek atyja,[8] stb. — s ezen latinos végződéseknek megfelelőleg vitték véghez az oklevelek szövegében a hajtogatást is, pl. a föntebbi Endreus-ból lett tárgyesetben: *Endreum*,[9] s a nevezett somogyi várjobbágynak, Antaleus-nak nevét az oklevél írója így hajtogatta: «una cum *Antaleo* filio Vitalis»,[10] stb.

Ezeknek ellenében akadunk oly oklevelekre is, melyeknek írói tősgyökeres magyar emberek lehettek, mert a személyneveket, az oklevelek latin szövegének daczára, magyarosan hajtogatták, mint pl. 1236. évben *Jenő*-ről nevezett bizonyos birtok határa így adatik elő: «et Zeguenozo pertinet *Ieneunec*»,[11] és különösen a váradi regestrumban találhatni számos ilyen példát.

A sokféle megmagyarosított idegen személynév közt helyet foglalt a szláv eredetű személynevek megmagyarosított alakjainak egész sora is, melyek úgy képződtek, mint *László* a *Ladislaus* névből. Ilyenek valának: Boloszló (Boleslaus), Boroszló, Preieszló (Berislaus), Bogyoszló, Bogyiszló (Bogislaus), Csaszló, Dobroszló, Domoszló, Dorgoszló, Inoszló, Iroszló, Namoszló, Raszló, Saszló, Szoboszló, Szeviszló (Sobieslaus), Stoiszló (Stanislaus), Vinszló, Viszló (Venceslaus), Voiszló, Zaszló stb. — melyek a többi, úgy ősmagyar, mint idegen eredetű személynevekkel együtt, teljesen összegyűjtve az illető okleveles adatok kiséretében «A régi magyarok személynevei»-ről szóló nagyobb munkámban fellelhetők.

A XIV. század előtti korban, mikor még vezetéknevek viselése nem volt szokásban, egyes személyeknek másoktól való megkülönböztetése akként történt, hogy az oklevelekben az illetőnek személynevén kívül, atyjának neve is fel lett említve, mint pl. «Dionisius filius Dionisii» — vagy «Stephanus filius Dionisii» stb. — természetesen az oklevelek nyelvéhez képest, latinúl, — de hogy a közéletben magyar megnevezés is divatozott, arra nézve birunk több példával.

Dénes nádornak 1236. évben kelt itéletlevelében[1] Madaras nevű szőlőmívelő ekként nevezetik meg: «Madaras Dedfia» — vagyis: Madaras, Dédnek a fia. Ezen példa annyiból is érdekes, mert látjuk belőle, hogy őseinknél már hat század előtt gyakorlatban volt az atya és fiú közötti vérségi kötelék akként való kifejezése, mint az a «Turul» I. kötetének 90. lapján (az oklevelek kivonatainak készítésénél) ajánltatik, mely szerint t. i. a föntebbi példa mellett maradva, «Dédfi Madaras», vagy pedig: «Madaras, Dédnek a fia» helyett czélszerűbb: «Dédfia Madaras»-t írnunk. Hasonlóképen találjuk az esztergomi káptalannak 1333. évi egyik bizonyságlevelében,[2] Mochwd fiának, Mihálynak birtokát ekként megnevezve: «Mochwdfiamihalfeulde» (Mochwdfia-Mihály-földe) és I. Károly király által ugyanazon évben kibocsátott oklevélben[3] Ibur fiának, Istvánnak és Herborth fiának, Andrásnak birtokaikat ilyképen elősorolva:

[1] Árpádk. új okmt. VI, 403.
[2] U. o. 533.
[3] Árpádk. új okmt. V, 132.
[4] Hazai okmt. III, 27.
[5] Gr. Zichy cs. okmt. I, 87.
[6] Gr. Zichy cs. okmt. I, 234.
[7] Hazai okmt. II, 73.
[8] Gr. Zichy cs. okmt. II, 278.
[9] Árpádk. új okmt. V, 144.
[10] Hazai okmt. III, 27.
[11] Kubinyi, Tört. eml. I, 14.

[1] Hazai okmt. VI, 33. l. «dicti Modoros Dedfia vinitoris de Samtov».
[2] Kubinyi cs. levélt.
[3] Kubinyi cs. levélt.

«Iburfyaystefanhaza» (Iburfia-Istefan-háza) és «Herborthfiaandrashaza» (Herborthfia-András-háza).

Azonban az atya nevének fölemlítése nem mutatkozott elegendőnek a megkülönböztetésre, mert a sok hasonnevű egyén közt néha megtörtént, hogy pl. Dénesfia Dénes vagy Dénesfia István, több is találkozott ugyanazon időben, a mint valóban a XIII. század első felében Dénesfia Dénes főtárnokmester, utóbb nádor — s vele egyidejüleg egy másik Dénesfia Dénes főlovászmester, utóbb szlavoniai herczeg léteztek. Szükségessé váltak tehát, felcserélések elkerülése végett, további megkülönböztetések. Ilyenek valának a helyek nevei, melyekben az illetők bírtak avagy laktak, vagy melyekből eredtek — a nélkül azonban, hogy ezek még vezetéknévül szolgáltak volna, — ilyenek valának továbbá, az oklevelekben «dictus» (mondott) szó kiséretében előforduló melléknevek, melyeket viselőik valamely külső vagy belső tulajdonságaiknál, avagy egyéb mellékes körülménynél fogva nyerték, melyek tehát ép úgy keletkeztek, mint eredetileg a személynevek s emezekkel annyiból vannak összefüggésben, hogy gyakran a keresztneveket kiszorítva, valóságos személynevekké változtak át, mint ezt a többek közt Becsei Imrének, a kegyetlen barsi főispánnak — ki a szerencsétlen Záh Klára nővérét Léván lenyakaztatta — fiainál, a később Nagy Lajos király uralkodása alatt nagy tisztségekre emelkedett *Tőtös* és *Vesszős* mestereknél látjuk, kik közül az elsőnek *István*, az utóbbinak pedig *György* volt a keresztneve[1] s a «Tőtös» és «Vesszős» elnevezéseket eleinte csak melléknevek gyanánt viselték, utóbb azonban az oklevelekben, a keresztnevek elhagyásával, csak egyszerűn Tőtös és Vesszős mestereknek neveztettek.

Ily mellékneveknek már nemzetünk legrégibb történelmében is akadunk nyomaira.

A honfoglalás idejében Töhötöm vezér által Erdély kikémlelésével megbízott s Névtelenünk által *apá*-nak és *álnok*-nak nevezett *Apafarkas Agmánd* vitéznek nevében az *Apafarkas* nem egyéb ily melléknévnél, mely azon Agmánd apának említett álnokságára vonatkozott,[2] a mint valóban az «*aggfarkas*» szó nyelvünkben még a XVI. században is álnok elmét jelentett.[1]

Hasonlóképen mellékneveket viselének: «*Szár*» (Zaar) László, Szent István király unokatestvére[2] és «Kopasz» Zirind,[3] a lázadó Koppány atyja, továbbá a XI. században élt s történelmünkben *Bátor Apos* néven ismert vitéz, Márton fia, ki «*Bátor*» elnevezését azon hősiességéért nyerte, melylyel egy cseh óriást párbajban leterített[4] s magát több ízben a király az ország nagyjai előtt kitűntette,[5] úgy szintén Kálmán király — kit kortársai, mivel könyvekkel bírt, «*Könyves*» elnevezéssel illettek.[6]

Mindazonáltal a magyar királyság első századaiban őseink csak igen gyéren s csak különös körülmények következtében használtak mellékneveket, mivel akkor még a személynevek sokféle volta miatt ily különböztetésekre szükség nem volt. A mellékneveknek sűrűbb használata tulajdonképen csak a XIII. század vége felé s a XIV-iknek elején kezdődött, mikor az ősmagyar személynevek mindinkább feledékenységbe merültek s a keresztnevek egyformasága, mint föntebb előadatott, a melléknevek által való további megkülönböztetést szükségessé tette.

Nem szándékom a XIII. és XIV. századokbeli okleveleinkben előforduló valamennyi «dictus»-okat itt előszámlálni, annyival kevésbbé, mivel azok említett nagyobb munkám függelékében teljesen összeállítva szemlélhetők. Legyen elég ezúttal közülök mutatványúl a következőket fölemlítenem.

1270. évben említtetik: Buhta «dictus *Ujszavú*», ki V. István királytól Gömör vármegyében Kovácsi nevű földet nyerte adományúl.[7]

Ugyanazon időtájban élt Pál «dictus *Nagylábú*», a Csák nemzetségből.[8]

1299-ben említtetik Péter mester «dictus *Fogas*», székely főispán.[9]

[1] Gr. Zichy cs. okmt. I, 282.
[2] Béla kir. névt. jegyz. XXV. fej.

[1] A magyar nyelv szótára, I, 46.
[2] Kézai és Túróczi krónikáikban — a többi krónikákban: Ladislaus Calvus.
[3] A krónikákban latinúl «Calvus»-nak nevezve.
[4] Képes krónika, 54.
[5] U. o. 58.
[6] U. o. 67.
[7] Gr. Zichy cs. okmt. II, 330.
[8] Anjouk. okmt. IV, 583.
[9] Árpádk. új okmt. V, 202.

1326-ban András comes «dictus *Csunya*», pozsonyvármegyei szolgabíró.[1]

1329-ben Máté kir. ember «dictus *Farkasverő*», ki bátor vadász lehetett.[2]

1330-ban Bory Miklós «dictus *Hielmes*», hontvármegyei nemes.[3]

Az alsóbbrendű pórok és jobbágyok sorából pedig: 1300. évben Péter jobbágy «dictus *Hű*»,[4] és 1348-ban István jobbágy «dictus *Igazmondó*»,[5] kikben becsületes, jóravaló földmíveseink elődeit szemléljük.

A többi melléknevekből álljanak még itt, különböző jelentőségük szerint osztályozva, a következők:

Testalkatra és testi tulajdonságokra vonatkozók: *Agg, Baglyas, Bal, Bodor, Bors, Csomó, Csont, Csontos, Csorba, Csöp, Csucskás, Éjjeltudó, Fejes, Finta, Fintor, Fitos, Fodor, Fogas, Forgács, Fületlen, Göndör, Gyenge, Hosszú, Kerek, Kopasz, Koponyás, Korcs, Kövér, Macskaszemü, Magos, Nagy, Puha, Régi, Siket, Szép, Vas* stb.

Arcz- és hajszint jelzők: *Arany, Fakó, Fejér, Fekete, Szőke, Veres, Veresderes* stb.

Lelki tulajdonságot kitűntetők: *Bölcs, Bús, Csala, Csintalan, Czudar, Darabos, Derekas, Dicső, Eszes, Forgó, Garázda, Hamar, Haragos, Igaz, Kába, Kérő, Keserő, Látó, Lator, Lopó, Mérges, Mokány, Szemes* stb.

Nemzetiségre emlékeztetők: *Besenyő, Cseh, Horvát, Kún, Lengyel, Magyar, Morva, Német, Oláh, Olasz, Orosz, Szász, Székely, Tatár, Tót, Zsidó.*

Foglalkozásra avagy viselt hivatalra utalók: *Ács, Apród, Bajnok, Bakó, Biró, Borhordó, Csapó, Csősz, Csuklyás, Diák, Fazekas, Felkötő, Gyertyaszövő, Kamarás, Kántor, Kapás, Kárász, Kaszás, Kerekes, Kerékhajtó, Korlát, Lovag, Lovász, Lövő, Molnár, Nyakazó, Nyerges, Nyilas, Öklelő, Ökörhajtó, Őr, Őzverő, Pap, Pásztor, Poháros, Pohárnok, Püspök, Remete, Révész, Sáfár, Sipos, Szitaszövő, Szolga, Tárnok, Turzó, Udvarnok, Vámos, Varró, Zsoldos* stb.

Külső körülményekre vonatkozók: *Gyalog, Gyürűs, Földes, Földura, Gombos, Keresztes, Özvegy, Pénzes, Peres, Sós, Szalonnás, Tegzes, Tornyos, Vendég, Vő* stb.

[1] Anjouk. okmt. II, 264 stb.
[2] Anjouk. okmt. II, 440.
[3] Bory cs. levélt.
[4] Hazai okmt. VII, 286.
[5] Gr. Zichy cs. okmt. II, 321.

Állatnevekből kölcsönzöttek: *Bárány, Bogár, Borz, Csikó, Csirke, Csóka, Csuka, Farkas, Gerle, Juh, Kakas, Kánya, Kecske, Kerecset, Lúd, Malacz, Nyúl, Oroszlán, Ökör, Őz, Sárkány, Sólyom, Szarka, Szunyog, Tyúk, Varjú* stb.

Használtak azonban őseink idegen nyelvekből kölcsönzött melléknéveket is, mint például a hontvármegyei Deméndy-Teszéry-család egyik tagja a franczia «*Brigand*» (Zsivány) melléknevet vette fel, kinek maradékai azt megtartva, családnév gyanánt használták. Továbbá latin nyelvből kölcsönzött melléknéveket viseltek: 1255-ben «*Sinister*» Miklós, kir. főasztalnok,[1] 1304-ben Theophilus esztergomi prépost «dictus *Puer*»,[2] 1334-ben Bolyi Miklós szabolcsvármegyei nemes «dictus *Item*»,[3] talán mivel ez szójárását képezte, 1364-ben Miskei Gergely «dictus *Contra*»,[4] stb.

Az ilyféle melléknevek használata a XIV. században innen mind gyérebbé vált, minthogy azok a családnevek feltűnése és általános elterjedése mellett fölöslegesekké lettek s részben az illetők maradékaira átszállva, maguk is vezetéknevekké változtak át, mint ez a gr. Forgács, Sós stb. ma is élő családok neveivel történt.

* * *

Ime, fölidéztem emlékét a tisztes elődök, dicső hősök, egyházi és világi pályákon kitűnt jelesek hosszú sorának, valamint a velök egyidőben élt egyszerű, jámbor póroknak, kik nyomorult sorsuk mellett sem szüntek meg hű fiai lenni e hazának — s ha mindezek súlyos karjaikkal s őserőben gyökerező és túláradó nemzeti önérzetükkel nem is jelenhetnek meg közöttünk, hogy segítségünkre legyenek a létért való küzdelmeinkben, úgy legalább szellemük lengjen át bennünket, hogy állami létünk ezredik évfordulója egyesítve és fölvértezve találjon mindnyájunkat, megvédésében és épentartásában legnagyobb kincseinknek, t. i. szabad nemzeti létünknek s azon szent terület határainak, melyen őseink egy évezred előtt számunkra s adja az ég, hogy távoli maradékaink számára is, hazát alapítottak.

KUBINYI FERENCZ.

[1] Árpádk. új okmt. II, 262.
[2] Monum. eccl. Strigon. II, 544.
[3] Gr. Zichy cs. okmt. IV, 629—630.
[4] Hazai okmt. II, 110, 111.

AZ ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBAN ŐRZÖTT VAGY FÖLJEGYZETT NEMESI OKLEVELEKNEK JEGYZÉKE.

(A magyar és erdélyi udvari kanczellária felállításáig.)

Tizedik közlemény.[1]

SIGMOND de Székelyszállása. 1624. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 11. Prot. A. Barkai 162.*

SIKA. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*

SIKET de Csíkdelne. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 27.*

SIKET de Váradgya. 1663. *Gyfvári kpt. Cista. II. Albensis fasc. III. 1.*

SIKLÓDI. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó. 9.*

SIKÓ. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

SIKÓ de Bölön. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 22.*

SIKÓ de Futásfalva. 1626. *Gyfvári kpt. 15. L. Reg. 112.*

SILVESTER. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

SILVESTER. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó 9.*

SILVESTER de Sepsiszentgyörgy. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 188.*

SILVESTER de Siklód. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 286.*

SILLYÓ de Csicsó. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

SILLYÓ de Bölény. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 272.*

SILYE de Torda alias MOLNÁR BÉKÉSI. 1631. *Gyf.-vári kpt. 16. L. Reg. 195.*

SIMAI KÓNYA de Marosvásárhely — lásd KÓNYA SIMAI alias SZÍGYÁRTÓ.

SIMÁNDI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

SIMÁNDI. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 395.*

SIMÁNDI alias KIS. 1619. *Erd. főkormszék. 1834 : 322.*

SIMÁNDI de Csegez. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 62.*

SIMÁNDI de Csegez. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5349.*

SIMÁNDI de Kövend. 1674. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 68.*

SIMÁNDI de Petek. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 189.*

SIMÁNDI de Várad. 1602. *Kmnostori conv. Arm. S. 23.*

SIMÁNDI de Várad. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 208.*

SIMON. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

SIMON. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

SIMON. 1618. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 83.*

SIMON. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

SIMON. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

SIMON. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580. Cista Gömör fasc. Gyergyó. 9.*

SIMON. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

SIMON. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

SIMON alias TARPAI. 1613. *Gyfvári kpt. Cent. Fi. 90.*

SIMON de Alsóapsa alias PAP. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 89.*

SIMON de Alsófentös. 1682. *Erd. főkormszék. 1806 : 5072.*

SIMON de Bálványosvárallya. 1631. *Kmnostori conv. Prot. M. 16.*

SIMON de Besztercze. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 46.*

SIMON de Bögöz. 1637. *Gyfvári kpt. 19. L. Reg. 7.*

SIMON de Delne. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

SIMON de Felvincz. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 297.*

SIMON de Hadpataka. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg 211.*

SIMON de Magyarigen. 1663. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi II. 310.*

SIMON de Sarkad. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 230.*

SIMON de Vacsancsi. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

SIMON de Várad. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 17.*

SIMONCHICS. 1686. *L. Reg. Arm. I. pag. 89.*

SIMOND de Vadasd. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

SIMONFI. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73*

SIMONFFI de Bágyon. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 82. Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi 14.*

SIMONFFI de Kibed. 1622. *Gyfvári kpt. Prot. J. Debreczeni. 492.*

SIMONFI KIS lásd KIS SIMONFI.

SIMONI. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

SIMONOVICS. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

SINDELY de Borosjenő. 1651. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 26.*

SINKA de Bihar alias OLÁH. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 415.*

SINKA de Déva. 1685. *Gyfvári kpt. Arm. 46.*

SINKÓ de Tompaháza. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 22.*

SIPOS. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

SIPOS. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 309.*

SIPOS. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

SIPOS. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör fasc. Gyergyó. 9.*

SIPOS. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

[1] L. Turul. 1883. 84, 142. l. 1884. 29, 68, 118, 158. l. 1885. 29, 73. és 122. l.

Sipos alias Molnár. 1635. *Egri kpt. III. könyv. 941.*

Sipos de Domahida. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 162.*

Sipos de Ehed. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

Sipos de Léczfalva. 1625. *Erd. főkormszék. 1832 : 5649. Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 19.*

Sipos de Rigmány. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

Síri. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 431. Prot. Steph. Bárdi. II. 113.*

Siska alias Tóth. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 47.*

Siskó. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*

Sisku de Piskócz. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 191.*

Sívó. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*

Sixty. 1559. *Acta post Adv. Tab. 27. N° 161.*

Skalics alias Szembiborcsi. 1689. *Somogy megye ltban.*

Skerlecz. 1687. *L. Reg. Arm. I. 103.*

Smugher. 1601. *Král bécsi czímerfestő birtokában.*

Só de Ákosfalva. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 141.*

Sófalvi. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Soga. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

Soldos de Nagydeszni. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 65.*

Soldos de Szentkirály. 1435. *Gyfvári kpt. Misc. Cista I. fasc. I. 8.*

Soltics. 1656. *Pozsony város ltban (Lásd Gyfvári kpt. KK. 98.)*

Solygó. 1670. *Gyfvári kpt. Cent. GG. 56.*

Solyhárt de Taksony. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 94.*

Solymosi. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 178.*

Solymosi alias Lippai. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*

Sólyom. 1604. *NRA. fasc. 1884. N° 23.*

Sólyom. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

Sólyom de Polyán. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 226.*

Sólyom de Vámospércs. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 173.*

Som de Bihar. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 180.*

Somfalvi. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 101.*

Somfalvi de Remethe. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 102.*

Somodi. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

Somodi de Lugos. 1624. *Gyfvári kpt. Prot. M. Siklósi. 43.*

Somogyi. 1535. *Komárom megye ltban.*

Somogyi. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 188.*

Somogyi. 1593. *Kmnostori conv. Prot. anni 1591 : 218.*

Somogyi. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*

Somogyi. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

Somogyi. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 473.*

Somogyi alias Nagy. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 61.*

Somogyi de Bergenye. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 161.*

Somogyi de Gyulafehérvár alias Nagy. 1599. *Gyf.-vári kpt. Prot. Magnificat. 342.*

Somogyi de Gyulafehérvár alias Nagy. 1627. *Gyf.-vári kpt. 12. L. Reg. 73.*

Somogyi de Sámsond. 1612. *Kmnostori conv. Arm. S. 21.*

Somogyi de Szoboszló. 1618. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 64.*

Somogyi Nagy lásd Nagy Somogyi.

Somogyi Nagy de Gyulafehérvár lásd Nagy Somogyi.

Somosi. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*

Sopronyi. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

Sopronyi de Magyarbelkény alias Szekeres. 1641. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 51.*

Sopronyi Diós lásd Diós Sopronyi.

Sorbán. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 177.*

Sorbán de Kispély. 1649. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 13.*

Sorbán de Szamosfalva. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 190.*

Sorbánfalvi Nagy lásd Nagy Sorbánfalvi.

Sorger. 1659. *Gyfvári kpt. Arm. 9.*

Sós. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 161.*

Sós. 1626. *Egri kpt. V. Könyv. 116.*

Sós. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 63. Prot. Deum Time 109.*

Sós. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

Sós. 1656. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi II. 203.*

Sós de Feketebáthor. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 90.*

Sós de Győrke alias Szabó. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 59.*

Sós de Vargyas. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 20.*

Sós de Vargyas. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 15.*

Sot. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 327.*

Sózó de Várad alias Görögh. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 242.*

Sögön. 1641. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 76.*

Sörös. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*

Spindler. 1627. *Král bécsi czímerfestő birtokában.*

Stadler. 1630. *Szepesi kpt. Proth. 1618. f. 333.*

Stansych Horváth. 1548. *L. Reg. Arm. I. pag. 9. L. Reg. N° VI. fol. 149.*

Staub. 1580. *L. Reg. Arm. I. pag. 17. L. Reg. N° III. fol. 73.*

Steinacker. 1635. *Conc. Exp. 58.*

Steph. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 59.*

Steph alias Onács. 1633. *Kmnostori conv. Arm. O. 5.*

Stephán. 1662. *Kmnostori conv. Szolnok. Int. D. 13.*

Stephan alias Zojczicz. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 554.*

Stephan de Lugas. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 357.*

Sier de Csicsópoján. 1665. *Kmnostori conv. Arm. F. 12.*

Sterka de Karpanyes. 1685. *Gyfvári kpt. Cent. X. 39.*

Stialczel. 1656. *Liptó megye ltban.*

Streke alias Rácz. 1658. *Kmnostori conv. Arm. R. 9.*

Streubely. 1651. *NRA. 1582 — 49. Lad. EEE. fasc. F. N° 3.*

Strezan. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 107.*
Stromba. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 365.*
Sirucz. 1652. *Gyfvári kpt. Cista I. Hunyad fasc. I. 21.*
Suba. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*
Suba de Kelechen. 1589. *NRA. Fasc. 30. N° 17.*
Suhnál. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*
Suki de Halmos. 1494. *Gyfvári kpt. Cista Szathmár fasc. VI. 2.*
Sulv de Vajdaháza alias Fazekas. 1623. *Kmnostori conv. Arm. S. 13.*
Súri. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 665.*
Susman de Alsószilvás. 1634. *Erd. főkormszék. 1844 ; 7477.*
Sutton. 1687. *L. Reg. Arm. I. 103.*
Süati alias Pap. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 99.*
Sükösd. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*
Sükösd. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
Sütő. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*
Sütő. 1690. *L. Reg. Arm. I. 123.*
Sütő de Borosjenő. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 242.*
Sütő de Ormány. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*
Sütő de Várad. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 242.*
Süveges de Endréd. 1626. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 82.*
Svebe de Szilézia. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg 10.*
Szabados. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 370.*
Szabados. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 490.*
Szabó. 1600. *Nagyváradi kpt. lt. Deposit. 5.*
Szabó. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 4.*
Szabó. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 30.*
Szabó. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 41.*
Szabó. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 222.*
Szabó. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 72.*
Szabó. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 125*
Szabó. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 185.*
Szabó. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 167.*
Szabó. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 184.*
Szabó. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 92.*
Szabó. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 299.*
Szabó. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 405.*
Szabó. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*
Szabó. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*
Szabó. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*
Szabó. 1611. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 14.*
Szabó. 1611. *Kisebb családi ltárak. fasc. II. Dombay.*
Szabó. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 258.*
Szabó. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 118.*
Szabó. 1616. *Kmnostori conv. Arm. J. 3.*
Szabó. 1617. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 250.*
Szabó. 1617. *Váczi kpt. lt. Proth. D. 648.*
Szabó. 1618. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 90.*
Szabó. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*
Szabó. 1628. *Gyfvári kpt. Arm. 54.*
Szabó. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*
Szabó. 1633. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 75. (Elveszett.)*
Szabó. 1635. *Egri kpt. III. Könyv. 772.*
Szabó. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 16.*
Szabó. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 206.*
Szabó. 1653. *Egri kpt. I. Könyv. 988.*
Szabó. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*
Szabó. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*
Szabó. 1655. *Gyfvári kpt. Cista Gömör. fasc. Gyergyó. 9.*
Szabó. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*
Szabó. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*
Szabó. 1657. *Nógrád megye ltban.*
Szabó. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*
Szabó. 1687. *L. Reg. Arm. I. 102.*
Szabó alias Bargói. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 27.*
Szabó alias Benedeki. 1620. *Kmnostori conv. Prot. O. I. 117.*
Szabó alias Bethlen. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 264.*
Szabó alias Enyedi. 1619. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 121.*
Szabó alias Fejértói. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*
Szabó alias Ffjérvári. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*
Szabó alias Gál. 1608. *Gyfvári kpt. Cent. Aa. 58.*
Szabó alias Heczer. 1686. *L. Reg. Arm. I. 99.*
Szabó alias Imre. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 192.*
Szabó alias Jakab. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 93.*
Szabó alias Kerekes. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*
Szabó alias Keresztesi. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 58.*
Szabó alias Kormosár. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*
Szabó alias Kovászi. 1622. *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi 23.*
Szabó alias Laskai. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 78.*
Szabó alias Mándi. 1615. (?) *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi 19.*
Szabó alias Mészáros. 1629. *Gyfvári kpt. Arm. 19.*
Szabó alias Morvai. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*
Szabó alias Nagy. 1619. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 110.*
Szabó alias Nagy. 1636. *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi 79.*
Szabó alias Ónody. 1687. *L. Reg. Arm. I. 103.*
Szabó alias Pály. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 65.*
Szabó alias Pomeránei. 1652. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 151.*
Szabó alias Rácz. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 302.*
Szabó alias Récsei. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*
Szabó alias Sebesi. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*
Szabó alias Szalay. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*
Szabó alias Szakács. 1673. *Erd. főkormszék. 1845 : 6783.*

Szabó alias Tűri. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*

Szabó alias Váradi. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 5350.*

Szabó de Alsótorja. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 313.*

Szabó de Altorja. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 668.*

Szabó de Amadéfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

Szabó de Baczon. 1632. *Kmnostori conv. Prot. IIII. 1.*

Szabó de Bágyon. 1679. *Kmnostori conv. Prot. Horváth. 73.*

Szabó de Belényes. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 116.*

Szabó de Belényes alias Hajdú. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 706.*

Szabó de Bihar. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 194.*

Szabó de Bihar. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 270.*

Szabó de Borosjenő. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 206.*

Szabó de Borosjenő alias Szegedi. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 12.*

Szabó de Borosnyó. 1619. *Gyfvári kpt. Prot. Neminem laede 337.*

Szabó de Borzas. 1633. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 96. (Elveszett.)*

Szabó de Bunkfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

Szabó de Csáktornya. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 124.*

Szabó de Csatár. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 3.*

Szabó de Csíkfalva. 1608. *Kmnostori conv. Arm. M. 31.*

Szabó de Csíkfalva alias Kis. 1627. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 6.*

Szabó de Csíkfalva. 1663. *Erd. főkormszék. 1796 : 3827 és 1840 : 8151.*

Szabó de Csíkszentgyörgy. 1665. *Kmnostori conv. Arm. S. 33.*

Szabó de Deés. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg 258.*

Szabó de Dicsőszentmárton alias Béres. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 165.*

Szabó de Egeres alias Bojthos. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 41.*

Szabó de Enyed. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 105.*

Szabó de Érsekapáthi alias Bogáthi. 1606. *Gyf.-vári kpt. 3. L. Reg. 26.*

Szabó de Feldoboly. 1610. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 486.*

Szabó de Felsőfalu. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 52.*

Szabó de Fenes alias Demeter. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 731.*

Szabó de Füzes. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*

Szabó de Gáborján. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 30.*

Szabó de Gálpetri. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 23.*

Szabó de Gyerővásárhely. 1584. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 322.*

Szabó de Győrke alias Sós. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 59.*

Szabó de Gyulafehérvár. 1619. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 97.*

Szabó de Gyulafehérvár alias Fejérvári. 1621. *Gy.-fvári kpt. 11. L. Reg. 9.*

Szabó de Gyulafehérvár alias Farkas. 1630. *Gyf.-vári kpt. 16. L. Reg 121.*

Szabó de Gyulafehérvár alias Nagybányai 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 25.*

Szabó de Gyulafehérvár. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 431. Prot. Steph. Bárdi II. 113.*

Szabó de Gyulafehérvár. 1664. *Erd. főkormszék. 1806 : 4921.*

Szabó de Hadad alias Hegedű. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 128.*

Szabó de Harasztkerek. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 141.*

Szabó de Hatolyka. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 281.*

Szabó de Jánk. 1620. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 2.*

Szabó de Kamoncz. 1603. *Gyfvári kpt. Prot. Deus ad auxilium 103.*

Szabó de Karánsebes. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 688.*

Szabó de Keresztúr. 1585. *Kmnostori conv. Arm. S. 24.*

Szabó de Keserű. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 106.*

Szabó de Kisdivásárhely. 1632. *Gyfvári kpt. 17. L. Reg. 7. (Elveszett.)*

Szabó de Kis-Galambfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 20.*

Szabó de Kismarja alias Ványai. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 345.*

Szabó de Kistoronya. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 49. NRA. 901 — 13.*

Szabó de Kolosvár alias Magyari. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 52.*

Szabó de Kovászi. 1622. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 20.*

Szabó de Kovászna. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 224.*

Szabó de Kőkös. 1628. *Gyfvári kpt. 15. L. Reg. 37.*

Szabó de Kölesér. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 21*

Szabó de Kölesér. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 194.*

Szabó de Kőröspatak. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 230.*

Szabó de Kövend alias Nagy. 1669. *Kmnostori conv. Prot. Balth. Rákosi. II. 52.*

Szabó de Küküllővár alias Küküllővári. 1652. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 677.*

Szabó de Lugos. 1632. *Gyfvári kpt. Prot. M. Barsi. 76.*

Szabó de Máikusfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 20.*

Szabó de Márkusfalva. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 144.*

Szabó de Miglesz. 1628. *Gyfvári kpt. 14. L. Reg. 57.*

Szabó de Miskolcz. 1622. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 33.*

Szabó de Nádudvar. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 48.*

Szabó de Nagybaczon. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 155.*

Szabó de Nyék. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 25.*

Szabó de Ölyved. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 294.*

Szabó de Páka alias Sárkány de Várad. 1585. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 328.*

Szabó de Püspöki alias Kőrösszeghi. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 283.*

Szabó de Sámsond. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 413.*

Szabó de Sarkad. 1624. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 58.*

Szabó de Sarkad. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 33.*

Szabó de Semjénfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 47.*

Szabó de Szalontha alias Megyeri. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 243.*

Szabó de Szászfenes. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 50.*

Szabó de Székelyhíd. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 172.*

Szabó de Szentmihály. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

Szabó de Szenttamás. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

Szabó de Széplak alias Gyulai. 1643. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 197.*

Szabó de Szereda. 1571—1576. *Gyfvári kpt. Szereday letét.*

Szabó de Szilágycseh. 1588. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 160.*

Szabó de Szűgöd. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

Szabó de Tamáshida. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 468.*

Szabó de Taplicza. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 62.*

Szabó de Tarcsa alias Tarcsai. 1632. *Gyfvári kpt. Divers. Cista II. fasc. 5. N° 44, 45.*

Szabó de Tasnád. 1617. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 215.*

Szabó de Tasnád. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 10.*

Szabó de Torda. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 22.*

Szabó de Torda alias Nagy. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 214.*

Szabó de Vaja. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

Szabó de Várad. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 206.*

Szabó de Várad. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 11.*

Szabó de Várad alias Szalonthai. 1624. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 51.*

Szabó de Várad alias Veresmarthi. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 11.*

Szabó de Várad alias Szilágyi. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 17.*

Szabó de Várad. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 27.*

Szabó de Varanó. 1626. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 86. Prot. Deus ad Auxilium. 466.*

Szabó de Vársolcz. 1641. *Gyfvári kpt. 20. L. Reg. 86.*

Szabó de Vásárhely. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 428.*

Szabó de Zabola. 1638. *Kmnostori conv. Prot. M. 155.*

Szabó de Zutor. 1548. *Kmnostori conv. Arm. S. 10.*

Szabó Barakonyi. 1616. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 193.*

Szabó Borzási. 1612. *Gyfvári kpt. Prot. P. Taraczközi. 195.*

Szabó Deési. 1686. *L. Reg. Arm. I. 100.*

Szabó Enyedi de Gyulafehérvár. 1618. *Gyfvári kpt. Prot. J. Debreczeni. 398.*

Szabó Fogarasi. 1588. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 27.*

Szabó Földessi. 1606. *Gyfvári kpt. 3. L. Reg. 20.*

Szabó Jenei. 1593. *Kmnostori conv. Prot. anni 1591: 218.*

Szabó Lengyel de Altorja lásd Lengyel Szabó.

Szabó Olaszvári de Várad. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 305.*

Szabó Thamási. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 493.*

Szabó Udvarhelyi. 1593. *Gyfvári kpt. Prot. J. Debreczeni 449.*

Szabódi. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

Szabódi de Galambod. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

Szachva. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

Szádor. 1627. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 56.*

Szakács. 1608. *Gyfvári kpt. Prot. Deus ad auxilium. 273.*

Szakács. 1619. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 112.*

Szakács. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 62.*

Szakács alias Herczegh. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591: 53.*

Szakács alias Szabó. 1673. *Erd. főkormszék. 1845: 6783.*

Szakács de Borosjenő. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 21.*

Szakácsi de Hídalmás. 1569. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1570: 165.*

Szakács de Késmárk. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 271.*

Szakács de Kőszegh alias Horváth. 1620. *Gyfvári kpt. 9. L. Reg. 70. (Elveszett.)*

Szakács de Orlyabódoghfalva. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 77.*

Szakács de Varsolcz. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 26.*

Szakál de Borbánd. 1656. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi. II. 193.*

Szakállos. 1585. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 315.*

Szakolczai. 1609. *Nyitra megye ltban.*

Szakolczai. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 142.*

Szakmári alias Borbély. 1649. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Bárdi. I. 354.*

Szakmári de Belényes. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 32.*

Szakmári de Borosjenő. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 232.*

Szakmári de Sarkad. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 15.*

Szakmári de Sarkad. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 25.*

Szakmári Borbély de Enyed lásd Borbély Szakmári.

Szákossi de Karánsebes. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 59.*

Szalacsi. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 201.*

Szaláczi. 1646. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 30.*

Szalai alias Szabó. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 148.*

Szalai de Felfalu. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 458.*

Szalai de Szigeth. 1583. *Gyfvári kpt. 1. L. Reg. 124.*

Szalai Szobi lásd Szobi Szalay.

Szalaky. 1650. *Thúrócz megye ltban.*

Szalati de Csicsó. 1615. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 66.*

Szalattyá de Makó. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 73.*

Szalczer de Kolosvár. 1525. *NRA. 447 — 5.*

Szalkai. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Szalkai de Várad alias Kovács. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 4.*

Szállási Mester lásd Mester Szállási.

Szalma. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*

Szalontai alias Kovács. 1670. *Kmnostori conv. Prot. Rákosi. II. 83.*

Szalonthai de Várad alias Szabó. 1624. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 51.*

Szamárosy. 1587. *Egri kpt. III. Könyv. 657.*

Számbó de Karancsi alias Egri. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 12.*

Szamosi. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Számszerügyi alias Béczi. 1627. *Gyfvári kpt. 12. L. Reg. 73.*

Szaniszlai. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 175.*

Szaniszló (Ztanislo). 1621. *Gyfvári kpt. Cent. KK. 5.*

Szaniszló de Borberek. 1621. *Gyfvári kpt. Cista. IV. Albensis fasc. I. 39.*

Szaniszló de Felsőcsernáton. 1621. *Gyfvári kpt. 15. L. Reg. 2.*

Szaniszló de Kék alias Gombos. 1622. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 23.*

Szaniszló de Kismarja alias Kis. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 119.*

Szaniszló de Nagyfalu. 1614. *Gyfvári kpt. 7. L. Reg. 116.*

Szántó. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 123.*

Szántó. 1608. *Nyitra megye ltban. (egyh. nem.)*

Szántó. 1620. *Gyfvári kpt. 10. L. Reg. 193.*

Szántó. 1650. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 225.*

Szántó. 1662. *Gyfvári kpt. Prot. Steph. Böszörményi 88.*

Szántó alias Nagy. 1617. *Gyfvári kpt. 8. L. Reg. 245.*

Szántó de Túr. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 297.*

Szanyi de Szigeth. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 89.*

Szapáry. 1621. *Conc. Exp. 292.*

Szappanos alias Brassai. 1674. *Gyfvári kpt. Arm. 6.*

Szappanos de Debreczen alias Tar. 1624. *Gyfvári kpt. 12. L. Reg. 17. és 13. L. Reg. 57.*

Szappanos de Szentmihályfalva. 1649. *Gyfvári kpt. 24. L. Reg. 250.*

Szappanos de Várad alias Makai. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 13.*

Szaproczay. 1590. *Erd. főkormszék. 1804 : 122.*

Szárhegyi alias Benkes. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 383.*

Szarka. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 145.*

Szarka de Belényes. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 21.*

Szarvadi. 1653. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 216.*

Szarvas. 1661. *Egri kpt. IV. Könyv. 456.*

Szarvas de Beszterczebánya. 1630. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 145.*

Szarvasi. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi 14.*

Szász. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 73.*

Szász. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 22.*

Szász. 1624. *Gyfvári kpt Prot. M. Barsi 82.*

Szász. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 341.*

Szász. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

Szász. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 578.*

Szász. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 580.*

Szász. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

Szász. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

Szász de Bánd. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

Szász de Baróth. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 587.*

Szász de Csávás. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 316.*

Szász de Csávás. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

Szász de Felvincz. 1589. *Gyfvári kpt. 2. L. Reg. 598.*

Szász de Hadad. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 47.*

Szász de Josíplápos. 1658. *Kmnostori conv. Arm. V. 20.*

Szász de Korond. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 620.*

Szász de Lőrinczfalva. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

Szász de Malomfalva. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 58.*

Szász de Nagybölön. 1622. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 57.*

Szász de Sárd. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 81.*

Szász de Siklód. 1647. *Gyfvári kpt. 21. L. Reg. 5.*

Szász de Somosd. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 602.*

Szász de Szentimre. 1631. *Gyfvári kpt. 16. L. Reg. 240.*

Szász de Szigeth alias Borbély. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 136.*

Szász de Szűgöd. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 608.*

Szász de Udvarfalva. 1655. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 570.*

Szász de Vajdaszentiván alias Nagy. 1625. *Gyfvári kpt. 13. L. Reg. 26.*

Szaszáni. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Szászsebesi alias Bogdány. 1647. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 48.*

Szászvárosi alias Pap. 1644. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 7.*

Szathmáry. 1591. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591 : 168.*

Szathmári. 1631. *Gyfvári kpt. Cent. XX. 58.*

Szathmári. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 448.*

Szathmári. 1654. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 395.*

Szathmári. 1656. *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 645.*

Szathmáry lásd Szakmáry.

Szathmárnémethi. 1590. *Kmnostori conv. L. Reg. anni 1591: 75.*

Szathmárnémethi alias Istvándi. 1669. *Gyfvári kpt. Cent. KK. 64. Prot. S. Brínyi I. 286.*

Szathmárnémethi de Gyulafehérvár. 1645. *Gyfvári kpt. 23. L. Reg. 21.*

Szávuly alias Gyurkó. 1671. *Erd. főkormszék. 1844: 7481.*

Szávuly de Szász a. 1680. *Kmnostori conv. Arm. D. 14. Prot. Balth. Rákosi 117.*

Szebeni. 1664. *Erd. főkormszék. 1806: 5350.*

Szebeni alias Kádár. 1664. *Erd. főkormszék. 1806: 5350.*

Szebeni de Pálfalva. 1651. *Kmnostori conv. Arm. S. 48.*

Szécsén de Vannya. 1626. *Gyfvári kpt. 12. L. Reg. 43.*

Szécsi. 1610. *Gyfvári kpt. Arm. 29.*

Szegedi. 1570. *Kmnostori conv. Prot. Johannis II. 310.*

Szegedi. 1579. *NRA. 311 — 48 §. 1.*

Szegedi. 1607. *Gyfvári kpt. 4. L. Reg. 196.*

Szegedi. 1608. *Gyfvári kpt. 5. L. Reg. 161.*

Szegedi. 1609. *Gyfvári kpt. 6. L. Reg. 453.*

Szegedi. 1610. *Gyfvári kpt. Prot. Barsi. 14.*

Szegedi. 1621. *Gyfvári kpt. 11. L. Reg. 5.*

Szegedi. 1641. *Gyfvári kpt. Prot. Ora et labora 281.*

Szegedi. 1649. *Váczi kpt. lt. Scrin A. 41.*

Szegedi. 1651. *Gyfvári kpt. 25. L. Reg. 351.*

Szegedi. 1656 *Gyfvári kpt. 26. L. Reg. 730.*

Szegedi. 1675. *Szepesi kpt.*

Közli: Tagányi Károly.

VEGYES.

Az utolsó Rákóczi herczeg haláláról.

(Pótlékúl a Turul II kötet 3. füzetében «A Rákóczi-ház utolsó tagjairól s kihalásáról» czím alatt megjelent közleményemhez).

Folyóiratunk most idézett helyén egy családtörténeti s genealogiai tanulmányom jelent meg, mely annak idejében a Heraldikai és Genealogiai Társulat közgyűlésen is felolvastatott. E tanulmány folyamán II. Rákóczi Ferencz fejedelem és Hesseni Sarolta herczegnő ifjabbik fiáról György herczegről is szólván, fölemlítém, hogy a nagyemlékezetű Rákóczi-háznak ezen *utolsó férfitagja*, a Páris melletti la Chapelle St. Dénis-ben, 1756-ik év junius havában húnyt el. Forrásúl erre nézve hivatkoztam Luyne herczeg egykorú emlékiratainak XV-ik kötete 131. lapjára, megjegyezvén, hogy ezen adatra engemet Bauffremont-Courtenay herczeg, Párisból írt szíves levelében figyelmeztetett. (L. Turul 1884. évf. 94—95. l.) Magát a hivatolt szöveget azonban szó szerint idéznem akkor módomban nem vala, miután Duc de Luyne mémoires-jai hazánknak egyetlen közkönyvtárában sem voltak találhatók.

Azóta e majdnem húsz kötetre terledő nagy munkát («Mémoires du Duc de Luynes, sur la cour de Louis XV., 1735—1758») a budapesti magy. kir. tudományegyetem könyvtára indítványomra meghozatván, alkalmam volt azt átt anulmányozhatni.

Luynes herczeg, ki a XIV. Lajos udvaráról — reánk magyarokra nézve is számos följegyzese által nagybecsű — emlékiratokat hátrahagyott marquis de Dangeau-nak unokája volt, mémoires-jait alkalmasint ennek példája nyomán kezdette el írni, s folytatta egész haláláig. Műve Dangeau-énak mintegy folytatását képezi, s följegyzései annál becsesebbek, mivel nagyon tárgyilagosak, és mivel írójuk Bourbon-Soissons herczegnőt bírván nőül, a franczia uralkodóházzal sógorságban volt és folyton az udvar körében élt; a legközvetlenebb forrásokból meríthette tehát s merité is értesüléseit. A korában élt magyar bujdosók előkelőbbjeiről igen sok — helylyel-közzel nagyérdekű — följegyzést lelünk naplóiban, különösen a Francziaország maréchaljává lett s mind XV. Lajos, mind pedig Leszczinsky Szaniszló király udvarában méltán kegyelt *gr. Bercsényi Lászlóról.* Luyne herczeg ugyanis személyesen sokat érintkezett a kitünő magyar főúrral, s azt írja róla, hogy egyike a legtiszteletreméltóbb s legvonzóbb embereknek, a kiket valaha az életben ismert.

Rákóczi György herczegről, — kinek nevelését Bécsben czélzatosan elhanyagolták volt, — már nem nyilatkozik ily kedvezően; nem is sokszor emlékezik meg róla. Látszik, hogy a bujdosó fejedelemfiú a versaillesi udvarnál nem vitt szerepet. Sőt Duc de Luyne egyenesen följegyzi róla, hogy «csekély szellemi tehetségű ember volt» és csak néhai nagyemlékű édesatyja nevéért viseltettek iránta tekintettel az udvari körök. Íme, a haláláról szóló, föntebb érintett följegyzés, szóról szóra:

«*Du mercredi, 23.* (juin, 1756.) Monsieur le Prince Ragotzi, qui s'appelloit cidevant le Comte Terislaw, est morte à la Chapelle, Faubourg Saint-Denis. Il avoit 20,000 livres de pension du Roi; cette pension étoit sur l'hôtel de ville.*

* Azaz, hogy e királyi javadalmazás Páris városa jövedelmeire — állami adójára — volt utalványozva; éppen mint egykor néhai atyjának sokkal jelentékenyebb javadalmazása.

C'étoit un homme de peu d'esprit, et qui n'avoit d'autre considération, que celle que son père s'étoit justement acquise.» (XV. 131.)

E nehány sorból több új adat jut tudomásunkra. Először Rákóczi György elhúnytának idejét közelebbről határozhatjuk meg; mely is junius 22—23-ikára, legfölebb 20—21-ikére tehető, miután a naplóbejegyzés, ugyan Párisban, 23-án kelt. Megtudunk továbbá két, egészen ismeretlen dolgot; azt, hogy a bujdosó fejedelemfi a franczia udvartól húszezer lira évi rendes javadalmazásban — még pedig a legbiztosabb bevételi forrásra utalványozott javadalmazásban — részesült; s végre értesülünk, hogy mint egykor, az utrechti béke megkötésétől kezdve, néhai édesatyja nem többé Rákóczi fejedelem, hanem «*Sárosi gróf*» név alatt élt XIV. Lajos környezetében: úgy fia sem viselé az udvari körökben hivatalosan a «herczeg Rákóczi» nevet, hanem «*gróf Terislaw*» álnév alá rejtőzött.

Ez valószínűleg az osztrák diplomatia iránti tekintetből történt, — atyja legalább ezen okból tette, miután XIV. Lajos Ausztriával 1714-ben kibékült.

De hogy György honnét vette s miért választotta éppen a *Terislaw* nevet? annak oka, eredete, előttünk ismeretlen. És itt eszünkbe jut a vörösvári Rákóczi-Aspremont-levéltárban őrzött följegyzés II. Rákóczi Ferenez fiairól. Föntczímzett tanulmányunkban (94. l.) idéztük volt e följegyzésnek azon adatát, hogy György herczeg Párisban 1732. november havában megnősülvén, egy Bethune őrgrófnőt vezetett oltárhoz, kivel azonban — souverain fejedelmi származására való tekintetből — *Kelislau* gróf álnév alatt esküdött meg. Íme, a Duc de Luynes emlékiratainak *Terislaw*-ja! . . . Mely után azt kell hinnünk, hogy a vörösvári följegyzés írója hibásan másolta a Terislaw, vagy Terislau nevet Kelislau-ra.

Ugyanis Luynes herczeg mémoire-jainak kiadása rendkívül pontos; de különben is, a «Terislaw» jellegzetesebb, érthetőbb névalak, mint a «Kelislau». Talán Rákóczi lengyelországi jaroslawi, másként wisockai uradalmának valamelyik helységét jelöli; mely uradalmában való örök-jogát a fejedelem végrendeletében, tudvalevőleg, ezen fiára hagyta.

Rákóczi Györgyöt atyja «*makoviczai herczeg*» czímmel ruházta föl; Bécsben VI. Károly császár «*Marchese della Santa Elisabetha*» czímen hivatta őt, majd 1723-ban, az adományozott siciliai feudum után a «*Conte de Giunchi*» néven kívánta neveztetni. S e sokféle névhez és czímhez most még a Párisban használt «*Comte de Terislaw*» járul.

Ennyi név alatt forgott ím a világban, a születésétől kezdve koporsó zártáig oly hányatott életű *utolsó Rákóczi*, — kinek kalandos pályáját még csak most kezdjük lassan-lassan földeríteni az azt fedett sűrű homályból. Ha nem magáért, — hiszen nem volt jelentékeny ember, — ámde végzetszerű sorsáért, a nagy családért, melyből származott és a dicsőséges, történelmi névért, melyet viselt s melyet ő vitt a sírba, — méltó a történetbúvár figyelmére.

THALY KÁLMÁN.

Egy kiskorú világi tihanyi apát.

Minden korszakban, minden országban feltünedeznek egyéniségek vagy családok, melyek egy-egy ideig szerepelnek, s letűnnek mint a futócsillag, mely fellobban és eloszlik s mint a szellő fuvalma, melyről az írás mondja: nem tudjuk honnét jött? nem tudjuk hova lett? — E fajtához tartozik a devecseri Csoron-család, mely felől édes keveset tudunk, alig annyit, hogy figyelmünket lekötné: hacsak nem találnánk benne egy oly példát, mely a ritkábbak közé sorolandó.

Közvetlenül a mohácsi vész után 1528-ban devecseri Csoron András Veszprémmegye alispánja, 1534-ben már zalai főispán, neje Margit, fiai István és János. Az előbbi korán elhúnyhatott, mert 1549-ben csak a másik említtetik egyedül (egyes számban: filius), sőt már egy 1545-ki okmány ugyanazt gyaníttatja.

1539. évben I. Ferdinánd devecseri Csoron András fiának Jánosnak — előrebocsátván a kivételes eset indokolásául: hogy bár rendesen egyházi javadalmak csak papi személyeknek szoktak adományoztatni, tekintettel azonban, hogy János, mint állíttatik, «adolescens bonæ spei, qui nunc bonis litteris incumbit», s így várható, hogy a képességet is elnyerendi a neki szánt feladathoz — adja a tihanyi apátságot és tihanyi apáttá nevezi királyi kegyúri jogánál s hatalmánál fogva akkép, hogy egyelőre atyja András kormányozza a javakat, a háborús időkben romba dűlt épületeket és a templomot is «uti pollicetur» helyreállíttassa, a mikor pedig törvényes korba jut, azonnal maga vegye át a kormányzást, legyen köteles szerzeteseket tartani és a misék szolgáltatásáról gondoskodni, úgy mint ez régi idők óta szokás volt; — ha pedig azon éveket elérendi, midőn ad suscipiendum ordinem alkalmas lesz, halasztás és kifogás nélkül öltse fel a szerzetes ruhát (habitum). Adatik tehát neki most mint valóságos apátnak az apátság minden falvaival, tartozékaival és jövedelmeivel stb. együtt, úgy hogy most atyja András, azután ő legyen köteles az elősoroltakat teljesíteni — máskülönben az adomány semmis és érvényét veszti.

Nem ritkán történt, hogy egyházi javadalmak háborús viszontagságok alatt elpusztultak, elhagyattak, és ily állapotok következményeként világi kézre jutottak, néha ideiglen, néha maradandóan. Így olvassuk Tihanyról is, hogy midőn a török betört, Mohácsnál győzött, Budát elfoglalta, sőt tovább hullámzott Bécset vívni — ekkor Tihany tönkre tétetett, és az apátság s birtoka a tihanyi vár tartozéka lőn.[1]

Jelen esetben azonban eltérő kivételes eljárást tanusít ezen okmány: mert a király egy nyilván még zsenge korú tanuló ifjunak nem csupán egyházi birtokot adományoz, de egyúttal felruházza az annak címéhez tartozó valóságos egyházi méltósággal is, a személynek még csak jövendőben elnyerendő képessége és alkalmassága reményében, úgy hogy ezen fejedelmi kegyúri tény alapján a kiskorú világi devecseri Cscron Jánost jogszerűen be lehetne iktatni a tihanyi apátok névsorába, hol az ő neve teljesen ismeretlen.[2]

De János apát az adomány feltételét személyére nézve utóbb még sem teljesítette, szerzetesrendbe nem lépett, sőt talán nem is maradt meg meg felette soká apátnak, hanem nős és családos főúr lett, mert 1558-ban I. Ferdinánd neki, Mária nejével és Katalin s Margit leányaival együtt a gróf Erdődy Pétertől eladás útján szerzett somlyói uradalomra consensus regius-t ad, és jus patronatust «in claustro S. Lamperti in Vásárhely» mely kegyuraság valószinűleg azon uradalommal járt.

A Csoron-féle vagyon már tekintélyes lehetett, hanem rövid idő lefolyta alatt ismételt szerzemények által nagyon tetemesre szaporodott. Lehoczky Stemmatographiája az egyetlen Andrást említi, és pedig 1564-ben, (tehát ekkor még élt), hosszú névsorban jószágait elősorolván. Egy másik nem keltezett birtoklajstrom (közlő kezénél) a váruradalmakon kivül Zalában öt, Veszprémben tizenkét jószágot sorol fel. A nagy vagyoni állás jellemzésére említhető például, hogy 1570-ben II. Miksa Ország Kristóf magvaszakadtán Jánosnak adja Jókő várát zálogbirtokúl 52,000 frtért, a mi akkoriban roppant pénzértéket képviselt.

1571-ben II. Miksa Jánosnak adja Sopronmegye főispáni méltóságát és Sopron város főkapitányságát «qua libero baroni in Kabold», mely czím azt mutatja, hogy János már főrendi rangra emelkedett volt.

Fia azonban nem maradván, két leányában a család és a név letünt. A rövid virágzású családfa tehát csak ez:

András 1528. veszpr. alisp. 1534. zalai főisp.
neje: Margit.

István † ifjan, 1549. előtt. (Talán már 1545.)	János 1539. tihanyi apát, 1571. sopr. főisp. Kaboldi báró, neje: Mária, 1558.
Katalin (Nagy Iván Magy. csal. «Anna»), Férj. 1) Balassa Istv. 2) Liszti Istv.	Margit, Nádasdy Kristófné, élt még 1608. özvegyen, haladottabb korban, mert ekkor gyermekei, kikkel szerződik, már családosak.

Atyja kéziratgyüjteményéből közli:

B. Mednyánszky Dénes.

[1] Rupp, Magy. orsz. helyrajzi történ. 1870. 336. l. ott idézve Fuxhoffer Monasteriolog. Czinár 1858-iki kiadásából.

[2] Rupp, id. h. 339. l. 1525-től kitöltetlen hézag 1613-ig.

Rákóczi állítólagos sírja a konstantinápolyi protestáns temetőben.

Az elmult nyár végén, tíz napot volt alkalmam tölteni Konstantinápolyban, miközben mindazon emlékeket fölkerestem, melyek historiánkat érdeklik. *Szilágyi Dániel*, a konstantinápolyi magyar colonia feje és lelke (ki azóta, mint fájdalommal értesültünk, elhúnyt), szíves volt engem II. Rákóczi Ferencz és anyja Zrinyi Ilona sírjaihoz vezetni, melyek Galatában a Lazaristák egyházának kriptájában a baloldali hajó alatt vannak elhelyezve, míg a sírkőlapok egyike, a Zrinyi Ilonáé a falba, Rákóczié pedig az oltár előtt a kövezetbe van építve.

Míg Péra sikátorain és lépcsőin lefelé haladva a nevezett egyházhoz értünk, Szilágyi Dániel közölte velem, hogy Pérán túl a Bosporus irányában húzódó Ferikköj és Sisli külvárosok közt egy kis keresztény (protestáns) temető van, melynek egyik sarkában «Hongrie. Magyar sírtelek» feliratú külön helyen vannak a török fővárosban elhúnyt magyarok eltemetve. E sírtelken egy felirat nélküli fehér márvány sarkofag is látható, melyről a tradició azt tartja, hogy II. Rákóczi Ferencz ez alatt pihen, míg a Lazarista templom feliratos kőtáblája csak emlék, a mit az egyház állított a fejedelemnek. Az 1849 után Konstantinápolyban élt emigránsok — úgymond Szilágyi — a ferikköji temetőbe gyakran kijártak s a névtelen sír előtt szertartásos tisztelettel adóztak II. Rákóczi Ferencz emlékének; a sarkofag lépcsőzetének sarkaiból egy-egy darabot törtek le, melyet amulettként viseltek. Szilágyi Dániel közlése nyomán Kunoss barátommal, ki Stambulban tartózkodik, fel is kerestem a ferikköj-sislii temetőt, hogy a leírt sarkofagot megnézzem.

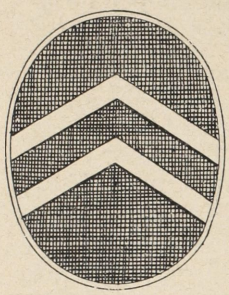
A sarkofag, mely sarkain barokk-stilű ornamentekkel van ékesítve, kétsoros márvány-lépcsőzetre van fektetve. Tetején, hol a feliratos lap feküdt, most fű nő, a lépcsőkövek közt is moh és fű búvik elő. Az egész sír az elhagyottság benyomását teszi.

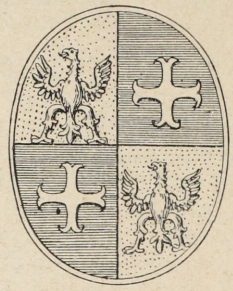
Jobbra a sarkofagtól egy nagy kőlap jelzi «Medicinæ Doctor Jacobus Lang de Langenthal Serenissimi Francisci II. Rákóczi Sac. Ro. Imp.

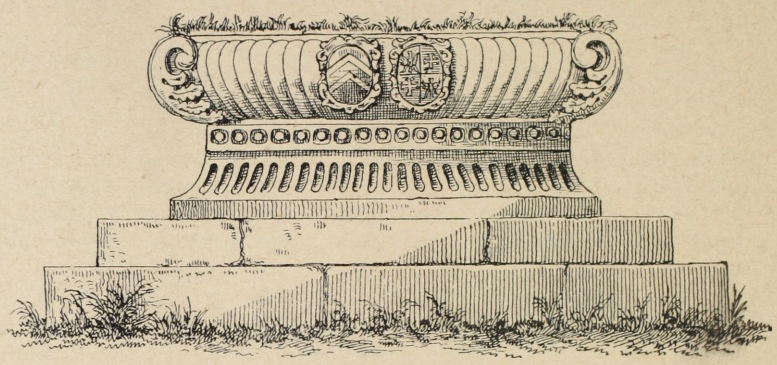
et Transilvaniæ Principis medicus et consiliarius» nyughelyét, míg balról Csernátoni Cseh Imre obeliskje emelkedik e felirattal: Itt nyugszik Csernátoni Cseh Imre, az 1848/9-iki magyar szabadságharczban százados, utóbb törökhoni száműzetésében Kossuth tolmácsa. Született Csernátonban 1805. Meghalt Stambulban 1852.

II. Rákóczy Ferencz orvosának Langenthali Lang Jakabnak sírtáblája magyarázza meg, hogy a sarkofagot, mely a magyar sírtelken a legszebb

Azon alkalomból, hogy e czímereket a heraldikai és genealogiai társulat ülésén bemutattam: *Thaly Kálmán* a Rákóczi-kor történeteinek s minden e korra vonatkozó emléknek kitünő ismerője hosszabb magyarázattal volt szíves a kérdést kibővíteni, oda nyilatkozva, hogy e sarkofag, mely a forradalom előtt más helyen állt, de a Langenthal sírja mellett, s csak később s épen Szilágyi buzgalmából került mai helyére: valószínűleg Rákóczi valamelyik franczia tisztelőjéé

s valóban a XVIII. század elejéről való: mért tulajdonították Rákóczi Ferencznek?

De kié e sír? feliratos lapja hiányzik s a mint Szilágyi Dánieltől tudom, már 1849-ben is hiányzott, egyik oldalán azonban két heraldikailag szabályosan sraffirozott czímerpajzs látható barokk-kori cartouche-ba foglalva, mely czímerek nem a Rákócziaké.

Az egyik czímerpajzs fekete mezőben két tört ezüst csíkot tartalmaz, a másik négyelt pajzs, első és negyedik arany mezejében egyfejű sassal, a második és harmadik kék mezőben jeruzsálemi kereszttel.

volt, ki a sarkofagot előre elkészíttette, de alatta soha senki sem volt eltemetve.

A rejtélyes sír tehát, ha nem is a Rákóczié, a Rákóczi-kor egyik emléke Konstantinápolyban. Érdekes volna tudni, ki volt a Rákóczi franczia barátai közül az, ki vele megosztva a számkivetést, sírját is megépíttette, hogy a nagy fejedelemmel egy földben pihenjen? A czímerek oly jó fentartásuak s oly szabályosan vannak feltüntetve a kövön, hogy franczia heraldikai forrásokból könnyen sikerülni fog a czímerek tulajdonosát megállapítani.

Dr. RÉTHY LÁSZLÓ.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi november hó 26-án Nagy Imre elnöklete alatt választmányi ülést tartott, a melyen négy felolvasás volt.

1. *Dr. Wertner Mór* «*Az Árpádok házassági összeköttetései*» czímű munkáját mutatta be *Dr. Szádeczky Lajos*, felolvasván belőle egyes részleteket. Az érdekes összeállítás és genealogiai mű jelen füzetünkben olvasható.

2. *Dr. Szombathy Ignácz* olvasta fel «*A gróf Lassberg-család genealogiáját*». A család alsó és felső Ausztriában virágzott, mint előkelő nemesi család a XIV. század közepétől, a XV-ikben bárságot, a XVI-ikban grófságot nyert. Végre a XVIII. század végén hazánkban telepedtek le és teljesen megmagyarosodtak. A tetszéssel fogadott munka a Turulban fog megjelenni.

3. *Komáromy András*: «*A tolcsvai Bónis család őseiről*» olvasott fel. A család a XVII. század elején Tolcsván a Hegyalján tűnik fel először s akkor nyeri a nemességet. A család a XVII. század közepén nagy vagyonra és tekintélyre tett szert s Bonis Ferencz (a ki Fűzér várában, S.-A.-Ujhelyen és Kassán lakott) tevékeny részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben s Zrinyi és Frangepánnal egy időben 1671-ben fejeztetett le, de ő Pozsonyban. A tetszéssel fogadott munka a Turulban fog megjelenni.

4. *Dr. Réthy László*, Rákóczi állítólagos sírjáról a konstantinápolyi keresztény temetőből két czímerrajzot mutat be, a melyek talán eldönthetnék, hogy kié tulajdonkép ez a tévesen Rákócziénak tartott sír.

Thaly Kálmán megjegyzi, hogy a sírról ő már régebben írt és kimutatta, hogy az nem a Rákócziéé, hanem a czímerek után itélve valamelyik franczia emigráns társának készülhetett a sír; de tényleg nem nyugszik benne senki.

5. Folyó ügyekre kerülvén a sor: *Szádeczky* társulati jegyző jelenti, hogy a mult gyűlésen bemutatott czímeres-levélre vonatkozólag, melyet Báthory István lengyel király 1584-ben adott Móré Jánosnak, — Béldi István úrtól Maros-Vásárhelyről kapott egy czímeres-levél-másolatot, a mely czímeres-levelet ugyanannak a Móré Jánosnak Rudolf császár és király adott 1595-ben. Ez a czímeres-levél nem egyéb, mint a Báthorytól 11 évvel ezelőtt kapott nemességnek megújítása és kiterjesztése és bár nem emlékezik amarról, egészen ugyanazt a czímert adja, a melyet Báthorytól kapott.

Új tagokúl (titkár külföldön távollétében) a jegyző a következőket terjeszti elő: *Dr. Szily Kálmán* műegyetemi tanár és *Dr. Boncz Ödön* cultusministeri fogalmazó Budapesten (aj. a titkár).

A pénztárnoki jelentés szerint

Bevétel.

Az 1885 január 1-től mai napig befolyt 2479 frt 49 kr.

Kiadás.

Az 1885 jan. 1-étől mai napig kiadatott 2212 frt 09 kr.

Vagyon.

Értékpapirok	2500 frt	—	kr.
Aláírt alapító-levelek	5400 «	—	«
A takarékpénztárban a «Nemzetségi Zsebkönyv» kiadására	600 «	—	«
Készpénz	267 «	40	«
Összesen	8767 frt	40	kr.

A pénztárnok évi számadásának és a pénztár állapotának megvizsgálására *Kőváry László*, *Csontosi János* és id. *Szinnyei József* vál. tagok küldetvén ki, az ülés véget ért.

— —

A Lusignanok és az örmény korona. Nem rég hozták a lapok a hírt, hogy egy orosz ezredes halt meg, ki a régi Lusignan házból való származását s ez által a Lusignanok által valamikor kormányzott országokra való igényeit okiratilag be tudta bizonyítani; magától érthető — így mondták a lapok — hogy ezen országok közé Örményország is tartozott.

Nem akarom e helyen e férfiúnak valódi vagy koholt leszármaztatását, vagy prætendensi szerepének eredményeit kritika tárgyává tenni; csak az örmény koronára való igényeit akarom néhány felvilágosító szóval kísérni, minthogy azon téves adat, hogy a Lusignanok Örményországban is uralkodtak, még a Pierer- (4. kiadás) és Meyer-féle (3. kiadás), valamint a legújabb magyar Lexikonba is átment. — Vajjon e téves adat az újabb történelmi és genealogiai művekben előfordúl-e, a rendelkezésemre nem álló terjedelmesebb kútfők hiányában, meg nem mondhatom; de e sorok igazolására tán elegendő azon körülmény maga is, hogy e genealogiai tévedés a nevezett három, nagyban elterjedt, encyklopædiában előfordúl, melyekből az intelligenciának túlnyomó része felvilágosítást szokott meríteni.

Örményország keresztény hazai dynastiája IV. (V.) Leo király személyében 1344-ben halt ki; a nevezett encyklopædiák (és valószínűleg még elég más mű is) utódját Lusignani Guido-nak nevezik, valamint V. (VI.) Leót, Örményországnak 1393-ban elhalálozott utolsó királyát szintén a Lusignanok egyik sarjának tekintik.

Mindkét adat helytelen, mert Lusignan soha sem uralkodott Örményországban.

A dolog következőképen áll:

A franczia, Lusignan nevű dynastia akkor kezdett keleten szerepelni, midőn Lusignani Guidó, barna (VII.) Húgónak egyik fia, Anjou-Jeruzsálemi Szibylla királyleánynyal történt egybekelése által 1186 körül az 1192-ben (ápr.) megint elvesztett jeruzsálemi királyi koronát megkapta. Az elvesztett korona helyett 1192-ben (máj.) oroszlánszívű Rikhárd angol király kegyelméből kapta Guido a cyprusi trónt, melyen 1194-ben utódok nélkül halt meg. Őt követte Lusignani Amalrik öcscse, mint második cyprusi király, ki Anjou-Jeruzsálemi Erzsébet (Guido bátyjának sógornéja) negyedik férje lévén, egyszersmind 1197-ben Jeruzsálem királya is lett, mely minőségben 1205-ben elhalálozott. E házasságból született fia még előtte halt meg, míg Melisende nevű leánya antiochiai IV. Bohemund fejedelemhez ment nőül. — Amalriknak pedig Ybelini Eschivával való első házasságából több gyermeke volt, kik között I. Húgó nevű fia Cyprus harmadik királya lett s a családot folytatta. I. Húgó 1218-ban halt meg és champagne-i-jeruzsálemi Alice-szal kötött házasságából I. Henrik fia és két leány maradt utána. Fia, Henrik 1253-ban halt meg, miután előbb montferratói Alice-szal († 1233.), aztán örmény Stefániával s utóbb (1250-ben) antiochiai Plaisance-szal egybekelt. Harmadik házasságából származó, 1252-ben született, II. Húgó nevű fiával *a Lusignanoknak Cyprusban uralkodott ezen ága 1267-ben (nov.) férfiágban kihalván*, a korona antiochiai Húgó herczegre szállt át.

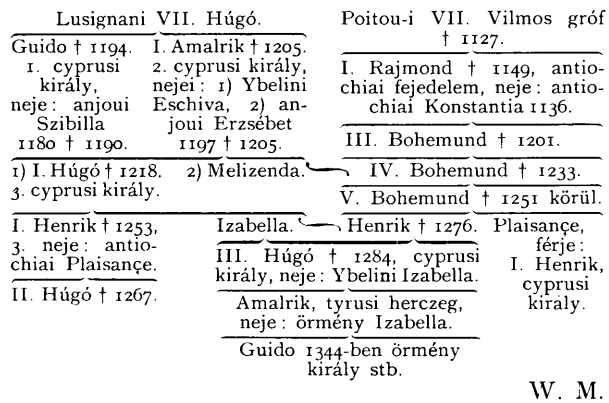
Cyprusi I. Húgó — a mint fent láttuk — két leányt hagyott maga után. Ezeknek egyike — Izabella — az 1276-ban elhalálozott Henrikhez, antiochiai IV. (V.) Bohemund fejedelem második fiához ment nőül s ez után örökölte Húgó, e házaspár fia, anyai jogon, a cyprusi trónt, mint III. Húgó.

De minthogy Antiochia fejedelmei, illetőleg Henrik, Lusignan-Cyprusi Izabella trónörökös herczegné férjének ősei egyenes férfiágban Poitou-i Rajmond, poitoui VII. Vilmos († 1127.) második fiától származtak: ennélfogva cyprusi III. Húgó nem Lusignan, hanem vele a poitoui-antiochiai ház jutott a cyprusi trónra.

Cyprusi III. Húgónak többi között egy Amalrik nevű fia vala, ki a tyrusi herczegi czímet viselte és kinek Guido nevű fia 1344-ben örmény IV. (V.) Leo

király utódjává választatott. Látjuk tehát, hogy e Guido *korántsem Lusignan, hanem a Poitou-házból származó cyprusi herczeg*, és minthogy V. (VI.) Leo, Örményország utolsó királya († 1393.) szintén cyprusi herczeg vala, ennélfogva ő is oly kevéssé volt Lusignan, mint elődei.

Ime az elmondott genealogiai viszonyok táblaszerinti ábrázolása:

W. M.

SZAKIRODALOM.

A Siebmacher-féle magyar czímereskönyv. A *Nagy Iván* és *Csergheő Géza* tagtársaink által szerkesztett nagy vállalatnak már harmadik füzete is megjelent, magában tartalmazván a *Batthyány-Bocsy* családokat. Az eddig megjelent három füzet már némi tájékozást nyújt a munka óriási terjedelméről; a betűrend első két betűjéből eddig mintegy hatszáz magyar vagy honfiúsított család czímeréről nyerünk felvilágosítást s a szöveget hetedfélszáz czímerrajz illustrálja. Ily terjedelmű czímereskönyv mindekkoráig a pium desideriumok sorába tartozott nálunk. A munka beosztásáról elmondtuk megjegyzéseinket az első füzet megjelente alkalmából s így erre jelenleg ki nem terjeszkedhetünk; mindazonáltal megemlítjük, hogy az egyes családoknál a legújabb irodalom termékei is tekintetbe vétettek; így például a Bercsényieknél Thaly Kálmán tagtársunk legújabb munkálatai. A most megjelent harmadik füzet többet tartalmaz kiváló, nagy szerepet vitt családaink köréből, így a pelsőczi Bebek, Békássy, Béldy, Beleznay, Beniczky, Benyovszky, Bercsényi, Berényi, Berzeviczy, Bethlen, Bocskay stb. családok czímereiről s a legfontosabb családtörténeti adatokról közvetlen hitelességű forrásokból értesülünk. A vállalat valóban méltó a legnagyobb pártolásra, melyet pontos szerkesztésével, okiratok alapján történt összeállításával és kritikájával teljesen megérdemel.

Magyarországi városok régi számadáskönyvei. A M. T. Akadémia kiadásában megjelent egy testes kötet, mely Selmeczbánya, Pozsony, Beszterczebánya, Nagyszombat, Sopron, Bártfa és Körmöczbánya városok levéltáraiból a legrégibb e nembeli emlékeket tartalmazza. A kiválóan művelődéstörténelmi becscsel bíró számadások között vannak oly tételek is, melyek a társulatunk által felölelt tudományok körébe vágnak s érdekes színben tüntetik föl a közel félezer év előtti viszonyokat. Így például Bártfa városa 1428-ban 50 denárt fizet a városi pecsétnyomó javításáért, majd ugyanezen évben a város új pecsétnyomót véset egy krakkói ötvösnél, melyért egy lengyel márkát és három garast fizet. Érdekes volna tudni, hogy a városnak, mely a múlt annyi emlékét híven megőrízte, megvan-e még ezen, 1428-ban készült pecsétnyomója? — 1433-ban a város egy ezüst serlegbe beleveséti czímerét, s ezért egy Gáspár nevű aranymívesnek két forintot fizet. De különösen oklevéltani és palæographiai tekintetben is sok új adatot tartalmaz a megjelent gyüjtemény. Oklevelek, az írópapír, a pergamen számtalanszor szerepelnek a kiadások között, s ezeknek koronként változó árára és taxájára nem egy adattal találkozunk. Így például Bártfán egy közokiratért (publicum instrumentum) 1438-ban 150 dénárt fizettek, egy vámlevél másolatáért kétszázat. Meglehetősen magas volt a díj, ha régi kiváltságleveleket újíttattak meg a király kanczelláriájában. Így a nagyszombatiak 1436-ban egy régi privilegium megújításáért 74 forintot adtak a királyi kanczellárnak; és 84 arany forintot 1438-ban, mikor IV. Béla 1238-iki aranybulláját újíttatták meg. Ilyen és ezekhez hasonló adatok nagy számmal találhatók a gyűjteményben.

Új családi oklevéltár. Mint örömmel értesülünk, a gróf Sztáray család elhatározta, hogy rendkívül gazdag levéltárának okleveleit és köztörténeti érdekű iratait külön diplomatariumban nyújtja a történetkedvelők használatára. A kétségtelenül több kötetre terjedő kiadvány szerkesztője *Nagy Gyula*, társulatunk vál. tagja. A családi levéltár oklevelei visszanyúlnak a tatárjárás előtti időkig, s családtani szempontból fontosságuk abban áll, hogy teljesen felvilágosítják a Kaplyon-genus elágazásait és bonyodalmait, melyekre a szintén e nemből eredő gr. Károlyi család oklevéltára annyi világot derített. A Sztáray grófok ugyane genusból származván, összes hazai nemzetségeink közül a Kaplyonok multját fogjuk legjobban ismerni. A nemes grófi család nagylelkű elhatározásával nagy hálára kötelezte a történelem kedvelőit.